

**ESMOND HENRIK,
ANNA KIRÁLYNŐ Ő FELSÉGE
EZREDESÉNEK ÖNÉLETRAJZA.**

REGÉNY.

**IRTA
THACKERAY M. W.**

**ANGOLBÓL FORDITOTTÁK
SZÁSZ KÁROLY ÉS SZÁSZ BÉLA**

**BUDAPEST.
FRANKLIN-TÁRSULAT
MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.
1897.**

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.hu>

TARTALOM

ELŐBESZÉD.

ELSŐ KÖNYV.

ELSŐ FEJEZET.

Előadja, miként jött Ferencz, negyedik viscount Castlewoodba?

MÁSODIK FEJEZET.

Értesítések a castlewoodhalli Esmond-családról.

HARMADIK FEJEZET.

A harmadik gróf, Tamás idejében lakást változtatok és Izabella apródja leszek.

NEGYESIK FEJEZET.

Egy katolikus pap felügyelete alá helyeznek, ki e vallásban nevel. - Castlewood grófné.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Uraságom összeesküvést forral II. Jakab király visszahelyezésére.

HATODIK FEJEZET.

Az összeesküvés kimenetele. Tamás, harmadik Castlewood gróf halála. A grófnő elfogatása.

HETEDIK FEJEZET.

Árván maradok Castlewoodban s itt szíves pártfogókra találok.

NYOLCZADIK FEJEZET.

Derűre boru.

KILENCZEDIK FEJEZET.

Himlős vagyok. - Castlewoodot odahagyni készülök.

TIZEDIK FEJEZET.

Cambridge-be menve, ott nem sok jót teszek.

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

Szünidőre haza megyek Castlewoodba s csontvázat találok a háznál.

TIZENKETTEDIK FEJEZET.

Mohun gróf megjelenik, de nem jóban jár.

TIZENHARMADIK FEJEZET.

Mohun gróf elmegy, de csak átkot hagy a házban.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET.

Mi is követjük őt Londonba.

MÁSODIK KÖNYV.

ELSŐ FEJEZET.

Fogházban vagyok, hol látogatást kapok, de vigaszt nem.

MÁSODIK FEJEZET.

Fogságom megszűnik, de bánatom nem.

HARMADIK FEJEZET.

A királyné szolgálatába lépek, a hadseregbe.

NEGYESIK FEJEZET.

Visszapillantás.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Részt veszek a vigo-bay-i expedícióban, sós vizet kóstolok, s puskaport szagolok.

HATODIK FEJEZET.

December 29-dike.

HETEDIK FEJEZET.

Walcote-on szívesen fogadnak.

NYOLCZADIK FEJEZET.

Családi terécselés.

KILENCZEDIK FEJEZET.

Részt veszek az 1704-iki hadjáratban.

TIZEDIK FEJEZET.

Régi történet egy bolondról és egy nőről.

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

A hires Addison József.

TIZENKETTEDIK FEJEZET.

Századossá leszek az 1706-diki hadjáratban.

TIZENHARMADIK FEJEZET.

Flandriában egy régi ismerőssémmel találkozom, föltalálom anyám sírját és saját bölcsőmet.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET.

Az 1707-1708-diki hadjárat.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET.

Webb tábornok megnyeri a wynendaeli csatát.

HARMADIK KÖNYV.

ELSŐ FEJEZET.

Csatáim- s sebeimnek végét érem.

MÁSODIK FEJEZET.

Hazamegyek s a régi nótát járom.

HADMADIK FEJEZET.

Egy szám a «Szemlélő»-ből.

NEGYESIK FEJEZET.

Beatrix új imádója.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Mohun utólszor jelenik meg e történetben.

HATODIK FEJEZET.

Szegény Beatrix!

HETEDIK FEJEZET.

Ismét meglátogatom Castlewoodot.

NYOLCZADIK FEJEZET.

Francziaországba megyek, s egy arczképet hozok haza, Rigaudtól.

KILENCZEDIK FEJEZET.

Az arczkép eredetije Angliába jó.

TIZEDIK FEJEZET.

Nagyon kitűnő vendéget fogadunk Kensingtonban.

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

Vendégünk elhagy bennünket, mert nincs megelégedve vendégszeretetünkkel.

TIZENKETTEDIK FEJEZET. Nagy tervről szól - és hogy ki áll útjában.

TIZENHARMADIK FEJEZET.

1714. augusztus 1-seje.

ELŐBESZÉD.

A virginiai Esmondok.

A castlewoodi uradalom Virginiában, melyet I. Károly király adományozott elődeinknek, némi viszonzásul az Esmond-család által ő felsége ügyében tett áldozatokért, Westmoreland grófságban fekszik, a Potomac és Rappahannoc folyók közt, és még egyszer akkora mint egy angol herczegség, bár jövedelme kezdetben csak igen csekély vala. Úgy van, őseink birtokába kerülése után csaknem nyolczvan évig, ültetvényeink oly felügyelők kezén voltak, kik egymásután szedték meg magokat, míg mindössze néhány csomó dohány volt az egész jövedelem, mit családuknak, a restauratio után még sokáig, virginiai birtokából huzott.

Tisztelt és szeretett atyám, Esmond Henrik ezredes, kinek önmaga által megírt történetét tartalmazzák e kötetek, 1718-ban jött Virginiába s építé castlewoodi házáat, állandóan ide telepedvén. Angliában folytatott hosszú viharos élet után, hátralévő éveit nyugalomban s becsületben élte le itt; mennyire szeretve s tisztelve minden polgártársától, mily kimondhatatlan drága volt családjának, nem szükség mondanom. Egész élete jótétemény volt mindazoknak, kik vele összeköttetésben álltak. Barátai jó példát, jó tanácsot s a legbőkezűbb fogadtatást nyertek nála; alárendeltjei szíves gondoskodásában részesültek; közvetlen családjá tagjaira pedig a szeretet és gondoskodás oly végetlen kincsét árasztotta, melyre - mi legalább - gondolni sem tudunk tisztelet és hála érzete nélkül, s fiam gyermekei, akár itt a mi köztársaságunkban, akár otthon a folyvást szeretett anyaországban, melytől minket az utóbbi idők viszályai választottak el, legyen lakásuk, bizonyosan büszkék lesznek, hogy oly embertől származnak, ki minden tekintetben oly valódi nemes volt.

Édes anyám 1736-ban halt meg, kevéssel Angliából visszatértünk után, hova engem szülőim nevelés végett vittek volt, s hol férjemmel Warrington úrral megismerkedtem, kit gyermekeim soha sem láttak. Midőn az égnek tetszett őt, ifjúsága virágában, csak néhány havi boldog házasság-élet után, elragadni tőlem, fölüdülésemet az e csapás által okozott mély bánatból főképp drága atyám gyöngédségének köszönhettem, és még azon istenáldásnak, mit két szeretett fiacskám születésében nyerék. Én tudom, hogy az a végzetes viszály, mi őket a politikában egymástól elkülönzé, szívöket soha nem idegenítette el; s mivel én is egyaránt tudom szeretni őket, akár a király, akár a köztársaság színeit viselik, bizonyos vagyok benne, hogy ők is szeretnek engem s egymást, és mindenek felett őt: atyámat s atyjokat, gyermekkoruk legkedvesb barátját, azt a nemes férfit, ki őket kicsinységöktől fogva az igazság, szeretet és becsület ismeretében s gyakorlásában nevelte.

Gyermekeim soha sem felejtendik tisztelt nagyatyjok arcát s alakját; szeretném ha rajzolni tudnék (atyuskám igen jól tudott), hogy meghagyhatnám, maradékaink számára, annak képét, ki oly jó, oly tisztelt vala. Atyám arczszíne barna volt, homloka igen magas, szeme kökény, árnyalva szemöldeitől, melyek még soká feketék maradtak, midőn haja már fehér vala. Orra sasorr, mosolya rendkívül kedves volt. Mily jól emlékszem reá és mégis minden leírásom mily bágyadtan bírja fölújítani, visszaidézni képét! Termete inkább kicsiny volt - nem több mint öt láb hét hüvelyk; gyakran nevetett fiaimon - mert mankóinak nevezé őket - s azt mondta, már nagyobbra nőttek, hogysem reájok támaszkodhatnak. S mégis, bár nagy nem vala, magatartása oly kecs- és méltóságteljes volt, milyet soh'sem láttam ez országban - kivéve talán barátunkat, Mr. Washington, - s a hol csak megjelent, tiszteletet gerjesztett.

Mindennemü testgyakorlatban kitűnő, rendkívül serény és hajlékony vala. A vívást különösen kedvelte s fiaimat is igen sokra vitte e művészetben; úgy annyira, hogy midőn a francziák Mr. Rochambeauval országunkba jöttek - tisztei közül egy sem multa felül Henrikemet - pedig ő nem mérkőzhetett szegény Györgyömmel, ki a király pártján volt, gyászos de dicsőséges függetlenségi harcunkban.

Sem atyám sem anyám nem használt soha hajport, mindkettőjük feje oly fehér volt, mint az ezüst - a mennyire csak vissza tudok reájok emlékezni. Kedves anyám arcának mindvégig megmaradt rendkívül élénk színe és üdesége; nem is hitte senki hogy nem festi magát. Hatvan éves korában is még fiatalnak tetszett s egész hajlékonyságát megtartotta. Csak házunknak az indiánok által történt azon borzasztó ostroma után, mely engem özvegygyé tett, mielőtt anya lettem volna, tört meg kedves anyám egészsége is. Soha sem épülhetett ki ama napok félelmét s rettegéseit, melyek rám, az alig hathónapos fiatal asszonyra nézve, oly gyászosan végződtek - és meg is halt atyám karjai közt, mielőtt még az én özvegyi esztendőm eltelt volna.

E naptól kezdve, atyám drága s tisztelt életének utolsó napjáig, egyedüli vigaszom és gyönyöröm csak az volt, hogy vele lehettem mint vigasztalója, társa. Azon apró jegyzetekből, melyeket anyám itt-ott tőn ama kötetekben, melyekben atyám európai életét írta meg - tisztán látszik az a valódi szerelem, melylyel iránta viseltetett, oly szenvedélyes és kizárólagos szerelem, mely azt hiszem lehetlenné tette, hogy kívülre bárkit egyébként, mint csak másodrangú érzéssel szerethessen, minden gondolatai, szeretetének és imádásának ezen egyedüli tárgyában lévén összpontosulva. Tudom, hogy ő előtte soha sem mutatta kedves atyám mennyire szereti lányát; s utolsó legszentebb pillanataiban megvallá előttem ez édes, gyöngéd anya a fölötti bánatát: hogy nem szeretett engem eléggé; meg, féltékenységet atyám iránt, nehogy ez rajta kívül másnak is juttasson gyöngéd érzelmeiből: az intés és szeretet leggyöngédebb és szebb szavaival kötötte szívemre, hogy soha se hagyjam el atyámat, s töltssem be azt a helyet, melyet ő üresen hagy. Úgy hiszem elmondhatom, hogy tiszta lelkiismerettel és kimondhatatlan hálás szívvel teljesítettem e végrendeletét, és hogy kedves atyám, utolsó órájáig, nem panaszkodhatott leánya szeretetének, hűségének hiányáról.

Csak mióta egészen megismertem őt, mert anyám életében soha sem tártá föl keblét előttem teljesen, s mióta hozzám való szeretetének egész fényét s becsét felfogtam, jutottam oda, hogy megértsem s megbocsássam anyám féltékenységet férje szerelmére, mely, megvallom, életében boszantani szokott vala. Oly becses kincs volt az, hogy nem csoda, ha ő e birtokot kizárólag akará megtartani, nem tudván rajta senkivel osztozni, még leányával sem.

Bár soha sem hallottam atyámtól durva szót, bámulatos, mily tisztelettel tekintettek reá embe-
rei; s ültetvényünkön a szolgák, mind az Angliából fogadottak, mind a vásárlott néger, oly készséggel engedelmeskedtek, milyennel a körülöttünk lakó legszigorubb munka-felügyelők sem találkoztak embereik részéről. Soha sem volt bizalmaskodó, bár egészen egyszerű s természetes; ugyanolyan vala a legcsekélyebb emberhez, mint a legnagyobbhoz, szintoly udvarias a fekete néger leányhoz, mint a kormányzó nejéhez. Soha senkinek sem jutott eszébe valami szabadságot venni magának irányában (kivéve egyszer, egy ittas yorki gentlemant; de meg kell vallanom, hogy atyus nem is bocsátott meg neki soha) a legalázatosabb embereket azonnal oly helyzetbe emelte, hogy kényelmesen érezzék magokat vele szemben, a legkevélyebbeket pedig lerántotta komoly, gúnyos modorával, mi miatt rendkívül tartottak tőle az emberek. Udvariasságát nem öltötte fel vasárnapi ruhaként, s nem vetette le ha a társaság elment, az mindig ugyanaz maradt, a mint hogy egyként is volt mindig öltözve, akár családi ebédünkön akár valami nagyszerű lakomakor.

Mondják, hogy szeretett első lenni környezetében, de hol is volt oly kör, melyben nem ő lett volna az első? Midőn nevelésem végett Európába vittek s egy telet Londonban töltöttünk, mostoha testvéremnél lord Castlewoodnál s második nejénél, ő felsége udvaránál láttam néhányat az akkori leghiresebb gentleman-ek közül, s gondolám akkor magamban: ezek egyike sem előbbvaló atyusnál, s a híres lord Bolingbroke, ki Dawley-ből jött hozzánk, ugyanazt mondta, aztán hogy az akkori férfiak nem olyanok, mint az ő fiatal korabeliek. «Asszonyom, - mondá ő, - ha a kegyed atyja az erdőbe találna menni, az indiánok főnöküknek választanák», s ő lordsága mosolyogva nevezett engem Pocahontásnak.

Másik rokonunkat, Tusher püspök nejét, kiről atyus emlékirataiban oly sokszor történik említés, nem láttam, ámbár mamám meglátogatta őt vidéki lakásán. Nincs bennem semmi büszkeség (mit azzal is megmutattam, hogy beléegyeztem anyám kérésébe, s oly gentlemanhez mentem nőül, ki nem volt több mint egy suffolki baronet ifjabbik fia) azonban illő tisztelettel tekintek nevemre, s csodálkozom hogy tudja valaki, ki e nevet valaha viselte, azt «Tusher Tamásné asszony»-nyal cserélni fel?

Mellőzöm, mint gyűlöletes s hitelt nem érdemlő híreket (melyeket Európában hallottam, de fiatalabb valék mintsem megérthessem), hogy ezen némben elhagyván családját miként szökött Párisba, a trónkövetelő iránti féltékenységből elárulta annak titkait lord Stairnek, György király követének, s kevésbe mult, hogy a herczegnek halálát nem okozta; miként jött Angliába, ment férjhez ehhez a Mr. Tusherhez, s lett nagy kegyencze György királynak, ki Mr. Tushert elébb esperessé, s később püspökké tette. Én nem láttam e hölgyet, ki jónak látta azon egész idő alatt, míg mi Londonban valánk, kastélyában maradni; de szegény mama, miután meglátogatta őt, mondá, hogy minden szépségét elvesztette; engem is intett, hogy ne igen sokat tartsak azon adományokra, melyeket a természet reám ruházott. Nagyon elkevélyedett, s emlékszem, hogy sógor asszonyom lady Castlewood azt mondta egyszer felőle: «Nem csoda hogy kegyencz lett, mert a király szintúgy öreg és rút kegyenczeket szeret, mint néhai atyja». Mire atyus megjegyzé, «hogy egyik asszony olyan mint a másik, hogy soha sem létezett oly szép nő, mint ez, hogy mi mindent megbocsáthatnánk neki, kivéve szépségét». Erre azután mamám boszankodni látszott, lord Castlewood pedig nevetni kezdett; én természetesen, mint fiatal leányka, az egész beszélgetés tárgyát nem értettem.

Ezen emlékiratok harmadik könyvében elbeszélte körülmények után, atyám s anyám kiköltöztek, miután barátaik javasolták, hogy hagyják el a hazát, azon alkudozások folytán, melyek az emlékiratok második darabja végén vannak elbeszélve. De fivérem hallván, hogy a leendő püspökné asszonyság miként hagyta el Castlewoodot, s csatlakozott Párisban a trónkövetelőhöz, ezt üldözőbe vette, s herczeg léteire megöli vala, ha nem sikerül megszöknie. Mindjárt azután skocziai hadjáratokor, Castlewood annyira fel volt bősztülve ellene, hogy engedelmet kért, mint önkéntes szolgálhatni Argyle herczeg sergében, melylyel szembeszállani a trónkövetelőnek soha sem volt bátorsága, és ettől fogva mylord egészen kibékült a jelenleg uralkodó családdal, melytől még előléptetést is nyert.

Tusher asszony ez időtájt oly boszus volt a trónkövetelő ellen, mint csak rokonai valamelyike lehet, s dicsekedni szokott, a mint hallottam, hogy ő nem csak visszatérítette mylordot az angol egyházba, hanem angol peerséget is szerze számára, melyet családunk fiatalabb ága bir jelenleg. Nagy barátja volt Sir Robert Walpolenak, s nem volt addig nyugta, míg férje Lambethben nem hál; mint atyám nevetve szokta mondani: azonban a püspök hirteleni szélhűtésben halt el s neje nagyszerű emléket emeltetett neki, s most mindketten ott alszanak azonegy kő alatt, márvány felhőjü mennyezettel s angyalokkal magok felett, mert az első Tusher asszony Castlewoodtól hatvan mértföldnyire fekszik.

De atyusomnak mind szelleme, mind nevelése, nagyobbyszerű annál mivel nő birhat, s másfelől európai kalandjai is sokkal érdekesebbek, mint ebben az országban töltött élete, mely a szeretet s kötelesség csendes munkái közt telt el, én pedig nem mondok többet bevezetési-képen emlékirataihoz, s nem is tartóztatom gyermekeimet tovább, azon történet olvasásától, mely sokkal érdekesebb, mint az, melyet átélt az ő szerető öreg anyjok:

Esmond Warrington Rachel.

Castlewood, Virginia.

November 3. 1778.

ELSŐ KÖNYV.

ESMOND HENRIK IFJUSÁGA, A CAMBRIDGEI
SZENT-HÁROMSÁG-KOLLEGIUMBÓL KILÉPÉSE IDEJÉIG.

ELSŐ KÖNYV.

A színészek a régi tragédiákban jambusaikat - a mint olvassuk - dallam után mondták el, álarcz alól beszélve; falábakon jártak és nagy fejdísz viseltek. Azt gondolták, hogy a tragédia muzsája megkívánja e járulékokat, és hogy mozdulnia sem lehet, ha csak ütemre és mértékre nem. Így Medea királynő gyermekeit lassú zene mellett gyilkolta meg: és Agamemnon király halottas ének mellett mult ki, míg (hogy Dryden szavaival éljek) a kar - szabályszerű helyzetben állván körül - dallamos és illemteljes énekkel siratta meg e koronás fők sorsát. A történelem múzsa is ép úgy szertartásokkal vette körül magát, mint testvére, a szinpadé. Ő is álarczot és kothurnust visel, ő is ütemre beszél. Korunkban ő is csak a királyok körülményeivel foglalkozik; ezeknek udvarol, egész hódolattal, felcizfrázva, mintha egyéb sem volna, mint udvari szertartások rendezője, mintha semmi köze sem lenne a köznép történetének följegyzésével. Én láttam, öregségében és elgyöngültségében, az agg francia királyt, XIV. Lajost, - a királyság mintáját és jellegét - ki mindig taktusra mozdult, udvarmestere szabályai szerint élt, halt meg, ki egész éltén át hőst akart játszani, de költőiségéből kivetköztetve, csak egy kis ránczos, himlőhelyes öreg ember volt, nagy parókával, ki vörös cipősarkokat hordott, hogy nagyobbnak nézzen ki; hős, ha úgy tetszik, egy könyv, vagy szobor vagy festett terem számára, akár isten római modorban, de Madame Maintenon, vagy borbély, vagy seborvosa Monsieur Fagon előtt semmi több, mint épen csak ember. Vajjon el fogja-e a történelem valaha parókáját dobni, megszűnik-e mindig csak az udvarokon lovagolni? Fogunk-e valaha Francia- és Angolországokról valami egyebet is hallani Versailles és Windsoron kívül?

Láttam Anna királynőt is - ez utóbbi helyen, a mint a park dombjain kopói után vágatott, láttam egyfogatúját hajtani; tüzes; piros arcú nő volt, legkevésbé sem hasonló szobrához, mely kő-hátát a sz. Pál temploma felé fordítja, arcát pedig a Ludgate-Hillen robogó fogatok felé. Sem jobban nevelve, sem okosabb nem volt, mint ön vagy én, noha mi letérdeltünk, ha egy levelet vagy mosdótálat nyújtottunk át neki. Miért térdelne a történelem az időknek végeig? Részemről a mellett vagyok, hogy keljen föl megint térdeiről, s vegyen természetes állást, ne mindig csak bókoljon és hajlongjon, mint egy udvarmester, ne hátrálva csoszogjon kifelé az ajtókon, ha a felség jelen van. Egyszóval jobb szeretném, ha a történelem inkább családias mint hősies lenne, s úgy hiszem, hogy Hogarth és Fielding sokkal jobb fogalmat fognak gyermekeinknek adni a jelenkori Anglia erkölceiről, mint a «Court Gazette» s egyéb hirlapok.

Volt köztünk egy német tiszt, von Webb's, kivel évödni szoktunk, s kiről egy történetet (melynek szerzője én voltam) terjesztettünk el a seregben, hogy t. i. ő idősb fia a császárság örökös-főcsizmahuzójának, és örököse e hivatalnak, melyre elődei mindig büszkék voltak, azon szerencsében részesülvén, hogy husz öltön át mindig egyik császári láb reájok feszült, míg a másiktól a csizmát lerántották. Hallottam, hogy az öreg lord Castlewood, kinek családi történeteit adják elő részben e kötetek, s ki ép oly jó vérből származott, mint a Stuartok, kiknek szolgálatában állt (egész tucsat skót és angol családot tudnék nevezni, kiken a Stuartok, származási tekintetből, egy cseppet sem tesznek túl) büszkébb volt állására az udvarnál, mint ősi dicsőségére, s hivatalát - mint az éléskamra lordja és a királyi fejde főmestere - oly nagyra becsülte, hogy tönkre tette magát a háládatlan és vesztegető családjáért, mely néki e hivatalt adá. I. Károly királyért elzálogosította ezüstneműjét, zálogba adta ügyében egész vagyonát, s el is vesztette nagyobb részét e kezességben. Iretoni várában ostromot állott ki, hol testvére, Tamás, magát megadta (ki később a köztársasággal egyezkedett, mit bátyja neki soha sem bocsátott meg), s hol második testvére Edward, ki az egyházi pályát választá, a castlewoodi toronynál elesett, mint lelkész, egyszersmind tüzér is, működven.

E határozott régi royalista, ki a király mellett állott, míg háza szétromboltaték, egyetlen fiával - akkor még csak gyermekkel - menekült, hogy azonnal ismét visszatérjen s a worcesteri csatában részt vegyen. E szerencsétlen ütközetben Esmond Eusták elesett, s Castlewood megint külföldre menekült, s ezóta - és a restauratio után - soha sem hagyta el az uralkodó udvarát (kinek visszatérteért hálákat adunk köz-imakönyvünkben) ki eladta országát, s a francia királytól meg hagyta magát vásároltatni.

Mi meghatóbb, mint egy nagy király, számkivetésben? Ki méltóbb a tiszteletre, mint egy derék ember a szerencsétlenségben? Mr. Addison ily alakot festett nagy «Cato»-jában. De képzeljük a menekülő Catót részegen egy korcsmában, térdein egy-egy feslett nő, egy tuczat hű és részeg czimborától körülvéve; előtte a korcsmáros, számlája kifizetését követelve, és a balsors méltósága nyomban oda van. A történelem múzsája szégyenpirral fordul el ily aljas jelenettől, s az ajtót - melyre a száműzött adóssága van felkrétázva - becsukja előtte, kupái és pipái s a korcsmai dalok előtt, melyeket ő és barátjai dallanak. Ostade vagy Mieris kellene ily embert lefesteni, mint Károly. A Knellerek és Le Brunök csak otromba esetlen allegoriákat tudnak teremteni, s előttem mindig istenkáromlásnak látszott az Olympot ilyes, bortól mocsos istenség számára, milyen ez is volt, venni igénybe.

Castlewood grófról, a király hivéről, ki mintegy saját fiának árvája, csak hűsége miatt jutott tönkre, ki vitézsége jeléül nem egy sebet horda testén s száműzetésben aggott meg: rokonainak úgy hiszem inkább hallgatni illenék; nem pedig kigyót-békát kiáltani reá, a miért szegény öregségére borba merült, s még oda hívni a járó-kelőket, hogy kinevessék kipirult arcát s fehér haját. Avagy a folyó azért ered a hegyből tisztán és szabadon, hogy szép legelőkön átcsörögjön, dús és kövér haszonbér-földeket itasson, s végre undok mocsárba veszzen el? Sok szépen kezdődött élet nem ér jobb véget, de a szemlélőnek nem kellene a tisztelet és kimélet egy neme nélkül tekintenie az ily pályára, midőn folyását nyomozza.

Sokkal több változást láttam az életben, semhogy mindjárt levegyem kalapom és éljent kiáltsak, midőn aranyozott kocsi robog el mellettem, s csekély tehetségemtől kitelhetőleg mindig azon vagyok, hogy gyalog járó társaim ne bámuljanak igen az olyannak, ne ujongjanak igen hangosan. A lord-mayor az ott, ki teljes pompájában lépdél pástétom ebédhez, vagy a tanácsházba? A szegény Jack az amott, a newgatei gyászmenetben, a végrehajtó bíró és alabárdosok kíséretében, a mint utolsó órájára a Tyburnra¹ viszik? Szívembe pillantok, s elgondolom, hogy érek annyit, mint az én lord-mayorom, s megismerem, hogy vagyok oly rossz, mint a szegény Jack, ki Tyburnra jutott. Adjatok csak nekem aranylánczot, piros palástot s egy puddingot elébem: s fogadom, nagyon jól eljátszom az alderman szerepét, s ebéd után elitélem Jackot. De éheztesz ki, foszsz meg könyvtől, becsületes társaságtól, szoktass koczkához, pálinkához, gyönyörhöz, s állíts ki a Hounslow-pusztára, legyen előttem egy erszény, s el fogom venni. «És érdemem szerint függeni fogok», mondod, csak hogy fecsegésemnek véget vess. Nem mondok ellent; de nem tehetek mást, úgy kell vennem a világot, a minő, bele számítva a kötelet is, a míg csak divatban van.

¹ Veszthely

ELSŐ FEJEZET.

Előadja, miként jött Ferencz, negyedik viscount Castlewoodba?

Miután Ferencz gróf, - a Castlewood grófok negyedike - címéhez jutott, s közvetlen azután, hogy castlewoodi házáat - Hants grófságban - birtokába vette, 1691-ben, a háznak lakója - a cselédeken kívül - egyetlen tizenkét éves fiú volt, kire úgy látszik senki sem vetett ügyet, míg a grófnénak szemébe nem tűnt, midőn megérkezése napján a házat a gazdasszonnyal megjárta.

A gyermek azon szobában volt, mely olvasószoba, vagy sárga terem név alatt volt ismeretes, hova a családi arczképeket szokták aggatni; a többek közt a második gróf György szép képét, sir Antonio Van Dicktől, és a közelebről meghalt harmadik grófnak Dobson által festett képét, melyet - a mint látszik - özvegye nem tartott szükségesnek elszállíttatni, midőn - London közelében fekvő - Chelseai házába átköltöztek, sir Lely Péter által festett saját képét - melyen ő nagysága mint Diana udvarához tartozó vadász-hölgy volt ábrázolva - oda előre elküldte.

Castlewoodnak szép, új úrnője a szomorú kis fiút egyedül találta az olvasó-szobában, nagy könyvével egészen elfoglalva, mit azonban félre tett, midőn észre vette, hogy idegen is van a szobában. A fiú tudva, hogy kinek kell a belépőnek lenni, fölállott, meghajtotta magát, bátortalan bókot vágván a ház úrnője előtt.

A hölgy kinyújtá kezét, de ugyan mikor nem nyúlt ki e kéz, ha valami jót tehetett, vagy bánatot, nyomort enyhíthetett?

- Ez hát öcsénk? - szólt, - s mi a neved, kis rokon?

- Nevem Esmond Henrik, - szólt a fiú, örömteli bámulattal tekintve rá, mert úgy jött felé mint «Dea certe», s úgy tetszett neki, hogy soha sem látott ily elbájoló jelenést. Szőke haja ragyogott a nap aranyló sugaraiban; arcza fénylett, mint egy virág; ajkai mosolyogtak, s szemei oly jószágtelien csillogtak, hogy Esmond Harry² szive dobogni kezdett bámulatában.

- Igen úrnőm, neve valóban Esmond Henrik, - szólt Worksop asszonyom, a gazdasszony (egy vén zsarnok, kit Esmond Henrik inkább boszantott, mint gyűlölt) és a vén hölgy jelentőleg pillantott a közelebről meghalt lord képére, mely még ma is ott van, a mint méltóságosan és szigorúan letekint, kezét kardjára nyugtatva, köpenyén érdemjelével, melyet a császártól kapott, midőn a Dunánál a törökök ellen harczolt.

A grófnő, ki a képet nézve még mind kezében tartá a gyermek kezét, a mint meglátta a nagy és eltagadhatlan hasonlatosságot a gyermek és kép között: elpirúlt, hirtelen elbocsátá a kezét, s Worksop asszonytól kísérve, föl- s leindult a teremben.

Midőn a hölgy visszatért, Esmond Henrik épen azon nyomban állott, keze is ép azon helyzetben, a mint az fekete kabátjára visszaesett volt.

A grófnő szive úgy hiszem (s a mit azóta maga is többször megvalla) megindult azon gondolatra, hogy bármely halandóval, nagygyal vagy kicsinytel, barátságatlanul bánt, mert a mint visszafordult, a terem tulsó végében - az ajtónál - valami megbizással kiküldte a gazdasszonyt, s a mint megint a gyermekhez ért, szemeiben véghetlen szánsalom és gyöngédség tekintetével, megint megfogta annak kezét, másik fehérlő kezét annak fejére téve, néhány szót intézett hozzá, melyek oly szeretetteljesek, oly édesek voltak, hogy a gyermek - ki ily szépséget soha sem látott az előtt - úgy érezte, mintha valami felsőbb lény, vagy angyal nyomná le

² Henrik kicsinyítő neve.

a földre, és a fehér védő kezét megcsókolá, miközben féltérdére ereszkedett. Éltének legutolsó perczéig megemlékezett Esmond a hölgyről, a mint hozzá szólott és rátekintett, a gyűrűkről fehér kezein, meg ruhája illatáról, szemeinek sugaráról, mely rá meglepetéssel s gyöngédséggel ragyogott, mosolylyal virágzó ajkiról, míg a nap arany fénykört vont haja köré.

A gyermek még ez alázatos helyzetben volt, midőn mögötte egy méltóságteljes úr lépett be, kezén egy kis, négyéves lánykával. Az úr hangos nevetésbe tört ki, a mint meglátta a hölgyet és imádóját, furcsa kis alakjával, sáppadt arczával és hosszú fekete hajával. A hölgy elpirult s a nevetséget visszautasító pillantást vetett férjére, mert az újon jött maga a «Lord Viscount» volt, kit a fiú már ismert, látván egyszer azelőtt, még a boldogult lord életében.

- Ez hát a kis pap! - szólott mylord a gyermekre tekintve; - jó napot, öcsém.

- Imáját mondja el a mamának, - mondta a kis lányka, atyjának térdére csimpajkozva, s mylord újból hangos nevetésbe tört ki, míg Harry öcsém meglehetősen elfogultan nézett körül. Egy fél tuczat feleletet is gondolt ki, de csak hónapokkal később, ha e kalandra gondolt, akkor azonban, midőn ez történt: egy szót sem tudott szólani.

- Le pauvre enfant, il n'a que nous, - szólott a hölgy, férjére tekintve; és a gyermek, ki megértette - noha a hölgy hihetőleg azt nem tudta - teljes szívéből áldotta őt, gyöngéd szavaiért.

- De itt nem fog barátokban hiányt szenvedni, - válaszolt mylord gyöngéd hangon, - ugy-e nem, kis Trix?

A kis lány, kit Beatrixnak hívtak, de kit atyja mindig Trixszel becéztetett, két szép, nagy szemével komolyan Esmond Henrikre tekintett, aztán mosoly derült arczára, mely oly szép volt, mintha khérubé lett volna, s a fiúnak tartott és oda nyújtá neki kis kezét.

A hála, boldogság és szeretet mély, édes érzete töltötte meg az árva fiú szívét, midőn védőitől, - kiket az ég küldött neki, - e gyöngéd szavakat, e barátságos, szeretetteljes bánásmódot tapasztalta.

Még egy órával ezelőtt egészen egyedül érezte magát a világban: midőn hallá reggel a castlewoodi torony minden harangjának zúgását az új uraság üdvözlétére, e zúgás csak félelmet és kételyt öntött vala szívébe, mert nem tudta miként fog vele az új tulajdonos bánni, s azok, kiktől eddig védelmet várt, feledve vagy halva voltak. Büszkeség és félelem tartotta őt szobájában, midőn a lelkész, a falusiak és a ház szolgálói kiálltak Castlewood lordot üdvözölni; mert Esmond nem volt szolga, bár nem független, nem rokon, bár nevét hordta, vérét örökölte a családnak. És közepette e zajnak, ez ujongatásnak, mely az új lord érkezését kísérte (mert tiszteletére ünnepet rendeztek ám, puskákat sütögettek el, a bérlők és cselédek éljent kiabáltak, midőn kocsija közeledett és a vár udvarára robogott), senki sem is gondolt az ifjú Esmond Harryra, ki észrevétlenül, magában ült az olvasószobában, egész délutánig, midőn új barátai reá találtak.

Midőn a gróf és neje távozni akartak, a kis lány, ki rokona kezét még mind kezében tartá, kérte, jöjjen ő is velők.

- Trix, te mindig elhanyagolod régi barátodat az újért, - jegyzé meg atyja jó indulattal, mi közben a termen végig haladt, karját nejének nyújtva. Azután a rég felhagyott zenetemen, Erzsébet királynőnek az óra-toronyban levő szobáin át, ki a folyosóra jutottak, honnan szép kilátás nyílt a nap nyugtára, setétlő erdőkre, melyek felett megtérő varjak fellege kóválygott, a síkra, a patakra, melynek túlsaján Castlewood falva állt - és a lemenő naptól bevérzett dombokra. A kis Castlewood örökös - két éves fiúcska - itt volt már a folyosón, dajkája karján, kitől, a pázsiton keresztül, rögtön anyjához szaladt, mihelyt észrevette közeledtét.

- No Rachel, ha itt nem tudsz boldog lenni, - szólt a gróf, a tájon széttekintve, - nehezen vagy kielégíthető.

- Én ott vagyok boldog, a hol te vagy, de mégis legboldogabbak lettünk volna Walcote Forestben.

Akkor a gróf magyarázatni kezdte nejének mind azt, mi előttök feküdt - mit a kis Harry bizonyosan jobban ismert nála; meg a ház történetét, hogy mikép szökött meg ama kapun az apród Castlewood örökösnejével, mi által a birtok a mostani családra szállt, mikép ostromolták a nyirott fejűek³ az óra-tornyot, melynek védelmében esett el apja.

- Én akkor csak két éves voltam, - mondá, - de vonj ki negyvenhatot, Harry öcsém, kilenczvenből s mondd meg hány éves lehetek?

- Harmincz, - szólt neje nevetve.

- Igen is vén hozzád, Rachel, - válaszolt mylord gyöngéden tekintve rá.

Valóban, a grófnő úgy nézett ki, mint egy leány, s akkor még alig volt husz éves.

- Tudod Ferencz, hogy én mindent megteszek, csak hogy tessem neked, megigérem hát, hogy minden nap öregebb leszek.

- Ne szólítsd papát Ferencznek, szólítsd ezután mylordnak, - szólt Beatrix kisasszony, kis fejcskájával intve, mire anyja mosolygott, atyja kedélyesen nevetett, s a kis fürge fiú is nevetett, nem is tudva miért, de hihetőleg azért, mert boldognak érzé magát, mert a többiek is mind boldognak látszottak.

Milyen jól megmaradnak az emlékezetben ezek a mindennapi események és szavak, a táj és napfény, a fecsegő és mosolygó csoportozat.

Midőn a nap leszállott, a kis örökös fekünni küldték a dajkával, ámbár ugyan ordított miatta, de a kis Trixnek megengedték, hogy velök vacsoráljon.

- Ugy-e bár te is velünk jössz, Harry? - kérde a lányka. Harry elpirult.

- Én - én Worksop asszonynyal szoktam vacsorálni.

- A patvarba - szólt mylord - ma estve te is velünk vacsorálsz, Harry. Csak nem fogod egy hölgy meghívását visszautasítani, ugy-e Trix? S mindnyájan csodálkoztak Harry nagylehetőségén, mely művészetben a szegény gyermek meglehetősen kitünőséget tanúsított, az igaz, hogy nem ebédelt volt, mert senki sem gondolt rá a nagy zürzavarban, melylyel a ház az nap tele volt; az előleges készülődésekkel - az új lord elfogadására - mindenkinek tele levén mind a két keze.

- Nem ebédeltél, szegény fiacskám! - szólt mylady, húst rakván a gyermek tányérára, miközben mylord - egy poharat töltvén meg számára - felszólítá, hogy köszöntsön fel valakit. Master Harry a királyt éltette, fölhajtván borát, s mylord is kész volt inni rá, a mint talán igen is kész lett volna sok, sok más felköszöntésre is koczintani. Hallani sem akart dr. Tusher elmeneteléről (a castlewoodi lelkész, kit vacsorára hivatnak volt), ki a csemegék felhordásakor már távozni készült, mire mylord azt jegyzé meg, hogy nem oly rég papja, hogy már jól lakott volna vele, s így a tisztelendő úr még egy pár óráig a gróffal maradt pipaszó és puncs mellett. Azután - egy kicsit tántorogva - haza botorkált, tizszer is kinyilatkoztatván, hogy ő lordságának leereszkedése mind azon kegyet fölülmulja, mit valaha ő lordságának méltóságos családjától tapasztalt.

³ Puritánok.

A kis Esmond szíve, midőn kamrácskájába távozott, bámulattal és hálával volt tele új barátjai iránt, kiket e boldog napon nyert. Már rég fönnt volt, mielőtt valaki ébren lett volna a házban, s alig győzte várni, hogy megint láthassa a grófnőt és gyermekeit - szívélyes védnökét és pártfogóját; csak attól félt, nehogy tegnap estveli jóságukat valahogy megvonják tőle, vagy megváltoztassák. Épen ekkor lépett be a kis Beatrix a kertbe, s utána anyja, ki őt ép oly szívesen üdvözölte, mint tegnap. Harry terjedelmesebben mondta el a grófnőnek a ház történetét, mit még az öreg gróf idejében tanult meg s az úrnő nagy érdeklődéssel hallgatta. Azután megmondta, a tegnap estvére czélozva, hogy tud francziául, s megköszönte védelmét.

- Igazán? - kérde mylady elpirulva - akkor tanítnia kell engem és Beatrixet. Azután még néhány kérdést intézett Henrikhez, őt illetőleg, de ezt sokkal bővebben kell elbeszélni, mint azok a rövid feleletek voltak, melyeket a fiú úrnője kérdéseire adott.

MÁSODIK FEJEZET.

Értesítések a castlewoodhalli Esmond-családról.

Mindenki tudja, hogy a castlewoodi uradalom és az Esmond név, a mostani család birtokába Eduárdnak, ki Esmond gróf és marquis, s Castlewood lord vala, leánya s örököse Dorottya által jutott, midőn e hölgy Poyns Henrikhez ment nőül, ki akkor a lord udvarában apród volt. Ferenczet az említett Henrik és Dorottya fiát és örökösét, - ki anyja nevét vette föl, melyet aztán a család később is megtartott - I. Jakab király lovaggá és báróvá tette. Harczkedvelő lévén, soká mulatott Németországban, a palatinatusi választó fejedelemmel, kinek szolgálatában mind sok költségbe, mind nagy veszélybe keveredett: kölcsönözvén e szerencsétlen fejedelemtől s nem egy sebet kapván a császáriak ellen vívott ütközetekben, melyekben részt vett. Honába visszatérvén, Ferencz úr szolgálatai s számos áldozatainak jutalmát vette a néhai király I. Jakab ő felségétől, ki e megpróbált hűségű alattvalóját «éléskamra főfelügyelőjévé és a királyi fejde főmesterévé» nevezte ki kegyelmesen, s ő e magas és bizalmi hivatalt a nevezett király és szerencsétlen utóda uralkodása alatt viselte.

Kora, sebei és gyöngesége gyakran kényszeríték Ferencz urat arra, hogy magát hivatalában más által helyettesíttesse, és így fia Esmond György, lovag és zászlós úr - előbb csak mint atyja segédje, később mint czímének és méltóságának örököse viselte e hivatalt, I. Károly királynak majdnem egész uralkodása alatt, s Károly két fiánál is, kik őt követték.

Esmond György úr azonban a nevét és állását megillető rangon jóval alul házasodott, Topham Tamás, londoni esküdt-polgár és aranyműves leányát vevén nőül. Mr. Topham pedig az akkor kitört zavarokban a parlament pártjára állt, s elejtette György urat azon örökségtől, melyet ipa ura halálával remélt, minden pénzét második lányának, Barbarának, hagyván, ki pártában maradt.

Mi Esmond György urat illeti, ő a király ügye és személye iránt tanúsított hűsége és ragaszkodása által tűnt ki, - s midőn a király 1642-ben Oxfordban volt, György úr, atyja beleegyezésével - ki akkor már igen megaggva és elgyöngülve Castlewoodban lakott, minden családi ezüstjét beolvasztá ő felsége számára.

Ezen s más áldozataiért és érdemeiért tetszett ő felségének, Esmond Ferencz urat, egy Oxfordban 1643 januárjában kelt és saját pecsétjével megerősített - oklevelében a shandoni Castlewood uradalom grófi méltóságára emelni, - s mivel a gróf jóságai a királynak nyitott kölcsönök által - melyeket e zavargós időkben visszafizetni nem volt képes ő felsége - nagyon

leapadtak volt: a gróf a virginiai gyarmatokban nyert nagy területű földet kárpótlásul, mely adomány egy részének a család e mai napig is birtokában van.

Az első Castlewood gróf pár hóval e méltóságra jutása után, elaggottan, halt meg. Utódja idősb fia lőn, az előbb említett György; a mellett még két fiút hagyott hátra: Tamást, ki ezredes volt a király sergében, de később a trónbitorlóhoz pártolt, és Ferenczet, ki pap lőn, s később castlewoodi házuknak a parlament sergei elleni védelmében esett el 1647-ben.

A második gróf, lord Castlewood Györgynek - ki I. Károly király idejében élt - egyetlen fia volt, Esmond Eusták, de ez a worcesteri csatában castlewoodi népe felével elesett.

A castlewoodi jószágok elkoboztattak, s a köztársaság-pártiak közt osztattak ki, mivel Castlewood részes volt majd minden összeesküvésben, melyek a Protector ellen szövettek, a király halálától egész II. Károly visszahelyezéséig. György gróf követte a királyt a száműzetésbe, miután szolgálatában tönkre tette magát. Csak egy leánya volt, ki nem igen nagy örömeire szolgált atyjának, mert a szerencsétlenség e száműzötteket bölcs mérsékletre nem taníthatá meg, s mondják, hogy a yorki herceg és testvére a király versenyeztek Esmond Izabella felett, ki Mária Henriette királynő udvarhölgye volt. Izabella csakhamar áttért a római egyházba, s gyöngye atyja nemsokára követte példáját Bredában.

Esmond Eustáknak Worcesterben történt halála után, az akkor még nagyon fiatal Esmond Tamás, György gróf unokaöccse, következett a cím örököséül. Atyja a parlament pártjára állt a polgárháborúban, minek következtében, a ház feje szakított vele, s mylord eleinte annyira felbőszült csak azon gondolatra is, hogy címét (noha ez akkor kevéssel volt több üres címnél) egy hitvány nyirott-fejű örökölje, hogy újból is meg akart házasodni, s valóban már föl is tette magában, hogy megkéri egy brugesi korcsmáros lányát, kinek a király ott mulatása alkalmával ő lordsága adósa maradt számlájával, s csak az udvar kacajától s leánya haragjától való félelem gátolta meg; mely utóbbitól kivált nagyon tartott, mert a kisasszony ép oly heves és indulatos volt, mint a mily gyöngye mylord a sok seb és ivás következtében.

Lord Castlewood szerette volna lányát Izabellát és ennek unoka testvérét, a Castlewood ostrománál elesett Esmond Ferencz fiát, összeházasítani, s a mint mondják a lady nem is idegenkedett a fiatal embertől, ki nála több évvel fiatalabb volt (mit azonban a hölgy épen nem tartott hibának ő benne); de az ifjú, miután egy darabig udvarolt volna neki, s már a ház titkaiba is be volt avatva: egyszerre csak félbeszakítja a viszonyt - mikor már a legjobb lábon álltak - a nélkül, hogy visszalépésének csak okát is adta volna. Barátai gúnyolták - mint nevetve mondták - hűtlenségeért. Többi közt Churchill Jakab is, ki neki a királyi gyalogtestőrségnél hadnagya volt s most századosságában utóda lőn, midőn ő hirtelen eltávozott az udvartól s Tangerbe vonult, dühösen azon felfedezés miatt, hogy előléptetését nem saját érdemeinek, hanem csak koros arája kecséi, s a királyi ifjakkal éreztetett kegyeinek köszönheti. Churchillal, ki a szent Pál egyetemen tanuló társa vala, össze is szólalkozott volt a miatt és Esmond Ferencz káromkodva monda, hogy «Jakab, a te nővéred lehet ilyen vagy olyan, de istenemre az én nőm nem!» A dolog kardra került, vér is folyt - mígnem barátaik szétválaszták a civódókat. Abban az időben kevés ember volt ily féltékeny becsületére, sőt jó születésű és magas származású gentlemanek is a megbecstelenítést - ha királytól származott az - családi címük ékességének tartották. Esmond Ferencz ettől fogva búskomorra lett s előbb Tangerbe vonta magát, honnan két évi szolgálat után visszatérván, Winchesterhez közel, egy kis jószágon települt le, melyet még anyjától örökölt volt, s itt gazdálkodva egy csomó vadászkutyát tartott, s Károly király idejében soha sem jelent meg többet az udvarnál. De nagybátyja, Castlewood gróf, soha se békült ki vele, s unokatestvére is - kit odahagyott volt - csak nagy idő múltán.

Mindazon hivatalok, nyugdíjak és ajándékok daczára is, melyeket a francziától - s míg lánya benn volt a kegyben, - a királytól nyert lord Castlewood, ki ő felsége szolgálatában merítette ki ifjúságát és vagyonát - nem volt képes ez utóbbit újból helyreállítani, a miért, fia halála után, soha rá sem gondolt, hogy Castlewoodot meglátogassa, vagy jó karba helyezze, és vágya csak az volt, hogy jó házat tartson, az udvarnál szerepeljen s minél többet szerezzen készpénzben.

Ezért igyekezett Esmond Tamás, örököse és unokaöccse, nagybátyja kegyét megnyerni. Tamás a császár és a hollandok mellett harczolt, míg Károly király kényszerülve volt sergeit ezek segítségére küldeni; de ellenők, midőn ő felsége a francia királylyal kötött szövetséget. E hadjáratokban, Esmond Tamás inkább rakoncátlankodás, garázdaság, kicsapongás és játékoság, mintsem harci bátorság által tűnt ki, s úgy jött vissza Angliába, mint sok más angol utazó, kik külföldön szerzett tapasztalataik által jellemökben legkevesebbet sem nyertek. Másodszülötti sovány örökségének nyakára hágott, igazat szólva, semmivel sem volt jobb akármely közönséges léhűtőnél vagy csavargónál, ki idegen földön vagy barátkonyhán dőzsöl; midőn végre más módokról kezdte gondolkozni, hogy megint nyélbe üthesse szerencsáját. Unokahúga ekkor már átlépte élte delét, s magán kívül senki sem tanuskodhatott azon szépségről, melylyel - mint mondá - egykor birt. Szikár, sárgaképű, hosszú fogú delnő volt. London minden illatszeréseinek egész pirosító és fehéritő készlete nem tehetne volna széppé. Killigrew úr Sybillának nevezte s azt mondta róla, hogy a király asztalánál ő a megtestesült memento mori. Egy szóval, nagyon könnyen megszerezhető hölgy volt, csak hogy nem kis elszántsággal kelle felruházva lenni azon férfiúnak ki birására vetette fejét. Ez az elszánt férfi Esmond Tamás volt, ki nagy hajlamot érzett magában lord Castlewood megzsugorgatott pénzecskéje iránt - melynek összegét a hir megtizszerezte. Azt is mondták, hogy Izabella szép értékű királyi ékszereknek van birtokában: míg szegény Tom utolsóelőtti kabátja zálogházban vesztegelt.

Mylordnak ez időben szép háza volt Lincoln's Inn Fieldsen, a hercegi színház és portugall követ kápolnája közelében, s Esmond Tamás, ki míg pénze volt a színésznőkre költeni, hűségesen látogatta az előbbi, most ép oly szorgalmasan kezdte járni a templomot. Alakja oly elkényszeredett és elnyűtt volt, hogy minden kifogás nélkül elmehetett a bűnbánók közt, s így, megtérvén, gyóntatójául - természetesen - nagybátyja lelkiatyját választá.

A tisztelendő atya Tamást nagybátyjával, az öreg lorddal kibékíté, noha ez csak kevéssel azelőtt sem akart vele szóba állani, mikor Tom a mylord kocsi-ablaka előtt ment el: midőn ő lordsága egész gálában robogott az udvarhoz, öccse pedig, megviselt kalapjával és tollával, s tokjából kilyukadt kardhegyével a bell-gardi két-pennys laczikonyhára ódalgott.

Esmond Tamás, bátyjával történt kibékülése után, csak hamar kigömbölyödött, s jobb élet és tiszta fehérruha kezdett rajta mutatkozni. Minden héten kétszer, hűségesen böjtölt, a mit aztán igyekezett is más napokon kipótolni, s hogy mekkora gyomra van, azt abból is láthatni - szokta mondani Wycherley úr - hogy végre ezt a légszállta, vén, ránczos falatot - unokatestvérét is bevette a gyomra.

E házasságból egy fiú született, kit a szülők hő szeretettel és figyelemmel gondoztak, ki azonban a sok dajka és doctor daczára is csak igen rövid ideig élt. Szüleinek megromlott vére nem sokáig folyhatott szegénynek vékonyka ereiben. Mindjárt eleinte betegség jelei mutatkoztak rajta, s részint hizelgésből, részint babonából - semmi sem nyugtathatta meg mylordot és myladyt - különösen ez utóbbit - csak ha ő felsége e szegény kis nyomorékot megérintené a templomban.

Eleinte «csodát» kiáltoztak (az orvosok és kuruzslók folyvást felügyeletök alatt tartották a gyermeket s minden kigondolható kísérleteket megtettek a szegény kis testecskén), azonban, noha észrevehető javulás mutatkozott a gyermek egészségében mióta ő felsége megérintette, néhány héttel azután meghalt a szegény teremtes, mire az udvarnál a gunyolók azt mondták, hogy mikor a király Esmond Tamás és neje Izabella gyermekéből kiüzte a nyavalyát - az életet is kiüzé belőle, mert ez nem volt egyéb mint merő nyavalya.

Az anya természetes fájdalmát gyermeke vesztén még növelte versenytársának - Esmond Ferencz nejének boldogsága, ki, - míg a szegény Castlewood grófnét mindenki elhanyagolta - az egész udvar kedvence vala, - s kinek gyermeke is volt, virágzó szép lánya, s újból remélheté hogy anya lesz.

Az udvarnak - a mint hallám - annyival több oka volt nevetni a szegény grófnőn, ki jó formán túl volt az időn, melyben a nőknek gyermekük szokott lenni - mivel még sem tudta ráhatározni magát, hogy fölhagyjon reményével, s még midőn Castlewoodba költözött is, folyvást küldözgetett Hextonba orvosokért, s mindig híresztelte barátai előtt az örökös megérkeztét. Nem is szüntek meg a gunyolódók ezen rögeszméjét - más gyöngeségei mellett - folyvást nevetség tárgyává tenni. Különbösen utolsó órájáig meg volt az a vigasztalása, hogy magát szépnek tartotta, s noha már jól benne volt a télben, még mindig virágzott, mert rózsákat festett arczára, mikor már rég eltelt virágzásuk ideje, s nagyon nyáriasan öltözött, bár fejét hó borítá.

Számos gentleman, kik Károly és Jakab király udvarában éltek, egy csomó históriát beszélt e sorok írójának e különös agg hölgyről, miket azonban nem szükség az utókor számára fenn tartani.

Mondják, hogy a házsártoskodás nagyon erős oldala volt, s valóban ha minden vetélytársával, Jakab király kegyéért, meg kellett vivnia, feles számú csatát állhatott ki. Bátorsága rendíthetetlen volt s úgy látszik ezerféle méltó és méltatlan követeléssel üldözte, - jobban mondva gyötörte ő felségét. Némelyek szerint az udvart azért hagyta el, mert féltékeny volt Esmond Ferencz nejére: míg mások azt állítják, hogy a visszavonulásra, egy nagy ütközet után, mely Whitehallban ő ladysége és a király által kitüntetett lady Dorchester (Killigrew Tamás leánya), közt vivatott, s melyben ezen utálatos Eszter diadalt nyert korosacska Vastink fölött. Különbösen ő ladysége - a maga részéről mindig azt állítá, hogy száműzetésüket férjének s nem magának összeütközése okozta, s ezért kellett mindkettőjüknek vidékre vonulni. Vádolta még a király kegyetlen hálátlanságát, ki megvonta a családtól az éléskamrák főfelügyelőségét és a királyi fejde nagymesterségét, mely hivatalt a két utolsó Castlewood lord oly tisztességgel viselt, s mely most egy jött-mentre, tányérnyalóra, az átkozott Dorchester teremtményére: lord Bergamotra ruháztatott.⁴

- El nem tudtam volna tűrni - szokta mylady mondani - hogy csak lássam is, hogy ő felsége savóját más kéz érintse, mint egy Esmondé. Kiütöttem volna lord Bergamot kezéből a tálczát, ha találkoztam volna vele. S azok, kik ismerték ő ladységét, elhiheték, hogy kitelt volna tőle e hős tettet végre is hajtani, ha bölcsen ki nem tért volna az útból.

Mivel a pénzes zacskó az ő felvigyázása alatt állott, mit mind azon személyekre is szeretett volna kiterjeszteni, kikkel csak érintkezésbe jött, lady Castlewood engedelmességre kény-

⁴ Typton Lionel, ki 1686-ban lett Bergamot báróvá, mint a titkos lépcsők felügyelője, s utóbb a királyi fejde nagy-mestere és az éléskamrák felvigyázója (György, Castlewood második grófja holtá után) St. Germainbe kísérte ő felségét s ott maradék nélkül halt meg. Az oraniai herczeg a fejdék felügyelői hivatalát többé be nem töltötte, s ily tisztség az utóbbi uralkodók alatt soha sem fordul elő.

szeríthette férjét, s így kivitte, hogy oda hagyják Londont. Lincoln's Inn Fieldsből Chelsea-be költöztek, hol egy csinos új házat vett mylady, s onnan egész háztartásával, komornájával, ölebeivel és szobalányaival, gyóntatójával és ő lordságával - férjével - Castlewood Hallba hurczolkodott, melyet azóta nem is látott, mióta - mint gyermek - atyjával elhagyta, az I. Károly király uralkodása alatti zavarok idején.

A vén ház falai ott álltak tárva-nyitva, a mint a köztársaságiak golyói hagyták. A lakás egy részét kijavították s fölékítették azon bútorok-, szőnyegek- és eszközökkel, melyeket a londoni házból hoztak. A grófnő hitte, hogy diadallal vonuland be Castlewood falvába, és hogy a nép ujjongva fogja várni a mint átrobog a réten, nagy hatlovas hintájában, maga mellett mylorddal, szemben pedig, komornái, ölebei és kakaduival, kocsija előtt és után a fegyveres lovas kísérettel. De épen akkortájt kiabálták: «le a pápistákkal!» lehangosabban. A falusi és szomszéd városi nép megijedt a grófnő festett arczától és szemöldeitől, mint kidugta fejét a kocsi ablakán, - úgy gondolkodván, hogy nem árt, ha minél kegyesebb lesz - s egy vén asszony elkiáltotta magát: «Lady Izabella, jaj istenem lady Jezabel!» s ez óta az igen tiszteletreméltó grófnőt ellenségei nem is hívták más néven. Az ország tele volt ekkor a pápisták elleni dühvel, s így a grófnőnek és férjének köztudomású eltérése, a kíséretében levő pap, s a castlewoodi kápolnában tartott misék, a faluban, - (noha a kápolna ily szertartások számára épült, mielőtt másról csak hallani is lehetett volna az országban, s noha az istentisztelet a lehető legnagyobb csendben hajtattott végre) - nem nagy rokonszenvet költöttek, mindjárt kezdetben, iránta sem a grófságban, sem a faluban.

A jószágnak ekkor majdnem nagyobb része el volt kobozva és a köztársaságiak közt kiosztva. Egy pár azok közül az öreg Cromwell-katonák közül még élt a faluban, s eleinte, midőn a grófnő megjelent, kancsal szemeket vetettek rá.

Midőn a hextoni társaságban megjelent - hova férjét is magával vitte - elidegenítette magától az embereket ragyogó gyémántjaival, melyeket nyilvános helyeken mindig hordott. Azt is mondták, hogy otthon is viseli őket, sőt - hogy még mikor alszik is nyakán vannak. De a szerző szavát adhatja, hogy ez rágalom volt.

Lady Sark azt mondta, hogy: «ha letette volna nyakáról, férje, Esmond Tom, odébb állt volna velök és zálogba tette volna őket». Ez is rágalom volt.

Lady Sark is száműzve volt az udvartól, hol hajdan a két lady nem a legjobb lábon állt egymással.

Végre kezdett a falu kibékülni úrnőjével, ki - a maga módja szerint - bőkezű és kegyes volt, noha szeretett begyeskedni, fenhéjázni; s végre a lelkész dr. Tusher magasztalta leghangosabban, nyája előtt. Mi a grófot illeti, ő nem sok vizet zavart, s nem tekintették sokkal többnek, mint a grófnő járulékának, ki mint az öreg lord Castlewood lánya s mérhetlen kincs tulajdonosa (mint a vidék beszélte, noha kilencz-tizedrésze annak csak hirben létezett) mindenki által úgy tekintették, mint a palota valódi királynője, a kié mindaz, a mi csak benne van.

HARMADIK FEJEZET.

A harmadik gróf, Tamás idejében lakást változtatok és Izabella apródja lesznek.

Midőn lord Castlewood kevéssel e visszavonulás után megint Londonba ment, egyik szolgáját egy kis házikóba küldte, Ealingfalvába, közel Londonhoz, hol egy darab idő óta, egy öreg, Pastoureau nevű, francia menekült lakott, egyike azoknak, kik a huguenották üldöztetéséből a francia király elől menekültek ide. Ezen öreg embernél egy kis fiú is volt, ki Tamás Henrik

név alatt volt ismeretes. E kis fiú emlékezett, hogy kevéssel ezelőtt valahol másutt, ugyancsak Londonhoz közel lakott, egy csomó osztováta és fonó kerék, nagy zsoltár éneklés, templomba járás és egy egész francia telep közepett.

Volt ott neki egy igen de igen kedves barátnője, a ki már meghalt, s kit ő néninek szólított. Néha meg szokta álmaiban látogatni, s arcza - bár nagyon közönséges volt - ezer meg ezerszer kedvesebb volt előtte, mint a Pastoureau asszonyé, a Pastoureau apó új nejéé, ki azóta ment hozzá, mióta a néni meghalt. Ugyancsak Spittlefields-en - így nevezték a helységet - lakott György bácsi is, ki hasonlóképen takács volt, s mindig azt mondta Henriknek, hogy ő kis nemes, apja kapitány, anyja pedig angyal.

Mikor ezt mondta, bon papa fel szokott vásznáról pillantani, melybe szép selyem virágokat szőtt, s azt szokta mondani: «Angyal! A babyloni vörös asszonyé!» Bon papa mindig a vörös asszonyról beszélt. Volt neki egy kis szobácskája, melyben papolni és himnusokat szokott nagy vastag orrából énekelni. A kis Harry nem igen szerette e papolást, sokkal jobb szívvvel hallgatta a szép történeteket, melyeket a néni szokott volt mesélni. Bon papa neje soha sem mesélt neki szép történeteket, hanem György bácsival pörölt, ki aztán el is ment.

Bon papa később nejével, s ennek két gyermekével - kiket ez magával a házhoz hozott - átköltözött Ealingbe. Az új nő gyermekeinek mindenből a legjobbat adta, Harrynak pedig bővséges verést, a szegény azt sem tudta miért. A mostoha anya, a verés mellé, gúnyneveket is osztogatott, de ezeket jobb lesz elhallgatni, az öreg Pastoureau úr miatt, ki néha mégis jó volt hozzá. Ezen napok szerencsétlensége rég meg van bocsátva - bár a gyermek ifjúságára mélabú árnyát borította, mely kétségen kívül, el sem hagyandja őt élte végeig. Mert a mint a fiatal ágakat meghajtják, úgy növi ki magát később a fa. De legalább, a ki gyermek korában járta a nyomorúság iskoláját - s el nem romlott benne - szeretetet és türelmet tanult a kis gyermekek irányában.

Henrik igen, igen örült, midőn egy feketén öltözött úr jött, lóháton, fegyveres szolga kíséretében, hogy elvigye őt Ealingből. Igazságtalan mostohája - ki elhanyagolta őt saját két gyermekeért, elutazásukat megelőző estén elég vacsorát adott neki s másnap majdnem tömte belé a reggelit. Még csak meg sem verte, s gyermekeinek is megmondta, hogy vigyázzanak a kezükre. Az egyik lány volt, - és Henrik soha sem tudta rávenni magát, hogy egy lányt megüssön - a másik fiú, a kivel birt volna, de mindjárt jajgatott, s Pastoureau asszony rögtön ott termett szabadítására, s karjai úgy dolgoztak, mint egy csép.

Azon napon, hogy elmentek, meg is mosdatta Henriket - először, s még csak egyetlen egyszer sem ütötte pofon. Sőt még zokogott is, mikor a fekete ruhás úr eljött a fiúért, s az öreg Pastoureau, mikor megáldotta a gyermeket, setét tekintetet vetett az idegen úrra, úgy félvállról - s valamit mormogott Babylonról és a vörös asszonyról. Pastoureau apó már akkor meglehetősen vén volt, - majdnem gyermek - s neje az orrát is megtörülte, mint a gyermeknek szokás. Az asszonyság nagy, természetes, szép, fiatal menyecske volt, de bár mutatta, hogy sír, Harry azt tartotta, hogy csak tettetés az egész, s vigan ugrott fel a nyeregbe, hova a lovász segítette föl.

Balázs - a lovász - francia volt, s a gyermek egész folyékonyan tudott e nyelven beszélni, sőt jobban is tudott, mint angolul, mert idáig majd mindig francziák közt élt, s Ealingben a többi gyermekek mindig a kis francziának nevezték. Csakhamar tökéletesen megtanult angolul s e közben sokat feledett a francziából: gyermek könnyen felejt! A fiú emlékezett még régebből homályosan egy más vidékről, egy városról: nagy fehér házakkal és egy hajóról. De mind ez csak nagyon gyöngén élt emlékezetében: mint nem sokára Ealing emléke is, s legalább nagyobb része - ottani szenvedéseinek.

A lovász, ki a gyermek mögött ült, nagyon élénk és bőbeszédű volt, s tudára adta neki, hogy az az úr, a ki előttük lovagol: az udvari káplán, páter Holt; hogy őt azután Esmond Henriknek fogják nevezni; hogy lord Castlewood gróf keresztapja; hogy ezután a castlewoodi nagy kastélyban fog élni a - - - shirei tartományban, a hol a grófnő ő nagyságát is fogja látni, a ki előkelő derék hölgy - s így a Balázs nyerge elején elérkezett Esmond Harry Londonba, egy Covent Garden nevű szép térre, hol pártfogója lakott.

Páter Holt megfogta a gyermek kezét, s ehhez az úrhoz vitte, a ki magas és kiélt képű volt, nagy sipkával, virágos reggeli öltönyben s narancsot szopogatott.

Mylord megveregette Harry fejét és egy narancsot adott neki.

- C'est bien ça, - szólt a páterhez, miután szemügyre vette a gyermeket, s a fekete ruhás úr vállat vonított.

- Balázs, vigye valahová mulatni - és a gyermek s a szolga elmentek játszani. Harry szökdelve követte s egészen boldog volt, hogy kimehetett.

Soha sem feledi e napok boldogságát; Balázs uram színházba vitte, mely sok ezerszer nagyobb és szebb volt, mint az ealingi bódé a sokadalomban, a második boldog napon csónakáztak a folyamon, s Harry látta a London-hidját, rajta a házakat és könyves boltokat, mely úgy nézett ki, mint egy utca; látta a Towert a fegyvertárral; a nagy oroszlánokat és medvéket árkaik között, s mind ezt Balázs uram vezetése mellett.

Azután egy kora reggel az egész társaság útra kelt - falura; névszerint a gróf úr, és az a másik úr, s Balázs és Harry, ennek nyergében hátul, és két vagy három pisztolyos legény a podgyászlovak fedezésére. És a francia az egész hosszú úton rablókalandokkal mulattatta a kis Harryt, melyektől a gyermek haja égfelé meredt, s úgy elrémült, hogy a nagy, komor vendéglőben, hova az útban megszálltak - kérte, hogy engedjék meg, hogy valamelyik szolgával egy szobában háljon.

Holt atya - a fekete úr, ki mylorddal lovagolt - megsajnálta és saját szobájában vettetett egy kis ágyat a gyermek számára.

Mesterkéletlen beszédei és feleletei megnyerték a páter kedvét, s másnap a francia lovász nyergéből a magáéba ültette, s az egész úton ezer meg ezer kérdést intézett a gyermekhez: mostoha testvéreiről és rokonairól Ealingben, hogy mire tanította öreg nagyatyja; miféle nyelveket tud; tud-e olvasni, írni, énekelni s a többi? És Holt úr úgy találta, hogy - Harry tud olvasni s írni, tud angolul és francziául elég jól, s midőn az ének felől tudakozódott, Harry egy énekbe kezdett, melynek dallama dr. Luther Mártontól volt, mire a páter nevetésbe tört ki; sőt paszományos kalapú és parókás keresztapja sem tudta megtartóztatni magát a nevetéstől, midőn Holt megmondta neki, hogy a gyermek mit énekel. Mert úgy látszott, hogy dr. Luther Márton énekeit nem használták azon templomokban, melyekben Holt atya papolt.

- E hymnust soha sem szabad többet énekelned, hallod-e kis emberke? - szólt mylord, egyik újját fölemelve.

- Majd megpróbálunk jobbra tanítani, Harry - mondá Holt úr - s az engedelmes és hajtható természetű gyermek azt mondta rá, hogy: «ő szereti a szép énekeket, s igyekezni fog mindent megtanulni, a mit az úr neki mondani fog».

Beszélgetéseivel annyira megkedveltette magát a két úr előtt, hogy aznap a fogadóban asztalukhoz ültették, s egészen neki bátorították a fecsegésnek. Balázs lovász pedig - kívül ezelőtt való napon egy lovon és egy asztalnál ült - most tányért váltott neki.

- Jól van, jól - mondá Balázs, saját nyelvén, mikor estve megint megszálltak egy fogadóban - itt kis lordok vagyunk, most kis lordok vagyunk, majd meglátjuk, hogy mik leszünk, ha megérkezünk Castlewoodba, a hol mylady van.

- Mikor érünk Castlewoodba, Balázs uram? - kérdi Henrik.

- Parbleu! a gróf úr nem igen siet - válaszolt Balázs, vigyorogva, s valóban úgy is látszott, mert három egész nap kellett azon útra, melyet Esmond Harry azután 12 óra alatt elégszer megjárt lóháton. A két utolsó nap Harry a páterrel lovagolt, ki oly barátságos volt hozzá, hogy a gyermek egészen otthonos bizalmas lett vele az út végén, e alig támadhatott volna oly gondolat kis szívében, mit ekkor rá ne bízott volna új barátjára.

Harmad nap estve egy faluhoz értek, mely nyárfáktól körített térség közepén állt, s igen jó kinézésű volt. Az emberek mind levették kalapjukat s meghajtották magukat a lord viscount előtt, ki alig bólintott nekik fejével. Volt köztök egy vaskos ember, a ki reverendát és széles karamú kalapot viselt, s mindenkinél mélyebben hajlott meg. Evvel mylord is, Holt úr is váltottak néhány szót.

- Ez itt a castlewoodi templom - magyarázá Holt úr Harrynak - ez pedig annak oszlopa, a tudós dr. Tusher. Vedd le, ficzkó, a kalapodat s köszönj dr. Tushernek.

- Jöjjön fel, doctor, vacsorára - mondá a gróf; mire a doctor megint meghajtá magát mélyen, és a menet egy nagy háznak tartott, mely előttök állt, barna tornyokkal, rajtok szélvitorlákkal és a verőfényben égő ablakokkal. Fejük felett egy nagy sereg varjú csapott el, s a ház mögötti fákra szállt le, a mint Harry látta; Mr. Holt megjegyezte, hogy Castlewoodban nagyon sok varjú van.

Végre megérkeztek a házhoz s a kapu alatt belovagoltak az udvarra, melynek közepén kút állott; sok szolga jelent meg, mylord kengyelvasát tartani, midőn leszállt, s Holt urat is nagy tisztelettel fogadták. És a gyermeknek úgy tetszett, hogy a szolgák különösen tekintgetnek rá és egymásra mosolyognak, ekkor eszébe jutott, a mit Balázs mondott neki Londonban, mikor Harry az ő bon papájáról beszélt, s a francia azt mondta neki, hogy: «Parbleu! hisz mindenki látja, hogy mylord keresztapád» - a mit akkor a szegény kis fiú nem értett meg egészen - de azután rövid idő alatt felfogta igazi értelmét, tapasztalta igazságát, s nem kis szégyenérzettel gondolt rá.

Midőn mindketten leszálltak lovaikról, Holt úr megfogta Harry kezét, átvezette az udvaron, két, alacsony ajtójú földszinti szobába, az egyik a mint a páter mondá, a gyermeké lesz, a másik - a folyosó tulsó oldalán - magáé a páteré. Mihelyt Henrik megmosdott és a páter is rendbe hozta öltözetét, a fiút vezetője ismét azon ajtóra vivé, melyen a gróf az épületbe ment volt, s egy lépcsőn s egy előszobán át elértek a grófné elfogadó termébe, melynél - a mint Harry gondolta - soha életében semmit sem látott szebbet, még a londoni Towerben sem, melyet csak nem rég látott volt. Valóban a szoba gazdagon volt építve, Erzsébet királyné korának modorában, mindkét felől nagy festett ablakokkal, hímzett szőnyegekkel, melyeket a festett üvegen át sütő nap ezer színnel rakott meg. És itt, a tűz mellett ült egy hölgy egész pompában; páter Holt ehhez vezette Harryt, kit a hölgy kinézése egészen elrémített.

A grófné arcza be volt fehérítve és pirosítva, egész a szeméig, melynek a sok festék egészen kisérteties színt kölcsönzött: fején csipkatorony magaslott, mely alól fekete fürtök - t. i. hamis fürtök - kandikáltak ki, úgy hogy csodálkozni sem lehet a kis Esmond Harry ijedtségén, midőn először mutatták be neki. Ez ünnepélyes bemutatásnál a jó páter volt a díszmester, s szegény fiú úgy a hölgyre mereszté nagy szeméit - melyek voltak akkorák, mint a myladyéi - mint egykor arra a színésznőre, a ki a szörnyű tragédiai királynőt játszotta, mikor a színészek az ealingi vásárra jöttek volt.

Mylady egy nagy karszékben ült a kandalló mellett; ölében egy kis pincset tartott, mely dühösen ugatott; mellette egy kis asztalon ő ladységének burnótos és czukedlis szelenczéje. Ruhája fekete bársony volt, alsó ruhája pedig lángszínű brokát. Ujjai tele voltak gyűrűkkel, mint a Banbury-Crossi öreg asszonynak; szép kis lábait örömetest mutogatta, nagy arany bokaczfíráival harisnyáiban és piros sarkú fehér czipőivel. Ruháiból hatalmas pacsuli illat áradott, valahányszor csak mozdult, vagy elhagyta a szobát, békateknő botocskájára támaszkodva, a kis Fury mindenütt nyomában, hangosan ugatva.

Tusher asszonyság - a lelkész neje - myladynél volt. Az elhunyt lord idejében szobaleány volt ő ladységénél, s még mindig kedvét lelvén a hivatalban, ösztönszerűleg folytatta azt, valahányszor Castlewood grófné az atyai házba jött.

- Van szerencsém, mylady, master Esmond Henriket, nagyságod unokaöccsét és tiszteletbeli apródját bemutatni - szólt Holt atya, mélyen és majdnem nevetséges alázatossággal hajtván meg magát. - Hajtsd meg magad szépen myladynek, s aztán egy kicsit, nem oly mélyen, Tusherné asszonyomnak, Castlewood szép papnéjának.

- Ahol életem, s hol halni is kívánok, sir, - válaszolt Tusher asszony, kemény pillantást vetve a kis gyermekre és aztán myladyre.

Harry egyelőre egész figyelmét myladyre fordítá. Nagy szemeit nem tudta levenni róla; az ealingi császárné óta ily megdöbbenő alakot nem látott.

- Tetszem-e neked, kis apródom? - kérde mylady.

- Ugyancsak követelőnek kellene lennie, ha nem - vágott közbe Tusher asszony.

- Hagyjon békét, maga ügyetlen Mari - szólt Castlewood asszony.

- A kihez hű vagyok, ahhoz hű vagyok, madam, s inkább meghalnék, mintsem ki ne mondjam azt.

- Je meurs où je m'attache - szólt Holt úr, udvarias mosolylyal. - Így szól a folyondár a képen s a tölgyet átkarolja, mint hízogó élődi, a minthogy az is.

- Gyilkos! - sóhajtott Tusher asszony.

- Csöndesen, Mari, maga mindig czivódik páter Holttal. Jere fiam, csókold meg a kezemet - és a «tölgy» ágát a kis Esmond Harry felé nyújtá, ki megfogá azt és kötelességszerűen megcsókolá a száraz, vén kezét, a görcsös csontokat, melyeken legalább száz gyűrű csillogott.

- Hány szép lovag érezné magát boldognak, ha e kezét megcsókolhatná! - szólalt meg Tusherné asszonyom.

- Menjen maga bohó Tusherné - válaszolá mylady s megütötte nagy legyezőjével, mire Tusherné előrohant, megragadta kezét és megcsókolá.

Fury fölemelkedett és dühösen megugatta Tushernét. Páter Holt mereven, komolyan nézte e furcsa jelenetet.

A gyermekben mutatkozó félelem tán tetszett az úrhölgynek, kit e mesterkéletlen hízogás illetett, mert midőn Harry letérdelt (a mint páter Holt utasította és akkor szokás volt) s meghajtotta magát, mylady így szólt:

- Kis apród, komornyikom megtanítand, mit kell tenned, midőn körülöm és mylord körül szolgálsz, a jó páter pedig oktatni fog, mint egy nevünket viselő nemest illet. Fogadd szavát mindenben, s kérlek, igyekezz oly tanult és oly jó lenni, mint nevelőd.

Úgy látszott, hogy mylady a legnagyobb tisztelettel viseltetik páter Holt iránt, és hogy tőle jobban tart, mint a világon bármitől. Bármily haragos lett legyen is, páter Holt egy szava vagy tekintete lecsöndesítette. Általában a jó páter mindenkit, ki csak közelébe jött, le tudott igézni, s a többi közt új növendéke is egész odaadással, ragaszkodással volt iránta, s kész szolgájává lőn majdnem az első perctől, hogy meglátta.

Kis kezecskéjét a páterébe tette, a mint eltávoztak az első bemutatás után úrnője szobájából s természetes, gyermekes modorában mindenféle kérdést intézett hozzá.

- Ki az a másik asszony, az a gömbölyű, kövér? Az sokkal szebb, mint Castlewood lady.

- Az Tusher asszony, a castlewoodi pap neje. Van egy fia, veled egy idős - de nálad sokkal nagyobb.

- Miért szereti úgy csókolni a grófné kezét? Hiszen nem jól esik azt csókolni.

- Az izlés különféle, fiam. Tusher asszony ragaszkodik a grófnéhoz, kinek szobaleánya volt, mielőtt férjhez ment volna, még az öreg lord idejében. Doctor Tusher káplán volt, mikor elvette. Itt az angol egyházhoz tartozó udvari papok gyakran vesznek el szobaleányokat.

- Nem veszi ön el a francia nőt, kit Balázsszal láttam a kamrában nevetkérezni?

- Azon egyház, melyhez én tartozom, régibb és jobb, mint az angol egyház - válaszolt Holt úr (mi közben mellén és homlokán valami jegyet vetett, melyről Esmond nem tudá, hogy mit akar vele). - A mi egyházunkban nem szoktak a papok megházasodni. Majd jobban meg fogod, fiam, ezeket a dolgokat érteni.

- Nem szent Péter volt annak az egyháznak a feje? Dr. Rabbits azt mondta nekünk Ealingben.

A páter azt felelte rá, hogy: «igaz».

- Hiszen szent Péter házas ember volt, csak a mult vasárnap hallók, hogy anyósa lázban feküdt.

Erre a páter megint elnevette magát, s azt mondta, hogy majd jobban meg fogja ezt is érteni, s elkezdett más dolgokról beszélni, elvezette Harryt, s megmutatta neki a nagy öreg házat, melyben ezután lakni fog.

A ház emelkedett zöld dombon állt, mögötte erdők, egy csomó varjófészekkel, melyekben a madarak reggel, mikor ki- és este, mikor visszaszálltak, nagy károgaást vittek véghez. A domb alján kis patak folyt, melyet magas ó-divatú híd boltozott be; azon túl szép, nagy zöldelő sík terült el, melyen Castlewood állt és áll most is, közepén a templom, épen mellette a paplak, odább a korcsma, szomszédjában a kovácműhely, szilfára szegzett címerével: «A három kastélyhoz». A londoni út kelet felé vonúlt; nyugatra hegyek és havasok emelkedtek, melyek mögött jó darabig látta Esmond Henrik ugyanazt a napot letűnni, melyet most ezer mértföldnyire - a nagy oczeán másik felén - lát egy új Castlewoodban, más folyó partján, mely - mint a kibujdosott Aeneás új hazája, ifjúsága honának kedves neveit viseli.

A Castlewoodi kastély két udvarra volt építve, melyek közül most csak az egyiket - melyben a kút volt - lehetne használni, mert a másikat a Cromwell háborúk feldúlták. E még jó karban levő udvarra nyílt a nagy terem, a konyha és kamrák szomszédságában. Egy csomó lakó szoba, a lerombolt udvarban, északra nézett és összeköttetésben állt a nyugatra fekvő kis kápolnával, a főkapuig nyúló épületekkel és a nagyteremmel, mely keletnek fordult. A két udvar közül ez volt hajdan - midőn a kastély még nem volt megostromolva és bevéve - a nagyjobb, míg a Protector ágyúí le nem rombolták egyik felét. Az ostromlók a terrasseon

át, az óra-torony alatt nyomúltak be, az egész őrséget legyilkolták, vezérükkel, Esmond Ferenczczel, a lord testvérével együtt.

A restauratio nem szerzett elég pénzt Castlewood lordnak, hogy lakának lerombolt részét fölépíthesse. Ebben voltak a reggeli termek, felettök a hosszú zeneterem; előtte terült el a szép kert, melyben újból nyíltak a virágok, miket a nyirott fejűek csizmáikkal tapostak volt le az ostromkor. A kertet nagy költséggel, de kis gonddal újíttatta meg mindkét lady, kik a második viscount után e lak birtokába jutottak. A kertet alacsony fal futotta körül, melyből kis ajtó nyílt a mögötte fekvő erdős dombra, s ezt maig is Cromwell ostrom-ajtájának nevezik.

A kis Esmond Harry csakhamar és könnyen megtanulta szolgálati kötelességeit ő ladyságének komornyikától; apródoskodott mylady körül - mint azon korban általános szokás volt, - széke mögött állt, ebéd után illatos vizet hozott neki kis ezüst tálban; ünnepélyes alkalmakkor kocsi lépcsőjén ült, s az elfogadási napokon bejelentette a vendégeket. Ezek többnyire a vidékben s a szomszéd városban meglehetősen számos katolikus nemességhez tartoztak, kik nem ritkán vették igénybe a castlewoodi vendégszeretetet. Különösen itt lakásuk második évében nagyon kezdett e társaság szaporodni. A gróf és grófné ritkán voltak látogatók nélkül, s ezek jelenlétében érdekes volt figyelemmel kísérni azt az ellentétet, mely páter Holt, a család gyóntatója, és doctor Tusher - a castlewoodi lelkész - magaviseletében mutatkozott.

Holt úr a legmagasabb állásúak közt is, mintha velök egyenlő lett volna, oly otthonosan mozgott, s mintegy fölényt gyakorolt felettök, míg a szegény Tusher - kinek állása mindenestre nagyon nehéz volt - inkább alárendelt, mint egyenjogósított szerepet vitt. Egykor udvari káplán, s most is még a protestáns cselédség papja léte, csaknem első komornyiknak tekintették - s mindig felkelt az asztaltól az első étel-fogás végeztével.

Páter Holthoz gyakran jöttek ez időben magánlátogatók is, kikben Harry nemsokára a páter hitén levő egyházi férfiakra ismert; bármily különbféle ruhákba öltöztek is, a mint hogy mindenféleképen át is öltöztek. Rendesen bezárkóztak a páterrel, s gyakran jöttek és lovagoltak el a nélkül, hogy udvaroltak volna mylord és mylady - vagy is jobban mondva mylady- és mylordnak, mert a gróf a semminél nem sokkal többet számított a házban, s egészen uralkodó oldalbordája hatalma alatt állott. Egy kis madarászat, egy kis vadászat, minél több alvás, sok kártyázás: átsegítették ő lordságát egyik napról a másikra.

Ha e második évben gyűlések voltak, melyek gyakran tartattak zárt ajtók mögött, az apród mindig úgy találta, hogy mylord papírja kutyákkal és lovakkal van tele firkálva, s azt mondták, hogy nagy bajába került, hogy el ne alügyék e gyűléseken, melyekben mylady uralkodott felette, s ő alig volt több, mint nejének íródeákja.

Páter Holtot nem sokára annyira elfoglalták e gyűlések, hogy elhanyagolta a kis fiú nevelését, ki pedig oly szívesen rendelte alá magát a jó páter parancsainak.

Eleinte sokat és rendesen olvastak latinul és francziául; a páter soha sem mulasztotta el saját vallását dicsérni növendéke előtt; nem erőszakolta ugyan rá, hanem finoman és gyöngéden magyarázgatta neki, mi a gyermeket egészen meglepte, elragadta, s e módszer lassanként sokkal könnyebben nyerte meg, mint ha komoly tekintéllyel igyekezett volna ezt kivinni. Gyönyörűségét lelte abban, ha sétéik közben rendjének dicsőségéről, martyrjairól és hőseiről beszélt Harrynak: beszélt sorsosairól, kik ezer meg ezer pogányt térítettek már meg, sivatagokat járva be, veszélyeket állva ki; kik az udvarokat és conciliumokat igazgatják, s gyakran királyokat juttatnak kárpadra; úgy, hogy Harry azon meggyőződésre jutott, miszerint jezsuitává lenni az élet legfőbb jutalma és a dicsvágy legszebb célja, hogy ez a legmagasztosb pálya itt alatt és az égben ez szerezhethet legtöbb érdemet. Már szívszakadva várta, nem csak azt a napot, melyen az egyedül idvezítő egyházba beléphet, s először részesülhet szentségekben,

hanem azt is, melyen tagja lehet e bámulatra méltó rendnek, mely most az egész világon el van terjedve, s tagjai közé a legderekabb, előkelőbb s ékesen szólóbb férfiakat számíthatja.

Holt atya azonban figyelmeztette, hogy tartsa vágyait titokban, s oly jól rejtse el, mint valami nagy kincset, melyet elveszthetne, ha elárulná, hogy birtokában van. És Harry kezdett büszke lenni e bizalomra és titokra, s gyöngéden ragaszkodott mesteréhez, ki őt ily csodás és borzadályos mysteriumba vezette be.

Mikor aztán kis szomszédja, Tusher Tamás, haza jött szünidőre az iskolából, s elbeszélte, hogy belőle is protestáns pap lesz, majd az iskolától, a mint ő nevezte, stipendiumot fog kapni, azután egyetemre megy, ott sok pajtása lesz és végre zsíros parochiát kap. Harry öcsém alig tudta magát megtartóztatni, hogy azt ne mondja fiatal barátjának:

- Angol egyház! papság, zsíros parochia! Hát Tamás barátom, még a ti egyházatok és papságatok is egyház és papság? Mi a legzsírosabb jövedelem azon gyönyörhöz képest, ha egyetlen prédikációval százezer pogányt téríthetünk meg? Mit ér a szentháromság egyetemében való tanulás a vértanúság koronája mellett, mikor az embert angyalok szolgálják, mihelyt a feje le van ütve helyéről? Át tud a ti iskolamesterek köpenyegével a Themsén vitorlázni? Vannak a ti templomaitokban szobrok, melyeknek testéből vér csepeg, melyek beszélnek, járnak, sóhajtanak? Édes Tamásom, az én páter Holtom egyházában ezek minden nap megtörténnek. Hiszen hallottad hírét annak a szent Fülöpnek, ki Castlewood lordnak megjelent s őt az egyedül üdvezítő egyházba térítette. Neked nem fognak ám szentek jelenni meg. S Esmond Henrik - a páter Holtnak tett ígéret szerint - eltitkolván Tamás előtt a hit e kincseit, azokat egyszerűen csak páter Holt szívébe öntötte ki; ez pedig egyet bölintott fejével, kifürkészhetetlen tekintetével rámosolygott, s azt mondta neki, hogy jól teszi, ha e nagy dolgokról elmélkedik s csak akkor szól róluk, ha ő mondja.

NEGYEDIK FEJEZET.

Egy katolikus pap felügyelete alá helyeznek, ki e vallásban nevel. - Castlewood grófné.

Ha Esmond Henriknek elég időt engedtek s gyermeki hajlamainak szabad folyást adtak volna, mielőtt tizenkét évvel idősb leendett, jezsuitává lesz vala, s életét talán mint chinai martyr, vagy towerhilli áldozat végezte volna be: mert azon néhány hónap alatt, mit egymással Castlewoodban töltöttek, Holt atya tökéletes hatalmat nyert a gyermek értelme és kedélye fölött, s meggyőződésévé tette - a mit maga páter Holt is egész szívéből vallott - hogy nincs oly magasztos életpálya, nincs halál-nem oly irigylendő, mint a melyre e híres rendnek annyi tagja oly készen áldozá fel magát.

Szeretete, ragyogó élcze, mindenkit elragadó jó kedélye, titokszerűsége és hallgatagsága által - mely csak növelte a gyermek tiszteletét - nyerte meg Harry teljes ragaszkodását, s kétségkívül meg is tartotta volna, ha egy szegény kis fiúnak a rendbe való felvételénél fontosabb és messzebb ható tervek el nem szólítják vala.

Miután a gróf és grófnő néhány hónapot töltöttek nyugalomban (ha ugyan nyugalomnak lehet nevezni, mert, az igazat megvallva, mindig czivódtak) odahagyták falujokat és Londonba mentek, magukkal vive gyóntatójukat is. A kis növendék talán soha oly keserű könyeket nem ontott életében, mint az első éjeken, midőn kedves barátja eltávozott, s ő ott feküdt árva kamrácskájában, a páter üres szobája mellett.

Harry csak néhány szolgálival maradt a nagy házban, s bár a páter által hagyott minden feladatot kidolgozott, nem egy üres órája maradt, mit arra használt föl, hogy a könyvtárban olvasson s kicsiny agyacskáját megzavarja a nagy könyvekkel, melyeket elől-hátul talált.

De nem sokára hozzá szokott a magányhoz, s a későbbi években életének e szakára nem kellemetlenül gondolt vissza.

Midőn a család Londonban volt, az egész személyzet oda költözött vele, kivéve a kapust nejével és gyermekeivel, ki különben egyúttal serfőző, kertész és vadász is volt. E család a kapu felett lakott, ajtójuk az udvarra nyílt; még egy a rétre néző ablak a káplán szobája vala, s a mellett egy kis szoba, melyben páter Holt könyvtára, az Esmond Harry ágya állt. A háznak ez a része keletnek fordulva, mentve maradt a cromwellisták ágyuitól, mert az üteg a nyugati udvarra néző dombon volt felállítva, úgy hogy a keleti oldal csak kevés romlás jelét hordta magán, kivéve a kápolnát, melynek VI. Eduárd korabeli festett ablakait széttördelték a köztársaságiak. Míg páter Holt itt volt, a kis Esmond Harry híven és örömmel szolgáltatta őt, kiporozta ruháit, elkészíté palástját, még napfelkölte előtt vizet hozott a forrásból, s mindig kész volt bárhová szaladni szeretett papja szolgálatára. Midőn a páter elment, lakszobáját bezárta, de a könyvtár ott maradt Harrynak, ki kedves papja társaságát kivéve, alig érzé magát elhagyottabbnak, mint míg a lordék is Castlewoodban voltak.

A francia közmondás azt tartja, hogy egy hős sem hős komornyikja előtt s kevésbbé éles szemek is, mint a milyekkel a grófné kis apródját a természet megajándékozta, fölfedezhették, hogy a myladynek vannak nem hősi tulajdonai is, bármennyire dícsérte s hízelgett neki Tusher asszony. Ha Holt atya nem volt jelen - ki nagy fölényt gyakorolt a házaspár fölött - a gróf és grófné mindig pörölt, s úgy szidta egymást, hogy a cselédek is nevtették, a szolgálaton levő kis apród pedig szörnyen megijedt.

A szegény fiú reszketett úrnője előtt, ki száz gúnynevet adott neki, s kinek nagyon ráállt a keze, hogy pofon üsse, vagy arczára borítsa az ezüst tálat, mit - kötelessége szerint - ebéd után ő nyújtott át a grófnénak. Későbbi jósága által jóvá tette ugyan e bántalmakat, mik, az igazat megvallva, a szegény Harry gyermekkorát boldogtalanná tévék. Különben akkor mylady is elég boldogtalan volt, szegény feje, s úgy hiszem csak saját szomorú sorsát éreztetette alárendeltjeivel is. A gróf talán jobban félt tőle, mint apródja, s az egész házban csak páter Holt bírt vele. Harry csak akkor volt boldog, ha a páter is az asztalnál ebédelt, mikor aztán utána osonhatott, fecseghetett, olvashatott vagy sétálhatott vele. Szerencsére mylady nem szokott délig fölkelni. És Isten legyen könyörületes a szegény szobaleánynak, a ki öltöztette! Sokszor láttam - nyavalyást! - vörös szemekkel jönni ki a szobából, melyben azok a hosszas és titokzatos szertartások végeztek el mylady öltöztetése körül, és sokszor csappant rá a sakktábla Tusher asszony ujjaira, ha rosszul játszott, vagy a játék balfordulatot vett myladyre nézve.

Áldott legyen a király, ki a kártyát divatba hozta s áldottak legyenek a piquet és cribbage derék fölhalálói, mert a lady napjából legalább három órát ezek foglaltak el s ez idő alatt családja tűrhető csendességben élt. Gyakran nyilvánította, hogy e mulatság nélkül meg kellene halnia. Alárendeltjei egymást válták föl mint valami órállomáson, nem kis feladat is volt myladyvel kártyázni, s sorban játszottak vele. Holt úr óráig elült a piquet-asztal mellett myladyvel, ki ekkor meglehetősen is viselte magát; dr. Tusher pedig, azt hiszem, bármelyik hívét ott hagyta volna halálos ágyán, ha magas pártfogónéja egy játszámra hívta föl. Néha mylord is játszott vele, ha ugyan jó lábon álltak egymással. Ezeken kívül ott volt a szegény hűséges Tusher asszony s még egy pár komorna, kikre még Esmond Harry ez időből vissza tud emlékezni, de egyik sem bírta ki sokáig e megtisztelő szolgálatot, egyik a másik után próbálta s vesztett bele. Ezek, a gazdasszony és a kis Harry ettek együtt egy asztalnál: szegény szobaleányok! Sokkal rosszabb dolguk volt, mint az apródnak! Ez legalább mélyen alhatott lehúzódba kis ágyába,

míg amazoknak ott kellett ülniök s addig olvasniok valami hirlapot vagy a nagy Cyrus életét, míg úrnőjük elaludt. A grófné egész láda új színdarabot hozatott Londonból s Harrynak verés büntetése alatt meg volt tiltva csak beléjük is pillantani. Félek, hogy e büntetést nagyon gyakran kiérdemelte, de néha meg is kapta. Páter Holt végre is hajtotta, kétszer vagy háromszor, midőn rajta kapta a kis léhűtőt, hogy valami gyönyörű rossz színdarabot rejtett párnája alá Mr. Shadwell vagy Mr. Wycherleytől. - Ezek voltak, ha épen kezébe vette, a grófnak is kedvencz olvasmányai, ő egyébiránt röstelte a sok tanulást, sőt - mint a kis apród gondolá - általában minden komolyabb foglalkozást.

A kis Esmond Harry mindig tapasztalta, hogy a gróf sokkal gyöngédebb volt iránta, ha neje nem volt jelen; néha el is vitte a fiút apróbb vadászati kirándulásaira; szeretett vele kártyázni, trik-trakozni, mely játékot a gyermek az ő kedvéért tanult meg; napról-napra jobban megszerette, s különösen örült, ha páter Holt jót mondott róla: megveregette fejét, s megigérte, hogy gondoskodni fog róla. De mylady jelenlétében soha sem mutatott iránta ily szeretetet, sőt tettette magát, hogy a gyerekkel durván bánik; kicsiny hibákért keményen megdorgálta, miért - úgy szólva - bocsánatot kért, ha megint magukban voltak, azt vetve okul, ha ő nem dorgálná meg, a lady tenné azt, pedig az ő nyelve nem oly szúró, mint a grófnéé, mit a gyermek fiatalsága daczára igen jól átlátott.

E közben nagy nyilvános események adták elő magokat, mikről az egyszerű kis apród nem sokat tudott. De egyszer, midőn a szomszéd városban a mylady kocsijának lépcsőjén ült - míg a lord és neje és páter Holt belül ültek - egy nagy népcsoport elkezdett ordítózni és gúnyolódni, a kocsi körül kiabálva: «Éljenek a püspökök! Le a pápával, nem kell nekünk pápa! Jezabel! Jezabel». Ugy hogy a gróf elkezdett nevetni, a grófné szemei pedig szikráztak, mert oly bátor volt, mint egy nőoroszlán és semmitől sem ijedt meg; míg páter Holt, mint Esmond a kocsi lépcsőjéről jól láthatta, nagyon megrémült arczczal hanyatlott hátra s ezt kiáltotta úrnőjének: «Az Isten szerelmeért, asszonyom, ne szóljon, ki se tekintsen az ablakon, üljön veszteg!» De ő nem engedelmeskedett a páter okos tanácsának; kidugta a fejét a kocsi ablakán, s kiáltott a kocsisnak: «Hajts keresztül a csöcseléken, Jakab, s csapkodj ostoroddal!»

A söpredék dörgő gúnyhahotával felelt, s megint kiabálta: «Jezabel, Jezabel!» Mylord mindig jobban nevetett, mint afféle közönyös nagy úr, kit semmi sem igen szokott felvillanyozni, ámbár láttam őt vigan, midőn ujjongva hallózott a kutyáknak, s rendesen sárga és hideg arcza szinte neki gyúlt s örömben ragyogott a mint árkon-bokron vágatott az úzótt nyúl után; és láttam nevetni, káromkodni és hajrázni egy kakasviadalon, a mit különösen kedvelt. És most, midőn a nép neje után kezdett kiabálni, úgyszólván kárörvendő tekintettel mosolygott rá, mintha most is oly játékra várna, és neje s azok volnának a viaskodó felek.

A kocsis hihetőleg jobban félt úrnőjétől, mint a néptől, mert lovai közé csapkodott - a mint parancsolva volt - és az első lovon ülő fullajtár, (mylady mindig hat lovas hintón járt), ostorával nyaka közé húzott egy embernek, mert ez meg akarta ragadni az ostorhegyes zabláját.

Épen vásár napja lévén, a falusi nép össze volt gyűlve aprómarhás és tojásos kosaraival; a fullajtár még jóformán rá sem vágott arra az emberre, ki meg akarta fogni a ló száját, midőn egy nagy káposztafej repült be a kocsiba, mint valami bomba, mire mylord még jobban kezdett nevetni, mert a káposztafej kiütötte mylady kezéből a legyezőt, s páter Holt hasához vágódott. A káposztát répa- és burgonyaeső követte. «Az Isten szerelmeért legyen nagysád csendesen - mondá Holt úr - csak tíz lépésre vagyunk már a «Harang» fogadó bejárásától, ott ránk csukhatják a kapukat s elzárhatják tőlünk a söpredéket.»

A kis apród a kocsin kívül a lépcsőn ült s egy kamasz a csoportból burgonyával úgy szemén vágta, hogy szegényke eljajdult belé. A kamasz - egy nagy vaskos nyerges-legény a városból - nevetett.

- Na te veszett kis nyávogó pápista fattyú - szólt és lehajlott, hogy megint dobjon; ez alatt a tömeg a lovak és fogadó kapuja közt úgy megszorult, hogy a kocsi kénytelen volt megállni. A lord oly könnyedén, mint egy suhancz, kiugrott a kocsi felőle lévő ajtaján, Harryt félre tolván. A burgonyahős galléra egy percz alatt markában volt, s a következő pillanatban, a kamasznak lábait kikapatta alóla; mire az nagyot puffant a kövezeten.

- Te otromba nyúlhős! - kiáltá mylord - te nagyszájú pimasz, te! Hogy mersz gyermeket megtámadni s nőt bántalmazni? te! Csak egyszer dobj még a kocsira, te disznóbőrfoztató czudar, pimasz, s istenemre keresztül szúrlak.

- Éljen mylord! - kiáltották néhányan, kik ismerték; a nyerges-legény pedig ismeretes kötekedő volt, a mellett majd kétolyan tenyeres-talpas mint a gróf.

- Félre az útból - szólt mylord emelt, éles hangon s nagy méltósággal, - félre az útból, csináljatok helyet a lady kocsijának. - Azok, kik a kocsi és a kapu közt álltak, rögtön helyet adtak, és a lovak berobogtak, míg mylord, feltett kalappal sétált utánok.

Midőn a kapu alá ért - hol a kocsi épen át ment - megint elkezdtek kiabálni: «Le a pápával! Le a pápistákkal!» Mylord megfordult s ismét szembe állt a tömeggel.

- Éljen a király! - kiáltá, a hogy csak kifért a torkán - ki merészli gyalázni a király vallását? Talán te? átkozott zsoltár-dünyögő vargája... Megállj csak, szent igaz, hogy becsukatlak.

A kamasz viaszompolygott, s a gróf a nap babérjaival vonult vissza, de midőn e jelenet okozta kis mozgalom elmúlt s arczáról eltűnt a pír, megint visszahanyatlott szokott aléltségébe, kis kutyácskájával játszott és ásított, ha mylady szólt hozzá.

E söpredék egy része volt azon embereknek, kik akkor az egész országot bebarangolták, zajongtak a hét püspök fölmentetése miatt, kiknek ügye épen akkor folyt le s kikről a kis Harry akkor alig tudott valamit. Épen esküdszék volt Hextonban, és a «Harangba» sok nemesség gyűlt egybe. A gróf cselédségének új egyenruhája volt és Harrynak kis kék öltöze ezüstre, melyet csak ünnepélyes alkalmakkor viselt. A nemesség mind eljött mylorddal beszélni; az egyik bíró is - ki igen nevezetes személynek látszott - különösen udvarolt - vörös ruhában - neki és ladynek, a ki szörnyű nagyszerűen nézett ki. Harry emlékszik, hogy ruhája uszályát egyik hölgye vitte utána.

A «Harang» nagy termében társaság és bál is volt, s a vidéki családok fiatal úrficskái szintúgy nézték a mulatságot, mint Harry. Ezek egyike kicsúfolta kékült szemeért, mely a burgonya helyén feldagadt, egy másik pedig fattyúnak nevezte, miért közte és Harry közt ökölre került a dolog. Mylord unokaöccse, Walcotei Esmond ezredes, egy termetes, magas, szép, szelid arczú férfi - szétválasztotta a két gyermeket.

Harry ekkor még nem tudta, hogy később mily közeli viszonyba fog jönni Esmond ezredessel, s mily sok jószágért fog neki hálával tartozni.

A két család nem a legjobb lábon állt egymással. Mylady nem igen kimélte Esmond ezredest, ha róla beszélt, oly okoknál fogva, melyeket már érintettünk. De ezekről a kis Henrik hihetőleg semmit sem tudhatott, mert még nagyon fiatal volt.

Nem soká ezután volt, hogy a lord és neje, páter Holttal Londonba mentek, s Harryt - a mint mondók - Castlewoodban hagyták. S így a nagy ház egészen a kis emberkére maradt, vagyis rá és a gazdasszonyra, Worksopné asszonyomra, ki a családdal távol rokonságban álló koros nő

volt s bár protestáns, de ingatlan tory és királpárti, mint valamennyi Esmond. Ez idő alatt Harry dr. Tusherhez szokott iskolába járni, ha ez otthon volt, hanem a doctor nagyon el volt foglalva.

Mindenfelé nagy sürgés-forgás volt, még a kis csöndes Castlewood falvában is, hova egy csoport nép jött a városból, s be akarták zúzni a castlewoodi kápolna ablakát, de a falusiak elkergették, még az öreg Sieviewrightot is, a falu republikánus kovácsát. Mert mylady bár pápista volt és sok különösséggel bírt, de bérlőivel jól bánt, és a castlewoodi kastélyban mindig elég hús, ruhanemű és gyógyszerek álltak készen a szegények számára.

Míg a lord és lady távol voltak, egy királyság cserélt gazdát. Jakab király elfutott, a hollandok eljöttek és az öreg Worksopné borzasztó történeteket beszélt rólok és az orániai hercegről a kis tudatlan apródnak.

Harrynak nagyon tetszett a nagy ház magánossága, mindenik színdarabot elolvashatta a nélkül, hogy a páter megbüntette volna érte, s a sok futkározás és játék a kapun kívül és belül, igen boldoggá varázslák élte e korszakát.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Uraságom összeesküvést forral II. Jakab király visszahelyezésére.

Esmond Harry szemét sem bírta lehunyni, mert mindig az angolnahorgokra gondolt, melyeket azelőtt való este vetett volt. Ott hevert ágyában. S alig győzte várni az órát, midőn majd kinyitják a kaput és ő, meg pajtása - Lockwood Jób, a kapus fia - kimehetnek a halastóra, hogy megnézzék, milyen szerencsájök volt. Pitymallatkor kellett Jóbnak őt felköltenie, de saját nyugtalansága az eredmény iránt - mint valami lármadob - ébren tartá, és pedig oly soká, hogy már úgy tetszett neki, mintha soha sem akarna megvirradni.

Négy óra lehetett, midőn egyszer csak hallotta, hogy a szembe levő szoba ajtaja - mely a páteré volt - kinyílik és a folyosón valaki köhög. Harry felugrott, azt gondolva, hogy bizonyosan rablók, vagy tán remélve, hogy kísértet, hirtelen kinyitá ajtaját, s látta, hogy a páter ajtaja nyitva van, szobájában gyertya ég, s az ajtóban áll valaki nagy füst közepett, mi a szobából kigomolygott.

- Ki van ott? - kiáltá az elég bátorszívű gyerek.

- Silentium! - susogott az alak - én vagyok, fiam! s kinyujtá kezét. Harry könnyen megismerte benne tanítóját és barátját, páter Holtot. A szobának udvarra néző ablakára függöny volt bocsátva, s Harry észrevette, hogy a füst egy nagy halom papirból emelkedik föl, mely egy szenelőn lángolt, mikor ő a szobába lépett. Miután röviden üdvözölte és megáldotta a gyermeket - ki csak elbámult, hogy nevelőjét látja - a páter folytatta papirjai égetését, melyeket a kandalló feletti kis fali rejtekből vett ki, mit Harry addig soha nem vett észre.

Páter Holt elnevette magát, midőn látta, hogy egész figyelmét e rejtekre fordítja.

- Jól van, Harry! a hűséges kis famulus mindent lát, de semmit sem szól. Tudom, hogy bizhatom benned.

- Fejemet is odaadnám önért - szólt Harry.

- Fejedre nincs szükségem - felelé a páter, azt gyöngéden megsímogatva - csak azt kívánom, vess lakatot nyelvedre. Égessük el ezeket a papirokat, de ne szóljunk róluk senkinek. Szeretnéd elolvasni őket?

Harry elpirult s lesüté fejét, mert a nélkül, hogy tudta volna miért, már belé nézett azon papirba, mely előtte feküdt; de hiában mereszté rá szemét, mert bár a betűket tisztán olvashatta, egy szót sem értett belőle.

Miután az iratok el voltak égetve, a hamut összegyűjtötték egy széntartóba, úgy hogy majd semmi nyoma nem maradt az egésznek.

Harry már hozzá volt szokva, hogy páter Holtot különnemű ruhákban lássa, mert nem volt tanácsos, vagy legalább nem érdemelte meg veszély kockáztatását, hogy a pápista papok hivatalos ruhájukban járjanak, s épen ezért nem is tűnt fel neki, hogy a páter lovag ruhában, nagy bivalybőr csizmákban, fején tollas kalappal, kissé hanyagul, de mégis úrilag volt öltözve.

- Már ismered a rejtek titkát - szólt Harryhoz nevetve - s más titokra is készen lehetsz; s ezzel kinyitott - ezúttal nem valami rejtekajtót - csak egy ruhatárt, melyet rendesen zárva tartott s kivett belőle két vagy három rendbeli ruhát, különböző színű parókákat, egy pár finom kardot, (páter Holt igen gyakorlott volt a vitőr forgatásában, s midőn otthon volt, minden nap gyakorolták magokat ő és növendéke a vívásban, s a fiú nagy tökélyre is vitte e művészetet) egy katonai egyenruhát és köpenyt és egy paraszt csuhát, s berakta őket a kandalló fölötti nagy üregbe, melyből az iratokat szedte volt ki.

- Ha nem fedezik föl e rejteket, nem találják meg ezeket, ha pedig megtalálják, csak azt fogják megtanulni belőle, hogy páter Holtnak több rendbeli ruhája is volt, mint minden jezsuitának. Hiszen te tudod, Harry, hogy ámítók vagyunk.

Harryt nyugtalanította a gondolat, hogy barátja el akarja hagyni; de a páter biztatva mondá:

- Ne búsulj, meglehet, hogy pár nap múlva visszatérek mylorddal. Minket túrni fognak - üldözni nincs miért. Hanem eszükbe juthat látogatást tenni Castlewoodban, mielőtt mi visszatérnénk, s magam szőrű emberre gyanakodnak, s így könnyen megeshetnék, hogy megvizsgálnák írásaimat, melyekhez pedig senkinek semmi köze, legalább nekik nincs.

S Esmond Harry maig sem tudja, ha vajjon azok a különös jegyekkel tele írt papírok a politikára, vagy arra a rejtélyes társaságra vonatkoztak-e, melynek páter Holt is tagja volt.

Többi ingóságait, épen nem gazdag ruhatárát, stb. érintetlenül hagyta Holt, mindent a maga helyén, s csak egy pár hittani értekezést vett elő, ámbár nevetve, melyeket az angol egyház ellen írt, a szenes serpenyőre vetette, de csak félig égette meg.

- És most, Harry fiam - szólt a páter - nyugodt lelkiismerettel bizonyíthatod, hogy legutoljára, mikor láttál, latin prédikációkat égettem el, mielőtt elmentem volna Londonba, hanem a hajnal mindjárt fölkel s nekem távol kell lennem mielőtt Lockwood fölébredne.

- Hát nem Lockwood bocsátja ki önt, uram? - kérde Esmond. Holt elnevette magát; soha jobb kedvű és vigabb nem volt, mint nagy vállalatok vagy veszélyek közepette.

- Lockwood nem is tudja, hogy itt vagyok, válaszolt a páter, s te sem tudnád, kis öcsém, ha mélyebben aludtál volna. Hanem neked is el kell feledned, hogy itt jártam, s most Isten veled! Csukd be az ajtót, eredj szobádba, s ne jöjj ki a míg... megállj, mért ne tudj egy titokkal többet? Tudom, hogy te nem árulsz el engem soha?

A káplán szobájában két ablak volt; az egyik nyugatra, az udvaron levő kútra nyílt; a másik - mely keskeny és erős vasrácsal volt ellátva - a kastély előtti rétre. E második ablak magasabb volt, mint hogy a padlóról el lehetett volna érni, de páter Holt asztalra állva megmutatta, hogy ha megnyomja az ablak alját, az egész keret ólmostól, üvegestől és vasrácsostól egy alatta levő üregbe ereszkedik le, melyből vissza lehet emelni és helyezni előbbi szokott

helyére; egy ablaktányér készakarva ki volt törve, hogy ki lehessen rajta nyúlni a gépezet rugójához.

- Ha elmegyek - szólt páter Holt - húzd el az asztalt az ablaktól, hogy még ne is gyaníthassák, hogy én itt távoztam el; zárd be az ajtót, tedd a kulcsot - ejnye hova is tegyük a kulcsot! - Chrisostomus alá, a könyves polczra; s ha kérdeni találja valaki, mondd, hogy én oda szoktam tenni, s megmondtam neked, hogy megtalálhasd, ha szobámba akarsz menni. A falon könnyen le lehet szállani az árokba - és most még egyszer Isten veled, édes fiam, a viszontlátásig! - E szavak után a merész páter nagy ügyességgel és könnyúséggel szökkent fel az asztalra, átlépett az ablakon, s mikor már kívül volt, megint helyére igazította a vaspántokat és ráházát, egyedül hagyva Harryt a szobában, ki lábujjhegyre ágaskodva, kezeit csókolgatá mielőtt az ablak-szárnyak be lettek volna téve és a rácsozat - mint rendesen - be nem volt igazítva, látszólag, a párkányzatba.

Midőn páter Holt ezután először jött Castlewoodba, lóháton érkezett meg a nagy kapun és soha még csak nem is említette Harry előtt a titkos kijárást, legfőlebb ha valami bizalmas hírnökre volt, onnan belülről szüksége, s kétségkívül e végre ismertette meg fiatal növendékével is a kastély eme rejtett kijárást.

Bármily fiatal volt is Esmond, később lett volna meghalni, mintsem barátját és nevelőjét elárulta volna, a mit páter Holt igen jól tudott, mert többször próbára tette a fiút, kísértetekbe vitte, hogy lássa vajjon megtántorodik-e - s aztán megvallja-e később, vagy ellent tud-e nekik állani: mint az meg is esett egy párszor, - vagy hogy hazudik-e: a mi soha sem történt. Erre nézve különben Holt megjegyezte a gyermek előtt, hogy a ki hallgat nem hazudik - a mint hogy igaz is - hanem a végén a hallgatás egyenlő a tagadással; s következőleg egy határozott «nem», melyet a hozzánk intézett kérdésre az igazság vagy barátunk érdekében oly kérdésre felelünk, mely valamelyikre nézve veszélyes lehetne, a világért sem bűn, sőt ellenkezőleg dicséretre méltó s csak oly jó mód mint, bármely más, egy veszélyes kérdés kijátszására. Tegyük föl - folytatá a páter - hogy egy jó polgártól, a ki látta, hogy ő felsége ide menekült, azt kérdik: «Ezen a cserfán van Károly király?» Nem szabad igent mondania - mert a Cromwellisták megfogják a királyt s meggyilkolják, mint atyját - hanem «nem»-et, mert ő felsége a fán rejtve kíván lenni, loyális embernek annál fogva meg sem szabad őt látnia. Az ily nemű vallási és erkölcsi tanításokat Harry ép oly készen és hálával fogadta nevelőjétől, mint a nyelveket s más tudományokat.

Mikor aztán Holt elment s Harrynak azt mondta, hogy ne lássa őt, annyi volt, mintha soha sem látta volna: és e felelettel volt készen akkor is, midőn pár nap múlva eljöttek és megkérdezték.

Az orániai herczeg ekkor Salisburyban volt, a mit Esmond öcsém onnan tudott meg, hogy dr. Tushert legjobb reverendájában látta (habár az utcza tele volt sárral, s ő lóháton soha sem szokta selyemreverendáját viselni, hanem csak egy szőrcsuhát) nagy narancsszín kokárdával széles karamú kalapján, s mellette Náhumot az egyházfit, hasonló jelvénynyel ékítve. A doctor fel s le járt a paplak előtt, hol őt a kis Esmond látta s hallá szájából, hogy ő fenségénél a herczegnél teszi tiszteletét; azzal gebéjére ült s Náhumtól kísérve, elügetett. A falusi nép is narancsszínű kokárdákat viselt, s barátnője, a kovács bohó leánya, Harry ócska kalapjára is tűzött egyet, de ő felindulva tépte le azt, midőn felszólíták, hogy ő is kiáltsa: «Isten éltesse az orániai herczeget és a protestáns vallást!» De a nép csak nevetett rajta, mert az egész falu szerette a fiút, mivel elhagyatott állapota általános részvétet költött, s majd minden háznál barátságos üdvözlések és arcok fogadták. Még páter Holtnak is sok barátja volt a faluban, mert a kovácsnal nem csak vitázott a hittan felett a nélkül, hogy türelméből kifogyott volna, sőt az egész vita alatt, kedves modorában nevetett, hanem még a hideglelést is elhagyatta vele,

chinát adván be neki; de meg mindig volt egy-egy barátságos szava mindenki számára, a ki csak megszólította, úgy hogy a falusiak azt mondták, kár mindkettőért, hogy pápisták.

A gyóntató pap és a castlewoodi lelkész is elég jól megérték egymással; s ez természetes, mert amaz tökéletes, finom úri ember volt, emez pedig kénytelen volt mindenkihez alkalmazkodni.

Doctor Tushernek és nejének - lady szobalányának - volt egy fiuk, körülbelül egykorú a kis Esmonddal; és a két gyerek jó egyetértésben is élt egymással, mire az örökös együttlét, mindkettőjük szelidsége és jó kedélyük bőven elég ok volt. Tusher Tamást már jó idejében elküldték szülei egy londoni iskolába, hova őt és egy kötet prédikációt maga a doctor vitt el, Jakab király uralkodásának első évében, és Tom hosszas iskolai és egyetemi életében csak egyszer látogatta meg Castlewoodot, egy évvel azután, hogy Londonba vitték. És így kevésbé lehetett féltetni Tamást, hogy a páter eltéríti vallásától - ki őt alig látta egy párszor - mint Harryt, mert ez majdnem mindig társaságában volt; hanem a doctor mindaddig, míg Harry vallása egyszersmind ő felségeé, a grófé és grófnéé is volt, azt mondta egész komolyan, hogy nem ő azon ember, ki őt abban háborítsa vagy nyugtalanítsa; világért sem mondta volna, hogy ő felségének egyháza, nem a közönséges keresztény egyház egyik része, mire páter Holt, szokása szerint, egyet nevetett s azt mondta, hogy az egész világon elterjedt szentegyház és a martýrok dicső serege tökéletesen le van kötelezve a doctor iránt.

Mialatt dr. Tusher Salisburyban volt, egy csapat narancsszín hajtókás dragonyos érkezett és szállásolt be Castlewoodban. A csapat egy része a kastélyba ment és azt elfoglalta, azonban semmit sem raboltak ki, kivéven a baromfi ketreczeket és a söröspinczét, s azt mondták, hogy nem akarnak egyebet, csak a házat motozzák át, mert iratokat keresnek. Legelőbb is a páter Holt szobáját kérdezték, melynek kulcsát miután Esmond Harry elhozta, kinyitogatták a fiókokat és kaszteneket, a ruhák és papirok közt turkáltak, mást azonban nem találtak, mint ruhákat, könyveket és egy rekeszben egyházi öltönyöket, melyekből a dragonyosok - Harry borzalmára - gúnyt űztek. A kérdésekre, miket a katonák hozzá intéztek, Harry azt mondta, hogy páter Holt igen jó hozzája, igen tudós ember, de titkait, ha ugyan vannak, nem bizza reá.

Harry ekkor körülbelül tizenegy éves volt, s oly ártatlanul nézett ki, mint akármely tizenegy éves gyermek.

A család több mint hat hónapig volt oda a háztól s midőn visszatértek, a leglevertebb hangulatban valának: Jakab király száműzve, Orániai Vilmos a trónon és a grófné a legborzasztóbb üldöztetésektől féltette a katolikus vallást és azt mondta, hogy egy szót sem hiszen azokból a türelmi ígéretekből, miket az a hollandi szörny tett, vagy a mi mindent az a hitetlen gonosz mondott.

A gróf és a grófné úgy szólva foglyok voltak saját házukban, legalább mylady így adta elő a dolgot kis apródjának, ki már akkora volt, hogy kezdte érteni mi történik körülötte, kezdte megkülönböztetni az emberek jellemét, kikkel együtt élt.

- Foglyok vagyunk - mondá mylady - csak hogy épen lánczon nem tartanak. De csak jöjjenek, hurczoljanak börtönbe, üssék le fejemet erről a szegény kis nyakról (s körül kulcsolta hosszú ujjával), az Esmondok vére mindig kész királyáért omlani. Mi nem vagyunk Churchillek - azok a Júdások, kik megcsókolják mesteröket és azután elárulják. Mi tudunk tűrni - tudunk megbocsátani a király ügyeért. (Ezzel a grófné hihetőleg az elvesztett szerencsétlen «főfejdemester»-ségre célzott, a mit napjában legalább tízszer ismételt.) Hadd hozza el az az orániai zsarnok utálatos kízó szereit Hollandiájából, - a vadállat! a szörny! Én szeme közé köpök s nevetem hatalmát. Örömmel hajtom fejemet a tőkére, örömmel követem férjemet a vérpadra, s utolsó lehelletünkkel is azt fogjuk kiáltani: «Éljen Jakab király! és a bakó szeme közé fogunk

nevetni.» - És százszor is elbeszélte apródjának utolsó találkozását ő felségével, a legkisebb részletekig.

«Uram királyom lábai elé borultam Salisburyban. Felajánlottam szolgálatára magamat, férjemet, házamat. Tán neki is eszébe jutottak a mult idők, midőn Esmond Izabella még fiatal és szép volt. Talán visszaemlékezett azon napokra, midőn nem én térdeltem, - legalább oly hangon beszélt velem, mely az eltűnt napok emlékét kelté föl szivemben.»

«Hitemre! kegyednek - szólt ő felsége - csak az orániai herceghez kellene mennie, ha valamire szüksége van.»

«Nem, sire, - válaszolék - én nem fogok soha egy trónbitorló előtt térdelni. Egy Esmond sem fog soha egy áruló savójáról gondoskodni, bár kész szívvvel szolgálná felségedet.» A száműzött király még szerencsétlenségben sem tartóztathatta meg magát a mosolytól, s kegyes volt engem vigasztaló szókkal fölemelni. Maga a férjem - a gróf - sem vehette rossz néven a magasztos bánásmódot, melylyel ő felsége megtisztelt!

A közös bajnak az a jó oldala volt, hogy a grófot és grófnét jobb barátokká tette mint valaha voltak. A gróf hűséget és vitézséget tanúsított, mi a király lehangolt kíséretében nagyon ritka volt, és a dicséret, mit azért aratott, nem kevésbé emelte őt, mind neje, mind saját szemei előtt. Fölébredt közönyös és álmos életéből, melybe eddig merülve volt; folytonosan ide-oda lovagolt tanácskozássra, a király egyik vagy másik hívéhez, s ha az apród nem is sokat értett ebből a lótás-futásból, még is észrevette ura élénkebb kedvét, megváltozott életmódját.

Páter Holt még mindig el-eljött ugyan a kastélyba, de nyilvános istentiszteletet nem tartott többé; folytonosan tett-vett; s a katonák és egyháziak (Harry ez utóbbiakat, bármily ruhában jöttek is, meg tudta ismerni) egyre jöttek-mentek. Mylord gyakran volt hosszasabban távol, s egyszer csak megjelent, s néha a páter Holt titkos kijárását is igénybe vette, de hogy hányszor eresztette ki vagy be mylordot és barátait a káplán kis ablaka, azt Harry nem tudná megmondani. Lelkiismeretesen megtartotta a páternek tett ígéretét, hogy nem fog kíváncsiskodni, s ha éjfélkor kis szobájából hallotta, hogy a szomszédban emberek járnak, a fal felé fordult és kíváncsiságát vánkosába rejtette, mígnem elaludt. Annyit azonban a körülményekből következtetett, hogy a páter látogatásai minden nap ismétlődnek, s mindenféle jelekből azt is észrevette, hogy valami titkos ügy foglalkoztatja, mit hogy nagyon helyesen gyanított, kitűnt abból, a mi a gróffal nem sokára történt.

Mikor a gróf haza jött, a kastélyban semmi őrség sem volt, hanem a katonaság a faluban volt elszállásolva, csak egy pár tanyázott a réten és tartotta szemmel a nagy kaput s a ki- és bejárókat; s Lockwood azt mondta, hogy a felállított őrök, különösen éjjel, minden be- vagy kimenőt figyelemmel kísérnek. Szerencsére volt egy kijárat, melyről ez a tiszteletbeli őrség semmit sem tudott. A grófnak és a páternek nagyon gyakran kellett éjjeli kirándulásokat tenni, s egyszer vagy kétszer ily alkalmakkor, a kis Harry vitte a hirnöki vagy hadsegédi hivatalt. Emlékszik, hogy leküldték a faluba, - halászhorgával - hogy bizonyos házakba menjen be, kérjen egy ital vizet, s mondja meg az embereknek, hogy «a jövő csütörtökön lóvász lesz Newburyban», és hogy ugyan ezen hírt vigye házról-házra, mindazokhoz, kik jegyzékében ki voltak jelölve.

Akkor még nem értette mit jelentsen e hír, sem hogy mi történik, de most mégis - világosság okáért - álljon itt magyarázata. Mivel az orániai herceg Irlandba ment, hol a király őt nagy sereggel akarta megtámadni, azt határozták, hogy ő felsége pártja nagy fölkelést rendezzen grófságunkban, mely fölkelés fejéül mylord volt kiszemelve. Mylord az utóbbi időkben nagyobb szerepet játszott, mint azelőtt - mert a fáradhatatlan páter mindig háta mögött állott, és mylady is hathatósan unszolta: s aztán mióta Sark gróf a Towerben ült mint fogoly és sir

Crawley Vilmos (Queens-Crawleyi lord) az orániai herceg pártjára állott, a király ügyében mylord lett a legtekintélyesebb személy grófságunk vidékén.

Úgy volt elintézve, hogy a Newburyban szállásoló dragonyos és szürke skót ezredek nyilatkozzanak egy bizonyos napon a király mellett, mikor a királyhoz szító nemesség is jöjjön Newburybe, bérlőivel és szolgálival s egyesülve induljanak a Ginckel alatt Readingben fekvő hollandi sereg ellen, - és miután ezeket levertek - így számítottak tovább - s míg urok Irlandban van, seregünk szépen Londonnak nyomul és a bizonyos győzelem a király részére el nem maradhat.

Míg ezek a nagy dolgok vajúdtak, mylord kiemelkedett tétlenségéből, s úgy látszott, hogy egészen új ember lett belőle; a grófné sem czivódott vele; páter Holt jött-ment, tett-vett, s a kis Harrynak más vágya nem volt, mint: bár csak egy pár hüvelykkel nagyobb volna, hogy ő is ránthatna kardot a jó ügyért.

Egyszer - 1680. júliusban lehetett - a gróf, nagy lovagköpenyben, mely alól aczél vértje csillámlott ki, magához szólítja a kis Harryt, elsimította homlokáról haját, megcsókolá és oly érzékeny hangon kérte Isten áldását reá, melyet ez tőle azelőtt soha sem hallott. Páter Holt is megáldá, azután búcsút vettek a grófnétól, ki - zsebkendőjével eltakarva arcát - társalgónőjére és Tusher asszonyra támaszkodva jött ki lakosztályából.

- Önök elmennek - nyeregben - sóhajtá - mylord - oh - hogy nem mehetek el én is! Azonban egészségem nem engedi meg, hogy lóra üljek.

- Grófnő, kezeit csókoljuk - szólt páter Holt.

- Isten áldja meg önt, férjem - hozzá lépven és átkarolván őt méltóságteljesen - Mr. Holt áldását kérem; - s letérdelt előtte, míg Tusherné asszonyom fölütötte fejét.

A páter megáldá a kis apródot is, ki aztán lement és mylord kengyelét tartotta, míg az felült. Két szolgáló már készen várta őket, s kirobogtak Castlewood kapuján.

A mint a hidat elhagyták, Harry látta, hogy egy skarlátszínű tiszt ügetett elibük, kezével érintette kalapját, s megszólítja a grófot.

Mindnyájan megálltak, beszédbe ereszkedtek, s a dolog azzal végződött, hogy mylord sarkantyuba kapván lovát, miután kalapjával és egy főhajtással üdvözölte a tisztet, ki szorosan oldala mellett lovagolt tovább, míg a kíséretében jött katona hátrább maradt s a gróf két embere mellett ügetett. Átvágták a rétet a szilsor mellett, (Harrynak úgy tetszett, hogy mylord még integet) s végre eltűntek.

Ez este nagyon megijedtünk, mert a tehéncsordás, fejéskor, belovagolt egyik lovunkon, melyet - a mint mondta - ott talált legelészve a kert külső falánál.

Mylady az egész este nagyon csendes és lever volt. Alig kapott valakiben hibát, hat óra hosszant kártyázott, míg a kis Harry apród lefeküdt. Mielőtt szemeit lezárta volna, imádkozott mylordért és a jó ügyért.

Másnap reggel még alig pitymallott, mikor a kapus csengetyűje megszólalt, az öreg Lockwood fölkel és bebocsátotta a gróf egyik szolgáját, ki azelőtt való reggel elment volt mylorddal, s szomorú hírral tért vissza.

A tiszt, a ki a grófhöz lovagolt volt, a mint látszott azt mondta vala neki, hogy kötelességévé tétetett tudatni a gróffal, miszerint bár nem fogoly, de fölvigyázat alatt áll, s kérte, hogy e napon ne távozzék el házából.

Mylord azt felelte, hogy a lovaglás jót tesz neki, s ha a kapitány hozzá csatlakozik, igen jó néven veszi, s ekkor hajtotta volt meg magát s együtt ügettek el.

Midőn Wansey-Downhoz értek, a gróf egyszerre csak megrántotta a kantár szarát, s az egész társaság megállt a keresztútnál.

- Uram, - szólt a tiszthez - mi négyen vagyunk kettő ellen, legyen oly szíves s menjen ön a maga útján, s engedje, hogy én is menjek a magamén.

- Gróf úr, az ön útja az enyém is, válaszolt a tisztt.

- Ugy hát - kezdé mylord - de nem volt ideje, hogy folytathassa, mert a tiszt kivonván pisztolyát a grófra szegezte azt. Ugyan e pillanatban páter Holt előrántotta pisztolyát és a tisztet agyonlőtte.

A tiszt szörnyet halva rogyott le. A katona, tisztjére bámult, egy perczig rémülve nézett maga elé, azzal lóhalálában elvágatott.

- Lőjétek le, lőjétek le! - kiáltá páter Holt, egy golyót röpítve a menekülő után, de a két szolga sokkal inkább meg volt lepetve, hogy sem fegyverét tudta volna használni, s mivel a gróf is parancsolá, hogy ne lőjenek, a legény megmenekült.

- Mr. Holt, qui pensait à tout - mondá Balázs, leszállván lováról, átvizsgálta a holt tiszt zsebeit, ha nem talál-e valami írományt; a pénzt, mi bennük volt, nekünk kettőnknek adta, s azt mondta: «A bor le van fejtve marquis úr - vajjon miért szólította a grófot marquisnak? - most már meg is kell innunk.»

«A szegény tiszt lova jobb volt, mint a melyiken én ültem, - folytatá Balázs - páter Holt azt mondta, hogy üljek arra, én hát ráhúztam a hókára s így vágatott az aztán haza. Mi folytattuk utunkat Newburynak, délfelé lövéseket hallottunk; két órákor, mikor épen itatni akartunk, lovas ember ért utól s azt mondta, hogy minden oda van. A skótok egy órával korábban támadtak mint kell vala, - Ginckel tábornok rajtok ütött, s az egész históriának vége van.»

«Mi pedig megöltünk egy tisztet, ki őrizetünkre volt rendelve és kísérijét menekülni hagyók» mondá mylord.

«Balázs - szólt hozzám páter Holt, két sort írván egy darab papírra, mit tárczájából szakított ki, - egyiket a grófné, másikat az ön számára Harry úrfi; neked vissza kell menned Castlewoodba és most itt vagytok.»

Harrynak átadta a két papírt, a neki szólót elolvasta, melyen csak ennyi volt: «Égesd el a rejtekben levő iratokat; égesd el ezt is. Ne tudj semmiről semmit!»

A mint ezt elolvasta, fölszaladt a grófné osztályába, melynek ajtaja előtt komornája aludt. Gyertyát gyújtatott vele s felkeltette a grófnőt s az iratot átadta neki. Oly csodálatosan nézett ki éjjeli öltönyében, hogy Harry még olyat soha sem látott.

Harry azután mindjárt vissza ment a káplán szobájába, kinyitotta a titkos rejteket a kandalló fölött, minden írást a mi csak benne volt elégetett, és a mint a pátertől látta vala, felyül egy prédikációját tette a tisztelendő úrnak és megperzselte azt is a szenes serpenyőben. Mire a papir égetést elvégezte, megvirradt. Erre megint visszasietett úrnőjéhez. A komorna a terembe vezette őt, s a grófné megbízta (az ágyfüggönyök mögöl), hogy fogasson be, mert nem sokára ki akar kocsizni.

Azonban a mylady öltözködésének titokzatai oly borzadályos hosszasak voltak ekkor is, mint máskor, s mikor már a kocsi rég elő állt, mylady még mindig egyengette magát.

Mikor aztán a grófné, indulásra készen, épen ki akart szobájából lépni, a kis Lockwood Jóbb lelkendezve érkezett meg a faluból, azzal az ujsággal, hogy egy biztos, három tiszt, s húsz vagy huszonnégy katona, egyenesen a háznak tartanak. Jóbb csak két perczczel előzte meg őket s mielőtt bevégezhetné volna mondókáját, a csapat bevonult az udvarba.

HATODIK FEJEZET.

Az összeesküvés kimenetele. Tamás, harmadik Castlewood gróf halála. A grófnő elfogatása.

A grófnő eleinte azt hitte, hogy úgy fog meghalni, mint Stuart Mária, (fejébe vette, hogy sokat hasonlít hozzá szépségben) megcsóválgatta száraz nyakát, s azt mondta: «megmutatja ő, hogy Castlewood Izabella elbirja viselni sorsát.»

Komornája, Victoire rávette, hogy miután menekülni úgy sem lehet, tegyen úgy, mintha mit sem tudna, s várja be a katonákat szobájában, - mert ez lesz a legjobb hely az elfogadásra. És így a fekete japáni ládácskát, mit Harrynek le kell vala szállítani a kocsizhoz, megint visszavitték mylady szobájába, hova komornájával visszavonult. Victoire aztán kijött, meghagyta az apródnak, hogy mondja meg, a grófné beteg, s csúsz miatt ágyban fekszik.

Ezalatt a katonák elérték a kastélyt is, Esmond Harry látta őket a társalgó terem ablakából, - egy pár őrt a kapuhoz állítottak, hat vagy hét az istállóknak tartott, a többit, élükön a parancsnokkal s egy ügyész forma feketén öltözött úrral, egy legény a gróf és a grófné lakosztályához vivő lépcsőn vezette fel.

A csinos, szelid kinézésű kapitány és az ügyész, az előszobán át a szőnyegzett terembe léptek, hol a kis Harry maga volt.

- Mondd meg úrnődnek, kis emberke, - szólt a kapitány szelíden - hogy beszélünk kell vele.
- Úrnőm ágyban fekvő beteg, - válaszolá az apród.
- Mi lelte - kérdé a kapitány.
- A csúsz bántja, - válaszolá a gyermek.
- Á csúsz! már az ugyan rossz betegség, - folytatá a jókedvű kapitány, - s ugy-é a kocsi ott az udvarban a doctor után megy?
- Nem tudom, - felelt a fiu.
- S mióta beteg a grófné?
- Nem tudom, - felelt a gyermek.
- Mikor ment el a gróf?
- Tegnap este.
- Péter Holttal?
- Vele.
- És merre mentek? - kérdé az ügyész.
- Nem valék velők, - szólt az apród.
- Látnunk kell Castlewood grófnét.

- Rendeletem van, hogy senkit se bocsássak be ő nagyságához, mert rosszul van, - válaszolt az apród.

E perczen lépett ki Victoire.

- Csendesen! s mintha nem tudta volna, hogy valaki ott van, kérdé: Miféle láрма ez? Ez az úr az orvos?

- Egy szóval, nekünk beszélnünk kell Castlewood grófnéval - szólt az ügyész s indult.

Mylady szobájában sötét volt, mert a függönyök le voltak eresztve; ő maga az ágyban hálófejkötősen feküdt, párnáira támaszkodva, s bár a pirosítótól most sem bírt megválni, azért csak oly kísértetiesen nézett ki.

- Ez az úr a doctor? - kérdé a grófné.

- Asszonyom, ezzel a tettetéssel nem megy semmire, - szólt Westbury kapitány, (mert így hívták) - kötelességemmé tetetett, hogy elfogjam Castlewood grófot, mint a ki a hűségi esküt le nem tévé, továbbá Tusher Róbertet, castlewoodi papot és Holt Henriket, ki sok más név és cím alatt ismeretes jezsuita, az előbbi király idejében itt mint káplán szolgált, s most azon összeesküvésnek feje, mely ő felségük Vilmos király és Mária királyné ellen e vidéken kitörendő vala. Kötelességem továbbá felkutatni a házat, nincsenek-e iratok vagy egyebek, mik az összeesküvés nyomaira vezetnének. Nagysád lesz oly kegyes s ide adja nekünk a kulcsokat - s önmagára nézve is jobb lesz, ha minden lehető segínyt nyújt kutatásainkban.

- Látja uram, hogy csúszom van, s mozdulni sem tudok - szólt mylady, ki szörnyű kísértetiesen nézett ki, a mint felült ágyában, most is kifestett arcczal és tiszta hálófejkötővel, hogy legalább lehető legjobban nézzen ki, ha a tiszték megjönnek.

- Szabadjon egy őrt állítanom e szobába, hogy azon esetre, ha nagysád föl akar kelni, legyen kire támaszkodjék. - Szólt Westbury kapitány. - A komorna kísérni fog kutatásomban, - és Victoire kisasszony a francia és angol nyelvet vegyítve fecsegéseibe, kinyitogatta egymásután a fiókokat, a kapitány megvizsgálta azokat, de Esmond Harrynak úgy tetszett, hogy csak gondatlan, mosolygó arcczal, mintha az egész vizsgálatot csak formalitás kedvéért tenné.

Az egyik szekrény előtt Victoire leborult, kiterjesztette karjait, s elkezdett visítani. «Non, jamais, Monsieur l'Officier! Jamais! Inkább meghalok mintsem megengedjem, hogy e szekrénybe pillantson.»

Westbury kapitány azonban kinyitotta, ajkán folytonos mosolylyal, mely - midőn a zár ki volt nyitva, - hangos hahotává nőtte ki magát. A fiókban nem összeesküvés irományok, hanem mylady álhajai, mosdói és pirosító üvegei voltak. Victoire kisasszony azt mondta, hogy a férfiak szörnyek, miközben a tiszt folytatta kutatásait. A kapitány megkopogtatta a szekrény hátfalát is, hogy nincs-e ürege, s midőn benyúlt a fiókba, mylady azt kérdezte fönnhangon, mely a világért sem volt valami beteg hang, «a hölgyek bántalmazása is oly kötelessége önnek, uram, mint a férfiak elfogása?»

- E cikkek csak akkor veszélyesek, ha nagysád hordja őket, - szólt a kapitány mélyen meghajtván magát, udvarias mosolylyal, melybe egy kis gúny is vegyült. - Még eddig mit sem találtam, mihez a kormánynak köze lett volna, s e fegyverekre a szépségnek joga van, hogy sebezzen velők - folytatá, megérintvén kardja hegyével az egyik parókát - s most hozzá kell látnunk, hogy a ház többi részét is átkutassuk.

- De csak nem hagyja ön ezt az embert velem a szobában egyedül? - szólt mylady a katonára mutatva.

- De mit tegyek asszonyom? Valakinek csak itt kell maradni, ki önnek vánkosit elegyen-
gesse, s orvosságot adjon - - bocsánat - -

- Uram! - förmedt rá a grófné.

- Asszonyom, ha kegyed gyöngébb, mint sem fölkelhessen - szólt ekkor a kapitány egész
határozottsággal - be kell hívnom négy katonát, hogy fölsegítsék az ágyból, mert - egy szóval -
azt is át kell kutatnom; iratokat ép úgy lehet az ágyba rejteni, mint akár hova; tudjuk mi már
az efféléket, s aztán...

A grófné elszörnyűködött, mert a kapitány föl kezdte borogatni a párnákat és vánkosit, s
végre a «melegedikre» jött, - mint a zálogosdiban mondják, - mert a hogy az egyik vánkost
felemelte, így szólt: Lám, nem mondtam? Itt egy párna papirokkal van megtöltve.

- Valami gazember elárult; - tört ki mylady, s fölült az ágyban, úgy hogy teljes öltözete kitűnt
hálórékja alól.

- Ugy hiszem nagyságod már meg is tud mozdulni; engedje meg a grófné, hogy fölsegítsem az
ágyból. Még ma el kell utaznia legalább - Hexton-Castleig. Saját kocsiját kívánja nagyságod
használni? Ha parancsolja a grófné, komornáját is magával viheti, - és a japán ládácska?

- Uram, férfit nem bántana ön, ha már leverte; - szólt mylady méltósággal; - kíméletlenebb-e a
nő iránt?

- Grófné, kegyeskedjék fölkelni, hogy az ágyat átkutassam. Nincs időnk szöszaporításra.

Erre az agg hölgy minden szó nélkül kilépett ágyából. Esmond Harry soha sem feledte el az
alakot, a mint brocat ruhájára vett fehér éjjeli öltönyével, arany boka-czifrás vörös harisnyái-
val és piros sarkú fehér czipőivel felült ágyában és kilépett belőle. A bőröndök útra készen
álltak az előszobában, a lovak felhámozva az istállóban, s úgy látszott, hogy a kapitány mind
erről pontosan van értesülve - és hogy kitől - Esmond később kitalálhatta, mikor dr. Tusher
panaszkodott, hogy a Vilmos király kormánya gyalázatosan bánt vele, ez ügyben tett szol-
gálati fejében. S itt azt is elbeszélheti, - bár akkor még igen fiatal volt arra, hogy mindent a
mi történt megértsen - hogy mit tartalmaztak azok az iratok, melyeket Westbury kapitány az
ágyból szedett ki, hova a japán ládácskából szállítottak, midőn a tiszt megérkezett mylady
hírül vette.

A papírok közt volt, - Holt atya kézírásával, - azon nemesek jegyzéke, kik a vidéken Freeman
úr (Jakab király) barátai voltak; továbbá egy pár levél Fenwick János és Coplestone uraktól,
kiket aztán ki is végeztek ez összeesküvés miatt.

Volt még egy adománylevél, melyben lord Castlewood és fi-maradéki, Esmond Marquis
címet nyertek, továbbá kinevezési okmánya a grófság lord-helytartójává és tábornokká.⁵

Volt aztán egy csomó tüzes és langy levél az előbbkelő nemesektől, kik a király hívei voltak.
Ezek közt kettő - szerencséjére - Esmond Ferenczet érdeklő, az egyik páter Holttól, mely így
hangzott: «Láttam az ezredest walcotei házában közel Welshez - hol a király eltávozta óta
lakik - s nagyon szorgalmaztam a Freeman úr ügyében, figyelmeztetvén őt azon kitűnő

⁵ A grófné ő nagyságának mindig az volt a vágya, hogy a marquis címet megint visszaszerezze a csa-
ládnak, s azt hallottam, hogy midőn agg szüz nagynénje, Topham Borbála - az aranyműves leánya -
ez időtájt meghalt, s minden vagyonát Castlewood grófnéra hagyta, majdnem az egészet Jakab
királynak küldte, a mi úgy felindította Castlewood grófot, hogy rögtön áttért az uralkodó vallásra, s
egyéb nem tudta megengesztelni, mint a marquis cím, melyet a száműzött király viszonzásul
küldött neki, hűséges alattvalója által kölcsönzött 15,000 fontért.

előnyökre, melyek e kereskedővel való üzletben kínálkoznának, szokásunk szerint nagy nyereséget ígérve neki, de ő mindig nemet mond; Freeman urat ugyan a czég fejének tartja, s nem is fog ellene semmit tenni, sem más kereskedőházzal viszonyba lépni, de úgy véli, minden kötelezettségének vége lett, midőn Freeman úr Angliát elhagyta. Ugy látszik, hogy az ezredes többet gondol nevével és kutyáival, mint az üzlettel. Sokat kérdezősködik a fiatal Esmond Henrikről, kit fattyú gyereknek nevezett, s nem érti mi szándékai vannak mylordnak a fiúval? E tárgyra nézve megnyugtattam őt, közölve vele, a mit a fiúról s őt illető terveinkről mondhattam; de Freeman illetőleg hajlatlan maradt.»

Egy másik levél is volt Esmond ezredestől rokonához, melyben tudatja vele, hogy valami Holton kapitány neki, nagyszerű ajánlatokat tett, hogy őt «annak a bizonyosnak» részére térítse; megemlítve, hogy a Castlewood ház feje már mélyen beleereszkedett ez ügybe. Ő maga részéről eltörte kardját, midőn a K. elhagyta az országot, s nem is akar soha többé e dologba elegyedni. Az O. h. legalább vitéz férfiú, s az ő kötelessége, hiszi, hogy minden angolé is, hogy a haza békéjét megőrizték és a francziákat távol tartásuk tőle, egy szóval neki semmi köze e dologhoz.

Esmond Ferencz ezredes, ki utóbb Castlewood gróffá lőn, mikor e levelek kezébe kerültek, említést tőn rólok, a váncos tartalmáról, Esmond Henriknek; s méltán szerencsét kívánt magának, hogy volt annyi esze s nem avatkozott ez ügybe, mely annyi embernek nyakát szegte, ki bele volt elegyedve. Hanem a gyermek, természetesen, keveset értett e körülményekből, midőn azok szeme előtt lefolytak, s csak annyit látott, hogy védnöke és úrnője valami bajba keveredtek, minek eredménye az volt, hogy amaz megszökött, emezt pedig Vilmos király katonái elfogták.

Az iratok kézrekerülvén, a kutatásokat nem vették tovább oly szorosan. Megvizsgálták még a páter Holt szobáját, hova Harry vezette őket, ki megmutatta nekik, - a mint a páter kérte volt, - hol van szobája kulcsa, kinyitotta az uraknak az ajtót s bekísérte őket a szobába.

Midőn a szenes serpenyőben meglátták a félig elégetett papirokat, szemügyre vették, és a fiatal útmutató szörnyen mulatta magát megütközésökön.

- Mik ezek? - kérde az egyik.

- Valami idegen nyelven vannak írva - szólt az ügyész, - mit nevetsz öcsém? - folytatá a gyermekhez fordulva, midőn látta, hogy mosolyog.

- Holt atya azt mondta, hogy ezek prédikációk, - válaszolt Harry, - s rám bizta, hogy égessem el őket, - a mi igaz is volt.

- Igazán? Prédikációk? fogadni mernék, hogy felségsértés van bennök, - förmedt rá az ügyész.

- Már nekem görögül vannak, - szólt Westbury kapitány. - Érted-e őket kis fiam?

- Egy kicsit, uram.

- No hát akkor olvasd, és fordítsd angolra, hanem vigyázz magadra, - szólt az ügyész.

És Harry elkezdte fordítani:

- Nem saját íróitok egyike mondta-e, hogy Ádám gyermekei most is annyit törik magokat a jó és rossz tudásának fája körül, mint ő maga egykor, rázván ágait, keresvén gyümölcsseit, s a legnagyobb rész, ügyet sem vet az élet fájára.

- Oh vak emberiség! ez a tudás fája, melyhez a kigyó csábított benneteket, - itt a gyerekek meg kellett állnia, mert a lap többi része el volt perzselve; az ügyészhez fordult, s kérde - folytassam-e uram?

- Ez a fiu többet tud, mint a hogy látszik, ki tudja nem üz-e gúnyt belőlünk? - szólt az ügyész.

- Hivjuk be Dick deákot, - vágott közbe Westbury kapitány nevetve, s kiszólt egy lovasnak az ablakon: Hej! Dick, jere föl s huzz ki a sárból!

Egy alacsony, szegletes pofájú, vidor katona lépett be a szóra, tisztelegvén parancsnokának.

- Mondd meg csak Dick, mi ez? - szólt az ügyész.

- Engem Steelenek hívnak uram, - pattant föl a vitéz. - Barátaimnak lehetek Dick, hanem ezek közt egy sincs olyan szörű ember mint ön.

- No hát Steele.

- Steele ur, ha úgy tetszik; ha ön ő felsége lovas-testőrségéből beszél egy vitézzel, ne tessék oly bátran bizalmaskodni.

- Ezt nem tudtam uram! - szólt az ügyész.

- Nem is csoda, nem sok úri emberrel lehetett önnek dolga, - válaszolt a harcos.

- Elég a fecsegésből; olvasd el mi van e darabka papíron, - szólt a kapitány.

- Ez latinul van, - szólt Dick a mint bele nézett, s megint tisztelgett. - Cudworth valamelyik prédikációjából, - s kezdte fordítani, a hogy épen Esmond Harry az előbb.

- 'Sz te egész kis tudós vagy, - szólt a kapitány a fiúhoz fordulva.

- Ne higgyen neki, sokkal többet tud mint mutatja, - mondá az ügyész, - úgy hiszem legjobb lesz, pakoljuk őt is az öreg Jezabel kocsijába.

- Azért, hogy ért egy kicsit latinul? - kérde a kapitány jó szívéleg.

- Szintoly örömet mennék vele, mint bárhova, - válaszolt a gyermek egész egyszerűen, - mert itt úgy sincs ki gondomat viselje.

Valami szivrehatónak kellett a gyermek hangjában, vagy elhagyatottsága leírásában lenni, mert a kapitány jó szívéleg tekintett rá, és Steele a lovas, gyöngéden a gyermek fejére tette kezét, s egy pár latin szót sugott neki.

- Mit mond? - kérde az ügyész.

- Kérde meg Dicktől magától, - szólt Westbury kapitány mosolyogva.

- Azt mondtam, hogy én már kóstoltam a nyomoruságot, s megtanultam a szerencsétleneken segíteni, hanem önnek ehhez semmi köze édes Tentási uram.

- Legjobb lesz önre nézve Corbet úr, ha nem köt ki Dick deákkal, - szólt a kapitány. S Esmond Henrik, kit gyöngéd szóval s szelid tekintettel könnyű volt meghódítani, hálás szívvvel gondolt a jó harcosra.

Ekkor a lovak már be voltak fogva, a grófnő és Victoire lejöttek s fel is ültek a kocsiba. Ez utóbbi, ki Harryval egész nap csak pörölt, egészen ellágyult, mikor elváltak, «kedves angyalának,» «szegény gyermekének» - s isten tudja még minek nem nevezte.

A grófnő odanyujtá száraz kezét, hogy csókolja meg, s meghagyta neki, hogy az Esmond-házhoz legyen mindig hű: «Ha uramat valami baj érné, - szólt, - úgy hiszem akad utódja, s az sem fog téged elhagyni. Állapotomban engem most mernek bántalmazni.» S a nyakán függő

ereklyét nagy áhitattal csókolá meg. A kis Esmond akkor nem tudta, mit akar evvel mondani, de most már tudja, hogy vén léte, még mindig azon reményt táplálta, hogy a szentek és ereklyék közbenjárására, az Esmond címnek örökös fog adni.

Esmond Harry fiatalabb volt, mintsem azon politikai titkokba be lett volna avatva, melyekbe védnökei bonyolódtak, s így a kis fiúhoz (ki kis alkatával sokkal fiatalabbnak nézett ki, mint valóban volt) csak kevés kérdést intéztek a vizsgálók, de bár hány kérdés volt, ő mindnyájára óvatosan felelt s tudatlanabbnak színlé magát mint valóban volt; s elérte hogy a vallatók minden szavának hitelt adtak. Egy szót sem szólt az ablakról és a kandalló feletti rejtekről - s ezek ki is kerülték szerencsésen a kutatók szemeit.

My Ladyt e szerint kocsijába zárták s Hextonig vitték komornájával. Vele ment - társaság kedvéért - az ügyész is, és a kocsi mindkét oldalán egy csapat lovas. Harryt a kastélyban hagyták, hol úgy látszott, senki sem gondol vele, mintha csak maga lett volna a világon. A kapitány és egy csapat katonaság ott maradt fedezetül; a barátságos és víg legények pedig eszegették mylord birkáit, iszogatták borát, s egész kényelembe helyezték magokat, a mint ily jó szálláson szokták.

A kapitány mylord szőnyegzett termébe hozatta ebédét, és a szegény kis Harry azt gondolta, hogy ép oly kötelessége Westbury kapitány széke mögött állani, mint a hogy szolgálni szokta a grófot, ha ő ült azon a helyen.

A grófnő távozása után Dick deák Esmond Harryt kiváló oltalma alá vette; megexaminálta a nyelvészeti ismeretekből, beszélt vele latinul és francziául, miből az tünt ki, s ezt az új mester is kész szívvvel elismerte, hogy a fiú sokkal többet tudott belőlök mint Dick deák. De meghallván, hogy mindezt egy jezsuitától tanulta, kinek s jóságának dicséretében, Harry soha el nem fáradt, Dick, a szabadjában nőtt gyermekek szokása szerint, már-már fitymálni hajlandó fiú nagy bámulatára, a hittanban széles ismeretet, s különösen a két egyház közti vita-kérdésekben nagy jártasságot tanusított, úgy, hogy órákig el-elvitáztak egymással, mely alkalmakkal, a vitéz, szörnyen leagyalta érveivel a fiut.

- Nem vagyok én olyan közönséges katona, - szokta Dick mondani, a mit valóban észre is lehetett venni tanultságából, jó neveléséből és modorából. - Az ország legrégibb csalá dai egyikéből származtam, egy híres iskolában s egy nagy egyetemen nyertem kiképzésemet, a latinnyelv elemeit Smithfieldnél Londonban tanultam, hol a vértanukat megsütötték.

- A protestánsok is éppen annyit felakasztottak a miéink közül, - jegyzé meg Harry, - s páter Holttól hallottam, hogy egy tizenhatsz éves edinburgi tanulót, csak tavaly akasztottak föl eretnokségeért, bár megtért és tévedéseért ünnepélyesen bocsánatot kért.

- Bizony mind a két részről elég üldözést követtek el, hanem ti kezdtétek.

- Nem a! a pogányok kezdték, - vágott közbe a gyerek, s az egyház egy csomó szentjét számlálta elő, Istvánon elkezdve: egyik alatt kialudt a máglya tüze; a másik körül meghült a felforralt olaj az üstben, a harmadik szent fejéhez a hóhér háromszor sujtott s még sem hullt le helyéről. Vannak-e a ti egyházatoknak vértanui, kikért ennyi csoda történt volna?

- De már ez nem áll, - szólt a vitéz komolyan, - a három első század csodái, ép úgy a mi egyházunkéi, mint a tiéteké, édes pápista uram, - s azután folytatta, sajtóságos mosolylyal ajkán, furesza pillantást vetve Harryra: aztán kis vallásmagyarázóm, sokat gondolkodtam én e csodákról, s bizony nem sok haszon volt bennök; mert az áldozat feje a harmadik vagy negyedik csapásra csakugyan leesett, s ha katlana egyik nap fel nem forrt, felforrt a másik nap. Napjainkban pedig elvesztette az egyház a kétes csodák előnyét. Soha se volt oly zápor, mely

ki tudta volna oltani Ridley tűzét; sem angyal, mely megtompította volna Campion bárdjának életét. A kerék egyaránt megtörte Southwell a jezsuita és Sympson a protestáns tagjait.

- Bizony a tömegek szívesen mennek halálra. Olvastam Rycaut törökök történetében, hogy Mahomed követői ezrenként rohannak harczközben a bizonyos halálba, mintha egyenesen a paradicsomba mennének; a Nagy-mogul birodalmában, a nép százanként veti magát minden évben a bálványok kerekai alá, és az özvegyek megégetik magokat, férjeik sirján - mint ezt mindenki tudja. Nem meghalni nehéz a vallásért, Harry öcsém, - minden népnél látunk erre elég példát, - hanem a szerint élni: ezt én tapasztalásból tudom, - s Dick deák felsóhajtott. - Arra édes fiam, hogy téged erről életemmel győztelek meg, - fájdalom, - nem vagyok elég erős, ámbár vallásomért a legnagyobb gyönyörrel tudnék meghalni, hanem volt nekem az oxfordi egyetemen egy jó barátom, szeretném ha Addison József itt volna, hogy meggyőzzön téged, mert meg tudna ám győzni, azt hiszem, hogy a hány jezsuita csak van, valamennyinek meg tudna felelni, s a mi legtöbb, élete által is. Doctor Cudworth, ugyan azon prédikációjában, melyből a te papod idézett, s mely a serpenyőben martyrságot szenvedett, - tevé hozzá Dick mosolyogva. - Oh én is gondoltam a fekete csuhára, hanem a mint látod a sors másként adta, s ezt az átkozott vöröset viselem helyette: elég az hozzá, doctor Cudworth azt mondja, hogy: «a jó lelkiismeret legjobb tüköre az égnek» - s Addison barátom arcza mindig oly nyugodt, mintha az eget látnám benne - szeretném Harry, ha láthatnád őt.

- Sok jót tett önnel? - kérde a gyerek együgyűen.

- Tehetett volna, - válaszolá amaz, - mindig arra tanított, hogy a jobb részt válasszam; saját hibám: deteriora sequi -

- Ön nagyon jónak látszik, - szólt a fiú.

- Fájdalom, nem vagyok oly jó, mint látszom, - válaszolt a harcos, - s valóban úgy tűnt ki hogy igaza volt; mert Esmond Henrik a nagy teremben, hol a katonák enni szoktak, s a nap legnagyobb részét kockázva, pipázva, énekelve és káromkodva töltötték a castlewoodi sör mellett, még aznap estve a részegség szomorú állapotában találta Dick deákot. Épen egy prédikációt tördelt; hahotázó czimborái fölkérték, hogy fujjon el egy zsoltárt, de Dick megesküdött hogy átszúrja, ki az ő vallását kisebbíti, kardja után tántorgott, mely a falra volt akasztva, de avval együtt a földre zuhant, - s mikor Harry oda szaladt, hogy felsegítse, azt mondta neki, hogy: «Ah kis pápistám! bár Addison József itt volna.»

Bár a király testőreinek mind mivelt embereknek kell vala lenniök, Esmond Harry úgy vette észre, hogy mind tudatlanok, közönséges emberek, kivéve a kedélyes és tudós Steele tizedest, Westbury kapitányt és Traut hadnagyot, kik igen jók voltak hozzá. Néhány hétig vagy hónapig Castlewoodon maradtak, s Harry olykor-olykor hallott ártalok valamit, a grófnő hogylétéről Hexton várában. Tudva van, hogy Vilmos király szeliden kívánt banni a Jakab király ügyéhez hűn maradt nemesekkel, úgy hogy soha bitorló, (a mint ellenségei nevezték, bár most azt hiszem jogszerűen birta a trónt,) oly kevés vért nem ontott, mint ő. Az összeesküvésben részt vett asszonyok közül csak a legveszélyesebbeket záratta el, a többi csak felvigyázat alatt tartotta. Castlewood grófnőnek a legjobb szobákat adták Hextonban, sétálhatott is a porkoláb kertjében; s bár gyakran kifejezte óhaját, vajha lenyakazná, mint Stuart Máriát; soha sem jutott eszébe senkinek, hogy kifestett vén fejét lábaihoz tegye. Nem is akartak vele semmit, csak épen személyéről biztosították magokat.

Arról is meggyőződhetett, hogy sokan jó barátai voltak szerencsétlenségében, kiket szerencsében esküdt ellenségének tartott. Esmond Ferencz az ezredes - unokatestvérök, ki a winchesteri esperes lányát vette el, s mióta Jakab király elhagyta Angliát, Hextonhoz közel lakott - mihelyt meghallotta rokona esetét, barátságban lévén Brice ezredessel - a hextoni uj

várparancsnokkal, valamint az egyházi előjárókkal is - mindjárt meglátogatta a fogoly grófnőt, s mint nagybátyja lányának, minden tőle kitelhető barátságos szolgálatát felajánlotta. Elhozta nejét s kis lánykáját is a börtönbe. Az öreg grófnő csakhamar megszerette a magát kedveltetni tudó, gyönyörű kis lánykát, bár mylady és a gyermek apja közt, külsőleg udvarias-ságnál alig volt több. Vannak sértések, melyeket a nők soha sem tudnak egymásnak megbocsátani, s midőn Esmond Ferenczné Castlewood grófnő unokaöccséhez mert nőül menni, ily megbocsáthatlan vétkeket követett el ellene. Most azonban, hogy a grófnő így le volt sujtva a szerencsétlenségtől, Ferenczné asszonyság szünetet tudott tartani gyűlöletében, s elég erős volt, hogy legalább szivességet mutasson férje volt arája iránt. Így gyakran megengedte, hogy lánykája - a kis Beatrix - meglátogassa a fogoly grófnőt, ki a gyermek atyja iránti tekintetből, alább kezdte hagyni a Castlewood család ez ága iránti haragjából.

Mióta Esmond ezredes levelei - a mint főlebb mondtam - napfényre jöttek, s magaviselete a királyi tanács tudomására jutott, az ezredes sokkal jobb hirben állt a fennálló kormány előtt, mint valaha csak volt, s így sokkal több szolgálatot tehetett rokonainak, mint különben képes lett volna.

Ekkor oly esemény adta elő magát, mely által a grófnő szabadságához, Castlewood új uraságához, az atyátlan kis Harry pedig új és igen jóságos védnökséghez és baráthoz jutott. Bármi lett legyen is a titok, mit Harrynak a gróftól kell vala hallania, nem hallhatá meg tőle, mert azon este, hogy páter Holt elment és a grófot is magával vitte, legutolszor látta őt. Mi történt mylorddal, álljon itt röviden. A hogy a lovakat ott megtalálták, hova megrendelték volt, a gróf és Holt atya együtt mentek Chatterisbe, hol egyelőre biztos menedéket leltek Holt atya egyik hivénél, de, mivel hevesen üldözték, s egyik vagy másíkok kézrekerítésére nagy díj volt kifizetve, sokkal jobbnak látták egymástól elválni. A páter más rejtekbe vonult, melyet már ismert, míg mylord Bristolból Irlandba menekült, hol ekkor Jakab király udvara és serge volt. A gróf nem igen erősítette biz azt, mert egyebet sem hozott, mint kardját és egy pár pénzdarabot zsebében; mindazáltal a király, szűk körülményeihez képest, igen jól s némi kitüntetéssel fogadta, megerősíté őt új címében, a marquisságban, egy ezredet adott neki, s előléptetést is ígért. De a címek és előléptetés, most nem igen sokat használtak. Sebet kapott a boynei szerencsétlen ütközetben; s midőn megszaladt a csatatérről, (melyet sokkal később hagyott oda, mint ura példát adott rá) egy darabig a mocsáros vidéken bujkált, közel Trimhez, s inkább a náthától és láztól, - mit a mocsárok közt kapott, - mint az ellen vasától lesujtva, meghalt.

Legyen a hant könnyű Castlewood Tamás fölött!

Annak ki e sorokat írja, szeretettel kell róla beszélnie; bár a gróf kettős nehéz sebet ütött rajta: az egyiket ezek közül bizonyosan jóvá tette volna, ha az élet kedvez neki; hanem már a másikat nem hozhatja helyre, bár remélhető, hogy a papinál fensőbb hatalom oldozta fel alóla. Bár a feloldozás vigaszában részesült a hogy lehetett, a trimi áldozár lévén mellette, ki levélben tudatta myladyvel e csapást.

De az időben a levelek lassan utaztak, s a mi papunk levele is két hónapig, vagy még tovább is vándorolt, Irlandtól Angliáig, hova midőn megérkezett, a grófnőt már nem találta saját házában; ekkor ő már a király házában volt Hextonban, hanem azért a parancsnokló tiszt fölbontotta a levelet.

Esmond Harry jól emlékszik e levél megérkeztére, melyet Lockwood hozott meg. Westbury kapitány és Traut hadnagy éppen tekéztek a réten, a kis Esmond pedig nézte a játékot, vagy a fa árnyában olvasott.

- No ez jó ujság Esmond Ferencznek! - szólt a kapitány; - Harry, láttad-e te valaha Esmond ezredest? - és Westbury kapitány keményen nézett a fiúra e szavaknál.

Harry azt mondta, hogy csak egyszer látta a hextoni bálban.

- Mondott-e akkor valamit?

- Azt mondta a mit nem akarok ismételni, - felelé Harry. A fiu ekkor már tizenkét éves volt, tudta minő volt születése, a rajta tapadó gyalázat s egy csepp szeretetet sem érzett azon ember iránt, ki hihetőleg az ő és anyja becsületét bemocskolta.

- Szereted-e Castlewood lordot?

- A felelettel várok addig, míg anyámat ismerni fogom, uram. Válaszolá a gyermek, s szemei megteltek könnyekkel.

- Valami történt Castlewood lorddal, - szólt a kapitány komoly hangon, - oly valami, a mi mindnyájunkkal megtörténik. Meghalt azon sebben, mit Boynénál, Jakab királyért küzdve kapott.

- Örülök, hogy mylord a jó ügyért harczolt, - jegyzé meg a fiú.

- Jobb is volt neki, hogy mint férfiú a harcz mezején nézett szembe a halállal, mint ha a Tower-Hillen találkozott volna vele, a mi sokakkal megtörténhetik, - folytatá Westbury. - Remélem hogy tett végrendeletet vagy gondoskodott valahogy rólad. E levél azt mondja, hogy a grófnőre bizza unicum filium suum dilectissimum. Úgy hiszem többet is hagyott neked mint ezt.

Harry azt mondta, hogy nem tudja. A sors is isten kezében volt; de úgy tetszett neki, most sokkal elhagyatottabb, mint valaha életében, s estve midőn kis szobájában feküdt, melyet még háló helyül használt, szégyen és fájdalom szorongásával gondolt különös és elhagyatott sorsára, hogy apja volt s még sem volt: névtelen anyja, kit megrontottak, s tán épen azon apa, kire Harry csak titokban s szégyennel gondolhatott, kit sem tisztelni sem szeretni nem tudott. Elszomorodott midőn elgondolta, hogy ezen a nagy széles világon, melyben most egyedül áll, nincs más barátja mint Holt atya - ki maga is bujdosó - és az az egy pár katona, egyedüli ismerősei az utóbbi hetekben! A gyermek lelke tele volt szeretettel, s a mint ott feküdt a sötétben, úgy vágyott volna valaki után, kire kiáraszsa azt. Egész halála perczéig vissza emlékszik ama hosszú éj gondolataira és könnyeire, az óraütésekre a mint átzúgtak a légben. Mi volt ő? Miért volt inkább itt mint akárhol másutt? «Szeretnék - gondolá magában - elmenni ahhoz a trimi paphoz, hogy megkérdjem tőle mit gyónt neki atyám halálos ágyán? Van-e gyermek ezen az egész világon, a kinek úgy ne legyen senkie mint nekem? Nem jobb lenne-e ha itt hagynám ezt a helyet s elszaladnék Irlandba?» Ezekkel a gondolatokkal és könnyekkel töltötte a fiú ez éjt, mígnem álomba sirta magát.

Másnap a katona urak, a hogy meghallották, hogy mi esett rajta, szokottnál barátságosabbak voltak iránta, különösen barátja Dick deák; elbeszélte saját apja halálát; mikor Dick még öt éves sem volt, s Dublinban lakott.

- Akkor éreztem legelőször fájdalmat, - szólt Dick. - Emlékszem, bementem a szobába, teste feküdt; anyám ott ült mellette és sirt. Valami játékszer volt kezemben, megkopogtattam vele a koporsót s papát szólítottam; mire anyám karjaiba zárt, s köny-ár között azt mondta nekem, hogy apám nem hallhatja szavamat, többet nem játszik velem, mert majd elviszik, beteszik a föld alá, honnan többet soha sem jöhet hozzánk vissza. Ezóta sajnálom én a gyerekeket, - folytatá Dick szeliden, - ezért szerettelek én téged is meg szegény kis, apátlan anyátlan fiacskám, s ha valaha barátira lesz szükséged, itt van Steele Richárd.

Esmond Harry megköszönte, s kis szive hálával telt el.

De mit tehetett érte Steele tizedes? Hogy valami vezetéklövet adjon alá, s a katonák szolgálatába vegye? Ha gerenda volt is Esmond Harry címerében, de azért nemes címer volt az!

A két barát abban állapodott meg, hogy Harry maradjon ott, a hol van, s várja be szerencsáját: így Castlewoodban maradt, nem kis remegéssel nézve jövőjébe, mi így vagy úgy, reá várt!

HETEDIK FEJEZET.

Árván maradok Castlewoodban s itt szives pártfogókra találok.

Míg a katonák Castlewoodban állomásoztak, a derék Dick deák hű pajtása volt Esmond Harrynak, az elhagyott kis árvának; együtt olvastak, együtt tekéztek s midőn a többi lovasok vagy tisztjeik poharazás közben szabad szájjal (mint azon kor szokása vala, midőn sem férfiak sem nők nem sokat adtak az illemre) mosdatlanul beszéltek a gyermek előtt szerelmi viszonyaikról, Dick, ki szerette megnevetetni az egész társaságot, egy «maxima debetur pueris reverentia»-val szokta elfojtatni tréfáikat s egyszer szálkardra is hitt ki egy Hulking Tom nevű lovast, ki Esmond Harryhoz valami trágár kérdést akart intézni.

Dick a gyermekben, - mint mondá, - korafeletti érzékenységet s nagy és dicséretreméltó tartózkodást tapasztalván, közölte Harryval egy csapláros-lány iránti szerelmét Westminsteren a vámkerthez közel, kihez Dick Saccharissa név alatt egy csomó verset irt s ki nélkül - állítása szerint - nem tudna tovább élni. Ezt naponként ezerszer állítá, bár Harry mosolygott, látván, hogy a szivét vesztett ficzkónak ép úgy meg volt egészsége s étvágya mint az ezred bármely más épszivű lovasának, sőt meg is eskette Harryt, hogy titkát el nem árulja, mit ez buzgón meg is tartott mindaddig míg tapasztalta, hogy a tisztok s köz-emberek mind részesültek Dick bizalmában s versei élvezetében. Meg kell azt is vallani, hogy míg Dick londoni Saccharissája után sóhajtozott, tudott némi vigasztalást találni a vidéken, mert a fehérműjét mosó Castlewood-falusi lány keservesen sirt, midőn meghallotta, hogy Dick úr elment, s még szám-láját is fizetetlen hagyta, kifizetését azonban Esmond Harry magára vállalta, átadván neki azon ezüst pénzt, melylyel Dick deák, távozásakor (mivel a csapat elrendeltetett Castlewoodból) sok ölelések s szerencsekívánatok után megajándékozta. Dick deák azt mondá, nem fogja feledni fiatal barátját, s valóban el sem feledte, Harry pedig busult midőn a barátságos katonák elhagyták Castlewoodot, nem csekély aggodalommal (mert gond s magány korán tevék gondolkodóvá) tekintvén akkori sorsára, ha majd a ház új ura s asszonya eljönnek s ott fognak lakni. Már betöltötte tizenkettedik évét s még nem volt más barátja, mint talán e különcz lovas és Holt atya, szive pedig dőre, szerető, egész a gyengeségig gyöngéd volt s úgy szeretett volna valakihez csatlakozni és nyugodni nem akart, míg csak oly barátja nem akad, ki részvéttel fogadja magához.

Az az ösztön, mely Esmond Harryt a bájos lénynek (kinek szépsége s szivessége annyira meghatotta őt első látásakor) bámulására s szeretetére ragadta, csakhamar hódoló érzelmmé s élénk hálává fokozódott, mely fiatal szivét teljesen betöltötte s e szivnek eddig, kivéve a kedves Holt atya részéről, nem igen sok gyöngédségért volt oka hálásnak lenni. «O dea certe», gondolá magában, az Aeneis sorai jutván eszébe, melyeket Mr. Holttól tanult volt. E szép teremtés minden tekintetében s mozdulatában angyali szelidség s gyöngéd részvét nyilatkozatát vélte látni, s mozgásban vagy nyugalomban, egyaránt bájosnak tűnt föl szemeiben; hangja bármily közönséges szavakat ejtettek is ki ajkai, oly élvezet nyújtott neki, melytől néha csaknem megdöbbsent. Szerelemnek nem lehet nevezni azt, mit a tizenkét éves fiú, ki alig volt több mint

cseléd, a magas állású hölgy iránt érzett, ki neki úrnője vala, imádás volt az! Ellesni pillantásait, kitalálni gondolatát, rohanni teljesítésére, mielőtt még szólna, őrizni, kísérsni és imádni őt: ez lőn éltének feladata. A közben, mint lenni szokott, bálványának szintén megvoltak a maga bálványai s ő soha sem gondolt törpe imádójának bámulására, sejtelve sem volt róla. Myladynak a maga részéről három bálványa volt, első s mindenek fölötti Jupitere s főfő uralkodója, férje vala, a Harry pártfogója, a jó Castlewood gróf. Minden kívánata törvény vala előtte. Ha feje fájt, ő is beteg lett. Ha neheztelt, ő reszketett. Ha tréfált, ő mosolygott s el vala ragadva. Ha férje vadászni ment, ő siró kis fiával karján mindig az ablakban ült, hogy lássa mint lovagol ki, vagy leste, hogy jön-e már vissza?

Ebédre külön ételeket készített neki, megfűszerezte borát, reggelire vajás kenyeret szeldelt csészéje mellé, csitította a háziakat, ha karszékében szúnyad, s ébredésekor elleste első pillantását. Ha mylord maga nem kevésbé volt büszke szépségére, mylady imádandónak találta azt. Karjára simult midőn a folyosón lépdelt, két szép kacsója átkulcsolta nagy kezét s szemei ki nem fáradtak arcza szemléletében, s ez arcz tökélyének csodálásában. Kis fia egészen apja fia volt, annak nézésével s göndör barna hajával, Beatrix is az ő leánya volt, szemei egészen az övéi; s voltak-e valaha a világon szebb szemek? Az egész ház az ő kényelmére s kedve szerint volt rendezve. Mylady szerette, hogy a környéki kis nemesség látogassa meg férjét s udvaroljon neki, s míg maga nem törődött a bámultatással, azoknak, kik az asszonnyal jól akartak lenni, bámulniok kelle őt. Nem ügyelve saját öltözkére, egy-egy köntösét az utolsó rongyig szokta hordani, mivel ő egykor szerette azt, s ha tőle mellűt vagy szalagot kapott, ruhaszekrénye legdrágább cikkeinél többre becsülte.

Mylord évenként hat hétre Londonba szokott menni s mivel a család igen szegény volt arra, hogy az udvarnál némi fénnyel jelenhessen meg, csak maga ment. Neje arczán csak akkor mutatkozott némi szomorúság, ha ő eltűnt szemei elől, de mint örült, mikor visszajött! Mily készülődés visszatérte előtt! A jó szívű nő, a kandallóhoz vonta férje karszékét, azzal mulatva magát, hogy beleültette gyermekeit s nézegette őket abban. Az asztalnál senki sem ült helyére, de ezüst serlege ott állott, mint mikor mylord otthon volt.

Szép látvány volt mylord távollétében, vagy pedig mikor álom vagy főfájás ágyban tartá, nézni ezt a szép fiatal Castlewood grófnőt kis lányával öleiben, cselédeit maga körül gyűjtve, miként olvassa az angol egyház Reggeli könyörgését. Esmond sokáig emlékezett még reá s szavaira, midőn áhitattal térdelt a szent könyv előtt, a nap aranyhajára sütén, míg dicsőörbe olvadt körűle. Egy tuczat házi cseléd térdelt szemben az úrnővel; Esmond Harry egy ideig távol tartá magát e mysteriumoktól, de dr. Tusher bebizonyítván neki, hogy a fölolvastott imák a minden időkre szóló egyház imái, s a gyermeket saját hajlama is arra késztetvén, hogy a mennyire lehet mindig úrnője mellett legyen, s hogy mindent jónak tartson, mit az tett: a helyett, hogy az előszobából hallgassa az imát, most már bement s ott térdelt a többi cselédekkel a nappaliban s mielőtt pár év lejárt volna, mylady egy lelket teljesen megtérített. A gyermek igazán annyira szerette uj tanítónőjét, hogy akármit elhitt volna, mit az neki mondott; soha ki nem fáradt hallgatni gyöngéd szavait s egyszerű magyarázatait azon könyv felett, melyet oly édesen meggyőző s behizelgve rábeszélő hangon olvasott föl, hogy annak nehéz lett volna ellenállani. E barátságos vitatkozások s az ebből származó bensőség szorosabban csatolá a fiút úrnőjéhez, mint bármi egyéb. Élte legboldogabb szaka volt ez, a fiatal anya lányával, fiával, s pártfogoltjával az árva gyermekkel olvasott, dolgozott, játszott - s együtt mind gyermekek valának. Ha a hölgy a jövőre gondolt - s melyik szerető anya nem gondol? - egy terve sem volt, melyből Esmond Harry ki lett volna feledve, s ez is ezerszer meg ezerszer fogadta, szenvedélyes, zajos természetéhez képest, hogy semmi erőszak nem lenne képes őt úrnőjétől elszakítani s csak alkalomért esengett, melyben bebizonyíthatná hűségét iránta. Most élte végszakában, midőn itt ül s nyugodtan visszaidézi az átélt boldog s mozgalmas jeleneteket, elmondhatja háládat-

lanság nélkül, hogy korai fogadásához hűtlen nem volt. Az ily élet oly egyszerű, hogy kevés sorba évek története foglalható. De kevés ember életútjáról van elhatározva, hogy egészen szerencsés legyen, e nyugalom is, melyről szólunk, csakhamar megszűnendő vala.

A mint Esmond nőtt s maga kezdett észlelni, szükségét érzé, hogy sokat olvasson, s vizsgálódjék azon a szerető családi körön túl is, mely őt befogadá, s vele kezét szoríta. Több könyvet olvasott, mint a mennyit tanulmányul szabtak elébe; sok időt töltött köztök, éjeket virrasztott át munka mellett, mely talán kisszerű volt, de melyben senki sem lehetett segítségére. Kedves úrnője kitalálta gondolatait a szeretet megszokott, féltékeny örökösével, kezdé sejtteni, hogy jön idő, midőn távozni ohajtand a házi fészekből, s midőn Esmond komolyan tiltakozva az ellenkezőt állítá, csak sóhajtott s fejét rázta. Mielőtt végzetes elhatározások teljesedésbe mennek, mindig vannak titkos sejtelmek s intő előjelek. Mikor még minden csöndesnek látszik, már tudjuk, hogy jó a zivatar. Mielőtt a boldog napok lejártak volna, a családnak legalább két tagja érzé, hogy zajosb idő közelít s aggódva várt a felhő jöttére, mely nyugalumukat elhomályosítandja.

Harry hamar észrevette, hogy bármily kitartó volt is úrnője az engedelmességben s férje bámulásában, mylord kezdi unni a nyugalmas életet, bele fáradt s zsörtölődött azon gyöngéd kötelek ellen, melyekkel őt neje lekötöni akarta. Mondják, a tibeti nagy Lámára nézve nagyon fárasztó isteni mivolta, ásít oltárán, midőn papjai térdelnek előtte s imádják őt; nem egy házi isten is jól lakik a tisztelettel, melylyel a család áhitatosai üldözik, visszasóhajtja korábbi élte szabadságát s lekivánczik az állványról, melyen akarnák övéi, hogy örök időig álljon, míg ők imádják, virágokkal, dicsdallal, égőáldozattal s hizelgéssel rimánkodnak előtte. A derék Castlewood gróf a házasság néhány első éve multával unatkozni kezdett; a magasröptű elragadtatás s az áhitatos szertartások, melyekkel őt főpapnője elhalmozta, eleinte álomba szenderíték, később kiüldözték a házból. Az igazat megvallva, mylord víg ficzkó volt, s természetében nagyon kevés a fenséges vagy isteni elem, noha szerető neje világért sem engedte volna elvitatni azt; aztán azonkívül e szerelemért díjt kelle fizetnie, mit a hozzá hasonló jelleműek nem igen szeretnek leróni: egy szóval ha neje szerette őt, egyszersmind igen féltékeny s követelő is volt hozzá. Ő hát megunta ezt a féltékenységet, s félreállt útjából, jöttek aztán panaszok és feleselések, később talán be nem váltott jobbulási ígéretet, s végre hallgatag s annál kellemetlenebb szemrehányások, miket csak szomorú pillantások s kisírt szemek árultak el. Később, elérte a házaspár valószínűleg azt a házasetben gyakori álláspontot, midőn veszi észre a nő, hogy a mézeshetek istene épen nem isten többé, csak oly gyarló halandó mint a többi, ekkor szívébe pillant, s ime! «vacuæ sedes et inania arcana.» S most feltéve, hogy hölgyünk szellemdus s a maga nemében fényes észtehetséggel bir, hogy a bűbáj s kábultság, mi egy közönséges embert isten gyanánt imádtatott vele, eltűnt, mi lesz belőle? Együtt laknak, együtt ebédelnek, mondják egymásnak «kedvesem», «szerelmesem» mint régebben, de a férfi magánosan áll, s a nő is; az ábrándos szerelem elmúlt, mint elmulik a virág s a lelkesülés, az öröm és a fájdalom.

Igen valószínű, hogy Castlewood grófnő azelőtt jóval megszűnt imádni férjét, mielőtt a térdeléssel maga föl hagyott vagy eltűrte volna, hogy háznépe többé ne imádjá őt. Hogy mylordnak igazat adjunk, meg kell vallani, hogy ő e szolgálai hódolatot nem is követelte soha, nevetett, tréfált, mélyen nézett a pohárba, s felindulásában sokkal fesztelenebbül szitkozódott, mint tesz vala, ha imádtatásra tart igényt, s mindent meg is tett, mi tőle telt, hogy széttörje a feszes szertartásokat, melyekkel nejének tetszett őt körül venni.

Nem nagy elbizottság kellett Esmondnak, hogy átlássa, mikép az ő agyveleje jobb szerkezetű mint pártfogójáé, ki igazán nem is igényelt semmi fensőbbiséget, sem az ifju sem más hozzá tartozói felett, csak ha haragra lobbant, mikor aztán indulata igen szabadszáju szitkokban tört

ki, sőt talán igen is elkényeztette «Harry papot» - a hogy a fiatal Esmondot nevezte, - mivel szüntelen magasztalta tehetségeit s csodálta a gyermek ismeret-halmazát.

Visszatetszőnek látszhatik, hogy valaki, ki pártfogójától annyi jóban részesült, másként szólhasson a nála idősbekről, mint illő tisztelet hangján, azonban e sorok írójának is voltak gyermekei, kiknek nevelésében lehetőleg került az a szolgáltságot, melyet jelenleg a szülők övéiktől követelnek (mely kötelesség-álcza mögött gyakran közöny, megvetés vagy lázadás rejlik); s mivel azt akarja, hogy unokái egy hajszállal se higyjék vagy mondják őt nagyobbknak, mint valóban volt, úgy régi ismerőseiről ő is harag nélkül ugyan, de az igazat fogja mondani a mennyire tudja, se nem szépítván, se nem rántván le semmit szándékosan.

Tehát addig, míg a világ kedve szerint folyt, lord Castlewood elég jó kedvű volt, kedélye természetétől víg s könnyű levén, szeretett tréfálni, különösen az alárendeltekkel, s örült ha élcei a hallgatókat megröhögtették. Minden testi gyakorlatban tökéletes volt, cél- vagy röptibelőni, lovat idomítani, körben lovagolni, korongot hajítani kitűnően tudott s minden játékban nagy ügyességgel birt. De ilyes ügyességeiben annyira elbizakodott, hogy magát mindenben tökéletesnek hitte, azért gyakran rászedték lóvásárlás alkalmával, mert mint hitte, jobban értette magát e dologban bármely kupecznél; gazficzkók billiárdozásba keverték s kizsebelték, Londonból mindig szánandóan pénztlenebb állapotban jött haza, mint oda ment vala; mit ügyeinek akkori állása is bizonyított, midőn egy hirteleni esemény pályafutását befejezte.

Szerette a ruházatbeli cifrázkodást s naponként annyi időt fordított öltözködésre, mint valami tetszelgő koros hölgy. A nap tizedrészét fogmosással s hajának kenésével töltötte el, göndör, barna haját nem szerette parókával fedni el, mit az időben csaknem mindenki viselt (most visszakaptuk hajszabadságunkat de hajporral s kenőccsel, szeretném tudni, hogy ugyan mikor fog korunk tömérdek fej-adója megszűnni, s mikor lesz megengedve, hogy az ember saját színét, mit a természetől nyert - viselhesse, legyen az fekete, vörös vagy szürke?). S mivel szerette, hogy neje is csinosan legyen öltözve, a grófnő nem kimélt semmi fáradságot, hogy e pontban kedve teljék, valóban nem csak felcizcomázta, de le is vágta volna fejét, ha férje kívánni találja.

Esmond, ki mellettök mint apród szolgált, csodálkozva hallá, hogy mylord egy nap mint másnap, mindig ugyanazon pajzán történeteket beszél el, melyekre neje egyszer sem mulasztá el mosolyogni, szeméit lesütni, dr. Tusher pedig kacajra fakadni s a kellő helyen fölkiáltani: «pihá mylord, tekintse papi ruhámat» de oly bágyadt színével az ellenzésnek, mely még kihivta mylordot, hogy tovább menjen. Lord Castlewood történetei fokként emelkedtek s vastagabbak lettek az ebéd alatti sör s ebéd utáni poharazás következtében, mylady mindig megszaladt az egyházra s királyra köszöntött első pohár után, s engedte, hogy az urak a többi fölköszöntésekre fesztelenül ihassanak.

S mivel Esmond Harry az ő apródja volt, ilyenkor őt is elszólítja a kötelesség. «Mylord a hadseregnek szolgált, - szokta mondani a fiúnak, - s katonák közt nagy szabadság uralkodik. Te másnemű nevelést nyertél, s remélem a szokások is megváltoznak, míg te felnősz - nem mintha valami hiba lenne mylordban, ki az ország legjobb s legvallásosabb férfiainak egyike.»

Igen valószínű, hogy hitte is a mit mondott. Különös, mi mindent elkövethet a férfi s a nő még mind anyagnak tarthatja.

Minthogy Esmond az igazságot választotta jeligéül, meg kell vallania, ép ama másik anygalt, úrnőjét illetőleg, hogy benne is volt egy jellemhiba, mely tökélyeire homályt vetett. Míg a másik nem iránt teljesen türelmes és szives, saját nemére engesztelhetlenül féltékeny volt; e gyöngeségét bizonyítja azon tény, hogy ámbár száz hibát elismert, melylyel nem birt, e valódi fogyatkozásának bevallására nem lehe rábírní. Ha nő jött Castlewoodba csak némi árnyával

a szépségnek, oly bizonyosan fedezett föl benne valami rosszat, hogy mylord tréfás modorában gyakran szokott évődni vele e gyengéjén. Csinos fehércselédek ajánlkozhattak szolgálatra, azonban Castlewoodon egyet sem fogadtak meg. A gazdasszony vén volt, mylady saját komornája kancsalított s arcát ragya verte el, a szobalányok s a konyha-szolgálo közönséges falusi lányok voltak. A grófnő ezekhez, mint természeténél fogva csaknem mindenkihez, nyájas volt, de mihelyt csinos nővel volt dolga, hideg, visszataszító s büszke lett. A vidéki hölgyek hibáztatták ezt benne, s míg a férfiak mindnyájan bámulták őt, nejeik s leányaik hidegségét s fenhéjazását panaszolták, s azt mondták, hogy Castlewood kedvesebb volt Jezabel (az özvegy) idejében mint most.

Nehány - de kevés - úrnőnek fogta pártját. A vén Blenkinsop Jointure lady, ki első Jakab idejében az udvarnál volt, mindig részén állott; szintúgy a vén Crookshank asszony, Crookshank püspök lánya is Hextonból, ki néhány hozzá hasonlóval angyalnak nyilvánította myladyt, de a szép asszonyok más véleményen voltak, a vidéken azt beszélték, hogy mylord a felesége kötényéhez van kötve s papucs alatt görnyed.

Esmond Harrynak életében második harcza tizennégy éves korában volt Hawkshaw Bryannal, a bramblebrooki Hawkshaw János báró fiával, ki azon véleményt nyilvánítván, hogy mylady féltékeny s papucs-kormány alatt tartja mylordot, annyira dühbe hozta Harryt, hogy ez oly böszülten esett neki, hogy a másik, ki nála két évvel idősebb és sokkal izmosabb volt, kétségkívül a rövidebbet húzta, míg dr. Tusher az ebédlőből kilépve a harcznak végét nem vetette.

Hawkshaw Bryan véres orral szedte föl magát, egészen meglepetve - a minthogy sok nála erősebb ember is meg lett volna lepetve - a dühös megtámadáson.

- Te kis koldus fattyu, - mondá ő, - ezért megöllek.

És valóban meglehetősen izmos vala.

- Fattyu, nem fattyu, - felelt a másik fogcsikorgatva, - van egy pár kardom, ha szembe akarsz velem szállani, mint férfi férfival, ma éjjel a folyosón -

Ekkor a doctor megjelenván a harczosok párbeszéde félbeszakadt.

Igen valószínű, hogy Hawkshawnak izmos létére sem lett volna kedve folytatni a harczot oly szilaj ellenféllel, a minőre talált.

NYOLCZADIK FEJEZET.

Derűre boru.

Azt hiszem, hogy mióta Wortley Montagu Mária mylady a himlőoltást Törökországból hazánkba behozta (sokan veszélyes dolognak s haszontalan, veszedelem torkába-rohanásnak tartják) azóta a himlő, e félelmes ostora az emberiségnek, szelidült valamennyire; emlékszem, hogy időmben e betegség száz meg száz szép fiatal egyént vitt sírba, vagy a ki megmaradt, az rémítő himlőhelyesen s megbénítva hagyta el ágyát. Nem egy gyönyörű arc veszté el rózsáit az ágyban, hová e félelmes és pusztító kór fekteté. Gyermekkoromban e ragály egy-egy falut félig kipusztított; képzelni lehet, hogy közeledtére nem csak a szépek, de a legerősebbek is megrémültek, s a ki csak birta magát, szaladott. Egy napon, 1694-ben (nagy okom van emlékeznie reá) dr. Tusher képéből egészen kikelve szaladt, s jelenté, hogy a betegség kiűtött a faluban a kovács házából, s a lányok egyike himlőben fekszik.

A kovácsnak műhelyén s lópatkóin kívül, sörháza is volt férfiak számára, melyet neje tartott; az ivók a korcsmaajtó előtti padokon foglaltak helyet, s míg sörüket fogyasztották, a kovács-műhelyre láttak. Volt e korcsmában egy csinos lány, kit a gazda emberei Sieviewright Pannának hívtak, jól termett, piros-pozsgás személy, kinek arcza oly piros volt, mint a korcsma mögötti kert mályvarózsái, melyek a palánkon kandikálnak ki. Ekkor Esmond Harry tizenhat éves volt, s gyakran megesett, hogy sétái- s csatangolásai közben szemeit Sieviewright Panna jó arczán feledte; ha nem kellett is a kovácsnál semmit csináltatnia, el szokott menni egy pohár sörre a «Három kastély»-ba, vagy valami más ürügyet talált, hogy a szegény Pannát megláthassa. Szegény Harrynak semmi rossz szándéka vagy gondolatja nem volt, s a lánynak - kétségkívül - még kevésbé, annyi azonban igaz, hogy mindig találkoztak az utcán, a patak mellett, a kert-palánknál vagy Castlewood körül, sokszor, igen sokszor mondták egy héten «Istenem! Henrik úr», és «hogyan van Panna?» Meglepő a delejes vonzás, mely bármily messziről egymáshoz közelíti az embereket. Pirulok, ha most szegény Panna eszembe jut, veres ingvállával, élénk bibor arczával s kanavász szoknyájában, s hogyan tervezgettem, vettem hurkot, s törtem a fejemet szónoklatokon, melyeket ritkán volt bátorságom elmondani, mikor négy szem közt voltam e szerény tündérkével, ki a tehénfejésen túl mit sem tudott, s bámulva mereszté reám fekete szemeit, midőn Waller- vagy Ovidből tanult szép szónoklataimat tartám. Szegény Panna! becsületes, egyszerű arcod rég elmúlt évek homályán át is tündöklök, úgy emlékezem nyájas hangodra, mintha csak tegnap hallottam volna.

Midőn dr. Tusher meghozta a hírt, hogy kiűtött a himlő a «Három kastély»-ban, hová, mint mondták egy utas hozta a betegséget, Henriknek első gondolata az aggodalom volt szegény Panna miatt, aztán szégyen s azon szorongás, ha netalán a Castlewood házba betalálta volna vinni e járványt, mert megvallva az igazat, Henrik úr aznap egy óra hosszan ült a hátulsó szobában, Sieviewright Pannával s ennek kis öcscsével, ki főfájásról panaszkodott, sírt, s kábultan, hol a tűzmelletti széken kuporgott, hol a Panna, hol pedig magam ölén.

A kis Beatrix kisasszony elsikoltotta magát a dr. Tushertől hozott hírre, mylord fölkiáltott: «Uram, ne hagyj el». Ő bátor ember volt, s nem rettegett a haláltól semmi alakban, csak épen ebben. Nagyon büszke volt halvány-piros arczszínére s szép hajára, de a gondolat, himlőben halni meg, rémítőbb volt előtte, mint bármely más halál. «Holnap a gyermekekkel Walcoteba megyünk,» - ez mylordnak egy kis birtoka volt, melyet anyjától örökölt, közel Winchesterhez.

- Az a legjobb menhely lesz, ha a ragály terjedni fog - mondá dr. Tusher. - Rémítő csak meggondolni is, hogy a sörházban kezdődött. A falnak fele volt ma ott, vagy a kovácsnál, a mi egyre megy ki. Segédem Simons nálok lakik, soha sem mehetek dolgozó-szobámba, hogy az az ember oly közel legyen hozzám. Nem akarom, hogy az az ember közel legyen hozzám.

- Ha egyik hallgatója, ki himlőben haldokol, önt hivatná, nem menne el? - kérde mylady felpillantva nyugodt, kék szemeivel dolgozó rájájáról.

- Istenemre, én nem mennék el - mondá mylord.

- Nem élünk pápista országban, a betegnek nem mulhatlan szükséges a gyónás és föloldozás - felelt a doctor. - Igaz, hogy megnyugtadják s enyhítik őt, ha részesülhet bennök, s hogy jobbrafordulás reményével kell azokat nyujtani. De oly esetben, midőn a lelkész élete nagybecsű a nyájra nézve, nem lehet várni tőle, hogy koczkára tegye azt s azzal együtt saját családjá életét, jövőjét, s anyagi sőt szellemi jóllétét is egyes személy javáért, ki valószínűleg nincs is úgy, hogy megérthesse a vallásos vigaszt, mit a pap visz neki, mivel tudatlan s mintegy eltompult és hagymázos állapotban van. Ha nagysád vagy a gróf úr, kitűnő jó barátom, s pártfogóm találná elkapni...

- Isten mentsen! - kiálta mylord, «Amen» folytatá dr. Tusher. - Amen ez óhajtasra drága mylord; mert önért feláldoznám életemet - és dr. Tusher neki pirult arcának zavart kifejezéséről ítélve, azt hitte volna az ember, hogy ez áldozatot azonnal igénybe akarják venni.

Szeretni a gyermekeket, s nyájasan bánni velök inkább ösztön mint érdem volt Esmond Harryban, annyira, hogy néha csaknem szégyelte e szeretetet s ösztönszerű ragaszkodást irántok; e napon a szegény ifjú nemcsak fiatal barátját, a tejeslány testvérét tartotta térdén, hanem a kis Castlewood Ferikének is képeket rajzolt s meséket beszélt el, ki ebéd után szintén ott ült egy óra hosszat, s meg nem únta Henrik elbeszéléseit s ló- és katona-rajzait. Mintha a jószerecsse akarta volna, Beatrix nem foglalta vala el ez estve szokott helyét Harry térdén, pedig ott ülni általában igen szeretett. Beatrix ugyanis, kis-kora óta féltékeny volt minden kényeztetésre, melyben kis testvére Ferencz részesült. Még anyja karjaitól is visszahúzta magát, ha meglátta, hogy azok előbb Ferenczet ölelték át, annyira, hogy Esmond grófnő kénytelen volt fia iránti szeretetét nem mutatni kis lánya jelenlétében, s egyiket vagy másikat titkon ölelni magához. Elhalványult, s kipirosodott haragjában, ha egyetértés vagy szeretet jeleit vette észre Ferike és anyja közt, félrevonult, s egész estve egyet sem szólt, ha azt hitte, hogy testvére gyümölcse jobb, vagy pogácsája nagyobb volt mint az övé, eldobta szalagját, ha a másik is kapott, már első éveiben, midőn a nagy kandalló mellett kis székében ült, szemben azon szöglettel, melyben Castlewood grófnő himző-asztalánál szokott dolgozni, gyermeki gúnyszavakat gagyogott, ha testvérét valamivel kitüntették. E szavak, ha akkor lord Castlewood jelen volt, mulattatták őt s azért is mondá: hogy Ferenczet jobban szereti, kényeztette s csókolta őt s Beatrix féltékenységén nagyokat hahotázott. Az való, hogy mylord nem sokszor volt e jelene-tek tanuja, s nem is sokszor zavarta a csendes házi tűzhelyet, mely mellett neje annyi estét töltött. Mylord egész nap vadászni volt, ha az idő engedte, eljárta a vidéken minden kakasviadalra és vásárra, ellovagolt húsz mértföldre, hogy egy derekas verekedést láthasson, s nézhesse, mint veri be egymás fejét két paraszt dorong-viadalban, inkább szeretett nappalijában sört s puncsot inni Jackkal meg Tommal, mint neje dolgozó teremében lenni, hová, ha néha-napján benézett, igen gyakran vérmes szemekkel, rekedt hanggal s tántorgó léptekkel állított be. A házvitel, gazdaság, néhány haszonbérlo- s falusi koldus feletti gondoskodás, s a számadások, neje s fiatal titkára Esmond Harry kezében voltak. Mylord gondoskodott az ólakról, kutyaházról s pinczéről, ezt megtöltötte s ki is ürítette.

Így történt, hogy aznap is, mikor a szegény Esmond Harry a kovácsfiút és a gróf úrfit is tartotta térdén, a kis Beatrix, elég készséggel indult tanítójához könyvével s irkájával; de látván, hogy helyét már testvére elfoglalta, elfordult tőle s szerencséjére a szoba távolabbi részébe húzódott, jó messzire, s spanyol kutyájával (melyhez időről-időre nagy előszeretettel viseltetett), Esmond Harryval csak félvállról beszélt, mondván, hogy Fido szeretni fogja őt, s ő szeretni fogja Fidót, s egész életében nem fog mást szeretni, mint Fidót.

Midőn tehát hire jött, hogy a kis fiú a «Három kastély»-ban megkapta a himlőt: nyugtalanságot érzett nem annyira magáért, mint úrnője fiáért, kire talán veszélyt hozott. Beatrix, ki már kellőleg kiduzzogta magát (s ki, ha idegen jött, csaknem piczi kora óta a kellemest szokta játszani, hogy annak figyelmét magára vonja), miután testvére lefeküdt, abban járt, hogy Esmond ölébe ülhessen, mert ámbár a dr. nagyon kedviben járt, azt még sem szeretete, mivel vastagtalpú csizmát viselt, s kezei piszkosak voltak (ezt a kandi kisasszony mondja), s mert nem szeretett kátét tanulni.

De a mint a szögletből, hol addig duzzogott, Esmond felé közeledett, ez hirtelen visszahúzó-dék, s a nagy széket, melyen ült, közéje s maga közé tolt, francziául így szólván Castlewood grófnőhöz, kivel az ifjú e nyelven sokat olvasott, s kit ebben tökélyesített. «Asszonyom, a

gyermeknek nem szabad közeledni hozzám, meg kell kegyednek mondanom, hogy ma a kovácsnál voltam s kis fiát ölemben is tartottam.»

- És azután kis fiamat is oda ültette - mondá Castlewood grófnő haragtól kipirultan. - Köszönöm, uram, hogy ilyen társaságba keverte. - Beatrix - szólt angolul - megtiltom, hogy Esmond urat érintsd. Jöszte gyermek, szobádba, jó éjt kívánok, s ön, uram, nem jól tenné, ha visszatérne sörházi barátjaihoz? - Rendesen oly nyájas szemei harag-szikrákat löveltek, midőn szólt, s fejedelmi tekintettel emelé föl, miket máskor lekötve szokott tartani.

- Hallja-e - kiálta mylord, ki a kemencze mellett állott, igazán szólva azon állapotban volt, mint rendesen szokott lenni estve ilyen tájt - hallja-e Rachel, miért haragszik? Hölgyeknek soha sem kellene haragudni. Nemde dr. Tusher? ámbár jól esik, ha Rachelt haragosan láthatom. Istenemre, kegyed Castlewood grófnő, ördögösen szép mikor haragszik.

- Azért, mylord, mert Esmond úr nem tudván hogy töltse idejét, s nem szeretvén a mi társaságunkat, a sörházban volt, hol némi barátjai vannak.

Mylord nagyot nevetett s egy jóízűt káromkodott erre. «Á! ravasz kandur, Sievewright Pannánál voltál. Átkozott kis képmutatója! ki hitte volna róla? Mondom önnek Tusher, a fiú abban járt - hogy»...

- Elég, mylord - szólt mylady - ne botránkoztasson ily beszédekkel.

- Szavamra mondom - szólt Harry, ki szégyen s bosszuság miatt csaknem sírt - e fiatal lány becsülete feddhetetlen előttem.

- Oh, természetesen, természetesen, - vágott közbe mylord mindjobban hahotázva, mámorosan. - Becsületére, doctor Siever... Pan...

- Vigye fekünni Beatrix kisasszonyt - kiáltott e perczen mylady komornájának, Tucker asszonynak, ki ő ladysége theáját hozta be. - Fektesse az én szobámba, nem, a magáéba - tevé hozzá hirtelen. - Menj gyermekem, menj, azt mondom: szó se legyen. - Beatrix, egészen elámulva a rögtöni, tekintélyes hangon, mert anyja ritkán szokott ily fennen beszélni, rémült arczzal ment ki a szobából, s még a sírva-fakadással se várt addig, míg Tucker asszonynyal az ajtót el nem érte.

Anyja most az egyszer kevésbé vette számba zokogását, hanem tovább beszélt nagy hevesen, «mylord - mondá - ez a fiatal ember az ön apródja, épen most mondá francziául, szégyelt saját nyelvén beszélni, hogy egész nap a sörházban volt, hol a nyomorult kis porontyot, ki most himlős, ölben tartotta. Hazajön még szinte füstölögve azon helytől, igen, füstölögve, nem szégyenli ölébe venni fiamat, s leülni mellém, igen, mellém! lehet, hogy megölte Ferenczet, mit tudom én, megölte gyermekünket! Miért fogadtuk be, hogy meggyalázza házunkat? Miért van ő itt? Távozzék, távozzék, mondom, még az éjjel, hogy ne szennyezze be e helyet még jobban!»

Eddig soha egy gyöngédtelen szót nem ejtett Esmond Harry ellen; kegyetlen beszéde lesújtá a szegény gyermeket, annyira, hogy néhány perczig fájdalom s düh, ily nagy csapás igazságtalansága miatt, s épen ezen kéztől, elvevék eszméletét. Kigyuladt arcza fehér lett mint a fal.

- Nem tehetek róla asszonyom, hogy születtem, sem egyéb szerencsétlenségeimről! - szólt végre. - A mi gyermekét illeti, ha mostani érintésem befertőzi őt, ez sem volt mindig így. Jó éjt mylord. Az ég áldja meg önt s önét, a jóságért, melylyel hozzám voltak. Kifárasztottam ő ladysége kegyét, el akarok menni - s térdeihez omolván jóltevőjének, megragadá annak zord kezét s megcsókolá.

- A sörházba akar menni - szólt mylady - engedje, hogy menjen.

- A tüzes menykőbe megy! - felelt mylord. - Nem gondoltam Rachel, hogy kegyed oly átkozott hálátlan tudjon lenni.

My lady válasza az volt, hogy könyzáporra fakadott, elhagyta a szobát, egy villámpillantást lövellvén Esmond Harryra.

My lord nem is ügyelt reájuk, s még mind jó kedvben volt; felemelte védenczét térdelő állásából (mert ezer meg ezer szivességeiért az ifjú úgy szerette őt mint atyját), s széles kezét Esmond Harry vállára tévé.

- Mindig ilyen volt - szólt mylord - ha csak említnek is nőt előtte, eszét veszti. Csak ezért adtam magamat ivásra, Jupiterre mondom, nem egyéb okból csak ezért, mert egy sörös átalagra, vagy rumos üvegre nem lehet féltékeny, s lehet-e, doctor? Átk... a! nézzék csak a lányokat, nézzék csak a lányokat a háznál, láttak-e valaha ilyen lányokat? Most nem lenne kedve házunktól venni nőt, doctor, nemde? - és mylord ismét hahotázni kezdett.

A doctor, ki Castlewood grófot szempillái alól nézte, válaszolt: «de mylord, félre a tréfával, én mint belső ember nem láthatom nevetséges színben a dolgot, s mint ezen gyülekezetnek pásztora nem tekinthetem másként, mint fájdalomérzettel azon gondolatra, hogy egy ily fiataljuk eltévelyedett.»

- Uram - szólt a fiatal Esmond, kitörve e méltatlanságon - Panna maga mondta nekem, hogy ön rettenetes egy vén ember, ki meg akarta őt csókolni mikor fejni volt!

- Ejnye, Henrik - kiálta dr. Tusher kivörösödve, mint egy kakas-pulyka, mialatt mylord hahotájától csengett a ház - ha ön egy elvetemült lány hazudozásaira hallgat.

- Ő oly becsületes és tiszta előttem, mint bármely nő Angliában - kiálta Henrik - és oly szives és oly jó. Szégyelje magát, hogy rágalmazni merészli.

- Távol legyen én tőlem, hogy rágalmazzam - folytatá a doctor. - Adja az ég, hogy csalatkoztam legyen a lányban és önben uram, ki igazán koránért elmével bír, de jelenben nem ez a főszempont. Kitünik, hogy a himlő a «Három kastély»-ban ütött ki, a kis fiún, hogy a fiú már benne volt, midőn ön, maga tudja miért, a sörházba ment; ott egy darab ideig a gyermek mellett ült, s közvetlenül azután a grófúrfi mellett.

A doctor fölemelte hangját, midőn szólt, s my ladyra nézett, ki most halványan, kezében zsebkendővel, visszatért.

- Minden nagyon is igaz uram - szólt Esmond grófnő, a fiatal emberre tekintve.

- Félni lehet, hogy el találta hozni magával a ragályt.

- A sörházból, úgy van - mondá my lady.

- Átk - - a! ezt elfeledtem, mikor nyakon fogtalak, gyermek - kiálta mylord, visszahúzódva. - Távozz Harry fiam, tudod, nem szerencsés a farkas torkába rohanni.

My lady meglepetve nézett reá, s azonnal Esmond Henrikhez közeledvén, kézen fogá s szólt: «Bocsánatot kérek Henrik, igen gyöngédtelen voltam. Nekem semmi jogom nincs beleavatkozni az ön»...

My lord ismét elkáromkodta magát. «Ugyan my lady nem tud békét hagyni e gyermeknek? - My lady, kissé kipirult, s gyengén megszorítá az ifjú kezét midőn elereszté.

- Késő már, mylord - szólt a grófnő - Ferike térdén ült, midőn képeket rajzolt neki, s szünetlen szaladgált Henriktől hozzám. A bajt már elkaptuk, ha elkapható.

- Én nem! átkozom a! - kiálta mylord. - Én pipáztam - s ismét meggyújtá szénnel pipáját, ez távol tartja a ragályt - s mivel a kór a faluban van, menykő essék bele! szeretném, ha kegyed elmenne innen. Mylady, holnap Walcoteba megyünk.

- Én nem félek - mondá mylady - benne lehettem kis koromban, akkor kiütött nálunk, s midőn két évvel házasságunk előtt négy testvérem otthon benne feküdt, én megmenekedtem, s kedves nővéreim közül ketten behaltak.

- Én nem akarom egészségemet kockáztatni - jegyzé meg mylord - én oly bátor vagyok mint akárki, de ehhez semmi kedvem!

- Vegye magához Beatrixet, s menjen - szólt mylady. - Rajtunk a szerencsétlenség megtörtént, Tucker asszony mellettünk lehet, ő már volt e betegségben.

- Gondoskodik is kegyed, hogy elég rút cselédek fogadjon - veté közbe mylord. - Erre mylady lesüté fejét, s furcsa arcot vágott, mylord pedig félre hívá Tushert, s fölszólítá, hogy jöjjön a cserfabútoros nappaliba egy pipa dohányra. A doctor mélyen meghajtotta magát ő ladységének (e salemekkel elég bőkezű volt) s csikorgó nagy csizmáival követte mylordot.

Mikor a hölgy s az ifjú magokra maradtak, néhány perczig tartó csend állott be: az ifjú a tűz mellett állva, kissé gondolat-üresen nézte a haldokló parázst, míg a grófnő himzőrámajával s tűivel foglalkozott.

- Sajnálom - szólt szünet múlva kemény, száraz hangon a grófnő - ismétlem, igen sajnálom, hogy fiamért aggódva, hálátlan valék önhöz. Egyáltalában nem akartam, hogy ön bennünket elhagyjon, erről biztosíthatom, kivéve, ha másutt több élvet talál.

- De át kell látni önnek Esmond úr, hogy az ön korában, az ön izlésével, lehetetlen önnek tovább is oly bizalmas lábon maradnia e családban, mint eddig. Ön egyetembe kívánt menni, én is azt hiszem, hogy jó lesz önt oda küldenünk.

- Nem siettettem a dolgot, még gyermeknek gondoltam önt, a minthogy éveit illetőleg, egészen gyermek is, s nem is gondoltam arra, hogy önnel másként bánjak, míg némely körülmény napfényre nem jött.

- Kérni fogom mylordot, hogy önt a lehető leghamarább küldje el, Ferencz tanulását úgy fogom vezetni, a mint tőlem telik, atyámnak sok köszönettel tartozom a kis alapért, s önnek is, (mert ön valóban sokra tanított) és ... és jó éjt kívánok Esmond úr!

Ezzel méltóságosan meghajtá magát, s elvéve gyertyáját, eltünt a szőnyeg-ajtón, mely lakosztályába vezetett. Esmond a kemencze mellett ült s üresen mereszté utána szemeit. Valóban úgy tetszett, hogy alig lát, míg a grófnő ki nem ment, de azután képe lenyomódott lelkébe s örökre azonmód' maradott emlékében. Látá őt visszavonulni, látá a mécestől világított márvány-arczát, reszkető bibor ajkát, s tündöklő arany-haját. - Szobájába ment, lefeküdt, s olvasni próbált mint szokása vala, de nem tudta mit olvas, míg később nem jutottak eszébe a könyv betűi (Montaigne Essay-i voltak) s a napnak, vagyis a nap utolsó órájának eseményei átvonultak szemei előtt, mert a reggel történetekre s ott alant a szegény tejeslányra többé nem gondolt annyit mint azelőtt. Csak hajnal felé alhatott el, és heves főfájással s egészen bágyadtan ébredt.

Bizonyos volt, hogy a «Három kastély»-ból elhozta magával a ragályt, s csakhamar himlőben feküdt, mert az a kastélyt sem kimélte jobban, mint a kunyhót.

KILENCZEDIK FEJEZET.

Himlős vagyok. - Castlewoodot odahagyni készülök.

Midőn Esmond Harry túl volt a betegség válpontján, s ismét visszakapta egészségét, úgy találta, hogy a kis Esmond Ferencz is rosszul volt, de kiépülte a bajt, s hogy anyja, a grófnő is megkapta volt, s kivüle még egy pár házi cseléd. «Az isteni gondviselés, - mondá dr. Tusher - melynek mindnyájan hálával tartoznak, úgy akarta, hogy mylady és fia életben maradjanak, míg a szegény házi-cselédek elragadta a halál.» - Harryt meg is pirongatta, a miért ez azt kérdezte tőle egyszerű modorában, mi végett kell hálásoknak lennünk, azért, hogy a szolgák elpusztultak, vagy, mert az urak megmaradtak?

A doctornak azon tüzes állításaival sem tudott egyetérteni a fiatal Esmond, melyeket az myladynek nyilvánított, midőn őt lábbadozása alatt meglátogató, hogy t. i. a betegség legkisebbet sem ártott Castlewood grófnő bájainak, s nem volt oly neveletlen, hogy feldúlta volna gyönyörű arczonásait; míg Harrynak e szép szavak daczára úgy tetszett, hogy a himlő nagyon is ártott ő ladysége szépségének. Igaz, hogy a kórjelek nem hagytak arczán barázdákat vagy sebhelyeket magok után (kivéve talán egyet homlokán, a bal szemöld fölött); de rózsás színének s arczbőrének üdesége oda lőn, szemei elveszték tündöklésüket, haja elhullt, s arcza idősbet mutatott.

Mintha durva kéz törölte volna le a kellemes kép gyöngéd színeit s fosztotta volna meg - mint ügyetlen festmény-tisztítóktól láthattuk - minden élettől. Azt is meg kell vallanunk, hogy egy vagy két évvel e betegség után földagadt s vörösebb lett ő ladyságának orra.

Említeni sem kellene e köznapi dolgokat, ha tényleg nem folynának be sok ember életére, mint csekélységek a világ folyására, hol egy légy gyakran nagyobb szerepet játszik az elefántnál, s hol egy vakand-túrás - mint Vilmos király esetéből tudjuk - egész birodalmat dönthet meg. Midőn Tusher udvarias modorában (mely Esmond Harryt mindig tűzbe hozta, s gúnyos megjegyzésekre ragadta) állította s erősítette, hogy mylady arcza nem rútult meg, az ifjú kitört s azt mondta: «de bizony! mylady most közel sem oly szép, mint volt;» mire szegény Esmond grófnő keservesen mosolygott s belepillantott kis velencei tükrébe, mely úgy hiszem, megmondta neki, hogy a mit az együgyű gyermek állított, nagyon is igaz, mert elfordult tükrétől s szemei könnyel teltek meg.

E könnyek látása Esmond szívében mindig a düh s szánsalom vegyületét költé fel, azon hölgy arczán látván azokat, kit leginkább szeretett; a balga ifjú térdeire omolt s bocsánatért esdett előtte, mondván, hogy bolond, bárgyú, hogy barom volt, midőn ő, ki betegségét okozta, olyant volt képes állítani. Dr. Tusher pedig azt mondta neki, hogy valódi medve s az is marad, mit hallván a szegény fiatal Esmond, annyira elnémult, hogy még csak morogni sem tudott.

- Ő az én medvém, doctor - szólt mylady - s nem tűröm, hogy valaki ingerelje; - azután gyöngéden a gyermek fejére tette kezét, ki még mind lábainál térdelt.

- Mint elment a haja! És az enyém is - tevé hozzá újabb sóhajjal.

- Nem magamért sajnálnám - szólt Harryhoz mylady, miután a pap eltávozott - de igazán nagyon megváltoztam? Oh, félek, hogy nagyon is igaza van önnek.

- Asszonyom, én azt hiszem, hogy kegyednek a világon a legdrágább, legnyájasabb, s legkedvesebb arcza van - szólt az ifjú, s valóban azt hitte s hiszi most is.

- Mylord is azt fogja hinni, ha hazajön? - kérdé mylady sóhajtván s ismét velencei tükrébe pillantva. - Gondolja csak, ha ő is úgy találná, mint ön, hogy rút vagyok, igen, ön rútat mondott, nem fogna többet gondolni velem. Mindössze is, parányi szépségünk az, miért a férfiak

érdeklődnek irántunk. Miért választott engem nővéreim közül? Csupán azért. Uralkodásunk csak egy-két nap tart! Vásti bizonyosan tudta, hogy Eszter lép helyébe.

- Asszonyom - felelé Esmond - Assvérus olyan volt mint a török szultán; a változékonyság, országának szokásaiban s törvényeiben gyökerezett.

- Önök mind török szultánok e tekintetben - mondá mylady - vagy legalább azok akarnának lenni, ha tehetnék. Jöszte Ferencz, jöszte gyermekem. Te jól vagy, hála az égnek. A te fürteidet nem ritkította meg ezen iszonyú himlő, s arczocskádat ugy-e angyalom?

Ferencz elkezdett pifegni s nyöszörögni ily szerencsétlenség gondolatára, mert a kis úrficskát kis kora óta arra tanította anyja, hogy bámulja saját szépségét, mit ő szorgalmasan teljesített is.

Egyik nap, a mint Esmond is lábbadozott a láz és betegség után, valami szegényhez hasonló furdalást érzett szívében, a mint eszébe jutott, hogy rosszullete alatt még egyszer sem gondolt a kovácműhelybeli szegény lányra, kinek piros arczát csak egy hónappal is azelőtt oly epedve óhajta látni. Szegény Panna! arcza a rózsák sorsában osztozott, elhervadt, mint azok. Ugyanazon nap betegedett meg, melyen Esmond; ő s kis testvére mindketten elhaltak a himlőben s a castlewoodi szilfák alá temették őket! Nem nézett ki többé a kertből derült arcza, nem vidítá fel most a vén kovács magános műhelyét! Esmond szerette volna megcsókolni őt halotti ruhájában (mint a hajadont Prior szép költeményében); de mikor Esmond betegsége után először lépett a földre, ő már néhány lábbal alább a sírban pihent.

Doctor Tusher hozta meg e hirt, miről Esmond Harry többet is óhajtott volna tudni, de kérdezősködni nem akart. Mondta azt is, hogy csaknem az egész falut sújtotta a ragály, hogy hetvenen meghaltak benne s ezek közt említé Pannát és öcscsét. Nem mulasztá el megjegyezni, hogy a megmaradottaknak mily hálásoknak kellene lenniök. Ez embernek egész hivatása a hizelgés meg a prédikáció-csinálás levén, meg kell vallanunk, hogy ebben nagy szorgalommal járt el, egész nap vagy hizelgett, vagy prédikált.

Így mult ki Panna, Esmond Harry pedig pirult, hogy nem hullatott egy könnyet is érte s hozzá fogott, hogy a kis falusi szépséget egy latin alagyában megénekelje. Fölszólítá a Dryásokat, hogy gyászolják s a vizi nymphákat, hogy sirassák őt. Minthogy a Panna atyja a Vulkán mesterségét üzé, Vénus leányához hasonlítja őt, ámbár, mint később megtudta, Sievwright neje csúf, nyelves asszony volt. Hosszú képet vágott, bár igazában alig érzett több fájdalmat, mint egy bárgyú, ha valakit temetni lát. Az ily első szerelmek, férfi s leány részéről többnyire időtlenek; csaknem mind elhalnak, mielőtt születnének. Esmond késő vénségéig el tudott mondani néhányat azon silány versekből, melyekkel múzsája a csinos leányt elsiratta, szégyennel gondolta el, hogy mily rosszak e versek, s mily jóknak hitte azokat egykor, mily csinált volt a bú s mégis mily büszke volt reá. Valóban nagy tévedés a fiatalkor együgyűségéről beszélni. Én azt tartom, senki sem tettetőbb, senki sem negélyezettebb a mások iránti magaviseletben, mint épen a fiatalok. Megcsalják magukat s egymást oly cselfogásokkal, melyek tapasztalt embert nem visznek tévútra; a mint pedig vénülünk, mind jobban megkülönböztetjük a valót s őszintébbekké leszünk.

Midőn mylady értesült a szerencsétlenségről, mely szegény Pannát érte, semmit sem szólt, míg Tusher velök volt, mihelyt ez elment, kézen fogá Esmond Harryt s így szólt:

- Harry bocsásson meg a szívtelen szavakért, melyekkel önt azon este illettem, midőn beteg lett. Meghatott e szegény teremtés esete, s meg vagyok győződve, hogy semmi sem volt igaz mindabból, mivel önt felindulásomban vádoltam. Mikor legelőször a házból kimegyünk, vezessen el a kovácshoz, hadd lássuk, tehetek-e valamit a szegény agg vígasztalására. Szegény ember! mindkét gyermekét elveszteni! Mivé lennék én az enyéim nélkül!

Ez is volt első sétájuk, mit mylady Esmond karjára támaszkodva, betegsége után tőn. De látogatása nem vigasztalta meg az öreg atyát, ki semmi szelídséget nem árult el, s úgy látszott nem vágyik beszélni. «Isten adta, Isten elvette», szolt, s tudja mi a kötelessége az ő felsége szolgájának. Nincs szüksége semmire, most kevésbé mint előbb, mivel kevesebb száját kell táplálnia. Ő ladységének s Esmond úrfinak jó reggelt kívánt - a betegség nagyon megnyujtotta, de csak kevésbé bélyegezte meg az ifjú urat; s ezzel kelletlenül meghajtá magát s a műhelyből a házba ment, myladyt kissé hűledezve s megszágyenülve hagyván az ajtó előtt. Két gyermekének szép sírkövet tétetett, mely mai napig látható a castlewood-i temetőben. Mielőtt az év lejárt volna, az ő nevét is a kőbe metszték. Mylady elnémult. A női hiúság elrémül a halállal, e főúrral szemben, s a féltékenység sem meri átlépni ama félelmes birodalom küszöbét. E szenvedély merőben földi, s légkörünkön túl, a hideg kék ürben, elhal.

Végre, midőn a veszedelem tökéletesen elmúlt, jelentették, hogy mylord visszatér leányával. Esmond jól emlékszik még e napra. Úrnője, a grófnő, félelemtől szorongott; mielőtt a gróf érkezne, szobájába vonult s pirosított arcczal tért vissza. Jó- vagy balsorsa az eldöntés küszöbén állott. Szépsége elmúlt, uralma is lejárt-e vele? Egy perc s megtudja. Mylord most lovagolt be a hidon, meglátzott már a nagy ablakból, biborba volt öltözve, s kedvencz szürkéjén ült, kis leánya mellette poroszkált fénylő barna paripán, széles kék lovagöltönyben. Mylady a nagy kemenczepárkányhoz támaszkodott, s kinézett, keze szíven volt; színe még halványabb a két piros folttól két felől. Zsebkendőjét képére nyomta, s azután görcsös kacagással kapta le, a kendő egészen piros volt a festéktől. Ujra szobájába szaladt s halvány arcczal, vörös szemekkel jött vissza, kézen fogva fiát, épen midőn mylord belépett, s nyomában Esmond, ki elébe futott volt, fogadni pártfogóját s kengyelét tartani midőn, lováról leszáll.

- Ej fiam, Harry, szolt a jószívű mylord, olyan sovány vagy, mint egy agár. A himlő nem szépített meg, pedig a család ez ágán elfért volna még egy kis szépség, ha ha ha...

Mylord nevetett, s nem kis könnyűséggel ugrott le lováról. Piros-pozsgás vidám arczával s barna hajával úgy nézett ki, mintha soha sem ennék egyebet roast-beefnél... Esmond, mihelyt pártfogója leszállt, hódolattal, térdein köszönté őt s azzal a kis Beatrixet ment üdvözölni s lesegíteni lováról.

- Pihá! milyen sárga ön - szolt ez - s egy-két veres lyuk van a képén - a mi nagyon is igaz volt; s Esmond Harry durva arczán, míg csak viselte, mindvégig megmaradtak e nyomok.

Mylord ismét nevetett széles jó kedvében.

- Átk - - a! - szolt mylord, egyik szokott káromkodását alkalmazva - a kis béka mindent észrevesz! A multkor észrevette, hogy az özvegy grófnő ki van festve, s megkérdezte, hogy miért használja azt a piros portékát, ugy-e Trix? azután a tornyot, a st. James palotát, a színházat, György herceget, s Anna herczegnőt, ugy-e Trix?

- Mindkettő nagyon kövér s pálinkaszagú.

Papa hahotája mennydörgött.

- Pálinkaszagú! És honnan ismeri azt meg kegyed Kandika kisasszony?

- Onnan, hogy lordságod is olyan szagú, vacsora után, mikor lefekvés előtt megcsókolom - szolt a kisasszony, ki valóban ép oly kandi volt, mint atyja mondá, s oly gyönyörű kis cigány leány, a milyet csak szem valaha látott.

- Most pedig myladyhoz, szolt mylord, midőn a lépcsőkön fölment, s a nappali ajtaja előtt csüngő szőnyeg függönyön átsuhant. Esmond jól emlékszik még a méltóságos alakra, izléses

bibor öltözetében. Az utóbbi néhány hó alatt maga is gyermekből férfiúvá nőtt, alakjával együtt eszméi is fölcseperedtek, s egészen megemberedett.

My lady arczkifejezése (melynek változásait Esmond Harry megszokta szemmel kísérni; s rajta aggódó szeretettel jegyezni meg s értelmezni a vígság vagy szomorúság jeleit) mylord visszatérte után hetekig szomorú és levert volt; folyvást úgy látszott, mintha édelgéseivel akarta volna férje rossz kedvét elűzni, de melylyel az nem akart fölthagyni. Tetszeni vágyván neki, száz meg száz fogást alkalmazott, mi régebben kedves volt előtte, de mi most, úgy látszik, elveszté hatását. Dalai nem mulattatták őt; megszűnt tehát dalolni s csitítá gyermekeit, férje jelenlétében. Mylord hallgatva ült az ebédnél s hatalmasan ivott, neje szemben ült vele, lopva pillantott arczára s ő is szótlán vala. Neje hallgatása szintúgy untatá, mint beszéde, ingerülten s egyet káromkodva szokta tőle kérdeni, hogy miért fogja be száját, s miért néz oly mogorván; ha szólt, durván félbeszakítá s parancsolta, hogy ne beszéljen ostobaságot. Úgy látszott, hogy visszatérte óta neje semmit sem tehetett, vagy szólhatott kedvére.

Férj és nő perlekedéseinél a család alárendeltjei is egyik vagy másik részére szoktak állani. Esmond Harry annyira tisztelte mylordot, hogy egy mértföldet gyalogolt volna mezítláb, hogy valami üzenetét megvigye, de Esmond grófnőhöz való ragaszkodása oly szenvedélyes hálaérzet kifolyása volt, hogy naponta oda dobja vala életét, ha azzal bánattól kímélheti meg, vagy szolgálatot tehet neki, s épen ez érzet mélysége és hatálya sejteté vele, mennyire boldogtalan imádott grófnője élete, s hogy titkos gondok (mert azokról soha nem szólt) nyomják szívét.

Nem tudja-e mindenki, ki a világot ismeri s figyelmesen észlelte a férfi s nő természetét, hogy mi történt myladyvel? Láttam, igaz, némelyeket, kik ifjúkori szerelmök virágát egész vén korukig, a maga üdeségében megőrizték, s tudom, hogy Parr Tamás úr százhatvan évig élt. De mindemellett hetven év az ember élete, s kevesen viszik azon túl, s bizonyos, hogy a ki, mint mylord, csak szépség kedvéért házasodik, lejárnak tekint a szerződés őt illető részét, mihelyt a nő megszűnik megfelelni a magáénak, az ily férfi szerelme nem éli túl neje szépségét. Tudom, hogy gyakran van másként, mint mondtam, s hiszem (mint sokan tapasztalás után hihetik) van nem egy ház, melyben a szerelem korán meggyújtott lámpája soha ki nem aludt, azonban ez olyan, mint Parr úr s mint a nagy vásári óriás, mely nyolcz láb magas, kivétel a férfiak között, a szegény lámpa, melyről szólok, s mely először világítja meg a menyegzői hálószobát, kialszik a száz meg száz szél- s a kéményen lejáró légvonatban, vagy csak perczeg az olaj hiánya miatt. És azután vagy Chloe virraszt a sötétben s nem tud aludni, mialatt Strephon figyelmetlenül horkol, vagy pedig vice versa szegény Strephon vett szívtelen nőt s ébredt föl a házassági üdv azon képtelen visiója után, mely örök tartósságot ígért, s mely elmúlt, mint bármely más álom. Együtt veték meg ágyukat, benne kell hálniok ama végső napig, midőn az élet lejár, s ismét külön alhatnak.

Ez időtájban Esmond, kinek versgépe volt, Ovid néhány levelét rímekben lefordította s úrnőjének adta át, hogy gyönyörködjék bennök. Harry úgy látta, hogy azok, melyek elhagyott nőkről szóltak, rendkívül meghatották, ott, hol Aenone Páris után kiáltott, és Medea kérte Jásont, hogy jöjjön vissza, Castlewood grófnő sóhajtott s azt monda, hogy a vers ezen részét tartja legkedvesebbnek. Tán vén apját, az esperest is kész lett volna darabokra vagdalni, ha azzal férjét ismét megnyerheti. De az ő szép Jásone elment, a mint még más Jásonok is el fognak menni, s a szegény varázsnőnek nem volt oly bűvszere, melylyel őt visszatartsa.

Mylord csak addig volt mogorva, míg nejének aggódó arcza, vagy magaviselete őt kárhoztatni látszott. Midőn ez annyira ment, hogy uralkodott maga felett s külsőleg derült arczot s magaviseletet mutatott, férje jó kedve is visszatért némileg, nem káromkodott s dült fült többé az asztalnál, sőt olykor nevetett vagy fesztelenül ásított; gyakran ment el hazúlról, vagy

társaságot gyűjtött, s a napot nagyobbára vadászattal vagy pohár mellett töltötte, azon különbséggel, hogy szegény neje nem láthatá többé, mint régebben, a szerelem lángját égni szemeiben. Férje vele volt, de ama láng, az egykor oly szívesen látott ostromtűz, kialudt örökre.

Minők voltak e hölgy érzelmei, midőn el kelle ismernie, hogy tükre nagyon is igazán jóslá, szépségével együtt uralmának is lejártát, a szerelem napjainak is végét! Mit tesz a tengerész, midőn a zivatar szétroncsolta árboczát s kormányrúdját? Kisegítő árboczot állít föl, s evezővel kormányoz a hogy lehet. Mit teszesz, ha a szélvész elhordja háza fedelét? Mihelyt a csapás után magához jön a lesujtott, összeszedi magát, körülnéz, nincs-e valami baja gyermekeinek s az eső elől száraz helyre viszi őket. Ha palotád ég le, a színben húzod meg magadat. Kit nem ért életében egy vagy több ily forgószelel, mely kiragad szokott életmódunkból, s szirthez csap, hogy ott olyan hajlékot keressünk, a milyet lehet?

Castlewood grófné, miután észrevette, hogy hajója elsülyedt, mihelyt a veszteség-okozta levertségből fölszedte magát: boldogsági vállalatokba ereszkedett kicsiben, kezdette remélni, hogy még nyerhet egy keveset, vagy fordul valami az elveszettből; mint a csüggedetlen üzér, ki elvesztvén ezreit, utolsó néhány forintját fekteti a közelebbi hajóba. A grófné mindenét gyermekeibe fektette, kiket végtelenül szeretett, mi szerető természetének múlhatatlan következménye volt, minden gondolatai azok jóllétén csüngöttek, tanult, hogy képes legyen tanítani őket, s gyarapította számos természeti adományait és női tökélyeit, hogy azokat kisdedeibe olthassa. A legtöbb jó nőnek élete abból áll, hogy szakadatlanul jót tesz mással. Mintha a jószág túláradna bennök, s meg kellene, azt valakivel osztaniok. A grófné jó francia-, olasz- és latinnyelv-tudóssá képezte ki magát, fiatal éveiben némi alapot kapván atyjától ez ismeretekben, de eltitkolá férje előtt e képzettségét, talán attól féltében, nehogy megsértse vele, mert mylord nem volt barátja a könyveknek s szörnyűködve szokott ümgetni, ha tudós asszonyokról volt szó, s méregbe jött volna, ha neje előtte talál egy latin könyvet elemezni, melyből ő alig ért két szót.

Esmond felügyelő és házi nevelő volt mylady alatt vagy felett, a mint jött. Mylord sok kószalásai alatt szünet nélkül folyt az iskolázás; anya és lány bámulatos gyorsasággal tanult, bár utóbbi csak jó óráiban, ha a kis önféjűnek kedve szottyant. Mi a kis úrfit illeti, meg kell vallani, hogy a tanulásban apja fia volt, s a játékot, s a nagy lovat, meg a kicsit, melyet atyja hozott neki s melyen vadászni kivitte, sokkal jobban szerette Corderiusnál vagy Lilynél (Cornélius és Livius). Aztán szeretett a falusi gyermekeken uralkodni, kikből egész kis udvart gyűjtött maga körül s olyan jeles uralkodói szellemben zsarnokoskodott felettök, hogy mylord elnevelte magát, mikor meglátta, anyja pedig gyöngéden megfeddette érette. A szakácsnak egy, az erdésznek két fia volt; sőt a kapus házában levő nagy kamasznak is csak úgy osztogatta az ütlegeteket s parancsokat. Doctor Tusher azt mondta róla, hogy bátor szívé fiatal nemes; de Esmond Harrynak, ki nevelője s nyolcz évvel volt nála idősebb, néha nagy bajába került ki nem jönni a béketűrésből s féken tartani lázongó kis urát s rokonát.

Két évvel azon baleset után, mely Castlewood grófnőt szépségének egy kis - igen igen kis részétől s könnyelmű férje szívéből megfosztá (mert igazat szólva mylady nemcsak azon tapasztalatra jött, hogy uralmának vége, hanem hogy vetélytársa is ki van szemelve, valami jóházbeli hercegnő valahol Drury-Laneben, kit mylord a nyolcz mértföldre fekvő városban telepített le s szokott meglátogatni (pudet haec opprobria dicere nobis), nagy változáson ment át kedélye s az, csak általa ismert, senkivel sem közölt s fájdalmának szerzőjétől sem gyanított küzdelmek után oly állapotra jutott, mit balsorsa előtt csak egy pár hónappal maga sem tartott volna lehetségesnek.

Megvénült az idő alatt, mint azok, kik hallgatva szenvednek nagy lelki fájdalmat és sokat tanult, mit előbb soha nem is sejtett. A legjobb tanítótól, a szerencsétlenségtől tanult. Csak két

évvel előbb maga is gyermek volt, bár gyermekek anyja: férje isten, ennek szava törvény, mosolya napfény volt neki, unalmas üres szavaira is mohón figyelt, mintha bölcsesség sugalta eszmék lettek volna, minden kívánatainak s szeszélyeinek szolgálai alázattal hódolt; első rabszolgája, s vak imádója vala. Vannak nők, kik tovább mennek a túrásben s nemcsak a mellőzést, de a hűtlenséget is elszenvedik, ő erre nem érzé magát kötelelesnek. Szelleme föllázadt, s megtagadott minden további engedelmisséget. Először titkon kellett imádása tárgyának elvesztése miatti fájdalmát szenvednie, azután tisztábban pillantá át helyzetét s be kelle látnia, hogy a lény, kit imádott, csak esetlen bálvány, s végre elismernie hallgatagon azon igazságot, hogy ő a fölebbvaló nem pedig férje s ura; hogy vannak eszméi, melyekkel férjének agya nem képes megbirkózni, szóval, hogy kettőjük közül ő a derekabb.

Érzé, hogy mylordtól egészen el van különítve, bár hozzá lekötve még; s kénytelen, mint kevés boldog kivételével a legtöbbek, egyedül küzdeni át magát az életen. Mylord csak ült székén, szokása szerint kaczagott, tréfáit ropogtatta, ábrázatja borvirágos volt, s távolról sem gyanítá, hogy ama nyugodt, alázatos, hidegmodorú hölgy (szemben vele, szokott helyén) annyira fölötte áll! Ha a bor föléleszté kedvét, szeretett gúnyolódni hidegségével, s ilyenkor sokszor mondá: «Átkozom a - ! mylady elment, ide a másik kancsóval!» Őszinteségében nem sokat himezett hámozott, kimondta a mit gondolt, általában nem sok rejtelem volt szavaiban. Szép Rosamondája nem lakott tömkelegben, mint az Addison operájabeli hölgy, hanem festett pofákkal s ittas kisérettel pompázott a vidéki városon. Ha Castlewood grófnének kedve lett volna boszút állani, igen könnyen oda találhatott volna vetélytársa házába, de jött volna pisztolylyal s gyilokkal, ellensége mégis megszalasztja őt egy töltés billingsgate-i szitokkal, mely e szép asszonynál mindig készen állott.

Azonban, mint mondva volt, Esmond Harry előtt jótevőjének kedves arcza semmit sem vesztett bájaiból. A legnyájasabb pillantásai s mosolyai voltak Harry számára, tán nem oly derültek s mesterkéletlenek, mint azelőtt, midőn a gyermekeivel játszó gyermek, Castlewood grófné, csak férje tetszésére gondolt, de mint mindig, ha a csapások tiszta szívet érnek s nem épen elviselhetetlenek, eszmék s jelességek egész serege fejlett ki, melyek soha létre nem jönnek, ha gondjaiból s szerencsétlenségéből nem sarjadoztak volna. Bizonyos, hogy a legfőbb jónak, mi bennünk van, a körülmények voltak szülői. Láthattad, hogy a rab gyakorlatlan ujjai s hiányos műszerei a legfinomabb faragványokat metszik s készítik, vagy a legbámulatosabb földalatti munkát hajtják végre, kőfalakat vágnak keresztül, vasrostélyokat s bilincseket reszelnek át; itt a szerencsétlenség kelti föl a szunnyadó éleselműséget, a bátorságot, vagy a kitartást oly egyénekben, kiknél e képességek az ezeket szülő körülmény nélkül soha létre nem jönnek vala.

- Kétségkívül, csak miután Jáson elhagyta Medeát (szólt Castlewood grófnő szokott mosolyával a fiatal Esmondhoz, ki Euripides némely sorait olvasta föl neki fordításban) lett ez tudós s varázsnöv.

- És el tudta bűvölni az ég csillagait - tevé hozzá a fiatal nevelő - de Jásont nem volt képes ismét visszatéríteni.

- Mire czéloz ön? - kérdi mylady nagyon felindulva.

- Valóban semmire, csak a mit a könyvekben olvastam. Mit is tudnék én ilyes dolgokhoz? Nem is láttam más nőt mint kegyedet, a kis Beatrixt, a papnét, előbbi úrnőmet és ladységed fehérchselédeit.

- Kik az ön könyveit írták - mondá mylady - ön Horácza, Ovidjei s Virgiljei, a mennyire én ismerem őket, mind rossz véleménynyel voltak felőlünk, minthogy mindazon hősök, kikről írtak, aljasul bántak velünk. Mindig csak arra valók voltunk, hogy rabszolgák legyünk, sőt

korunkban is, míg folyvást önök szabnak törvényt, még a prédikációk szerint is, az a legjobb nő, ki urának bilincseit legilletelmesebben viseli. Kár, hogy egyházunk nem engedi meg a zárdákat: Beatrix és én valamelyikbe menekülnénk s ott békében élünk le napjainkat, távol önöktől.

- Hát a klostrom nem rabszolgaság-e? - kérde Esmond.

- Ha rabok is ott a nők, legalább senki sem látja őket - felelt mylady. - Nem dolgoznak az utcán, hogy a közönség gúnyolja őket; ha szenvednek, titkon szenvednek. Itt jó uram a vadászatról. El kell tenni a könyveket. Mylord nem szereti látni. A leczkének vége van mára, nevelő úr. S egy bókkal s mosolylyal befejezte a beszélgetést.

Nevelő úrnak - mint mylady Esmondot nevezé - mind a két keze tele volt dologgal Castlewoodban. Három növendéke volt, a grófnő s ennek két gyermeke, kiknek leczkéin anyjok is mindig jelen szokott lenni, ezenkívül mylord levelezését is vitte, számadásait rendezte, ha kézhez kaphatta a semmivel sem gondoló úrtól.

A két fiatal tanítvány rest tanuló volt, s mivel mylady semmi akkoriban divatozó fenyítéket nem engedett meg, mylord fia csak azt tanulta, mihez kedve volt, ez pedig édes kevés volt, úgy, hogy egész életében sem lehetett annyira vinni, hogy Virgilből hat sornál többet tudjon elemezni. Beatrix kisasszony tűrhetően csevegett kis kora óta francziául s gyönyörűen énekelt, de ezt anyjától tanulta, nem Esmond Harrytól, ki alig tudta megkülönböztetni a «Green Sleeves»-t a «Lillabullero»-tól, bár nem volt nagyobb élvezete, mint ha e két hölgyet énekelni hallá. Még most is látja őket (s fogja-e valaha feledni?) a mint nyári estén egymás mellett ültek (két aranyfej a hangjegyek előtt) a gyermek kis keze az anyjával együtt verve az ütenyt, míg hangjuk együtt emelkedett és szállt a dallamban.

De ha a gyermekek hanyagok voltak, bámulatos mohósággal tanult anyjuk a fiatal nevelőtől, s tanítá őt egyszersmind. A legszerencsésebb ösztönszerű tehetsége volt a könyvek, különösen a költemények rejtett szépségeinek felismerésére, mint séta közben is szokása volt mezei virágokat fedezni fel, s oly füzéreket kötni belőlök, melyeket más kéz nem volt képes. Itész volt, de nem esze, hanem szive szerint, s az együtt olvasott könyveket oly édesen magyarázta, hogy a fiatal Esmond életében tán e kedves úrnő s gyermekei körében töltött órák voltak a legboldogabbak.

Azonban e boldog órák hamar valának lejárandók, még pedig Castlewood grófnénak saját akaratából. Karácson tájban történt, midőn Esmond Harry betöltötte már a tizenhatodik évét, hogy Tusher Tom, régi pajtása, ellenfele és barátja (ki csinos, szépnövésű, izmos fiú volt) hazajött a londoni iskolából s egyetembe készült, hova ösztöndíjra ment s reménye lehetett utóbb is előlépésekre az egyházi pályán. Tusher Tomnak most mindig Cambridge-el volt tele a szája és a fiúk, most már jó barátok, szorgalmasan examinálták egymást tanulmányaikból. Tom tudott valamit görögül s héberül a latinon kívül, miben meglehetősen jól állott, s a szám-tannak is neki adta magát atyja vezetése alatt, ki jól értette magát abban, Esmond pedig ezekben teljesen járatlan volt, s nem is írt olyan jól latinul mint Tom, bár jobban beszélt, mit kedves barátjától, a jezsuita atyától tanult volt, kinek emlékét az ifjú hálás kegyelettel őrzé folyvást, s tisztán tartá a kardokat a kis sírboltban, hol azokat az atya látogatása éjjelén megmutatta volt neki, s éjjelenként, ha szobájában, mely egykor a Holté volt, könyvei és versei mellett ült, fel felpillantott az ablakra, várva, hogy hátha felnyílik s rajta a derék páter repül be. Jött és eltűnt mint az álom, s ha a kardok s könyvek nincsenek, majd azt hihette volna Harry, hogy Holt atya csak saját képzelődésének szüleménye; s no meg egy pár levél, minek egyike külföldről jött, tele jóindulatú tanácsokkal, a másik pedig csakhamar azután, hogy a hextoni püspök által konfirmáltatott; ebben Holt atya sajnálkozik elszakadásán. De most

Harry annyira bízott igazságában s vitatkozási tehetségében, hogy képesnek hitte magát, Holt atyával is szembe szállani, s valószínűnek, hogy őt érveivel megtérítené.

Esmond szíves úrnője, hogy fiatal gyámoltját a hitben erősítse, atyjától, az esperestől könyveket hozatott, ki az előbbi király alatt kitüntette magát a hitvitákban, de most, mint vén katona, szegre akasztotta fegyvereit. Örömmel szedte le most azokat a fiatal Esmond számára, kit személyesen is oktatott és utasított. Nem sok rábeszélés kellett a gyermeknek, hogy szeretett úrnőjével egy templomba járjon imádkozni. A jó öreg esperes magának tulajdonítja e térítést, bár az tulajdonkép egy sokkal szelídebb s szebb rábeszélő érdeme volt.

A lady nyájas szemei előtt (a mylordéi az álomtól majd mindig csukva lévén) Esmond sok kötetet olvasott át hirneves régi angol papok műveiből; megismerkedett Wake-, Sherlock-, Stillingfleet- és Patrickkal. Úrnője soha sem únta meg figyelni vagy olvasni, a szöveget gyöngéd magyarázattal kísérni, nyomósan ajánlani azon pontokat, melyekkel képzelete leg-többet foglalkozott, vagy melyeket értelme legfontosabbnak vélt. Atyjának, az esperesnek halála óta a hittani olvasmányokban némileg szabadon válogatott, mit szigorúhitű atyja meg nem tűrt volna, az ő kedvencz írói inkább az észre meg a régiségre hivatkoztak, mint olvasóik szenvedélyeire vagy képzeletére, de Castlewood grófnő előtt Taylor püspök, sőt még Baxter és Law urak művei is nagyobb tetszésben részesültek, mint nagy angol tudósaink szigorúbb tartalmú kötetei.

Később az egyetemen ismét elővette Esmond e vitairatokat és egészen más modorban tanulmányozta azokat, miután pártfogói azt határozták, hogy az egyházi életre szentelje magát. De bár úrnőjének kedve szerint volt az elhatározás, neki magának nem igen. A jezsuita által belé-lehelt egyszerű áhitat első heve után, ez elvont hittan kevésbé gyökerezett meg az ifjú kedélyében.

Miután első hite meg lőn ingatva s szentjei és szűzei megfosztva imádásától, hogy ne sokkal álljanak fölebb, mint Olymp istenei: hite inkább belenyugvás lett, mint buzgóság, s csak úgy készült a papi ruhát és övet felöltöni, mint más, hogy mellvértet és bakkancsot hordjon, vagy hogy egy kereskedői irodába jusson, inkább kenyérkereset-, engedelmesség- vagy szükségből, mint hivatásérzetből. Egész sereg ily legény volt Esmond idejében az egyetemeken, kik papoknak készültek, egy cseppel sem több hivatással mint ő.

Midőn Tusher Tamás elment, a fiatal Esmondot nem kis levertség s nyugtalanság fogta el, melynek okát - bár Harry nem panaszkodott - szíves úrnője bizonyosan kitalálta, mert csakhamar kimutatta, hogy nemcsak tudja miért búskomor Harry, hanem gyógyszerrel is tud gondoskodni e hangulata ellen. Természete volt észrevétlenül figyelni azokra, kikhez kötelesség vagy szeretet csatolá, és megelőzni vagy teljesíteni kívánataikat, ha csak hatalmában állott. Arra született e hölgy, hogy szívességeket gondoljon ki, ajándékokon törje fejét, s jót tervezgessen a körülötte levők számára. Az ily szívességeket nagyobbára mint tartozást szoktuk venni, a Máriák, kik olajjal kenik meg lábainkat, nem sok köszönetet nyerne. Némelyikünk egyáltalában nem tudja méltányolni ez odaadást, s nem indul hálára miatta, elismeréssel alig fogadja; mások csak évek múlva emlékeznek meg reá, midőn rég eltűntek a napok, melyek ama reánk halmozott édes gyöngédségek tanúi valának, és adósságainkat későn hulló, nyomorult könyeinkkel akarjuk visszafizetni. Akkor újra halljuk a szeretet elfeledett hangjait s a múltból édes pillantások lövellenek reánk. Oh fényesek és tiszták! Oh mint visszasóvárogjuk! mivel nem bírhatjuk már, mint tömlőcz falai közül az ünnepi zenét, vagy a vasrostélyon besütő napfényt, inkább dicsérjük, mert nem férhetünk közelébe, fényesebbnek találjuk az ellentétért, mely közte s mostani sötétségünk és magányunk közt van, melyből nem menekülhetünk!

Mindazon figyelem, melylyel Castlewood grófnő búskomorságát földeríteni igyekvék, oda irányult, hogy nála szokatlan vidámsággal oszlassa el Harry kedvetlenségét. Igyekezett, hogy a három tanítvány (magát is beleszámítva) sokkal jobb kedvű legyen, mint valaha volt, s tanulékonyabb is, mindenikük sokkal többet tanulván és olvasván, mint szoktak vala. Mert ki tudja - mondá mylady - mi fog történni, s tarthatunk-e sokáig ily tanult nevelőt?

Esmond Feri erre azt felelte, hogy neki nincs szüksége több tanulásra, s Henrik bácsi összecsaphatja könyvét a mikor akarja, ha kedve van halászni menni, a kis Beatrix pedig kijelentette, hogy ő Tusher Tomért küld, az bezzeg szívesen eljön Castlewoodba, ha Harry el szándékozik menni.

Egyszer csak hirnök érkezett Winchesterből egy nagy, fekete pecsétetes levéllel az esperestől, melyben írta, hogy nővére meghalt, s 2000 font vagyonát hat unokahugának, az esperes leányainak hagyta, sokáig azután emlékezett még Harry a kipirult arcra s mohó pillantásra, melyet szíves úrnője e hír után reá vetett. Mylady semmi bánatot nem szinlelt az elhunyt rokon miatt, kitől családja régóta távol élt.

Midőn mylord meghallotta az ujságot, ő se nagyon verte fejét a falba.

- A pénz épen jókor jött, hogy a zeneszobát s a pinczét (mely hanyatlani kezd) jó karba hozzuk, s kegyednek hintót s egy pár lovat vegyünk, melyek hámban s nyeregben egyaránt járnak, Beatrix, te fonókereket kapsz, neked Ferencz egy kis paripát veszünk a hextoni vásáron, neked Harry öt fontot adunk könyvekre, szólt mylord, ki bőkezűleg bánt a maga pénzével s valóban a más emberfiáéval is. Jó volna, Rachel, ha a kegyed nagynénje minden évben meghalna, mi el tudnók költeni önnek minden pénzét még a testvéreiét is.

- Csak egy nagynéném volt mylord, és - és én a pénzt egyébre szántam - szólt mylady egészen kipirulva.

- Egyébre szánta, édesem? mit ért kegyed a pénzhez? kiáltá mylord. S mi az ördögöt kívánhatna kegyed, mit én meg ne adnék?

- Azt akarom, hogy ezen pénzzel - - nem képzeli ön, mylord, mit akarok?

Mylord nagyban esküdözött, hogy nem is sejti.

- Esmond Harryt akarom vele egyetemre küldeni. Harry öcsém - mondá mylady - önnek nem szabad tovább ez unalmas helyen maradnia, igyekezzék hírnevet szerezni magának Harry, s nekünk is.

- Harrynak itt elég jól van dolga - felelt mylord meglehetősen mogorván.

- Elmegy, Harry? Csak nem akar talán elmenni? kiálták Ferencz és Beatrix egy szuszszal.

- De visszajő, s mindig itt lesz itthon, szólt mylady, kék szemeivel úgy nézve ki, mint a mennyei jóság, s tanítványai mindig fogják őt szeretni, nemde?

- Istenemre, Rachel, kegyed jó asszony, szólt mylord, megragadva mylady kezét, ki erre nagyon elpirult, visszahúzódott s gyermekeit tuszkolá maga elébe. Örvendek, öcsém, folytatá mylord barátságosan megveregetve Esmond Harry vállát. Nem akarom szerencsédet akadályozni. Menj Cambridgebe fiam, s ha Tusher meghal, te leszel itt a pap helyette, ha addig valami jobb nem fordul számodra. A butorozást s a lóvételt máskorra hagyjuk. Egy poroszkát adok alád az ólból, választhatod azt, a melyik tetszik, hátas-lovamat, a barna paripát, meg a hintóba valókat, az Isten adjon neked szerencsét, fiam.

- Válaszsa a sárgát, Harry, az jó ló. Atyám azt mondja, hogy az a legjobb az ólban, szólt a kis Feri tapsolva s ugrálva. Menjünk az ólba, nézzük meg.

S Harry is annyira örült s oly szeleburdi volt, hogy abban a perczben távozni akart, hogy indulásához készüljön.

Castlewood grófnő szomorú, átható tekintetet vetett reá. «Szeretne már indulni», szólt férjének. Az ifjú szégyenülve állott meg. «Valóban örökre itt maradnék, ha nagysád kívánná», mentegetődzék.

- Elég balgatag is volnál érte, szólt mylord. Csitt, csitt fiatal ember. Menj világot látni; tombold ki magadat s kergesd és csipd nyakon a szerencsét. Szeretnék ifjú lenni magam is, hogy egyetemre mehetnék, s megkóstolhatnám a trumpingtoni jó sört.

- Házunk igazán elég unalmas egy hely - szólt a grófnő szomorúsággal s tán némi gúnnyal is hangjában - egy félig összedült, másik felében is rosszúl ellátott régi ház, egy nő s két gyermek csak silány társaság lehet oly férfiaknak, kik jobbhoz szoktak. Mi csak arra vagyunk alkalmasok, hogy uraságtoknak szolgálói legyünk, s szükségképen más valahol kell élvezetet keresniök, nem itthon.

- Kárhozzam el, Rachel, ha tudom, komolyan beszél-e kegyed vagy tréfál, - szólt a gróf.

- Komolyan uram! felelt a nő folyvást egyik gyermekén csüngve. Van-e itt helye, tárgya a tréfának? Ezzel meghajtá magát mylord előtt s büszke tekintetet vetve Esmond Harryra, mely ezt látszott mondani: «Őn ért engem, de ő nem», gyermekeivel együtt elhagyá a szobát.

- Mióta megtudta ezt az átkozott hextoni dolgot - mondá mylord - s akasszák fel a ki hírül hozta! egészen más asszony. Ő, ki oly alázatos szokott lenni, mint egy tejárús-lány, most oly büszke, mint egy fejedelemnő. Fogadd meg tanácsomat, Harry, s ovakodjál az asszonyoktól. Mióta csak közöm van velök, undornál egyebet nem költöttek bennem. Tangierben volt egy barátnőm, kivel, minthogy egy árva szót sem tudott nyelvemen, azt gondolhatnád, hogy nyugalmas életet folytattam. De meg akart mérgezni, mert féltékeny volt egy zsidó lányra. Ott van nagynénéd, mert nagynénéd ő neked, Jezabel nagynénéd, szép életet folytatott vele atyád, s itt van mylady. Mikor először láttam, atyja az esperes mellett kis lova nyergén, oly piczi kis baba volt, hogy egy hat krajczáros bábnak is megörült volna. És most látod, hogy milyen feszes, merő, mintha nyársat nyelt volna, császárné sem lehetne kevélyebb. Add ide a kancsót, Harry fiam. «Jó a kancsó sör reggel», korcsmárosom szavajárása. «Jó a kancsó sör délben» kedvesem szavajárása. Átk... a! Polly is szereti a kancsó sört, még pedig, Istenemre mondom, pálinka kíséretében. - Hiszem is biz én, hogy szerették mindketten, mert ebédnél mylordnak gyakran nehezen forgott a nyelve, vacsorára pedig egészen elállott a szava.

El lévén már határozva Esmond távozása, úgy látszott, Castlewood grófnő is örült annak; mert nem egyszer, midőn az ifjú, talán maga előtt is szégyelve, hogy távozását alig várja, bár fájdalommal válhatott csak meg azoktól, kik szeretetök s megbecsülhetetlen szivességek annyi jelét adták iránta, kik őt, a névtelen s hontalan árvát fölfogadták s oly gyöngéden ápolták, e fájdalmat s háláját úrnője előtt ki akarta fejezni: Castlewood grófnő mindannyiszor kurtán félbeszakította szeretet nyilatkozatait és siránkozásait, hallani sem akart bánatáról, hanem csak jövőendő nagyságára s életbeli kilátásaira gondolt.

- A kisdéd örökségből négy évig úri módon megélhet. A többit az isteni gondviselésre, kegyednek eszére, szorgalmára és becsületére kell bízunk. Castlewoodon ön mindig itthon lesz és e gyermekek, kiket tanított és szeretett, nem szünendének szeretni önt. És Harry - szólt mylady - (s most az egyszer szemében könny csillogott, hangja reszketett) a természet rendje szerint megeshetik, hogy itt kell hagynom őket; akkor atyjuknak - - és - - és nekik is szükségük lehet hű barátokra, védőkre. Igérje meg nekem, hogy hű lesz hozzájok, a minő hű, úgy hiszem, én voltam önhöz, s egy anya gyöngéd imája és áldása kísérje!

- Isten engem úgy segéljen, asszonyom, a mily hű leszek hozzájuk - szólt Esmond Harry térdre esve s drága úrnője kezét csókokkal halmozva. Ha nagysád akarja, maradok. Nekem mindegy akár vivok ki magamnak állást az életben, akár nem; mi baj, ha egy nyomorult gyermek ép oly ismeretlenül pusztul el, mint él most. Elég nekem, ha biztos vagyok önnek szeretetéről és kegyéről; önt boldoggá tenni, elég nekem!

- Boldoggá! sóhajtá mylady; valóban boldognak kellene lennem gyermekeimmel és...

- Nem boldog! kiálta Esmond (mert ismerte úrnője életét, bár az soha szót sem szólt felőle). Ha boldog nem is, legalább nyugodt lehet. Engedjen itt maradnom, hadd dolgozzam kegyedért s lehessen szolgálója!

- Jobb, ha elmegy, szólt mylady nevetve, kezét egy pillanatig a gyermek fejére tevén. Ne maradjon tovább e komor helyen. Menjen az egyetemre; tüntesse ki magát, mint nevéhez illik. Ez által okoz nekem legtöbb örömet; és - és ha gyermekeim, vagy én, önre szorulnánk: akkor jöjjön, tudom számíthatunk önre.

- Ne segítsen engemet az ég, ha nem! - szólt Harry fölemelkedve térdéről.

- Lovagom e perczben sárkányt óhajtana, melylyel megvíhasson - szólt nevetve mylady, mire Esmond elpirult s megütődött, mert igazán azt gondolta, vajha rögtön alkalma nyílnék hűsége kitüntetésére. Jól esett neki a gondolat, hogy mylady őt «lovagjának» nevezte, sokszor, de sokszor visszaemlékezett e névre, s imádkozott, bár lehetne is hű lovagja!

Mylady hálószobájának ablaka a mezőre nyílt; látni lehetett onnan a vereslő dombokat Castlewood falva alatt, a falu s az úrilak közt elterülő zöld legelőt s a folyam felett ívező ódon hidat. Mikor Esmond Harry Cambridge-be indult, a kis Ferencz a hídig szaladt lova mellett, hol Harry egy perczig megállott s visszapillantott a házra, melyben élének jobb felét töltötte. Ott feküdt előtte, jól ismert szürke tornyaival, melyek közül egy-kettőnek teteje verőfényben ragyogott, folyosójával s oszlopaival, melyek sötét árnyat vetettek a före. Harry soha sem feledte, mint tekintett utána az ablakból úrnője, fehérbe öltözve, míg a kis Beatrix barnafürtös feje anyja vállára hajlott. Mindkettő isten hozzádot intett felé, a kis Ferencz pedig zokogva vált meg tőle. Felfogadta ekkor szívében, hogy úrnőjének hű lovagja leend, s kalapjával újra elbúcsúzott tőle. A falusiak is elbúcsúztak tőle. Mindenki tudta, hogy Harry úrfi egyetemre megy s a legtöbbnek volt néhány nyájas szava a távozó ifjúhoz. Nem időzőm annak előadásán, mily kalandokat s mily pályát teremtett számára képzelődése, míg az első három mértföldön átügetett. Még akkor nem olvasta volt monsieur Galland szellemdús arab meséit, de bizonyos, hogy a jámbor Alnasharon kívül elég ember épít légvárakat, táplál nagy reményeket, melyek utóbb buborékká oszlanak!

TIZEDIK FEJEZET.

Cambridge-be menve, ott nem sok jót teszek.

Mylord, ki mint mondá, szeretné még egyszer fiataalkori kedves helyeit látni, örömet követé Harryt első Cambridgei útjára. London felé mentek, mert mylord azt akarta, hogy Harry itt is mulasson néhány napot, s ismerkedjék meg a városi örömökkal, mielőtt egyetemi tanulmányaihoz fogna; itt mulatásuk alatt a Londonhoz közeli Chelsea-be, az özvegy myladyhez vitte pártfogója a fiatal embert, mivel a kegyes hölgy Castlewoodon különösen meghagyta, hogy az ifjú gentleman az öreggel tiszteletteljes látogatást tegyen e külvárosban.

Ő ladysege, az özvegy grófnő Chelseaben szép házban lakott, mely mellett kert volt, az ablakokból szép kilátás nyílt a mindig nyüzsgő hajósok, hajók és csónakoktól borított folyamra. Harry nevetett, midőn újra meglátta Sir Lely Péternek még nem feledett festményét, mely atyjának özvegyét, mint szűz vadásznőt ábrázolá, aranyos nyíllal s nyilvesszóval fölfegyverkezve, s csak azon csekély öltözékkel fedezve, mit erről ítélve, a Károly király idejébeli hajadonok szoktak hordani.

Az özvegy mylady fölhagyott e sajátos vadásznői jelmezzel, midőn férjhez ment. De ámbár most meglehetősen túl volt már a hatvanon, azt hiszem, még mind azt képzelte, hogy ama légies nympa könnyen fölismerhető a tisztes személyiségben, kinél Harry és pártfogója látogatást tettek.

A fiatal embert még kegyesebben fogadta, mint az öreget, mert a társalgást szerette francziául folytatni, e nyelvben pedig Castlewood gróf nem valami nagy előmenetelt tett, Esmond úrnak tetszését fejezte ki a felett, hogy azt oly folyékonyan beszéli. «Csak ez alkalmas művelt társalgásra - kegyeskedett megjegyezni - s illő magas műveltségű személyekhez.»

Mylord nevetett később, midőn eltávoztak, rokona magaviseletén. Mondá, hogy még jut eszébe azon idő, midőn e hölgy szinte elég jól beszélt angolul, s tréfás modorával sajnálkozását fejezte ki, hogy ily szeretetreméltó nőtől elesett.

A mylady méltóztatott megkérdeni, hogy hagyta nejét s gyermekeit, hallotta, hogy Castlewood grófnő himlős volt, de reméli, hogy nem rútult meg oly nagyon, mint a hogy beszélnek.

Mylord e neje betegségére tett megjegyzésre kissé megrázkódott s kipirult, de az özvegy, midőn a fiatal hölgy elrútlásáról beszélt, tükörbe pillantott, s oly önelégült mosolylyal vizsgálta vén, ránczos képét, hogy vendégei csak nagy erőlködéssel tudták elfojtani nevetésüket.

Kérdezte Henriktől, hogy minő pályát választott magának, s midőn mylord azt felelte, hogy pap lesz belőle, a vén dr. Tusher halála után pedig megkapja a castlewoodi plébániát: nem látszott különösen haragudni, hogy Harry angol egyházbeli pap lesz, sőt inkább örült azon, hogy e szerint az ifjú sorsáról gondoskodva van. Felszólította Harryt, hogy ne feledje meglátogatni őt, valahányszor Londonon átutazik, sőt kegye annyira is kiterjedt, hogy egy húsz guinéval telt erszényt küldött számára a vendéglőbe, hol mylord szállva volt (az «Agár»-hoz Charing Crossban); e nagyon szívesen látott ajándékon kívül, egy kis bábút is küldött a mylord kis leányának Beatrixnek, ki ez időtájt kinőtt a bábúzásból, s csaknem oly magas volt, mint tisztes rokona.

Mylord és Harry, miután megnézték a várost s a színházakat, Cambridgebe lovagoltak, két kellemes napot töltvén az utazással. Akkor még nem voltak meg azon új gyorskocsik, melyek az utat London és az egyetem közt egyetlen nap alatt tették meg, mind e mellett az út Harrynek kellemes volt, s rövidnek tetszett, meg is emlékezett mindig e jó napokra, miket kedves pártfogójának köszönhetett.

Esmond úr a cambridgei Szentháromság-Egyetembe lépett be; e híres iskolába járt mylord is fiatal korában. Dr. Montague volt az igazgató, ki nagyon udvariasan fogadta mylord Viscountot, szintén Bridge úr is, ki Harry nevelőjéül volt kinézve. Tusher Tamás, ki az Emmanuel-egyetembe járt, s ez időben már fiatal diák volt, eljött tisztelkedni mylordnál, s pártfogásába venni Harryt. S miután kényelmes szobákról gondoskodtak számára, a nagy udvaron mindjárt a bejáratnál, s közel a híres Newton úr szállásához, Harry pártfogója elbúcsúzott tőle sok szíves szóval, áldáskivánatokkal s azon figyelmeztetéssel, hogy igyekezzék jobban viselni magát az egyetemen, mint mylord viselte volt.

Felesleges ez emlékiratban részletesen leírni Esmond Harry iskolai életét. Olyan volt az, mint száz meg száz akkori fiatal emberé. Azonban megvolt az a baja, hogy pár évvel idősebb volt tanuló társainál és előbbi elzárkózott nevelése, éltének körülményei, az ezekből természetesen kifejlő gondolkodó-természet és búskomorsága kizárák őt a sokkal fiatalabb s vígabb kedélyű pajtások társaságából. Nevelője, ki földig hajolt, midőn mylorddal az iskola kertjét megjárta, megváltoztatta magaviseletét, mihelyt mylord távozott, s nyers és kevély lett, legalább Harrynak úgy tetszett. Midőn a fiatalok csoportokba gyülekeztek az előcsarnokban, Harry egyedül állott e sereg gyermek között, midőn felszólították, hogy latinul olvasson, nagyon kikacagták társai, mert idegen kiejtése volt, melyet tanítójától, a jezsuitától tanult, s ő nem tudott ennél jobbat. Nevelője Bridge úr, otromba élczek czéllapjául szerette őt kítűzni, mi a fiatal ember szívét haragra lobbantotta, hiúságát sértette, s ő egy ideig itt is oly elhagyatva érezte magát, mint Castlewoodon, hová alig várta, hogy visszatérhessen. Születése is sok szégyent hozott reá; lenéző és gúnyos pillantásokat vélt észrevenni apraján, nagyján, kik kétségkívül jobban bántak volna vele, ha ő is nyiltabb szívvel közeledik vala hozzájuk.

Midőn most, nyugodtabb napjaiból visszapillant életének e szakára, melyben oly boldogtalannak érzé magát, átlátja, hogy saját büszkesége és hiúsága volt nagyobbára oka azon bosszantásoknak, miket akkor rossz akaratnak tulajdonított. A világ jól bánik a jókkal s nem ismertem epés embergyűlölőt, ki ha harczban állt az emberekkel, nem maga lett volna hibás, nem pedig a világ. Tusher Tamás sok jó tanácsot adott Harrynak e tárgyban, mert Tom józaneszű és jószívű volt, de Harry úr haszontalan megvetést s alaptalan keserűséget mutatott idősebb társa iránt, s teljességgel nem akart megválni kedvencz eszméjétől, hogy ő méltatlanságot szenved, mit kivüle valószínűleg senki sem hitt. A mi a derék dr. Bridge-t illeti, ez néhány az ifjún tett élczkisértet után meggyőződött, hogy ez emberrel nem jó tréfálni, mert gyakran a dr. úr ellen fordult a nevetség. Ezért a nevelő és növendék nem lettek jobb barátok, de annyi haszna mégis volt Esmondnak a dologból, hogy Bridge úr békét hagyott neki s míg Harry templomba ment vagy feladatait végezte, a dr. nem bánta, ha nem is látja duzzogó arczát osztályában, s megengedte, hogy saját szobájában olvasson s mérgeződjék.

Egy vagy két latin és angol nyelven írt költeménye, melyekről azt nyilvánították, hogy némi becszel bírnak, s egy latin szónoklata (Esmond úr jobban tudott írni e nyelven, mint beszélni) egy kis hírnevet szereztek neki mind az egyetemi előljárók, mind a tanulók között, kik többnek kezdék őt ismerni, mint a mennyit valóban ért. Néhány győzelem, melyet közös ellenségek Bridge úron nyert, még inkább megnyerte társai szívét, s úgy tekintették őt ezután, mint az ifjuság harczosát az előljárók ellen. Azon ifjak, kikkel bizalmas lábon állott, úgy találták, hogy nem oly mogorva és kevély, milyennek külső magaviselete után itélték, úgy hogy Don Dismallo, mint elejénte elnevezték, némi fontosságra tett szert az egyetemen, s tanárai mint veszedelmes embert jegyezték meg maguknak.

Don Dismallo, mint egész családja, szilárd Jakab-párti volt, játszotta a hűségést, meghívta Burgundybe fiatal barátait s Jakab király születésnapján poharat ürített a király egészségére, feketébe öltözött leköszönése napján, s bőjtölt Vilmos király koronáztatásának évfordulóján, s ezer más képtelen különzségeket vitt végbe, melyekre most nem tud mosoly nélkül gondolni.

E dőreségek Tusher Tom részéről nagy ellenzésre találtak, ki a tényleges hatalomnak ép oly buzgó párthíve volt, mint a mily ellensége Esmond. Tom whig, Esmond pedig tory volt. Tom soha egy leczkét sem mulasztott, s a lehető legmélyebb meghajtással süvegelt az igazgató előtt. Nem csoda, ha sóhajtott Esmond fegyelem ellenes modorán s boszankodott, midőn mások mosolylyal kísérték. Ha nem tudta volna, hogy Harry a gróf pártfogoltja, kétségkívül örökre szakított volna vele. De a becsületes Tom soha sem vált meg egy barátjától is, míg annak nagy úr pártfogója volt. Ezt ő nem számításból tette, hanem természetes vonzalomból a

nagyok iránt. A hízélgés nem tettetés volt nála, hanem hajlam, mert szíve mindig jóindulatú, megnyerő és szolgai vala.

Harry igen bőkezűleg volt ellátva pénzzel, mert nemcsak a kedves Castlewood grófnő segélyezte rendesen, hanem a chelsea-i özvegytől is kapott évi ajándékot, ki minden karácsonra meghívta magához Londonhoz közel fekvő jószágára; de e jótétemények daczára Esmond mindig szegény volt, míg Tusher Tamás mindig tisztességesen ki tudott jönni az atyjától kapott csekély összeggel. Az igaz, hogy Harry tele marokkal költötte, ajándékozta s kölcsönözte ki pénzét, mit Tom soha sem tett. Azt hiszem, olyan volt ő e tekintetben, mint a híres Marlborough herczeg, ki ifjonz korában ötven aranyat kapván valami dőre asszonytól, ki bele szeretett szép szemeibe; húsz évvel később megmutatta Cadogánnak egy fiókban e pénzt, melyet mindig e helyt tartott azóta, hogy érte fiatal jó hírét eladta volt. Ezzel nem azt akarom mondani, hogy Tom ily haszonnal kamatoztatta volna szép szemeit, mert a természet minden testi kellemet megvont tőle, s azonkívül is példánya volt az erkölcsös magaviseletnek, nem mulasztván el egyetlen alkalmat, midőn fiatalabb pályatársának üdvös intésekkel lehetett szolgálnia, mert megvallva az igazat, ezeket igen bőkezűleg osztogatta. Nem mintha nem lett volna víg ficzko a maga módja szerint, mert szerette a tréfát, ha szerencséjére megérthette, a kancsóhoz is jól hozzá látott, ha más fizette ki, s különösen ha valami fiatal lord társaságában ihatott. Ily körülmények közt nem volt erősebb ivó az egyetemen Tusher úrnál és azután épületes volt látni őt tisztára kiborotvált pofával «Amen»-t énekelni a kora reggeli isteni tiszteleten. Olvasmányaiában a szegény Harry mind a kilencz múzsa után röpkedett, s így mindeniktől csak kis kegyben részesült, míg Tusher Tom, kinek nem volt több költészeti ere, mint egy kis 6 évesnek, kutya-kitartással s tolakodással udvarolván az isteni Calliopénak, jutalmat nyert, s némi hitelre tett szert az egyetemen; tudományossága el lön ismerve. Életének e szakában szerezte magának Esmond azon csekély olvasottságot, melylyel valaha dicsekedhetett, a napnak nagyobb részét azzal töltvén, hogy mohón nyelt el minden könyvet, melyre kezét teheté. E kapkodó módon átfutotta a legtöbb angol-, francia- és olasz költők műveit, felületesen ismerte a spanyol irodalmat, s ezenkívül a régi nyelveket, melyek közül legalább a latin meglehetősen hatalmában volt.

Egyetemi pályájának dele körül kezdte a hivatására vonatkozó könyveket olvasni, s erre is inkább világi tekintetek, mint hajlam határozták; jelenleg épen a theologiai vitákba mélyedett. Olvasása folyamában (melyet sem azon komolysággal, sem azon áhítatos lélekkel nem üzőtt, mit e tudomány igényel) az első hónap végével azon vette észre magát az ifjú, hogy ő pápista, s már készült ezt ki is nyilatkoztatni, a következő hónapban már Chillingworth-al protestáns volt, a harmadikban pedig Hobbes és Bayle-lel, kételkedő. Míg a becsületes Tusher Tom, ki soha sem engedte meg eszének, hogy az elébe szabott egyetemi útról letérjen, teljes készséggel fogadta el a harminczkilencz cikket, s más harminczkilenczre is ráállott s felesküdt volna a legnagyobb engedelmisséggel. Harrynak e tekintetben való nyakassága, csapongó gondolatai és társalgása annyira megbotránkoztatták s lesujtották Tamást, hogy hidegség és elidegenedés fejtett ki köztök, s alig lettek többek pusztá ismerősöknél, holott az egyetemre jöttekor benső barátok voltak. Politika is nagyban folyt az egyetemen, s itt is ellenség volt a két fiatal ember. Tamás ámbár az államegyház hive: nagy Vilmos-párti volt, míg Harry családjának tory elveivel jött az egyetemre, s ehhez még veszedelmes csodálója volt Cromwell Olivérnek, kit, fölváltva Jakab királylyal, szeretett gyakran bevonni a vitákba, melyeket összejöveteleikben folytattak, mikor az ország dolgait döntögeték, királyokat koronáztak és tettek le, elhúnyt vagy élő hősöket és szép hölgyeket éltettek a kollegiumi sör mellett.

Ekkép vagy születési körülményei vagy vele született búskomorsága arra kényszeríték Esmondot, hogy egyetemen tartózkodása alatt félrevonultan éljen, mert nem volt elég nagyra-vágyó arra, hogy magát az egyetemen kitüntetni igyekezzék, s tanulótársai időtöltésével s

gyermekes tréfaival sem sokat törődött, mint a kik nagyobb részt, két-három évvel fiatalabbak voltak nála. Azt képzelte, hogy az iskolai termek úrfiai lenézik őt születése miatt, ezért távol tartá magát társaságuktól. Lehet, hogy a rosszindulatot, mit azoktól vélt származni, saját magaviseletével idézte elő, mely, mint most élte alkonyán átlátja, durczás és fenhéjazó volt. Annyi áll, hogy a mily gyöngéden hálás volt valamely szivességért, ép úgy felindult, ha lenézést vagy sértést érte, de bármily félrevonultan élt: volt mégis egy-két hű barátja, kik akkori társaságát képezték.

Ezek egyike egy furcsa úr vala, ki az egyetemben lakott, ámbár annak tagja nem volt, s oly tudományt tanított, melyet nehezen ismernének el az iskolai nevelés rendes folyamába tartozónak. Francia menekült tiszt volt, kit szülötte földéről a protestáns üldözés idejében űztek ki s Cambridgebe jöve, itt vívó-iskolát állított. Bár protestánsnak adta ki magát, beszélték, hogy Moreau úr áttörtözött jezsuita; valóban igen jó ajánlóleveleket is hozott a tory-párthoz, mely meglehetősen erős volt ez egyetemen. Lehet, hogy azon számos ügynökök egyike volt, kiket Jakab király az országba küldött.

Esmond ez ember társalgását sokkal kellemesebbnek, s inkább kedve szerintinek találta, mint az iskolabeli papok beszédét a tantermekben; soha sem unta meg Moreau elbeszéléseit Turenne és Condé háborúiról, melyekben maga is részt vett; s Esmond is, gyermekkorától a francia szóhoz levén szokva, oly országban, hol e nyelvet csak kevesen beszélék, nagy kedvességet nyert a bátor vívómester előtt, ki e növendékét igen megszerette, meglehetősen sokra is vitte a víkard és tör nemes tudományában.

Esmondnak a legközelebbi félév végével a baccalaureusi koszorút kelle nyernie, s azután kellő időben a papi öltönyt, s övet fölvennie, mert kedves úrnője azt akará, hogy papi jelvényeket viseljen. Tusher Tamás e tájt már pap s tanár volt, és Harry úgy érzé, hogy szívesen lemondana a castlewoodi állomásról Tusher Tamás javára, s hogy teljességgel nem a szószék az ő hivatása. De mivel, mindennek fölött, le volt kötelezve kedves úrnője iránt, s tudta, hogy vonakodása fájdalmat okozna neki, elhatározta, hogy nem adja tudtára idegenkedését a papi hivataltól. Ily elégtelen kedély-hangulattal ment Castlewoodba, hogy ott töltse utolsó szünidejét, fölszenteltetése előtt.

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

Szünidőre haza megyek Castlewoodba s csontvázat találok a háznál.

Esmond harmadik hosszú szünidején szokása szerint Castlewoodba ment, s mindig zajos öröm fogta el, midőn újra azon háznál volt, hol annyi évet töltött s szíves úrnőjének nyájas barátságos tekintetét érzé ismét rajta nyugodni.

Ő és gyermekei (mert ezek nélkül alig látta valaha) elébe jöttek. Beatrix kisasszony úgy megnőtt, hogy Harry nem tudta, hogy megcsókolja-e őt vagy ne, el is pirúlt s visszahúzta magát, midőn Harry csókkal akarta őt köszönteni, ámbár midőn egyedül voltak elfogadta, sőt járt is utána. A fiatal lord megnyúlt s arcban hasonlított vitéz atyjához, kivéve mosolygó szemeit, mert ezek anyjáéi voltak, sőt úgy tetszett, hogy Castlewood grófnő is nőtt, mióta Harry nem látta, kinézése tekintélyesebb, termete teltebb lett, s bár arcza, mint mindig, most is a leggyöngédebb s barátságosabb volt: azon nyílt kedves arczkifejezés, melyre Harry mindig oly hálasan emlékezett vissza, parancsolóbb és határozottabb jelleget öltött magára. Szavának hangja oly mély és szomorú volt midőn őt köszönté, hogy Esmond, egészen megijedt s

meglepetve pillantott föl reá, midőn beszélni hallá, mire a grófnő elfordította róla szemeit, s azután nem is nézett többször reá, ha Esmond tekintete rajta pihent.

Kimondhatlan nyugtalansággal tölté el Esmond lelkét azon titkos bút jelentő valami, mi mély reszketeg hangjában rezegni s tiszta, szomorú szemeiben égni látszott. Üdvözlése oly hideg volt, hogy szinte fájt az ifjúnak, ki térdre esni szeretett volna előtte, s megcsókolni ruhája szegélyét, oly gyöngéd s égő volt tisztelete s szeretete iránta s rebegve felelt a kérdésekre, melyeket a grófnő szintén akadozva intézett hozzá. Boldogul érezte-e magát Cambridgeben? Nem erőltette meg magát a tanulással? A grófnő remélte, hogy nem. Nagyon megnőtt, s jó színben van.

- Egészen megbajuszosodott! - kiálta föl Esmond Ferencz úrfi.

- Miért nem visel parókát, mint mylord Mohun? - kérdi Beatrix kisasszony. - Hiszen mylord azt mondja, hogy senki sem jár a nélkül.

- Azt hiszem, ön régi szobáját óhajtja elfoglalni, - mondá mylady. - Remélem, rendbe hozta a gazdasszony.

- Hiszen mama e három nap alatt tizszer is benézett oda - szólt közbe Ferencz.

- És virágokat is szedett, miket te az én kertembe ültettél, emlékszel? régen-régen, mikor még egészen kis lány voltam - kiálta föl Beatrix kisasszony lábújjhegyre emelkedve. - E virágokat mamám ablakodba tette.

- Emlékszem, hogy midőn betegségéből felüdült, szerette kegyed a rózsákat - szólt mylady s piros lett, mint a virág, melyről beszélt. Mindnyájan elkisérték Esmond Harryt szobájába, a gyermekek előre szaladtak, ő s úrnője együtt mentek egymás kezét fogva.

A régi szoba nem kis gonddal volt diszítve s kicsinosgatva számára. Az ablakban a virágok chinai cserepekben diszlettek, az ágyon szép új takaró volt, a fecsegő Beatrix azt mondta, hogy ezt is mama varrta. A kandallóban, bár junius volt, tűz pattogott, mylady azt hitte, hogy a szoba nem elég meleg, minden meg volt téve, hogy boldognak s kényelmesen érezze magát. «Ezután nem kell apródnak lenned, hanem gentleman s rokonunk leszesz, s atyussal s mamácskával fogsz járni» - mondák a gyermekek. - Mihelyt drága úrnője s a gyermekek magára hagyták, hálától s szeretettől túláradó szívvel esett térdre ágya mellett, s áldást kért azokra, kik őt úgy szerették.

A gyermekektől, kik mindig házi hirhordók, hamar megtudta a ház és család rövid történetét. Atyus kétszer volt Londonban. Atyus most sokszor megy el hazulról. Atyus Westlandsbe is elvitte Beatrixet, ki magasabb volt Harper György úr második lányánál, holott az két évvel idősb. Atyus Beatrixet s Ferenczet Bellminsterbe is elvitte, hol Ferencz legyúrta lord Bellminster fiát az öklözésben, s mylord aztán, mint Ferencz mondá, jót nevetett; sok úr járt atyushoz, ki új játékot hozott Londonból, egy francia játékot, úgy hívják hogy billiard, ezt a francia király nagyon jól játszsza; az özvegy Castlewood grófnő ajándékot küldött Beatrix kisasszonynak, atyus új kocsit vett két kis lóval, ő maga hajtja, s azonkívül egy hintót mama számára; dr. Tusher kiállhatatlan vén jószág, kitől ők épen nem szeretnek tanulni, atyus nem sokat törődik tanulásukkal, s kaczag, ha könyvet lát kezükben, de mama azt akarta, hogy tanuljanak, s tanította őket, «és - végzé be Beatrix kisasszony nagy szemeivel - én nem hiszem, hogy atyus szeretné mamát.» Mialatt ezeket csevegte, egészen Esmond Harry mellé simult, térdére ült a kis kandi, s a legkisebb részletig megvizsgálta öltözkését s egyszerű arcának minden vonásait.

- Azt nem kellene mondanod, hogy atyus nem szereti mamát - szólt a fiú ezen állításra. Mama ezt soha sem mondta, s megtiltotta neked, hogy erről beszélj, érted, Beatrix kisasszony?

Kétségkívül ezért voltak szomorúak Castlewood grófnő szemei, ezért a panaszos reszketegség hangjában. Ki nem emlékszik szemekre, melyekben egykor szerelem lángja égett, s melyekben tűz nem világol többé? kialudt lámpákra, melyeket egykor tisztán tartottak, gondoztak...? Mindenkinek vannak ilyenek házánál. Az efféle emlékek legfényesebb szobáinknak pusztá, szomorú jelleget kölcsönöznek, ily arcok nappal is homályba borítják napfényüket. Így sem kölcsönös eskü, sem az ég segélyülhívása, sem papi szertartások, sem erős hit, sem oly gyöngéd s hűséges szerelem, mely azt hiszi, hogy örökké fog élni, nem képesek a viszonszerelmet örökkétartóvá tenni, meghal az, daczára a kihirdetésnek s papnak, s már sokszor gondoltam, hogy beteglátogatást kellene nála tenni, s könyörögni érte, templomban, földni az utolsó kenetet s egy *abi in pace*-val búcsúztatni el. Megvan ennek is, mint minden földi dolognak, a maga folyama, kezdete, fejlődése s hanyatlása. Bimbózik, kivirul a napfényben, elhervad és elhal. Strephon és Chloe először külön eped, azután örömittasan egyesül és mindjárt hallod, hogy Chloe sír, mert Strephon a hátán törte el botját. Összeállíthatod-e úgy, hogy ne lássanak rajta a törés jelei? Hymennek minden papja, az istenek minden kuruzslása nem képes abból ép botot teremteni többé!

Harry fölébredvén ábrándjai, könyvei s egyetemi kitüntetések felőli álmaiból, melyekbe két év óta belemerült, hazajövele után egyszerre azon élettragédia közepette találta magát, mely mindennél, mit tanáraitól tanult, sokkal inkább vonzotta s érdekelte őt. Azok, kiket a világon leginkább szeretett, s kiknek legtöbbet köszönt, boldogtalanul éltek együtt. A legjobb s legszívesebb nő bántalmat szenvedett s titkon önté könnyeit, a férfi, ki nejét, ha nem is erőszakosságával, de mellőzésével nyomorulttá tévé, Harrynak pártfogója s jóltevője volt. Oly házaknál, hol ama szentelt, benső szerelmi láng helyett egyenetlenség van férj és nő között, mindenki képmutató lesz, mindenik hazud a másíknak. A férj (vagy talán a nő) hazud, ha vendég jön, s úgy vigyorog előtte, mintha a legnagyobb egyetértésben s barátságban élnének. A nő hazud (ennek valóban kötelessége is hazudni s mosolyogni bármennyit verik is) elfojtja könnyeit, s hazud férjének, midőn inti a kis Jackyt, hogy tisztelje a kedves atyust; hazud nagyatyusnak, midőn állítja, hogy ő egészen boldog. A szolgák is hazudnak, midőn komoly arcot vágnak urok széke mögött, mintha mitsem tudnának a perlekedésről, így reggeltől estig alakoskodással telik el az élet. A bölcselkedők ezt helyes erkölcsi nézetnek nevezik s Philemont és Baucist tűzik ki a jó élet példányképeül.

Ha mylady nem szólt is bánatáról Esmond Harrynak, mylord épen nem volt tartózkodó poharazás közben, hanem igen szabadon kimondta gondolatait kiméletlen modorában, s zabolátlan nyelvvél, intve Harryt, hogy tartózkodjék az asszonyoktól, mert azok álnokok, gonoszak s elvetemültek, más félre nem érthető címekkel is élván, midőn rólok szólt. Meg kell vallanom, ez akkor divatban volt, nincs egyetlen valamire való író koromban, kivéve szegény Steele Dicket, ki a nőről nem úgy szólna mint rabszolgáról, le nem nézné s aljasul nem bánnék vele. - Mr. Pope, Mr. Congreve, Mr. Addison, Mr. Gay, mind e hangból énekelnek, mindenik egyéni jelleméhez s udvariasságához képest, de mindeniknél hangosabban s gonoszabban ócsárolja őket dr. Swift, ki úgy beszélt rólok, a mint bánt velök, t. i. aljasul.

A legtöbb czivakodás és gyűlölség, mi házaselek között kifejlik, nézetem szerint, a férj azon való mérgéből s fölháborodásából származik, midőn azt veszi észre, hogy rabszolgája s hálótársa, kinek kötelessége neki minden kívánságát teljesíteni, s ki oltárnál esküdött meg, hogy őt tisztelni fogja s neki engedelmes lesz, fölötte áll, midőn látja, hogy kettőjük közül őt s nem nejét illeti az alárendelt szerep. Úgy hiszem, a mylord és mylady közti izetlenség oka is ez ellentétben rejlett. Midőn mylord elhagyta őt, mylady elmélkedni kezdett s gondolatai nem ütöttek ki kedvezőleg a férjre. Ha a kivilágítás megszűnt, ha az említettük szerelmi lámpa kialudt, s napvilágnál nézed a főstményt, mily mázolásnak, mily silány képnek fog tetszeni. Mit gondolsz? hány férj és nő jön tudatra? És ha a nőnek fáj tudnia: hogy egész életére egy

kamaszhoz van kötve s egy bárgyut kell tisztelnie és szeretnie: talán még fájdalmasabb magára a férjre nézve, midőn sötét agyában meg-megvillan a gondolat, hogy ama rabszolga minden tekintetben fölötte áll, hogy a nő, ki parancsára figyel s szeszélyének hódol, ura kellené hogy legyen neki, hogy nejjének ezer meg ezer gondolata van, mit ő homályos eszével föl nem ér, hogy ama főben ott a párnán mellette, ezer érzelem, gondolat-rejtelem, titkos harag s ellenszegülés szendereg, melyeknek létét ő csak homályosan sejti, midőn szemein lopva kinéznek; megannyi kincse a szerelemnek, veszendőbe dobva, mert nincs kéz, mely összeszedné! édes álmai s képei a szépségnek, melyek megnőnének, s virággá fejlenének, fényes ész, mely gyémántként ragyogna, ha napfény érné; és a zsarnok birtokos mindezeket visszafojtja, s mint rabszolgákat korbácsolja vissza a sötét börtönbe, s dühbe jön a nélkül, hogy foglya lázongó lenne, a nélkül, hogy fölesküdt alattvalója engedetlenkednék vagy ellenszegülne. Így aludt ki a lámpa a castlewoodi kastélyban, lord és lady olyanoknak látták egymást, a milyenek valóban voltak. Miután mylady szépségét a betegség elrabolta, kialudt mylordnak szerelme iránta, mylord önzése s hűtlensége eloszlatá nejjének balga, képzelt szerelmét s tiszteletét. Szerelem? ki tud aljast s szeretetre méltatlant szeretni? Tisztelet? ki képes valami durvát s érzékit tisztelni? Mindazon házassági eskük, melyek a világ minden plébánosa, bibornokai, lelkészei, muftii s rabbinusai előtt hangzottak el, nem képesek ez iszonyú kötelességteljesítésre kötelezni. E házaspár tehát külön élt, a nő boldognak érezte magát, hogy szabad szeretnie s ápolnia gyermekeit (kik, akaratából legalább, soha sem voltak tőle távol) s boldognak, hogy ily kincseket menthetett meg azon hajótörésből, melyben szívének jobbik fele elsüllyedett.

A gyermekeknek anyjukon s dr. Tusheren kívül, ki alkalmyszerűleg vallásra oktatót őket, nem volt más nevelőjük, s mégis nagyobb haladást tettek, mint várni lehetne oly engedékeny s szerető nevelő vezetésétől, minő Castlewood grófnő volt. Beatrix úgy énekelt és tánczolt mint egy nymphea. Hangja gyönyörűsége volt atyjának ebéd után. Kis, uralkodói fogásokkal, melyekért szülői szerették s kényeztették, parancsolt az egész háznak. Már rég ismerte ragyogó szemei értékét, s kis tetszeglési kísérleteket tett in corpore vili, falusi legényeken s vidéki úrfiakon, mielőtt a világ s a divatkörök meghódítására indulna. Új szalaggal fogadta Esmond Harryt, kacsintott rá, s felé irányzá fiatal mosolyait nem kis mulatságára a fiatal embernek s örömeire atyjának, ki jóízűen nevetett, s ezer bohóságra biztatta. Castlewood grófnő komoly, szomorú szemmel figyelt a gyermekre, ki most durczásan felelt anyjának, de mindjárt rá mohón nyilvánítá szeretetét s javulást ígére; majd valami izetlenség után, melyet saját könnyelműségével idézett elő, addig sírt, míg ismét visszanyerte mamája kegyét, melyet nyughatatlan hiuságának kitöréseivel játszott el újra.

Anyja szomorú tekintete elől atyja székéhez menekült, ki nevetve fogadta. Még most elkezdte egyiket a másik ellen ingerelni, s a kis gonosz gyönyörködött a szerencsétlenségben, melyet már ily korán képes volt előidézni.

Castlewood fiatal örökösét apja is, anyja is kényeztette. Édelgéseiket úgy fogadta, mint férfiak szokták s mintha joga lenne hozzájuk. Megvoltak solymai, spanyol kutyája, kis lova s vizslái. Megtanult lovagolni, inni és löni, kis udvara is volt, melyet a vadász és erdész fiai képeztek, a mint illett is a kétségkívüli örökösnek, ki atyja, a gróf úr, nyomdokain járt. Ha feje fájt az örökösnek, anyja úgy megrémült, mintha dőghalál lenne a háznál, mylord szakadozott modorában nevetett, gúnyolódott. Újév másodnapján történt épen, hogy gyomrát pástétommal megterhelte s néhány szokásos szitok után így tört ki: «Patvarba, Esmond Harry, látod mint szívére veszi mylady a Ferencz főfájását. Egy időben szokása volt, fiam, miattam is búsulni (add csak ide a kancsót, Harry) s aggódni, mikor főfájásom volt. Most azonban nem sokat gondol az én fejemmel. Az asszonyok mind egyformák, Harry, szíve mindenkinek álnok.

Tarts te a kollegiummal, a puncscsal s a Buttery-sörrel, s ne nézz asszonyra, ha egy vén fakóképű banyánál csinosabb! Ezt tanácslom én neked.»

Mylord sokszor ejtett neje s gyermekei jelenlétében az asztalnál ilynemű sértő szavakat, ez ügyetlen gúnyt mylady nem egyszer másra fordította, vagy tettette, hogy nem veszi észre, azonban sokszor talált az elevenre is, mire a szegény áldozat fölajdult (mit kipirult arcza s könnytelt szemei árulának el); máskor meg haragra s visszatörülésre ingerelte, s ilyenkor a súlyos csapásokra csipős megjegyzéssel vágott vissza. E házaselek nem voltak boldogok, s valóban velök lenni sem vala boldogság. Látni, hogy a fiatalkori szerelem és hűség, keserűség csődjére jutott! Egymást szerető fiatal párt látni nem ritkaság, de éltes házaseleket látni, kik szeretik egymást: ez valóban a legdicsőbb látvány. Esmond Harry mindkettő meghittje lön, azaz: mylordtól megtudta annak bűját, sérelmeit (miknek különben maga volt oka); a myladyét pedig kitalálta, szeretete képessé tette őt, hogy könnyen átlásson a tettetésen, melynek álarcza alá szokott rejtőzni e nő, s a mosolyon, melylyel sajgó szívét takará. Terhes feladat a nőkre nézve, viselni a világ által követelt álarczot! De nincs nagyobb bűne a nőnek, kivel rosszul bántak, s ki boldogtalan, mintha ezt ki is mutatja. A világ könyörtelenül rendeli neki, hogy arcza derült legyen, asszonyaink kénytelenek, mint a malabári nők, mosolyogva s kifestve égetni meg magukat férjeikkel, sőt még rokonaik nógatják őket legbuzgóbban e kötelesség teljesítésére, s kiáltásaikkal és tapsaikkal fojtják s hallgattatják el jajveszékölőket!

Így lett beavatva Esmond Harry, maga sem tudja hogy, pártfogói szomorú házi titkába. Két év folyt le szemei előtt, a nélkül, hogy valamit sejtett volna, de olvasás, gondolkodás, emberek körül tett tapasztalás megérlelték elméjét, és életében, mely nagyon boldog soha sem volt, most egyikét érzé a legkeservesebb fájdalomnak, mert oly bánaton kelle sajnálkoznia, melyet orvosolni nem érzé magát elég erősnek.

Említve volt, hogy a gróf nem akarta sem a hűségi esküt letenni, sem székét mint irlandi peer elfoglalni, az igaz, hogy e királyságban csak címzetes birtokos volt, az angol peerséget is visszautasította, melyet Vilmos király kormánya azért ajánlott, hogy hűségre bírja.

Mylord ezt elfogadhatta s kétségkívül el is fogadta volna, ha neje komolyan ellene nem szegül (jobban birván kormányozni férjének véleményeit, mint magaviseletét), ki mint egyenes lelkű asszony, a hűségről és jogról csak egy mértéket tartva, sohasem is gondolt arra, hogy a száműzött család iránti hűségét megszegje, vagy Jakab királynál más uralkodót ismerjen el, ámbár megnyugodott a tényleges hatalom iránti engedelmisség tanában, úgy hitte mégis, hogy nincs kisértés, mely arra vehetné őt, hogy az orániai herceget törvényes uralkodónak ismerje, vagy eltűrje, hogy férje annak ismerje el. Így Castlewood gróf, csaknem egész életében az esküt nem tevők közé tartozott, bár önmegtagadása nem egy boszúságot s kedvetlen órát szerzett neki.

Tudva van, hogy a forradalom utáni évben, s Vilmos király egész életén át szünetlen folytak a cselszövények a száműzött család visszahelyezése végett; azonban ha, a mi valószínű, Castlewood gróf vett is némi részt ezekben, csak rövid ideig tevő, s akkorban, midőn Esmond Harry még igen fiatal volt arra, hogy ily fontos titkok részese lehessen.

De 1695-ben, midőn báró Fenwick János, Lowick ezredes s mások összeesküdtek, hogy tört hányjanak Vilmos királynak, a mint Hampton Courtból Londonba megy, s titkos társulat alakult, melybe számos nemes és előkelő ember volt belekeveredve, Holt atya megjelent Castlewoodon egy fiatal barátjával, egy idegen úrral, kit mind a gróf, mind a páter (könnyen észre lehet venni) szokatlan tisztelettel illetett, Esmond Harry látta s felismerte később ez urat, a mint a maga helyén látni fogjuk, s most már nem kételkedett, hogy a gróf is résztvesz némileg azon ügyekben, melyek miatt Holt atya szünetlenül fut, fárad s hol itt, hol amott

jelenik meg, mindegyre változtatva nevét és alakját. A páter útitársa Jakab százados név alatt érkezett; midőn Harry később újra látta, neve s kinézése egészen más volt.

A következő évben dült dugába a Fenwick összeesküvés, mely most már a történelem tárgya, s mely Sir John s több mások kivégzésével végződött, kik férfiasan szenvedtek árulásukért, s kiket Tyburnba mylady atyja, Armstrong esperes, Collier úr s más nyakas nemesküvő egyháziak kísérték s a bitófa alatt föloldozták bűneiktől.

Tudva van, hogy midőn Sir Johnt elfogták, számos úr neve jött tudomásra, kik bele voltak keveredve az összeesküvésbe; de a herczeg nemes, bölcseséggel s kegyelemmel elégette az összeesküvők névjegyzékét, melyet neki átadtak, s azt mondta, hogy tudni sem akar róla. Ekkor történt, hogy Castlewood nagy esküt tett, hogy ő, úgy segítse őt az ég, semmibe sem elegyedik a derék és kegyelmes férfiú ellen, Holt atyának ezt épen így megmondta, midőn e fáradhatatlan pap meglátogatta őt s egy összeesküvésre akarta rábeszélni. Mylord ez esemény után mindig úgy beszélt Vilmos királyról, a milyen az valóban volt, mint a legbölcsebb, legvitézebb és legnagyobb emberek egyikéről. Mylady a maga részéről azt mondta, hogy ő nem bocsáthatja meg a királynak először azt, hogy ipát a trónról elűzte, s másodszor, hogy nem hű nejehez, Mária herczegnőhöz. Igazán azt hiszem, hogy ha Nero újból föltámadna s angol király lenne, a nők megbocsátásának neki, csak jó családja legyen. Mylord nevetett neje ellenvetésein, az erény zászlója nem illett a gróf kezébe.

Holt úrnak akkor volt utolsó értekezlete mylorddal, mikor Harry első szünidejére jött volt a tanodából haza (Harry csak egy félóra láta régi nevelőjét s nem beszélt vele magánosan), beszédjök, bármi volt is az, nagyon megzavarta a gróf lelkét, úgy hogy neje s fiatal rokona is észrevehették nyugtalanságát. Holt távozása után mylord majd ráförmedt Esmondra, majd ismét a legnyájasabban szólt hozzá, neje kérdéseit s társaságát pedig kerülte, gyermekeire oly borús, aggodalmas arccal tekintett, s oly hangon mormogta: «Szegény gyermekek, szegény gyermekek!» hogy egészen elrémitette azokat, kiknek életök abból állott, hogy figyeljenek reá, teljesítsék parancsait. Mindketten, kik Castlewood iránt érdeklődtek, igyekeztek megfejteni e borús hangulatot.

Mylady kegyetlen gúnymosolylyal monda; «azt hiszem, a hextoni asszony volt beteg vagy tán összeveszett vele» (mert, hogy mylord belebolondult Marwood asszonyba, nagyon is tudva volt). A fiatal Esmond pénzzavartól féltette, mert ismerte e tekintetben állását, s azt hitte, az okozza nyugtalanságát, hogy kiadásai mindig felülmúlták bevételeit.

Egyik oka annak, hogy a fiatal Esmond ily különös kegyben volt a gróf előtt: igen köznapi tárgy volt, miről addig szó sem volt, pedig nagyon szerencsés véletlen volt Esmond Harry életében. Néhány szóval, mylordék Castlewoodba jötte után télen történt, hogy (a kis fiú még mint hosszú inges gyermek lovagolván a szobában körül) a kis Ferencz ebéd után atyjával volt, ki elaludván bora mellett, nem látta meg, hogy a gyermek a tűzhöz mászott; a jó szerencse úgy akarta, hogy Esmondot épen akkor küldje úrnője a fiúcska után, midőn a kis sivító haszontalannak inge lobbót vetett. Esmond hirtelen oda szaladva, letépte róla a ruhát, úgy, hogy az ő keze jobban megégett, mint a gyermeké, kinek e balesetben nagyobb volt ijedtsége, mint sérülése. Mindenesetre isteni gondviselésnek lehet köszönni, hogy ily elszánt férfiú lépett be azon perczben, különben a gyermek valószínűleg a lángok martaléka lett volna, a gróf mélyen aludván a bortól s nem virrasztván oly higgadtan, mint a veszélylyel szembeszállni készülő férfiúnak kellene.

Ettől fogva az atya (önmagát nagy alázattal és megszentolódással semmire való bortömlőnek nevezve) mindig a leggyöngédebb figyelemmel volt fia megmentője iránt, Harryt egészen családtagnak tekintette, s hősnek kiáltá ki e csekély szolgálatért. A Harry égési sebeit a leg-

nagyobb gonddal gyógyította mylady, ki azt mondá, hogy az ég küldte Harryt gyermekeinek őrangyalul, s hogy őt egész életében fogja szeretni.

Inkább ezen körülménynek s a nagy szeretetnek s gyöngédségnek, mely e családban kifejlett, mint az Armstrong esperes egyébiránt igen nyomatékos buzdításainak lehet tulajdonítani azt, hogy Harry teljesen áttért a ház s kedves úrnőjének vallására, melynek azóta állandó híve maradott. A mi dr. Tushernak azon dicsekvését illeti, hogy ő lett volna az áttérés eszközölője, Esmond úr még gyermekéveiben is annyira megvetette a doctort, hogy ha ez felszólítja vala, hogy valamit higgyen (a mit különben nem tett, ebbe egyáltalában nem elegyedvén) Harry azon perczen kétségbe vonta volna annak igazságát.

Mylady ritkán ivott bort, de az év bizonyos napjain, úgy mint születésnapokon (szegény Harrynak nem volt) s évfordulati ünnepélyeken egy keveset megengedett magának, ilyen nap volt december 29-dike. Az 1696-ik év végével tehát, két héttel lehetett Holt úr távozása után, mylord még mind nagyon levert hangulatban ült az asztalnál: mylady intett egyik legénynek, hogy egy pohár bort töltsön neki, s mosolyai legédesbikével tekintve férjére, szólt: «Mylord, nem fogja ön is megtölteni poharát s megengedni nekem, hogy köszöntsek?»

- Miféle ünnep van ma, Rákhel? - kérde mylord, nyújtva üres serlegét, hogy megtöltsék.

- Ma december 29-ike - felelé mylady gyöngéd hála-tekintetével - poharamat Harryért ürítem s azt kívánom, az ég áldja meg őt, gyermekünk megmentőjét.

Mylord éles tekintetet vetett Harryra, kiitta poharát, de egy perc mulva az asztalra csapta s valamit mormogva kiment a szobából. Mi baja volt? Mindnyájan tudák, hogy valami nagy bú terhe nyomja.

Esmond nem tudta, élelmessége tette-e gazdagabbá a gróft vagy örökség szállt-e rá, mi lehetővé tette, hogy sokkal fényesebb házat tartson, mint előbb, midőn csekély vagyona a szegényesebb költsékezést sem birta meg? Annyi bizonyos, hogy a Castlewood-háznál most sokkal több volt a kiadás, mint a lordsághoz jutásuk első éveiben. Az ólban több volt a ló, a kastélyban több a cseléd s nagyobb a vendégsereg járása-kelése mint előbb, midőn a legszigorúbb takarékoság által is alig volt lehetséges mylord rangjához illő házat tartani s a vagyont adóssággal nem terhelni. Nem kellett lángésznek lenni, hogy az ember átláthassa, hogy a castlewoodi új vendégek közül sokan nem tetszenek myladynek, nem mintha velők vagy bárkivel is a világon nem a legudvariasabban bánt volna, hanem mert oly emberek voltak, kiket szívesen nem láthatott, s kiknek társaságát e művelt s szerény nő nehezen kívánhatta gyermekei számára. Jöttek bekapott vidéki földesurak, kik ablaka alatt ordítozták danáikat, s leitták magukat a mylord puncsától, sörétől, jöttek hextoni katonatisztek, kiknek társaságában a kis lordot itatták, s oly beszédeket, káromkodásokat ejtettek jelenlétében, hogy a gyöngéd hölgy reszketett fiáért. Esmond megkisérté vigasztalni őt, egyetemen tett tapasztalataira hivatkozva elmonda, hogy a férfiúnak életében ily társasággal s efféle beszédekkel előbb-utóbb meg kell ismerkednie s hogy tizenkét vagy húsz éves korában hallja-e először, az nem sokat tesz; említette, hogy azon ifjak, kik legkésőbb szakadtak el anyjuk köténytől, rendesen a legszilajabb kéjvadászok. De leginkább lányáért, Beatrixért aggódott Castlewood grófnő, kit féltett atyja engedékenységtől (meg kell vallani, hogy mylord, főképp e szerencsétlen házi villongások óta, a mily mérges volt gyermekeire, midőn haragudott, ép oly túlságosan bizalmaskodó, hogy ne mondjam pórias volt jó kedvében), s a társaságtól, melybe gondatlan férje a gyermeket bevezette.

Nem feküdt messze Castlewoodtól Sark-Castle, hol Sark marquisnő lakott, ki mint tudva van, Károly király szeretője volt, mylord mindenképp azon volt, hogy e kastélyba, hová a vidéki nemesség is járatos volt, ne csak ő menjen el, hanem hogy kis fiát és lányát is elvigye, hogy

játszódjanak az ottani gyermekekkel. De mylady, kétségkívül igen helyesen, azt vélte, hogy oly anyának gyermekei, mint ez a hirhedt lady Sark, nem lehetnek valami jó társaság az ő két kisdédére nézve, s e nézetét megmondta férjének. Mylord, ha valaki ellenkezett vele, nem igen válogatta a kifejezéseket, szóval ez is, mint sok más tárgy, házi perre adott alkalmat és mylady nemcsak engedni volt kénytelen (mert mások akarata törvény volt előtte), nemcsak nem mondhatta meg kiskorú gyermekeinek, hogy miért ellenzi e látogatást, mely nekik annyira tetszik, hanem mindezen felül azon titkos boszúságot is el kelle nyelnie, midőn látta visszatértükkor, hogy el vannak ragadtatva új barátjaiktól, hogy egy csomó ajándékot kaptak tőlük s alig várták, hogy szabad legyen ismét meglátogatni Sark-Castle-et, a kedves multságok eme tanyáját.

Úgy hozta magával a sors, hogy Esmond Harry tanúja legyen azon látogatások egyikének, melyeket a vén Sark marquisnő, Castlewood grófnőnél tett, kihez hat, kék czafrangos pejlóvon jött, míg a kocsi minden lépcsőjén egy apród állott, lovászmester lovagolt a kocsi mellett, s előtte és utána fegyveres szolgák. Ha nem oly szomorító Castlewood grófnő arcát látni, igen mulatságos lett volna a két ellenség magaviseletét észlelni: a fiatalabbnak hideg türelmét, s az öregebbiknek rendületlen jó kedvét, kit semmi meg nem sértett, bármit mondott a másik, ki nem szünt meg mosolyogni, nevetni, kényeztetni a gyermekeket, s Castlewoodon mindenkinek, férfiúnak, nőnek, gyermeknek, sőt még a kutyának, széknak és asztalnak is bókot mondani, akkora volt benne a buzgóság ott mindent csodálattal tekinteni. Dicsérte a gyermekeket s ohajtotta (ezt tenni bizony volt is oka), bár az ő gyermekei is oly jó nevelésben részesültek volna, mint e cherubok.

Soha sem látott oly szép arcyszint, mint a Beatrixé, bár ez mind atyja, mind anyja részéről bizonyára igen természetes öröksége volt. Castlewood grófnőnek bámulatos üde arcza van és Sark marquisnő sóhajtott, midőn arra gondolt, hogy ő nem született szép asszonynak, midőn Esmond Harryt észrevette, elbűvölő öreges mosolylyal mondott ennek bókot nagy észtehetőségére, melyet, mint mondá, szemeiből s homlokáról lát s megvallotta, hogy nem szeretné őt Sarkon látni, míg lánya az útban áll.

TIZENKETTEDIK FEJEZET.

Mohun gróf megjelenik, de nem jóban jár.

Ez öreg hercegasszony kíséretében két úr is jött: fia, Firebrace gróf és ennek barátja Mohun gróf; a vendégszerető Castlewood gróf mindkettőjüket nagy szivességgel fogadta.

A fiatal Firebrace gróf testben-lélekben gyöngé volt, kinézése szomorú, értelme lassú, abból a beszélgetésből ítélve, melyet az ifjú Esmond vele folytatott. Hanem a másik kinézése derék volt; megvolt nála a *bel air*; tekintete éles, bátor, katonás, mely, mint az akkori idő krónikája mondja, sok szépet hódított meg számára.

Harczott, győzött Flandriában és Franciaországban. A badeni herceggel részt vett egy pár hadjáratban a Duna mellett, s ott volt, mikor Bécset a török ostrom alól fölszabadították. Viselt dolgait kellemesen és egész katonás egyenességgel tudta előadni, úgy hogy egészen felvillanyozta a castlewoodi társaságot, mely nem igen volt hozzá szokva ily kellemes vendéghez.

Az első nap, hogy e finom társaság megérkezett, grófom hallani sem akart arról, hogy ebéd előtt elereszsze; megkocsikáztatta az urakat, hogy multságot szerezzen nekik, míg nejének a háziasszonyt kellett adni a marquisnő és lányával szemben. A férfiak megnézték az istállókat,

s lord Mohun szörnyen dicsérte a lovakat, bár nagyon szomorúan néztek ki; megjárták a régi házat, a kertet, újból átküzdtek a Cromwell-ostromot; labdázta a régi udvaron s lord Castlewood megverte Mohun grófot. A vendég azt mondta, hogy a labdázás kedvenc mulatása, s minél előbb megint el fog jönni, hogy visszafizethesse a vereséget. Ebéd után tekéztek s puncsoztak a fasor alatt, úgy hogy mikor a vendégek elmentek, a legjobb barátok voltak; Castlewood gróf megcsókolta a másik grófot, mielőtt ez felült volna lovára, s azt mondta, hogy rég az ideje, hogy ilyen, czimborára nem akadt. Este aztán, pöfékelés közben, Castlewood ki nem fogyott új barátja dicséretéből Esmond Harry előtt s el sem hallgatott mindaddig, míg ő lordsága úgy le nem szitta magát, hogy szólani sem tudott.

Másnap a reggelinél a társalgás megint a vendégekre fordult, s mikor a grófnő azt mondta, hogy Mohun gróf tekintetében és beszédmódjában valami kihívó van, a mi neki nem tetszik, a gróf nagyot kaczagott és teremtetézett, s azt mondta, hogy ha neki valaki, férfi vagy nő, vagy valami állat tetszik, bizonyos lehet, hogy a grófnő féltékeny lesz rá; hogy Mohun a legszebb kölök Angliában, reméli, hogy minél többször fogja látni őt, s majd megmondja neki, hogy Begyesyné ő nagysága mit beszélt róla.

- Hiszen - válaszolá Castlewood grófnő - társalgása eléggé tetszett nekem; sokkal mulattatóbb mind azokénál, kiket csak ismerek; csak nekem úgy tetszett, hogy igen sok szabadságot vesz magának, nem annyira abban a mit mond, hanem a mire czéloz.

- No bizony! nagysád nem ismeri a világot - szólt férjem uram - aztán te mindig olyan nebánsvirág voltál, mint egy tizenöt éves kisasszony.

- Akkor nem kaptál bennem hibát, mikor tizenöt éves voltam.

- Jaj, asszonyom, kegyed már egy kicsit vénecske, hogy kislány-kötényt viseljen, s úgy hiszem az én dolgom, nóm társaságát megszabni - szólt mylord az asztalra csapva.

- Igaz, Ferencz, s én is mindig e véleményben voltam - válaszolt a grófnő, s ezzel fölkel, meghajtotta magát, oly büszkén, hogy engedelmesség is, de visszautasítás is volt benne. A ki oly közel volt érdekelve e pár boldogsága által, mint Esmond Harry, láthatta ebből, mennyire meghidegedtek egymás iránt, mily mérhetetlen ür és szakadás van közöttük!

- Teremtette! Mohun a legjobb ficzko Angliában; meg is hívom őt, csak hogy boszanthassam ezt az asszonyt. Hát láttál-e életedben ily rideg nyakasságot, Harry? Így bánik ő velem - tört ki egész dühvel, arcza kipirult, ökleit összeszorította s felugrott helyéről. - Hát én senki vagyok a háznál? Hát én alázatos szolgálja legyek ennek a tiszteletes kisasszonynak? Istenemre! jobb szeretném, hogy a tányérokat vagdalja fejemhez, mint hogy ily kicsinylőleg főzzön le. 'Szen már szégyenlem magam a gyerekek előtt, olyan átk.... fenn hordja az orrát, s akár mibe merek fogadni, hogy azt mondta Ferencznek és Trixnek, hogy apjuk egy semmiházi, s egyebet sem érdelek tőlök megvetésnél.

- Bizony isten, uram, soha sem hallottam a grófnőt önről másképp szólani, mint tisztelettel - jegyzé meg Esmond Henrik.

- Nem hallottad? 'sz az a baj. Bár csak beszélne. De nem teszi. Megvet és hallgat. Úgy kerül, mint a dögvészt. Szent Györgyre mondom, volt idő, mikor az ily dögvészt nagyon szerette! Csak láttad volna, mikor a szépet tettem neki, a kisasszony elpirult, Szent Györgyre! olyan lett mint a rák, örömeiben. S mit gondolsz, Harry, mit mondott ilyenkor? Ha átk.... mosolygó kipirult arczáért évelődtem vele, azt mondta, saját szájával mondta: «Úgy teszek mint Saint-Jamesben szokás: felvonom piros zászlóm, ha királyom érkezik.» - Gondolhatod, hogy engem monda királyának. És most, öcsém, láthattad. Elhiszem, szeretné, hogy már meghaljak, s rá

nézve meg is vagyok halva már öt éve, mióta mindnyájan himlősök voltatok. Azt soha sem bocsátotta meg, hogy akkor elmentem.

- Valóban, gróf úr, bár nehezen esett, azt hiszem, elfeledte már, szólt Harry. Jól emlékszem, mily szívszakadva várta akkor is visszajöttét, s mily szomorúan fordult el, midőn hideg tekintetével találkozott.

- Az isten büntesse meg! - kiáltott fel mylord - hát itt maradtam volna, hogy én is meghimlőzzem? Mi a ménkő haszon lett volna belőle? Én kiállok a bajt, mint akárki, hanem nem az ok nélkül való bajt, nem én, soha. Köszönöm alássan az ilyen mulatságot! Aztán, csóválod ugy-e a fejedet? jól tudom miért, édes pap Harrym. Azért a - - másik dologért haragudott ő meg. De hát nem bocsáthat meg egy nő férjének, ha meg talált botlani? Talán szentnek tartasz engemet?

- Isten ments' meg - szólt Harry mosolyogva.

- Ez óta olyan hideg a feleségem, mint a charingi keresztén a kőszent. Mondom, Harry, ő nem tud megbocsátani. Hidegsége egész életkedvemet elvette, a punci mellé ültet, vagy elküld a vidékre kószálni. Ha együtt vagyunk: gyermekeim nem az enyéim, hanem az övéi. Csak ha nincs jelen átkozott fagyos tekintetével, mely szívemig hat, csak akkor mernek hozzám jönni, akkor is alig merek egy csókot adni nekik; azért viszem el idegen emberek házába, hogy ott békén szerethessem őket. Engem megöl ennek a begyes asszonynak szörnyű erényessége. Erény! Ha erény, tudjon megbocsátani is, ne csak mindig magáról gondoskodjék, hanem boldogítson másokat is! Az ördögbe, olyan nagy dolog, egy pár sebet is eltűnőni, barátjai balsorsáért?

S a gróf megint rácsapott az asztalra s egy nagyot hajtott a kancsóból. Esmond Harry bámúlt e beszédek hallatára, s eszébe jutott, hogy szaladt ez az önfeláldozó szónok a himlő elől, melyet a grófnő oly nyugodtan türt el, s a mely oka volt az egész ház meghasonlásának.

Milyen jól tudnak az emberek beszélni, gondolta a fiatal ember magában, s mindenik magát állítja példaul beszédjében. Mindenik fél vitájában van egy igazi rész, és mind a kettőnek igaza van, vagy nincs, a hogy veszszük! Harry szíve úgy fájt, midőn látta azt a nagy keserűséget és kint, mely az ő jó, férfias barátja és védnöke keblét marczangolja.

- Adná isten, hogy egyszer a grófnő is hallaná önt, uram, így beszélni, mint én hallám; sok olyat tudna meg belőle, a mi sokkal boldogabbá tenné életét. - Hanem mylord egyet káromkodva és nagyot nevetve odább ment; azt mondta, hogy Harry pap derék ficzkó, hanem azok az asszonyok, minden asszony egy húron pendül, nem érnek egy fakovát, egynek sincsen szíve. Így dobja el az ember a legszebb serleget, s megveti, mert eltörött. Igaz, hogy már nem ér semmit, de kinek kell vala őriznie, s ki törte össze?

Harry, ki örömet oda adta volna életét, jóltevője és neje - legkivált ez utóbbi - boldogságáért, látta a gróf gondolkodás-módjából, hogy még a szerelem nem költözött ki egészen szívéből, hogy örömet följánlaná nejjének, csak az elfogadná, s azon törte fejét, hogy nem tudná-e valahogy össze békéltetni e két embert, kiket legjobban tisztelt a világon. Gondolkodott, gondolkodott, miként lehetne a grófnőnek tudtára adni és figyelmeztetni őt, hogy a gróf - mint ő gondolta - még mindig bámulja, még mindig szereti nejét.

De átlátta, hogy ez nagyon nehéz feladat, s eleinte csak komoly czélzatokat tett (mert hosszas együttlét s a szeretet és hűség gyakori jelei némi tekintélyt szereztek neki a háznál, mit valahányszor csak hazajött, mindig gyakorla is;) majd pár szót ejtett, melyektől némi sikert remélt, mert szíve kellő közepéből eredtek, s gyöngéden figyelmeztette imádott úrnőjét, hogy

méltatlanul bánik férjével, midőn oly rosszat tesz fel róla, és hogy ettől az egész család boldogsága függ.

A grófnő, bár rendesen nyugodt és felette szelid szokott lenni, bár arcza mindig ragyogott a mosolytól és gyöngéd figyelemtől, midőn Harry így beszélt vele, úgy kipirúlt mint a rózsza, fölállott székéről, s oly büszkén és sértődve nézett rá, minőnek még soha sem látta. E perczen egészen megváltozott; úgy nézett ki, mint egy fejedelemasszony, kit alattvalója megbántott.

- Hallotta-e tőlem valaha, hogy csak egy szóval is kisebbítettem volna mylordot? - kérde hevesen. Hangja sziszegett, s lábával egyet dobantott.

- Soha sem - szólt Esmond, földre szegzett tekintettel.

- Mint az ő küldöttje jött-e hozzám, s épen maga? - folytató a grófnő.

- Mindennél jobban szeretném a világon, ha önök közt béke lenne - válaszoló Harry - s bármily küldetést elvállalnék, ha eredménye ez volna!

- Úgy? hát maga a gróf közbenjárója? - folytató mylady nem is figyelve e feleletre - azért küldték, hogy megint a járomba vezessen vissza s megmondja nekem, hogy ő nagysága kegyeskedik kegyét megint kiterjeszteni alázatos szolgálójára? Talán jól lakott Covent Gardennel? Bizonyosan! mert vissza jött s azt várja, hogy a kövér borjút levágják számára.

- Legalább nagyon hihető - szólt Harry.

- Ha fiam volna, igen; de a gróf nem fiam. Ő volt, ki eltaszított magától. Ő volt, ki eltépte boldogságunkat, s most engem szólít fel, hogy helyreállítsam azt. Legalább annak mutatta magát, a mi valóban s nem a minék tartottam. Ő az, ki gyermekeim elébe eltompulva s a bortól érzéketlenné téve jön, itt hagy bennünket a korcsmai és lebúji társaságokért; elmegy házából a városba barátaihoz; ha aztán jóllakott velők, haza jön s azt kívánja, hogy hódolattal s örömmel fogadjam. S magát küldi hozzám, mint valami komornyikot! Gyönyörű egy küldöttség! Uram, fogadja szerencsekívánatomat ez új állomáshoz!

- E küldetés büszkévé, boldoggá tenne, ha kibékíthetném a grófot és nagyságotat egymással, felelé Esmond.

- Úgy hiszem, uram, most már bevégezé küldetését. Szép volt kegyedtől, hogy magára vállalá. Nem tudom a cambridgei philosophia vagy az idő változtatta e így meg gondolkodás módját? folytató Castlewood grófnő, még mindig gúnyos hangon. Talán kegyed is megszerette a poharazást, talán szereti kortyogatni a bort és puncsot? Melyik az uraságod kedvencz itala? Talán Londonban jártakor útba szokta ejteni a «Rózsát», s ismeretségei vannak a Convent-Gardenben is? Üdvözületemet, uram, önnek, a küldőnek és küldöttnek, az úrnak és - és a szolgának.

- Az Isten szerelméért asszonyom - kiáltott fel Harry - mit tettem, hogy most már másodszor bánik így velem? Azzal akar rám pirítani, mire eddig büszke voltam, hogy ön kegyelméből éltem? Hisz tudhatja, hogy legfőbb boldogságom, szívességét élvezni, mit csak az múlt felül, ha nagysádnak én lehetek szolgálatára, a miért éltemet sem drágállanám. Mit vétettem, hogy ily sebet üt rajtam, kegyetlen asszony!

- Mit vétett? kérde mylady s szemei szikráztak, a mint Esmondra tekintett. Igaz, semmit, készakarva semmit, a mit kikerülhetett volna. Miért hozta ide a himlőt, a faluból? folytató egy kis szünet múlva. De arról nem tehet, ugye nem? Melyikünk tudhatná, hova dobja sorsa? De mégis Harry, olyan boldogok voltunk addig mindnyájan! S Harry e beszélgetést is azon hittél

hagyta félbe, hogy a szakadás védura és szeretett úrnője között még mindig betölthető, s mindkettő szívében forró ragaszkodás ég a másik iránt.

Úgy látszott, hogy a lord Mohun és Castlewood gróf közti bensőség folyton növekedőben van, mindaddig míg amaz a vidéken maradt, s Castlewood jól sem találta magát, ha csak Mohun gróf nem volt közelében. Együtt vadásztak, együtt ittak, együtt tekéztek és labdáztak. Castlewood gróf három napra Sarkba ment, hogy magával hozza Mohun grófot Castlewoodba, hol csakugyan ő nagysága mindenkivel nagyon meg tudta kedveltetni magát; mindig kész volt a gyermekek számára valami új tréfával, hanczúzott velök, mylordnak elhordta a városi pletykát, a grófnőnek muzsikált és tette a szépet, s vége-hossza nem volt a *beau langage*-nek mylady és Harry számára, ki soha sem fáradt bele végig hallgatni harczi elbeszélését, bécsi, velencei s párisi életét, s azt a sok mindent, mit Európa minden valamire való városáról tudott, melyeket harciban és békében látott. Ha mylady zongorázott, ő énekelt, kártyázott vele vagy ostáblázott, vagy mylorddal billiardozott (persze mindig ő volt a győztes); mindig a lehető legjobb kedve volt, s mind ez férfias keccsel volt vegyítve; az igaz, hogy meglátszott rajta a katonaélet s elsassi mulatás nyoma, de meg volt varázsa is, s igazi gentleman volt. A grófnő iránt oly előzékeny, oly tiszteletteljes volt, hogy ez egészen föl hagyott előbbi idegenkedésével, sőt csakhamar lelki üdve iránt is kezdett érdeklődni, remélte megtérését, épületes könyveket kölcsönzött neki, s a gróf meg is ígérte, hogy szorgalmasan fogja őket tanulmányozni. Ő lordsága elbeszélte a grófnőnek, hogy meg akar térni, ezután rendes életet él, elhagyja az udvart és a nagyvilágot, a szomszédságban jószágot vesz, hanem azt meg kell vallani, hogy midőn a két gróf ebéd után a burgundi mellett ült, épen nem ezekről folyt a beszéd, s legkevésbé a Mohun gróf megtéréséről. Mikor a második üveget kezdték meg, Harry mindig ott szokta hagyni a két jó czimborát, kik bizony az ő jelenlétében is elég szabad szájjal beszéltek (s én Istenem! miféle históriákat; Elsassból és Spring-Gardenből, a korcsmákból és lebuajokból, az udvari dámákról, a színésznőkről; jól emlékszik még istenes beszédeikre!) elég mosdatlan szájjal beszéltek - mondom - Esmond előtt is, hanem még is úgy látszott, hogy örültek, mikor távozott; aztán más üveget vettek elő, azután a kártyának estek, s mikor ennek is vége volt, Mohun gróf mylady társalgó szobájába ment, ott hagyva víg czimboráját, hogy aludja ki a mámort.

Abban az időben becsületben járó dolog volt, hogy az urak a lófuttatásokon, kártyán és koczkán nagyszerűleg nyerjenek vagy veszítsenek, de azt soha sem lehetett megmondani, hogy a két lord közül, a játék végeztével, melyik volt a nyertes, melyik a vesztes. Midőn a grófnő szemére vetette férjének, hogy többet játszik, mint ő szeretné, rendesen «nobizony»-nyal fizette ki, s esküdözött, hogy semmi sem oly közömbös, mintha két gentleman játszik egymással, feltéve, hogy elég hosszasan játszanak. Hogy ők elég hosszasan játsztak, arról bizonyos lehet mindenki! Az akkori divathősök rendesen a nap egy negyedét kártya, másik negyedét pedig bor mellett töltötték, s ismertem sok csinos ficzkót, kinek eszük is volt, a felelettel sem maradtak adósak, sok jó tulajdonnal bírtak; s mégis zavarba jöttek volna, ha többet kellett volna leirniok nevüknél.

Úgy hiszem alig van gondolkodni szerető ember, ki ha visszatekint lefolyt életére, ne emlékezne valami kicsiségre, mely mikor előadta magát, semmi fontossággal nem látszott bírni, de azért egész életének forduló pontját képezte. Mindnyájan úgy vagyunk evvel, mint Massillon úr hasonlatában Vilmos király, a porszemmel, mely utunkból kitérít vagy talán meg is buktat bennünket. Így egy könnyen odadobott szó, egy elkényeztetett gyermek kisszerű tücske volt az, mi egész mély bánatárt öntött azon családra, melynek Esmond Harry is tagja volt.

Midőn Esmond visszatért kedves Castlewoodjába, egyetemi életének harmadik évében, (hol némi kitüntetésben részesült, mert egy latin költeménye, melyet a dán Anna fejedelemnő fiának, Gloucester herczegnek halálára írt volt, pályadíjat nyert, s ezáltal közelebbi viszonyba lépett az egyetemi celebritásokkal is) kis barátnője és egykori tanítványa már nagyobb volt mint anyja, kedves kis nyulánk lánykává nőtte ki magát, szemei olyanok voltak, mint az égről leragyogó csillag, hullámozó barna haja a legfényesebb ifjonti homlokra omlott; tekintete, növése oly szép és büszke volt, mint a vadász Diána híres antik szobra - hajh! egykor büszke, elragadó, parancsoló szemei nyilak, melyek a szívbe löveltek - s öltek. Harry alig győzte nézni és bámulni e fiatal teremtetést s magában a görbe ijjas és puzdrás Artemishoz hasonlította, ki halált szórt Niobe gyermekei közé, máskor meg oly visszatartó és epedő volt, mint Luna mikor Endimionra szórtá sugarait.

De ez a szép teremtetés, ez a ragyogó Phoebe, még ily fiatalon is, mikor még a világerő sem terjeszté ki ragyogásának egész teljét, mely folyvást növekedett és több, több fényt nyert, egészen eltölté a mi kis egyetemi polgárunk fejét költői képzelődéssel, szívét tán általa sem értett vágyakkal; Harry csak bámulni tudta ezt a most támadt új istenséget, s véghetetlen csodálattal és gyönyörrel tekintett reá; de csak mint valami «ragyogó csillagra», mely a földtől messze, messze van. A lányka, már kis gyermek kora óta, mindig tetszelgő volt, szeszélyeit s kaczerkodó féltékenységét mindenkin megkísértette, s a ki csak keze ügyébe esett, azt meg tudta nyerni magának; felboszantotta szobalányát a gyerekszobában, gyakorolta szemeit a lovászon, mikor felkuperodott mögé a nyeregbe.

Ő volt apjának, anyjának kedvencze és gyötrelme. Titkon mindkettővel ármánykodott; oda adta nekik egész szeretetét vagy megvonta tőlök, meghódította őket könnyeivel, mosolyaival, csókjaival, hízelgéseivel; ha anyja haragudott meg, a mi sokszor történt, apjához szegődött, s ennél keresve menedéket, megejtette áldozatját. Ha mind a kettő elégedetlen volt, édeskedéseit a cselédekre árasztotta, s addig mesterkedett, míg vissza tudta nyerni szülői kegyét, vagy addig ostromolván őket, míg meg tudta nevetetni vagy engedelmisségével és mester-séges alázatosságával engesztelvén ki. *Saevo laeta negotio* volt ő, mint Horatius szeszélyes istennője, kinek kegyetlen gyönyöréről egy nagy költőnk oly szépen írt, ki bármily nagy s hőslélkü volt is, a női szeszélynek ellenszegülni elég erővel még sem bírt.

Alig harmad éve volt, hogy az akkor tíz éves lányka, majdnem összeveszítette Harryval a jámbor flegmatikus Tusher Tamást, ki pedig soha senkivel sem kötött ki maga jószántából, ugyanis valami rossz tréfát beszélt el neki, melyet Harry róla mondott volna; (az egész valami semmiség, egy kis tréfa volt, s mégis majd elidegenített egymástól két régi jó barátot, a mit, úgy hiszem, a kisasszony szeretett volna is.) Ez napságtól fogva Tamás a mennyire csak lehetett kerülte is a lányt, hanem Beatrix, valahányszor csak találkoztak, nagyokat köszönt s hízelgett neki. De Harry könnyebben megbékélt vele, mert jobban szerette a lánykát, s aztán ha ez vizet zavart, vagy pletykált s megbúsította barátait, nem azzal tette jóvá hibáját, hogy azt bevallotta és megbánta volna, hanem mindig azt erősítette, hogy ő nem hibás, s ártatlanságát oly látszólagos őszinteséggel bizonyítgatta, hogy lehetetlen volt mentségét el nem fogadni. Míg gyerek volt, csak kellemetlenségeket okozott, de a baj annál nagyobb lett, minél jobban szaporodtak évei; mint a kölk-macska előbb csak a gombolyaggal játszik, de idővel a madarakra is ráugrik s megöli őket. Gondolni sem kell azonban, hogy Esmond Harry élte azon korai szakában jött volna e tapasztalatokra, melynek most történetét írja, sok itt előadott dolgot csak később kezdett érteni. Majd minden, a mit akkor Beatrix tett vagy nem tett, neki jónak vagy legalább menthetőnek tetszett, akkor is, de még azután is sokáig.

Mikor hát Harry utolsó szünidejére haza jött Castlewoodba, remélte, hogy valami tanítóságot kap s el volt határozva arra, hogy szerencséjét e pályán fogja keresni. A jelen század⁶ első évében volt, s Harry, a mennyire hozzávethet, huszonkét éves lehetett. Egykori tanítványa így széppé nőtte ki magát, a mint mondtuk, s még szebb reményekre jogosított; testvéréből, az örökösből pedig csinos, egyenes eszű, derék fiú lett, ki mindenkihez nyílt, őszinte és előzőkeny volt, kivéve talán nővérét, mert együtt mindig úgy voltak, mint a kutya a macskával; s a hibás bizonyosan a kisasszony volt. Ferencz anyját szerette legjobban, kinek becéje volt, s pártját is fogta a szerencsétlen családi perpatvarokban, melyek most állandókká lettek, míg Beatrix kisasszony persze apjának adott igazat. Ha a családfők rossz lábon állnak egymással, az alárendeltek is természetesen két táborra oszlanak s egyik vagy másik pártját fogják. A cselédek az előszobában és az istállóknál éppen úgy tettek, mint a parlamentben szokás; s Harry, ki már jó korán megszokta szemlélődni, ki tudta választani, melyik a gróf s melyik a grófnő híve, s éleslátásával azt is észre vette, hogy vitatják meg ezt a szerencsétlen viszályügyet. Cselédeink törvényt ülnek felettünk! Ha még oly titokban szövődnek is mylord cselszövényei, komornyikja tudja azokat; és a komorna úrnője törtékeit a cselédek szapulópadjára hordja, hogy kicserélje más titkokkal.

TIZENHARMADIK FEJEZET.

Mohun gróf elmegy, de csak átkot hagy a házban.

Mohun gróf, kinek egy pár egyetemi polgár rossz hírét hozta, megint Castlewoodban mulatott, s úgy látszott, hogy jobb lábon áll gróffommal, mint valaha. Egyszer a tavasszal mindketten ellovagoltak Cambridgebe Newmarketből, hova a lófuttatásra mentek volt s Esmond Harryt megtisztelték látogatásukkal saját szobájában. E látogatás után dr. Montague, az egyetem rectora, ki addig Harryval kicsinylőleg bánt, látván, hogy mily jó lábon áll ezekkel a nagy urakkal, hogy mylord a fiúval nevetkérez és sétálás közben kezét vállára teszi; egészen meglágyult mr. Esmond irányában s szörnyű udvariasan kezdett vele bánni. Harry hazajöttkor nevetve adta elő ez esetet a grófnőnek s megjegyezte, hogy mily különös az, hogy az egész Európa előtt tudományokról híres és tisztelt férfiak meghajlanak egy üres cím előtt s ott csúsznak a nagy urak előtt, ha még oly szegények is ezek. Erre Beatrix kisasszony felvetette fejét s azt mondta, hogy az alacsonyabb születésűeknek meg kell hajolniok az előbbkelők előtt, hogy neki úgy tetszik, hogy ezek a «lelkészek» szörnyű fenn hordják az orrukat, s ebben a tekintetben legjobban szereti ő a lady Sark szokását, mert nála a káplán, bár az is csak úgy szereti a puddingot, mint minden pap, az első fogás étel után felkel az asztaltól.

- S majd ha én leszek lelkész, szólta Esmond, nekem nem fogsz puddingot adni, Beatrix?

- Te, te egészen más vagy, válaszolt Beatrix. Te a mi vérünkből való vér vagy.

- Hisz atyám is «lelkész» volt, a mint te mondod, szólta a grófnő.

- De az enyém Irland peerje, felelt Beatrix kisasszony daczosan hátra vetve fejét. Kiki maradjon a maga helyén. Még csak az volna hátra, hogy azt kívánjátok tőlem, hogy térden csúszva kérjem Tusher Tamás uram áldását, ki éppen most kapott ecclesiát, az anyja pedig szobalány volt.

S kipávázott a szobából. Az nap éppen szeszélyes kedvében volt.

⁶ T.i. a XVIII. sz.

Midőn eltávozott, a grófnő oly szomorúan és leverten tekintett utána, hogy Harry meg nem állhatta, hogy meg ne kérde nyugalansága okát. A grófnő nemcsak azt adta okul, mit Harry Newmarketről mondott, hanem a mit ő maga is nagy rémületére és keserűségére észre vett, hogy t. i. férje mióta lord Mohunnal közelebbről megismerkedett, megint nagyban játszik, pedig házasságuk után egészen felhagyott vele.

- Fájdalom, a férfiak többet ígérek, mint a mennyit meg tudnak tartani a házasságban! folytatá mylady sóhajtva. Félek, hogy már is sokat vesztett, s a mi, különben sem igen kövér vagyunk, e meggondolatlan vesztegetés által el kell hogy olvadjon. Azt mondják, hogy Londonban rossz társaságba keverődött, s mióta onnan haza jött, a sok levél csak úgy ömlik, az ügyvédek folyton jönnek mennek; látom maga is folytonos remegésben van, bár gondtalanság és nevetés alá rejti. Tegnap éjjel és - és azelőtt is benéztem a - kulcslyukon, szólt mylady, s egész éjfélutánig láttam őt kártyázni; ezt egy birtok sem bírhatja ki, legkevésbé pedig a mienk, s a végén úgy elolvad, hogy az egészből semmi sem marad fiamnak, sem szegény leányomnak nem lesz hozománya!

- Adná az ég, hogy segíthetnék önön asszonyom - szólt Harry sóhajtva, mit önzéstelenségében talán már ezeredszer tett életében.

- Ki segíthetne rajtam más, mint az Isten? szólt a grófnő. Csak az Isten, az ő kezében vagyunk! S igaz is; s a ki csak a világot figyelemmel kíséri, remegve gondol rá: mikép fog némely férj s családapa számot adni egykor családjá fölötti uralkodásáról, nevével való bánásmódjáról, kik fölött egyedur hatalommal birt. Mert államunkban nincs törvény, mely a család királyát korlátok közé szorítaná. Korlátlan ura ő a vagyonnak, boldogságnak, még tán az életnek is. Büntethet, boldoggá vagy boldogtalanná tehet, megronthat, gyötörhet! Nejét lassanként meggyilkolhatja, s még annyi baja sem lehet érte, mint mikor a nagyúr éjjel valamelyik rabnőjét vízbe fulasztja. Csinálhat gyermekeiből rabokat és csúszó-mászókat, vagy nyílt, szabad embereket; fellázaszthatja őket a szeretet szíveikkel szülemlett törvényei ellen. Hallottam nagy politikusokat és korcsmai bölcseket, a mint az ujságok felett vitatkoztak s szörnyen kikeltek a francia király vagy a császár zsarnoksága ellen, s szerettem volna tudni, hogy vajjon ők (kik ép oly egyedurak voltak, a maguk módja szerint mint amazok), miként kormányozzák saját birodalmukat otthon, hol pedig maguk is csak oly absolut hatalmat gyakoroltak. Ha egykor minden ily kis ország évkönyvei eljutnak a legfőbb Úr elé, kinek egyeduralma alatt állunk mindnyájan, oly családi zsarnokok tettei fognak napfényre jönni, kik csak oly kegyetlenek mint Amurath, oly vadak mint Nero s oly aljas kicsapongók, mint Károly.

Ha Esmond Harry védura vétkes volt, ez utóbbihoz lehetett hasonlítani. Inkább hajlamainak tulságos kielégítésével, mint kegyetlenséggel lehetett őt vádolni. Sokkal jobb útra lehetett volna téríteni, ha elég időt engedtek volna neki, hogy megbánását állandó jobbulássá érlelje.

Mióta mylord és Mohun gróf oly közeli barátságba léptek egymással, Beatrix kisasszony féltékeny kezdett lenni ez utóbbira s a két úr gyakran hahotázott, szokásuk szerint jó hangosan, a lány haragtól és ellenszenvtől kipirult arcza fölött.

- Majd ha megnősz, Mohun gróf neje leszesz, szokta Beatrix apja mondani, mire a kisasszony rendesen felhúzta az orrát s azt mondta, hogy: «inkább megyek Tusher Tamáshoz».

Egyszer Beatrix apjának e régi tréfájára azt felelte, mert Mohun gróf mylady irányában mindig a legudvariasabb volt s adta a szerelme: «úgy hiszem mylord jobb szívvel elvenné mamát, mint engem, s csak azt várja míg meghalsz, hogy megkérje».

E szavakat a kisasszony csak úgy könnyelműen és meggondolatlanul vetette oda egy este vacsora előtt, midőn az egész család együtt, a kandalló előtt üldögélt. A két gróf épen kártyá-

zott s erre fölugrott; mylady olyan lett mint a pipacs s Beatrixet szobájába küldte, mire a lány, szokása szerint, a legártatlanabb képet vágva, így szólt:

- 'Sz nem akartam én semmi rosszat mondani; tudom én, hogy mama sokkal jobb szeret Esmond Harryval beszélni, mint a papával; mindig sír mikor Harry elmegy, de mikor atyus távozik, soha; a mult estve is nagyon soká beszélt Mohun lorddal s minket kiküldött a szobából, mikor aztán visszamentünk sírt - és....

- Ter....! - kiáltott fel Castlewood gróf, egészen kijöve sodrából. Takarodsz ki mindjárt a szobából, te kis vipera? s felugrott székéről, lecsapván kártyáit.

- Kérdezd meg Mohun gróftól, Ferencz, mit mondtam neki, szólt a grófnő, ki rémült arczzal hasonlóképen felállt, de hangja és tekintete azért szívreható méltóságot és nyugodtságot árult el. Jere velem Beatrix. Beatrix is felállt s könyekbe tört ki.

- Mit tettem, kedves anyácskám? Biz Isten nem akartam rosszat. Átkarolta anyját s mindketten zokogva hagyták el a termet.

- No hát jere hadd mondjam el, mit beszélt velem nőd, Ferencz - szólt Mohun lord - Harry pap is meghallgathatja, s Isten engem úgy segéljen, egy szót sem hallgatok el. Tegnap este nőd zokogva könyörgött, hogy ne játszszam többet veled, se ne kockázzam, se ne kártyázzam, s te tudhatod legjobban: nem te érted kért-e erre?

- Persze, hogy értem, Mohun, válaszolt mylord száraz, hideg hangon. Istenemre! ön valódi példánykép; s csak a világ tudja, mily szent ön!

Mohun gróf el volt válva nejétől, s nem egy becsületbeli vitája volt, melyeknek, szokás szerint, a nők voltak okai.

- Én nem vagyok szent, hanem az ön neje az; a mi pedig tetteimet illeti, megfelelek én magamért, a mint hogy más is feleljen meg szavaiért - válaszolt Mohun gróf.

- Istenemre! gróf úr, meg is kell felelnie - tört ki Castlewood gróf, felpattanva helyéről.

- Előbb valami más kis számadásunk van egymással, gróf úr - szólt Mohun lord, s Harry el-rémülve az eshetőségektől, miket e szerencsétlen vita vonhatott maga után, mindenképen igyekezett lecsillapítani védnökét és ellenfelét.

- Az Isten szerelmére! - kezdte - gróf úr! saját házában akar ön barátja ellen kardot rántani? Kétkedhetik-e ön nejében, ki oly tiszta mint az angyalok, ki ezerszer meghalna, mintsem önt meggyalázná? Egy féltékeny gyermek könnyelmű szavai szórják a barátok közé a viszály magvait. Nem követett-e el a grófnő mindent, a mi csak tőle kitelhetett, ha már az igazat meg kell vallani, hogy elszakítsa önt Mohun lord barátságától; hogy széttépje ez összeköttetést, mely végveszélybe döntendi önnek családját? Nem csak Mohun lord betegsége gátolta e szakítást?

- Biz úgy Ferencz! egy podagrás ember nem igen szaladgálhat a más felesége után - szólt Mohun gróf nevetve, kinek csakugyan efféle baja volt, s oly nevetségesen pillantott begöngyölgetett lábára, hogy a másikra is elragadt jó kedve s öklével homlokára csapván; egyet káromkodott s azt mondta, hogy: «Elhiszem, Henrik!» s így vége volt a vitának; a barátok, kik majd hogy kardra nem keltek, elfelejtették az egészet s kezet szorítottak.

- Beati pacifici. Eredj hívd vissza a feleségemet! szólt grófom. Esmond kiment és úgy örült, hogy ő viheti ez öröndetes ujságot! Ott találta az ajtó előtt: hallgatózott, de visszalépett, mikor észrevette, hogy a fiú jó. Megfogta mindkét kezét, az övéi olyan hidegek voltak, mint a márvány. Mintha nyakába akart volna borulni. «Köszönöm, az Isten fizesse meg, édes rokon!»

rebegette. Megcsókolta Esmond kezét s a fiú érezte, hogy könnyei omlanak kezére. Aztán visszahívta a szobába mylordhoz. Castlewood gróf forró szerelemmel ölelte nejét keblére: lehajlott hozzá, megcsókolta kezét s bocsánatot kért tőle.

Rég az ideje, hogy a gróf ily gyöngéd nem volt!

- Itt az ideje, hogy lefeküdjem; a levest majd csak az ágyban eszem meg, szólt Mohun lord s kibiczegett furcsán Harry karjára támaszkodva. Szent Györgyre! ez az asszony gyöngy! folytatá, s csak egy disznó nem tudja megbecsülni!

- Látta ön azt a közönséges, csámpás kucséber-lányt, a kivel Esmond - hanem itt Harry félbeszakította őt, s azt mondta, hogy ezek nem neki való dolgok.

Erre bejött a lord legénye, hogy segítsen urának, de még alig tette fel hálósipkáját s vette fel hálókabátját, s már más valaki jött, kit maga a gazda küldött: s ez nem volt más, mint épen Castlewood grófné, ki férje határozott kívánságára sajátkezűleg készítette meg s hozta be a vendég számára daralevesét.

Castlewood gróf neje után nézett a mint ez küldetésében megindult, s Esmond Henrik nem győzte eléggé bámulni védnöke arcát, melyben szerelem, megbánás és nyugtalanság tükröződött, s a fiatal ember szívét egészen megindította. Lord Castlewood kezei lecsuklottak, feje mellére hanyatlott.

- Hallottad, papom, mit mondott Mohun gróf.

- Hogy mylady angyal?

- Hogy két számadást kell bevégeznünk! Rossz útra tértem ez alatt az öt év alatt Harry. Mióta te azt az átkozott himlőt a házba hoztad, sorsom folyton üldözött, jobb is lett volna belehalnom, mint hogy gyáván elszaladtam előle. Beatrixet ott hagytam rokonainál s Londonba mentem; ott rablók közé keveredtem, Harry, s megint visszatértem az átkozott kártyához és koczkához: pedig házasságom óta hozzá sem nyultam volt, nem én azóta, hogy a herczeg testőrségében azok közé a ménkü fosztogatók közé jutottam. Mind mélyebben, mélyebben merültem s most Mohunnak húszezer forinttal tartozom, ha ezt kifizetem, alig leszek egyéb koldusnál. Fiamnak szemébe sem merek nézni; gyűlöl, tudom hogy gyűlöl. Beatrix kis vagyonkájának is nyakára hágtam, s Isten tudja mi lesz belőlem, ha még tovább élek. A legjobb a mit tehetek, hogy meghaljak, hogy legalább a mi megmenthető, megmentsem fiam számára.

Mohun ép oly ura volt Castlewoodnak, mint a tulajdonképi birtokos. Az istálló az ő lovaival voltak tele s bennök csakugyan sokkal több ló is elférhetett, mint a mennyit az elszegényedett Castlewood gróf beléjük állíthatott. Mohun cselédeivel lóháton jött, de midőn a csúz beköszöntött nála, elküldött Londonba könnyű kocsijáért, mely két kis lóra volt, s oly gyorsan gördült a síma úton, mint valami lappszánka. Mikor e fogat megérkezett, a gróf kocsikáztatni kívánta rajta asszonyomat, s gyakran meg is tette; csak úgy repültek, társnője nagy öröme, ki szerette e gyors mozgást és az üdítő szellőt, mely Castlewoodtól a tengerre nyúló halmokról lengedezett. A grófnő nagy gyönyörűségét lelte e mulatságban s egészen nekibátorodott e kocsikázásoknak, mivel férje is távol volt tőle, hogy féltékeny legyen Mohun grófra e bensőségért, mintha jóvá akarta volna tenni e nagy bizalommal, legalább egyrészben, elégszer tanúsított bizalmatlanságát és féltékenységet. A grófné gondatlanul engedte át magát ez ártatlan kedvtelésnek, melyet Mohun, az igazat megvallva, egész készséggel szerzett meg neki. Úgy látszott, hogy napról-napra jobban megbarátkozott Mohun gróffal, s jól mulatta magát vele, mert ez mindig udvarias volt irányában; s ez által meg is nyerte a grófné kegyét.

Esmond Harry egyszer, mivel a két urat minden este a kártya-asztal mellett látta, panaszkodott myladynek, hogy a gróf e szerencsétlen hajlama még nem csillapúl s kérte, hogy miután most úgyis ki vannak békülve, intse férjét, hogy ne játsszék többet.

De Castlewood grófnő titokteljesen s vidáman mosolygott, s azt mondta, hogy majd beszél vele, hanem még egy pár éjjel meghagyja neki e mulatságot.

- Asszonyom, ön aligha tudja, hogy mibe kerül az önnek, s a ki csak ért a játékhoz láthatja, hogy Mohun gróf az erősebb a kettő között.

- Jól tudom - válaszolt a grófnő mindig növekedő jókedvvel - nemcsak hogy jobb játékos, hanem a legszeretetre méltóbb játékos is a világon.

- Asszonyom, asszonyom! szólt Harry egészen neki hevülve, a becsületbeli adósságokat is meg kell valaha fizetni, s ha a gróf így folytatja, tönkre megy.

- Közljek-e veled egy titkot, Harry? kérde mylady örömtől ragyogó tekintettel. Ferencz nem jut tönkre, ha folytatja, sőt megint lábra kap. Hibáztam, hogy Mohun lordról rosszul gondolkodtam és beszéltem mikor tavaly itt volt. Ő maga a megtestesült gyöngédség és jószág s remélem, hogy megint jó útra térítjük. Odaadtam neki Tillotson és kedvenczed Taylor püspök műveit s a mint mondja, nagyon érdeklődik irántuk. S most megtérítésének jeléül (ez az én titkom!) mit gondolsz, mit tesz Ferenczczel? Visszanyereti szegénynyel megint pénzét. A mult négy este már nyert, s Mohun azt mondja, hogy ő nem akarja szegény Ferenczet és kedves gyermekeimet megrövidíteni.

- És az Istenért, mivel kárpótolja ön asszonyom őt ez áldozatért? kérde Esmond megrémülve, mert már eléggé ismerte az embereket, legkivált ez egyet, hogy tudja, miszerint ily kitanult kéjencz semmit sem ad ingyen. Mivel fizeti őt, az Isten nevére kérem?

- Mivel fizetem? az anya áldásával és a nő könyörgésével! válaszolt a grófnő, összecsapva kezeit. Esmond Harry igazán nem tudta, nevesse-e vagy haragudjék vagy még jobban imádja kedves úrnőjét e rendíthetetlen ártatlanságáért, melylyel e világfi magaviseletét nézte, kinek céljait Harry sokkal jobban átlátta, mint elmondani képes lett volna. Elbeszélte úrnőjének kiméletesen, de úgy, hogy az félre nem érthette, mind azt, mit ez úri ember előbbi életéről tudott, hogy hálózott be és győzött le más nőket; egy beszélgetését Mohun gróffal, melyben ez még dicsekedett kicsapongásaival, s többször kijelentette, hogy minden nőt jó vadnak tart (így beszélt mylord e vadászatról) s hogy valamennyit meg lehet ejteni, kivétel nélkül. S mind ez intésekért és kérésekért Harry csak Castlewood grófnő haragját nyerte jutalmul, ki hallgatni sem akart vádjairól s azt felelte, hogy neki is nagyon istentelennek és rossznak kell lennie, hogy ott is rosszat gyanít, hol más rá sem gondol.

«Ez a haszna, ha az ember más dolgába elegyedik» gondolta Harry magában, egészen elkeseredve, s még jobban boszankodott, mert Castlewood gróffal nem közölhette e dolgot, s még csak figyelmeztetni vagy inteni sem merte őt ily ügyben, mely oly szent volt előtte, mint saját becsülete, pedig mylord lehetett volna a legjobb ör.

De bár mylady nem akart hallgatni az ifjú beszédére, sőt visszautasította azt: Harrynak mégis meg volt elégtétele, mert látta, hogy követi tanácsát, melyet pedig elvetett volt. Már másnap fejfájással mentette ki magát, midőn Mohun gróf megint meg akarta kocsikáztatni, s azután való nap a fejfájás még mind tartott, harmadnap pedig nevetve ajánlotta, hogy gyermekei foglalják el helyét ő lordsága kocsijában, mert ők is épen oly gyönyörűségeket lelik benne s nem is volna szép, ha minden mulatságot csak maga akarna élvezni. A lord édeskés arcczal ültette fel a gyerekeket, pedig úgy hiszem szörnyen mérgelődött magában, nem mintha szíve is nagyon érdekelve lett volna ez egyszerű nő iránti céljai által, hanem az efféle emberek egész

élete merő egy cselszövény, s ép oly kevésbé tudnak egy nap is a nélkül el lenni, hogy valami nőnek hálót ne vessenek, mint a dühös rókavadász hajsza nélkül, ha reggelijét végezte.

Külsőleg gondtalannak látszó magaviselet alatt is, bár a két lord minapi vitája óta Castlewood gróf semmi gyanút nem árult el, vette azt észre Harry, hogy a gróf, vendége minden léptét figyelemmel kíséri s úgy tetszett, néha elnyomott düh jeleit láthatja a grófon, miből semmi jót nem lehetett következtetni. Jól tudta, grófja mily érzékeny a becsület dolgában, s úgy vigyázott rá, mint egy doktor a betegére, látta, hogy az ő betege lassan-lassan elkapja a nyavalyát, mert ha a ragály egyszer a vérbe vette magát, nem lehet többé kioltani abból. Azt mondja Shakespeare: (kit különben szerző többre becsül Congrevénél, Drydennél s a század minden lángelméinél) hogy ha a féltékenységek egyszer fölébredt, se mákonnyal se kelet minden altató szereivel le nem lehet csillapítani vagy meggyógyítani.

Egy szóval a kórjelek annyira nyugtalanították a fiatal doktort, (ki fiatal létére is kedves rokonai mindennemű üterét tapogatta) hogy azt hitte: kötelessége figyelmeztetni és óvni Mohun lordot, hogy céljait gyanítták és figyelnek rá. Egy nap hát, midőn Mohun meglehetősen rosszkedvvel megint Castlewood grófné után küldött, ki megígérte volt, hogy kikocsizik vele, de újból visszautasította a meghívást: eljöttnek vélte az alkalmat.

- Mylord - szólt Harry - ha ön oly szíves lenne, s nekem maga mellett egy kis helyet adna, igen megköszönném. Nagyon sok mondandóm volna s szeretnék önnel négy szemközt beszélni.

- Esmond úr igen megtisztelt bizalmával, szólt a másik, mélyen meghajtva magát. Mylord mindig udvarias ember volt, s fiatal létére Esmond modorában is volt valami, a mi elárulta, hogy ő is gentleman, kivel nem lehet félvállról bánni. Felültek hát mindketten a kis kocsi, mely már készen állt az udvarban, belefogva a cifrán felkantározott s zablát harapó két kis hannover fakót.

- Gróf úr - szólt Esmond Harry, miután kiértek a faluból, Mohun lord flanelbe pólált lábára mutatva, melyet ez nagyon feltűnően nyugasztott egy vánkossra - gróf úr, én Cambridgeben gyógyászatot is tanultam.

- Igazán Henrik pap? - kérde a gróf - s diplomát is akar váltani? Gyógyítja-e tanuló társait a...

- A csúztól, szakítja őt félbe Harry, keményen szeme közé nézván. Különösen a csúzban nagyon jól értem magamat.

- Remélem, soha sem fog vele bajlódni. Veszett betegség ez s pokoli kínokat okoz. Jaj! - s kétségbeesett pofát vágott, mintha a csúz éppen beleharapott volna a lábába.

- Sokkal jobban tenné nagysád, ha ezt a sok flanelt földhöz vágna, még gyuladásba hozhatja lábait, folytatá Harry, megint szeme közé nézván emberének.

- S igazán gyuladásba hozná? kérde a másik ártatlan tekintettel.

- Ha ön eldobná e flanelt és ezeket az otromba cipőket s csizmát húzna, folytatá Harry.

- Ön csizmát ajánl nekem, Esmond úr?

- Igen, csizmát és sarkantyút. Ezelőtt harmadnappal láttam, mily könnyen haladt a gróf úr a csarnokon át, rukkolt ki Harry. Arról is meg vagyok győződve, hogy esténként sokkal jobban esnék nagyságodnak egy pár pohár jó bor, mint az a daraleves, azt számba se véve, hogy ez nem zavarja meg fejét s hidegen játszhatik, míg védnököm neki hevül s odáig van az ivástól.

- Csak nem akarja ön uram ezzel, reméllem, azt mondani, hogy nem tisztán játszom? kiáltott fel mylord, lovai közé csapva, hogy egészen neki vadultak.

- Ön nyugodt, midőn mylord már ittas - folytatá Harry - s nagyságod előnyben van védnököm felett. Figyeltem én önre, midőn könyvemről fölpillantottam.

- Ejnye kis Argus! - szólt Mohun lord, ki szívelhette Harryt s a fiú is nagy előszeretettel viseltetett iránta barátságos, víg és nyílt modoráért.

- Ejnye kis Argus; ha mind a száz szemével néz is, akkor sem látand köztünk hamis játékot. Elvesztettem én már egy éjjel egy jószágomat, eljátsztam hátamról az inget; eljátsztam parókámat és hálósapkában mentem haza. De azt senki sem mondhatja rólam, hogy más előnyöm lett volna fölötte, mint épen a játék előnye. Én játsztam Elszaszban egy hamis koczkás gazemberrel a fülére s megnyertem; az egyik most is ott van bow-streeti lakásomon borszeszbe téve. Mohun Henrik játszik akárkivel, akármiben, akármikor.

- Gróf úr, ön vakmerően játszik védnököm házában - válaszolt Harry - s nemcsak kártyajátékot.

- Mit ért ön ezalatt uram? - kiáltott fel a gróf, feléfordítván kipirult arczát.

- Azt értem uram - válaszolt Harry gúnynyal - hogy csúza jó szolgálatot tesz önnek, ha ugyan egyáltalán van valami baja.

- Uram! - tört ki mylord. Kezdett melege lenni.

- Az igazat megvallva, azt hiszem, a gróf ép oly kevésbé csúzos mint én. Egy kis lég-változtatás mindenesetre jót fog tenni önnek, Mohun lord, s úgy hiszem legjobb lenne, ha ön idehagyná Castlewoodot.

- Megbizta önt valaki, hogy nekem ezt megmondja? kérdé Mohun gróf felhevülve. Esmond Ferencz küldte önt?

- Nem engem senki. Családom becsülete küldött.

- Kész ön nekem elégtételt adni ezért? tört ki a másik, dühösen közibe csapva lovainak.

- Mindenesetre, gróf úr, de nagysád fölfordít, ha ily tüzesen hajt.

- Szent Györgyre! kegyed szörnyű vitéz gyerek, szólt mylord hahotával. Talán az a ménkü botte de Jesuite bátorítja úgy fel?

- Nem; a család nyugalma, mit mindenek fölött szeretek a világon - válaszolt Harry forróan - kedves jóltevőm becsülete, drága úrnőm és gyermekei boldogsága önt lelket belém. Nekik köszönök mindent, gróf úr: s életemet adnám örömet bármelyikökért. Mi hozta önt ide, hogy megzavarja e békés családi kört? Mi tartja itt hónapokon át? Miért kell betegség és mindenféle kifogások alá takaróznia, hogy itt maradhasson? Szegény jóltevőm pénzét akarja ön elnyerni? Mylord, legyen ön nagylelkű s kimélje gyöngeségét nejéért és gyermekeiért! Vagy egy erényes hölgy egyszerű szívét akarja behálózni? Akár a Towert ostromolja ön egy-maga! Hanem nevét bemocskolhatja ön meggondolatlan beszédeivel és titkos üldözésével s nem tagadom: boldogtalanná is teheti őt! Kimélje ez ártatlan családot s távozzék mylord!

- A patvarba! Harry öcsém! még a végén te vetettél szemet erre a szép puritánnőre, válaszolt Mohun a legvidorabb, gondatlanabb nevetésbe törve ki, mintha a legnagyobb érdekléssel hallgatta volna a fiatal ember szenvedélyes beszédét. Halljuk Harry! no sügd meg, szerelmes vagy belé? Hát a bohó kis Harry is húsból van?

- Gróf úr, az Istenért! kiáltott fel Henrik, arcza kipirult, szemei könnyekkel teltek meg. Nekem soha sem volt anyám, de e nőt anyámul szeretem. Imádom őt, mint a hívő védszentjét. Káromlásnak tetszik, ha valaki nevét könnyelműen ejti ki. Merne ön anyjáról így gondolkodni, vagy eltúrné ha valaki így beszélne róla? Engem kétségbeejt ha meggondolom, hogy

róla méltatlanul csak gondolkodnak is! Az isten nevére, mindenre a mi szent ön előtt, kérem hagyja el őt! A játék veszélyes.

- Veszélyes; no bizony! szólt mylord lovai közé csapva, mire a lovak, épen ekkor értünk fel a hegyhátra, úgy neki vadultak, hogy lehetetlen volt őket megtartani. A gyeplő elszakadt, a dühös állatok eszeveszettül vágattak, a kocsi ide-oda hányódott; a bennülők, a hogy tudtak, belekapaszkodtak az ülésbe. Végre egy szakadáshoz értek, hol a feldülés kikerülhetetlen volt, a két férfi tehát, hogy éltét megmentse, kiugrott a kocsiból. Harry oly keményen esett a fűre, hogy egy percze elkábult; jól oda vágta magát, de csakhamar fölkel; orra vére megindult, egyéb baja nem lett. Mohun lord nem volt ily szerencsés: fejét egy kőhöz vágta s úgy feküdt ott, mintha halva volna.

Már hazatérőben voltak, midőn e szerencsétlenség történt. Lord Castlewood, fia és lánya épen sétalovaglást tettek, midőn összetalálkoztak a ponykkal, melyek vágatva hurczolták maguk után a kocsit; a szétszakadozott hámok lábaikat verték, mígnem a gróf cselédei megfogták őket. A kis Feri mindjárt megismerte Mohun gróf piros kabátját, a mint a fűre volt terülve és az egész társaság a szerencsétlen gróf és Esmond Henrik felé tartott, ki már lábra állt mellette. Mohun nagy parókája és tollas kalapja lehullt, homlokán nagy vérző seb tátongott, s egészen élettelennek látszott, a mint hogy e perczen az is volt.

- Szent Isten! meghalt - kiáltott fel mylord. Vágtasson vissza valamelyik orvosért! hó, elmegyek én magam s elhozom Tushert, ő is ért a sebekhez. És a gróf - nyomában fia - elvágatott.

Alig távoztak el, Harry - ki csak most jött magához - emlékezve egy hasonló esetre, mikor Newmarketből Cambridgebe lovagolt volt, felgyűrve Mohun egyik kabátujját, tollkésével eret vágott karján és úgy örült, midőn a vér, nem sokára, folyni kezdett. Majd félóra telt el, míg magához tért, mire doktor Tusher és Feri is megérkeztek; a gróf többé nem volt hullá, de csak oly sáppadt, mintha az lett volna.

Egy kevés vártatva, mikor már eltűrhetette e mozgást, felültették az egyik cseléd lovára, a másikat Esmond alá adták: a két lovász pedig a gróft támogatta két oldalról, ha valami baja lenne; tisztelendő Tusher Tamás úr is segített nekik. Feri és Harry nyomukban léptettek.

Az úton, a mint hazafelé közeledtünk, a gyerek Harryval beszélgetett. «Mama épen doctor Tusherral sétált a kertben, mikor haza értünk volt, s úgy megijesztette, mert azt mondta, hogy meghaltál...

- Én? - kérde Harry.

- Te. Papa azt mondta: szegény Harrynak vége van! Mama elsikoltotta magát: Oh! Harry, s azzal összerogyott. Azt hittem, hogy ő is meghalt. De papát soha olyannak nem láttam! Egy szörnyűt káromkodott s olyan lett, mint a fal. Aztán valami különös nevetésbe tört ki, doctor Tushert pedig és engem elküldött ide; mi ott hagytuk, mikor visszanéztem láttam, hogy vizet húz a kútból, hogy a mamát felocsolja vele. Szegény mama, hogy megijedt volt!

Esmond egész hazáig e különös történeten törte a fejét, s nem kevés zavarral s aggálylyal gondolt rá, mert Mohun is Henrik volt, s a két gróf egymást csak keresztnévén szokta szólítani. Kedves grófnője még mindig a kertben volt, mellette egyik komornája, de a gróf már eltávozott. A terrászról pár lépcső s egy kis ajtó vezetett le az útra, mylord az előtt ment el; feje zsebkendővel volt bekötve, úgy nézett ki, mint egy kisértet. Kalapját és parókáját egy legény hozta utána; udvariassága még ekkor sem hagyta el s mélyen meghajlott a fenn álló grófnő előtt.

- Hála Istennek, hogy baja nem lett! - szólt a grófnő.

- De Harrynak nincs semmi baja, mama! - ujjongott a kis Feri.

Esmond Harry leugrott lováról, hogy úrnőjéhez menjen, Ferencz is vele; az egyik legény a lovakat fogta, míg a másik a kalappal és parókával, a lord lovát kantárjánál fogva vezette a főkapuhoz, mely néhány száz lépésre volt.

- Jaj fiam! milyen ijedséget szerezte nekem! - szólt Castlewood grófnő, a mint Harry hozzá lépett, szeme ragyogott, mint csak az ő szemei ragyoghattak, hangjában édes üdvözet csengett. Sőt oly jó volt, hogy még meg is csókolta a fiatal embert, (akkor másodszor tisztelte meg így) ezzel bement a házba, két felől mellette Harry és fia, mindenik egy-egy kezét tartva.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET.

Mi is követjük őt Londonba.

Mohun gróf néhány nap múlva annyira helyre jött eséséből, hogy a következő reggel elindulhatott: elbucszott hát Castlewoodtól s azt mondta, hogy csak lassan fog Londonba menni és legalább két napot tölt az úton. Gazdája kimért szertartásos udvariassággal bánt vele, a mi egészen elütött a gróf nyílt, barátságos modorától; hanem egyébből semmiből sem látszott, hogy a két gróf nem a legjobb barátul válik el egymástól, bár Esmond Harry azt a megjegyzést tette, hogy Castlewood lord csak mások jelenlétében találkozik vendégével s szintúgy kerüli, hogy négy szem közt legyen vele. El sem kísért Mohun grófot egy darabig, a mint más barátaival tenni szokott, kiket mindig örömmel fogadott s kedvetlenül bocsátott el. Most, midőn mylord lovai előálltak s gazdájuk is egészen kész volt az útra, megelégedett annyival, hogy üdvözetet hozott neki a nőktől, lekísért a lépcsőn a lovakhoz, meghajtotta magát, jó utat kívánt neki, de még az udvarból sem kísért ki.

- Nem sokára látni fogjuk egymást Londonban, Mohun - szólt mylord mosolylyal - s akkor rendbe hozzuk számadásainkat.

- Sohse aggódjék miattok, Ferencz - válaszolt a másik jó kedvvel s kezét nyújtá, egészen elbámulva gazdája hideg, mogorva viseletén, melylyel bucsú üdvözetét fogadá, ezzel elindult, cselédei utána.

Esmond Henrik tanúja volt ez elválásnak. Egészen elütött az mylord megérkezésétől, mikor nagy készüléket tettek volt (a régi háznak a lehető legjobb kinézést igyekeztek szerezni, hogy üdvözlje vendégét). Most mindenki oly levert, feszült volt, hogy Harry semmi jót nem jósolt belőle, s valami kimagyarázhatatlan gyászos előérzet nyomta le. Castlewood lord az ajtónál állt mind addig, míg vendége és ennek kísérete a külső kapu boltozata alá ért; itt Mohun gróf még egyszer visszafordult, mylord vontatva megemelintette kalapját, s meghajtotta magát. Harrynak úgy tetszett, mintha arcza valami sajátságos hamvas színt váltott volna. Egyet káromkodott, hízelgő kutyáit felrúgta, aztán az udvar közepén álló kúthoz ment, egy oszlophoz támaszkodott s belebámult a vízmedenczébe. Mikor Esmond saját, az udvar tulsó felén a káplán lakása mellett levő szobájába fölment, s megfordult a mint alacsony ajtaján belépett: látta, hogy mylady öltöző-szobája nagy ablakából, hogy néz le a grófra, a mint az ott állott a kútra bámulva. Az udvaron valami különös némaság uralgott. E jelenet soká nyomta Esmond emlékezetét: az ég boltja ragyogott; a csarnok oszlopai és a napóra setét árnyat vetettek az óra alá arannyal fölírt memento mori-ra, odább a két kutya; a szép fekete agár a napon sütkérezett; a majdnem hófehér vizsla a kavics és fű között szaglált, a gróf pedig ott állt, a kúthoz támaszkodva, s hallgatta a víz loccsanását... Különös, hogy e jelenet, még a víz

csörrenése is úgy megmaradt emlékezetében, pedig hányszor látott ragyogóbbakat, hányszor állt ki nagy veszélyeket, melyekre már alig emlékszik.

Castlewood grófné egész reggel mosolygott s különös jó kedvű és élénk volt férje és vendége előtt, hanem mikor a két úr együtt ment ki a szobájához, Harryhoz rohant; arcának nyugodt kifejezése egészen eltűnt, szemei kimondhatlan aggodalmat árultak el. «Eredj utánuk, Harry, mert félek, hogy valami baj van.» Harryból hát úrnője rendeletére kém lett; saját szobájába vonult vissza, az igazat megvallva, csak azért, hogy valami históriát találjon ki, mivel úrnőjét megnyugtathassa: mert neki is elég aggodalmat okozott a két lord komoly viszálya.

Még azután is, napokon át, ha a castlewoodi kis társaság együtt ült estvéként az asztalnál, ott ült az a megnevezhetlen, láthatlan gond is közöttük, nyomta őket mindig, vagy legalább hármukat közülök. A gróf különösen gyöngéd és barátságos volt. Valahányszor elhagyta a szobát, a grófnő szemei folyvást kísérték. Gyöngédsége, komoly udvariassága neje iránt egészen elütött szokott mogorva, durva modorától. Megint gyakran és édesen keresztnevéen szólította nejét, szeretetteljes, szelid volt gyermekei, legkivált fia iránt, kit pedig nem igen szeretett, s bár különben nem sokat adott a vallásra, rendesen eljárt a templomba, nagy áhitattal végzett minden szertartást (még a doctor Tusher prédikációit is végig hallgatta.)

- Minden éjjel szobája hosszát méregeti: de miért? Mondd Henrik, mi lehet ennek oka? - szokta Castlewood grófnő kérdeni fiatal hivatól. Másnap meg azt jegyezte meg, hogy «Három levelet írt Londonba».

- Bizonyosan valami ügyvédnek - válaszolt Harry, ki tudott róluk, s egy részét látta is e levelezésnek, s megtudta belőlük, hogy a gróf adósságot csinált, de mikor ellenvetést akart tenni, védnöke azt felelte: «csak azért csinál adósságot, hogy a birtokot egy régi adósságtól kitisztázza, melyet mindenesetre le kell fizetni».

A pénz miatt mylady egy cseppet sem aggódott. Kevés igazán szerető nő érzi a pénzszükséget, sőt alig lehet egy nőnek nagyobb örömet szerezni, mintha zálogba teheti gyémántjait a férfiért, kit szeret: s emlékszem, hogy Congreve azt mondta Marlboroughról, hogy azért szerették őt a nők annyira fiatal korában, mivel pénzt fogadott el tőlök. «Kevés férfi tenné meg ez áldozatot a nőkért!» - szokta Congreve mondani - ő pedig nagyon jól ismerte a nőket.

Esmond Henrik szűnideje - mint mondók - már eltelt, s még csak egyszer kellett visszamennie az egyetemre, mielőtt diplomára tehetett szert és beléphetett az egyházba. Kezdt megbarátkozni a pályával, nem viseltetett ugyan iránta oly tisztelettel, mint illetet volna annak, ki ily szent hivatalba lép; hanem volt annyi esze, hogy megnyugodjék abban, a mi hasznos. Úgy okoskodott, hogy mindenét e családnak köszönheti, s közelükben jobb szeretett lenni, mint bárhol a világon; szolgálni akart volna jóltevőinek, kik viszonzásul legnagyobb bizalmukat ő benne vetették, legjobban őt szerették; szeretete volna bevégezve látni a ház fiatal örökösének nevelését, szeretett volna vezére lenni, a régi barát és tanácsadó akart volna továbbra is maradni szeretett védnökének és úrnőjének, kik mindketten azt mondták neki, hogy ezután is csak azok lesznek hozzá, a kik voltak: s így mivel azon igyekezett, hogy azoknak hasznára lehessen, kiket legjobban szeretett a világon, elhatározta magában, hogy feláldozza messzelátó terveit, miket keblében táplálgatott. Aztán mylady azt mondta neki, hogy nem szeretné ha elhagyná őt, a mit pedig mylady mondott, az szent volt előtte!

Az édes emlékü szűnideő utolsó napjaiban a grófnő kedélye egészen megnyugodott, mert egy reggel, mikor a posta megjött, s leveleket hozott a grófnak Londonból, ez úgy odavetve megjegyezte, hogy Mohun lord Párisba ment, s egész Európát be akarja utazni, s bár a gróf levertsége csak nem akart múlni, sem magaviselete változni, de myladynek ez oldalról már nem

levén mitől tartania, kedélye nyugodtabb, vidorabb lőn, s egész lelkét kitette, kecsének egész teljét arra fordította, hogy megint visszavarázsolja férje jó kedélyét s elűzze levertségét.

A gróf avval mentette magát, hogy gyöngén van, s orvosához kell folyamodnia, s el is megy Londonba doctor Cheynehez, hogy tanácsot kérjen tőle. Abban állapotok meg, hogy a lord és Esmond Henrik együtt menjenek Londonig, s egy hétfő nap reggel, octóber 10-én 1700-ban, meg is indultak lóháton Londonba. Azelőtt való vasárnap az eső csak úgy dőlt, s a család nem mehetett a templomba; estve a gróf áhítattal olvasta el az imát családja előtt, s Harrynak úgy tetszett, hogy végre az áldást oly bensőséggel, komolysággal és ünnepélyességgel mondta el, a hogy még soha sem hallotta. Mielőtt neje és gyermekei saját szobájukba mentek volna, megölelte, megcsókolta őket, sokkal gyöngédebben mint rendesen szokta volt, egész ünnepélyességgel és szerelemmel, mire ezeknek később is egész vigasztalás volt gondolniok.

Másnap reggel ép oly gyöngéden búcsuztak el a családtól, mint azelőtt való estve, felültek s egész nap mentek; estvére megérkeztek Londonba, a lord a «Trombitába» szállott, Whitehallon, a tyúk piaczon, hova a katonák jártak volt az ő fiatal korában, s maga is oda szokott betérni azóta mindig.

Egy órával a gróf megérkezte után (úgy látszott, hogy e látogatás előre ki volt csinálva), megérkezett ügynöke is Gray's-Innből, s mivel Harry azt gondolta, hogy a gróf négyszemközt szeretne ügyvédével lenni, el akarta hagyni a szobát; de ura azt mondta, hogy az ügy nem soká fog tartani, s bemutatta Esmond urat egész ünnepélyességgel az ügyvédnek, ki még az öreg gróf idejében lett a család ügynökévé. Ez jelentést tett, hogy a pénzt a rendelt napon kifizette magának Mohun lordnak, bow-streeti szállásán, hogy ő lordsága egészen el volt csudálkozva, mert szerinte nem szokás efféle becsületbeli ügyeket ügyvédekre bizni, hanem azért visszaadta ő nagysága váltóját, melyet most védenczének át is adott.

- Én azt hittem, Mohun lord Párisban van! - kiáltott fel Esmond, nagy csodálattal és aggálylyal.

- Az én kértémre jött vissza - jegyzé meg a gróf - számadásinkat kell tisztába hoznunk egymással.

- Hála Istennek, hogy már tisztába vannak hozva - szólt Harry.

- Igaz - válaszolá a gróf, keményen szeme közé nézve a fiatal embernek. - Mindig sürgette azt a pénzt, a mit, tudod, hogy elvesztettem ellenébe. Ez most ki van fizetve, ennyiben tisztában vagyunk, s most megint, mint jó barátok találkozhatunk.

- Gróf úr! - kiáltott fel Esmond - meg vagyok győződve, hogy ön nem a valót mondja nekem, s hogy ön és Mohun lord közt még nincs mindennek vége.

- Nincs mindennek vége? no bizony! Hisz még ma estve együtt vacsorálunk, s egy palaczknak végére járunk. Minden ember rossz kedvű, ki ily összeg pénzt veszít, mint én. De már ki van fizetve, s így haragomnak is vége.

- Hol vacsorálunk? - kérdé Harry.

- Vacsorálunk! Jó volna, ha bizonyos urak várnának, a míg meghívják őket - szólt mylord nevetve. - Te a Duke-Streetre mégy, s meglátogatod Betterton urat. Tudom, hogy szereted a színházat. Hadd járok én a magam útján, majd reggel együtt reggelizünk s eszünk, a mennyi csak belénk fér, mint egy szindarabban mondják.

- Istenemre! gróf úr, ez estve nem mozdulok ön oldala mellől - szólt Esmond Harry. - Úgy hiszem, még vitájuk okát is tudom. Esküszöm önnek, az egészben nincs semmi. Az nap,

mikor Mohun lorddal az az eset történt, beszéltem vele erről. Tudom, hogy semmi egyéb nem volt részéről az egész, mint köznapi udvariasság.

- Te tudod, hogy Mohun lord és nőm közt semmi sem történt köznapi udvariasságon kívül - szólt a gróf dörgő hangon - te tudtad s még sem szóltál nekem?

- Többet tudok az egészből, mint maga kedves úrnőm, százszor többet uram! Hogy is érthetné ez a gyermeknél ártatlanabb nő, annak a nyomorútnak elburkolt célzásait?

- Megengeded hát, hogy ő nyomorúlt, és hogy el akarta nőmet csábítani?

- Uram, önnek neje oly tiszta, mint egy angyal! - kiáltott föl a fiatal Esmond.

- Mondtam csak egy rossz szót felőle? - tört ki mylord - kételkedtem valaha tisztaságában? Utolsó napja lett volna az, melyen erre okot ad. Gondolod, azt hiszem, hogy nőm elbukhatik? Nem, erre nem elég szenvedélyes. Nem vétkezik, de nem is bocsát meg. Ismerem jól, s most, hogy elvesztettem: istenemre, tizezerszerte inkább szeretem, mint valaha, igen, inkább, mint mikor fiatal s szép volt, mint egy angyal, mikor öreg apja házában rám mosolygott, s várni szokott, míg a vadásatról megjöttem, s én piczi térdeire hajtottam fejemet, s keblén sírtam mint egy gyermek, s megesküdtem, hogy megjavítom magam, többet nem iszom, nem kártyázom, nem futok az asszonyok után; mikor az udvarnál minden ember bele volt bolondulva, s mikor gyermekével - Szent Györgyre! - szebb volt, mint az oltárkép! Tudom én, hogy nem vagyok méltó rá. De ugyan az istenért, ki is lenne az? Érzem én, hogy kifárasztottam, elkínóztam őt, jól tudom én azt! Nem is tudok én vele beszélni, ti tudós, könyves emberek tudtok, de én nem tudtam, éreztem én mindig, hogy nem tudtam; mikor te még csak tizenöt éves gyerkőcz voltál, s hallottalak benneteket, hogy beszélgettek egymással könyveitekről, verseitekről: olyan dühös voltam, hogy meg tudtalak volna fojtani. De te mindig jó fiú voltál, Harry, s tudod, hogy szerettelek is mindig. Éreztem, hogy ő nem az enyém, s a gyermekek sem: ekkor elkábítottam magamat, játsztam, ittam s dühömben és kétségbeesésemben mindenféle eszeveszettséget követtem el. Ekkor odajött az a Mohun, s megtetszett nőmnek, tudom, hogy megtetszett neki.

- Csalódik uram! lelkemre! csalódik! - kiáltott fel Esmond.

- Leveleket fogadott el Mohuntól - tört ki a gróf - nézd csak Harry, - s kivont egy darab vérfoltos papírt. - Az nap ejtette el, mikor nem törte ki a nyakát. Az egyik cseléd találta meg a földön s átadta nekem. Itt van, abban az átkozott komédiás stylusban. Isteni Gloriana, miért tekint oly hidegen rabszolgájára, ki imádja önt? Nem könyörül azon kínokon, melyeket szeme láttára kiállok? Nem méltat-e arra, hogy szívem vérével írott leveleimre válaszoljon? Több levelet is kapott tőle.

- De egyre sem felelt - viszonzá Harry.

- Az nem Mohunon múlt - szólt mylord - s én elégtételt veszek magamnak rajta, Isten engem úgy segéljen, elégtételt veszek.

- Egy pár könnyen odavetett szóért neje becsületét, családjá boldogságát akarja ön gróf úr koczára tenni? - vágott közbe Esmond könnyörögve.

- No bizony, nőm becsületéről egy szó sem lesz - viszonzá mylord - bővön elég ok van, a miért összeveszhetünk. Ha élek, meg lesz ez a bitang büntetve; ha elesem, csak családomnak lesz haszna abban is; legalább egy tékozlóval kevesebb lesz a világon, s Ferencz jobb nevelést kapott, mint atyja. Határozatom áll, Esmond Harry, s bármi történjék, engem készen talál. Gyermekeimről gondoskodtok, te és nőm.

Esmond Harry látva, hogy mylord erre a veszekedésre kötötte magát, s semmi ellenvetés sem fogja visszatartóztatni attól (akkor hevesebb, pezsgőbb vére volt, mint most, midőn a gondok az élet és a fehér haj meghűtötték), kötelességének tartotta kedves, jó védnöke mellett maradni. «Mylord - szólt tehát - ha vívásra határozta el magát, legalább ne menjen egyedül. Családunk kötelessége, mindig megállani a ház feje mellett s soha sem tudnám megbocsátani sem magamnak, sem önnek, ha nem engem választana segédjének, vagy ha a veszély perczében távol lennék öntől.»

- Szegény fiu, belőled pap lesz - kiáltott fel mylord, forróan megrázva Harry kezét - s nagy kár lenne, ha efféle dolgokba elegendnél.

- Hisz, maga nagyságod is gondoskodott a papságról - válaszolt Harry - s atyja urát sem gátolta papi ruhája, hogy a nyírott fejűek ellen harcoljon Castlewoodban. Az ön ellenségei az enyimek is uram: én is elbirom a kardot, látta ön, hogy meglehetősen tudok vele bánni, s úgy hiszem, nem ijedek meg, ha leveszik is a vitéz gombját. - S ekkor előadta irulva-pirulva (mert a dolog kényes volt, és félt, nehogy megsértse védnökét, hogy dolgába elegendett), mit beszélt Mohun lorddal, s hogy kész volt vele kardra menni, ha szükség lett volna, hanem ebbe nem lehetett szép szerével belehúzni. «És levágtam volna őt - szólt Harry nevetve. - Soh'sem tudta volna felfogni azt a botte-ot (szúrás), melyet Cambridgeből hoztam. Vívjunk csak egy félóráig s próbáljuk meg, majd megtanítom rá a gróft: a világon ez a legszebb szúrás, hanem ha elhibázza az ember, az ellenfél kardja hasában van.»

- Szent Györgyre, Harry, neked kellett volna a család fejének lenni - szólt mylord setéten. - Sokkal jobb Castlewood lord lett volna belőled, mint én, az én bolond fejemmel - végig simította kezével öcsce homlokát s gyöngéd, szeretetteljes pillantást vetett rá.

- Vessük le most kabátunkat, s gyakoroljuk magunkat egy félóráig, mielőtt estve lenne - szólt Harry, hálásan rázván meg gyámja férfias kezét.

- Harry, te csak akkora vagy mint az öklöm - viszonzá a gróf, videron - hanem igazán elhiszem, hogy levernéd ezt az embert. Nem fiam - folytatá tovább - nem kellenek nekem a ti cselvágásaitok és fogásaitok, tudok én a karddal bánni, s elvégzem én a magam dolgát, a magam módja szerint.

- De én is ott leszek, s meglátom, rendén fog-e menni minden?

- Igen, ott leszesz te is, az Isten áldjon meg.

- S mikor lesz? - kérde Harry, mert látta, hogy mylord a dolgot már előre kicsinálta magának.

- A dolog így áll: egy futárt küldtem Westbury Jackhoz, s azt izentem neki, hogy nagy szükségem van rá. Tudja ő, hogy miért, itt is lesz, s ő is iszik abból az üveg borból. Azután elmegyünk a duke-streeti színházba, hol Mohunnal fogunk találkozni, s akkor együtt vacsorálunk a «Rózsánál», vagy az «Agárnál». Ott aztán kártyát kérünk, s a felett hihetőleg összekapunk, s így, ha Isten segít, a világot vagy egy istentelen nyomorulttól és árulótól, vagy egy haszontalan szegény ördögtől mentjük meg, ki nem sokat bánja, ha itt is kell azt hagynia. Jobb is lesz Henrik, ha én itt hagyom, nőm is sokkal boldogabb lesz - szólt mylord mély sóhajjal, mely Esmond Harrynak szívéig hatott, úgy hogy zokogva borult gyámja áldó kezére.

- Már otthon, Castlewoodot értem, beszéltünk e dologról Mohunnal - folytatá a gróf. - Megmutattam neki a levelet, melyet elolvasék, szemére vettem alávalóságát; tagadni, nem tagadhatta, s csak azt mondta, hogy nőm ártatlan.

- És az igaz is; Isten előtt, gróf úr! ő ártatlan - jegyzé meg Harry.

- Oh, kétségen kívül. A nők mindig ártatlanok. Kétségen kívül, hanem persze elájult, midőn meghallá, hogy Mohun meghalt.

- De gróf úr, engem is Harrynak hívnak - vágott közbe Esmond, fülig elpirulva. - Ön azt mondta a grófnőnek: Harry meghalt!

- Kárhozat! hát már veled is megvójak? - tört ki a gróf, egész dühvel.

- Hát már kis kigyó, kit keblemen melengetélek, te is csípni akarsz? Te is? Nem, fiam, te becsületes gyerek, te derék fiú vagy. - S dühéből könyekbe tört át, mit még borzasztóbb volt látni. - Te jó fiú vagy s szeretlek is, de én oly hitvány vagyok, hogy nem is tudom miféle kard ölhetne meg engem. Hanem ime itt van már Westbury Jakab. Isten hozott Jakab, isten hozott öreg pajtás! Öcsém, Esmond Henrik.

- Ki a tekéket hozta be Castlewoodban - szólt Harry, meghajtva magát, s mindhárman leültek az előre elkészített palaczk mellé.

- Harry a hármaskör - szólt mylord. - Semmit sem kell tőle tartanod, Jakab. - Az ezredes nem szólt, de tekintete azt mondta, hogy «nem is úgy néz ki, mintha tartani kellene tőle.»

Azután a gróf elbeszélte az egész dolgot, melyről előbb csak röviden szólt. Mikor Mohun lorddal összeveszett, ezerhatszáz fonttal volt adósa, s Mohun azt mondta, hogy vár ő addig, mikor a gróf épen ki akarja fizetni. Hanem mylord kölcsön vett ezerhatszáz fontot, s azon reggel el is küldte azt Mohunnak; aztán mielőtt eljött hazulról, mindent rendbe hozott, s most egészen el volt készülve a párbaj bármily kimenetelére.

Mire néhány palaczk bort elfogyasztottunk, kocsit hozattunk, s - egyezés szerint - mindhárman a duke-streeti színházba mentünk. A darab Wycherleytől volt, «Szerelem az erdőben.»

Harry mindig borzalommal gondolt vissza e darabra és Bracegirdle asszonyra, ki a nő-szerepet vitte benne. Apródnak volt öltözve, megállt a színpadon ülő urak előtt, szén-fekete szemeit félvállról rájuk vetette, mylordra mosolygott, s kérdezte, mi baja van annak a falusi úrnak? Talán valami rossz hirt hallott Bullock Fairből?

Felvonások közt az urak ide s tova járkáltak, s szabadon beszélgettek. Mohun lorddal két úr volt: Macartney kapitány, egyenruhában, és egy ezüstös bársony-ruhás úr, szőke parókában, dús velencei csipke gallérral, ő nagysága Warwick és Holland gróf. Kezében egy csomó narancs volt, abból eszegetett s a színésznőket is megkinálta, kikkel sokat évődött. Mohun lord valami vastagot mondott Bracegirdle asszonynak, mire ez neki fordult, s azt kérdezte, hogy mit akar itt, és hogy ő és barátai talán megint meg akarnak valakit gyilkolni, mint szegény Mountford Vilmost? A gróf setét arcza erre még jobban elsetétült, s ördögi vészes kinézést nyert. Kik ezt látták, azután is mondták, hogy soh'sem feledheték.

Mikor a darabnak vége volt, a két társaság egymáshoz csatlakozott, s Castlewood gróf azt az indítványt tette, hogy menjenek valami vendéglőbe vacsorálni. A választás Lockit «Agarára» esett Charing Crosson. Mind a hatan együtt mentek: elől a három lord, utánuk Mohun lord kapitánya, Westbury ezredes és Esmond Henrik. Westbury elbeszélte menetközben Harrynak, hogy régi barátját, Dick diákot előléptették, testőr zászlótartó lett; írt egy könyvet is, a címe «Keresztyén hős», hogy az egész gárda neveti a sok büntetésért, mit ki kell állnia, mert a keresztyén hős semmi rendeletet sem tart meg, s már is volt egy pár párbaja. Azután halkabban kérte Westbury a fiatal Esmond urat, hogy ne elegyedjék a vitába. «Úgy sincs több szükség segédre - folytatá az ezredes - egynél, és a kapitányt vagy Warwick lordot könnyen el lehetne távolítani!» De Henrik nem egyezett bele, ő is végig ott akart lenni az egész dologban. Volt neki valami terve, s úgy hitte, hogy azzal majd megelőzi ő Castlewood grófot a kihívásban.

Midőn a vendéglőbe értek, külön szobát nyitattak, bort és kártyát hozattak; akkor elkezdtek inni, egymás egészségére, s a míg a pinczerek is jelen voltak, minden a legbarátságosabban ment.

Esmond Harry tervével se' többet, sem kevesebbet nem akart, mint, hogy beszédbe elegyedik Mohun gróffal, majd beleköt, s ő fog előbb összeveszni vele. Mikor tehát kártyát hoztak, fölszólítá, hogy játszszék vele.

- Ejnye csak - szólt Mohun lord (nem lehetett tudni, ha vajjon Harryt akarta-e kimélni, vagy, hogy nem igen vágyakodott megismerkedni a botte de Jesuite-tel) - fiatal tanuló úrficskák nem igen játszhatnak velünk. Ön még igen fiatal arra.

- Ki mondja azt, hogy én igen fiatal vagyok? - tört ki Harry. - Talán nem mer nagyságod?

- Nem merek? - riadt föl Mohun. Hanem Castlewood gróf kezdte észrevenni a dolgot, s félbeszakasztotta őket: «Játszom én veled Mohun tíz koronában. Kis bolondos fiú! Nem játszunk mi babra, mint ti Cambridgeben - Harrynak nem nyomta annyi pénz zsebét, mert félévi vagyonának már idejekorán jóformán nyakára hágott, mit volt mit tenni, mérgelődött, dühöngött, hogy egy betétre sincs elég pénze.

- Játszom én a fiatal úrral egy aranyban - szólt Mohun kapitánya.

- Úgy hiszem, a katona urak sincsenek nagyon bőviben az aranyoknak - jegyzé meg Harry.

- Talán csak úgy seprük az egyetemen? - kérde a kapitány.

- Ott a bolondokat seprűzik ki - válaszolt Harry - megbotozzák az akadékoskodókat, s vízbe dobják a léhűtőket.

- No hiszen akkor sokan is törődnek ott meg - jegyzé meg az ir-születésű kapitány s az egész társaság elkezdett nevetni, s szegény Harry nem tudott hova lenni mérgében.

Mohun lord épen ekkor koppantott, s el is oltotta szerencsésen a gyertyát. A szolgák épen új palaczkokat és poharakat hoztak, s így jelen voltak, mikor Castlewood gróf felkiáltott: - Mi az ördögöt csinál Mohun, ön veszettül ügyetlen! Pinczér, gyújtsa meg azt a gyertyát.

- Az a «veszettül ügyetlen», veszettül ügyetlen kifejezés, gróf úr - válaszolt a másik. - Városi gentleman nem él ilyen kifejezéssel, vagy ha igen, bocsánatot kér.

- Én falusi ember vagyok - szólt mylord.

- Látszik is minden fogásából - viszonzá Mohun lord. - Senki fia se mondjon engem veszettül ügyetlennek!

- Gróf úr én szeme közé dobom e szavakat; utánok küldjem a kártyákat is?

- Uraim, uraim! a cselédek előtt! - kiáltottak föl Westbury ezredes és Warwick gróf egyszerre. A szolgák gyorsan kitakarodtak a szobából, s elbeszélétk, hogy odafenn veszekednek.

- Úgy hiszem, a beszédből elég volt - szólt Westbury ezredes. - Holnap reggel akarnak az urak találkozni?

- Kész-e Castlewood lord szavait visszavonni? - kérde Warwick gróf.

- Castlewood lord kész verekedni - válaszolt Westbury ezredes.

- Akkor nincs mért több szót vesztegetni. Jegyezzék meg uraim, a kifejezés sértő volt, s a fölszólításra sem vonatott vissza.

- Nem vonatott vissza - szólt Castlewood lord, s feltette kalapját - Hol és mikor találkozunk?

- Ha mylord szavait vissza nem akarja vonni, a mire pedig a legőszintebben kérném, azon esetben úgy hiszem, soha sem lenne jobb alkalmunk, mint épen most - szólt Mohun lord. - Hozassunk gyaloghintókat, s induljunk Leicester Fieldre.

- Lehetek oly szerencsés, hogy lordságoddal én is váltsak egy pár kardcsapást - kérde Westbury ezredes, mélyen meghajtván magát Warwick gróf előtt.

- Megtiszteltetés lesz rám nézve - viszonzá mylord, udvarias bókkal - ha oly férfival mérhetem össze kardomat, ki Monsnál és Namurnál is jelen volt.

- Megengedi tisztelendőséged, hogy egy kis leczkét adjak önnek? - kérde a kapitány.

- Nem, nem uraim! bővön elég kettő egy részről - vágott közbe Harry gyámja. - Ne bánts a fiút, Macartney kapitány - s megrázta Harry kezét, élteben utolszor, egyet kivéve.

Az ivó-szobában mindnyájan megálltak, s Castlewood lord nevetve jegyezte meg a pinczérnőnek, hogy ez a kártya menkő-tűzbe hozza az embert; hanem a vitának vége van már, s az egész társaság Mohun lord bow-streeti házába megy, hogy még egy pár palaczknak nyakára hágjanak lefekvés előtt.

Ekkor hozattak hat gyaloghintót, a hat gentleman bele ült, s titokban megrendelték az embereknek, hogy Leicester Fieldnek tartsanak, mert ott az urak kiszállnak a «Zászló» korcsmával szemben. Az idő már éjfélre járt, s az egész város az ágyban volt s csak itt-ott pislogott egy mécs az ablakokban, hanem azért elég világos volt az éj a szerencsétlen szándék kivitelére, s így mind a hatan e végzetes térhez értek; a gyaloghintósok a kapu rostélyzatán kívül álltak meg, azon esetre, ha valaki zavarni találná a találkozást.

A mi ott történt, köztudomású dolog, s ott feketélik vidékünk történet-lapjain, intő például a rakonczátlanoknak. Harrynak úgy tetszett, hogy alig egy pár percze vívtak, bár maga is nagyon el volt foglalva ellenfele szúrásával, melyek szörnyű tüzesek voltak, s nem igen engedték, hogy az időre figyeljen, midőn a gyaloghintósok, kik pőfékelve döltek a rácsozathoz, mintha a szomorú harczot őrizték volna, egyszerre elkiáltották magukat. Harry sejtette, hogy valami szerencsétlenség történt, leejtette kardját s szétnézett. Ellene e perczben jobb kezén sebet ejtett, de a fiatal ember nem sok ügyet vetett e sebre, s oda rohant kedves gyámjához, ki már a földön hevert.

Mohun lord fölötte állt.

- Nagyon meg vagy sebesítve, Ferencz? - kérde tompa hangon.

- Azt hiszem, végem van! - szólt mylord hörögve.

- Nem, nem, az nem lehet - viszonzá a másik - s Isten legyen tanum, Esmond Ferencz, hogy bocsánatot akartam kérni tőled, csak alkalmat nyújtottál volna. Abban az - az első ügyben, mikor összevesztünk, esküszöm, hogy csak én magam voltam a hibás, és - és a - grófné...

- Pszt! - rebegi mylord, alig hallhatólag, félkönyökre emelkedve.

- Az egész vita a kártyából eredt; az az átkozott kártya! Harry, édes fiam, te is sebet kaptál? Az Isten áldjon meg! Mindig szerettelek Harry, gondoskodj az én kis Ferenczemre, és - és vidd el e kis emléket nőmnek.

S evvel benyult keblébe egy hajfűrt után, melyet mindig ott hordott, de ájulva rogyott vissza.

Mindnyájan elrémültek, azt gondolván, hogy meghalt, hanem Esmond és Westbury ezredes behívták a gyaloghintósokat, s elvitték mylordot Aimes sebészhez, Long Acreben, ki fürdőt is tartott; felverték az egész házat, s lefektették a párbaj áldozatát.

Mikor a gróf már ágyban feküdt, az ügyes és jószívű sebész megvizsgálta sebét. Azután a Harry kezét kötötte be, ki a sok vérvesztéstől maga is elájult a házban, s egy darabig eszméletlen feküdt. Természetesen, mielőtt a fiatal ember magához tért, kedves gyámja után tudakozódott; erre a sebész bevitte azon szobába, melyben a gróf feküdt. Castlewood lord már azelőtt elküldött volt papért, s mint a sebész mondá, szörnyen vágyott öccsével beszélni. A gróf ott feküdt az ágyon, sáppadtan mint egy szellem, azzal a merev, baljós tekintettel, mely a halál közellétét jelenti. Aléltan intett kezével, hogy menjen ki mindenki. - «Csak Esmond Henrik!» - kiáltá, s keze erőtlenül hanyatlott takarójára. Harry oda lépett, letérdelt és csókjaival borítá a lehanyatlott kezet.

- Már te is majdnem pap vagy, Harry - susogta mylord, sáppadt mosolylyal, s hideg kezével megszorította a Harryét. - Elmentek mindnyájan? Hadd gyónjak meg neked, halottas ágyamon.

S mintha a halál, szavainak ünnepélyes tanujaként, ágya lábánál állt volna, a szegény haldokló míg várta, hogy hideg kezeit kiterjessze felé: kinyögte utolsó kívánságait családjára nézve; bűnei töredelmes vallomását s szerelmét a világ iránt, melyet elhagyni készült. Némely szavai pedig, a mily közlől érdeklék Esmondot, ép oly bámulatba is ejtették. Mylord e közben láthatólag hanyatlott, s még be sem végezte vallomásait, midőn Atterbury úr, a pap, kiért elküldtek volt, megérkezett.

Atterbury akkor még nem érte el azon magas egyházi polczot, melyre később jutott, egyszerű lelkész volt, de az egész várost egyházába vonta ékesszólásával. Keresztfia volt grófomnak, ki atyjának növendéke volt; Oxfordból gyakran jött Castlewoodba látogatóba, s úgy hiszem az ő munkája volt, hogy Esmond Harryt inkább Cambridgebe vitték mint Oxfordba; mert erről Atterbury, bár maga is azon egyetemnek volt kitűnő tagja, csak rosszat beszélt.

Küldöttünk, bár reggeli öt óra volt, már könyvei közt találta Atterburyt, ki rögtön követte őt mylord ágyához. Harry épen a grófot ápolta, s halál vallomásait hallgatta.

Mihelyt mylord meghallotta, hogy Atterbury megérkezett, megszorítá Esmond kezét, s kérte, hogy hagyja magára a lelkészszel. Harry hát visszavonult ez ünnepélyes találkozástól, de azért imái és keserve körül lengték haldokló jótevőjét. A mit mylord vele közlött, egészen megzavarta fejét, mert oly titkot tárt föl előtte, mi őt közlől érdeklé. S volt is oka, miután azt meghallotta, aggódni rajta, s nehéz volt mind elméje hánykódása, mint határozatra jutása.

Míg oda benn Atterbury és haldokló hive között tartott a beszélgetés: a fiatal ember keblét véghetlen zavar és harcz zajgotta át.

Egy óra elteltével, talán több is lehetett, Atterbury kijött a szobából, keményen tekintve Esmond szeme közé. Kezében iratot tartott.

- Nemsokára Isten rettenetes ítélőszéke elébe lép - susogá a lelkész. - Föltárta keblét előttem. Megbocsát és kárpótlást akar nyújtani. Nyilvánosan történjék? Hivjunk tanukat, hogy aláírják?

- Tudja Isten - zokogá a fiatal ember - kedves lordom mindig jó volt hozzám egész életemben.

A lelkész Esmond kezébe adta az iratot. Harry rátekintett, de nem láthatá, mert szemei könyben úsztak.

- Ez gyónás - jegyzé meg Harry.

- A hogy vesszük - szólt Atterbury. - A kandallóban tűz égett; előtte száradtak a fürdőruhák, egy sarokban felhalmozva; mylord vére feketéllett rajtok. Esmond a tűzhöz lépett, s beledobta az iratot. A tágas kandalló csempével volt kirakva. Milyen kicsiségre emlékszik az ember, az ily ünnepélyes percekből! egy könyv sorára, mit nagy bánatunkban olvastunk, az utolsó tál

étel izére, mit párbaj, nevezetes találkozás vagy elválás előtt ettünk. A kandalló téglájára egy esetben kép volt kivésve, a mint Jákób, szőrös keztyűjében megcsalja Izsákot Esau elsőszülötti jogával. A lobogó irat megvilágítja a képet.

- Ez csak gyónás volt, Atterbury úr - szólt a fiatal ember. Oda könyökölt a kandalló párkányára, szemei könybe lábbadtak. Ezek voltak az első könyek, mióta mylord mellett ült, mert gyámja szerencsétlensége egészen elfásította, de még jobban az, a mit a szegény haldokló vele közölt, s ha meggondolta, hogy ő fogja azokkal, kiket legjobban szeret a világon, e kettős szerencsétlenséget tudatni, reszketni kezdett.

- Jerünk hozzá - indítványozá Esmond s be is mentek mindjárt a másik szobába. A felkelő hajnal szegény mylord sáppadt arcára és vadul forgó szemeire esett. Tekintete a haldokló megtört tekintete volt. A sebész is ott volt, ki akkor ment vala be, mikor Atterbury eltávozott volt a szobából. A gróf Esmondra szegzé tekintetét. A haldokló hörgése majdnem megfojtotta Harryt.

- Gróf úr - szólalt meg Atterbury - Esmond úr nem kivan tanukat. Elégette az iratot.

- Édes jó uram! - zokogott Esmond, letérdelve; megfogta kezét és megcsókolta azt.

A gróf fölpattant ágyában, s átkarolta Esmondot. «Isten á-áldj...» - de többet nem birt mondani. Száján omlott a vér, s elborította a fiatal embert. A jó lord megszűnt élni. Ajkán áldással, férfias szívében szeretettel, bűnbánattal és gyöngédséggel mult ki.

- Benedicti benedicentes - szólt Atterbury úr, és a fiatal ember, az ágy lábánál térdelve, egy Ament nyögött rá.

- De ki tudatja ezt a grófnővel? - volt Esmond legelső gondolatja. E szomorú kötelességre Atterburyt kérte meg, mert ő maga nem érzett elég erőt magában e lesújtó hírrel úrnője szeme elé lépni. Atterbury oly jó volt, hogy elvállalta e küldetést, Esmond tehát sebtibe egy kis czédulácskát írt a lord szolgájának, hogy lovakat rendeljen Atterbury úr számára, s maga is menjen vele, és hogy az Esmond ingóságait szállítsa a Gatehouse börtönbe, önkéntesen akarván magát a törvény kezébe adni.

MÁSODIK KÖNYV.

ESMOND ÚR KATONAI ÉLETÉRŐL S EGYÉB AZ ESMOND CSALÁDOT ILLETŐ DOLGOKRÓL SZÓL.

ELSŐ FEJEZET.

Fogházban vagyok, hol látogatást kapok, de vigaszt nem.

Azok, kiktől a halál idő előtt ragadott el tisztelt és szeretett egyéneket, s kik tudják, mily erőtlén ilyenkor a vigasztalás, képzelhetik mekkora volt Esmond Harry aggodalma azután, hogy azon iszonyú éj véres, gyilkos jelenetében ő is egyik szereplő volt. Érezte, hogy nem tudott volna kedves úrnőjének szemei elébe kerülni s az eseményt elmondani neki. Hálával gondolt a jó Atterburyre, ki magára vállalta, hogy közli a szomorú hirt myladyvel; de fájdalomán kívül, mi börtönébe kísérte, volt még szívében valami, a mi titkosan könnyíté s vigasztalá őt.

Szerencsétlenül elesett rokona nagyfontosságú titkot közölt Esmonddal halálos ágyán. Ha ő ezt fölfedezi, mit jogosan s becsülettel tehete, akkor csak nagyobb bánattal sújtja azokat, kik előtte a világon legkedvesebbek valának s kik a nélkül is már eleget szenvedtek. Megszégyenítsé s zavarba hozza-e, kikhez a szeretet s hála annyi köteléke csatolá? mogfoszsza rangjától atyjának özvegyét? Kisebbitse s bemocskolja atyjának s rokonának becsületét? és miért? haszontalan czímért, melyet egy ártatlan gyermeknek, szeretett úrnője fiának, megfosztásával fogna viselni! Míg a szegény gróf végső óráiban vallomásait tevé, Harry meghányta-vetette lelkében e kérdéseket. Egyfelől állott a nagyravágyás, kísértés, sőt még a jog is, de másfelől a szeretet, hála és hűség küzdött. S midőn a tusának vége volt, Harry lelkét a méltó boldogság érzete fogta el; szemeiben hálakönyekkel adott hálát Istennek, hogy képes volt erre határozni el magát.

- Midőn saját vérem megtagadott - gondolá magában - e drága jó barátok befogadtak s ápoltak. Midőn névtelen árva voltam s pártfogóra volt szükségem, fölleltem azt ama gyöngéd lélekben, mely midőn a számadásra indult, megbánta a jogtalanságot, mit tudta nélkül követett el.

E vigasztaló gondolattal lépte át önkénytesen a börtön küszöbét, utoljára csókolva meg jóltevőjének hideg ajkait.

Harmadnapra azután, hogy a westminsteri börtönbe ment (hol seblázban fekvé nem kis kínokat szenvedett), azon gondolatokkal s elhatározásokkal tépelődve, melyek, mint imént mondók, lehangolák, de másfelől vigasztalák is őt, bejött az Esmond H. börtönőre s jelenté, hogy egy látogató tudakozódik róla s ámbár, mint mondá, nem láthatta arcát, mely egészen fekete fátyolba van burkolva, mint szintén termete is, melyet a legmélyebb gyász takar, Esmond mindjárt tudta, hogy e látogató az ő drága úrnője.

Felkelt ágyáról, melyen gyöngesége miatt feküdt s miután a börtönőr kimenve, reá s vendégére zárta az ajtót, feléje közeledett, kinyújtotta balkezét (mert a jobb meg volt sebezve s bekötve), hogy megfogja vele úrnőjét, azt a kegyes kezét, mely érette számos év óta annyi baráti szolgálatot tett.

De Castlewood grófnő visszahúzódott előle, hátravetette fátyolát s a nagy rostélyos ajtóhoz támaszkodott, melyet a börtönőr imént zárt reájok. A grófnő arcza kísérteties fehér vala,

midőn Esmond a fátyolról rá tekintett, s rendesen oly barátságos és szelid szemei a fájdalom és harag oly szomorú kinyomatával tapadtak reá, hogy a fiatal ember, ki tőle szeretetlenséghez szokva nem volt, önkénytelenül elfordítá róla tekintetét.

- Hát itt kell-e önt látnom Esmond úr? - szólt mylady - ennyire juttatott ön engemet!

- Kegyed engemet szerencsétlenségemben vigasztalni jött asszonyom - felelt Esmond (bár igazán nem tudta miként szólítsa meg, annyira el volt fogulva látásán).

Mylady közelebb lépett hozzá, de azután csöndesen s reszketve megállott, kis, fehér kezeit összekulcsolta, ajkai remegtek s fekete fátylából üresen meredtek reá szemei.

- És nem szemrehányásokat tenni nekem - folytatá szünet után Esmond. - Bánatom magára is elég.

- Vonja vissza kezét, ne érintsen vele! - kiálta mylady. - Hiszen vér van rajta.

- Bár egy cseppig elfolyt volna - mondá Esmond - ha kegyed gyöngédtelen hozzám.

- Hol van férjem? - tört ki a grófnő. - Henrik! adja vissza férjemet. Miért volt ön vele az éjjel, ha elnézte, hogy meggyilkolják. Miért menekült meg a gaz, ki e tettet elkövette? Ön-e házunk lovagja, ki megakart halni érettünk? Ön, kit férjem szeretett, kibe bízott, s kire én bízam őt? Ön az, ki hálásnak s feláldozónak állítá magát, s kinek én hittem, igen, én hittem önnek, miért van ön itt, ha derék Ferenczem nincs többé? Miért jött ön hozzánk? Csak bút és bánatot hozott reánk s megbánást, keserű megbánást szeretetünk, s szivességünkért! Bántottam-e önt valaha Henrik? Ön árva gyermek volt, midőn először láttam, midőn ő, ki oly jó, oly nemes, oly bizalmas volt, először látta önt. Ő el akarta önt utasítani, de én bolond fejemmel esedeztem előtte, hogy engedje önt maradni. Ön azt állította, hogy szeret minket, mi elhittük, ön szerencsétlenné tette házunkat, férjem szive elfordult tőlem s én ön miatt vesztém el őt, elvesztém őt, ifjúkorom szerelmét! Imádtam őt, ön tudja, hogy imádtam őt, ő megváltozott irányomban. Nem volt többé az én régi Ferenczem, az én kedves, kedves hősöm! Mielőtt látta önt, szeretett engem és én is szerettem őt, az ég tudja mennyire szerettem! Miért nem tudta elküldeni önt közülünk? Ennek csak az ő jó szive volt oka, mely akkor nekem semmit meg nem tagadott. S bármily fiatal volt ön s gyöngé és elhagyott, tudtam, hogy szerencsétlenséget hoz reánk, ha befogadjuk. Kiolvastam ezt önnek arczából s szemeiből. Láttam, hogy vést jósolnak nekünk, s a vész megjött, tudtam, hogy úgy lesz! Miért nem halt meg mikor meghimlőzött, mikor ágya mellett virrasztottam, mikor félre beszélt s nem ismert meg engemet s nevemet kiáltotta, pedig én ön mellett állottam! Mind az, mi azután történt, igazságos büntetés volt gonosz és féltékeny szivemért. Bűnhödtem! oh iszonyuan bűnhödtem. Férjem vérében fekszik, védelmemben gyilkolták meg gyöngéd, nagylelkű uramat, és ön jelen volt Henrik s engedte, hogy megöljék!

Ezen, a fájdalom szilaj hangján tördelt szavai annak, ki rendesen oly nyugodt volt s ritkán szólt másképp, mint nyájas mosolylyal s elandalító hangon, szokatlanul zúgtak Esmond füleiben s mint mondják láza alatt (melybe sebe s talán e szenvedélyes, meg nem érdemlett kifakadás okozta felindulása miatt esett), sokat tépelődött e kifejezésekkel, Úgy látszott, mintha még áldozatai s szeretete is e hölgy s e család iránt rosszra fordulnának s szemrehányást érdemelnének, mintha köztük mulatása igazán csak bűnnek lett volna szerző oka, mintha élete fájdalom s keserűség lenne reájok nézve! Mire Castlewood grófnő élesen, gyorsan s könnyek nélkül beszélt, Esmond egy szót sem szólt, semminek ellen nem mondott, hanem leült bőrtöni ágyára s még jobban leverte azon gondolat, hogy épen e lágy, szeretett kéznek kell őt oly kegyetlenül sújtania, s hogy e nő végzetes bánatával nincs ereje szembe szállani. A grófnő szavai megpendítették emlékezetének minden húrját, gyermek- s ifjúkora minden jelenei elvonúltak szemei előtt, míg e hölgy, ki még tegnap oly szerető és nyájas vala, ez angyal, kit szeretett és imádott, előtte állt, s metsző gúnyszavakkal s haragos tekintetével ostromozta őt.

- Bár én haltam volna meg mylord helyett - nyögé végre Harry. - Nem rajtam mult, asszonyom, hogy nem én haltam meg. De a végzet erősebb mindnyájunknál, az ő akarata volt, a mi történt. Jobb lett volna nekem meghalnom mikor beteg voltam.

- Úgy van Henrik - felelt mylady, egy pillantást vetve reá, mely oly szeretetteljes s egyszerűs mind oly szomorú volt, hogy az ifjú fölkapva karjait, visszahanyatlott s arcát az ágyterítővel fedte el. Midőn megfordult, sebzett keze a falba ütődött, a kötelék félrecsúszott karjáról s érzé, hogy sebéből ismét omlik a vér. Emlékszik, hogy ez eseten titkos örömet érzett s azt gondolta: «ha én most meghalnék, ki fogna búsulni miattam?»

A vérvesztés, vagy pedig a fájdalom és kétségbeesés, mely a szerencsétlen ifjú lelkét eltölté, hirteleni ájulást kellett hogy előidézzon, mert később alig emlékezett vissza egyébre, mint hogy valaki, hihetőleg úrnője, kezét tartotta s aztán hogy fölébredt, két vagy három a börtönhöz tartozó egyén susogó neszére ágya körül, melyben a karjából kifolyt vér egész tócsát képezett.

A fogházi sebész, ki történetesen jelen volt, újra bekötözte a sebet, a börtönfelügyelő neje s szolgálója, két áldott lélek, a beteg mellett voltak. Esmond felébredésekor még a szobában látta úrnőjét, ki azonban szótlanul hagyta el őt, de a mint a felügyelő neje később monda, a grófnő még egyideig az ő szobájában maradt s csak akkor hagyta el a börtönt, midőn értesült, hogy Esmond valószínűleg jobban lesz.

Napok mulva, midőn Esmond felüdült a lázból, mely azon éjjel meglehetősen rohamos volt, a derék felügyelőnő egy kimosott s kivasalt zsebkendőt hozott betegének, melynek szögletén Esmond úrnőjének jól ismert névjegyére s grófi koronájára akadt. «A grófnő bekötötte vele az ön karját, midőn elájult, még mielőtt segélyt kiáltott volna» - monda a felügyelő neje. «A szegény asszony nagyon szívére vette férje halálát. Ma temették el, sok úri kocsi kísérte, Marlborough herczegé, meg a Sunderland herczegé és sok testőrtiszté, kikkel a gróf a másik király alatt együtt szolgált; a grófnő két gyermekével Kensingtonban volt a királynál s igazságot kért Mohun gróf ellen, ki most bujdosol, és Warwick s Holland gróf ellen, ki kész megjelenni s aláadni magát a törvénynek.»

Ezeket az újságokat tudá meg a börtön lakója felügyelőnőjétől, ki ez elbeszélést azon állítással toldotta meg, hogy ő becsületes asszony s az ő szolgálója Molly is az, ki a világért sem akarta ellopni Esmond úrnak azt a pillangós arany inggombját, mely ájulásakor eltűnt. Esmond gondolatai a korai sírhoz, a bátor szívhez, a szíves baráthoz, egyenes beszédű s nemes gondolkodású védurához szállottak (ha feltételeiben ingadozó volt, sokkal szilárdabbak-e a nála derekabbak?), ki kenyeret s menhelyet adott neki, midőn egyikkel sem birt, otthont s szerető szívet, midőn ezekben hiányt szenvedett s ki, ha el is hallgatott előtte egy életbevágó titkot, de megbánta e tettét halála előtt, s ha jogtalanság is volt ez, de legalább olyan, melyet önvád követett, s csaknem ellenállhatlan kísértés idézett elő.

Esmond kezébe vette a zsebkendőt, miután az ápolónő kiment, megcsókolta s a szögletébe himzett címert szemlélte. «E cím sok bánatodba került, szerető, gyöngéd hölgy. Megfoszszalak-e tőle téged s gyermekeidet? Nem, soha! Legyen a tied s hordozd kedves kis Ferenczem! Ha nem tudok magam szerezni nevet magamnak, hadd haljak meg a nélkül. Egykor, ha kedves úrnőm majd szívembe lát, kárpótolva leszek, ha nem is itt alatt és most, majd másutt valahol, a hová nem követ a tisztesség, hol csak az örök szeretet uralkodik.»

Szükségtelen elbeszélni itt (mivel az ügyvédi jelentésekben már föl van jegyezve) azon pernek részleteit s kimenetelét, mely Castlewood gróf gyászos meggyilkolása miatt folyt. Azon két úr közül, kik e szomorú eseményben részt vettek, a másodikat, Warwick és Holland grófot, ki Westbury ezredessel csapott össze s attól sebet is kapott, a peerek (kik Somers gróf elnökle

alatt törvényt láttak felette) ártatlannak ítélték, a főtettes pedig, Mohun gróf, kit gyilkosság bűnében marasztaltak el (de ki erre valóban kényszerítve volt, s tettét őszintén meg is bánta), kegyelem útjára fölbbeztetett, így büntetés nélkül fölmentették. A meggyilkolt nemes özvegye, mint nekünk a börtönben beszélték, rendkívüli lelkierőt tanúsított s kijelentette, hogy ha tíz évig is kell várnia, míg fia teljesítheti akarátát, ő bosszút akar állani férje gyilkosán. Ennyire s ily hirtelen látszott őt a bánat, düh és szerencsétlenség megváltoztatni. De szerintem se jó- se balsors nem változtatja meg a férfiakat és nőket. Csak kifejti jellemöket. Miként ezer gondolat szendereg az emberben, a nélkül hogy létezésükről is tudna, míg tollat nem vesz kezébe, hogy írjon, úgy a szív is rejtély még az előtt is, kinek mellében van. Ki az, ki meglepetve ne észlelte volna magán, hogy bosszúra vagy tevékenységre sarkaltatott, hogy jóért vagy rosszért szenvedélyre gyuladott? ez indulatoknak csirái nem gyanítva keblében rejtettek, míg az alkalom életre nem szólítá. Úgy tetszett, hogy férje halálával Castlewood grófnőnek egész magaviseletében s lelkében nagy változás történt, de erre a maga helyén visszatérünk.

Míg az urak pöre, előjogaik szerint Westminsterben a peerek előtt folyt, hová fényes menettel csónakokban hozták őket, tisztekből s alabárdosokból álló kísérettel: addig azon köznemesek felett, kik ama szerencsétlen párbajban részt vettek, Newgateben bíraskodtak, mint állásuk hozta magával, s mivel mindnyájukat bűnösnek ítélték, szintén kegyelem útjára fölbbezték. Mint tudjuk, ily esetekben úgy hangzik az ítélet, hogy a bűnös egy évig, vagy míg a királynak tetszik, tömlöczben ül, kezét tüzes vassal vagy csak hideggel megbélyegzik, a büntetésnek ezen részét azonban a király kegyelem útján rendesen el szokta engedni. E szerint Esmond Harry huszonkét éves korában bűnös és fogoly volt. Bajtársai, a két ezredes, nagyon könnyen vették a dolgot. A párbaj, úgyszólván, hivatásukhoz tartozott s becsülettel nem is utasíthattak vissza ilyenmő fölszólítást.

Más volt az eset Esmonddal. A kardcsapás, mely jó pártfogójának éltét kioltá, az övét is megváltoztatta. Míg Esmond a börtönben ült, a vén Tusher beteg lett s meghalt, Castlewood grófnő pedig Tusher Tamást nevezte ki a megürült papi állomásra, holott e hely betöltéséről oly sokszor s gyöngéden elbeszélgetett Esmond Harryval, elmondta, hogy soha el nem válnak egymástól, miként fogja Harry a kis Ferenczet nevelni, hogy mily boldogság, s az életben legszebb hivatás oly falusi papnak lenni, mint a kegyes Herbert György, vagy az istenfélő dr. Ken, mint fog majd jó feleséget szerezni Esmond Harrynak (ha mindenként azon van, hogy nősüljön; a mi a grófnőt illeti, ő Erzsébet királynővel tart, ki azon véleményen volt, hogy a püspöknek ne legyen neje, s ha a püspöknek nincs, miért legyen a papnak?) s száz meg száz szép tervről csevegett vele esténként a kandallónál, míg a gyermekek a teremben futkostak s játszadoztak. Mind e kilátások halomra dültek most. Tusher Tamás megírta Esmondnak a börtönbe, hogy pártfogónője őt, a fiút, tette meg papnak azon egyházközségben, melyben tisztas atyja annyi évig szolgált, hogy a grófnő e gyászos események után (melyekről Tom a legépületesebb iszonyodással beszélt) nem lenne képes a tiszteletreméltó Tusher szószékén s fiának asztalánál látni azon embert, ki az atya haláláért felelős; hogy ő ladysége meghagyta neki, tudassa Esmonddal, hogy ő imádkozik rokonának bűnbocsánataért s világi boldogságáért, hogy kész segíteni őt, bárminő pályára szánná magát, de a síron innen nem akar vele többé találkozni. Tusher pedig a maga részéről biztosítá, hogy imádkozni fog érte, mint ifjúkori barátjáért, s ajánlotta neki, hogy míg börtönben van, olvasson bizonyos theologiai műveket, melyeket nagyon üdvösöknek állított a Harry szánandó állapotában levő bűnösökre nézve.

Ez volt a köszönet az önfeláldozó életért! ez, az évekig tartó szeretetteljes együttlét s szenvedélyes hűség eredménye! Harryt, ki meg akart halni pártfogójáért, alig tartották többnek egy gyilkosnál, úrnője nem tudja mekkora áldozatot tett Harry érte, s megvetéssel fordul el tőle, mindazt, mi a családé, neki köszönhetik s ime a grófnő alamizsnát emleget, mint valami cselédnek! A jóltevője elvesztésén való bánat, saját állapotának súlya s jövője kételyei, mind

feledve lőn s háttérbe szorult azon megalázás érzete előtt, melyet, s a mily kínosan! szenvednie kelle.

Válaszolt a börtönből Tusher úr levelére, sok szerencsét kívánt ő tisztelendőségének a castlewoodi papsághoz s gúnyosan fölszólította, hogy csak kövesse bámulandó atyjának nyomdokait, kinek palástja reá maradt; megköszönte ő ladységének az alamizsna-ajánlatot, de reménylő, nem fog reá szorulni, kérte a grófnőt, hogy ha valaha iránta való határozatát megváltoztatná, ő kész lesz bizonyítékokkal szolgálni hűségéről, mely soha meg nem tántorodott, s melyet ama háznak nem kellett volna soha kétségbevonni.

«És ha e világon nem fogunk többé találkozni, vagy csak mint idegenek» fejezé be Esmond úr, «mely kegyetlen és igaztalan ítélet ellen panaszkodni nem tartom méltónak, meg fogja később tudni a grófnő, ki volt hű hozzá s hogy vajjon volt-e oka rokona és szolgája szeretete s önfeláldozása felől kételkedni?»

E levél elküldése után a szegény fiatal ember lelke nyugodtabb volt, mint azelőtt. A csapás lesújtott s ő elviselte azt. Kegyetlen istennője megrázta szárnyait, ellebbent s magánosan s barát nélkül hagyta őt, egyedül, virtute sua. Csüggedéstől öntudata, a vele történt méltatlanság érzete, s becsülete és szerencsétlensége óvták. Mint láttam férfiakat hirteleni trombitaszóra talpra állani s fegyvert ragadni, úgy a szív is elszántan ugrik föl a válság perczében s rendületlenül megy a fenyegető veszély elibe s akár győz, akár bukik, de bátran néz szemébe. Oh! nincs ember, ki tudná mily erős, vagy mily gyenge, míg alkalma nem volt megmérni erejét! Ha vannak az ember életében gondolatok és tettek, melyekre csak szégyenérzettel gondolhat vissza, bizonyára vannak olyanok is, melyeket büszkén vall magáéinak, s melyekre örömmel emlékezik: megbocsátott méltatlanságok, olykor legyőzött kísértések s nehézségek, melyeken kitartással diadalmaskodtunk.

Esmond Harryt fogsága alatt inkább ily állapotára vonatkozó gondolatok bántották, mintsem az elhunyt miatt érzett leverő bánat, de lehet gondolni, hogy egyik bajtársával sem közölhette bizalmasan érzelmeit, a miért azok azt hitték, hogy önvád s pártfogója halála miatti bú kínozza a fiatal embert, ki meg is hagyta őket e csalódásukban.

Oly mogorva, hallgatag társalgó volt, hogy szenvedésének részesei, a tiszték, többnyire magára hagyták őt s valószínűleg kevéssé lévén egyénisége által elragadtatva, kockával, kártyával s pohárral vigasztalták magokat, s saját módjuk szerint üzték el a fogság unalmát. Esmondnak úgy tetszett, hogy éveket töltött fogságban s egészen megváltozott s megvénült, mire megszabadult.

Életünk némely szakáiban néhány hét alatt izgalmas éveket élünk át, s úgy pillantunk vissza ezen időkre, mint régi és új életünk közti mély szakadásokra. Az ember maga sem tudja, mennyit szenved ezen válságos szívbetegségekben, míg csak a baj el nem enyészett s úgy nem pillant vissza reájok. Míg tartanak, tűrhető a szenvedés. A nap több-kevesebb fájdalom közt eltelik s az éj lejár valahogy. Csak később látjuk, mekkora volt a veszély, mint az, ki nyaktörő vadászatban vagy futtatásban visszapillant az árokra, melyen átugratott s csodálkozik, hogy bele nem vészett. Oh fájdalom és düh, méltatlanság és kegyetlen szenvedés sötét napjai! Megvénhedett már, ki most reátok visszagondol. Régen megbocsátott már s megáldotta a szelid kezét, mely rajta a sebet ejtő, de a seb csak behegedett s helye még mindig látható; idő, könnyek, édelgések s megbánás nem képesek elenyésztetni a forradás helyét. S még sem tanuljuk meg soha lerázni e gondokat! Reficimus rates quassas, újra meg újra tengerre bátorlodunk s új esélyeket kísértünk meg. Esmond korábbi napjait tanszaknak, s e mostani próbáltatást fölavatásnak tekinté, mely után az életbe lép ki, mint fiatal indiánjaink hallgatva állják ki a kínzásokat, mielőtt a törzs a harcosok sorába fölveszi őket.

E közben a tisztek, kik nem ismerték a titkos bút, mely csendes fiatal barátjuk szívéen rágódott s szokva voltak ily viszályokhoz, mikben egyik vagy másik pajtásuk naponként a kard áldozatja lőn, természetesen, nem igen vették szívökre volt fegyvertársuk sorsát. Az egyik korábbi szerelmi s harczy kalandokat s ifjúkori csintetteket beszélt el, melyekben szegény Esmond Ferencz szerepelt, a másik emlékezett, mint szedte rá a békebirót, vagy mint vert meg egy korcsmai hetvenkedőt, míg a szegény grófi özvegy a mylord sírjára borult s őt mint valóságos szentet s feddhetetlen hőst imádta, mint látogatóik mondták, kik Castlewood grófnőről hírt hoztak. Westburyt és Macartneyt pedig mindenki látogatta.

A párbaj, annak végzetes kimenetele, a résztvett két peer s három köznemes pöre nagy zajt ütöttek a városban. Hirlapok s nyomtatványok csak erről szóltak. A Newgateben ülő három nemest szint annyira körül tolongták, mint a püspököket a Towerben, vagy valami utonállókat a kivégzés előtt. Megengedték nekünk, mint említve volt, mind a beperlés előtt, mind az ítélet kimondása után, hogy a börtön felügyelő-házában lakjunk, míg a királyi kegyelem számunkra megérkezik. A párbaj valódi okát senki sem tudta ugyan, oly titokban tartotta azt mind a gróf, mind más, ki bele volt avatva, de mindenki azt hitte, hogy az összeütközés a játék fölötti szóváltásból eredett. A foglyok jó pénzért, friss légen kívül, mindent kaphattak, mit csak kívántak. Figyelem volt arra, hogy a közönséges gonosztevőkkel ne zárják össze, kiknek aljas dudolásai, otromba kaczaja s szitkozódása áthangzott börtönosztályukból, hol a nyomorult adósokkal vegyest voltak becsukva.

MÁSODIK FEJEZET.

Fogságom megszűnik, de bánatom nem.

Azon társaságban, mely a két tisztet látogatta, volt Esmond Harrynak egy régi ismerőse, t. i. azon testőrségi tiszt, ki oly barátságos volt Harryhoz, midőn Westbury százados csapatja több mint hét év előtt Castlewoodon állomásozott. Dick deák nem volt többé Dick káplár, hanem Steele százados a Lukács gyalog ezredében s hadsegéde Cutts lordnak, Vilmos király ama híres tisztjének, ki az egész angol hadseregben a legbátrabb s legkedveltebb ember volt. A két vígkedvű fogoly baráti körben poharazott (mert pinczénk s a newgate-i börtönfelügyelő is a leggazdagabban el volt látva burgundi és champagne-i borral az ezredes barátjainak szíveségéből) s Esmond, ki sem velök inni, sem társaságukban részt venni nem óhajtott, ahhoz gyenge egészségű, ehhez igen levert kedélyű levén, egy kis szobába vonult félre s olvasással foglalkozott, midőn egy estve Westbury ezredes, ki akár ivott, akár nem, mindig rózsás kedvű volt, bortól kipirulva s nevetve rontott Harry zugolyába s szólt: «no fiatal remete, egy barátod van itt, ki meg akar látogatni, a ki kész veled imádkozni, vagy inni, vagy fölváltva inni és imádkozni, a mint akarod. Dick, «keresztyén hős»-öm! itt van a kis castlewoodi tudós.»

Dick bejött, Esmondot mindkét felől megcsókolta s ölelése közben erős perzs búzzal töltötte el fiatal barátját.

- Hogyan? ez a kis emberke, ki latinul szokott beszélni s nekünk a teke-golyókat hozta? Mint megnőttél! Bizony másutt meg nem ismertelek volna. E szerint házsártos verekedő lett belőled s kardodat a Mohun-éhoz akartad mérni, nemde? Igazán, hallottam tegnap Mohuntól a testőri asztalnál, hol szép társaság volt jelen közülünk, hogy e fiatal ficzkó meg akart vele verekedni, s hogy jobb vívó volt mylordnál.

- Bár megkísérhettem s bebizonyíthattam volna neki, Steele úr - feleli Esmond, meghalt jóltevőjére gondolva, miközben szemei könnyekkel teltek meg.

Kivéve ama kegyetlen levelet, Esmond mit sem hallott úrnőjéről, ki úgy látszott, végre akarja hajtani azon határozatát, hogy elhagyja s megtagadja őt. De Steele nagy buzgalommal hordta neki az újságot a grófnőről a hercegi s a hercegnői udvarból, hol a derék kapitány egész a királyi pinczéséig fölvivé. Ha szolgálata nem tartóztatá, Dick százados gyakran meglátogatta fogoly barátait, kétségkívül jó szíve s minden nyomorúságban levők iránti barátságos indulata, s a jó bor és víg társaság késztek erre, hogy hosszúra nyújtsa e látogatásokat.

- Úgy biz' a - szólt Westbury - a kis tudós kezdte a kötözködést, most már jut eszembe, a Lockit vendéglőjében. Mindig gyűlöltem ezt a Mohunt. Mi is volt a valódi ok, a miért szegény Ferenczcel összekapott? - Fogadni mernék, hogy nő.

- Kártyán vesztek össze, becsületemre mondom, kártyán - felelt Harry. - Mohun sokat nyert mylordtól Castlewoodon. Összeszólalkoztak, s ámbár Castlewood gróf a világon a legbarátságosabb s legengedékenyebb ember volt, ekkor nagyon tűzbe jött; így következett aztán a találkozás, mely mindnyájunkat ide juttatott - fejezé be Esmond úr, elhatározva, hogy soha a párbajnak egyéb okát a kártyán kívül el nem ismeri.

- Nem szeretek nemes embert megszólani, de ha Mohun gróf polgári születésű lenne, azt mondanám: kár, hogy fel nem akasztották. Már oly korban értett a koczkához s futott az asszonyok után, midőn más gyermekek iskolába járnak s verést kapnak, oly megromlott volt már évekkal férfi kora előtt, mint a legvénebb kéjencz s még nem pelyhesedett meg, mikor kardot s tört forgatott még pedig véresen. Ő tartotta beszéddel szegény Mountford Vilmost azon éjjel, midőn a vérszomjas Hill Dick leszúrta. Rossz vége lesz még ennek az úrnak, ámbár nem lehet oly rossz, milyent érdemelne! - szólt a derék Westbury úr, kinek jóslata tizenkét év múlva teljesebben is azon végzetes napon, midőn Mohun elesett s a legjelesebb s legnagyobb angol nemesek egyikét rántotta maga után bukásában.

E szerint Steele úrtól, ki mind a közvéleményt, mind saját észleleteit közölte vele, megtudta Esmond szerencsétlen úrnője kedélyállapotát. Steele szíve nagyon gyúlékony természetű volt, s a királyi komornyik határtalan bámulat kifejezéseivel szólt mind az özvegyről (szerinte a legszebb asszonyról), mind ennek lányáról, ki a százados szemei előtt a szépségnek még tökélyesebb példánya volt. Ha a halvány özvegy, kit Rikhárd százados költői elragadtatásában a könnyező Niobéhoz egy Sigismundához vagy síró Belviderához hasonlított, a legszeretetre-méltóbb s a legelragadóbb teremtes volt is azok közt, kiket szemei valaha láttak, vagy kik szívét olvadásba hozták, még e kifejlett tökély s szépség is elenyészett azon előre sejtethető, utólérhetetlen kecs mellett, melyet a jó százados a lányban fölismert. Matre pulchra, filia pulchrior volt. Steele sonneteket írt az anya s lány bájaihoz, míg a herceg előszobájában szolgálaton volt. Órákig elbeszél rólok Esmondnak s valóban alig választhatott volna tárgyat, mely inkább érdekeltje a szerencsétlen ifjút, kinek szíve most is mint mindig csupán e hölgyekért dobogott s hálás volt mindenkire, ki őket szerette vagy magasztalta, vagy javukat akarta.

Pedig hűségét nem jutalmazta hasonló szeretet vagy az engesztelődésnek bár látszata úrnője részéről, ki tiz évi kegy s jótétemények után most köszívű volt hozzá. A szegény ifjú levelére csak Tushertől kapván választ s büszkébb levén, hogysem másodszor is alkalmatlankodjék: kitaráta szíve egy részét Steele előtt, kinél a szerencsétlenek nem kaphattak szivesebb egy hallgatót, vagy barátságosabb ügynököt; lefestette neki ifjúságát (kétségkívül igen érzékeny szavakkal, mert imo pectore fakadtak s nagyon megrikatták a jámbor Dicket), említette ragaszkodását azon családhoz, mely a porból emelte őt fel, szeretetét, mely oly gyöngéden viszonztaték, ez utolsó időnkig, érintette, mennyire lehetett, ama szerencsétlen párbaj okait s körülményeit, mely miatt ő rabságra, s szívének legkedvesebb bálványai özvegyekre, illetőleg árvákra jutottak. Esmond oly kifejezésekkel beszélt el az úrnőjével egyetlen találkozásakor

lefolyt jelenetet, melyek barátjánál sokkal keményebb szívű embert is megindítottak volna, mert magának az elbeszélőnek is majd megrepedt a szíve bele. Elmondta, mint hagyta el őt úrnője haraggal s csaknem átokkal, holott addig csak áldás és szivesség volt minden szava és tette; mint vádolta őt, a kiontott vérért, melyért pedig Harry készséggel áldozta volna föl életét (e vád alól, Steele szerint, nem csak Mohun és Warwick gróf, s a párbajban résztvevő segédek, hanem még a külvilág ítélete is fölmentette a szerencsétlen fiatal embert). Könyvelt szemekkel kérte tehát Steele urat, hogy értesítse a grófnőt rokona szerencsétlensége felől s engesztelje ki annak Esmond iránti kegyetlen haragját. A szegény nyomorult csaknem esztét vesztve a szenvedett méltatlanság miatt, sok magános napot s átvirrasztott éjet töltött tehetetlen kétségbeesés s a sors igazságtalansága ellen föllázadt düh érzelmeitől hányatva; az ellentét mostani állapota s a megszűnt szeretet s bizalom emlékei között még elviselhetetlenebbé tette nyomorát. A legszeretettebb kéz sujtá, a legkegyesebb s a legrésztvékenyebb lény volt üldözője. - Ezerszer inkább szeretném - mondá Esmond - ha gyilkosságban marasztalnak el s bűnhődöm érte mint bármely más vétkes, mintsem e kint szenvedjem, melyre úrnőm kárhoztatott.

De bár Esmond története, szenvedélyes vádjai s tiltakozásai könnyeket csikartak Dick szemeiből: semmi hatással nem bírtak arra, kinek megindítására voltak szánva. Esmond követte a küldetésből, melylyel az ifjú megbízta, szomorú, csüggedt arczczal s fejcsóválva tért vissza, e jelekből látta a fogoly, hogy nincs mit remélnie. Alig volt a newgate-i börtönben oly halálra ítélt s kegyelmet váró nyomorult bűnös, ki levertőbb lett volna, mint az ártatlanul elítélt Esmond.

Miként a fogoly s tanácsadója értekezletökben elhatározták volt, Steele úr Chelseaba ment az özvegy ladyhez, mert hallották, hogy a grófnő s az árvák ekkor nála tartózkodtak, találkozott a grófnővel s védőleg szólt szerencsétlen rokona ügyében. - S úgy hiszem, fiam, jól beszéltem - mondá Steele úr - mert ki nem beszélne jól ily ügyben s oly szép bíró előtt? A kedves Beatrixet nem láttam (florenczi névrokona bizonyosan felényire sem volt ily szép), csak a kis gróf volt a szobában Churchill herczeggel, a Marlborough herczeg legnagyobbik fiával. De ez ifjú urak a kertbe mentek s láttam az ablakból, hogy a tornát utánózva póznát hajítottak egymásra (gyermekek csak kevéssé érzik a bánatot, emlékszem, hogy én atyám koporsóján is doboltam). A grófnő kinézett a játszó fiúkra, s szólt: ön látja uram, hogy a gyermekek játékszernek nézik a halálos fegyvereket, s az ölésből mulatságot csinálnak, s midőn ezt mondá oly gyönyörű volt, s a csekélységem által hirdetett tannak oly szép példányaként állott előttem, hogy ha kis «Keresztyén hősömet», melynek, a mint látom, még nem vágta fel lapjait, pedig hidd el, a prédikáció jeles, ha nem felel is meg neki írója élete, nem ajánlottam volna Cutts lordnak, megkértem volna a grófnőt, hogy nevét könyvem első lapjára nyomathassam. Azt hiszem Harry, hogy nem láttam oly szép kéket, mint a grófnő szemei. Arcszíne olyan, mint a rózsapír, karja s gödrös kezecskéje bevégzett tökélyű s nem kétkedem...

- Azért jött ön, hogy mylady gödrös kezéről beszéljen? - tört ki szomoruan Harry.

- A szép nő, bánatában kétszeresen szép előttem - szólt a szegény százados, ki valóban igen gyakran volt oly állapotban, hogy kétszeresen látott; ismét fölvevé elbeszélése megszakadt fonalát s így folytatá: Miután előadtam ügyemet, s elbeszéltem, a mit az egész világ tud, s mit az ellenfél is elismert, hogy ön a két gróf közé akart lépni, s jóltevője helyett megvívni, s megemlítettem ön lovagiasságát, melyet maga Mohun gróf is bevallott: úgy láttam, hogy érdeklődéssel figyel reám, s szép szemei - soha ily gyönyörű kék szemeket Harry! - egyszer vagy kétszer reám pillantottak. De miután e tárgyról egy darabig beszéltem, hirtelen fájdalmasan fölkiáltott. «Adta volna az ég, hogy soha ne hallottam, s ne tanultam volna meg az öntől említett «lovagiasság» szót. Ha ez nincs, férjem még él, házam boldog, s gyermekeim nem árvák. Az, mit önök lovagiasságnak neveznek, házamba jött, férjem kezébe kardot adott, mely

megölte őt. Nem kellene önnek, uram, e szót kiejtenie egy keresztyén nő előtt, szegény árvák özvegységre jutott anyja előtt, kinek háza boldog volt addig, míg az istentelen gonosz világ meg nem zavarta azt, az a világ, mely kiontja az ártatlanok vérért, s büntetés nélkül hagyja a gonoszokat.»

- Míg a bánatos hölgy így beszélt - folytatá Steele úr - úgy látszott, hogy a boszankodás még inkább elfogja, mint a fájdalom. «Elégtétel!» - folytatá a grófnő szenvedélyesen, kipirult arczzal, szikrázó szemekkel - «minő elégtételt ad az ön világa a nőnek, férjeért; a gyermekeknek meggyilkolt atyjukért? Még meg sem büntették a nyomorult gyilkost. Lelkiismeret! Van-e annak lelkiismerete, ki barátja házába megy, hazug, sértő szavakat sugdos egy nőnek, ki őt soha sem bántotta, s átdöfi a szívet, mely bizott benne? A peerek összeülnek, hogy gróf - gróf Nyomorult, gróf Aljas, gróf Gyilkos felett ítéljenek, egy-két feddő szóval fölmentik, s ismét elbocsátják, hogy szemtelenségével és hazudozásaival üldözze a nőket, s leszúrja a rosszat nem sejtő házigaárdákat, kik őt befogadják. Az nap szabadon bocsátották gróf - gróf Gyilkost - soha sem fogom nevét kiejteni - s egy nőt fölakasztottak Tyburnban, mert lopott. De a férfit, ki társát életétől vagy egy nőt becsületétől foszt meg, nem éri büntetés! Veszem gyermekemet, a trónhoz szaladok, térdeimen esdek igazságért, s a király megtagadja. A király? nekem nem királyom, s nem is lesz soha! Ő is megfosztotta atyját, az igazi királyt a tróntól, s büntetlenül maradt, mint a nagyok szoktak!»

- Gondoltam, hogy most szót teszek önért - folytatá Steele - s közbeszólék: «volt legalább egy ember, asszonyom, ki a kegyed férje- s a Mohun gróf kardjai közé akart rohanni. Harry, a kegyed szerencsétlen rokona beszélte nekem, hogy megkísérté magára vonni a viszályt.»

- Tőle jött ön - kérdé mylady - (így folytatá Steele az elbeszélést) szigoruan s méltóságosan emelkedve fel helyéről. Azt hittem, hogy ön a hercegnőtől jött. Láttam Esmond urat a börtönben, s elbúcsúztam tőle. Nyomorba döntötte házamat. Bár soha be se lépett volna abba!

- Asszonyom, asszonyom, ő nem érdemli e kárhoztatást, szólék közbe - mondá folytatólag Steele.

- Hát kárhoztatom-e én őt uram? - kérdé az özvegy. Ha ő küldi önt, mondja meg neki, hogy tanácsot kértem attól, s most arcza halvány, s szava tördelt volt, kitől mindenki kap a ki kér, s ez azt parancsolja, hogy váljak meg tőle s ne lássam többé. A börtönben utoljára láttuk egymást, legalább évekig. Lehet, hogy évek multával, ha ima, köny s megtörődés megváltoztatták vétkes szíveinket, s bocsánatot eszközöltek számunkra, ismét találkozhatunk, de most nem. A történetek után nem tudnám kiállani jelenlétét. Minden jót kívánok neki, de látni nem akarom; és ha irántunk azon - azon becsüléssel viseltetik, melyet említ, úgy kérem bizonyítsa be ezt azzal, hogy ez akaratomnak engedelmeskedjék.

- E szigorú ítéleten megreped az ifjú szíve, asszonyom - mondá Steele.

- A grófnő tagadólag rázta fejét - beszélé tovább jó szívű pajtásom. Fiatalok szíve nem reped meg oly könnyen, Steele úr - felelé. Esmond úr más - más barátokra fog találni. E ház úrnője nagyon kiengesztelődött férjének fia iránt - tevé hozzá elpirulva - s megígérte, hogy gondoskodni fog jövőjéről. Ez iszonyú tett után, míg én élek, Castlewood nem lehet neki otthona, nem soha. S ne is írjon nekem - kivéve - nem, ne írjon nekem soha, látni sem akarom többé. Mondja meg neki, kérem, búcsu - hallga! egy szót se erről lányom előtt.

Most a szép Beatrix lépett be, arcán egészség pírja volt előmölve, s kinézését bájolóbb s üdőbbnek tünteté föl a gyász, melyet viselt. A grófnő így szólt hozzá:

- Beatrix, Steele úr, a herceg ő fensége komornyikja. Mikor jelenik meg ön új vígjátéka Steele úr? Remélem Harry, hogy megszabadulsz s jelen leszel az előadáson.

Az érzékeny szívű százados befejezte szomorú elbeszélését s szólt: «bizony a filia pulchrior szépsége kiűzte fejemből pulchram matrem, s mégis, midőn a folyón leveztem s a szép párra gondoltam, az anya halvány méltósága s választékos kelleme felül került s úgy találtam, hogy még nemesebb a hajadonnál!»

A fogoly pajtások igen jól és sokkal kényelmesebben éltek Newgateben, mint a többi nyomorultak. Harry később némi szégyennel gondolta el, hogy mily érzéketlen volt ő a szerencsétlenek nyomora, még iszonyúbb vígsága, átkozódásai s szitkai iránt, mert ez azt bizonyította, hogy mily önző volt fogsága alatt fájdalma, s mily egészen elfoglalta az minden gondolatát. Ha a három nemesnek jó dolga volt a newgatei felügyelő alatt, eleget is fizettek érte, mert a legdrágább s nagyobb londoni vendéglőből sem kaptak volna hosszabb számlát, mint a minőt a Karperecz vendéglőse (így nevezte Westbury ezredes felügyelőnket) nyújtott be nekünk. A kapu feletti három szoba a második emeleten volt a mienk, ablakaink a Newgate utcára nyíltak Cheapside s a Pál temploma felé. Szabad volt a fedelen sétálnunk, honnan láthattuk Smithfieldet, az árvák iskoláját s kertjét és Chartreuxt, hol Dick diák s Harry barátja Tusher Tom tanultak volt.

Harry nem tudta volna a borsos számlának, melyet a vendéglős vendégeinek hetenként beadott, reá eső részét kifizetni, mert a párbaj előtti végzetes estén, midőn az urak kártyáztak, csak három arany volt zsebében. De midőn még betegen feküdt a börtönben, Castlewood grófnő látogatása után, s a beperlés előtt, egy narancsszín kabátos, kék paszományos inas (ily színű volt mindig az Esmondok cselédruhája) bepecsételt csomagot hozott Esmond számára, melyben húsz arany volt s egy levél, mely értesítette, hogy ügyvéd van számára rendelve s mikor pénzre van szüksége, mindig fog kapni.

A levél kissé különös volt, oly tudós nőtől, a minő volt, vagy legalább tartotta magát az özvegy Castlewood grófnő azon alig érthető barbár francia nyelven írva, melyet ő s több akkori előkelő hölgyek - példa a portsmouthi hercegnő - használtak. Valóban a helyesírás, akkori időben, nem volt használati czikk, s Marlborough herceg levelei tanúsítják, hogy ő sem sokat értett a nyelvtan ezen részéhez.

«Ketves öccsem - írja az özvegy grófnő - tutom, hoty fitézen küszte s natyon sebesülte, poldogút groff úr melet. Varikve groff ur igen szeret eről szólni vallamintt Moou lort is. Aszongyák hoty ön akartta vele vifnia, s hoty ön joban vif a törel nállánál; főképp vann vallami Botte mellet ön tut és mellett ő sem tut pariroznia; és néki véke vóna, ha ön éső ettyüt viftak vóna. Hátmár a szegén groff csak meghót. Meg hót és tám - Édes öccsem, édes öccsem! Félek, hoty maga is csakk oll szörnyetek, mind a töbi Esmontok is mind. As zöszvety it van nállam. Szegén aszont szivesen látam. Natyon dühhös önelen, mindenap mén a királhoz, naty sirásal kér boszuálást férjiér. Önt sem látni nemakarja, semhalani valamit rólla, de azér ezerszer isbeszél önről napjába, Ha kijö börtönből, jöjjönés látogasonmeg. Gondom leszsz önre. Ha eza kis begyesske leakarjaveni gondját önről (félek márkésönn!) majdén gondját visellem. Vanmég egynehán talérkám férétéve.

Az oszvety most Miladi Malboroval érdekezik a kiminden ható Ana királné ellöt.

Ez úrnöis igenn kegyes az kis begyesskénkhesz, nékiis van - tutjaön - oljan itös fija.

Haki jö a fokságból jöjjön hozám egygyenest. Nemathatok lakkást magamnnál, a roszz világ miatt, de it leszsz szálássá, szomszédomban.

Isabelle Vicomtesse d'Esmond.»

Ez urhölgy néha «Esmond Marquisné»-nak nevezte magát azon oklevél erejénél fogva, melyet a néhai Jakab király adott volt Esmond Henrik atyjának; s e magas állásához illő kiséretet is tartott, egy nemes hölgygyel élén, aztán valódi ezüst (jó próbás) ivópoharat meg drága rojtos díszruhát.

Az, kiről a levélben mondva van, hogy a kis Ferenczcel (kit ezentúl csak Castlewood grófnak fogunk hívni) egykoru, nem más mint a walesi herceg ő fensége, ki Ferenczcel egy évben s hónapban született, s épen ekkor kiáltatott ki Saint-Germainsban Nagy-Britannia, Frankhon és Irland királyának.

HARMADIK FEJEZET.

A királyné szolgálatába lépek, a hadseregbe.

A narancssárga libériás, kék hajtókás inas, ki már várta Esmondot, midőn ez a börtönből kiszabadult, fogta a fiatal gentleman szerény málháját, a gyűlöletes Newgate-ből ki, Fleet Conduit mellett el, a Temze felé vette útját, hol két sajkással Chelseaba eveztek föl. Esmond úgy találta, hogy a nap soha sem sütött oly fényesen, hogy a lég nem volt még oly üde és kedvderítő. Temple Garden, a mint elhaladtak mellette, édenkertnek tetszett, a kikötők, rakhelyek, épületek, Somerset House, Westminster (hol a nagyszerű új hídhoz épen akkor kezdettek), Lambeth-torony, és palota s a Temzén nyüzsgő hajók és csónakok örömmel s kéjjel töltötték el szívét, mint oly embernek, ki ily hosszasan volt fogoly, s annyi sötét gondlattal súlyosbította fogságát. Végre a szép fekvésű Chelsea-hoz eveztek, hol annyi díszes úrilak van; s elérték az özvegy grófnő kedves új házát, mely a folyam partján állott, szép kerttel s gyönyörű kilátással Surrey és Kensington felé, ez utóbbiban volt Warwick grófnak, Harry kiengesztelődött ellenfelének nagyszerű ódon kastélya.

A grófnő termében az ifjú néhány castlewoodi képet látott viszont, melyeket az özvegy, férjének, a Harry atyjának halála után, ide szállíttatott. Első helyen állott a Lely Péter úrtól festett méltóságos Esmond Izabella grófnő, mint Diana, kezében nyíllal, homlokán telő holddal, s körötte ugrándozó kutyákkal. Még akkori képe volt, midőn a hír szerint, királyi Endymionok részesültek a szűz vadásznő kegyeiben, s mivel az istennők örök ifjúsággal birnak, ez is végórájáig azon jó hiszemben volt, hogy soha sem vénül, s hogy az arczkép hasonlít hozzá.

Miután a komornyik (kinek sok más hivatala volt még a grófnő szerény háztartásában), Harryt az özvegy szobájába kísérte, a kellő időköz elteltével megjelent az ifjúnak a vénecske Diána. Előtte egy török ruhás, piros csizmás négerfiú lépdelt, a grófnő címereivel diszlő ezüst nyakkötővel, s az özvegy párnáját hozta; ezután jött a komorna, ezt követte egy falka ugató s ugrándozó kutya, megelőzve a szigorú erkölcsű vadásznőt, végre megjelent maga a Viscountess «illatot árasztva». Esmond gyermekkorá óta emlékezett a bő pézsmailatra, melyet mostoha anyja (megérdemelte e nevet) terjesztett. Miként az ég pirosabbnál pirosabb lesz nap nyugta felé, az özvegy grófnő pofái is mindinkább pirultak évei szaporodtával. Arczát karminnal festette, mely még pirosabbnak látszott az ellentét emelése végett használt fehér máz mellett. Károly király korabeli divatos fűrtöket hordott, holott a Vilmos idejebeli hölgyek fejéke a Cybele tornyaihoz volt hasonló. E különös szín- és kenőcshalmazban pislogtak szemei. Ilyen volt a grófnő ő méltósága, Harry mostohája.

Harry oly mélyen hajolt meg előtte, mint a grófnő méltósága s úri rokonsága igényelte; a legnagyobb komolysággal közeledett hozzá s megcsókolta még egyszer gyűrűkkel terhelt

reszkető kezét, s visszagondolt a régi időkre, midőn reszketett e reszkető kezekről. «Marquisnő - szól Harry meghajolva féltérden - csak kezét lehetek szerencsés megcsókolni?» Mert, bár e bámulatra méltó vén arcz látása méltán ingerlé titkos nevetésre az ifjút, jóindulat s rokon szeretet is volt benne az özvegy iránt. Hiszen apjának neje, s nagyapjának lánya volt. Régen tűrte Harryt, s most a maga módja szerint szíves is volt hozzá. Most, hogy születési titka s az e miatti szégyen nem aggaszták többé lelkét, örömmel érezte s ismerte el a családi kapcsolatokat, s talán titkon hiú is volt a tett áldozatra s azon gondolatra, hogy tulajdonkép ő, Esmond, a család feje, s csak saját nagylelkűsége nem engedi, hogy igényét érvényesítse.

Legalább midőn halálos ágyán fekvő pártfogójától megtudta ezt a titkot, oly függetlennek érezte magát, mint azelőtt soha, s ez érzelm azóta nem is hagyta el. Ehhez képest vén nagynénjét marquisnénak szólította, még pedig oly hangon, mintha Esmond marquis beszélne vele.

Olvasta-e az özvegy az ifjú szemeiből, melyek most nem kerülték az övéit, s nem féltek tekintélyt parancsoló pillantásaitól, hogy Esmond tudja vagy sejti születése körülményeit? Meglepte őt Esmond megváltozott modora, mely valóban különbözött is azon cambridge-i diák magaviseletétől, ki két évvel azelőtt látogatást tett nála, s kit a komornyiktól küldött hat darab arannyal bocsátott vala el magától. Reá pillantott, talán kissé inkább reszketett, mint rendesen s megszeppent hangon szólt: «Isten hozta, rokon.»

Harry elhatározta volt - mint tudjuk - egész életében úgy viselni magát, mintha születése titkát nem tudná, de most hirtelen s méltán megváltoztatta szándékát. Kérte a grófnőt, hogy bocsássa el cselédségét, s midőn magokra voltak, szólt: «Lehetett volna legalább: «Isten hozta unokaöcsém.» Rajtam, kegyeden, s szegény anyámon, ki nincs többé, nagy méltatlanság történt.» - «Isten színe előtt mondom, hogy e dologban ártatlan vagyok - felelt a grófnő egyszerre feladva ügyét. Gonosz atyád -» «Hozta e gyalázatot családunkra» - szólt közbe Esmond. Jól tudom; de senkit sem fogok háborgatni. A jelen birtokosok legkedvesebb jóltevőim voltak s merőben ártatlanok a rövidségben, mit szenvedtem. Mylord, az én kedves pártfogóm, halála előtt csak néhány hóval tudta meg e titkot Holt atyától.»

- A nyomorult! Bizonyosan gyónás útján jutott hozzá! gyónás útján, - rikácsolá az özvegy.

- Nem az. Másként tudta meg, de ép oly bizonyosan - felelt Esmond. Atyám, midőn Boyne mellett sebet kapott, elbeszélte azt egy csata után bujdokló franczia papnak, s azon papnak is, kinek házában meghalt. Ez nem tartá tanácsosnak e történetet valakivel közölni, míg Saint-Omerben Holt urral nem találkozott. Ez utóbbi saját érdekében elhallgatta azt, míg nem értesült, hogy anyám él-e vagy már meghalt. Szegény, már évek óta nem él, mint pártfogóm elhaló hangon mondá nekem, s én hiszem, hogy igazat mondott. Nem tudom, képes lennék-e bizonyítani a házasságot? Ha tehetném sem tenném. Nem szándékom nevünkre szégyent s szeretteimre bánatot hozni, bármily mostohán bánnak is velem. Atyám fia nem akarja súlyosbítni a méltatlanságot, melylyel atyám kegyedet illette, asszonyom. Legyen kegyed ezután is özvegye s tartson meg szívességében. Ez az, mit nagysádtól kérek, s e tárgyat nem fogom többé említni.

- Mais vous êtes un noble jeune homme - szakítá félbe mylady, franczia nyelven beszélve, mint mindig, midőn izgatott állapotban volt.

- Noblesse oblige - mondá Esmond mélyen meghajtva magát. Még élnek azok, kikért, mint sokszor nyilatkoztattam, kész lennék életemet feláldozni szeretetök viszonzásául. Ellenségek legyenek-e most s perlekedjem egy címért? Mindegy akárki viselje, csak hogy a családnál maradjon.

- Nem tudom, mi lehet ebben a kis begyes asszonykában, hogy úgy bolondulnak utána a férfiak - jegyzé meg az öreg grófnő. Mikor a királyhoz járult kérelmével, nálam volt egy

hónapig. Csinos, jól conservált, de nincs rajta semmi úrias. Ő felsége az előbbi király udvaránál minden férfi bámulta, pedig nem volt különb egy viaszbábnál. Most többet mutat s úgy néz ki, mintha lányának testvére lenne, de miért tudjátok mindnyájan egekig magasztalni? Steele úr, ki György herczegnél épen szolgálton volt, meglátta midőn gyermekeivel Kensingtonba ment, s egy verset írt róla, s azt mondja, hogy az ő színeit hordja s ezután feketében jár. Congreve úr azt mondja, hogy «Gyászoló özvegyet» fog írni, mely a «Gyászoló menyasszony»-nál még szebb lesz. Bár férjeik összevesztek és megverekedtek, midőn ez a nyomorult Churchill elpártolt a királytól (a miért akasztófát érdemelne), Marlborough herczegnő mégis megint belebolondult e kis özvegybe és engemet saját nappalimban megsértett azt mondva, hogy nem a vén özvegy, hanem a fiatal látogatására jött. A kis Castlewood és a kis Churchill a legjobb barátok készülnek lenni, s már kétszer vagy háromszor meg is öklözték egymást, mint testvérek közt szokás.

- Az erkölcstelen Mohun gróf is mikor mult évben visszajött a vidékről, hol ez asszonykát fölfedezte, egész télen eszelősködött miatta, azt mondta, hogy e nő disznó orrán arany perecz, s megölte szegény bárgyú Ferenczet. A párbaj csupán feleségeért történt, tudom, hogy csupán azért. Volt-e a nő s Mohun közt valami viszony? Mondd meg öcsém, volt-e? Rólad nem kérdezősködöm, s nem várok feleletet. - Esmond úr elpirult. - Asszonyom! mylady erénye tiszta, mint egy mennyei szenté - mondá felindulva.

- Eh ... mon neveu. Nem egy lesz szent s megy az égbe, miután egy rakás megbánni valót követett el. Azt hiszem, te sem vagy jobb a többi bolondnál, s halálosan beleszerettél.

- Igaz, e világon mindennél inkább szerettem és tiszteltem őt, s ezt nem is szégyenlem - felelt Esmond.

- És ő becsukta előtted ajtaját, azt a borzasztó ficzkót, az iszonyatos vén medvének, Tushernek fiát tette castlewood-i pappá, s azt mondja, hogy tégedet soha többé nem akar látni. Monsieur mon neveu - ilyenek vagyunk mind. Mikor én fiatal hölgy voltam, bizonyosan ezer párbaj is volt miattam. Midőn szegény Monsieur de Lough vízbe ölte magát, mivel Springbock gróffal tánczoltam, nem tudtam egy könyvet kisajtolni szememből, hanem másnap reggeli öt óráig tánczoltam. Gróf - nem, mylord Ormond fizette a zenét, s Ő felsége azon kegyben részesített, hogy egész éjjel velem tánczolt. Mint megnőttél! Egészen megszépültél. Barna vagy; a mi Esmondaink mind barnák. A kis begyes fia szőke, atyja is a volt, szőke és ostoba. Csúf kis poronty voltál, mikor Castlewoodra hoztak, csupa szemből álltál mint egy varju-fiú, papnak szántunk. Az a rettenetes páter Holt mint ijesztett, ha beteg voltam. Most szelid lelki atyám van - Abbé Douillet - nagyon kedves ember. Pénteken mindig bőjtölünk. Szakácsom is jámbor istenfélő férfi. Természetesen te még mind a jóézelműek közé tartozol? Mondják, hogy az oraniai herczeg valóban igen, igen beteg.

Igy csevegett a vén özvegy könnyedén Esmondnak, kit e mostani közlékenység, az előbbi kevély magaviselet után, egész bámulatba ejtett. De e perczben nagyon kegyében volt az özvegynek, ki a maga módja szerint nemcsak szerette őt, hanem tartott is tőle; így Esmond ép oly bizalmas lábon állott vele most, mint a hogy rettegett s visszahúzódott tőle gyermekkorában. A grófnő szóval, tettel jó volt hozzá. Bevezette őt a nála szép számmal összejövő társaságba, mely természetesen Jakab király párthiveiből állott, s kártya-asztalai mellett hangosan s folytonosan üzte ármányait. Bemutatta Esmondot mint rokonát sok előkelő személynek, s bőkezűen látta el pénzzel, mit ez tétova nélkül fogadott el, tekintve a rokoni viszonyt, mely köztük volt, s a család érdekében tett áldozatait. De elhatározta, hogy nem él többé egy nő kegyéből, s talán arra is gondolt, miként tüntesse ki magát s szerezzen nevet, mit tőle eddig a sors szeszélye megtagadott. Előbbi zajtalan, tanuló életmódjával elégületlenség, keserű visszaemlékezés ama szolgálásra, melyben azokért akart élni, kik szivét ennyire megsebzék,

nyugtalanító vágy embereket s világot látni: a katonai pályára irányzák gondolatait; vagy mindenesetre azon óhajta, hogy néhány hadjáratban részt vegyen s ezért sürgette új pártfogónőjét, hogy tisztí helyet vásároljon számára. S egy napon arra az öröme ébredt, hogy zászlótartónak van kinevezve Quin ezredes irhoni gyalogezredében.

Esmond alig volt három hetes tiszt, midőn Vilmos királyt az a baj érte, mely véget vetett a legnagyobb, legbölcsebb, legbátrabb és legkegyelmesebb király életének, ki valaha Anglián uralkodott.

Az ellenséges pártnak szokása volt becsmérlni e nagy fejedelem hírnevét, míg élt; de az öröm, melyet e párt s Vilmos király európai ellenségei halálakor elárultak, eléggé bizonyítja, mennyire féltek tőle. Esmondnak, bármily fiatal vala, volt annyi belátása (s mondjuk ki tisztán: oly nemes lelkülete), hogy megvetéssel forduljon el azon illetlen szerencsekivánságtól, melyeket Jakab király londoni párthívei e dicső fejedelem, győzhetetlen vezér s bölcs és ildomos államférfi halálakor egymásnak nyilvánítottak. A száműzött király családjához való hűség hagyományos volt azon családnál, melyhez Esmond tartozott. Atyjának özvegyét minden reménye, rokonszenve, emléke és előitélete Jakab király pártjához csatolák, s ő bizonyára a legszájasabb összeesküvő is volt mindazok közt, kik játékasztalnál vagy thea közben valaha a király jogai mellett kardoskodtak s az ellenfelet piszkálták. Ő ladysége háza tömve volt álruhás s a nélküli papokkal, saint-germaini hirhordókkal s jól értesült politikusokkal, kik tudták a legújabb versaillesi ujságot, sőt erejét és létszámát is megmondták a legközelebbi kiszállásnak, melylyel a franczia király Dunkirkből fog elindulni, s mely seregestől, udvarostól fölfalja az orániai herceget. Elfogadta Berwick herceget, midőn ez 96-ban partra szállt. Tartogatta a poharat, melyből e herceg ivott, s fölfogadta, hogy addig nem használja, míg ő felsége harmadik Jakab egészségére nem ürítheti; voltak emlékei a királynétól, s erekyéi a szenttől, ki, ha igaz amit beszélnek, nem mindig volt szent, legalább ő ladységét s több más hölgyeket illetőleg. Hitt a szent sirján történt csodákban, s száz hiteles esetet is tudott a szent király olvasói-, érdemjelei-, hajfürtei- s isten tudja még mivel eszközölt csodagyógyításokról. Esmond egy csomó csodás mendemondára emlékezett, melyet a hiszékeny vén asszonytól hallott. Például, hogy az autun-i püspök negyven éves betegségből gyógyult ki, mivel a király lelkéért misét mondott. Hogy Marais urat, az auvergnei sebészt, kinek mindkét lába szélhűdött volt, a király közbelépése megszabadította e bajtól. Ott volt a benczés Pitet Fülöp, ki fulasztó köhögésben szenvedett, melyben szinte elpusztult, de az égtől esdett segélyt, s az áldott király érdemei miatt s közbenjárására egész testen izzadás ütven ki, egészségét teljesen visszanyerte. Ott volt Mons. Leperviernek, a szász-gothai herceg tánczmesterének neje, kit a király közbenjárására elhagyott a csúz, és e csodáról nincs ok kétkedni, mert az orvos s ennek segédje esküvel bizonyították, hogy ők az orvoslásra legkevésbé sem folytak be. Ezer s ezer más mende-mondából Esmond hitt a mit akart, de rokonának erősebb hite mindnyáját mohón elfogadta.

Az angol magas egyházi⁷ párt nem ismerte el e legendákat. Azonban az igazság és becsület mint vélék, a száműzött királyhoz csatolta őket, a mint hogy nem is volt a honát vesztett családnak buzgóbb védője a szíves Castlewood grófnénál, kinek házában Esmond nevelését nyerte. Sokkal nagyobb befolyással volt férjére, mint az talán gondolta; mert bár mylord hűtelen lehetett nejehez, rendkívüli bámulója volt s iszonyodván a gondolkodás terhétől, örömmel tette magáévá neje nézeteit. A grófnőt egyenes, hű szíve nem vitte volna rá, hogy más királynak hódoljon. Vilmos királyt haszonlesésből szolgálni iszonyú kétszínűségnek tartotta volna. Tiszta lelkiismerete oly kevésbé helyeselhetette ezt, mint a lopást, csalást, vagy más

⁷ A High-Church.

aljasságot. Castlewood grófot kétségkívül meg lehetett volna nyerni, de nejét nem; s ő lelkiismeretét ez esetben is, mint sok másban, ha a kísértés nem volt igen csábító, nejének alárendelte. Igen valószínű, hogy Esmonddal az úrnője iránti szeretet, hála s egész ifjúkorát jellemző hódolat fogadtatta el ezen s több más hitczikket, miket gyöngéd jóltevőnője szabott elébe. Ha a grófnő whig lett volna, Esmond is az lesz, ha az Fox-ot követve, quaker lesz, kétségkívül ő is lemond az ingfodorról és parókáról, s esküvel tagadja meg a kardot, paszmányos kabátot és toldott harisnyát. Az egyetemen, hol nagyban űzték a politikát, Esmondot Jakab-pártinak tartották, mert ragaszkodásból s valószínűleg nem kisebb hiúságból e király ügyét védelmezte.

Csaknem az egész papság s a nemzet felénél több ezen párthoz tartozott. Népünk bizonyára a leghűségesebb nép a világon, csodáljuk királyainkat s hívek vagyunk hozzájuk még akkor is, midőn rég megszűntek hívek lenni hozzánk. Ki a Stuart-család történelmére visszapillant, bámulva szemléli, miként rúgták el maguktól e királyok koronáikat, mint szalasztották el egyik kedvező alkalmat a másik után, a hűségnek mennyi drága kincsét pazarolták el, s mily végzetesen idézték elő saját romlásukat. Ha valakihez hű volt a nép, hozzájuk az volt, senki annyi kedvező alkalmat használatlanul nem hagyott mint ők, kik minden ellenségeik közt legnagyobb ellenségeik maguknak voltak.

Midőn Anna hercegnő trónra lépett, örült a kifáradt nemzet a háború, viszály s összeesküvések megszűntének, s szívéből üdvözölte a királyi vérű hercegnő személyében, a pártoknak, melyekre az ország oszolta volt, kibékülését. A toryk nyugodt lelkiismerettel szolgálhattak alatta, ki, bár maga tory volt, a whig nézet diadalát személyesíté. Az angol nép, mely szereti, hogy uralkodói ragaszkodjanak családjukhoz, örömmel látta, hogy a hercegnő ragaszkodik az övéhez, s egész uralkodása utolsó órájáig lehetséges lett volna, hogy III-dik Jakab király a trónra jusson, ha őseitől az angol koronához való jogán kívül azok balsorsát is nem öröklí. De se megvárni se fölhasználni nem tudta a kedvező alkalmat; vakmerő volt, mikor óvatosnak kell vala lennie, s óvatos, midőn mindent kellett volna mernie. Méltó boszankodással ügyetlensége felett, gondol az ember Jakab szomorú történetére. Királyok sorsával különösebben foglalkozik-e a végzet, mint közönséges emberekével? Csaknem hajlandó az ember hinni, ha e királyi családnak történelmére pillant vissza. Mennyi hűség, bátorság s nemes vér lőn érettök kétségbeesetten s eredménytelenül elvesztegetve!

A király halála után tehát Anna hercegnőt (kit a chelseai özvegy csúf Annának, Hyde lányának szokott cizmezni) a nép örömujjongásai közt kiáltották ki a hirnökök trombitaszóval, az egész városon, Westminsteről Ludgate Hillig.

Következő héten Marlborough herceg a térdszalagrend lovagja s ő felsége bel- és külföldi seregeinek fővezére lett. Ezen kinevezés csak növelte az özvegy haragját, vagy mint ő vélé, jogosult uralkodója iránti hűségét. «A fejedelemlő csak játékszer azon szörny asszony kezei közt, ki szemtől szembe gorombáskodik velem, saját házamban. Mi lesz az országból, melyet ily asszony kormányoz? Az a képmutató Marlborough herceg pedig minden férfit és minden nőt megcsalt, a kivel csak köze volt, kivéve szörnynejét, ki előtt reszket. Vége az országnak, ha oly nyomorultak körmei közé jutott, mint ezek.»

Igy üdvözölte az új uralkodót Esmond vén rokona; azonban némi jó mégis hárult azon családra, mely annak oly nagy szűkében volt, e híres személyiségek hatalomra jutása által, kik szívesen pártoltak kisebb embereket is, ha egyszer azok kegyeikbe juthattak. Mielőtt Esmond augusztus hóban Angliát elhagyta volna, s mig Portsmouthban, hol ezredéhez csatlakozott, hadgyakorlaton volt s a dzsida és puska kezelését s titkait tanulmányozta: értesült, hogy előbbi szeretett úrnője számára a bélyeghivatalnál nyugdíjat eszközöltek ki, s hogy a kis Mistress Beatrix is fel fog az udvarhölgyek közé vétetni. Ennyi jót legalább mégis eredményezett a

szegény özvegy londoni látogatása, nem boszút férje ellenségein, de kibékülést a régi barátokkal, kik sajnálták, s úgy látszik hajlandók voltak segíteni őt. Mi Esmond börtöntársait illeti, Westbury ezredes a fő-vezérrel Hollandiába ment; Macartney százados, gyalogezredével s az Ormond hercegtől vezényelt csapattal Portsmouthban volt, a herceg hír szerint Spanyolhonba volt rendelve; Warwick gróf hazament; Mohun gróf, távol attól, hogy bűnhődött volna a gyilkosságért, mely annyi bánatot s zavart hozott Esmond családjára, Macclesfield lord fényes követségével a hannoveri választóhoz ment, s ő magasságának térdszalagot s a királynőtől szerencsekívánó levelet vitt magával.

NEGYEDIK FEJEZET.

Visszapillantás.

A pislogó lángból, melyet szegény pártfogójának töredékes, önvádtól kicsikart s a feloszlás fájdalmaival küszködő elbeszélése, homályos történetére vetett, képes volt Esmond annyit megérteni, hogy anyja rég meghalt. Így a fiú nem tehetett semmi, anyját, vagy annak a férj hűtlensége miatt megcsorbult becsületét illető kutatást, mely irányadóul szolgálhatott volna, hogy igazságos igényét érvényre emelje, vagy lemondjon-e? Kitűnt a gróf vallomásából, hogy ő a dolog valódi állását csak két éve tudta meg, midőn Holt atya meglátogatta s bele akarta vonni azon számos összeesküvések egyikébe, melyek által a Jakab király itteni pártjának titkos vezetői mindig mesterkedtek, hogy az orániai herceget életétől vagy hatalmától megfoszthassák; ez összeesküvések annyira hasonlítottak a gyilkossághoz, eszközei oly alattomos gyávák s célja oly aljas volt, hogy népünk jobbat tesz vala, ha megtagad minden hódolatot s hűséget a szerencsétlen családnak, mely jogát csak ily árulás, ily sötét cselszövés s ily aljas eszközökkel képes kivívni. Léteztek Vilmos király ellen tervek, melyek egy cseppel sem voltak tisztességesebbek, mint az orgyilkosok vagy haramiák lesei. Lealázó azon gondolat, hogy egy fenséges, szent jog birtokosa s egy nagy ügy bajnoka oly aljas gyilkolási s árulási tervekig alázza magát, milyenek a szerencsétlen Jakabra saját párthiveihez küldött utasítása s aláírása nyomán rábizonyultak. A mit ő s a pártja harcra-készülésnek hívtak, nem volt egyéb, mint öldöklésre bujtogatás. A nemes orániai herceg nagylelkűleg tépte szét az összeesküvés gyenge töreit, melyekkel ellenségei körül akarták hálózni, s álnok gyilkosok eltompulni látszottak törhetlen erélyü keblén. Jakab király halála után, a királynő s nagyobbára papokból és nőkből álló hívei St. Germain-ben a fiatal herceg, vagy mint frankhoni s itteni pártja nevezte: III. Jakab érdekében folytatták ármánykodásaikat, (e herceg vagy St. George lovag, Esmond tanítványával, grófja fiával, Ferikével egy évben született). A herceg ügye, papok és nők kezeiben lévén, úgy is folyt, mint a hogy papok s nők szokták az ügyeket folytatni, ravaszul, kegyetlenül, gyáván, s úgy hogy a rossz kimenetel bizonyos volt. A jezsuiták történelmének tanúsága a legüdvösebb, úgy hiszem, a világon: hogy a legravaszabb, eszesebb, fáradhatatlanabb s legügyesebb cselszövőkre mindig eljő az idő, midőn a közönség boszankodása föltámad s halomra dönti cselszövényök gyöngye épületét, s megszalasztja a gyáva ellenséget. Swift úr jelesen lefestette e cselszövési szenvedélyt, azon titkolózást, ócsárlást s hazugságkedvelést, mely a gyöngék s gyöngye udvaroknál élődők tulajdona. Természetökben fekszik gyűlölni s irigyelni az erőseket, s romlásukra törni; az összeesküvés kitünően sikerül, minden jel a nagy áldozat örvendetes bukását hirdeti, míg egyszer Gulliver fölkel, lerázza magáról e fereg ellenséget s háborítatlanul megy tovább. Méltán mondhatták az ir katonák a boyne-i ütközet után: «Cseréljünk királyt, s készek vagyunk újra kezdeni a csatát.» Valóban a harc nem volt egyenlők harca. Egy gyöngye férfi, kin papok s asszonyok lovagoltak, oly

szövetségesek- s fegyverekkel, minőket gyöngesége választott számára, küzdött egy hős tervei, hadtudománya, bölcsesége s bátor szive ellen.

E fondorkodó, gyáva kalandok egyikének alkalmával tehát (mert mostani eszemmel nem adhatok nekik szebb nevet), Holt úr Castlewoodra jött a grófhhoz s egy csalhatatlan tervet ajánlott neki az orániai herceg megbuktatására, de melyet ez, mint becsületes ember, boszankodással utasított vissza. A mennyire Esmond a gróf elhaló szavaiból kivehette, Holt egy fölkelési tervvel s azon ajánlattal jött hozzá, hogy megkapja azon marquis czimet, melyet Jakab király az előbbi grófnak adott volt; vonakodása esetében pedig azzal fenyegetődött, hogy megfosztja a grófot castlewoodi jószágától s címétől. A körülményekkel való bámulatos ismeretségének - melyet Harry pártfogója most pillantott át először - gyámolítására, Holt az előbbi gróf halotti nyilatkozatával lépett elő, melyet ez a boyne-i csata után Irlandban egy ír s egy Holt szerzetesbeli franczia pap előtt tett, ki a Jakab király seregében szolgált. Megmutatta az állítólagos bizonyítványt az előbbi Esmond grófnak anyámmal egybekeléséről, mely 1677-ben Brüsszelben ment végbe, mikor a gróf, akkor még Esmond Tamás, az angol hadseregnél Flandriában szolgált. Be tudná bizonyítani - folytatá Holt - hogy ezen Gertrud, miután férje rég elhagyta volt, még élt, mint brüsseli apáca, 1685-ben, midőn Esmond Tamás nőül vette Izabellát, nagybátyja lányát, a mostani özvegy Castlewood grófnét. Ezzel tizenkét órai időt engedve neki, hogy, mint a szegény haldokló gróf mondá ez ámulatba ejtő ujságot jól fontolóra vegye, eltűnt e papirokkal titokteljesen, mint jött vala. Esmond Harry jól tudta, hogy azon ablakon tűnt el, melyen őt egyszer beszállani látta, de nem volt ideje a magyarázatnak, a gróf elhaló szavaira kelle figyelnie, melyeket ajkai nem sokára képtelenek voltak rebegni.

Míg a tizenkét óra eltelt volna, a Fenwick János báró összeesküvésében részes Holtot bebörtönözték, először Hextonban, honnan Towerbe szállították, s a gróf, ki erről mit sem tudott, folytonos rettegésben várta a pap visszatértét. Ekkor elhatározta volt, mint nekem, Istent híva bizonyságul, s könyvelt szemekkel mondá, hogy a tulajdonképi birtokosnak adja át a jószágot s címét, s családjával saját birtokára Walcote -ba vonul vissza. «És adta volna az Isten, hogy úgy teszek vala - mondá szegény pártfogóm - most nem lennék itt halálra sebezve, nyomorultan, tört szívvel.»

Mylord egyik napról másikra várt, de mint gondolni lehet, hírnök nem jött: azonban egy hó mulva sikerült Holtnak egy ily értelmű izenetet juttatni a grófhhoz: «vegye úgy a dolgot, mintha semmi szó nem lett volna közöttünk; marad minden a réginél.»

«Gonosz kísértésbe jutottam ekkor - mondá szegény mylord. Mióta ez átkozott «Castlewood» czimet kaptam, mely semmi jót reám nem hozott, sokkal többet költöttem a jószágból az atyai örökségemből való jövedelemnél. Fölszámítottam az utolsó forintig minden vagyonomat, s úgy találtam, hogy nem tudnálak téged, kedves Harrym, kinek vagyonát tizenkét évig bitoroltam, soha kártalanítani. Nőm s gyermekeim becstelenül s koldusként kényszerültek volna távozni a házból, mely, Isten látja, szerencsétlen volt reám s enyéimre nézve. Gyáván csüngöttem a haladékon, melyet Holttól nyertem. Eltitkoltam a valót Rachel előtt s előtted. Próbáltam pénzt nyerni Mohuntól, s még jobban adósságba vertem magamat, alig tudtam szemedbe nézni, ha láttalak. E kard két éve függ fejem felett. Esküszöm, boldognak éreztem magam, mikor Mohun vasa átszúrta mellemet.»

A Towerben töltött tíz havi fogsága után Holtot, kire azon kívül, hogy jezsuita pap s ismeretes Jakab-párti volt, semmi sem bizonyult, hajóra ültették Vilmos király kiapadhatatlan kegyelméből, ki azonban megígérte, hogy fölakasztatja, ha még egyszer angol földre teszi lábát. Esmond, míg még maga is fogoly volt, nem egyszer gondolt arra, hogy hol lehetnek azon reá nézve érdekes papirok, melyeket a jezsuita a gróf előtt fölmutatott.

Nem találták meg Holtnál, midőn ezt elfogták, mert ez esetben a bírák látták volna azokat s családjának története régóta köztudomásra jutott volna. Mindemellett Esmond nem kutatta a papirokat. Határozata szilárd volt, anyja meghalt, mit érdekelte őt többé azon bizonyítványok létezése, melyek oly címhez való jogról tanuskodtak, mit ő nem akart igénybe venni, s mitől, mint felfogadta, nem fogja megfosztani azon családot, mely a világon előtte a legkedvesebb vala. Talán nagyobb büszkesége volt ez áldozat, mint lett volna az a tisztesség, melyről lemondani elhatározta.

Továbbá mindaddig, míg e címek törvény elébe nem kerülnek, Esmond rokona, a kedves kis Ferencz volt a Castlewood címmel e jószágnak becsületes és kétségbevonhatatlan birtokosa. Egy jezsuitának pusztá szava nem dönthette meg Ferencz birtoklási jogát, így Esmond lelke most nyugodtan érezte magát azon gondolatra, hogy a papirok elvesztek s ezek hiányában kedves úrnője s ennek fia a törvényes Castlewood grófnő, illetőleg Castlewood gróf.

Csakhamar kiszabadulása után első dolga volt Esmondnak Ealingbe lovagolni, azon faluba, hol ez országban legelső éveit tölté, s meglátni: vén ápolói élnek s ott laknak-e még? De minden emlék, mit az öreg Pastoureau úrról talált, egy kő volt a temetőben, melyre fel volt írva, hogy a flandriai születésű, 85 éves Pastoureau Athanasius ott van eltemetve.

Az öreg házikója, melyre Esmond jól emlékezett, s a kert, melyben sok órát töltött el játék- s ábrándozással, s nem egyszer kapott verést veszekedő mostohájától, most egészen más család birtokában volt, s csak nehezen tudta meg a faluban, hogy mi lett Pastoureau özvegyéből s gyermekeiből. A segédlelkész, ki alig változott a tizennégy év alatt mióta Esmond nem látta, emlékezett az asszonyra, ki nagyon hamar megvigasztalódott vén férje halála után, ki felett uralkodott, s egy magánál fiatalabb emberhez ment nőül, ki pénzét elprédálta s vele és gyermekeivel rútul bánt. A lány meghalt, az egyik fiú katonának állott, a másik mesterségre ment. A vén Roger úr, a segéd (vagy lévita) azt monda, hallotta, hogy a vén Pastoureau asszony is meghalt. Hét éve, hogy férje halálával elhagyta Ealinget; így Esmondnak az a reménye, hogy e családtól fog valami családi viszonyait illetőt megtudni, füstbe ment. Az öreg papnak ez értesítésért egy aranyat adott, s mosolyogva gondolt azon időre, mikor kis játszópajtásaival kiosont a temetőből, vagy a sírkövek mögé rejtőzött, ha e rettegett tekintély közeledett feléjük.

Ki volt anyja? Hogy hívták? Mikor halt meg? Esmond vágyott valakit találni, ki neki e kérdésekre felelni tudna, s épen arra gondolt, hogy mostoha anyjához a grófnőhöz intézi ezeket, ki ártatlanul bitorlá azon címet, mely jog szerint a Harry anyjái volt. De ez semmit sem tudott vagy semmit sem akart tudni e tárgyról, s valóban nem is sürgethette Esmond, hogy beszéljen róla. Péter Holt volt az egyedüli ember, ki őt felvilágosíthatá, s Esmond úgy találta, hogy várnia kell, míg valami új esély vagy fondorkodás ismét összehozza őt régi barátjával, vagy Angliába hozza e nyugtalan s fáradhatatlan szellemű embert.

Zászlótartóvá neveztetése és a hadjáratra szükséges előkészületek más irányt adtak most a fiatal nemes gondolatainak. Új pártfogónője igen szíves és bőkezű volt iránta, s megígérte, hogy befolyásával vagy pénzzel is nem sokára századot szerez neki, meghagyta, hogy csinos egyenruhával és fegyverekkel állítsa ki magát, s kegyeskedett megdicsérni őt, midőn paszományos piros kabátjában először tisztelkedett nála s megengedte, hogy ez érdekes fölvatás alkalmával elmondhassa szerencsekívánatait. «A vörös volt mindig - szolt az özvegy büszkén emelve föl fejét - az Esmondok színe!» Ez okból hordotta mindvégig ő ladysége is e színt pofáin. Azt mondta, hogy azt akarja, úgy legyen öltözve, mint illik az atyja fiához, s jó szívvel kifizette ötven forintot kalapját, fekete fürtös parókáját, finom hollandi vászon-ingeit, kardjait s ezüsttel kiveret pisztolyait. Születése óta soha ily szépen nem nézett ki Esmond; bőkezű mostohája ellátta zsebeit aranyakkal is, melyeknek elköltésében Steele kapitány s

néhány válogatott ficzkó is segített egy Pall Mall-i mulatságban, melyet Dick⁸ rendezett, s valóban ki is akart fizetni, de nem volt pénze, mikor a számlát előhozták, a vendéglős pedig nem akart neki többet hitelezni.

Úgy látszott, hogy a vén grófnő, ha gonoszul bánt is előbb Esmonddal, most kész e hibáját szívességével helyrehozni, a bucsúzáskor számtalanszor megölelte, sokat könyezett, meghagyta, hogy minden postán írjon, s egy megbecsülhetetlen ereklyét adott neki, egy nyakpénzt, melyet nem tudom melyik pápa megáldott s az előbbi szentséges király Jakab ő felsége hordott, kérte őt, hogy ezt mindig nyakán viselje. Így jutott Esmond ezredéhez, jobb ellátással mint a fiatal tisztek legnagyobb része. Idősebb volt, mint sokan a felette valók közül, s egy más előnye is volt, melylyel a legkevesebb akkoriban katonáskodó nemes birt - kik közül sokan nevük aláírásán túl kevéshez értettek - s ez az volt, hogy otthon is, az egyetemen is sokat olvasott, két három nyelvnek ura volt, s keresztül ment azon a magasabb nevelésen, melyet sem könyv sem évek meg nem adnak, s melyet némelyek a szerencsétlenség csendes iskolájában szerezhettek meg. Ez jeles iskolamester, a mint nem egy szegény legény tudja, kinek körmére koppantott s ki szepegve tanulta leczkáját félelmes katedrája előtt.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Részt veszek a vigo-bay-i expeditióban, sós vizet kóstolok, s puskaport szagolok.

Az első hadjárat, melyben Esmond úrnak részt venni szerencséje volt, inkább hasonlított a rettegett Ivory- vagy Kid százados által tervezett berontások egyikéhez, mint koronás fők közti háborúhoz, melyet ranggal s becsülettel bíró hadvezérek folytatnak.

1702. július 1-én egy százötven hajóból és 12,000 főből álló nagy hajóssereg vitorlázott el Spitheadből Shovell tengernagy vezénylete alatt, ő magasságával az ormondi herczeggel, ki a hadjárat főparancsnoka volt. Egyike a 12,000 hősnek, azelőtt soha tengeren nem lévén, csupán akkor az egyszer, midőn ismeretlen szülőtte földéről Angliába hozták, egyike ama 12,000-nek tehát, ki Quin ezredes gyalog-ezredében a legfiatalabb zászlótartó volt, néhány órai hajózás után a leghősietlenebb testi levertségbe jutott, annyira, hogy ha az ellenség a hajót meg találja támadni, vele ugyan könnyen elbánhatott volna. Portsmouthból Plymouthba mentünk, hol új csapatokat vettünk fel. Julius 31-kén Finisterre foknál voltunk, a mint naplóból látom, s augusztus 8-kán Lisabon előtt vetettünk horgonyt. Ez alatt a zászlótartó úgy megbátorodott, mint akár egy tengernagy, s egy hét mulva szerencsés volt először lehetni tűzben s vízben is, mert ladikját elborították a hullámok a torosi öbölben, hol a sereg partra szállt. Új kabátjának megázása volt az egyedüli baj, mely a fiatal hadfit e hadjáratban érte, mert a spanyolok nem állottak meg seregük előtt, s valóban nem is voltak elég erővel arra.

Azonban e hadjárat, ha dicsőséges nem is, igen kellemes volt. Új képei a természetnek, tengeren és szárazon, s egy először kezdődő mozgalmas élet foglalták el s hatották meg az ifjút. A változó események, a hajói élet szokásai, a katonai fegyelem, új ismeretségek fegyvertársaival s a hajós tisztekkel, földterítették, elfoglalták s fölrázták lelkét azon önző lehangoltságból, mely iménti szerencsétlenségei után elszibbasztotta vala. Úgy érezte, hogy a tenger elszakasztá őt eddigi bánatától, s örömmel üdvözölte élte ez új szakát, mely előtte hajnalzott. Huszonkét éves korban hamar gyógyulnak a szívsebek, térnek vissza naponkint a

⁸ Ez a Dick nagyon érdekelheti az angol irodalom ismerőjét, mert senki más, mint Steele Rikárd, egyike a legjelebb angol humoristáknak.

remények s jó meg a bátorság, ha talán kedvünk ellenére is. Ha Esmond kétségbeesésére, levertségére s arra gondolt, hogy baját néhány hónappal ezelőtt börtönében mily gyógyíthatatlannak hitte, csaknem boszankodott magában jó kedvén.

Saját szemeinkkel látni embereket és országokat többet ér, mint a világ minden útleírását olvasni; a fiatal ember is rendkívül örült, hogy ily nagy utazást tesz, s láthatja a népet s városokat, melyekről gyermekkorában olvasott. Először életében látott háborút, legalább annak negédét, pompáját s külső körülményeit, ha veszélyeiből nem sokat is. Saját szemeivel, megtestesülve látta maga előtt azokat a spanyol lovagokat s hölgyeket, kiket csak képzelet után látott Cervantes halhatatlan elbeszélésében, mit oly gyönyörrel olvasott szabad óráiban. Negyven éve már, hogy Esmond e jelenetek tanúja volt s most is oly élénken élnek emlékében, mint midőn először nyomultak lelkébe. A búfelhő, mely reá ereszkedett s elsötétítette éltének utóbbi éveit, foszlani látszott róla e szerencsés utazás és hadjárat alatt. Erélye, szabadságérzetében, fölszedte magát s növekedett. Annak örült-e titkon szíve, hogy megmenekedett attól a gyöngéd, de lealázó otthoni fogságtól? Vagy pedig az alárendeltségi érzet, melyet becestelen születése költött vala benne, tűnt el, midőn megtudta a titkot, mely, bár erővel visszatartá, elégséges volt őt öröme hangolni s vigasztalni? Annyi igaz, hogy a hadseregbeli Esmond egészen más lény volt, mint a szíves castlewoodi családi kör rosszkedvű kis alárendeltje, vagy a Trinity-collége-beli búskomor diák; ki elégtelen volt sorsával s a hivatással, melyet ez reá erőszakolt, s titkos bosszúsággal gondolta el, hogy a papi öltöny, az öv, sőt még a szent hivatal is, melyre magát egykor szentelte, tulajdonkép csak élte végeig tartandó szolgálata jelvényei. Mert bármennyire szépítgette maga előtt, érezte már régen, hogy Castlewood káplánja lenni még mindannyi, mint alárendeltje lenni, s hogy élete csak hosszú, reménytelen szolgaság. Ezért Esmond korántsem irigyelte régi barátja Tusher Tamás szerencsését, mint ez kétségkívül gondolta. Ha barátjai nem csekély fizetést s falusi papságot, hanem egy püspöki süveget ajánlottak volna neki, ez esetben is szintoly szolgának érezte volna magát, mint amúgy, s egészen boldog volt s hálákat adott, hogy szabadon élhet.

A legbátrabb embert, kit a seregnél ismertem, ki Vilmos király majd minden fegyvertényében s a nagy Marlborough herczeg hadjárataiban résztvett, nem lehetett arra venni, hogy nekünk valamely hőstettét elbeszélje, kivéve azt az egyet, hogy egykor Eugen herczeg egy fára küldte fel, hogy az ellenség állását kikémlelje, de ezt sem vihette végbe nagy lovagcsizmái miatt, másnap meg majd elfogták ugyane csizmák miatt, mert nem tudott bennök jól szaladni. E történet elbeszélője is követendi e dicséretes tartózkodást, s nem szándékszik katonai viselt dolgain hosszasan mulatni, mert ezek igazán nem igen különböztek a többiekétől. Esmond úrnak első hadjárata csak néhány napig tartott, s mivel egy rakás könyvet írtak róla, itt csak igen röviden haladunk át rajta.

Midőn a hajóhad Cadixhoz ért, vezénylőnk egy fehér lobogójú csónakot s két tisztet küldött a cadixi parancsnokhoz, Don Scipio de Brancaccio-hoz, ő magasságának egy levelével, melyben ez azon reményét fejezte ki, hogy Don Scipio, ki elébb Angliában az ausztriaiakkal a francziák ellen harczolt, most bizonyosan a francia király ellen s az ausztriaiak mellett fog nyilatkozni a Fülöp és Károly király közti háborúban. De ő nagyméltósága, Don Scipio, válaszában kijelentette, hogy miután előbbi királyát becsülettel s hűségesen szolgálta, mostani uralkodójához, V. Fülöp királyhoz is ép oly hűséggel s hódolattal akar viseltetni. Míg a válasz elkészült, a tiszték megnézték a várost, az alamedát, a szinkört, hol a bikaviadatok történnek, a zárdákat, hol egyiköket Don Murillo Bertalan képei annyira meghatották s gyönyörködtették, hogy ily élvezet az isteni festészet neki soha azelőtt nem szerzett. Az angol gentlemaneket e szemle után hűsítőkkal s csokoládéval megvendégelve, a legnagyobb udvariassággal sajkájukhoz kísérték; az egész angol seregből ez alkalommal csak ők ketten láthatták a híres várost.

A hadvezér még egy második kiáltvány hatását is megkisértette a spanyolokon, ebben kijelenté, hogy mi csak Spanyolország s Károly király érdekében jöttünk, s épen nincs szándékunkban meghódítani a spanyolokat, vagy megtelepedni országukban. De úgy látszott, hogy ez ékesszólás is falra hányt borsó volt; az andalusiai parancsnok sem hallgatott inkább reánk, mint a cadixi, s válaszul az ő magassága kiáltványára Villadarias marquis egy másodikat bocsátott ki, mely a spanyolul értők véleménye szerint a kettő közt a jobbik volt. Harry is értette e nyelvet, melyre régen a derék jezsuita tanította volt, s most azon szerencsében részesült, hogy ez ártatlan hadi okmányokat ő magassága számára ő fordította le. Ő magassága s ő felsége többi tábornokai is nagyon megbotránkoztak a Don ezen befejező mondatán: «hogy neki s tanácsának őseik nagylelkű példáját kell követniök, kik még soha királyaik vére vagy elűzése árán nem igyekeztek emelkedni. Mori pro patria az ő jelszava, s a herczeg sziveskedjék ezt tudatni Angliában uralkodónőjével.»

Nem tudni, vajon e felelet boszantotta-e föl sergünket vagy nem? annyi bizonyos, hogy valamin dühbe jött s nem levén képes Cadix-ot elfoglalni, szent Mária kikötőjét bevette s feldúlta; leégette a kereskedők raktárait, leitta magát az ottani híres borokból, kirabolta s fölprédálta a békés házakat s zárdákat, gyilkolt s még nagyobb gonoszságot is követett el. Esmond e gyalázatos hadviselés alatt csak akkor az egyszer ontott vért, midőn szuronyával egy angol őrt ledöfött, ki egy szegény, reszkető apácát akart bántalmazni. Talán valami szépség volt? vagy herczegnő, vagy épen Esmond elhunyt s soha nem látott anyja? Oh nem! csupán egy vízkórságos, öreg néne volt bibircsos orral. De Esmond gyermekkorában megismervén egy részét a katolikus vallásnak, soha sem érezte az iránt azon iszonyt, mit némely protestánsok mutatnak, s úgy látszik, vallásukhoz tartozónak hisznek.

Szent Mária kikötő feldúlása s kirablása, s egy-két erősségre tett támadás után ismét hajóra ültek csapataink s befejezték a hadjáratot, mindenestre fényesebben, mint kezdték volt. Tengernagyjaink Rooke és Hopson meghallván, hogy a franczia hajósereg nagy kincscsel megrakodva a Vigo-öbölben állomásoz, oda követték az ellent; a csapatok kiszálltak s bevették a kikötőt védő erődítményeket. Hopson maga volt első, ki hajójával a kikötő zárvonán átört; a többi angol és holland hajók követvén őt. Húsz hajót fogtak vagy égettek el a Redondillai öbölben, s sokkal nagyobb zsákmányt ejtettek, mint előre számították; sokan, kik e hadjárat előtt földhöz ragadt szegények voltak, ezután meggazdagodtak, így gyakran volt alkalmunk látni s megjegyezni, hogy a vigo-i tisztok teli erszénnyel jöttek vissza, mint a hirhedett Shafto Jack, ki a londoni kávéházakban s játék-asztaloknál akkora urat játszott, s vigo-i katonának adta ki magát, mikor pedig fel akarták akasztani, azt állította, hogy Bagshot Heath volt az ő Vigo-ja, s csak azért említette Redondillát, hogy elvonja az emberek figyelmét azon helyről, hol a zsákmányt szerezte. Valóban, Hounslow s Vigo közt nem volt nagy a különbség, ez utóbbi gonosz egy vállalat lévén, bár Addison⁹ úr latin dicsőeneket írt róla. E derék úr muzsája mindig rokonszenvezett a győztes féllel, s kétkedem, hogy valaha lelkesedni tudott volna a vesztesért!

Esmondnak, bár e mesés zsákmányból osztalékot nem kapott, azon nagy haszna volt a hadjáratból, hogy a tevékeny élet s a légváltoztatás eloszlatta előbbi borujának nagy részét, s megtanította nyugodt kedélylyel hordozni sorsát. Napbarnította arczczal, edzett szívvel, s szépecske ismereti s tapasztalati kincsekkel megrakodva jött meg a hadjáratból, mely öszre, mikor a sergek ismét Angliába tértek vissza, véget ért. Lemondott Lumley tábornagy melletti titkári állásáról, kinek parancsnoksága megszűnt, s az elválás után, mely a tábornagy részéről iránta való jó indulatának sokszori, szives kijelentésével történt, szabadsággal Londonba utazott,

⁹ Hires angol költő, a Cato szerzője.

megtekinteni, ha ügyein valamit lendíthetne, s így ismét, az özvegy kényelmes chelsea-i lakában találta magát, s magasabban állott az idős hölgy kegyében, mint valaha. Esmond fésűvel, legyezővel, s oly fekete köpenynyel lepte meg az özvegyet, melyet a cadixi hölgyek viselnek. A grófnő kijelentette, hogy az felségesen áll az olynemű szépségnek, mint ő. Nagy épülésére szolgált hallania az apácza-megszabadítás történetét, s egy cseppet sem kétkedett, hogy a tőle kapott Jakab király-féle ereklje (melyet Esmond hűségesen tartogatott az asztalfiában), óvta meg őt a veszélyek között, s fordította el róla az ellenséges golyókat. Mylady estélyeket rendezett érette, nagyobb társaságokba vezette, s oly buzgalommal és sikerrel járt el ügyében, hogy egy századosi állást helyeztek kilátásba számára Marlborough hercegnő közbenjárására, ki elég kegyes volt elfogadni egy kétszáz guinea értékű gyémántot Esmond úrtól (mely ajándékot mostohája bőkezűsége tett lehetővé reá nézve), s ki azt is megígérte, hogy gondoskodni fog a Harry jövőjéről. Szerencsés volt megjelenhetni alkalmyszerűleg a királynő társalgó termében, s gyakrabban reggeli tisztelkedésen is (lever), Marlborough hercegnél. E nagy ember különös kegygyel fogadta az ifjút, mint ennek bajtársai mondták, s kegyeskedett megjegyezni, hogy Esmond úrnak mind bátorságáról, mind képességeiről a legjobb jelentést kapott; képzelhetni, hogy erre az ifjú a lehető legmélyebben hajtotta meg magát s kijelentette, hogy nincs forróbb vágya, mint a világ legnagyobb hadvezére alatt szolgálni.

Míg ügyei ily szerencsésen fejlődtek, az élvezetektől sem vonult vissza Esmond; eljárt a többi fiatalokkal kávéházakba, színházba, s Pall Mall-ba. Vágyott valamit hallani kedves úrnőjéről s annak családjáról, a városi multságok s élvek közepett is gondolatai sokszor szállottak hozzájuk, s gyakran, midőn a fiatalok jó kedvre hangolva borozás közben, azon kor szokása szerint, egyre vagy másra poharat emeltek, Esmond két szép hölgyre gondolt, kikre csaknem imádattal emlékezett, s poharát sóhajtván ürítette ki.

Ez időtájt az idősb grófnő ismét orrolt a fiatalabbra, s valahányszor róla szólt, oly kifejezésekkel élt, melyek épen nem voltak hizelgők szegény hölgyre nézve. A fiatal özvegy nem szorulván többé az özvegy pártfogására, haragját vonta magára. Legnagyobb része azon családi czivakodásoknak, melyeket csak láttam, féltékenységből s irigységből származik; kivéve mindenesetre a pénzügyekből keletkezőket, midőn néhány garas fölötti huzakodás elidegeníti egymástól s ellenségekké teszi a legjobb atyafiakat. Péter és Pál, kik egy apától születtek, s egyenlő vagyont örököltek, a legszívélyesebb viszonyban élnek, mely nem akkor szűnik meg, mikor Péter tönkre jut s Pál elhagyja őt, hanem akkor, midőn Pál hirtelen meggazdagszik, a mit Péter nem tud neki megbocsátni. Tíz eset közül kilenczszer az dúzza föl orrát, a melyiknek rosszul van dolga, s nem a másik a hibás. Péterné asszony, kinek csak egy kólyát van módja tartani, szokott rosszul lenni, midőn Pálné asszonyt hat lovas hintóban látja, ő jajdúl föl sógorasszonya fenhéjazásán s ingerli férjét testvére ellen. Péter látja meg, hogy testvére egy lorddal kezét szorít (kivel különben maga is örömet szóba állana), ő beszéli el feleségének, hogy mennyire megromlott az a Pál, ki nem egyéb, mint tányérnyaló, élődi, urak kegyelmén tengődő koldus. Emlékszem, mily dühben voltak a kávéházi lángelmék, mikor Steele kocsit s Bloombury-ben fényes házat tartott, de kezdettek megbocsátni neki, midőn a fogdmegek sarkában voltak; s szidták Addison urat, midőn Dick házát elárvereztette. Pedig a sörházi Dick, meg a sétányon, négy cifra szerszámos lóval kocsikázó Dick tökéletesen ugyanaz a jószívű, gyöngéd, gondatlan, víg kedvű Steele Richárd volt, s Addison úrnak is tökéletes igaza volt, midőn saját pénzét visszaszerezte, s nem engedte, hogy becsületes keresményét Dick uram felpezsgőzze, felczifrálkodja, zenészekre, butorokra, keresztyén és zsidó, férfi és nőélősködőkre pazarolja. A mint egyfelől, Rochefoucault úr híres elve szerint «barátaink szerencsétlenségében van valami, mi nekünk jól esik», úgy másfelől szerencsájök kellemetlen reánk nézve. Ha nehéz az embernek elviselni saját szerencsáját, még nehezebb az

barátjainak, kik közül csak kevesen tudják e próbát kiállani: míg másfelől a szerencsétlenségnek az az egyik «megbecsülhetetlen haszna», hogy a legjobb békítő, hogy visszahozza az eltűnt szivességet, lefegyverzi az indulatoskodást s eltávolítja a tegnapi ellenség szívéből a gyűlöletet, s kebléhez ölelteti vele szerencsétlenségre jutott ifjúkori barátját. Ugyanegy szívben nemcsak szánalom és szeretet, de gyűlölet is van ugyanazon személy iránt. A vetély megszűnik, ha a versenytárs elesik, s nézetem szerint az emberi természet e kellemes és kellemetlen sajátságait is egyenlő megadással kellene szemlélnünk. Mindkettő következetesen foly emberi természetünkből.

Így akár azon ítéletet olvassuk Esmond két hölgyrokona közül az idősbikre, hogy megbocsátotta az ifjabbnak szépségét, midőn az valamit vesztett üdeségéből, s elfeledte sérelmeit, midőn a másik nem volt többé szerencsés és irigylésreméltó, akár jó akarattal járunk el s azt mondjuk (az eredmény különben egyenlő, bármelyik úton dolgozzuk ki a feladatot), hogy Isabella megbánta Rachel iránti gyöngédtelenségét, mikor Rachel szerencsétlen volt, s erőt véve magán, hajlékába s barátságába fogadta a szegény özvegyet gyermekeivel. A hölgyek egészen jó barátok voltak, míg a gyöngébbnek oltalmazóra volt szüksége. Mielőtt Esmond első hadjáratára ment, úrnője még mind barátságos lábon állott az idősb Castlewood grófnővel, ki elismerte, hogy Beatrix kisasszony szépség, de myladyt szegény kis piczusnak, nyilván szellem-szegény asszonykának tartotta.

De Anna királynő uralkodásának első és második éve közt sajnálatraméltó változás történt a két fiatal hölgyben, legalább az idősb előadása szerint. Rachelnek, Castlewood grófnőnek, a képe olyan lett, mint egy gombóc, Beatrix kisasszony megdurvult, s napról-napra veszti szépségét. - Lehet, hogy a kis Blandford lord, kit ő soha sem tud Blandfordnak nevezni, mert atyját Jakab király, kit ő elárult, tette Churchill lorddá, s így ő még mind Churchill lord, Beatrixre vetette szemét, de anyja, az a perlekedő Jennings Sára, mit sem akar tudni ez esztelenségről. Marlborough hercegnő a fejedelemtől udvarhölgyei közé vette föl Beatrixet, de még megbánja. A Ferencz özvegye, ki nem grófnő, hanem csak Esmond Ferenczné asszony, cselszövő, ravasz, szívtelen személy, ki elkényezteti tacsókó fiát, s még utoljára a segédlelkészhez megy férjhez.

- Hogyan? Tusherhez? - kiálta fel Esmond úr, s szíve elszorult a bámulat s dühtől.

- Igen, Tusherhez, a szobalányom fiához, ki szolgalelkű atyjának, s magas műveltségű anyjának, a szobalánynak minden tulajdonát örökölte - felelt mylady. - Mit gondolsz, mit tehet egy érzelgős özvegy, ki azon a piszok Castlewoodon lakik, hol elkényezteti fiát, megöli kotyvalékaival a szegényeket, napjában kétszer jár templomba, s csak azt a káplánt látja, mit gondolsz mon Cousin, mit tehet mást, mint megengedni: hogy az a csúf, nagy csizmájú, kis zöld szemű pap udvaroljon neki? Cela c'est vu, mon cousin. Midőn lánykoromban Castlewoodon voltam, minden segédpap belém szeretett, nincs egyéb dolguk.

Mylady tovább is csevegett ily modorban: bár, az igazat megvallva, Esmondnak sejtelve sem volt arról, a mit ezután beszélt, annyira elfoglalta elméjét az, mit először mondott. Igaz volt-e ez? Nem egészen, félig sem, tizede sem volt igaz e fecsegő vén asszony beszédének. Lehetőséges-e ez? Nem hallott Esmond egyebet, pedig pártfogónője még egy álló óráig csevegett.

Néhány városi fiatal ember, kikkel Esmond ismeretséget kötött volt, megígérte neki, hogy bemutatja őt a legbájosabb színésznőnek, s a legkedvesebb s legszeretreméltóbb hölgynek, Bracegirdle kisasszonynak, kiért Harry régi ellenfele, Mohun párbajt vívott, néhány évvel azelőtt, hogy szegény mylorddal összetűzött. A nagyhirű Congreve nagy nyomatékú elismerésében, mely ellen nem lehetett szólani, részelteté e kecses hölgyet, ki jelenleg Steele Dick

vígjátékaiban szerepelt¹⁰. Esmond is végre oly szenvedélyesen beleszeretett huszonnég óra alatt e bájos kis barnába, mint ezer más városi fiatal ember. A ki egyszer megpillantotta, epedett újra látni őt, a vele megismerkedés előjoga oly gyönyört ígért, melynek csak gondolatára is repesett a fiatal hadnagy szíve. Fiatal ember nem élhet sátor alatt bajtársaival úgy, hogy azon fölfedezésre ne jusson, hogy ő is huszonöt éves. Fiatal embert nem érhet oly bánat vagy szerencsétlenség, bármily súlyos legyen is az, hogy valamelyik éjjel egészséges álomba ne merüljön, vagy egy nap ebéd közeledtével hatalmas étvágyat ne érezzen egy beefsteak-re. Az idő, fiatal kor, jó egészség, új látványok, tevékenység s a hadjárat, meglehetősen eloszlatták Esmond bánatát, s bajtársai kijelentették, hogy Don Dismal¹¹ nem a régi Don Dismal többé. Így, ha a társaság azt indítványozta, hogy ebédeljenek a «Rózsá»-ban, s azután menjenek színházba, ép úgy örült Esmond, mint más a palacznak s a játéknak.

Hogy történt tehát, hogy a vén mostoha hírei, vagy talán pletykája Tusher Tomról, oly különösen s hirtelen hevületre ragadták Tom régi játszótársát? Nem esküdött-e meg magának ezerszer meg ezerszer, hogy Castlewood grófnő, ki egykor hozzá oly szives volt, s azután oly kegyetlenül hagyta el őt, nem érdekli, s nem fogja őt soha többé érdekelni. Büszkesége s igazságérzete nem gyógyították ki e hálátlanság miatti fájdalmából? egyáltalán érzett-e most fájdalmat a miatt? Hisz, csak a mult éjjel is, midőn Pall Mall-ból mezők s rétek között Chelseaba haza sétált, nem írt-e néhány versszakot, melyekben Bracegirdle asszony fekete szemeit magasztalta, s kijelentette, hogy ezek ezerszerre szebbek, mint a legtündöklőbb kék szemek, melyek valaha bizonyos együgyű szőke szépség szempillái alatt epedtek. De, Tusher Tom! Tusher Tom, a szobalány fia, úrnőjére merészli emelni csunya kis szemeit! Tusher Tom elég vakmerő Castlewood grófnőre gondolni! Düh s megvetés fogta el Harry úr szívét ennek csak gondolatára is; a családnak melynek ő volt feje, becsülete neki tette kötelességévé: ily iszonyatos frigy megakadályozását s a tolakodó megfenyítését, ki családját így meg akarja gyalázni. Igaz, hogy Esmond úr dicsekedett köztársasági elveivel, s emlékezett az egyetemen tartott szép szónoklataira, melyekben az érdemre s nem a születésre fektette a fősúlyt: de, hogy Tusher Tom foglalja el a nemes Castlewood helyét, nem, soha! ez oly égrekiáltó lenne, mint hogy Hamlet özvegye Claudiusért tette le gyászfátyolát. Esmond kinevetett minden özvegyet, minden nőt, az egész asszonyi nemet, s ha a kihirdetés a következő vasárnap fogna megtörténni, a mi felől nem is lehet kétség, megesküdt, hogy ott lesz s az egész gyülekezet előtt azt kiáltja, hogy nem igaz! s magánelégtételt vesz magának a vőlegény fülein.

A helyett tehát, hogy a «Rózsába» menjen vacsorálni ez este, parancsot adott legényének, hogy készítse el málháját s szerezzon lovakat; s mielőtt barátai színház után vacsorához ültek, Farnhamban, Walcote fele útján volt, harmincz mértföldre Londontól. Meghagyta a legénynek, hogy semmit se szóljon a szándéklott kirándulásról az özvegy grófnő cselédsége előtt, s mivel Chelsea Londontól távol feküdt, útja rossz, s a rablók miatt nem volt bátorságos, s Esmond is, ha valami multságban vett részt, gyakran szokott egyik-másik városi barátjánál maradni éjjelre: nem lehet félni, hogy nagynénjét nyugtalanítani fogja kimaradása, mert valóban semminek sem örült inkább az öreg grófnő, mintha azt hihette, hogy mon cousin, a javíthatatlan bűnös, a csendőröket jól eldöngeti, vagy valahol korhelykedik. Száz meg száz kalandot tudott, a mi Rochester-, Jermyn-Harry- s Hamilton-nal történt, s ha kedve lett volna Esmondnak valami polgár nejét szöktetni meg, úgy hiszem, a grófnő még gyémántjait is kész lett volna zálogba tenni (ezek közül a legszebbek Chaillot ladyhez kerültek), hogy a birságot megfizesse.

¹⁰ Mind történelmi nevek és dolgok.

¹¹ A. m. *Szomorú Úr*.

A kis walcote-i jószág, hol mylord a grófi cím felvétele s a castlewoodi vagyon öröklése előtt lakott, körülbelül egy mértföldre fekszik Winchestertől; ide vonult mylord halála után a fiatal özvegy, mert e hely, hol korábbi legboldogabb napjait leélte, mindig kedves volt előtte, kedvesebb Castlewoodnál, mely megcsökkent jövedelméhez igen költséges hely volt. Walcote-on még azonfelül atyjának, a nyugalmazott esperesnek közelében s oltalma alatt lehetett. A kis gróf egy évig tanult az ottani híres iskolában nevelőjének, Tusher úrnak, vezetése alatt. Ennyit tudott meg Esmond rólok a mult évben, az öreg grófnőtől, atyja özvegyétől; a fiatal grófnőtől soha sem kapott egy szó tudósítást.

Esmond, míg jóltevője élt, kétszer vagy háromszor volt Walcote-on, s most csak pár óráig pihenve egy út melletti vendéglőben, jóval napkelte előtt talpon volt s úgy sietett, hogy délutáni két órára Walcoteba érkezett. A falusi fogadóba lovagolt, megszállt, s megizente egy embertől Tushernek, hogy valami londoni gentleman sürgetős dologban akar vele beszélni. Az ember visszajött, s azt mondta, hogy a doctor a városban van, talán a templomban, s a grófnő ő nagysága is ott van. Minden nap templomba jár imádkozni.

A lovak a winchesteri postamesteréi voltak, Esmond ismét lóra ült, s a városi vendéglőbe lovagolt, honnan egyenesen a templomba ment, ott hagyva dörmögő legényét, kinek meg volt az a boldogsága, hogy valahára ebédhez juthatott. Az orgona zengett, s a téli nap már szürkületre hajlott, midőn Esmond a külső kapuívén a czinteremen végighaladt, s az ódon, ünnepestélyes imaházba belépett.

HATODIK FEJEZET.

Deczember 29-dike.

Az esperesen, néhány segédjén s a gyermek és felnőtt énekeseken kívül, kik a szép esti imát végzik, alig volt húsz ember a székesegyházban. Doctor Tusher egyike volt a szolgálattevőknek, nagy fekete parókája volt, s erős, papoló hangon olvasá a könyörgést, egyik székben Esmond kedves úrnője ült, még mind özvegyi ruhában, mellette fia, ki nagyon megnőtt s valóban nemes arcú ifjúvá fejlett, anyja szép szemeivel s apja fürtös hajával, mely velencei gallérára omlott alá, szép kép, melyet egy Vandyk ecsetje festett volna. A gróf úr azon arczképe, melyet mr. Rigaud később festett Párisban, csak francia fordítása férfias, nyílt angol arczának. Midőn fölpillantott, oly ragyogó zaphir-sugarak löveltek ki két szeméből, hogy azt hiszem, nincs festő, ki azokat színeivel megközelíteni képes volna. Ez nap azonban nem volt valószínű, hogy valaki az ifjú gróf arczának eme bájában gyönyörködhessek, mert szemei többnyire be voltak hunyva, s a könyörgés kissé hosszasan tartván, elszenderült.

De, midőn a templomi zene elhangzott, a kis gróf fölébredt, körüljártatá szemeit, s megpillantá Esmondot, ki vele szemben ült s nem kis szeretettel s búval nézte a két hölgyet, kik szívét oly sokáig csaknem kizárólag birták, Castlewood gróf összerezzen, meghúzta anyjának, ki alig pillantott föl olvasókönyvéről, köntöse szélét, s oly hangosan mondta: «nézd csak mama», hogy Esmond a templom másik felében s az öreg esperes mennyezetes székén meghallhaták. Castlewood grófnő fia fölszólítására egy pillanatig széttekintett s azután meginté újjával Ferikét; Esmond képe lángba borult, szíve hangosan vert, midőn e kedves hölgy még egyszer reá nézett. A könyörgésnek csakhamar vége lett, Esmond nem figyelt oda, igen valószínű, hogy úrnője sem, ki sűrűbbre vonta fátyolát, s nem emelte föl többé fejét, míg az isteni tiszteletnek vége nem lett, az áldás el nem hangzott s az esperes úr segédletével együtt ki nem vonult a szentélyből.

Az ifjú Castlewood meg sem várta, hogy a papok kimenjenek, hanem a padokon keresztül, Esmondhoz rohant, s hevesen szívéhez szorította. «Kedves, jó Harrym, visszajöttél? A háborúban voltál? Elviszesz-e engemet is, mikor visszamégy? Miért nem írtál nekünk? Jöszte anyámhoz.»

Esmond nem tudott egyebet felelni e szíves kérdésekre, mint azt, hogy «áldjon meg az Isten, fiam!» szíve oly tele lett hálaérzettel az ifjú szíves fogadására, s a mennyire örült Ferikének, ép annyira félt ama másik találkozástól, úrnőjével, mert nem tudta, nem fogja-e őt most is oly kegyetlenül utasítani vissza, mint egy évvel ezelőtt.

- Szép volt öntől, Henrik, hogy visszajött hozzánk - szólt Esmond grófnő - gondoltam, hogy el fog jönni.

- Olvastuk, hogy a hajóssereg Portsmouth-ba érkezett. Miért nem jöttél onnan egyenesen hozzánk? - kérde Ferike, vagy, mint ezután hínunk kell, lord Castlewood.

Esmond is gondolt erre, s szívesen vált volna meg egyik szemétől, csak hogy szeretett barátait még egyszer láthassa, de mivel azt hitte, hogy úrnője bezárta előtte ajtóját, engedelmeskedett, s távol tartá magát.

- Csak egy szót ha izentek volna - mondá - tudják, hogy azonnal itt lettem volna.

A grófnő kezét, azt a kis fehér kezét nyujtá neki; csak jegygyűrűje volt rajta. Minden félreértésnek vége lett. A bánat s idegenkedés éve lejárt; azalatt sem voltak egymástól elválva! Úrnője soha sem ment ki fejéből egész idő alatt. Nem, egyetlen egyszer sem. A fogházban, a táborban, az ellenséges partokon, a tengeren, az ünnepélyes éj csillagboltozata alatt, vagy mikor a nagyszerű hajnalhasadtát leste, soha, soha, még akkor sem, midőn poharazó barátaival mulatott, vagy a színházban elhinni próbálta, hogy más szemek ragyogóbbak lehetnek, mint az övéi. Ragyogóbb szemek, szebb arcok lehettek, de oly kedvesek - nem, oly édes hang nem létezett, mint úrnőjéé, ki neki ifjú éveiben nővére, anyja, istennője volt. Most természetesen nem nézte többé istennőnek, mert ismerte gyöngeségeit, s gondolkodás, szenvedés és tapasztalás inkább megvénítették őt, mint a grófnőt, de mint asszonyt talán nagyobb bensőséggel szerette, mint istennő korában imádta vala. Hol van? mi az a titok, mely egy kis kezét minden-nél becsesebbé tesz? Ki fejtí meg e talányt? Ott álla e nő, s fia, a kedves gyermek, Esmond mellett. Ott állt, s könnyeiben boldog vala. Két kezébe foga az Esmondét, s ez könnyeket érzett rajta. A kibékülés gyönyöre foglalta el szívöket.

- Jön a nagy csizma, itt van Tusher - szólt Ferike.

Tusher csikorgó, magas sarkú csizmájában valóban meg is jelent. Tom úr levetette fehér miseingét, s papi öltönyében, nagy fekete parókásan állott elő. Ugyan hogy tudott Esmond Harry csak egy perczig is féltékeny lenni erre az emberre?

- Kezedet, Tusher Tom! - kiálta elébe Harry. A segédpap mélyen s ünnepélyesen meghajolva szólt: «Örülök, hogy Esmond kapitányt láthatom. Mylorddal a Reddas incolumem precor-t olvastuk s biztosíthatom önt, hogy önre alkalmaztuk. Cadesi babérral koszorúzva tér ön meg, s midőn meghallottam, hogy ide fog jönni, biztosíthatom önt, óhajtottam, bár második Septimius lennék. Mylord Viscount, emlékszik lordságod e versre: Septimi, Gades aditure mecum?»

- Van a földnek egy zuga, Tusher barátom, melyet minden Gades-nél jobban szeretek - felelt Esmond. - Ez pedig az, a hol tisztelendőség parochiája van, s hol ifjúkorunkat töltök.

- Azon ház - szólt Tusher - melyhez engem annyi szent emlék csatol (Harrynak a Tom atyjától e házban kapott ütlegek jutottak eszébe), azon ház, mely tisztelt pártfogóm- s nagyrabecsült

pártfogónőmé mellett fekszik, mindig kedves hely kell, hogy legyen előttem. De, kérem nagysádat, az egyházfi ladységedre várakozik, hogy a templomot bezárhassa.

- S Harry nálunk lesz ebéden! Harry nálunk lesz ebéden! - ujjongott a kis mylord. - Anyám, szaladjak-e haza, megmondani Beatrixnek, hogy csipje ki magát? Beatrix udvarhölgy, úgy gondold meg Harry. Afféle csinos, ágaskodó lányka!

- Az ön szíve soha sem húzott az egyházhoz, Harry - szólt szelid, édes hangon az özvegy, a mint egymás mellett mentek. (Néha úgy tetszett, mintha soha meg nem váltak volna, máskor meg, mintha öltőig távol éltek volna egymástól.) Mindig hittem, hogy nincs önnek hivatása a papi pályára, s hogy kár önt elzárni a világtól. Castlewoodban csak unta s fölemésztette volna magát; sokkal jobb, hogy nevet igyekezzék magának szerezni. Sokszor mondtam ezt mylordnak. Szegény férjem, hogy szerette önt! Ő akarta, hogy ön nálunk maradjon.

- Nem kívántam soha egyebet, csak azt, hogy mindig nagysád mellett lehessek - szólt Esmond.

- Jobb volt elmennie Harry. Ha a világ nem adhat önnek nyugalmat, akkor tudja, hol kell azt keresnie, de ily élénk képzelődésű s heves vágyú embernek, mint ön, meg kell előbb próbálkoznia a világgal, mielőtt bele unna. Nem volt szándékunkban, vagy ha egykor volt is, annak csak önzésem az oka, hogy ön egész életén át egy vidéki uraság káplánja s gyermeknevelő legyen. Öcsémuram ereiben Esmond-vér kering, s ez mindig heves volt, míg fiatal. Nézze Ferenczet. Csak tizenöt éves, s alig tudom magam mellett tartani. Mindig háborúról s mulatságról beszél, s arra vágyik, hogy a közelebbi hadjáratban részt vehessen. - Lehetséges, hogy Churchill lorddal együtt megy. Marlborough herczeg jó volt hozzánk. Ön tudja, mily szivesek voltak hozzám szerencsétlenségemben. Az ön - az ön atyjának özvegye is az volt. Senki sem tudja, míg csapás nem éri, mily jó a világ. Beatrix Marlborough herczegnőnek köszönheti az udvarhölgyi állást, s Ferikémet a kamarás vette oltalma alá. Az öreg grófnő, az ön atyjának özvegye, megígérte, hogy önre gondja lesz, nemde?

Esmond igennel felelt. Jelenleg Castlewood grófnő igen jó hozzá. «S ha - tevé hozzá derülten - szíve, mint a nőké rendesen, megtalálna változni, elég erős a vállam arra, hogy terhemet elbírjam, s így vagy úgy megéljek. Kardom után nehezen. Ezer meg ezeren vannak, kik ehhez nálam jobban értenek, de ezenkívül számos még a pálya, melyen eszes, művelt ifjú megszerezheti kenyerét, s én meglehetősen biztos vagyok a felől, hogy egy vagy más úton elő fognak léptetni.» Valóban máris voltak pártolói a hadseregnél, még pedig olyanok, kik sokat tehettek érte, s elmondá úrnőjének kecségtető kilátásait a jövőre. Így haladtak egymás mellett, lassan, az esti szürkület kétes világától körítve, mintha soha el sem váltak volna.

- És most mindjárt hon leszünk - folytatá a grófnő. - Tudtam, hogy el fog ön jönni, Harry, ha, ha csak azért is, hogy megbocsásson nekem azon igazságtalan szavakért, melyekkel azon iszonyú, iszonyú szerencsétlenség után illetem önt. Csaknem tébolyodott voltam a bánattól, mikor önt láttam. Most már mindent tudok, elmondták nekem. Még az a nyomorult is, kinek nevét soha sem fogom ajkaimon kiejteni, említette, mint akarta ön férjemről elhárítani s magára vállalni a párbajt, kedves gyermekem, de Isten akarta úgy, hogy én bűnhődjem s drága férjem elessék.

- Megáldott engem halálos ágyán - szólt Esmond. - Áldom az eget e hagyományért.

- Amen, amen! kedves Henrikem - szólt mylady, az ifjú kezét szorongatva. - Jól tudom, Atterbury úr, a sz.-bride-i lelkész, kit hozzá hívtak, elbeszélte nekem. Én is hálát adtam azért Istennek, s azóta mindig imámba foglaltam önt.

- Nagysád sok nyugtalan éjtől kimél meg, ha ezt előbb megmondja vala - szólt Esmond.

- Tudom, tudom - felelt a grófnő, az alázat oly édes hangján, hogy Esmond megbánta a szemrehányást, melyet úrnőjének tenni merészkedett. - Tudom, mily gonosz volt szívem, s szenvedtem is érte, édesem. Megvallottam Atterbury úrnak, de nem szabad többet mondanom. Ó, nem, én azt mondtam, hogy nem fogok önnek írni, vagy önhöz menni, s talán jobb is volt, ha már egyszer elváltunk, nem találkozunk többé. De, megvallom, tudtam, hogy ön vissza fog jönni. Ebben egyikünk sem hibás. És ma, a templomban, Harry, midőn énekelték: «midőn az úr megfordította a szioni fogságot, hasonlók voltunk azokhoz, kik álmodnak,» úgy éreztem, igen úgy éreztem, hogy hasonlók vagyunk azokhoz, kik álmodnak. És aztán ez jött: «Kik könnyhullatás közt vetnek, örömben aratnak, és a ki sírva megy ki, bizonyára örvendezve tér vissza lakába, kévéit hozva magával.» Ekkor fölpillantottam könyvemből, s önt láttam. Látása nem lepett meg. Tudtam, hogy el fog ön jönni, édesem, s láttam, hogy a nap aranysugaraival köríti fejét.

Csaknem örült mosolylyal pillantott Esmondra. A hold azalatt feljött s fényesen süttött a hideg égbolton. Most először láthatá Esmond tisztán úrnőjének kedves, gondtól megviselt arcát.

- Tudja-e, miféle nap van ma? - kérde a grófnő. - Ma december 29-dike, önnek születésnapja. Tavaly nem ittunk az ön egészségéért. Akkor mylord halva, az én Harrym a sir szélén, agyam lázban szenvedett, s nem volt borunk. De most, most újra köztünk van ön, édesem, s elhozta magával kévéit. - Könnyekbe tört ki e szavak után, sírt, nevetett az ifjú keblén, s magán kívül ismétlé: «elhozta magával kévéit, elhozta magával kévéit.»

Mint a fedezeten néha éjjelenként a csillagos ég mérhetetlen mélységeinek szemlélete, mely áhitatra s bámulatra ragadta őt a határtalan fény s szépség iránt, úgy hatott reá s töltötte el szívét hálaadással e tiszta szeretet mélysége, mely most először tárult föl egészen előtte. Kegyelmes Isten! ki volt ő, a gyöngé, elhagyatott teremtes, hogy ily szeretet lőn osztályrésze? Nem, nem élt ő hiába, szívtelen, s hálátlan lenne, ha ezt hinné, miután ily kincsnek jutott birtokába! Mi a nagyravágás evvel összemérve, mint önző hiúság? A hír? a gazdagság? Mit érnek ezek holnap? midőn más nevek főntebb hangzanak, mint a tied, midőn koporsódra írt hiú címeiddel együtt, ott alant a hideg földben fekszel. Egyedül a hű szeretet az, mely túléli halálodat, titkos áldással követi emlékedet, vagy megelőz, s üdvödért esdekel. Non omnis moriar, s ha meghalok is, emlékem él egy-két szerető szívben, s akkor sem élek elhagyatva s reménytelenül, ha egy elköltözött, üdvözült lélek szeret s imádkozik érettem.

- Ha, ha ez így van drága hölgy - szólt Esmond - miért hagyjam én el valaha kegyedet? Ha az ég azon becses kincscsel áldott meg, hogy drága úrnőm szíve, legyen bár távol vagy közel, mindenütt kísér, engedje, hogy ez üdvet a közelben élvezzem, s ne váljak meg tőle soha, míg attól a halál el nem választ. Jöjjön, hagyja el Európát, e kegyedre nézve oly szomorú emlékü helyet. Kezdjen új életet, az új világban. Mylord sokszor említette, hogy meglátogatja azon birtokot Virginiában, melyet Károly király adományozott nekünk, vagyis mylord ősenek. Ferike átengedi azt nekünk. Senki sem fogja kérdeni ott, hogy van-e folt nevemen? senki sem fog az őserdők közt címem felől tudakozódni.

- És gyermekeim, kötelességem, s jó atyám, Henrik? - tört ki a grófnő. - Atyám egyedüli gyámola vagyok, mert nővérem nemsokára elhagyja őt, s a szegény öreg magára marad. Az új királynő uralkodása óta kibékült sorsával, s itt Winchesterben cathedrát adtak neki, mert szeretik őt az emberek. Ha gyermekeim elhagynak, hozzá megyek. Nem követhetem őket a nagy világba, hová útjuk vezet, e világ engem csak sebez. Néha eljönnek s meglátogatnak engemet, ön is eljön olykor, Harry, igen, olykor, mint most, a szent adventkor, hogy még egyszer láthassam, s megáldhassam önt.

- Elhagynék mindent, hogy kegyedet követhessem - szólt Esmond - nem tud kegyed ily nagylelkű lenni érettem, kedves úrnóm?

- Csitt, csitt, gyermek! - szólt, még pedig egy anya édes, panaszos hangján s pillantásával. Ön csak most kezdi az életet. Nekem, ki oly gyöngé és bűnös voltam, már el kell hagynom, s bűnbocsánatért esdenem, kedves Henrik. Ha kolostoraink lennének, mint régen (s egyházunk sok papja óhajtja vissza azokat!) sokszor gondoltam, hogy oda vonulnék s bűnbánatban élném le életemet. De azért mindig szeretném önt; oly szerelemben, minő most az enyim, nincs semmi bűn, kedves férjem az égben szívembe pillanthatott, s láthatta könnyeimet, melyek vétkemet lemosták. De most, most kötelességem gyermekeimmel lenni, míg szükségök van reám, szegény öreg atyámmal, és -

- És nem velem? - kérde Henrik.

- Csitt - szólt újra mylady s kezét Harry ajkaihoz emelé. - Én beteg-őre voltam önnek. Ön nem láthatott engem, Harry, midőn himlőben feküdt, s én ágya mellett ültem. Imádkoztam, hogy haljak meg, de akkor bűnösen haltam volna meg, Henrik. Oh! mily iszonyú ez időre visszagondolnom. Most már elmúlt, s bocsánatot nyertem. Ha szüksége lesz önnek reám, meglátogatom, ha még oly távol lesz is. Ha szívét megsebzik, jőjjön hozzám, kedvesem! Ne szóljon! várja, hogy mondjak el mindent. Ön soha sem szeretett engemet, kedves Henrikem, nem, most sem szeret, s áldom a végzetet érte. Figyelmesen vizsgáltam önt, s száz jelből is vettem észre, hogy igazam van. Emlékszik, mint örült, hogy egyetemre mehet? Én küldtem oda. Elmondtam ezt atyámnak s Atterbury úrnak is, midőn Londonban beszéltem vele. Mindketten fölöldoztak bűnömtől, s ők Isten szolgálói, kiknek hatalmuk van kötni és oldani. És ők megbocsátottak nekem, mint férjem is, mielőtt az égbe költözött.

- Azt hiszem - szólt Esmond - hogy az angyalok nem mind az égben vannak.

És mint a testvér öleli szívéhez nővérét, s mint az anya csüng fia keblén, úgy simult néhány perczig Esmondhoz kedves úrnője s adta reá áldását.

HETEDIK FEJEZET.

Walcote-on szívesen fogadnak.

Midőn a walcote-i házhoz értek, a külső ablakok vendégszeretőleg voltak kivilágítva, s az estebéd a cserfa-bútoros teremben várt rájuk; úgy látszott, hogy bocsánat s szeretet fogadja a visszatérő tékozló fiút. Két-három ismerős cselédarcz leselkedett az ajtónál, a vén gazdasszonyé volt az egyik, s a másik Lockwood gyereke Castlewoodról, a gróf narancsszínű, kékszegélyű liberiájában. A grófnő megszorította az Esmond kezét, midőn a terembe léptek. Szemeiből leírhatatlan szeretet sugárzott az ifjúra. «Isten hozta,» ez volt minden, mit szólni képes volt, midőn fölpillantva szőke fűrtait hátrasimította, s fekete fátyolát letette. Arczán édes, rózsamosoly ragyogott, s Harry azt hitte, hogy soha még ily bájosnak nem látta. Képén oly öröm tündöklött, mely fenségesebb a szépségnél, megfogta egyik kezét fiának, ki a teremben várt anyjára, de Esmond karját nem eresztette el.

- Isten hozott Harry! - visszhangozá a gróf is anyja üdvözlését. - Itt vagyunk mindnyájan, hogy üdvözljünk! Itt a vén Pincot, nem találod, hogy megszépült? - és Pincot, ki megvénült, de nem volt szebb, mint máskor, meghajtotta magát a kapitánynak, mint Esmondot nevezé, s azt mondta a grófnak, hogy «legyen már vége a csúfolódásnak».

- S itt van Lockwood Jack. Derék gránátos lesz belőle, s belőlem is; mindketten a te századodba állunk, bátya. Mihelyt tizenhét éves leszek, a sereghez megyek, minden nemes a sereghez megy. Nézd csak! ki jön itt, ha ha ha! - s kacagásba tört ki. - Ez Trix kisasszony, új szalaggal, tudtam, hogy azt fog feltenni, mihelyt megtudja, hogy egy kapitány lesz nálunk vacsorán.

E nevetéstől félbeszakadt beszélgetés a walcote-i nagy teremben történt, melynek közepéből lépcső vezet a nyitott karzathoz, hova a hálósobák ajtai nyílnak; ezek egyikéből jött Beatrix, kezében gyertyával, mely fényt vont körüle, s lángját valóban egy piros szalagra, s a világon a legszebb s legfehérebb nyakra vetette.

Esmond mint gyermeket hagyta, s most mint közönségesnél magasabb termetű hajadont látta újra, ki a vakító szépség oly magas fokán állott, hogy nem csoda, ha az ifjú szemei bámulat- s gyönyörrel csüngöttek rajta. Szemei oly villogók s leigézők voltak, hogy szemtanúja valék, midőn egy egész társaság, mintegy ellenállhatatlan bájtól vonzatva követte őt, s azon estve, midőn a nagy Marlborough herceg a ramillies-i csata után a színházban megjelent, Beatrix történetesen ép azon perczben a színház másik felén jövén be, minden ember felé fordult, őt nézte s nem a herceget. Barna szépség volt, azaz: szemei, haja, szemöldei s szempillái feketék voltak; haja hullámzó, gazdag fürtökben omlott alá vállaira, de bőre oly vakító fehér volt, mint hó a napfényben, kivéve élénk piros két orcáját s kárminvörös ajkait. Szája s álla, mint mondák, igen nagy, s igen teljes, s tán az is lett volna egy márvány istennőnek, de nem oly hölgynek, kinek szeme tűz, tekintete szerelem, hangja a legédesebb halk zene, termetén teljes összhang, egészség, határozottság s tevékenység ömlött el, földnek feszülő lába szilárd, de hajlékony volt; heves vagy lassú járás-kelése egyaránt kellemdús volt, fűrges, mint egy nympa, s büszke, mint egy királynő; most elbűvölő, majd parancsoló vagy gúnyoros, szóval nem tett egyetlen mozdulatot, mely kellemmel ne párosult volna. Midőn e sorok írója reá gondol, újra ifjúnak érzi magát, a szépség eszményképe tűnik föl emlékében.

Így jött Beatrix, Esmond üdvözlésére, a lépcsőkön alá, egyik gömbölyű fehér kezével ruháját fogva, a másikban a mécset tartva maga előtt.

- Piros harisnyáit s fehér czipőit húzta föl - szólt mylord még mindig nevetve. - Értjük, szép kisasszony! így akarja kegyed lépre csalni a kapitányt! - A lány mosolytól ragyogó képpel közeledett Esmondhoz, ki egészen a szép szemek nézésébe mélyedett el. Előre hajlott fővel ment az ifjú felé, mintha csókot akarna tőle kapni, mint régen, midőn még kis lány volt.

- Megálljon - szólt Beatrix - igen nagy vagyok már arra! Isten hozta, Harry bátyám! - miközben a legkellemesebb mozdulattal csaknem a földig hajlott meg előtte a kis hamis, a legragyogóbb pillantással s édebb mosolylyal tekintve reá. Mintha lényéről szerelem sugárzott volna. Harry oly kéjjel csüngött rajta, mint Milton írja le a legelső szerelme.

- N'est-ce pas? - szólt mylady, halk, édes hangon, s még mind az Esmond karjába fogódzva.

Esmond meghökkenve s kipirulva nézett körül, midőn úrnője derült tekintetével találkozott. Míg a filia pulchriort bámulta, egészen megfeledkezett a grófnőről.

- Jobb láb előre, lábujj kifelé, így, most bókolj s mutasd meg piros harisnyáidat Trix. A csat ezüst rajtok, Harry! Az özvegy ajándékozta. Azért ment föl szobájába, hogy fölhúzza - kiált mylord.

- Nem hallgatsz? te oktondi - szólt a miss, csókjaival fojtva el testvérét, aztán anyjához kellett szaladnia, s megcsókolnia azt, mialatt mamája vállá fölött folytonosan Harryra nézett. S bár nem csókolta meg az ifjút, mindkét kezét neki nyújtá, aztán annak egyik kezét az övével megragadá s szólt: Harry, nekünk oly jól, de oly jól esik, hogy ön eljött!

- Erdei szalonkát eszünk ebédre - szólt mylord - ujuju! A mai prédikáció egészen kiéheztetett.

- Ma december 29-dike, s Harrynk megjött.

- Ujuju, Pincot néne! - szólt közbe újra mylord, a kedves grófnő ajkai pedig egy imát látszot-tak rebegni. Úgy akarta, hogy Harry vezesse Beatrixet az ebédlőbe, maga a kis viscount karját választotta.

Az ebédre Tusher Tom is azonnal megérkezett, az ötös társaságból legalább négynek nem valami különös öröme. El is ment, mihelyt a csemegére került a sor, s akkor Esmond, a kandalló ropogó tüze mellett, míg úrnője, vagy Beatrix a piruló szépség, poharát töltögeték, elbeszélte, hogy s mint folyt a hadjárat, ez volt a legélvezetesebb est, melyet életében töltött. A nap már rég feljött volt, midőn Esmond fölkel, oly mély, édes és üdítő volt álma. Úgy ébredt fel, mintha egész éjjel angyalok örködtek volna ágya mellett. S hiszem is, hogy valaki, oly tiszta s szeretetteljes, mint egy angyal, imájában áldást kért a Harry álmára.

Másnap reggel, bevett szokás szerint, a káplán úr isteni tiszteletet tartott a walcote-i kis családi körben, s Esmond úgy vette észre, hogy Beatrix nem nagyon figyel Tusher buzdí-tásaira, mert szemei szanaszét kalandoztak a könyörgés alatt, legalább Esmond, valahányszor fölpillantott, mindig találkozott velők. Lehet, hogy az ifjú maga sem igen hallgatott ő tiszte-lendőségére. «Ilyen lett volna életem» - gondola magában - «ez lett volna teendőm mostantól késő vénségemig. S nem kellemes egy hivatás lett volna-e, drága barátaimmal lennem és soha meg nem válnom tőlök? Míg - míg a választott kedves megjön, s elviszi a szép Beatrixet» - s a Tusher Tom beszéde, mely igen tudós s megragadó lehetett, nagyobbára elveszett szegény Harryra nézve, a választott kedves gondolatára, ki a szónokot egészen kiűzte fejéből.

A könyörgés alatt Beatrix kevéssel Esmond előtt térdelt. A piros harisnyákat szürke színűek, s fekete cipők válták föl, melyekben azonban ép oly jól vették ki magukat lábai. A tavasz minden rózsája sem versenyezhetett volna arczszone derűjével, Esmondnak úgy tetszett: soha sem látott szemeinek verőfényes ragyogásához foghatót. - A grófnő bágyadtnak látszott, s arcza halvány volt, mintha virrasztott volna.

Beatrix kisasszony észrevette a gyöngélkedés e jeleit anyján, s sajnálkozott rajta. «Vén asszony vagyok már», szólt a grófnő gyöngéden mosolyogva, «nem remélhetem, hogy oly ifjat mutassak, mint te, kedvesem.»

- Ha száz évig él, sem fog oly jól nézni ki, mint te anyácskám - szólt mylord átölelve anyja derekát, s kezét megcsókolva. - Ön is oly csúnyának lát-e, rokon? - kérde Beatrix egészen Esmondhoz fordulva, s gyönyörű arcza oly közelségbe jött az ifjú állával, hogy puha illatos haja érinté azt. A mint szólt, Esmond karját illeté ujjával, ki másik kezét a Beatrixére tevé.

- Én kegyed tükréhez vagyok hasonló - felelt az ifjú - s ez nem hizeleghet.

- Azt akarja mondani, kedvesem, hogy mindig rajta van a szemed - jegyzé meg tréfásan anyja.

- Erre Beatrix visszapattant Esmondtól, anyjához szaladt, megcsókolta s kis kezével bedugta a mama száját.

- Jól is esik Harryra nézni - szólt a grófnő az ifjúra vetve szeretetteljes tekintetét.

- Ha jól esik boldog arcot látni, az enyim az - felelt Esmond. Mylady ament mondott erre, s fölsóhajtott. Esmond azt hitte, hogy elhunyt férje emléke merült föl újra lelkében, s az tett szemrehányást jókedvéért, mert mylady arczáról eltűnt a mosoly, s ismét a búskomor tekintet lépett helyébe.

- Ej, Harry, be pompásan áll neked ez az ezüstszegélyű vörös kabát, s a fekete paróka! - szólt mylord. - Anyám! meguntam már saját hajamat viselni. Mikor lesz nekem parókám? Harry, hol szerezted nyakkendődet?

- Az özvegy grófnőtől kapott csipkéből készült - felelt Harry - tőle kaptam még egy sereg más csecsebecsével.

- Az özvegy grófnő nem oly rossz asszony - folytatá mylord.

- Nem oly, nem oly piros, mint a milyenre festi magát - egészíté ki Beatrix kisasszony.

Fivére hahotába tört ki. «Megmondom, mit beszéltél róla. Istenemre, Trix megmondom.»

- Úgy is tudni fogja ő, hogy a te fejedből nehezen kerülhetett ez élcz, mylord - felelt Beatrix kisasszony.

- Ne veszekedjünk mindjárt az első nap, hogy Harry hozzánk jött, ugy-e anyám? - szólt az ifjú gróf. - Próbáljuk meg, hátha harcz nélkül virradhatnánk az új évre. Végy ebből a karácsonyi lepényből! itt van a söröskancsó is; nem Pincot hozza a téát.

- Melyik tál tetszik kapitány úrnak? - kérdé mistress Beatrix.

- Azt mondom én neked, Harry - folytatá mylord - hogy reggeli után megmutatom lovaimat; estvére hálóval madarászunk, s hétfőn Winchesterben kakasviadal lesz a sussex-i és hampshire-i gentleman-ok közt, szereted-e te, Harry, a kakasviadalt? Tíz fontban megy a fogadás és ötven fontban a döntő viadal, melyben huszonnégy kakas vesz részt.

- S te Beatrix, mit tudsz rokonunk mulattatására? - kérdé mylady.

- Hallgatni fogom elbeszéléseit - felelt Beatrix - tudom, hogy ezer mondandója van. Már féltékeny vagyok a spanyol hölgyekre. Szép volt az a cadix-i apácza, kit a katonáktól megmentett? Az ön legénye említette tegnap estve a konyhában, s Betti lányasszony elbeszélte nekem ma reggel, mikor hajamat rendezte. Azt mondja, hogy ön aligha nem szerelmes, mert az egész éjet a fedezeten töltötte volt s egész nap verseket írkált naplójába. - Harry arra gondolt, hogy ha tegnap nem volt miről verset írjon, ma alkalmas tárgyra talált, s hogy a költők minden Lindamirái, s Ardeliái felényire sem oly szépek, mint e fiatal teremtés, ezt azonban csak gondolta, de nem mondta, bár egy valaki ezt is megtette helyette.

Kedves úrnője t. i., miután a vacsorának vége lett, s a fiatalok elhúzódtak, Esmonddal gyermekeiről, jellemökről, s az általok benne költött remények- és aggodalmakról kezdett beszélni. - «Addig, míg itthon s anyjok körében vannak - kezdé mylady - nem féltem őket, csak akkor aggódok miattok, ha kiléptek a világba, hová nem követhetem őket. Beatrix jövő évben elkezdí szolgálatát. Hallhatott valami mende-mondát Blandford herczegről. Mindkettő gyermek volt, s az egész csak pletyka. Jól tudom, hogy nénémasszony nem engedné meg fiának, oly szegény lányt venni nőül, mint Beatrixem. Alig van egész Európában herczeg-kisasszony, kit fiához, vagy saját nagyravágyásához illőnek találna.»

- Egész Európában sincs herczegkisasszony, ki Beatrixxel mérközhetnék - szólt közbe Esmond.

- Szépségben? Nincs, aligha van - felelt mylady. - Rendkívül szép, nemde? Nem anyai részrehajlás vakít el. Figyeltem önre, midőn lányom a lépcsőn lejött, s arcát olvastam önnek. Mi akkor is nézünk, midőn önök nem is képzelik, s élesebben észlelünk, mint önök hiszik, kedves Harrym, s csak imént, midőn költeményeiről volt szó (ön már kis korában is csinos verseket irt), arra gondolt, mily csinos költemény-tárgy volna Beatrix; nincs-e igazam Harry? (Az ifjú lovag felelet helyett csak elpirult.) S valóban az is, s ön nem az első, kit szép arcza lebilincsel. Ilyesmi hamar megesik. Oly szép szemek, mint az övéi, hamar fölismerik bűverejüket, s korán kezdik azt alkalmazni. - És a szép özvegy éles tekintetet vetve az ifjúra, magára hagyta őt.

S úgy is van, egy pár szép szem képes néhány pillantással meghódítani, leigázni, lángra lobbantani, feledékenynyé tenni s annyira elvakítani a férfiút, hogy multja rögtön elhomályosul előtte, s oly becset tulajdonít nekik, hogy éltét adná birhatásukért. Mi a legdrágább barát gyöngéd szeretete e kincshez képest? Lehet-e oly erős az emlék, mint a vágy, a jóllakás, mint az éhség? a hála, mint a sóvárgás? Láttam királyi gyémántokat Európa kincstáraiban, s elgondoltam, minő háborúk folytak miattok, mint tettek le, fojtottak meg érettök, vagy váltottak ki velök mogul uralkodókat, mint dobtak ki értök milliókat; hány merész emberélet pusztult el a kis fénylő játékszerek kiásásában, melyeket nem becsülök többre kalapom csatjánál. S más fénylő, s tiszta vizű csekélységek is vannak, mikért mindig hajba kaptak s ölték egymást az emberek, mióta csak ember él e földön, s melyek csak egy pár évtizedig tartanak, mert ekkor tűzők kialszik. Hol vannak most a drága kövek, melyek Cleopatra homloka alatt villogtak, vagy Heléne szemeireiben ragyogtak?

Másnap Esmond Walcote-ra érkezése után Tusher Tom néhány napra szünidőt kapott s legjobb ruháját s övét vevén magára, elment udvarolni azon fiatal nőnek, kit ő tisztelendősége tiszteletes asszonyná akart tenni, s ki, a mint kisült, nem grófhölgy, hanem egy southampton-i serfőző özvegye volt, pár ezer font hozománnyal, mert a derék Tom oly derekasan tudta szívét fegyelmezni, hogy maga Vénus sem lett volna képes azt meglehetősen nászajándék nélkül mozgásba hozni. Tom tehát fontolva haladó paripáján útra kelt, hogy botorkálva ügető szerelmének éljen, s így Esmondot kedves úrnőjének, lányának s a fiatal grófnak társaságában hagyta; ez utóbbi egészen el volt ragadtatva, nemcsak mert egy régi barátját láthatta, hanem azért is, hogy nevelőjétől s a latin könyvektől egy időre megszabadulhatott.

A fiú dolgokról és személyekről s nem kis mértékben magáról is egész őszinteséggel beszélt, könnyű volt észrevenni, hogy őt s nővérét anyjok gyöngéden szereti, bár folyton folyt közöttök a harcz a fölött, hogy melyiké legyen az első hely az anyai szívben, s bár a kedves hölgy mindig azt állítá, hogy mindkettőt egyenlően szereti, nem volt nehéz átlátni, hogy Ferike az anya kiválasztott becéje. Most is úgy uralkodott az egész ház fölött, kivéve a mindig lázongó Beatrixet, mint mikor a katonásdit játszó falusi fiúkat vezényelte, kiket meg is botozott, még pedig úgy, hogy a legmarkosabb káplár sem különben. A mi Tusher Tomot illeti, ő tisztelendősége oly udvarias s alázatos volt az ifjú gróffal szemben, mint általában minden előkelővel, bármi korú s természetű lett legyen is az. Igazán lehetetlen is volt nem szeretni e fiút, oly nyílt s megnyerő volt modora, szépsége, vidámsága, csengő nevetése s gyönyörű hangja. A hová csak ment, mindenkit megnyert, mindenkin uralkodott. Azt hiszem, hogy nagyatyja az esperes, s a zsörtölődő, vén Pincot asszony ép úgy rabjai voltak neki, mint anyja; sőt Esmond is meghajolt azon bizonyos bűverő előtt, melylyel a gyermek birt, s csak úgy szolgálta őt, mint a család többi tagja. Már csak az egyszerű vele létben s beszélgetésben is több örömet élvezett Harry, mint más férfiak közt, bármily jeles elbeszélők, vagy szellemdúsak voltak is. Jelenléte, mint a nap, megvilágította a termet, hová belépett, nevetése, csevegése, nemes szépsége s ragyogó tekintete jó kedvre hangolták s elbűvölték a társaságot. Ha a legkisebb nélkülözésről volt előtte szó, részvevő s jótékony keze mohón nyúlt erszényéhez. Midőn pár évvel később, még mint gyermek, a világba lépett, a nők annyira szerették s kényeztették őt s annyi esztelenséget követtek el miatta (természetesen ő is érettök), melyek Rochester pályájára emlékeztettek s túltettek Grammont minden diadalain. Még hitelezői is szerették; s a legköszívőbb uzsorás s a szépnem néhány szigorúbb tagja sem tudott tőle semmit megtagadni. Nem volt elmésebb másoknál, de a mit mondott, azt úgy mondta, s oly kifejezéssel kísérte, mint kívülről senki. Magam láttam, hogy a brüsseli színház előcsarnokában a nők körülseglegtek, s míg a színházban volt, több ember nézett s figyelt reá, mint a játszókra, s emlékszem, hogy midőn Ramillies-nél sebet kapott s elesett, egy magas, köpczös, vörös-hajú skót őrmester eldobta alabárdját, sírva fakadt, mint egy asszony, mint gyermeket ölelte föl, s úgy vitte ki a tűzből. A

fiú és nővér a lehető legszebb pár volt, kit valaha láttam, bár, miután a gróf kiröppent az anyai fészekből, csak ritkán jöttek ismét össze.

Két nappal azután, hogy Harry megérkezett, éppen ó-esztendő utolsó napján, mely Esmondnak oly kedves volt, hogy élvezhetéséért nem bánta minden előbb kiállott s elfeledett szenvedéseit, éppen asztalnál ültek, midőn mylord megtöltötte poharát, s fölszólítva Harryt, hogy példáját kövesse, nővérét mint «marquisnét» köszöntötte föl.

- Marquisné! - kiálta fel Harry fájdalmas meglepetéssel, mert kíváncsi s féltékeny vala már egyaránt.

- Sületlen beszéd, mylord - szólt fejét rázva Beatrix. A grófnő egy perczig Esmondra veté tekintetét s aztán lesütötte szemeit.

- Blandford marquisné - magyarázá Ferike - hát te nem tudod? nem mondta a vörös sárkány? (Mylord ezen s ehhez hasonló nevekkal szokta a chelsea-i özvegyet megtisztelni.) Blandfordnak egy fürtje van az ő hajából, a hercegnő rajtakapta, hogy Beatrix kisasszony előtt térdelt, nyakon ütötte a kis herceget, s meghagyta dr. Hare -nak, hogy verje meg.

- Bár tégedet is megverne Tusher úr - szólt Beatrix.

My lady csupán e megjegyzést tevő: «Remélem, Ferencz, hogy a házon kívül nem fogod e balgaságokat elbeszélni.»

- De, becsületszavamra, igazak; nézd csak anyám, mint elkomorult Harry, s mint elpirult Beatrix, olyan vörös lett, mint ezüstcsatos harisnyái.

- Úgy hiszem, legjobb lenne, ha itt hagynók az urakat, hogy bor mellett kibeszélhessék magukat - szólt Beatrix, büszkén, mint egy ifjú királynő emelkedve föl, s miután suhogó, lengő ruháját helyre egyengette, anyjától követve kiment a szobából.

Castlewood grófnő ismét Esmondra pillantott, midőn lehajolt, s megcsókolta Ferikét. «Ne beszélj ily balgaságokat, gyermekem - inté a fiút - ne igyál sokat; Harry soha sem szerette a bort.» S ő is kiment fekete ruhájában, szép, gyöngéd arczáról még egy pillantást küldve vissza az ifjúhoz.

- Becsületemre! igaz - szólt Ferike, úriasan szürcsölve borát. - Mit szólsz ehhez a lissaboni-hoz? valódi Collares. Sokkal jobb annál a porternál; egyik spanyol hajóról kaptuk, mely tavaly Vigo -ból jött, anyám vette Southamptonban, mert a hajó ott állott, a hajót Rose-nak, kapitányát Hawkins-nek hívták.

- Úgy? hisz én is azon a hajón jöttem - szólt Harry.

- Akkor egy jó embert s jó bort hozott nekünk - jegyzé meg mylord. - Csak az az átkozott folt ne lenne születéseden Harry.

- S miért? - kérde a másik.

- Gondold el, ha a sereghez megyek, oda pedig minden gentleman elmegy, s eltalálok esni, ki fog a nőkre gondot viselni? Trix nem otthonülő; anyám szerelmes beléd, igen, én azt hiszem, hogy anyám szerelmes beléd. Míg oda voltál, mindig dicsért, mindig rólad beszélt, mikor aztán Southamptonba ment a hajó elébe, meggyőződtem, hogy igazam van. De magad is átlátod, hogy ez lehetetlen; a mi családunk a legrégiebbek egyike Angliában, mi a Hódítóval jöttünk be, csak bárók voltunk, de mit tesz ez? ezt csak reánk tukmálták. Első Jakab erőszakolta dédösünkre. Mi felül állunk a címeken, nekünk, ősi angol nemeseknek, nincs szükségünk reájuk; a királynő mindennap üthet valakit herceggé. Nézd Blandford atyját, Churchill herceget, s Jennings hercegnőt, mik most is, hogy úgy fintorítják reánk orrukat?

Hol voltak ők akkor, mikor a mi ősünk Agincourtnál Henrik király mellett lovagolt, s Poitiers után a franczia király poharát megtöltötte? Szent Györgyre! uram, miért ne vehetné el Blandford, Beatrixet? Szent Györgyre! el fogja venni Beatrixet, vagy számon kérem tőle, hogy miért nem teszi! A legelőkelőbb angol családokba házasodunk, s csupán a legelőkelőbbekbe. Te Esmond vagy, rokon, de születésedről nem tehetsz. Igyunk még egy kancsóval! Hogyan! nem iszol többet? Ennek is én ittam meg három negyedét. Nem egy estve iddógáltam atyámmal; férfiasan hű voltál hozzá, Harry. Nem hagytad cserbe véredet, szerencsétlenségedről nem tehetsz, tudod, arról senki sem tehet.

Harry mondá, hogy úrnőjéhez akar bemenni theára. Az ifjú lord kipirult arczczal s magas hangon dudorászva kiment a szobából. Esmond hallotta, hogy azonnal magához szólítá kutyáit, dédelgette őket, beszélt hozzájuk, s minden pillantása, mozdulata, hangjának s járásának sajtószersége, a meghalt grófra, atyjára emlékeztetett.

Így telt el a Sylvester-est, s a társaság jóval éjjél előtt eloszlott, mert Castlewood grófnőnek kétségkívül más újévi esték jutottak eszébe, melyeken szintén folyt a pohárköszöntés, s sorra járt a tréfa annak társaságában, ki előtt most már minden mult, jelen s jövő év egyenlő! s így nem volt kedve most gyermekeivel virrasztani s várni el, míg a székesegyház harangjai az 1703-dik év születését hirdetendik. De Esmond hallotta a harangszót, midőn szobájában a befutott kandalló mellett gondolatokba merült, hallgatta az elhaló hangokat, s ablakából kinézett a városra, s az egyház szürke tornyaira, s mely felettök terült, a hideg égre, csillogó-villogó csillagaival.

E tündöklő gömbök látása kétségkívül más lángokat juttatott eszébe. «E szerint már lángra gyújtottak valakit szemei - tündök Esmond - de kit? ki tudja ezt nekem megmondani?» Szerencsére ott volt a kis rokon, s Esmond tudta, hogy nem lesz nehéz feladat Beatrix történetét, a gyermek őszinte beszédéből, megtudni.

NYOLCZADIK FEJEZET.

Családi terécselés.

A mit Harry rokonában, a szép gyermekben leginkább bámult, s mi előtt meghajolt (mert miért daczolt volna vele?) azon nyugodt pártfogóskodás volt, melyet az ifjú gróf oly ön-elégültséggel gyakorolt, mintha a parancsolás kétségbevonhatatlan jogai közé tartoznék, s az egész rangján aluli világnak térdet, fejet kellene Castlewood gróf előtt hajtania.

- Ismerem állásomat, Harry - mondá a gróf. - Nem vagyok kevély, a winchesteri iskolában a fiúk azt mondják, hogy az vagyok, de hidd el, nem vagyok kevély. Egyszerűen Castlewood Ferencz Jakab gróf, s írlandi peer vagyok. Lehettem volna, - tudod-e ezt Harry? - Esmond Ferencz Jakab angliai marquis és gróf. Az előbbi gróf visszautasította azon címet, melyet keresztatyám, az előbbi király ő felsége ajánlott volt neki. Ezt neked tudnod kell, mert családkhoz tartozol, mit tehetsz te, kedves Harry pajtás, törvénytelen születésedről, de ennek daczára is a legelőkelőbb angol családok egyikének vagy tagja. Nem hagytad el atyámat, s Istenemre, én sem hagylak el tégedet. Míg Castlewood Ferencz Jakab grófnak egy garasa lesz, addig soha sem léssz barát nélkül! Most az 1703-ik évben vagyunk, 1709-ben leszek értkorú. Ekkor visszamegyek Castlewoodra, ott fogok élni; fölépítem a házat. Vagyonom addig megglehetős jó karban lesz. Az előbbi gróf rosszul gazdálkodott vagyonomban, s nagyon rossz állapotban hagyta reám. Anyám szegényesen él, mint láthatod, s engem nem tart úgy, a mint a három királyság peer-jéhez illenék, mert csak két lovam van, egy nevelőm s egy cselédem, ki

lovász s legény egy személyben. De majd ha ért-korú leszek, nyélbe ütöm én e dolgokat, Harry. Házunk olyan lesz, milyennek lenni kell. Te mindig eljössz Castlewoodra, nemde Harry? Két udvar-szoba mindig készen lesz számodra, s valaki keresztül talál nézni, az eb....! bizd rám, majd elbánok vele. Korán fogok házasodni, Trix nagy valószínűséggel már akkor hercegnő lesz, mert, mint tudod, Harry, ő magasságát mindennap leütheti egy ágyugolyó.

- Hogyan? - kérde Harry.

- Pszt, kedvesem! - csitítá mylord viscount. Te a családhoz tartozol, s szent Györgyre! hú vagy hozzánk, neked mindent elmondok. Blandford nőül fogja őt venni, vagy - s ekkor kis kezével kardjára ütött - érted a többit. Blandford tudja, hogy kettőnk közül melyik a jobb vívó. Gyiklesővel, pallossal, vagy ha úgy akarja, karddal és törrel megverem. Mérkőztem már vele, Harry, s tapasztalta, hogy velem nem lehet tréfálni.

- De csak nem azt akarod evvel mondani - szólt közbe Harry elnyomva nevetését, de nem bámulatát - hogy Blandford herceget, a királyság első emberének fiát karddal kényszerítheted arra, hogy nővéredet nőül vegye.

- Azt akarom mondani, hogy anyai ágon unokatestvérek vagyunk Blandforddal, bár ezzel nincs mit dicsekedni, hogy egy Esmond nem áll alább, mint egy Churchill, s ha a király visszajő, Esmond marquis testvére vetekedhetik akármelyik angol nemes lányával.

- Egész Angliában csak két marquis van, Herbert Vilmos, Powis marquis és Ferencz Jakab Esmond marquis; most figyelj rám, Harry, esküdj meg, hogy erről senkinek egy szót sem szólsz. Add nemesi becsületszavadat, mert nemes vagy te, habár - -

- Jól van, jól - szólt Harry kissé türelmetlenül.

- Nos hát, mikor az előbbi gróf szerencsétlensége után anyám Londonba ment velünk, hogy büntetést kérjen mindnyájatok fejére (a mi Mohunt illeti, ezt oly bizonyosan megölöm, mint hogy Esmond Ferencz gróf a nevem), unokanénénk Marlborough hercegnőhöz szállottunk, kivel régóta viszályban valánk. De midőn szerencsétlenség ért, pártunkat fogta, az özvegy grófnő is pártunkat fogta, s te is. Mi tehát, míg anyám a volt oraniai herceghez kérelmezni járt, soha sem fogom őt királynak hívni, s míg te fogva voltál, Marlborough hercegnél voltunk, ki csak rövid ideig volt hon, mert Hollandiába ment a sereghez. Ekkor, de ugy-e, Harry, nem beszéled el senkinek?

Harry újra intett fejével, hogy titoktartó lesz.

- Itt hát, tudod, egymást érte a tréfa, Marlborough hercegnő igen szeretett minket, s azt mondta, hogy én az ő apródja leszek, Beatrixet pedig becsinálta udvarhölgynek, aztán míg anyánk szobájában fenn sírt, mi mindig vigan szoktunk lenni, a hercegnő csókolt engemet s a lányai is. Blandford meg rettenetesen beleszeretett Trixbe, s ennek sem volt ellenére a fiú, egyik nap Blandford megcsókolta Trixet egy ajtó mögött, hidd el, a fiú kezdte, a hercegnő rajta kapta őket s Trixnek és Blandfordnak is olyan nyaklevest adott, sajnálom, hogy nem láttad! Aztán azt mondta, hogy tüstént takarodjunk, s gorombáskodott anyámmal, mintha tudtával történt volna a dolog, pedig ez nem igaz, szegénynek mindig csak atyám volt az eszében. Így jöttünk le ismét Walcote-ra. Blandfordot bezárták, s nem volt neki szabad Beatrixet látnia. De én hozzá fértem. Végig csúsztam a csatornán, s az ablakon át be a szobába, a hol sirdogált.

- Marquis! - szólék hozzá, midőn az ablakot kinyitotta s besegített rajta - ön tudja, hogy nekem kardom van - mert magammal vittem volt kardomat.

- Oh viscount - felelt ő - oh legkedvesebb Ferikém! s karjaimba vetve magát sírva fakadt. Úgy szeretem Beatrix kisasszonyt, hogy ha enyim nem lesz, meghalok.

- Kedves Blandfordom - mondtam én - ön még fiatal a házasságra, - mert még csak tizenöt éves volt, s mint tudod, Harry, ily korú ficzkó nehezen nősülhet.

- De várni fogok akár húsz évig is, ha kellek neki - szólt Blandford. - Soha, de soha sem fogok mást venni nőül mint őt. Nem, még egy hercezkisasszonyt sem, bár mindig azt akarnak velem elvételni. Ha Beatrix várni fog reám, Blandfordja ime örök hűséget esküszik neki. S egy czédulát írt, mely tele volt helyesírási hibákkal, mert így írta: Kész vagyok véremel mekpetsétellni, pedig ezt, a mint tudod Harry, nem így kell írni; ebben fölfogadta, hogy nem vesz mást nőül, mint méltóságos Esmond Gertrud Beatrix kisasszonyt, legkedvesebb barátja, Ferencz Jakab, negyedik Esmond gróf egyetlen nővérét. Ekkor aztán egy fürtöt adtam neki a Beatrix hajából.

- Egy fürtöt az ő hajából - kiáltott föl Esmond.

- Igen. Beatrixtól kaptam ép az nap, hogy a hercegnővel a harc történt. Nekem bizony nem kellett s így neki adtam. Elváláskor megcsókoltuk egymást, s így szoltunk: «Isten veled, testvér!»

A csatornán újra kimásztam, s még az nap estve haza indultunk. Blandford Cambridgebe ment a királyi egyetemre, magam is nem sokára Cambridgebe megyek, s ha ígéretét be nem váltja (mert csak azon egyszer írt), tudja hogy kard van oldalamon. Jöszte Harry, gyerünk a winchesteri kakasviadalra.

- ... De mondok egyet - tévé hozzá nevetve, egy kis szünet mulva - nem hiszem, hogy Beatrix-nek megrepedne a szíve miatta. Isten mentsen! Mihelyt férfit lát, azonnal kaczer szemeket vet reá, s csak egy hónapja, hogy az ifjú Queen's Crawley-i Crawley Wilmos, Alresford Henley Antallal párbajt vívott miatta a winchesteri bál alkalmával.

Harry úr ez éjjel teljességgel nem aludt oly nyugodtan s édesdeden, mint az első két éjen Walcote-ra érkezése után. «E szerint - gondolá magában - a szép szemek már másra vetették pillantásaikat, s a gyönyörű ajkak, vagy legalább arcok, elkezdtek hivatásukat, melyre alkotva vannak. A lány még nincs tizenhat éves, s már is van úrfi, ki tőle kapott hajfürte fölött sírdogál, egy ifjú s két vidéki földesúr kész egymás torkát metszeni a vele tánczolhatás előnyéért! Nem vagyok-e bolond, hogy e szenvedélyt dédelgetem, hogy ez ostoba lángban perzselem szárnyaimat? Szárnyaimat, mondhatnám inkább mankóimat. Igaz, hogy csak nyolcz év a különbség köztünk, de az életben harmincz évvel vagyok idősebb nála. Hogy is tudtam remélni, hogy esetlen modorommal s redős homlokommal neki, az angyali lénynek, valaha megtetszhetem. S ha még annyi érdemet, s még oly fényes nevet szerzek is magamnak, akkor is meg fog-e engem hallgatni? Neki marquisnénak kell lennie, én pedig névtelen fattyu maradok. Oh jóltevőm! kedves jóltevőm!» szolt, heves fájdalomérzettel gondolva a fogadásra, melyet haldokló urának tett; «s oh drága kedves úrnőm! megleszesz-e elégedve az áldozattal, melyet a szegény árva tesz érted, kit te szeretsz, s ki úgy szeret tégedet?»

És most egy kínzóbb kísértés állott be. «Csak egy szavamba, egy leleplező hangomba kerülne - gondolá - s mindez megváltozhatik: de nem, esküt tettem jóltevőm halálos ágyánál. Érette s övéiért, s a régi jó idők emlékeért tettem ez ígéretet, adjon a kegyes ég nekem erőt, hogy megtarthassam fogadásomat!»

Másnap, midőn a reggelinél barátjaival összejött, bár semmi jellel el nem árulta lelkiállapotát, s erőlködött a szokottnál vidorabb s mulattatóbb lenni, mégis észrevette zavarát kedves úrnője, kinek szemeit Esmondnak semmi változása ki nem kerülte, mert a reggeli alatt többször

aggódó tekintettel fürkészte, s midőn az ifjú később szobájába ment fel, nyomban követte őt, s aajtaján kopogott.

Mihelyt belépett, bizonyosan az egész dolog világos lett előtte, mert ifjú lovagunkat, ki az éjjel elhatározta volt, hogy rögtöni visszavonulással menekül e kísértés elől, bőrpöndje rendezésével foglalkozva találta.

A grófnő gondosan becsukta maga után az aajtót, háttal neki támaszkodott, s rendkívül halványan, karjait maga elé terjesztve, nézett az ifjúra, ki bőrpöndje mellett térdelt. «Íly hamar idehagy bennünket?» kérdé.

Harry fölemelkedett térdéről, elpirult, talán mert mintegy tetten kapva, fedezték föl szándékát, megragadta s megcsókolta úrnőjének azt a szép kis kacsóját, melyen nászgyűrűjét hordta.

- Legjobb, ha azt teszem, drága úrnőm - felelt Harry.

- Tudtam már a reggelineél, hogy el akar menni. Én - én azt hittem, hogy még maradhatna. Mi történt? Miért nem maradhat tovább velünk? Mit mondott önnek Ferike? tegnap éjjel későig beszéltek együtt.

- Csak három napi szabadsággal távoztam Chelsea-ből - felelé Esmond lehetőleg jó kedvvel. Nagynéném - megengedi, hogy így hívjam - úrnőm most, neki köszönöm hadnagyi rangomat s paszományos kabátomat. Nagyon benn vagyok nála; új tábornagyom holnap Chelsea-ben fog ebédelni, Lumley tábornagy ő nagysága, ki hadsegédének nevezett ki, s kit ott kell fogadnom. Im az özvegy grófnő levele; tegnap estve hozta a posta, de nem említettem, hogy ne zavarja utolsó vidám együttlétünket.

Mylady a levélbe pillantott, s aztán kissé megvető mosolylyal tette le. «Nincs miért elolvasnom», szólt a grófnő, s valóban jól tette, hogy el nem olvasta, mert a chelseai átirat, mely a szegény özvegy szokott zagyva francziaságával volt fogalmazva, a mondottnál hosszabb szünidőt engedett Harrynak. «Notz napod engeteg önek - írta ő nagysága - hogy egészszen megúnya unalmass rogonaid.» «Nincs miért elolvasnom a levelet - ismétlé mylady. Mit beszélt önnek Ferike a mult éjjel?»

- Keveset beszélt, mit nem tudtam volna - felelé Esmond. De elmélkedtem e kevésről, s im ez az eredmény: nekem nincs jogom kedves nagysád a névhez, melyet viselek, s hogy viseltem, azt csak a kegyed elnézésének köszönöm. Ha egy óráig arra gondoltam, miről talán nagysád is gondolkozott.

- Úgy van Harry - felelt mylady - gondolkoztam, s most is gondolkozom arról. Önt örömes-tebb hívnam fiamnak, mint Európa legkitünőbb herczegét - igen, mint a legkitünőbb herczegét. Mert hol van férfi, ki oly jó, oly derék lenne s úgy tudná szeretni őt mint ön? De vannak okok, melyeket egy anya nem mondhat el.

- Ismerem ez okokat - szólt Esmond, mosolyogva szakítva félbe a grófnőt. Ott van a Queen's Crawley-i Crawley Wilmos, Henley Antal úr, a falusi gavallér, s Blandford marquis ő méltósága, ki mint látszik, a kiválasztott udvarló. Nagysád, reményilem parancsoland velem, hogy a marquisné ő nagysága színeit viseljem s tánczoljak menyegzőjén.

- Oh Harry, Harry, nem e döreségek rémítnek el engem - szólt közbe Castlewood grófnő - Churchill herczeg még gyermek, s lángolása Beatrixért merő ifjúkori bolondság. Szülői örömes-tebb kísérnék a temetőbe, mintsem megengedjék, hogy rangján alól nőszüljön. S azt hiszi ön, hogy annyira megaláznám magamat, hogy kolduljak egy férjet Esmond Ferencz leányának, vagy megengedném, hogy gyermekem becsempésztessek ama gögös családba, háborúságot támaszszon szülők és fiú között, s mint alárendelttel bánjanak vele? Én is,

Beatrix is megvetéssel gondolnánk ily silányságra. Oh Harry, nem önben, Beatrixben van a hiba. Mindkettőjüket ismerem s szeretem, kell-e most pirulnom e szeretetért? Nem, soha, nem is ön a méltatlan, drága Henrikem! s szegény Beatrixem az, kiért reszketek, kinek makacssága rémületbe ejt, kinek féltékenységet (mondják, hogy én is voltam féltékeny, de áldom érte Istenemet, már kigyógyultam e bűnből) s hiuságát sem intéseim, sem könyörgésem nem képesek kiirtani, csupán a szenvedés, tapasztalás és később a megbánás eszközölheti azt. Oh Henrik! e lánynyal nem lehet boldog a férfi, ki őt szereti. Menj fiam, hagyd el őt. Szeress mindig bennünket, s emlékezzél jó indulattal reánk; a mi engem illet kedvesem, tudod hogy e ház körében van mindaz, mit a világon szeretek.

Igazaknak találta-e Esmond élte későbbi szakában e szavakat, melyek úrnőjének bús szívéből fakadtak? Igaz, hogy figyelmeztetve volt; de úgy gyanítom, hogy előtte és utána mások is voltak még figyelmeztetve, s az intésnek ő is csak annyi hasznát vette, mint az emberek nagyobb része.

Az ifjú gróf rendkívül búsult, midőn meghallotta, hogy Harry nem mehet vele a kakas-versenyre, mivel Londonba kell utaznia, de kétségkívül megvigasztalódott, midőn a hampshirei kakasok lettek a nyertesek, végig nézte mindenik versenyt, s annak rendi szerint ujjongott a sussexi gentlemanok vereségén.

A mint Esmond a város felé lovagolt, legénye melléje léptetett s vigyorogva beszélt el, hogy Beatrix kisasszony új köntöst és kék harisnyát vettetett elő, hogy ily öltözetben jelenjen meg az ebédnél, de mihelyt meghallotta a kapitány útra készülését, oly dühbe jött, hogy szobalányát arczul csapta. A Beatrix kisasszony komornája (beszélé a legény) sírva jött a cselédszobába, s arczán még lehetett a pof helyét látni, de Esmond parancsoló hangon utasítá inasát, hogy maradjon hátra s fogja be a száját. Volt neki magának is elég gondolatja, mi az egész úton foglalkoztassa, egynémely szomorú, másrésze kimondhatatlan becses és édes.

Úrnője, kitől egy éve volt távol, ismét drága úrnője lett. A család, melytől elvált volt, újra családtagnak fogadta őt. A barátságos fényt, mit Beatrix szépsége vetett reá, olyan élvezettel szemlélte, mint a mosolygó madonnák gyönyörű képeit s cadixi kolostorban, hová egy hajós zászlóval volt kiküldve. Hogy úrnője iránt minő érzelmet táplált, nehéz volna megmondani. Boldog volt, hogy láthatta, de nem nagy fájdalommal vált meg tőle, fiúi gyöngédség, s mintegy tiszteletteljes s pártolói szeretet tölté el lelkét, midőn reá gondolt, s közel hozzá vagy távol tőle az napságtól mostanig, mostantól a halálig, s még azon túl is azért könyörög, hogy e szentelt láng soha ki ne alugyék szívéből.

KILENCZEDIK FEJEZET.

Részt veszek az 1704-iki hadjáratban.

Esmond Londonba lovagolt, s ha az özvegy, váratlan távozása miatt neheztelt reá, annál nagyobb volt öröme gyors visszatérésén.

Azonnal új tábornoka, Lumley tiszteletére sietett, ki igen kegyesen fogadta, részint mert atyját ismerte, s részint mivel - mint szíves volt nyilvánítani - a legjobb jelentést kapta azon tiszttől, kinek Esmond úr Vigonál hadsegéde volt. E tél folytatában Esmondot hadnagygyá nevezték ki Webb dandárnok gyalog-ezredéhez, mely ekkor ezredesével Flandriában állomásozott; de Lumley úr kíséretéhez lévén csatolva, csak egy év múlva, az akkor bevégezett blenheimi hadjáratból visszatérte után, mehetett Harry saját ezredéhez. A hadjárat korán elkezdődött, csapataink a tél megszűnte előtt elhagyták szállásaikat, s a herczeg vezénylete alatt megszállották

Bonnt a Rajnánál. Ő magassága mély lelkibánattal, karján fátyollal, s gyászoló kísérettel érkezett a sereghez, s ugyanaz a hajó, mely a fővezért szállította át, az ezt megelőzőt katonaságnak leveleket is hozott, ezek között egyet Esmondnak kedves úrnőjétől, melyet ez nem kis érdeklődéssel olvasott át.

Az ifjú Blandford marquis, ő magassága fia, ki a cambridgei királyi egyetemre járt (mylord viscount is ide ment volt a Trinitybe, nevelőjével Tusher urral) meghimlőzött s tizenhat éves korában meghalt; így a szegény Ferike tervei, nővére jövője iránt, dugába dőltek, s azon ártatlan, gyermeki szerelem halva született.

A grófnő szerette volna, ha Esmond visszatér, legalább levelei azt sejtették, de ez most, midőn az ellenséggel szemközt állottak, lehetetlen volt, s így fiatal emberünk kivette szerény osztályrészét az ostromból, melyet itt leírni fölösleges, s oly szerencsés volt, hogy sebet sem kapott, s miután a város magát megadta, poharat üríthetett tábornoka egészségére. Egész éven át folytonos szolgálatban volt s eszébe sem jutott, hogy szabadságot kérjen, mint néhány kevésbbé szerencsés barátja, kiket eltiport a november vége felé dühöngött iszonyú szélvész, mely, mint Addison úr dallá, «imént zúgott át a halvány Britannián», s mely számos nagy hajónkat s 15,000 tengerészünket tette semmivé.

Azt beszélték, hogy herczegünket egészen megtörte a családját ért csapás, de ellenségei tapasztalták, hogy ép úgy képes leverni őket, mint erőt venni fájdalmán. E nagy hadvezér mult évi hadi tetteit, bármily szerencsések voltak is, messze fölülmulta azon fényes győzelem, melyet a következő hadjárat alatt aratott. A fővezér ő magassága Bonnból Angliába ment, sergünk pedig Hollandba vonult vissza, s 1704. ápril havában itt csatlakozott ő magassága ismét csapatainkhoz, melyek Harwichnél szálltak hajóra s Maesland Sluysnál kötöttek ki; innen a fővezér egyenesen Hágába ment, hol külföldi követeket, tábornokokat, s más előkelő személyeket fogadott. A herczeget mindenütt a legnagyobb kitüntetéssel fogadták. Hága-, Utrecht-, Ruremonde- és Maestrichtben a polgári hatóságok elébe mentek, üdvölvésekkel fogadták, a hol megállott díszkapukat emeltek neki, s nagy kísérete számára ünnepélyeket rendeztek. Ő magassága Lüttich és Maestricht között szemlét tartott az egyesült államok hadereje fölött, s azután Bois-le-Duc mellett a Churchill tábornagy alatt álló angol csapatokat tekintette meg. Minden készüllet mint hosszú útra lett megtéve, s a sereg nem kis örömrivalgással hallá a hírt, hogy a fővezér Németalföldön kívül szándékszik a háborút folytatni s a Mosel felé nyomulni. Mielőtt a maestrichti tábornok elhagynók, meghallottuk, hogy a francziák is Villeroy tábornagy alatt úton vannak a Mosel felé.

Május vége tájt a sereg Coblenznél volt, másnap ő magassága a tábornokokkal, kik vele voltak, tisztelgett a trieri választófejedelemnél, ehrenbreitsteini kastélyában, s míg a herczeg az elector nagyszerű lakomáján mulatott, a lovasság s a dragonyosok átkeltek a Rajnán. Mindenütt újság, ünnepély, pompa - egy nagy, dicsőséget aratott seregnek szövetséges országon való átvonulása volt ez, s a legszebb tájakat is tán itt láttam.

A gyalogság s tüzéség lehető gyorsan követvén a lovasságot, Ehrenbreitstein alól ment át a Rajnán Castelre, Mainczczal szemben; e városban a herczeget, tábornokait s kíséretét a választófejedelem kocsijai várták a kiszállásnál, s ágyúdörgés közt vitték ő fensége palotájába, hol újra nagyszerűen megvendégelték. Bajorhonban Gűdlingen volt kijelölve a sereg gyűlő helyéül, ide indultak különböző utakon az összes angol, holland és dán haderő, s a német segédcsatatok. Churchill tábornagy a gyalogság- s tüzéséggel Heidelbergnél ment át a Neckáron, s Esmondnak alkalma volt ez egykor oly híres és szép várost és kastélyt látni (bár a francziák Turenne alatt, az utolsó háborúban, összelövéldözték s megrongálták), hol nagyatyja a szép, de szerencsétlen választófejedelemnő, első Jakab király lánya szolgálatában állt.

Mindelsheimban a híres savoyai herceg látogatta meg vezérünket, s mi kíváncsian tolongtuk körül, hogy ez ünnepelt s rendíthetetlen katonát megpillanthassuk. Csapatainkat csatarendbe állították előtte, s ő bámulatát fejezte ki a nemes angol sereg felett. Végre megláttuk az ellent Dillingen és Lauingen között; a két sereget a Brenz választá el egymástól. A választó-fejedelem gondolván, hogy ő magassága Donauwörthet fogja megtámadni, legjobb csapataiból egy erős osztályt küldött Darcos grófhhoz, ki Schellenbergnél foglalt állást, hol nagy sánczok voltak fölhányva, s több ezer utász foglalkozott a hely erősítésével.

Julius 2-án ő magassága megtámadta a pontot, minő sikerrel, alig szükség mondanom. A herceg hat ezer angol és holland gyalogsággal, harmincz század lovassal, s három ezred császári vasassal nyomult előre, maga a lovasság élén menvén át a folyamon. Bár csapataink páratlan bátorsággal s lelkesedéssel intézték a rohamot, s egész az ellenség lövegéig nyomultak előre, tömegesen söpörtetve le azoktól, mégis többször nyomattunk vissza, s nem kerülünk vala felül rajtok, ha a badeni herceg császáriakkal segítségünkre nem jó, ekkor az ellenséget, mely előttünk meg nem állhatott, nagy mészárlás közben a sánczokig, sőt a Dunáig kergettük, hol a csapatok nagy része, vezéreinek, Darcos grófnak s a választónak példáját követve, úszással igyekezett életét megmenteni. Seregünk levonult a bajoroktól oda hagyott Donauwörthbe, hol, a mint beszélték, a választó meleg fogadást szánt nekünk, ágyainkban akart megsütni, mert a birtokunkba vett házak pinczéi szalmával voltak tömve. De bár a kanóczoikat megtaláltuk, a gyújtogatók elillantak. A városiak megmentették házaikat, s tábornokunk lefoglalta az ellenség minden lőszerkészletét, élelmi szereit s raktárait. Öt nap mulva nagy «Téged Isten» tartatott a Lajos herceg táborában, a miénkben hála ünnepet ültünk, s a vallásos szertartás alatt a fővezér üdvözlő levelet kapott a savoyai hercegtől, mely ámenként fejezte be az ünnepélyt.

És most, miután Esmond tanuja egy nagy sereg átvonulásának barátságos földön, több német udvar fényének s ünnepélyeinek, egy hevesen vitatott harcz küzdelmeinek s a győzelem pompájának, a katonai kötelesség másik oldalát is alkalma volt megismerni. Katonáink ellenséges földre lépve, körül-belül mindent tűzzel-vassal pusztítottak, mindenütt égő gazdaságok, letiport vetések, sikoltó nők, legyilkolt gyermekek s atyák, részeg katonaság, mely könyek, iszony és öldöklés közepette szitkozódik s rivalg. A történelem komoly műzsája, mely oly készséggel írja le a hősök bátorságát s a győzelem nagyszerűségét, miért feledi e baromi, hitvány s lealacsonyító jeleneteket? holott ezek a háborúzásnak jelentékenyen nagyobb részét képezik! Ti angol urak, kik kényelemben éltek otthon, s hizelgőknek találjátok magatokra nézve, a győzelmi dalokat, melyek hadvezéreinket dicsőítik, ti csinos lánykák, kik a trombita s dobszóra a lépcsőn lebotorkáltok, s megéjlenzitek a gránátosokat, jut-e eszetekbe, hogy ama mindig ismétlődő jelenetekből áll az egész diadal, melyet bámultok, s kegyelt hőseitek szolgálatainak nagyobb része ilyen? Fővezérünk, kit Anglia s a francziákon kívül egész Európa csaknem imádott, azon isteni tulajdonnal birt, hogy győzelem, veszély, vagy csatavesztés iránt egyaránt érzéketlen volt. A legnagyobb veszély vagy a legmindennapibb szertartás közepett, csatarendbe állított százezer ember, vagy az égő kunyhója mellett főbeütött paraszt előtt, ittas német urakkal, vagy fejedelmi udvarban, a paraszt durva asztalánál, melyen terveit készítette, vagy az ellenséges ágyu-telep előtt, mely tüzet és halált okádott s holttesteket terített körüle, ő mindig hideg, nyugodt és határozott volt mint a végzet. Árulást követni el, vagy magát meghajtani, oly fekete hazugságot mondani mint a stix, vagy bókot ejteni s az időjárásról beszélni, egyaránt nem került semmi fáradságába. Szeretőt tartott s cserben hagyta; rosszul bánt jóltevőjével, vagy segítette, vagy akár meg is ölte volna mindig ugyanazon nyugalommal, s a nélkül, hogy inkább bántaná a lelkiismeret mint Clothót, midőn a fonalat nyújtja, vagy Lachesist, midőn elmetshi. Hallottam a savoyai herceg tisztjeitől, hogy e hőst a csatában valami harczi láz fogta el, szemei kigyúltak, dühösen ide-oda száguldott,

szitkozódott, lelkesített, rikoltozta, uszította harczy vérebe, s maga volt mindig az első a vadászon. A mi herczegünk oly nyugodt volt az ágyu torka, mint egy társalgóterem ajtaja előtt. Lehet, hogy nem lett volna oly nagy ember, mint a minő volt, ha lett volna szíve a szeretetre vagy gyűlöletre, a részvételre vagy félelemre, a szánalomra vagy megbánásra. A legmerészebb tetteket vagy a legmélyelműbb számítást úgy vitte végbe, mint a leghitványabb dolgot, mit ember elkövetni képes; ugyanazon bámulatba ejtő derűtséggel hazudott, csalt meg egy szerető nőt, vagy vette el a szegény koldus utolsó fillérét, mert az emberi természet legmagasztosabb a legaljasabb tetteire egyenlő képessége volt.

A seregnél, hol mindenféle politikai pártok, ravasz s eszes emberek bőviben voltak, meglehetősen ismerték természetét, de akkora volt hozzá, mint a világ első hadvezéréhez, a bizalom, annyira hitték és csodálták bámulatos lángelméjét és szerencsáját, hogy még azok is, kiket fizetésökben köztudomás szerint megrövidített, főemberek, kiket fölhasznált, s azután megsértett (mert kicsit, nagyot, ki hozzá közel jött, eszköznek használt) elvett valamit tehetőségükből vagy vagyonukból, a katonától talán vérét vagy ékköves kalapját, egy királytól ezer aranyat, az éhező előrs néhány fillérnyi zsoldjának egy részét, míg fiatal volt, a nőktől csókot, vagy a nyaklánczot nyakukról, szóval mindent elvett, mit férfitől és nőtől venni lehet, s mint mondám azon isteni tulajdonnal birt, hogy ugyanazon fokú részvétellel tudta egy hős s egy veréb elestét szemlélni. Nem mintha nem lettek volna könnyei, e tartalékot mindig a kellő perczben tudta a küzdőterre állítani, könnyeivel s mosolyával egyenlően rendelkezett, s mindig, valahányszor ez aprópénzre szüksége volt. Úgy tudott hízelegni csizmatisztítójának, mint egy miniszter vagy uralkodó előtt csúszni; képes volt kevély vagy leereszkedő lenni, fenyegetőzni, megbánni, sirni, kezedet szorongatni, vagy szívedet döfni át, mihelyt időszerintinek látta; s mindemellett a hadseregben azok bámulták leginkább, kik legjobban ismerték, s legtöbbet szenvedtek tőle. Midőn a sorok előtt végig lovagolt, vagy a kellő perczben vágatott az ellenség rohamára vagy tüzelésétől ingadozó dandárhoz, a csüggedező katonák s tiszték az arcán tükröző nyugalmat látva, újra visszanyerték bátorságukat s érezték, hogy vezérok akarata győzhetetlenekké teszi őket.

A blenheimi fényes győzelem után a sereg, s még legkeserűbb személyes ellenségei lelkesülése is az őrzöngésig fokozódott; sőt azon tiszték, kiknek szíve gyűlölettel volt eltelve iránta, ujjongtak neki lehangosabban. Ki is tudta volna ily győzelemtől s ily győzőtől a bámulat adóját megtagadni? Az sem, ki ezeket írja: bármily bölcsésznek tartsa magát valaki, ha részt vett ez ütközetben, nem teheti, hogy melle büszkeségtől ne feszüljön, midőn arra gondol.

A francziák jobbszárnya Blenheimhez közel, a Duna mellett volt felállítva. Itt volt Tollard tábornagy főhadiszállása, csatasora közel másfél mértföldnyire nyúlt el Lützingen előtt, fel egy erdős dombra, melynek alján körös-körül negyven lovas százada működött a savoyai herczeg ellen. A francziák egy falut leégettek, az erdő a falunál valóban jobb s könnyebben védhető erőd levén.

E két falu s a francia hadsorok előtt egy-két lábnál nem szélesebb patakcsa folyt át egy mocsáron, melyet a meleg időjárás nagyobbára kiszáritott; s csupán ez ér választá el a két sereget; a miénk reggel hatkor jelent meg s állt csatarendbe a francziák előtt, úgy hogy ők sorainkat tisztán láthatták. Ez egész nagy síkság, több órával az ágyúzás megkezdése előtt fekete volt és csapatoktól nyüzsgött.

Az ágyúzás mindkét részen órákig tartott. A francziák ágyúi a hadoszlopok előtt levén felállítva, különösen lovasságunkban, s a császáriakban, kik a jobbszárnyon a savoyai herczeg alatt harczoltak, nagy pusztítást vittek végbe; mert a herczeg sem a gyalogsággal sem a tüzésséggel nem birt előnyomolni, a tért ágyúkkal át nem gázolható árkok s mocsarak metszvény át.

Dél lett, mire megkezdődött a támadás balszárnnyunkon, melyet Cutts lord, az angol sereg legbátrabb és legkedveltebb parancsnoka, vezényelt.

És most, hogy fiatal hadsegédünk a háborúval tökéletesen megismerkedjék, miután két nagy hadsereget csatasorban látott egymással farkas szemet nézni, s azon szerencsében részesült, hogy a csataláncz egyik végétől a másikhoz parancsot vive száguldhatott; a hadi dicsőség nem szokatlan járulékában is részesült, fején sebet kapván - mint vele együtt sok száz bátor legény még - csaknem rögtön a híres blenheimi nap feltűnte után. Kevéssel 12 óra után, miután csapataink a támadásra sok idővesztés s nehézséggel felkészültek, a jobban felállított s számosabb francia ágyú iszonyú tüzelése közt, egy angolok- és hesseniekből álló hadtest, Rowe vezérőrnagygyal, ki a legszélsőbb balszárnnyunkon vezényelt, nagy bátorsággal nyomult Blenheimnak; a vezérőrnagy tiszteivel a hadoszlopok élén ment, s levett kalappal, rendületlenül közeledett az ellenséghez, mely ágyúi- s apró löfegyvereiből iszonyuan tüzelt; erre a mieinknek tiltva volt löfegyvereiket használni, hanem csak lándzsát és szuronyt, ha a francia pallizádhoz érnek. Ezt Rowe rendületlen bátorsággal elérte, s kardjával a faművet vágni kezdte, mielőtt azt a mieink megtámadták volna. Őt, ezredesét, őrnagyát s több tisztet abban a perczen lelőtték, s bár csapataink hősi elszántsággal, vigan s éljenezve törtek előre, az ellenséges védművekből jött öldöklő tüzelés megállítá rohamukat, s a francia lovasság, mely Blenheimból kirentva, dühös oldaltámadást intézett reájok, tömegesen aprította legénységünket. Három erős s elszánt rohamot intézett gyalogságunk s háromszor veretett vissza, úgy hogy gyalog hadoszlopaink megingottak, visszavonultak, s átmásztak a kis patakon, melyet egy órával előbb oly elszántan léptünk át; a francia lovasság pedig nyomunkban volt, ölvé, aprítva bennünket.

De most a győzteseket dühös rohammal fogadta az angol lovasság, melyet Lumley, Esmond tábornoka, vezényelt. Lumley, kinek századai mögött a gyalogok biztos helyre értek, s újra rendbe szedhették magukat, visszanyomta a francia lovasságot, s megtámadta Blenheimot s a mellvédet, mely előtt Rowe s több száz bátor angol halva feküdt. Esmond e perczen túl, s a fényes győzelemről, mit sem tud, mert egy lövés lovastól leterítette őt, hogy sebesülten s eszméletlenül bukott lova alá, s később nem tudom mikor nyerte vissza eszméletét, de csak hogy fájdalom és vérvesztés miatt ismét elveszítse. Csak a körüle haldoklók nyögésének homályos sejtelve s egy-két zavart, összefüggés nélküli gondolat azon lényre, ki most szívét annyira elfoglalta, s arra, hogy pályájának reményei- s szenvedéseivel itt vége van: ez mind, mire azon időkből valamennyire vissza bír emlékezni. Midőn fölébredt, rendkívüli fájdalmat érzett, mellvértje le volt oldva; fejét legénye, a jó, hűséges hampshirei fiu¹² tartá s keservesen zokogott ura mellett, kit a csatatéren talált s holtnak tartott; a sebész vizsgálta a vállon levő sebet, melyet akkor kellett kapnia, mikor megsebzett lova reá esett. Ekkor már megszűnt a csata a tér ez oldalán, a falu angolok kezén volt, bátor védői foglyok lettek, elszaladtak, vagy a közeli Duna hullámaiba fultak. Ha a hű Lockwood fel nem keresi urát, vége lett volna Esmondnak, s ez önéletiratnak is. A kalózok kifosztották a téren fekvő holtakat, s Lockwood puskatusával ütött agyon egy ily udvarias rablót, ki Esmondot kalapja, parókája, erszénye s az özvegytől kapott ezüstveretű pisztolyaitól megkönnyítette, s épen zsebeiben motozott, hogy valami értékesre tegyen még szert, midőn Lockwood megjelent s véget vetett a garázdálkodásának.

A sebesültek számára kórházat állítottak Blenheimban, s itt feküdt Esmond több hétig nagy életveszélyben. Szenvedésének oka, a seb, nem volt valami nagy, s a sebész a golyót ott hely-

¹² Úrnőm, még mielőtt a háborúba mentem, Walcoteból utánam küldte Lockwood Jánost, ki azóta mindig szolgálatomban maradott. *E. H.*

ben kivette a hol ifjú vitézünk kapta, de a kórházban láz ütött ki, s ez majdnem elragadta őt. Lockwood Jack azt mondta, hogy láza alatt mindenféle bolondot össze-vissza beszélt; Esmond marquisnak mondta magát, megragadta a sebész segédjét, ki sebét bekötözni jött, s erősítette, hogy az Beatrix kisasszony, kiből ő, ha igent mond, azonnal hercegnőt csinál. Ily eszelős képzelgésekkel s üres álmokkal töltötte napjait, míg a sereg «Téged Istent» énekelt a győzelemért, s azon híres ünnepélyek folytak, melyeket a római császár s nemessége herczegünk (most már birodalmi herczeg) tiszteletére rendeztek. Ő magassága Berlin- és Hannoveren át ment haza, s Esmond nem vehetett részt azon ünnepélyeken, melyeket e városokban adtak, s melyeken tábornoka is jelen volt a nagy hadvezér kíséretében utazó főtisztekkel együtt. Mikor először lábra állhatott, a württembergi herczeg székvárosának Stuttgartnak vette útját, újra megnézte Heidelberget, Mannheimot, s innen a Rajnán kényelmes, de unalmas útja volt, melyet különben igazán élvezetesnek és szépnek talált volna, ha hazájába s valami egyéb után nem vágyott volna, mi ez útnál sokkal szebb és gyönyörteljesebb volt.

A harwichi lámpák csaknem oly fényesen s barátságosan világoltak, midőn a hajó Hollandból megérkezett, mint úrnője szemei. Elhiheti az olvasó, hogy alig telt bele néhány óra s Esmond már Londonban volt, hol a chelseai özvegy tárt karokkal fogadta s angolból és francziából kotyvasztott nyelvén elmondta, hogy az ifjún látszik az air noble, hogy jól áll neki a halvány szín, hogy Amadis, ki megérdemelne egy Glorianát; és oh szerelem lángja és nyilai! mint örült, midőn meghallotta, hogy a kedves lény az udvarhoz jött és most ő felségénél van Kensingtonban! Bár Esmond úr azt rendelte Lockwood Jacknak, hogy lovakat szerezzen, mert még azon este Winchesterbe szándékoztak menni, azonban mihelyt e hírt meghallotta, visszavonta azonnal parancsát; most már nem volt többé Hantsban dolga, minden reménye, vágya a pár mértföldnyire fekvő Kensingtonban összpontosult. Szegény Harry, soha oly vágygyal még nem nézett tükörbe, hogy bel air-jéről meggyőződjék s lássa, hogy vajjon igazán jól áll-e neki a halvány szín; soha még annyi gondot nem fordított göndör parókájára, választékos ingfodraira s inggallérára, mint most, mielőtt Amadis úr Gloriána kisasszony előtt megjelent. Tett-e a franczia hadsorok fegyvere csak félakkora pusztítást, mint a Beatrix kisasszony ölö pillantásai? Oh szerelem nyilai! oh égi üdv! mily szépek voltak azok!

Mint a ragyogó hajnali napfény előtt a hold csaknem látatlanul enyészik el, úgy gondolt Esmond is, s talán pirulva, egy más édes, halvány, szomorú és csüggeteg arczra, mely a szeretet édes, gyöngéd tekintetével enyészett el szeme elől; utolsó pillantása hasonló lehetett ahhoz, melyet a szerelmeséért epedő Eurydike vethetett vissza, midőn a sors és Plutó intésére az árnyak országába költözött!

TIZEDIK FEJEZET.

Régi történet egy bolondról és egy nőről.

Esmond most kénye-kedve szerint, s a főváros legválogatottabb köreiben élhetett kedvteléseinek, mert ő is szeretett desipere in loco, nem inkább, de nem is kevésbé, mint a vele egykoruak legnagyobb része. Midőn a sereg külföldön téli szállásaira vonult, azok a tisztek, kiknek kedvök s pénzök volt, könnyen nyertek szabadságidőt, és sokkal mulatságosabbnak találták Pall-Mallban és Hyde parkban tölteni idejüket, mint az erődítmények mögött, vagy a régi, unalmas flandriai városokban, hová az angol seregek összevonattak, élni át a telet. A holland s flandriai kikötők s Harwich közt naponkint közlekedtek a nagyobb kisebb hajók; onnan Londonig az út s a nagyobb vendéglők tömve voltak a táborból jövőekkel; a városi szállodák s vendéglők nyüzsgtek a vörös kabáttól, nagy herczegünk termei St. Jamesben úgy

tömve voltak reggeli tisztelgőkkel, mint Gent- vagy Brüsszelben, hol oly tisztelettel közeledtünk hozzá, s ő úgy bánt velünk, mintha uralkodó lett volna. Bár Esmond hadnagyul volt azon gyalogezredhez kinevezve, melynek a hírneves tiszt, Webb Richmond János dandárparancsnok, volt az ezredese, még sem ment ezredéhez, s a jeles parancsnoknak sem volt bemutatva, holott ugyanazon hadjáratban s csatában együtt vettek részt. De Lumley tábornok hadsegéde lévén, ki a lovas osztályt vezénylél, s a sereg a Dunához, a kitűzött pont felé, különböző utakon haladván: mostanig nem találkozott parancsnokával, s leendő bajtársaival. Londonban Golden Square-ben, hol Webb vezérőrnagy szállva volt, lehetett Esmondnak szerencséje későbbi barátja, pártfogója s parancsnokánál tisztelkedhetni.

Azoknak, kik e kitűnő s valódi gentlemanra még emlékeznek, juthat eszükbe azon szokása, melynél fogva, gondolom nem kissé kevélykedett azzal, hogy a hadseregnél ő a legszebb férfiú; egy költő, ki három évvel később egy csomó unalmas verset írt az oudenardei ütközetéről, így írja le Webbet:

«Hős Webb a vészszel szemben táma,
Nyomon követvén vitéz csapata;
Harczél előtt a zord vezér megyen,
Mint Mars, ha száll csatára, délczege;
Ily dicső hősnek ég védője lesz:
Ki szép mint Páris - s mint Hector vitéz!»

Webb úr e verseket ép oly szépeknek tartotta, mint az Addisonéit a blenheimi hadjáratról s valóban a derék nemes becsszomja arra irányult, hogy Hector legyen à la mode de Paris. Nehéz lett volna az egész hadseregben, vagy a Maison du Roy azon czifra udvaronczaival és gavallérai közt, kik Vendôme és Villeroy alatt az ellenséges seregben harczoltak, oly tisztet találni, ki nála jobb katona vagy tökéletesebb udvaronc, s bátrabb vagy szebb lett volna. És ha Webb úr hitte magáról, a mit a világ róla mondott, s tökéletesen meg volt győződve saját elvitathatatlan lángesze, szépsége és bátorságáról, kinek van joga őt ezért hibáztatni? Ezen önelégültsége rendesen jó kedélyben tartotta őt, s ennek barátjai és alárendeltjei vették hasznát.

Igen régi wilshirei családból származott, melyet a világ minden családjainál többre becsült; be tudta bizonyítani oldalági származását első Eduárd királytól; és első őse, Roaldus de Richmond, a hastingsi csatában Hódító Vilmos oldala mellett lovagolt. «Mi nemesek voltunk, Esmond - szokta mondani - mikor a Churchillek még csak lovászinaskodtak.» Igen magas ember volt, cipőben hat láb, három hüvelyk; nagy lovagsizmában, hatalmas szőke parókájával s tollas kalapjával nem lehetett alól a nyolcz lábon. «Magasabb vagyok Churchillnél - szokta mondani, nézegetve magát a tükörben - s jobb termetem van, s ha a nők nem szeretik az olyan férfiút, kinek nincs bibircsó az orrán, ist' ucsce! nem tehetek róla, ebben a tekintetben Churchill szerencsésebb nálam.» Valóban mindig mérközött a herczeggel, s kérte barátait, hogy hasonlítsák őket össze. Midőn poharazás közben, szokása szerint, ily szabadon nyilatkozott, a víg kópék nevetni szoktak s bátorították; barátai szomorkodtak, az ármánykodók s hízelgők felloválták, s a hírhordók a főhadiszállásba vitték a mondott tréfákat, s tágították a már létező ürt a fővezér s egyik legtehetségesebb és bátrabb tisztje közt.

Ránkora a herczeg ellen oly szembeötlő volt, hogy félóráig társalogva Webb tábornokkal, észre lehetett azt venni, s neje, ki férjét imádta s százszorta magasabb, szebb s bátrabbnak vélte, mint a mekkora valóban volt, oly rémítően gyűlölte a nagy herczeget, a mint csak hű nőnek gyűlölni illik férje ellenségeit. Nem mintha ő herczegsége az lett volna már, mert Webb úr ezer dolgot mondott ellene, mit ő megbocsátott, és ő magassága, kinek mindenütt voltak

kémei, ezer olyast is hallott, mit Webb soha sem mondott. De e nagy embernek nem került fáradságába e megbocsátás, ő sértést és jótettet egyenlő könnyűséggel feledett el.

Ha valamelyik utódom fáradságot vesz magának, hogy előde önéletirátát elolvassa, nem akarnám, hogy az után ítélje meg e nagy vezért,¹³ mit valamely kortársa írt róla. Senkit annyira nem magasztaltak s a porba nem rántottak, mint e nagy államférfiút s katonát, a mint hogy senki sem érdemelte meg úgy a legnagyobb dicséretet, s a legkeményebb gáncsolást. Ha e lapok írója az utóbbi párthoz csatlakozik, annak valószínűleg személyes ellenszenv az oka.

Midőn Esmond a fővezér reggeli tisztelgői közt megjelent, ő magassága teljességgel nem emlékezett Lumley tábornok hadsegédére, bár Harry családját igen jól ismerte, miután Flandriában s a yorki herceg testőrségében együtt szolgált mindkét lorddal (Ferencz mylorddal, s a Viscounttal, Esmond atyjával) s bár barátságos és szolgálatra kész volt Castlewood úgynevezett törvényes utódai iránt; a szegény hadnagyra, ki nevöket viselte, még ügyet sem vetett. Egy szíves vagy elismerő szó vagy egyetlen helyeslő pillantás megváltoztatta volna Esmond véleményét e nagy emberről, s a gúnyirat helyett, melyet tolla önkénytelenül ír, ki tudja nem sorakozott volna-e a szerény történetíró a magasztalók seregéhez? Csak a szempontot kell megváltoztatnunk s a legnagyobbszerű tett csekélynek tűnik fel, miként ha a nagyító üveget megfordítjuk, törpének látjuk az óriást. Leírhatunk valamit, de ki áll jól, hogy szemeink tisztán vagy homályosan látnak, hogy értesülési közegeink pontosak voltak? Ha a nagyember csak egy szíves szót mond vala a kicsinek (a mint hogy kiszállott volna aranyos hintójából s kezet szorított volna a rongyos, fekélyes Lázárral, ha gondolja, hogy Lázár még valamiben szolgálatjára lehet) Esmond bizonyosan tolla- s kardjával a vég erőfeszítésig küzdött volna érte, de oroszán hercegnek nem volt e perczen szüksége eger uramra, s így muscipulus elkotródott, s fogait az ellenzéknek ajánlotta föl.

Igy történt, hogy ifjú emberünk, kit családja, s kétségkívül maga is, bevégzett hősnek tartott, azt vette észre, hogy a nap ünnepelt hőse nem veszi őt inkább számba, mint a sereg utolsó dobosát. A chelseai özvegyet dühbe hozta családjának e mellőzése, s nagy harcot folytatott lady Marlborough-val, kit teljességgel nem akart hercegnőnek szólítani. Ő magassága, a királyné főruhatárnoknöje s az ország egyik legelső személyisége volt, mint férje a legnagyobb ember egész Európában. A két hölgy közt a királyné társalgótermében történt a harcz.

A hercegnő, nagynéném heves pattogására azt felelte kevélyen, hogy ő, tőle kitelhetőleg mindent megtett a törvényes Esmond-ág érdekében, s nem lehet tőle azt kívánni, hogy a család fattyairól is gondoskodjék.

- Fattyú! - szólt nagy dühvel a grófnő - a Churchillek közt is vannak fattyúk, mint magasságod is tudja, s Berwick hercegről azért jól van gondoskodva.

- Grófnő - felelt a hercegnő - kegyed tudja, ki hibája, hogy az Esmond-családban is nincsenek ily hercegek, s hogy egy bizonyos hölgy kicsinyes ármányai mint sülték fel.

Esmond barátja, Steele Dick, ki épen szolgálaton volt a hercegnél, hallotta a két hölgy versengését, s így szólt Esmondhoz: «Bizony Harry, nekem úgy tetszik, nénéd húzta a rövidebbet.»

Steele nem tudta elhallgatni e történetet; a kávéházakban még az est beállta előtt mind arról beszéltek, s nem telt belé egy hónap, ujságban is, «ő magassága, M-rlb-r-gh hercegnő felelete, egy pápista udvari hölgynek, J-k-b k. egykori kegyencének» tíz hirlapban is olvasható

¹³ E helye Esmond önéletirátának jegyzőkönyvében egy közbeszúrt lapra van írva, s 1744-ről keltezve, valószínűleg azután írta, hogy a hercegnő haláláról értesült.

volt, a következő szerkesztői jegyzettel: «ezen hercegnő, midőn ama hölgy családjának feje közelebből párbajban elesett, mindaddig nem nyugodott, míg ő felsége kegyéből, az árva örökös- s özvegy számára nyugdíjt nem eszközölt ki.» E szóváltás nem nagyon segítette elő Esmond előléptetését, ki igazán annyira szégyelte magát önmaga előtt, hogy a fővezér reggeli tisztelgői közt magát többé mutatni sem merte.

A tizennyolcz hó alatt, míg Esmond viszont láthatta kedves úrnőjét, a grófnő jó atyja, a vén esperes, ki elveihez mind végig hű maradt, elköltözött e világból, szívére kötve családjának: ne felednék el soha, hogy törvényes uruk harmadik Jakab. Halála igen épületes vala, mint lánya beszélte később Esmondnak; s a grófnő nem kevésbé volt meglepetve, midőn atyjától, ki mindig szegényesen élt, nem kevesebbet, mint 3000 fontot örökölt.

E kis vagyon képessé tette Castlewood grófnőt, hogy mikor lányának az udvarba kellett mennie, Londonba mehessen lakni gyermekeivel, s Kensingtonban közel az udvarhoz, egy csinos kis házat béreljen. Itt találkozott velök Esmond.

A mi a kis grófot illeti, egyetemi pályája kissé hirtelen szakadt félbe. A derék Tusher, a nevelő úr, úgy találta, hogy a fiatal úrfit teljes lehetetlen féken tartani. Mylord örökös csintevéseken törte a fejét, s mint anyás gyermekek szoktak, mindenféle vásottságot elkövetett, úgy hogy dr. Bentley, a Trinity új igazgatója, jónak látta írni Castlewood grófnőnek, a mylord anyjának, s megkérni, hogy vegye ki az ifjú urat a tanodából, hol nem akar tanulni, s csak rontja a többieket botrányos példájával. Ha jól emlékszem, kicsibe múlt, hogy Nevil's Court-ot, tanodánk szép négyszögét, melyet Wren Kristóf báró csak imént építtetett, föl nem gyújtotta. Leverte az egyik egyetemi szolgát, kinek egy éjjeli tivornyán el kellett volna őt fogni, vendégséget csapott a walesi herceg születés napján, mely két héttel volt az övé után, s a jelenlevő húsz ifjoncz, miután borozás közben nyitott ablaknál éltette Jakab királyt, pajzán dalokat s a «Tartsd meg Isten a királyt» énekelte, kiszökött a nagy udvarra, úgy hogy az igazgatónak éjfélkor kellett kijönni szobájából s eloszlatni a dobzódó társaságot.

Ez volt mylord utolsó csintevése és tisztelendő Tusher Tamás úr, Castlewood gróf ő méltósága házi papja úgy látván, hogy könyörgései s prédikációi semmit sem fognak ő lordságán, lemondott nevelői tisztéről, nőül vette a southamptoni serfőző özvegyét, s pénzével együtt hazavitte a castlewoodi paplakba.

My lady, maga is buzgó tory lévén, mint az egész Castlewood-család, nem haragudott fiára, hogy Jakab királyt éltette s sóhajtva adta beleegyezését, tudva, hogy ellenzése úgy is sikertelen volna, hogy mylord a katonai pályára lépjen. Szerette volna, hogy fia az Esmond ezredében szolgáljon, remélvén, hogy ez felügyelője s tanácsadója lesz önfejű rokonának, de mylord a testőrségen kívül másról hallani sem akart, szereztek hát neki helyet az Ormond herceg ezredében; így történt, hogy Esmond, midőn a blenheimi hadjárat után Németországból visszajött, mylorddal mint zászlótartóval és hadnagygyal találkozott.

A hatás, melyet Castlewood grófnő két gyermeke világba lépésekor előidézett, rendkívüli volt, hírek gyorsan elterjedt az egész városon, ily szép párt - mint mondák - soha sem lehetett látni; az ifjú udvarhölgyet minden asztalnál, minden vendéglőben felköszöntötték, s az ifjú gróf szép szemeit még inkább bámulták, mint nővérét. Száz költeményt is írtak a testvérpárról, s mylordot azon kor szokása szerint annyira magasztalták az anakreoni dalokban, mint Bathyllust. Képzeltetni, hogy mylord igen kegyesen fogadta a városnak róla való véleményeit, s azon nyíltsággal s elragadó jó hangulattal, mely mindig sajátja volt, nyugodott meg azon gondolatban, hogy egész Londonban ő a legszebb legény.

A vén chelseai özvegy, bár soha sem lehetett reá venni, hogy Beatrixet szépségnek ismerje el, (s e véleményét, mint képzelni lehet, tömérdek hölgy osztá) a legelső látásra, mint megvallá,

beleszeretett Castlewood grófba, s Esmond Henrik, midőn Chelseaba visszatért, úgy találta, hogy fiatal rokona egészen kiszorította őt a grófnő kegyéből. «Ha egyéb semmi, már magában azon tette, hogy Cambridgeben a király egészségére ivott, elég lett volna szívem megnyerésére» - szokta mondani az özvegy. «Honnan tudta ez a kedves fiú kapni szépségét?» kérdezé. «Atyjától nem, anyjától még úgy sem. Honnan rajta e nemes modor, e tökélyes bel air? Attól a pórias walcotei özvegytől bizony nem tanulhatta.» Esmondnak meg volt saját nézete a pórias walcotei özvegyről, kiben meg volt azon nyugodt kellem s vidám szivesség, melyet az ifjú mindig a tökélyes műveltség fő kellékének tartott, bár meg sem kísérlé nénjével e pont felett vitatkozni. De a legtöbb dicséretre nézve, melylyel az elbűvölt vén özvegy az ifjú gróft elhalmozta, szívesen egyet értett, mert Ferikénél maga sem látott soha elragadóbb s kedvesebb ifjú urat. Nem volt annyira elmés, mint kedves. «A fiú nem rút - szokta mondani Steele úr - s nevetése úgy földeríti a társaságot, mint Congreve úrnak tíz maró élcze. Oly örömet ülnék vele egy pohár bor mellett, mint Addison úrral s szívesebben hallgatnám csevegését, mint Nicolinit. Volt-e valaha ember, ki oly kellemmel itta volna le magát, mint mylord Castlewood? Mit nem adnék érte, ha úgy győzném a bort (pedig Dick is győzte, még ha sok volt is) mint ez a páratlan fiatal ember. Ha józan, gyönyörűség vele lenni, ha becsípett, akkor ellenállhatatlan.» S kedvenczére Shakespeare-re vonatkozva (ki egészen el volt feledve, míg Steele ismét divatba nem hozta) Castlewood gróft Hal herceghez, Esmondot Pistol zászlótartóhoz szerette hasonlítani.

A főruhátrónoknő, a királynő után - vagy mint a rossz világ beszélte, a királynő előtt a leghatalmasabb hölgy Angliában, bár arra birni nem lehetett, hogy egyetlen udvarias szót szóljon Beatrixhez, kit udvari hölgygé emelt, öcscsét azonnal kegyeibe fogadta. Midőn az ifjú Castlewood új egyenruhájában, mint egy tündérregebeli herceg, ő magasságánál tisztelgett, a hercegnő egy perczig csendesén nézte az előtte pirulva s zavarodva álló ifjút, azután könyekben tört ki s lányai és az egész társaság előtt megcsókolta. «Fiamnak barátja volt», szólta zokogva. «Blandfordom hasonló lehetett volna hozzá.» Mindenki látta a hercegnőnek ezen kegy-nyilvánítása után, hogy mylord előléptetése biztos s az emberek körülto longták a kegyencznő kegyenczét, ki hiúbb, jobb kedvű s szeszélyű lett, mint valaha.

Ezalatt Beatrix is a maga részéről hódította a fiatalokat, köztük egy szegény ifjút is, kit szép szemei két éve megsebeztek, s ki e sebből soha teljesen ki nem gyógyult. Bizonyosan tudta a mi barátunk, hogy e szenvedély mily reménytelen s azért a bár szégyenletes, de legjobb amoris remediumhoz, a csábító előli gyors futáshoz, s hosszas távolléthez folyamodott, s első alkalommal sebe nem lévén veszélyes, Esmond meglehetősen gyorsan vett erőt fájdalomán, s ha meg is volt az, nem tudott róla s könnyen tűrte. De a blenheimi hadjáratból visszatérve, a tizenhat éves lányt, ki két évvel azelőtt a legszebb volt, mit szemei valaha láttak, oly tökéletes szépséggé fejlődve találta, hogy a szegény ördög tüstént rabja lett annak, kinek bájai miatt már egyszer száműzte volt magát. Akkor csak két napig látta s megszaladt; most minden nap szemei előtt volt, ha a lány az udvarnál volt, utána lesett; ha otthon, ő is részt vett a családi körben, ha kikocsizott, ő a grófnő kocsija után lovagolt; ha nyilvános helyen megjelent, ő mellette ült a páholyban, vagy a földszintről szemlélte, ha templomba ment, ő bizonyosan ott volt, bár nem figyelt a prédikációra s minden perczben készen állt, hogy kólyájába segítse, ha kegyeskedett e szolgálatot tőle fogadni el s őt választani ki egy sereg fiatal közül, kik mindig körülötte ögyelegtek. Midőn Beatrix, ő felsége kíséretében Hampton Courtba ment, London homályba borult. Boldog Isten! minő éjeket töltött ekkor Esmond, gondolkozva, verselve és beszélve róla! Barátja, Steele Dick, ez időtájt Scurlock kisasszonynak udvarolt, kit utóbb el is vett, e kisasszony Kensington Square-ben Castlewood grófnőnek tőszomszédja volt, így Dick és Harry, egy útközben lévén, mindig találkoztak Kensingtonban. Mindig e hely körül csatangoltak, csüggedt fővel jöve onnan, vagy nagy sebbel-lobbal szaladva oda. Sok palaczk bort

megittak együtt a «King's Arms» vendéglőben, a társalgás szerelmükről folyt, egyik beszélt, míg a másik azon föltétellel hallgatta, hogy aztán pajtásán lesz a hallgatás sora. Ebből nagy bensőség fejlett ki köztök, bár többi barátjaikra nézve kétségkívül kiállhatatlanok voltak. Esmond «Gloriana a zongoránál», «Gloriana virágcsokra», «Gloriana az udvarnál» című versei ez évben jelentek meg a «Figyelőben». Nem olvastad azokat? Csinos költeménynek tartották, s némelyek Prior úrnak tulajdonították.

E szenvedély nem kerülte ki, hogy is kerülhette volna? úrnője vizsga szemeit; Esmond elbeszélte neki mindent, mert mit nem tesz meg a férfi, ha a szerelem esztét veszi? Minő aljasságra nem alacsonyítja magát? Mily fájdalmat nem okoz másoknak, csak hogy önző szívének terhén könnyítsen? Minden nap fölkereste kedves úrnőjét, kinek fejét esztelen reményei-, kérései-, ömlengése- s elragadtatásával beszélte tele. A grófnő ki nem fáradó részvéttel s gyöngédséggel hallgatta végig, mosolygott és vigasztalta. Esmondot legnagyobb gyermekének nevezte; és a mi szívességét illeti, ki tapasztalt vagy várt volna tőle, a jóság és részvét angyalától, mást! A mondottak után csaknem szükségtelen mondani, hogy Esmond udvarlása sikertelen volt. Mit tehetett a név- és vagyontalan hadnagyocska ott, hol az ország néhány legelsője lépett a sorompóba?

Esmond még arra sem mert volna engedelmet kérni, hogy remélhessen, annyira elérhetetlen magasnak tudta maga fölött e szerencsét, s így balgatag, haszontalan életét férfiatlan sóhajok és tehetetlen sóvárgással töltötte. Ha visszagondol, hány éjet töltött örvénylővel! hány kínos napja volt, melyen beteges féltékenység, s kielégítetlen, heves vágyak gyötörték? Beatrix nem gondolt vele többet, mint a lovászszal, ki kocsiját követte. Esmond panaszai legkevésbé sem hatották meg, elragadtatása inkább untatta, versei nem érdekelték őt inkább mint a Chaucer-éi, ki ezelőtt néhány századdal élt. Nem gyűlölte Harryt, inkább lenézte, s csak épen hogy eltűrte.

Egyik nap, miután Esmond a Beatrix anyjával, az ő kedves, szerető s hűséges úrnőjével órasót egész naphosszat beszélt, miután kitárta előtte lángoló szerelmét, kétségbeesését, dühét, újra meg újra visszatérve e tárgyra, sétálva le s fel a szobában, virágokat morzsolva szét az asztalon, hajlítva s darabokra törve a kezébe tévedt viaszgyertyát, s szenvedélyes izgatottságában száz ezekhez hasonló bolondságot követve el: miután látta, hogy úrnője utoljára egészen elhalványult s kimerült a nagy részvét miatt, s talán már századikszor virrasztván az ifjú láza mellett: Harry kapta kalapját s távozott. Midőn Kensington Square-re ért, megbánás érzete szállotta meg azon gondolatra, hogy ily leverő bánatot szerzett a világon a legjobb és leggyöngédebb barátnőnek. Visszasietett a házhoz, hol a legény még mind a nyitott ajtóban állt, felszaladt a lépcsőn, s azon helyen találta úrnőjét, a hol hagyta volt, az ablak-mélyedésben, a chelseai mező nézésébe merülve. Nevetett, letörölve egyszersmind a könnyeket, melyek szerető szemeiben csillogtak, Esmond térdeire vetette magát, s fejét úrnője ölébe rejté. A grófnő kezében egy virág, egy szegfűszár volt, egyike azoknak, melyeket Esmond széttépett. «Bocsásson, oh bocsásson meg - szólt az ifjú - pokolban vagyok, s kegyed az angyal, ki egy csepp vizet nyújt nekem.»

«Anyja vagyok önnek s ön fiam és mindig fogom szeretni önt», szólt mylady karjaiba zárva Esmondot, ki megvigasztalódva s lelkében megalázva távozott, azon bámulatos s állandó szeretetre s gyöngédségre gondolva, melylyel őt e drága hölgy megáldotta, s folyton kísérte.

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

A hires Addison József.

A királyi komornyikok Kensingtonban étkeztek, s a testőröknek a st. James palotában volt naponként igen fényes ebédjük; Esmondnak szabadságában állott ennél vagy amannál az asztalnál ebédelni. Steele Dick inkább szerette a testőri asztalt, mint a magáét a komornyikok közt, melynél kevesebb volt a bor s több a ceremónia, s Esmond is nem egy víg délutánt töltött barátja társaságában, s legalább százszor segítette föl Dicket kocsijába. Ha régi közmondás szerint borban van az igazság, mily szeretetreméltó természettel kellett Dicknek birnia! Azon mértékben, a mint több-több bort ivott, özlött belőle a szivesség. Beszéde nem annyira élczes, mint kedélyes volt. Soha olyat nem mondott, a mivel valakit megbánthatott volna, s annál jobb szívű lett, minél inkább elázott. A víg kópék közül sokan kinevették szegényt, ha boros volt, s élczeik cél táblájául választák, de Esmond sokkal mulattatóbbnak találta Dick szivességét s kiméletes, játszi szellemét, mint a legfényesebb tehetségek csipkedő beszédét, kidolgozott, élczes feleleteit s negélyezett szigorát. Szerintem Steele inkább világolt, mint csillogott. Azok a hires, kávéházi beaux-esprits-ek, például Congreve Vilmos úr, mikor köszvénye, vagy büszkesége megengedte, hogy közénk jöjjön, sok fényes élczet szoktak csinálni, néha fél tuczatot is estvéneként, de mint a gyors lövészeknek, ha kilőtték fegyverüket: vissza kellett húzódnok, míg lövegeiket újra megtölték, s várniok, míg az ellenség megint lőtávolukba jut; holott Dick poharazó pajtását soha sem nézte cél táblának, melyre löni kell, hanem barátoknak, kivel kezét kell szorítani. Neki szegénynek a fél város meghitt barátja volt, szerelmi kalandjait, adósságait, hitelezői s szeretője köszivűségét az egész világ ismerte. Midőn Esmond először jött a városba, a derék Dick épen lángban s magán kívül volt egy nábobbi kinézésű ifjú hölgy iránt rajongó szerelmében, kit nőül is vett. Pár év múlva a hölgy meghalt, a vagyon elment, s a derék özvegy oly buzgósággal kereste egy új példányát a szépségnek, mintha az iméntinek soha sem udvarolt, azt nőül nem vette s el nem temette volna.

Egy verőfényes délután, midőn Dick történetesen józan volt, ő s Esmond fölkelve a testőri asztaltól, a Germain-Streeten ballagtak lefelé, Dick hirtelen elbocsátotta barátja karját, s egy gentlemanhoz szaladott, ki a szent Jakab templom melletti könyves boltban egy ívrét (folio) kötetben lapozgatott. Nagy, szőke férfi volt ez, burnót színű ruhában, egyszerű karddal, kinézése jámbor, de csaknem szurtos, legalább Steele kapitányhoz hasonlítva, ki derült gömbölyű személyét a legfinomabb ruhákkal szerette fölciczomázni, s fénylett a bársonytól s arany paszománttól. A kapitány tehát a könyves boltban ülő tudóshoz rohant, karjaiba szorította, megölelte s meg is csókolta volna, mert Dick mindig megölelte s csókolta barátjait, de ez visszalépett, mi közben halvány arcát pir futotta el, s úgy látszott, el akarja hárítani Dick szeretetének e nyilvános nyilatkozatát.

- Legkedvesebb Józsim, hol tudtál elrejtőzve lenni már egy századja? - szólt a kapitány, még mindig fogva barátjának mindkét kezét. - Két hete, hogy epedek utánad.

- Két hét még nem egy század, Dick - felelt a másik jó kedvvel. Szemei világoskékek s igen fénylők voltak, arca szabályos szépségű, mint egy színezett szobor. - És ugyan kitalálod-e, hol rejtőztem?

- Hogyan? Talán csak nem a víz elől, kedves Józsim - szólt Steele aggódó arczczal - tudod, hogy nekem mindig van - -

- Oh nem! - felelt barátja, mosolyogva szakítván őt félbe - nem jutottunk efféle zavarba, Dick. Én, uram, olyas helyt voltam elbúva, a hol önt keresni senkinek esze ágában sincs, saját szállásomon, most is oda szándékozom, kiszívni egy pipa dohányt s meginni egy pohár aszúbort, eljön-e uraságod is?

- Esmond Harry, jösz' ide - kiáltott Dick. Számtalanszor beszéltem neked az én legkedvesebb Józsimról, őrangyalomról.

- Valóban - szólt Esmond úr, magát meghajtva - nem csak tőled tanultam bámulni Addison urat. A szép költeményeket ép úgy szerettük Cambridgeben, mint Oxfordban, s önéi közül néhányat könyv nélkül tudok, ha szinte vörös kabátot vettem is magamra... «O, qui canoro blandius Orpheo vocale ducis carmen;» folytassam-e uram? - szólt Esmond, ki valóban olvasta s szerette Addison úr gyönyörű latin verseit, s mint minden akkori deák tudta s bámulta azokat.

- Esmond kapitány, ki jelen volt Blenheimnál - mutatá be Steele.

- Esmond hadnagy - szólt emez mélyen meghajtva magát - Addison úr szolgálatára.

- Hallottam ön nevét - szólt Addison úr mosolyogva, a minthogy valóban minden városi ember is hallotta az Esmond özvegy nagynénjének szerencsétlen vitáját a hercegnővel.

- A «Györgybe» akaránk menni pohár borra, színház előtt - folytató Steele - nem tartasz velünk Józsi?

Addison azt felelte, hogy lakása éppen a tőszomszédban van, s hogy ő még elég vagyonos arra, hogy barátait egy palaczk jó borral kínálhassa, s meghívta szénatéri szállására a két gentleman, s így arra vették útunkat. «Nőni fog hitelem a háziasszony előtt - szólt Addison mosolyogva - ha meglátja, hogy két ily előkelő úr jó látogatásomra.» - Udvariasan üdvözölte vendégeit lakásán, mely valóban igen szegényes volt, bár az ország legnagyobb ura sem lett volna képes vendégeit oly tökéletes s udvarias kellemmel fogadni, mint ő. Egy szelet pecsenyéből álló szerény ebéd várta a szoba birtokosát. «Borom jobb, mint pecsenyém - jegyzé meg Addison úr - mylord Halifax küldte nekem e burgundit.» Palaczkot s poharakat tett barátai elébe, csakhamar elköltötte egyszerű ebédjét, s ekkor hárman láttak az iváshoz. «Ön láthatja - szólt Addison úr íróasztalára mutatva, mely a hochstädti ütközet abroszával s több más a csatára vonatkozó hirlapokkal s röpiratokkal volt elborítva - hogy én is foglalkozom az önök ügyeivel, kapitány úr! Az igazat megvallva, költői újságíró vagyok, s egy költeményt írok a hadjáratról.»

Esmond elbeszélte a házigazda kérésére, a híres ütközetről, mindazt, a mit tudott, lerajzolta az asztalra, aliquo mero, a folyót, s néhány eltört pipadarab segélyével megmutatta a balszárnynak, melyen maga is állott, előnyomulását.

Egy vagy két ív a költeményből már palaczkjaink s poharaink mellett hevert, s Dick, miután ez utóbbiakból kellőleg ellátta magát, kezébe vette a kéziratot, min a szerző finom tiszta kézírásában alig volt törlés vagy mocsok, s elkezdett abból nyomatékosan s nagy folyékonyan olvasni. Versszakok végén meg-megállt a lelkesült olvasó, s hangos tetszésnyilatkozatokba tört ki.

Esmond mosolygott az Addison barátjának lelkesülségén. «Olyan vagy - szólt Esmond - mint a Mosel melléki német polgárok s hercegek; valahányszor sergünk állomásra ért, mindig küldöttséggel üdvözlék vezérünket, s falaikon minden ágyujokat elsütötték tiszteletünkre.»

- Azután pedig poharat ürítettek a nagy hadvezér egészségére, nemde? - szólt közbe Steele vigan töltve meg poharát, mert barátja érdemének ilyes elismerésében soha sem volt rest.

- És a herceg, mivel önök úgy akarják, hogy ő főméltósága szerepét játszasson - szólt Addison úr mosolyogva s némileg elpirulva - viszont barátjaiért ürített poharat. Covent Garden legfőnségesebb választó fejedelme! Főnség egészségéért emelem poharamat - s tele töltötte poharát. Józsefet nem igen kellett inkább biztatni az időtöltés e nemére, mint Dicket,

de Addison úrnak a bor soha sem zavarta meg a fejét, csak nyelvét oldozta föl, míg Steele kapitány egyetlen palaczk után elvesztette a feje s nyelve fölötti uralmat.

Bárminők voltak is a versek, s igazat szólva, Esmond némelyikét még középszerűnek sem találta, Dicknek, hadvezére iránti lelkesülése egy cseppet sem lohadott s Addison tollának minden sorát valódi remekműnek találta.

Egy idő múlva elért Dick a költemény azon részéhez, melyben a dalnok, mintha operai tánczról, vagy valami falusi vásáron előfordult pásztori verekedés ártatlan mámoráról emlékeznék, oly szeliden írja le hadjáratunknak azon véres és könyörtelen korszakát, midőn rendeletet kaptunk a választó-fejedelem országának földülésára, midőn tűz és vas, gyilkolás és undokság árasztotta el a tartomány nagy részét. E korszakra minden katonának, ki a hadjáratban részt vett, szégyennel kell emlékeznie. Midőn Dick e sorokhoz ért:

«Boszúban ég a hős sereg s vadúl
- Kezébe kardot s üszköt fogva - dül.
Ezernyi asztag futó lángban ég
S város- s faluknak nincs, csak hamva még!
Erdőbe fut a nyáj, sűrűt keres,
S ott bég, a bögő gúlyákkal vegyest.
A rémült gazda is velök bolyong,
Minden bokorban gyermek sír, jajong,
Maga a harcos kételkedve néz -
S a vad parancsra csak vontatva kész.
Sőt a vezér is fejcsüggesztve ül:
Hogy zord parancsa ily hűn teljesül. ->»

Ekkorra már annyira el volt szegény feje bortól s barátságtól ázva s az utolsó sort oly érzékeny csuklással olvasta el, hogy hallgatói egyike sem állhatta ki kaczagás nélkül.

- Bámulom az önök költői szabadságát - jegyzé meg Esmond Addison úrnak. Dick, miután a verset elolvasta, távozni akarván, mindenkép azon volt, hogy két kedves barátját megcsókolja, s azzal szemeibe csúszott parókával botorkált odább. - Bámulom az ön művészetét; a harci öldöklés katonai zene mellett történik, mint egy operabeli ütközet s a szűzek összhangban sikoltanak, midőn győztes gránátosaink falukba vonulnak. Tudja ön, minő volt e jelenet? (ekkor már talán az Esmond úr fejét is fölhevítette a bor) mily győzelmet dicsóít ön? mily szégyenletes, mily iszonyú jelenetek történtek vezérünk szellemének uralma alatt, ki oly nyugodtan állt, mintha nem is tartoznék földünkhöz? Ön «vontatva engedelmeskedő harcosról» beszél, s azt írja, hogy a «vezér is fejcsüggesztve ül»; az én hitem szerint a vezér nem törődött inkább a bögő nyájakkal, mint a csecsemők sírásával, s néhány gaz ficzkó sergünkből embert, marhát egyenlő közönnyel mészárolt. Szégyeltem pályámat, midőn e szörnyetetteket, melyek mindnyájunk szemei előtt történtek, látni voltam kénytelen. Ön csinos verseiből pompás, mosolygó győzelmi szobrot vés, de én azt mondom önnek, hogy esetlen, elferdült, vad bálvány az, rút, vértől mocskos és kegyetlen. Iszonyú meggondolni, mily tisztelettel illeteték! Önöknek, nagy költőknek az lenne kötelességük, hogy úgy tüntessék föl azt, a milyen: ocsmánynak és iszonyatosnak, nem pedig szépnek és vidornak. Oh, uram, higye meg, ha részt vett volna a hadjáratban, nem dalolna így felőle.

Addison úr e kis kifakadás alatt hosszú száru pipájából füstölve, figyelmesen hallgatott s igen gyöngéden mosolygott.

- Mit akar ön? - szólt végre. - A mai művelt világban, s a művészet szabályai szerint, lehetetlen a múzsának kínzásokat festeni le s a harcz iszonyaival mocskolni be kezeit. Ezek inkább

csak érintve vannak, nem pedig lefestve; mint a görög szomorú játékokban, melyeket ön bizonyosan olvasott, s melyeknél a szinműírásnak valóban nem lehetnek remekebb példányai; nem a szinpadon ölik meg Agamemnont s gyilkolják meg Medea gyermekeit, csak a kar szerepel a szinpadon s éneklő el elragadó zene mellett a tettet. Valami ilyest kísérlek én is a magam egyszerű módja szerint, dics- nem pedig gúnydalt akarok írni. Ha úgy írnék, mint ön akarná, a város darabokra tépné a költőt, s könyvét a hóhérral égettetné meg. Nem szokott ön pipázni? A föld minden növénye közt bizonyára a dohány a legcsillapítóbb s egészségesebb.

- Nagy herczegünket - folytatá Addison úr - nem mint embert, mert kétségkívül ő is az, kell lefestenünk, tele gyarlósággal, mint mi többiek, hanem mint hőst. Diadalra, nem pedig csatára sarkalja sima Pegazusát az ön alázatos szolgája. Mi iskolai költők, mint ön is tudja, igen könnyű poroszkákon ügetünk; emlékezetet meghaladó idők óta a költők hivatásának egyik része volt versben dicsőíteni a hősök dolgait, s megénekelni a tetteket, melyeket önök visznek végbe, harczfiak. Nekem művészetem szabályait kell követnem, s az ily műnek zengzetesnek s magasztosnak kell lenni, nem pedig köznapiasnak s a valót nagyon megközelítőnek. Si parva licet: ha Virgil az isteni Augustust hívhatta segítségül, egy szerényebb költőnek is szabad az Isis partjain, saját népe győzelmét s győzőjét énekelni, kinek diadalaiban minden brittnek van osztályrésze, s kinek dicsősége s szelleme minden polgárnak egyéni becsületét is emeli. Mikor volt Henrikeink s Edwárdjaink ideje óta oly fényes fegyvertény, mint az, melyből ön is a kitüntetés jeleivel jött meg? Ha képes leszek e győzelmet méltóan dallani meg, megteszem s hálát adok érte múzsámnak. Ha mint költő megbukom is, legalább bebizonyítom, hogy hű britt vagyok, fölhajítom sapkámat, s éljenzem a győzőt:

«- Rheni pacator et Istri
Omnis in hoc uno variis discordia cessit
Ordinibus; laetatur eques plauditque senator
Votaque patricio certant plebeia favori.»

- Voltak még azon a csatamezőn oly bátor férfiak - szólt Esmond (ki nem mehetett annyira, hogy megszeresse Marlborough herceget, vagy elfeledje azon történeteket, miket ifjú korában e nagy hadvezér önzéséről s árulásáról hallott) - voltak még Blenheimnél ép oly derék emberek, mint maga a vezér, kiket sem a lovagok, sem a senatorok meg nem tapsoltak, kiket sem a nép, sem az előkelők kegye föl nem karolt, s kik elfeledve fekszenek ott a hantok alatt. Hol van a költő, ki őket megénekelje?

- Megénekelni az alvilágra küldött hősök lelkeit! - kiált föl Addison úr mosolyogva. - Mindnyáját akarná ön dicsőíteni? Ha merészelhetek oly csodálatraméltó műben valamit megbírálni, én Homérban a hajók névsorát mindig kissé fárasztónak találtam. Mi lett volna a műből, ha az író a vezérek, hadnagyok, altisztek s közemberek neveit mind följegyezte volna. Egyik legnagyobbtulajdona a nagy embernek a siker, ez minden többinek eredménye, titkos erő az benne, mely kicsikarja az istenek kegyét, s magához bilincseli a szerencsét. A nagy Marlboroughnak minden adományai közül ezt az egyet bámulom. Bátornak lenni? minden ember az. De oly diadalt aratni, mint ő, úgy képzelem, ebben valami isteni van. Midőn jelen van az alkalom, akkor tűnik ki a vezér nagy szelleme s bizonyul be istennek. A halál is tiszteli őt s elhalad mellette, hogy másokat terítsen le. A harcz s öldöklés futnak előle s a harczmező más részeire viszik a pusztítást, mint Hector az isteni Achilles elől. Ön azt mondja, hogy nincs benne irgalom; az istenekben sincs több, kik azon s az emberi természetén fölül állanak. A lankadó harczosok erőt merítenek látásából s a merre száguld, diadal kíséri.

Pár nap mulva, midőn Esmond újra meglátogatta költő barátját, e gondolatot, mely a társalgás hevében szülemlett, kibővítve s azon híres sorokká idomítva találta, melyek a *Hadjárat* című költeményben valóban a legjelesebbek. Míg a két gentleman társalgással töltötte az időt s

Addison úr megszokott pipájával vigasztalagatta magát, a kis szolgáló, ki a költő szállásán a takarítást végezte, feljött egy finom paszomántos ruhájú úrtól követve, ki nyilván az udvarnál vagy valami nagy ember reggeli tisztelgői közt szerepelt. Az udvaronc egyet-kettőt köhögött a pipafüsttől s aztán kíváncsian nézett körül a szobában, mely elég szurtos volt, épen mint a háziúr maga, burnótszinű, kopott ruhájában s czopfos parókájával.

- Halad-e a magnum opus Addison úr? - kérde az udvar embere az asztalon heverő papírokra nézve.

- Épen vele foglalkozánk - felelt Addison úr, kinél az országban a legnagyobb udvaroncznak sem lehetett udvariasabb magaviselete s méltóságosabb magatartása - itt az asztalon van a csataterv - folytatá - hac ibat Simois; itt folyt a kis Nebel patak; hic est Sigeia tellus, itt e pipa kupakjánál van a Tallard főhadiszállása, ennek megtámadásánál Esmond kapitány jelen volt. Van szerencsém bemutatni őt Boyle úrnak, épen, midőn ön belépett, rajzolt Esmond úr aliquo proelia mixta mero.

Igazán is avval foglalkoztak mindketten, mikor a látogató érkezett, s midőn Addison szokása szerint mosolyogva beszélt Webbről, az Esmond ezredének parancsnokáról, ki egy dandárt vezényelt a csatában s magát igen kitüntette, nagyon sajnálkozott, hogy Webbre nem tud találó rimet kapni, mert ekkor e dandárvezér is kellő helyet foglalt volna el a költő verseiben. «A mi önt illeti - folytatá Addison úr - ön csak hadnagy, s a múzsa nem foglalkozhatik oly hőssel, ki egy törzstiszt rangján alul áll.»

Boyle úr égett a vágytól: hallani a költeményt, állítván, hogy a kincstárnok, s mylord Halifax szint' oly kíváncsiak reá. Addison pirulva kezdte fölolvasni verseit s gyanítom, hogy ép úgy ismerte azok gyengéit, mint a legszigorúbb ízlésű hallgató. Midőn azon sorokhoz ért, hol az angyal van leírva, ki

«Biztatta a hanyatló csapatot
S a kétes harcznak utat mutatott -»

nagy tüzzel olvasott, s Esmondra nézett, mintha mondani akarta volna: «Ön tudja honnan vettem e képet, tegnapi beszélgetésünkéből s a burgundiból.»

A két hallgatót elragadta a lelkesültség s úgy megtapsolták a költeményt, a mint csak tőlök telt. Az udvaronc fölszökött nagy örömeiben. - «Egy szót se többet, jó uram. Bizza reám e papírokat, életemmel fogom őket megvédni. Engedje, hogy felolvassak belőlök a kincstárnok ő magasságának, kihez egy félóra mulva hivatalos vagyok. Merem ígérni, hogy e versek az én olvasásom által mit sem fognak veszteni, s akkor majd meglátjuk van-e oka Halifax lordnak panaszkodni, hogy barátja nem kapja többé nyugdíját.» - Ezzel az udvaronc minden további teketória nélkül magához vette a kézirat íveit, kebelébe dugta, ökölbe szorított kézzel szívéhez szorította azokat, másik szabad kezével a legnagyobb kellemmel billentett egyet kalapján, mosolygott s hajlongva kiment a szobából, kenőcs-illatot hagyva maga után.

- Nemde egészen sötét a szoba - szólt Addison körülnézve magát - e kellemes hirnök dicső megjelenése s eltűnése után? Bizony az egész szobát megvilágította. Az ön bársonyruhája Esmond úr, sok fényt kiáll, de mily kopottnak látszott ez az én elnyűtt vén kabátom ama fény világánál! Bámulnám, ha tennének valamit érettem - szólt folytatólag.

- Midőn Oxfordból a világba kiléptem, pártfogóim aranyhegyeket ígértek, s ime, látja hová juttattak ez ígéretek, egy másodemeleti szobába, hová a laczikonyháról hozatom a hat garasos ebédet. Azt hiszem, ez ígélet is csak olyan lesz, mint a többi, s a szerencse ezúttal is rászed, mint már egyszer ezelőtt két évvel. Elrugom magamtól a szemtelent - folytatá mosolyogva, s bodor füstfelleget eresztve pipájából. - Nincs a szegénységben oly nélkülözés, kedves

Esmond, mit ne lehetne elviselni, sőt az alárendelt állásban sincs, mivel megküzdeni nem tudna a becsületes ember. Kijöttem az Alma-Mater öléből, tele a reám halmozott dicséretekkel s azon gondolattal, hogy némi szerepet fogok játszani az életben tehetségeim s tudományommal, melyek miatt egyetemünkön nem kis hírnévre tettem szert. A világ az ocean - s Isis és Charwell csak parányi cseppek, melyek a tengerben nem is számítanak. Hirnevem Maudlin Toweren túl egy mértfölddel megszűnt; észre sem vett senki, de legalább megtanultam a balszerencsét derült kedélylyel hordozni. Dick barátom szerepet játszott az életben, s már rég megelőzött a versenyfutásban. Mit tesz egy kis hírnév, s vagyon? Nincs sors, melyet a bölcs elviselni ne tudna! Míg deák voltam, nem voltam egészen ismeretlen, s mégis, hogy megélhessek, medvebocsvezetővé kelle lennem, betűzni tanítottam egy úrficskát. S aztán? Az élet nem volt kellemes, de legalább tűrhető, a bocsot meglehetett bocsátni¹⁴. Ha a koczka most is vakra fordul, visszamegyek Oxfordba, s egykor, midőn ön tábornagy lesz, engem mint öves s reverendás papot fog viszont látni, ki nagyságodat szerény falusi kunyhójába egy korsó olcsó serre szívesen látja. A szegénység nem a legsúlyosabb teher s nem is a legnagyobb csapás az életben - szólt Addison úr, kiverve pipájából a hamut. - Nézze, pipám kiégett. Iszunk még egy palaczkkal? Még van pohárszékemben egy pár a javából. Nem többet? gyerünk hát ki, forduljunk egyet a sétatéren, vagy tekintsünk be a színházba s nézzük meg Dick vígjátékát. Nem valami remek darab, de Dick jó fiú, ha nem is borítja lángba a Temzét.

Egy hónappal utóbb Addison úr száma iszonyú nagy összeget nyert az élet sorsjátékán. Az egész várost rendkívüli bámulatra ragadta a *Hadjárat* című költeménye, melyet Steele Dick a Whitehall s Covent-Garden minden kávéházában elszavalt. A Temple Bar-on túli tehetségek egyszerre mint a legnagyobb költőt üdvözölték, kit a világ öltök óta látott, a nép Marlborough s Addisont éltette, sőt a mi több, a kormány élén álló párt gondoskodott a jó szolgálatot tett költőről, s Addison úr a híres Locke ürességbe jött hivatalát, a jövedelmi adó-biztosságot nyerte el. Innen magasabb hivatalokra s méltóságokra emelkedett s szerencséje ezután élte végéig alig volt megháborítva. De nem tudom, nem volt-e boldogabb a szénatéri padlásszobában, mint kensingtoni fényes lakában, s azt hiszem, hogy a szerencse, mely neje, a grófnő alakjában jött hozzá, ugyancsak perlekedő s fortélyos egy szerencse volt.

Bármily víg volt is a város, Esmond unalmasnak találta, akár benne, akár kívül volt az ő tündére, s örömmel vette azt a hirt, hogy tábornoka visszamegy a sereghez, mely Bois-le-Duc-ben volt téli szálláson. Úrnője derült arccal mondott neki isten-hozzádot, Esmond tudta, hogy e nő áldása mindenüvé kíséri, bárhová vesse is a sors. Beatrix kisasszony, ő felsége kíséretében Hampton Court-on volt, s köszöntésül fehér kezecskéjével csókot hintett felé, midőn Esmond búcsut venni oda lovagolt. Rokonát egy váróteremben fogadta, hol kívül még fél tucsat udvarhölgy volt jelen, s így Esmondnak netalán dagályos mondókáit (igen valószínű, hogy ilyek forgottak is eszébe) lehetetlenné tette. Oly hangon tudatta barátnőivel, hogy unokabátyja a táborba megy, mintha azt akarta volna mondani, hogy kávéházba megy. Esmond kissé szontyolodott arccal kérdezte, hogy nem parancsol-e valamit a táborból, mire azt kegyeskedett felelni, hogy egy mechelni-csipke köpenykének nagyon megörülne. Az Esmond izetlen fejhajtását pajzán bókkal viszonzta. Az ablakból, hol a többi hölgyekkel nevetgélt, s honnan történetesen meglátta őt, a mint a Toy felé haladott, kezével búcsucsókot méltóztatott küldeni utána. A chelseai özvegy ezúttal nem búsult, hogy tőle válnia kell. «Mon cher, vous êtes triste comme un sermon» - szólt hozzá kegyesen, s valóban hasonló esetben teljességgel nem mulattató az ember, s azonfölül a csapodár nénike sokkal szeretetreméltóbb kedvenczre talált, s egészen belebolondult a kegyelt testőr hadnagyba. Ferike még egy ideig maradt, s csak később, ő főméltósága, a fővezér kíséretében csatlakozott a sereghez. Kedves

¹⁴ Szójáték: the bear was bearable.

anyja az Esmond távozását megelőző nap, midőn hárman együtt ebédeltek, megigértette Esmonddal, hogy oltalmába veszi fiát, s megkérte Ferikét, hogy kövesse rokonának példáját, ki, mint szives volt mondani, hű, nemes s derék katona, elváláskor semmi jelét nem adta a levertségnek vagy gyöngeségnek, bár Isten látja, e gyöngéd teremtés bizony eléggé félt, mikor mások érdeke forgott veszélyben, ha nagy elszántsággal türe is saját fájdalmát.

Esmond tábornoka Harwichnél szállt hajóra. Szép volt látni Webb urat vörös bársony egyenruhában, a mint a fedezeten kalapjával integet, midőn hajónk elindult s a parton szóltak az ágyúk tiszteletünkre. Harry csak három hónap mulva találkozott az ifjú gróffal, mikor a herceg ő méltósága megjött s a vezényletet átvette. Feri egy rakás újságot hozott hazulról, miként vacsorált evvel a színésznővel, mint unta meg amaszt; mint gyúrta le St. John urat nemcsak az ivásban, hanem Mountford kisasszonynál, a szénatéri színésznőnél is (ez egy ötven éves agg tündér volt, kivel tetszett az ifjú szeleburdinak magát szerelmi viszonyban képzelni); mint mesterkedik mindig a nővére, ki most a faképnél hagyott egy ifjú bárót egy öreg grófért. «Nem értem ezt a Beatrixet - folytatá - egyikünkkel sem törődik, csak magával gondol, s akkor boldog, ha veszekedhetik, de anyám, Harry, anyám egészen más, ő angyal.» Harry igyekezett a fiatal emberrel megértetni, hogy minden tőle kitelhetőt meg kell tennie, hogy ez angyalnak kedvében járjon: ne igyék felettébb sokat, ne verje magát adósságba, ne szaladjon a takaros flandriai lányok után, s így tovább, a mint illet az idősebbnek oktatni egy ifjonczot. «Én édes Istenem - felelt ez - tehetek én mindent, a mihez kedvem van, s tudom, hogy mégis ép úgy fog szeretni», s valóban tett is mindent, a mihez kedve jött. Mindenki kényeztette őt, komoly rokona csak úgy, mint a többi.

TIZENKETTEDIK FEJEZET.

Századossá leszek az 1706-diki hadjáratban.

Az 1706-diki pünköszt napján a híres május 23-kán találkozott mylord először az ellenséggel, kit a kis Gheet folyam mögötti magaslaton három vagy több mértföld hosszúságú csatasorba fölállítva találtunk, balra tőle a kis Anderkirk, másként Autre-église falu, jobbra Ramillies feküdt, mely utóbbi, a történelemtől följegyzett csaták egyik legdicsebb- s legszerencsétlenebbjének adta nevét.

Herczegünk megint találkozott régi blenheimi ellenével, a bajor választóval, s Villeroy marschallal, ki fölött a savoyai herceg Chiarinál fényes diadalt aratott. Melyik angol vagy francia előtt ismeretlen e nap kimenetele? Daczára, hogy a csatatért maga választotta, hogy az angoloknál túlnyomóbb erővel rendelkezett, s a jeles spanyol és bajor csapatokon kívül, a világ legfényesebb lovassága, az egész francia királyi testőrsereg is vele volt, daczára e testőrsereg bámulatra méltó vitézségének, mely csatasorunk közepét megrohanta, s keresztül törte: egy óra alatt Villeroy fényes sergét teljesen megtörték azon csapatok, melyek tizenkét óra hosszan jöttek, s azon vezér rendületlen szelleme, ki az ellenség jelenlétében a győzelem nemtőjének látszott.

Hiszem, hogy inkább meggyőződésből, mint politikából történt, bár e politika a világon bizonyára a legeszélyesebb volt, hogy a nagy herceg, győzelmeiről mindig a legszerényebb hangon szólott, s úgy, mintha nem saját bámulatos szelleme s bátorsága vívta volna ki e fényes eredményeket, hanem ő csak végzetes eszköz volna a gondviselés kezében, mely elhatározta az ellenség megsemmisítését. Ütközet előtt mindig ünnepélyes isteni tiszteletet tartatott, s mindig rendületlen hitet tanusított az iránt, hogy a királynő fegyverei meg vannak áldva, s hogy győzelmünk bizonyos. Minden levelei, melyeket csaták után írt, inkább kegye-

letes tiszteletről, mint ujjongásról tanuskodnak, s a siker dicsőségét, melylyel altisztecskéket s közlegényeket megbocsátható hányavetiséggel láttam kevélykedni, teljességgel nem tulajdonította saját bátorságának vagy ügyességének, hanem az ég gondviselő oltalmának, melyet kizárólagos szövetségesünknek látszott tekinteni. És sergünk is megszokta e hitet, s az ellenség is meghajolt az előtt, mert mi soha sem mentünk azon teljes bizalom nélkül csatába, hogy az győzelmünkkel fog végződni, s a blenheimi s ramillies-i bámulatra ragadó győzelem után a francziák sem nézhetek azon érzület nélkül szemünkbe, hogy a játszma el van veszve, mielőtt megkezdődnék, s hogy vezérünk szerencséje ellenállhatatlan. A herczeg harczi ménjét itt is ellőtték, mint Blenheimnél, s egy percze elesettnek hitték őt. Midőn más lóra ült, lovászmesterének, Binfieldnek, ki letérdelt, hogy ő magassága kengyelét tartsa, egy ágyugolyó elhordta a fejét. Egy francia nemes a királyi testőrseregéből, ki nálunk fogva volt, beszélt e sorok írójának, hogy a testőrsereg támadásakor, midőn lovasságuk a miénkkel összekeveredett, egy ir tiszt ráismert a herczegre, s elkiáltva magát: «Marlborough, Marlborough! à bout portant» rásütötte pisztolyát, s még valami húsz karabélylyal s pisztolylyal lőttek reá. Őt egy sem érte, kivont karddal s legkisebb bántalom nélkül lovagolt át a francia vasasokon, nyugodtan s mosolyogva szedte rendbe a német lovasokat, kik már ingadoztak az ellenség előtt, ezekkel s húsz Orkney-századdal visszafordult s újra visszanyomta a francziákat a folyón, maga vezetvén a rohamot, s visszavervén az egyetlen veszélyes támadást, melyet a francziák ez nap tettek.

Webb vezérőrnagy a balszárnnyat vezényelte, és saját ezrede is alatta, a kedvelt parancsnok alatt állott. Sem ő, sem katonái nem hazudtolták meg ez alkalommal vitézi nevöket. Esmond az ifjú grófért aggódott, kit egész nap csak egyszer látott, midőn a fővezértől Webbnek egy rendeletet hozott. Midőn lovasságunk Overkirk felől az ellenség jobb szárnyát köröskörül megtámadta s egészen rendetlenségbe hozta, általános előnyomulás történt, gyalogságunk egész sora átment a kis folyón s mocsáron, s megmászta a magaslatot, melyen a francziák voltak felállítva; a mieink ujjongva törtek előre, az ellenség visszavonult előlük. E ponton több volt a dicsőség, mint a veszély, mivel a francia csapatok nem vártak be minket annyira, hogy dzsida- vagy szuronyszegezésre kerüljön a dolog, s a tűzérek oda hagyták ágyúikat, melyek, miután az ellenség visszahúzódott s harczsorunk előre nyomult, hátunk mögött maradtak.

Eleinte a visszavonulás elég rendes volt, de egyszerre szaladássá fajult, s e rémületet iszonyú mészárlás követte, úgy hogy a hatvan ezerből álló francia sereg pár óra lefolyása alatt tökéletesen meg volt törve s tönkre téve. Mintha az orkán egy jól szerelt s hatalmas hajóhadat megragadott, a világ minden tájai felé szétszórt, összeroncsolt s elsüllyesztett volna: afflavit Deus, et dissipati sunt. A flandriai francia sereg megsemmisült, odahagyta ágyúit, zászlóit, pénztárát, élelmi- s egyéb készleteit; sőt a szegény ördögök még bográcsaikat sem vitték magukkal, holott ezek a francziáknak ép oly palladiumai, mint a Nagyúr jancsárainak, ezek körül még örömelebb csoportosulnak, mint liliomjaik körül.

Az üldözés s a bekövetkezett iszonyú mészárlás a ramilliesi téren messze túlterjedett, mert bármily fényes is az ütközet, sepreje mindig ragadozás-, kegyetlenség- s ittas fosztogatásból álló rút üledék.

Esmond legénye, a jámbor Lockwood, kétségkívül maga is a fosztogatók közé akart vegyülni s kivenni osztalékát a zsákmányból, mert midőn a csata után a csapatok éji telepeikre vonultak, s a kapitány azt parancsolta Lockwoodnak, hogy hozza elő lovát, szomorú képpel kérdezte, a nagyságos úrral kell-e neki is mennie, de mikor a nagyságos úr azt mondta, hogy dolga után láthat, Jack egészen megkönnyebbült, s nagy örvendezve állott odább, mihelyt urát lóháton látta. Esmond nem minden veszély s nehézség nélkül ért ő főméltósága főhadiszállá-

sára; itt csakhamar megtudta, hol van a hadsegédek szállása, t. i. egy gazdasági melléképületben, hol ez urak többen voltak együtt vacsoránál, s ittak és énekeltek. Ha volt némi aggodalma ifjú rokona miatt, az most egyszerre eloszlott. Az urak egyike épen egy akkoriban a seregnél igen népszerű dalt énekelt, azon dallamra, mit Farquhar és Gay urak mindketten alkalmaztak remek vígjátékaikban, a dalt karének követte: «Over the hills and far away» s Esmond meghallotta a Ferike gyermek hangját, mintegy magasan szárnyalni a többi ifjaké fölött, azon hangot, melyben mindig volt valami mesterkéletlen, leírhatatlan tűz, s mely most valóban hálakönyeket csalt Esmond szemeibe, hogy az ifjú nem esett el, megmaradt, hogy nevéssen s énekeljen.

Mikor a dalnak vége volt, Esmond belépett a szobába, hol a jelenlevők közt többeket ismert, az ifjú gróf, ki mellvértjét lecsatolta volt, kigombolt mellénynyel, kipirult arczczal, s vállára lecsüngő sárga hajával, ott ült s ivott a többiekkel; ő volt köztök a legifjabb, legvidámabb s legszebb. Mihelyt Esmondot meglátta, lecsapta poharát s barátjához rohanva, mindkét karjával átölelte. Ennek hangja reszketett az örömtől, midőn az ifjút üdvözlé. Csak imént, midőn az udvaron állott a tisztán sütő holdvilágon, elgondolta: «Nagy Isten! mily gyilkos jelenetek folynak most itt egy mértföldnyi körületben, hány százan, hány ezereken néztek ma szembe a halállal, s itt ez ifjak poharaik mellett dalolnak, s az a hold, mely amaz iszonyú tért megvilágítja, igen hihetőleg Walcote-ra is letekint, míg úrnőm ott ül, s fiára gondol a háborúban.» S most, hogy ifjú növendékét megölelte, egészen vallásos hálaérzettel s csaknem atyai örömmel tekintett reá.

A mylord nyakán egy kis gyémántkákból készült csillag volt csikos szalaggal, mely száz aranyat érhetett. «Nézd csak - szolt a gróf - nem csinos ajándék lenne ez anyámnak?»

- Ki adta neked ez érdemjelt - kérdé Esmond, üdvözölve az ifjú nemest - csatán nyerted?

- Kardommal s dzsidámmal szereztem - felelt a másik. - Egy muskétásnak volt a nyakán, a muskétás olyan köpczös lehetett, mint Webb tábornok. Reá kiáltottam, hogy adja meg magát, mert megkegyelmezek neki, de ő petit polisson-nak nevezett, reám sütötte s aztán egyet káromkodva fejemhez sujtotta pisztolyát. Én, uram, melléje rugtattam, hónalja alá döftem kardomat, mely testébe törött a gaznak. Pisztolytokjában egy erszényt kaptam hatvanöt Lajos-arannyal, egy csomó szerelmes levelet s egy flaskó magyar királynő-vizet. Vive la guerre! itt a tiz arany, melyet kölcsön adtál. Bár csak mindennap csatáznánk, ezzel megpödörte kis bajszát s parancsolta egyik szolgának, hogy vacsorát hozzon Esmond kapitánynak.

Harry igen jó étvágygyal esett neki a vacsorának, húsz órája volt, hogy a korai szürkület óta semmit sem evett. Unoka uram, ki ezt olvasod, csaták s ostromok leírását keresed iratomban? Keresd, s megtalálod azt az illető könyvekben, ez csupán nagyatyádnak s családjának története. A győzelemnél, bár erről is elmondhatja, hogy «meminisse juvat» sokkal inkább örült ő annak, hogy a napnak már vége, s kedves Castlewoodjának nem történt semmi baja.

S ha tudni akarod, fiam, mint esik, hogy egy megállapodott eszű gyalogsági kapitány, egy tanulmányt s magányt szerető 28 vagy 29 éves ifjú legény, ki pajtásai kedvteléseivel nem sokat törődött, s ki szívét soha sem vesztette el azon városokban, hol állomásozott, ha tudni akarod, hogy egy ily ember miért volt oly végtelen gyöngéd, s miért ápolta oly gondosan a tizenennyolcz éves fiút: akkor várj, kedves barátom, míg beleszeretsz iskolás pajtásod nővérebe, s meglásd mily rettenetesen gyöngéd leszesz pajtásodhoz. Esmond tábornoka s ő főméltósága, a herczeg, köztudomás szerint, nem a legjobb lábon álltak egymással, s az előbbinek barátsága nem hogy előnyére szolgált volna valakinek, kinek szolgálatairól Webb kedvezőleg nyilatkozott, sőt valószínűbb volt, mint a hadseregben beszélték, hogy megfosztja az illetőt a nagy ember kegyétől. Mindemellett Esmond oly szerencsés volt, hogy Webb vezérőrnagy igen

dicsérőleg emlékezett meg róla a csata után írt jelentésében, s mivel a ramilliesi csata napján ezredéből egy őrnagy s két százados esett el, Esmond, ki a hadnagyok közt második volt, megkapta az egyik századot, s a közelebbi hadjáratban mint Esmond kapitány lehetett szerencsés szolgálni.

Mylord haza ment télre, de Esmond nem merte követni őt. Kedves úrnője nem egyszer írt neki, megköszönte, mint csak anya képes, hogy gondozta, s pártolta fiát; Esmondot magát is oly dicséretekkal halmozta el, mik érdemeit messze fölülmúlták, mert kötelességét ő sem teljesítette jobban, mint bármely más tiszt, s néha, bár gyöngéden s óvatosan, Beatrixről is tett említést. Hire jött hazulról legalább is egy fél tuczat nagyszerű szerencsének, mit a szép udvarhölgy fogna tenni. Egy grófnak volt eligérkezve, mondák az udvartól jövő urak, ezt cserben hagyta egy hercegért, ki viszont a kisasszonyt hagyta oda. Grófnak, hercegnek kellett annak lenni, ki megnyeri e Helénát; s hogy egy szegény századosnak soha sem fogja kezét adni, azt jól tudta Esmond. A kisasszony magaviseletével nyilván anyja sem volt meglegedve, ki alig tett róla említést, talán azt hitte a gyöngéd nő, hogy jobb semmit sem szólni, s az időre bizni a gyógyítást. Mindenesetre jobb volt Harrynak távol lenni a végzetes lénytől, ki mindig annyi szenvedést okozott neki, s így nem is kért szabadságot hazamenetelre, hanem ezredénél maradt, mely Brüsszelben állomásozott. E város akkor jutott kezünkre, mikor a ramilliesi győzelem kiűzte a francziákat Flandriából.

TIZENHARMADIK FEJEZET.

*Flandriában egy régi ismerőssémmel találkozom,
föltalálom anyám sírját és saját bölcsőmet.*

Egyik nap, midőn Esmond a brüsseli szent Gudula-egyházban volt, s az építészeti ódon pompáját csodálta, mint mindig, úgy most is nagy szeretettel s kegyelettel viseltetvén az anyaegyház iránt, mely oly aljasul üldöztetett Angliában, mint maga üldözte vala a máshitűeket jobb napjaiban, egyik mellék-oltár előtt egy zöld egyenruhás tisztet látott térdelni, ki mély áhitatba volt merülve. Még mielőtt látta volna a tiszt arcát, a térdelő férfi alakja s magatartása olyan ismerősnek tűnt föl előtte. Midőn fölkel s egy olyan kis imakönyvet dugott zsebébe, minőt a papok szoktak használni, Esmond oly arcot pillantott meg, mely annyira hasonló volt gyermekkori barátja s nevelőjéhez, Holt atyához, hogy meglepetésében fölkiáltott, s az idegen felé közeledett, ki a templomból kiindult. A német tiszt is meglepettnek látszott, midőn Esmondra nézett s addig halvány arca egyszerre kigyuladt. A fölismerés e jeléből megbizonyosodott az angol, hogy nem tévedhetett, s bár a másik nem állott meg, sőt ellenkezőleg, kissé gyorsítva lépteit az ajtó felé sietett, Esmond nyomában volt s újra szembe nézett vele, midőn a tiszt a szentelt vízzel keresztet vetett magára, s gépiesen hajtotta meg magát az oltár előtt, mielőtt a szent helyet elhagyná.

- Atyám! - szólítá meg Esmond angolul.

- Hallgasson! nem értem önt. Nem beszélek angolul - szólt a másik latin nyelven.

Esmond mosolygott az idegen zavarán, s ugyanazon nyelven felelt. «Én megismerem atyaságodat, öltözzék bár feketébe vagy fehérbe, beretvált pofával vagy szakállasan», mert az osztrák tisztnek egészen katonás külsője s oly marczona bajsza volt, mint akármely pandurnak.

Holt mosolygott, ekkor a templom lépcsőin voltunk s a koldus tömeg közt haladtunk, mely itt kis csecsebecsét szokott árulni s alamizsnát kunyorálni. «Ön angolosan beszél a latin

nyelvet - szólt a páter - elfeledte az igazi ó-római kiejtést, melylyel egykor birt.» Beszéde nyílt s barátságos volt, egészen a tizenöt év előtti hang; míg szólt, kezét szorított Esmond dal.

- Mások kabátjukat is megváltoztatták - felelt Esmond, barátjai katonai jelvényeire pillantva.

- Csitt! én Holtz százados vagy Holtz úr vagyok, a bajor választó szolgálatában, s küldetésem van ő magasságához, a savoyai herczeghez. Ön titoktartó, tudom a régi időből.

- Capitän von Holtz - szólt Esmond - legalázatosabb szolgája vagyok önnek.

- Ön is kabátot cserélt - szólt a másik tréfás modorban. - Hallottam cambridge-i s azutáni életét, nekünk mindenütt vannak barátaink, beszéltek nekem, hogy Esmond úr Cambridgeben ép oly jeles vívó volt, mint rossz theologus. (Úgy hát, gondolá Esmond, csakugyan jól mondták, hogy az én régi vívó-mesterem jezsuita.)

- Igaza lehet önnek - szólt a másik, gondolatában olvasva, mint egykor szokta volt. - Ön majd elpusztult a sebben, melyet bal oldalán kapott Hochstädnél. Azelőtt Vigonál Ormonde herczegnek volt hadsegéde; a ramilliesi csatát követő nap lett százados; tábornoka s a herczeg nem jó barátok, az a York megyei Lydiard Tregoze-i Webbek utóda s rokona mylord St. Johnnak. Az ön unokatestvére M. de Castlewood testőr s az idén vett először részt a hadjáratban. A mint láthatja, van némi ismeretem a dolgok állásáról.

Most Esmond kapitány nevetett, s szólt: «önnek valóban sajátságos ismeretei vannak.» Holt úrnak, ki talán több tudomány s emberismeret fölött rendelkezett, mint bárki, kivel Esmond valaha találkozott, egyik gyengéje a mindentudás volt; így most is azt állította, hogy mindenik esetet tudja, pedig csak megközelítette, de nem találta el egészen a valót. Esmond jobb oldalán kapott sebet s nem a balon; első tábornoka Lumley volt; Webb úr Wiltshireből s nem Yorkshireből származott, s így tovább. Esmond nem találta szükségesnek régi tanítójának e csekély botlásait kiigazítani, de megtanulta belőlök ismerni az emberek jellemét, s mosolyogva gondolta el, hogy ez embert, ki már sem csalhatatlan s isteni előtte, gyermek éveiben jósnak tartotta.

- Biz úgy van az - folytatá Holt atya, vagy Capitän von Holtz - ahhoz képest, hogy nyolcz év óta, nem voltam Londonban, nagyon jól tudom a londoni dolgokat. A vén esperes, Castlewood grófnő atyja, meghalt. Tudja-e ön, hogy az ellenszegülő püspökök southamptoni püspökké akarták őt szentelni, s hogy Collier is így lett thetfordi püspök? Anna herczegnő köszvényes, s igen sokat eszik; mikor a király visszatér, Collier érsek lesz.

- Amen! - szólt Esmond nevetve - s remélem, hogy akkor eminentiádat sem fogom többé nagy csizmában látni, hanem Whitehallban, piros harisnyával.

- Ön még mind velünk tart - jól tudom - hallottam ezt, mikor ön még Cambridgeben volt, az előbbi gróf is velünk tartott, s az ifjú gróf is.

- S atyám szintűgy - folytatá Esmond, nyugodtan nézve a másikra, kinek áthathatlan, szürke szemei azonban legkisebb jellel sem árulták el, hogy érti, mire czéloz. Mily jól emlékezett Esmond e szemekre s pillantásokra! csakhogy hollóláb-alakú redők vették most körül, nyomai a fekete vén időnek, mely oda telepedett le.

Esmond arcza sem öltött nyiltabb, jelentőbb kifejezést, mint a páteré. Mindkettőn meglátszott a kölcsönös vizsgaság némi kémlő csilláma, mint mikor a szurony kivillog a rejtekből, de mindkét fél visszavonult, s minden újra elsötétült.

- És ön hol volt, mon capitain? - kérdé Esmond, másfelé terelve a társalgást e veszélyes térről, melyre mindketten féltek lépni.

- Lehettem Pekkingben - felelt a páter - vagy lehettem Paraguayban, ki tudja, hol voltam? Most Capitän von Holtz vagyok, ő felsége a bajor választó szolgálatában, s a foglyok kicserélése felől értekezni jöttem, ő magasságához, a savoyai herceghez.

Tudva volt, hogy sergünkben igen sok tiszt jó érzellemmel viseltetik a st. germain-i ifjú király iránt, kinek elvitázhatatlan joga volt a trónhoz, s kit, nővére halála után, az angol nép jelentékenyen nagyobb része örömeztette látott volna a királyi széken, mint azt a kis német herceget, kinek kegyetlensége, ragadozása, paraszti modora s gyűlöletes, idegen szokásai felől ezer történetke keringett. Angol büszkeségünket sértette azon gondolat, hogy egy selejtes hollandi herceg, kinek jövedelme tizedét sem teszi számos régi angol hercegünkénél, ki nyelvünkől hangot sem tud, kit mi valami német parasztnak szerettünk képzelni, ki halzsíron s savanyúkáposztán teng, s csűrében egy sereg szeretőt tart, jöjjön s uralkodjék a világ legkevélyebb s legműveltebb népe fölött. Meghajlunk-e mi, a «nagy uralkodó» legyőzői, ily dicstelen uralom alatt? Mi közünk a hannoverai protestánsokhoz? Nem köztudomású dolog-e (mondák, s hitették el velünk), hogy e protestáns hős egyik lánya mindeddig merőben vallás nélkül neveltetett, s szülői készek lutheránussá vagy katolikussá tenni őt a szerint, a mily férjet keríhetnek számára? E nagy mértékben haszontalan s hazug mende-monda sorra járta a tábori asztalokat; alig volt zászlótartó, ki nem hallotta vagy el nem hitte volna azt, s mindenki tudta, vagy tudni vélte, hogy magának a fővezérnek is vannak összeköttetései unokaöccsével, Berwick herceggel (hála az égnek, hogy angol győzött le bennünket Almanzánál), s hogy ő főméltósága mindenképp azon van, hogy jótevője királyi családját újra trónhoz segítse, s jóvá tegye előbbi árulását.

Annyi bizonyos, hogy a herceg sergében huzamos ideig egyetlen tiszt sem vesztette el a fővezér kegyét a miatt, hogy a száműzött családhoz szítt, vagy az iránti hűségét fenhangon hirdette.

Midőn St. George lovag, a mint magát az angol király nevezé, a francia királyi hercegekkel a Vendôme alatti francia táborba ment, százan meg százan láttuk s éljeneztük, s mindnyájan azt mondtuk, hogy ebben atyjához hasonlít, ki La Hogue-nál a francia s a mi hajóink közti ütközetet látva, szülőtte földé részén volt az egész harcz alatt. Azt azonban a lovag is, már is jól tudta, hogy bármily nagy a vezérnek s hadseregünknek a herceg iránti személyes vonzalma, az ellenséggel szemben ennek épen semmi jelentősége sincs. A herceg ő főméltósága, a hol csak francia seregre talált, megtámadta s megverte azt. Így tett a ramilliesi csata után két évvel Oudenardenál, hol újabb fényes győzelmet aratott. A nemes ifjú herceg, ki hőiesen harczolt a jeles francia testőrök közt, a csata után üdvözlét küldte legyőzőinek.

E csatában, melyben a hannoveri ifjú választó herceg, részünkön küzdve, hőiesen viselte magát, Esmond kedvelt tábornoka, Webb, rendkívül kitüntette magát, úgy nagy hadvezéri ügyessége s higgadtsága, mint személyes bátorsága által, mert közvitéztként vett részt a küzdelemben. Esmondot itt sem hagyta el jó szerencséje: nem kapott sebet, bár ezredének harmadánál több elhullott, parancsnoka megdicsérte jelentésében, s őrnagyi rangra emeltetett. De szükségtelen szót szaporítnom e csatáról, mivel leírták azt minden újságban, s beszéltek róla az ország utolsó kunyhójában is. Térjünk hát vissza az író magánügyeihez, melyeket aggott korában, s távoli magányában beszél el a késő unokák számára. Az oudenarde-i csata előtt, s ama történetes brüsseli találkozás óta Holtz századossal, egy évnél több telt el, mely idő alatt, a jezsuita százados a Webb gyalog-századosával igen sokszor jött össze. Esmondnak nem került nagy fáradságába megtudni, hogy a foglyok kiváltása felett alkudozó egyén st.-germain-i ügynök, ki az angol s francia tábor magas állású egyénei közt vezette a közlekedést, a mint hogy ebből maga sem csinált titkot, régóta biztosítva lévén növendéke hűségéről. - «Az én feladatom az - mondá Holtz úr - hogy az angol király s alattvalói közt, kik most a francia

királylyal háborút folytatnak, közvetítőül szolgáljak; megvallom ezt önnek, mivel bízhatom önben, s mivel az ön éles szemei úgy is észrevették már azt. Mi az önök s a francziák közti huzalkodást illeti, azt a világ minden jezsuitája sem képes megszüntetni; folyjon háta harcz, urak! Szent György Angliával van, mondom én, s ön tudja ki szava ez, bármely részen álljon is!»

Úgy hiszem, Holt szerette rejtélyeskedő szerepét játszani s ezért oly rögtön szokott megjelenni táborunkban s tünni el onnan, mint régente Castlewoodban. Szabadon járt-kelt a két tábor közt, s úgy látszott, hogy e két helyt történőket, a jó atya mindenttudását jellemző pontatlanságok kivételével, egyenlő jól tudta. Egyszer nagy lakomáról értesítette Esmondot, Monsieur de Rohan által adott nagy vacsoráról a francia táborban, hol színi előadás, zene, s álarczos bál is volt, s hová a király Villars tábornagy tulajdon kocsiján ment. Máskor meg azon ujsággal lepte meg, hogy ő felségét már tíz nap óta nem lelte ki a hideg, s mondhatni már jobban van. Holt százados ez idő alatt Angliába is átrándult, oly buzgósággal járt el a foglyok feletti alkudozásban, s miután onnan visszatért, közlékenyebb kezdett lenni Esmond iránt, s gyakori találkozásaik alatt beszélte el neki bizalmasan azon adatokat, melyek itt össze vannak állítva.

Nagyobb közlékenységének oka ez volt: Esmond özvegy néjének régi gyóntató-atyja, midőn Londonban járt, meglátogatta ő nagyságát Chelseaben, s ott megtudta tőle, hogy Esmond százados ismeri családi titkát, de el van határozva, hogy azt soha nyilvánosságra nem hozza. Holt örömet bevallá, hogy Esmondot e tény nagyon emelte régi nevelője becsülésében, s Harrynak ez önmegtagadásért nagy bámulója lett.

- A Castlewood család sokkal többet tett érettem - mondá Esmond - mint a magamé. Életemet adnám érettök. Miért vonnám hát meg tőlök az egyetlen jót, mit velök tehetek? - A jó páter szemei könnyel teltek meg e beszédre, mely a másik előtt igen egyszerűnek tetszett, megölelte Esmondot, s bámulatának kifejezéseivel halmozta el, noble coeur-nek nevezte, azt mondta, hogy büszke reá, hogy szereti mint tanítványát s barátját, s hogy most inkább sajnálja mint valaha, hogy elvesztette őt, s kénytelen volt kora éveiben hagyni el a gyermeket, kire akkor befolyással lehetett, kit bevezethetett volna az egyedül boldogító egyházba, melyhez maga tartozik, s a legnemesebb seregbe, melyben férfiu csak küzdhet, a jezsuitákat értvén, kiknek seregéből - mint mondá - a világ legnagyobb hősei váltak ki, harczosok, kik készek bármit merni vagy kiállani, szembe szállni bármily sorssal, s bármily nemével halni meg a halálnak; katonák, kik ezerszerre fényesebb diadalt arattak a legnagyobb hadvezéreknél, kik népeket térdeltettek le szent jelvényök, a kereszt előtt, kik hasonlíthatlanul ragyogóbb dicsőséget s babért szereztek annál, mely a legnagyobb földi hódítóknak jutott osztályrészül, el nem enyésző fénykoronát, s ülőhelyet a mennyei dicső hajlékokban.

Esmond megköszönte régi barátja jó véleményét, bármily kevésbé osztozott is a jezsuita lelkesültségében. «Magam is gondolkoztam e kérdésről, kedves atyám - szólt Esmond megfogva a másiknak kezét - magamtól foglalkoztam e kérdéssel, mit mindenki köteles tenni, s igyekezem, a magam módja szerint, oly áhitattal tenni azt, a mi jó, s bizni az ég kegyében, mint ön, a magáé szerint. Ha ön gyermekkoromban még egy fél évig velem van, magam sem óhajtanék most egyebet. Castlewoodban könyeimmal áztattam párnámat, midőn önre gondoltam, s lehet, hogy társ, vagy ki tudja? - tévé hozzá mosolyogva Esmond - talán fölszentelt pap lettem volna az ön szerzetében, még pedig hatalmas bajuszszaal s bajor egyenruhával.»

- Fiam - felelt Holt atya elpirulva - minden álruha szép, melyet a vallás s alattvalói hűség szolgálatában hordunk.

- Ugy van - szólt közbe Esmond - ön szerint minden álruha, vagy szerintem egyenruha, szép, fekete vagy vörös, fekete vagy fehér kokárda, paszományos, vagy pilist takaró széles karamu kalap. Nem tudom elhinni, hogy szent Xavér Ferencz egy köpenynyel áthajózott a tengeren s feltámasztotta a halottakat, próbáltam, s kicsiben mult, hogy el nem hittem, de lehetetlen elhinnem. Hagyjon engem magam módja szerint tenni jót, s remélni üdvömet.

Esmond el akarta hallgattatni a jó atya vallásos bölcselkedéseit, s czélt ért; a pap sóhajtott s fájlalta tanítványa megdönthetetlen tudatlanságát, de nem vonta meg tőle kegyét, hanem megnyitotta előtte szívét, azaz: annyira, a mennyire pap szokta megnyitni, s inkább mint nagyobb részök, mert természeténél fogva fecsegő volt, s kereste az alkalmat, hogy beszélhessen.

Holt barátsága felbátorította Esmondot, hogy a mire rég vágyott, s mit senkitől sem tudhat meg, kérdezősködjék anyja történetéről, kit soha sem ismert, bár sokszor látta álmaiban. Elbeszélte Holtnak ez önéletirat első részében már felhozott körülményeket, a haldokló urának tett ígéretet s jóltevője vallomását és kérte Holt urat, beszélje el neki azt, mit a szegény asszonyról tud, kitől őt elvették.

- Épen e városbeli volt - kezdé Holt elbeszélését, elvive Esmondot abba az utczába, melyben nagyatyja lakott, s hol, mint hivé, anyja született. Esmond Tamás kapitány 1676-ban ismerkedett meg az ön anyjával, járt utána, s tette őt szerencsétlenné, ekkor jövén ide, az előbbi király, akkor még yorki herczeg kíséretében, ki kegyvesztés miatt ide száműzetett. Ön atyja több, együtt tartott értekezletünkben, melyeket titokban kellett tartanom, beszélt el nekem, hogy ön anyja igen erényes és gyöngéd, s minden tekintetben szerető s hű teremtés volt. Csak Tamás kapitánynak nevezte magát, méltán szégyenelve e nő iránti magaviseletét, melyről előttem sokszor oly őszinte megbánással emlékezett, mint a mily gyöngéd szerelemmel neje számos szeretetreméltó tulajdonairól. Megvallotta, hogy igen rosszul bánt vele, s hogy ekkor elvetemült, játékos s nyomorult életet folytatott. Anyját, midőn önnel teherbe esett, szülői kitagadták, s ő még sem kárhoztatta szerencsétlensége s bukása okozóját soha, legfőlebb önkénytelen könyei, s arczán tükröző nyomorával.

- Esmond Tamás, kit Tamás kapitánynak hívtak, egy kártyaházi verekedésbe keveredett, minek következtése párbaj s oly súlyos seb lett, hogy megmaradását a sebész lehetetlennek állította. Halálát bizonyosnak vélve s lelki furdalásaitól meghatva, papot hívatott, ki ugyanazon szent Gudula-egyházban szolgált, melyben önnel először találkozáim, s miután egyházunkba áttért, önnek születése előtt néhány héttel megesküdött anyjával. Ön, Castlewood gróf s - Jakab királynak azon adománylevele szerint, melyet magam vittem meg az ön atyjának - Esmond marquis, a szent Gudula-egyházban ugyanazon pap által kereszteltetett meg, ki szülőit is összeeskette, s a keresztségben e nevet kapta: Tamás Henrik, E. Tamás angol tiszt, s Maes Gertrud fia.

- Ön láthatja, hogy születése óta egyházunkhoz tartozik, s értheti, miért nem kereszteltem meg önt, midőn Castlewoodon kedves kis tanítványommá lett.

- Atyjának sebe kedvező fordulatot vett, talán jótette által könnyebbült lelkiismerete, s az orvosok meglepetésére meggyógyult. De egészségével gonosz természete is visszatért. Beleunt a szegény lányba, kit tönkre juttatott, s miután Angliából nagybátyjától, az öreg gróftól pénzt kapott, sürgős dolga ürügye alatt, s ígérve, hogy nem sokára visszatér, elutazott s nem látta többé önnek szerencsétlen anyját.

- Atyja megvallotta nekem, először gyónásképpen, de azután beszéd közben is utóbbi neje előtt, mert különben soha sem fődözhetném föl azt, mit most mondani fogok, hogy Londonba jövén egy úgynevezett «vallomást» írt a szegény Maes, igazabban Esmond, Gertrudnak, melyben azt állítja, hogy mielőtt vele összekelt, már Angliában házas volt, hogy nem Tamásnak

hívják, hogy készül Európát elhagyni s Virginiába menni, hol valóban volt is családjának földbirtoka, első Károly király adományából; pénzsegélyt küldött neki, felét az utolsó száz guineának, melylyel birt, bocsánatját kérte s ezzel istenhozzádot mondott neki.

- Szegény Gertrud nem gondolta soha, hogy e levél tartalma oly hazug lehet, mint ön atyjának egész magaviselete irányában. De bár egy sorsához való ifjú, ki esetét ismerte s kit ő szeretett, mielőtt az angol nemessel, minden nyomorúságának szerzőjével, megismerkedett volna, azt ajánlotta, hogy nőül veszi őt, önt fiává fogadja s önnek saját nevét adja, ön anyja visszautasította ez ajánlatot. E visszautasítás csak felbosszantotta atyját, ki házához visszafogadta volt, hol soha sem emelhetette föl többé fejét a gyöngédtelenségek miatt, melyekkel esete után szüntelenül illették. Végre néhány kegyes hölgy, kikkel ismeretségben állott, azon ajánlatot tévén, hogy valami csekély díjat fizetnek érte, kolostorba ment s önt dajka-kézre bízta.

- Azon fiatal embernek, ki önt fiának akarta volna fogadni, egyik nővére vette önt gondjai alá. Ön anyja s e nő unoka-testvérek voltak. Ennek épen akkor halt el egy gyermeke, kinek ön foglalta el helyét, anyja betegesebb s gyöngébb lévén annál, hogysem szoptathassa; dajkája csakhamar úgy megszerette önt, hogy a kolostorba sem örömet bocsátotta, hol anyja volt, s hol az apácák ép úgy kényeztették a kis csecsemőt, mint szerették s szánták szegény anyját. Hivatásérzete napról-napra erősült, s két év lejártaival apáczává lőn fölavatva.

- Az ön nevelői francia selyemszövők voltak s hazájokba a francia Flandriában fekvő Arrasba, kevéssel anyja apáczává léte előtt, vissza is tértek, magokkal vive önt, mint három éves gyermeket. E város, a francia király utóbb erőteljes rendszabályai előtt, tele volt protestánsokkal, s itt az ön dajkájának atyja, az a vén Pastoureau, kivel ön később Ealingben lakott, fölvette az újított tant, s családotól áttért. Innen kiűzvének őket a legkeresztényebb felség rendelete, Londonba mentek s Spittlefieldsen állították fel szövőszékeiket. Az öreg ember egy kevés pénzt vitt magával, s folytatta mesterségét, de csak szegényesen. Özvegy lévén, lánya vezette a háztartást, ki szintén özvegy volt, s az öreg fiával egy kézre űzte a mesterséget. E közben az ön atyja nyíltan megvallotta áttérését, épen a Károly király halála előtt (ki szintúgy egyházunkba tért hivünk volt), kibékült Castlewood gróffal, s mint ön is tudja, elvette annak lányát.

- Történt, hogy az ifjabb Pastoureau, midőn egy vég selymet vitt egy tőle vásárló kereskedőnek, ki Ludgate Hillen lakott, találkozott régi vetélytársával, ki egy ottani vendéglőből jött ki. Pastoureau egyszerre megismerte az ön atyját, nyakon csípte s aljasnak kezdte őt szidni, ki elcsábította imádoztját, s aztán gyermekestül ott hagyta.

Esmond Tamás úr is azonnal ráismert Pastoureaura, kérte őt, mérsékelje indulatját, ne gyűjtsön kíváncsi nézőket közéjük, s jöjjön be a fogadóba, honnan ő épen jó, hol bármily magyarázattal örömet szolgál. Pastoureau bement, s hallotta, hogy a fogadós parancsolta a pinczérnek, hogy szobát nyisson Tamás kapitánynak. Ön atyját ily bizalmasan, keresztnévén szólították korcsmai tanyáin, melyek, az igazat megvallva, nem a legjobb hírben állottak.

- Meg kell önnek mondanom, hogy Tamás kapitány, a későbbi gróf ő nagysága, kisegítő történetkének soha sem volt szükében, s oly könnyűséggel s egyszersmind ártatlan pofával szedett rá egy nőt vagy tözsért, mely nem egy hitelezőjét vitte vízre. Meséi, az elbeszélés folyamában, mind valószínűbb alakot öltöttek magokra. Bámulatos gyorsasággal fűzte a tényeket találó egészszé. Régóta kellett őt az embernek ismerni, hogy tudhassa, mikor ha - - mond igazat ő nagysága s mikor nem.

- Fájdalmas lelkipurdalással beszélte el nekem beteg korában (mert a haláltól való félelem mindig bűnbánóvá tette), s harsány kacajjal, mikor egészséges volt, mert ő nagyságának igen finom érzéke volt a humorra, hogy egy fél óra alatt, míg a palaczk kiürült, teljesen sikerült

szegény Pastoureaud elámítnia. A csábítást megvallotta, ezt nem kerülhette ki; könyei, melyek minden pillantásban készen állottak nála, záporoként omlottak, hogy meglágyítsák a hiszékeny hallgatót. Még inkább siratta az őn anyját, mint Pastoureaud, ki szegény, mint mylordtól hallottam, igen érzékeny könyeket ejtett. Becsületére esküdt, hogy kétszer küldött pénzt Brüsszelbe, s megemlítette a kereskedő nevét, kinél az le volt téve a Gertrud számára. Nem is igen tudta, hogy van Gertrudnak gyermeke vagy nincs, s hogy él-e még vagy már meghalt, e tényekkel hamar tisztába jött a becsületes Pastoureaud feleletei nyomán. Midőn meghallotta, hogy kolostorban van, azt mondta, reméli, hogy ő is ott fogja bevégezni napjait, ha túl élné nejét, kit gyűlöl, s kinek elvételére kegyetlen atyja erőszakolta; s mikor megérté, hogy Gertrud fia él, s jelenleg Londonban van «elámultam - mondá a gróf - mert, az eba-! feleségem épen várandós volt, s gondolám magamban, ha apósom, a vén tromf, köszívüsködni találna, ezzel majd reá ijeszthetek».

- A legmélyebb háláját fejezte ki a Pastoureaud családnak, hogy gondot viselt a gyermekre. Őn ekkor hat éves volt; s midőn atyja ajánlkozott, hogy azonnal menjenek megnézni a kedves gyermeket, Pastoureaud kereken szemébe mondta, hogy baljóslatu arcát házukban látni nem óhajtják, hanem elviheti a gyermeket, bár mindnyájan nehéz szívvvel válnának meg tőle; azonban elfogadják a pénzt, ha ad, mert szegények, vagy ha nem ad, hát Isten segedelmével a nélkül is fölnevelik, mint eddig.

- Ebbe rögtön beleegyezett, s sóhajtva szólt: «bizony jobb, ha a kedves gyermek azon jó embereknel marad, kik oly ritka jó gondját viselték». Őn atyja, későbbi elbeszélésében, nagyon dicsérte s bámulta a takács esztét s magaviseletét, s megvallotta, hogy a francia becsületes ember, míg ő, Isten könyörüljön szegény fején, szívtelen gonosz!

- Őn atyja - folytatá Holt úr elbeszélését - ha pénze volt, bőkezűen bánt vele, s mivel az nap kapott pénzt apósától, egész készséggel adott tíz aranyat a takácsnak s további segélyt is ígért. Mohón jegyezte tárczájába Pastoureaud nevét s lakását, s mikor a másik az övét kérdezte, a legnagyobb készséggel adta ki magát Tamás kapitánynak, kinek lakása New-Lodge, Penzance, Cornwallban; mondá, hogy Londonban néhány napot csupán neje vagyonát illető ügyben mulat, nejét hárpíának írta le, kinek azonban jó tulajdonai is vannak, atyját pedig cornwalli, megbomlott egészségű földesúrnak, kinek halála esetében szépecske összeget várhat, s megígérte, hogy akkor gazdagon megjutalmazza gyermekének derék gondviselőjét, s gondoskodni fog a fiúról. «És Istenemre! uram - szólt különösen nevetve a gróf - egy vég selymet rendeltem meg nála, épen azon mustrára, melyet eladni vitt a ficzkó, s nőmnek ajándékoztam, reggeli öltönynek, melyben, ha fölkel a gyermekágyból, látogatásokat fogadhasson.»

- A csekély tartás-díjt elég pontosan fizette önért, s midőn atyja, nagybátyjának elhunytával, Castlewood gróffá lett, reám lőn bízva, önre felügyelni, s az én sürgetésemre hozták őnt haza. Nevelőanyja meghalt, ennek atyja megismerkedett egy fehér személylyel, kit elvett, s ki örökké pörlekedett a fiatal takácsal. A jó lélek visszament Brüsszelbe, hogy közel legyen a szerette hölgyhöz, s néhány hóval annak halála után maga is követte őt. Akarja-e látni anyja keresztjét a klastrom temetőjében? A fejedelemnő, kinek hajdan gyóntatója voltam, most is gyöngéd kegyelettel emlékszik a Mária Magdolna nevű apáczára.»

Esmond egy derült tavaszi reggel meglátogatta a temetőt, s a sok száz fekete kereszt közt, melyek a pázsitos sirhalmokra vetették árnyaikat, meglátta azt, mely anyja nyughelyét jelölte. Az itt nyugvó szerencsétlen teremtesek közül sokan vették föl azon nevet, melyre az ő anyját is a bánat keresztelte, s mely gyöngéden emlékeztetett szerelmök- s bánatuk történetére. Letérdelt a kereszt tövéhez, mely alatt eltemetve feküdtek anyjának gondjai, s képzelte, hogy látja őt könyezve, s elborult kedélylyel. Letérdelt a sírnál s mivel lelkében anyjáról még homályos

sejtelem sem élt, szíve sugallta imájába nem annyira fájdalom, mint tisztelet s szájalom vegyült a szenvedések miatt, melyeket e szende léleknek életében kiállania kellett.

E kereszt alá hozta ő azokat, e mennyei vőlegénynyel cserélte föl férjét, ki őt győtré, az árulót, ki őt elhagyá. Ezer ily domb volt köröskörül, a gyeptakaróból fakadó százszor-szépekkel, mindeniknél egy kereszt, s rajta a «requiescat». Egy fekete fátyolba burkolt apácza térdelt egyik alvó testvér ágya mellett, mely annyira új volt, hogy a tavasznak alig volt ideje takarót hímezni reá, a sírkert falain túl az élet jelenségei látszottak, a város tornyai s háztetői. Egy madár repült le az átelleni fedélről, s először egy keresztre, arról az alanti föbe szállt, honnan csőrében virágleveleket vive, hirtelen tova szárnyalt; az apácák közeli kápolnájából mintha ének-hangok zendültek volna meg, azóta régen mások foglalták el a Mária Magdolna ottani helyét, térdeltek azon székekben, s hallották azon himnuszokat s imákat, melyekben az ő sebzett szíve vigaszt talált. Nyugodjék békével! nyugodjék békével! s mi is, ha küzdelmeink s fájdalmaink megszűnnek! De a föld az Úré, mint a menny, teremtményei vagyunk itt, mint amott. Egy kis virágot szakíték a sírdombról, megcsókoltam, s mint az a madár, mely imént szállt a keresztre mellettem, az élet nyüzsgő zajába tértem vissza. Halál néma lakhelye! Nyugalom csendes mélysége, melyet vihar s zaj nem háborít! Úgy érzem magamat, mintha tenger fenekén jártam s hajótörést szenvedettek csontjai közt bolyongtam volna.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET.

Az 1707-1708-diki hadjárat.

Azon egész év folyamán, mely a ramilliesi dicsőséges csatára következett, sergünk egyetlen jelentékenyebb mozdulatot sem tett, sok tiszt nagy boszuságára, kik Flandriában tétlen időztek s azt mondták, hogy ő kegyelmessége megelégtelte a hadakozást, csupán a pénzszerzésnek él, s évenkénti öt ezer font fizetését s imént épült, pompás woodstocki palotája kényelmeit akarja élvezni. De ő kegyelmessége eléggé el volt foglalva ez évben ellenségei leverésével, mert ez idő tájt kezdték rebesgetni, hogy szerencsecsillaga homályosulóban van, neje, a herczegnő, mindinkább veszt a királynő fölötti hatalmában, ki a híres Masham asszonyra s ennek alázasos szolgálja, Harley úrra halmozza királyi kegyeit. E cselszövényekkel szemben a herczeg is idejének nagy részét ármánykodásra fordította. Harley úr kiesett hivatalából, s ő kegyelmessége ennyiben diadalmaskodott. De ő felsége, kit akarata ellenére vettek volt rá, még mind azon véleményben volt, melyben a költő szerint van, a kit így vesznek valamire, s Harley úr nem sokára elégtételt kapott.

A közben a hadjárat teljességgel nem úgy folyt, hogy a Marlborough harcziastisztjei meg lehettek volna vele elégedve. Az egész 1707-ki év folytán, bár a francziák előttünk állottak, egyetlen ütközet sem történt; spanyolországi hadseregünket Almanzánál Berwick herczeg teljesen szétverte, s a mi Webb-ezredünk, melyet, atyja lemondása előtt, az ifjú herczeg vezényelt volt, kissé büszke volt azon gondolatra, hogy e diadalt egykori ezredese aratta. «Azt hiszem - szólt tábornokunk - ha én vagyok a Galways helyén, s velem vannak az én bakáim, nem tettük volna le fegyverünket, mint Galways, még régi ezredesünk előtt sem;» s Webb tisztjei esküdöztek, hogy ha Webb lett volna vezérünk, minket legalább foglyokká nem tettek volna.

A mi kedves öregünk gondolatlanul beszélt magáról s másokról, nála nem létezett bátrabb vagy derekabb katona, de kissé hangosabban fűtta trombitáját, mint illik vala egy állásabeli vezérhez, s rémítő erejű ember létére, igen kevélyen rengette hatalmas dárdáját, s hetvenkedett a sereg előtt.

A rejtélyes Holtz úr, 1708 elején, valami titkos vállalatra utazott, nagy büszkén s azon jóslattal véve búcsút Esmondtól, hogy csodálatos dolgok vannak készülöben. E titok napfényre jött, midőn barátom, szomorú, leverte képpel tért vissza a hadsereghez, s megvallotta, hogy a nagy dolog, minek kiviteléhez fogott, tökéletesen megbukott. Ő is részese volt St. George lovag szerencsétlen vállalatának, kit a francia király hajókkal s hadsereggel Dunkirkből indított útnak, s kinek Skótiát kellett volna megtámadni s elfoglalni.

De a gonosz szél, mely minden tervet meghiusított, mihez csak a herczeg valaha fogott, lehetlenné tette Skótia megrohanását, s szegény Monsieur von Holtzot visszafűtta táborunkba, hogy szokása szerint ármánykodjék, jövődjön s leskelődjék.

A lovag (kit közülünk némelyek angol királynak hívtak) Dunkirkből a francia hadsereghez jött, résztvenni az ellenünk indított hadjáratban. Ez évben a burgundi herczeg vitte a fővezényletet; vele volt Berry herczeg, s Vendôme tábornagy és Matignon herczeg, mint hadsegédei. Holtz, ki mindent tudott, mi Flandriában s Franciaországban (s mit tudom én? talán azt is, a mi Indiában) történt, azt állította, hogy 1708-ban sem lesz több háború, mint a megelőző évben, mivel a mi vezérünknek okai vannak csendesen viselni magát.

Valóban, az Esmond tábornoka, kiről tudva volt, hogy zúgolódik, s egy mákszemnyi bizalma sincs a nagyherczeghez, több más tisztekkel épen nem tartózkodott kimondani, hogy e magánokok, koronás aranyok képében a francia királytól jöttek a herczeghez, s a generalissimo meg van fizetve, hogy minden csatát kerüljön. Politizálók bőven voltak seregünkben, kikre Webb túlságos készséggel hallgatott, kik pontosan meg tudták határozni az összeget, melyet a herczeg kapott, s hogy mekkora osztalék jutott Cadogannak, mekkora dr. Hare-nek.

Az eredmények, melyekkel a francziák az 1708-diki hadjáratot kezdték, növelték e közszájon keringő árulási hírek hitelét. Vezérünk elnézte, hogy a francia közénk s Gent közé nyomuljon, s vonakodott megtámadni őt, bár negyvennyolcz óra hosszat szemben állott a két sereg. Gentet elfoglalták, s az nap Monsieur de la Mothe Brügge-t is földadásra szólította, s e két nagy város egyetlen lövés nélkül esett francia kézbe. Nehány napra ezután la Mothe Plashendall erődöt foglalta el, s már attól kezdtek tartani, hogy nemcsak a spanyol Flandria, hanem Brabant is francia kézre jut; midőn Eugen herczeg a Mosel mellől megjött, s véget vetett az ingadozásnak.

A savoyai herczeg mindig a nagy lakomával tudatta a sereghez érkezését (a mi herczegünk ritkán adott vendégséget s az is hitvány volt). Emlékszem tábornokunkra, a mint az ebédről haza jött, becsületes fejét kissé tűzbe hozta a bor, melylyel az ausztriai vezér bővebben bánt, mint az angol.

- No, most már harcolnia kell - szólt tábornokom egyet káromkodva, s az asztalra ütve - s ha kényszerítve van rá, eb-a! nincs ember Európában, ki Churchill Jack előtt megálljon. Egy hét alatt az oudenardei csata ki volt víva, s bármennyire gyűlölték egymást Esmond tábornoka s a fővezér, kénytelenek voltak bámulni egymást, oly hőiesen viselte magát mindkettő e csatában.

A Webb vezér-őrnagytól vezényelt dandár oly súlyos csapásokat osztott és kapott, milyenek csak osztattak e csatában, melyben Esmond saját százada élén volt szerencsés harcolni, ezredesének, mint tábornoknak, vezénylete alatt, s jó szerencséje úgy akarta, hogy mint parancsnok vezényelje vissza zászlóalját az ütközetből, az előtte álló négy idősebb tiszt elesvén a nagy öldöklésben. Jól esik, ha meggondolom, hogy Haythorn Jack, ki engemet lenézőleg fattyúnak s Webb tányérnyalójának szeretett nevezni, s kivel szóváltásom is volt, kezet szorított velem a csata előtt. Szegény Brace, alezredesünk, három nappal azelőtt kapta a tudósítást, hogy bátyja meghalván Norfolkban, báróságot s évenkénti négy ezer fontot öröklött.

A sors, mely egy tuczat hadjárat alatt megkimélte, akkor ragadta el őt, mikor az élet becses kezdett lenni előtte, mint mondá, azon tudattal megy csatába, hogy a szerencse ellene fordul. Az őrnagy, Marlborough teremtménye, csak kevéssel azelőtt jött hozzánk; a tiszték ellenzése daczára s azért tették ezredünkbe, mint mondák, hogy kémkedjék. Nem tudom, igaz volt-e, s azt sem, ki hordta a hirt asztalunktól a főhadiszállásra, de az tudva volt, hogy Webb zászlóalja vezérestül meg volt jegyezve a fővezér fekete könyvében.

- Ha nem merte otthon feloszlatni ezredemet - szokta mondani bátor, öreg vezérünk - elhatározta, hogy az ellenséggel téteti semmivé, úgy, hogy szegény Proudfoot őrnagy veszélyes állásra jutott.

Esmond kedves ifjú grófja, a herczeg ő kegyelmessége mellett mint hadsegéd szolgálván, sebet kapott, s az újságban dícsérettel lőn megemlítve, s Esmond kapitány nevét is beküldte tábornoka, kinek kedvence volt, az előléptetendőké közt. Szíve dobogott azon gondolatra, hogy otthon bizonyos szemek, a legragyogóbbak a világon, olvasni fogják a lapot, melyben az ő csekély szolgálatai meg vannak említve, de szilárdan állott azon elhatározása mellett, hogy távol marad azok veszélyes hatásától, s az időre s távolságra bízta e körülötte még most is ólálkodó szenvedély legyőzését.

Míg távol volt Beatrixtól, nem gyötörte e szenvedély, de tudta, hogyha haza megy, láza újra előáll, ezért úgy kerülte Walcote-ot, mint a lincolnshire-i ember a mocsárt, ki bizonyosan tudja, hogy ha visszatér oda, a hideglelés ott fekszik s várakozik reá.

Mi, kik az angol párthoz tartoztunk a seregben, kik hajlandók voltunk mindent, mi Hannoverből jő, lenézni, s a választó udvarát s családját kevéssel néztük többnek, mint a parasztokat s vadembereket: kénytelenek voltunk megvallani, hogy az ifjú herczeg, ki ekkor volt először háboruban, a leggyakoroltabb katona lélekjelenlétével s bátorságával harczolt. A választó ő felsége szerencsésebb volt, mint az angol király, ki unokatestvéreivel az ellenséges táborban volt, s a nap szégyenével futni kényszerült velök. A világ legtapasztaltabb hadvezéreivel szemben, s midőn részökön is egy lángeszű tábornagy állott, tetszett nekik megvetni a tanácsot, s az előbbiekkal oly csatába bocsátkozni, mely sergök tökélyes megsemmisülésével végződik vala, a Vendôme herczeg rendkívüli ügyessége s bátorsága nélkül, ki a mennyire bátorság s lángész teheti, helyre hozta a szerencsétlenséget, melyet rokonainak, a királyi vérből származott törvényes herczegeknek czivakodása s esztelensége okozott.

- Lett volna csak Berwick herczeg a seregnél, egészen másként dőlt volna el e nap szerencséje - ennyi volt mindaz, mit szegény Holtz úr mondhatott; - s tapasztalhatta volna ön, hogy az almanzai hős össze tudja mérni kardját a blenheimi győzővel.

A foglyok kiváltása fölötti alkudozás még mindig folyt, legalább ez volt a nyilvános ürügy, mely folytonos mozgásban tartotta Holtz urat a francia s a szövetséges sereg közt. Bízvást mondhatom, hogy Wayne vezér-őrnagy egyszer majd fölakasztatta mint kémét, s csak a fővezér különös rendeletére bocsáták szabadon, s küldték a főhadiszállásra. Örökké jött, ment, s bárhol volt, mindig valami magas, de titkos pártfogás védte. Berwick herczeg, s ennek nagybátyja, a herczeg közt ő volt az izenethordó. Úgy látszott, oly jól tudja, mi történik a herczeg táborában, mint a mienkben. Ő hozott néhány tisztünknek, ezek közt a Webbéinek is, üdvözlét az angol királytól, ama nagy napon tanusított magokviseleteért s midőn, Wynendael után, tábornokunk dühöngött a fővezér hanyagságáért, azt mondta, ő tudja, mint ítélték a francia vezérek ez ütközet felől, s hogy az a megállás a wynendaeli erdő előtt volt az út, melyen a szövetségesek Lillebe vonultak.

- Oh ha a király trónjához jutna - szólt Holtz s némelyek igen örömet hallgaták őt - mennyire megváltoznék a dolgok állása! Ő felsége száműzetésének is megvan az a jó oldala, hogy

képesítve van részrehajlatlanul ismerni meg Angliát, s méltányosan itélni meg minden kitűnő embert. Nővére mindig egyik vagy másik kincssóvár-kegyencz hatalmában van, ennek szemeivel lát, s e hizelgőnek, vagy e hizelgő alárendeltjeinek ad mindent. Azt hiszi ön, hogy ő felsége, úgy ismerve Angliát, mint ismeri, mellőzne oly embert, mint Webb tábornok? A peerek házában fogna ülni, mint Lydiard lord. Az ellenség s egész Európa ismeri érdemeit, s épen e jó hirnevet nem bocsátják meg neki bizonyos nagy emberek, kik minden egyenlőséget s függetlenséget gyűlölnék. E szavak úgy voltak ejtve, hogy fülébe jussanak Webb úrnak, ki azokat igen jó néven vette, mert a mily nagyok voltak szolgálatai, senki sem becsülhette volna azokat többre, mint Webb Richmond János maga, s a Marlborough s közte levő egyenetlenség köztudomású levén, ő kegyelmessége ellenségei otthon s a seregben, kezdtek udvarolni Webbnek, s fölingerelték őt a kapzsidölyfösen parancsoló fővezér ellen. Nem sokára az oudenardei győzelem után fényes alkalom ajánlkozott Webbnek, melyet e vitéz harczos nem is szalasztott el, s mely eszközt adott kezébe, hogy otthoni hirnevét rendkívül emelje.

A savoyai herczeg az oudenardei győzelem után, mint mondák, a Marlborough tanácsa ellenére, megszállá Lille-t, a francia Flandria fővárosát, s elkezdte korunk ama legdicsebb ostromát, mely az ostrom s védelem közben elkövetett hőstetteket tekintve, csaknem magával a híres trójai ostrommal mérkőzhetik. A savoyai herczeg ellenségeskedése a francia királylyal dühös személyes gyűlölet volt, s egészen különbözött a mi nagy angol tábornagyunk nyugodt ellenségeskedésétől, kit a harcz nem hozott nagyobb tűzbe, mint egy teke-játszma, ki oly nyugodtan nyomta előre lovas-századjait, s állította ide-oda vörös dandárait, mintha egy lökést számítana ki, vagy egy lapdát akarna megcsinálni. Ha a játéknak, melyet úgy játszott, mintha megnyerése felől csaknem biztos lenne, vége volt, a legkisebb neheztelés sem maradt e tökélyes tervező szívében az ellenség ellen, míg a savoyai herczeg s a francia király közt élet-halálra folyt a harcz. Ha egyik helytt visszaverték, mint Toulonnál a múlt évben, más pontján jelent meg újra a francia határnak, s fáradhatatlan hévvel támadta meg azt. Mihelyt a herczeg sergünkhez jött, a füstölgő harczitűz föléledett s lángra lobbant. Hidegvérű hollandi szövetségeseinknek gyorsított menetekben kellett előre nyomulniok, s lassú vezérünknek ki kellett lépni tétlenségéből. A herczeg egymaga egész sereg volt a francia ellen, gyűlöletének erélye bámulatos, lankadhatatlan volt, s százezerekre ragadott el. A császári tábornagy busásan fizette vissza a francia királynak a kicsinylő lenézést, melylyel a kis tüzes savoyai abbét fogadta volt. Eugen herczegnek, ki maga is kitűnő és hirneves mint hadvezér s minden mértéken felül merész rettenthetlen volt, s a francia király sergeit vezérlő híres emberek közül csaknem a legderekabbakkal versenyezhetett, egy fegyvere volt, melyhez foghatót nem mutatott föl Franciaország, mióta a sasbachi ágyugolyó a nemes Turenne-t ellőtte, mert ellensége fejéhez sújthatta Marlborough-t, s összezúzhatta vele mint valami szikladarabbal, mely alatt a legbátrabb vezérek megfeszített erejének is meg kell semmisülni.

Az angol herczeg a lille-i iszonyú ostromban, melyet a császári Generalissimo egész haderejével s a legnagyobb erélylyel folytatott, kevés részt vett, csupán az ostrom-vonalat fedezte a burgundi herczeg ellen, a császáriak e között foglalván állást. Egyszer, midőn Eugen herczeg sebet kapott, a mi herczegünk foglalta el ő magassága helyét a futóárookban, de a császáriak ostromoltak, nem mi. Webbet és Rantzau-t egy csapattal Artois és Picardie megyékbe küldték a legszomorúbb és gyűlöletesebb szolgálatra, melyet Esmond katonai életében valaha látott. A védtelen tartományok nyomorúlt városai, melyekből a fiatal embereket a francia csapatokba sorozták, miket a telhetetlen háború évről-évre elnyelt, kegyelmünkre valának bízva, de parancsunk volt semmi kegyelmet nem adni nekik. A helységeken elaggott férfiakat, nőket s gyermekeket találtunk; bármily szegények voltak, s inségre jutottak e szerencsétlen háború költségei miatt: ki kelle rabolnunk e csaknem éhen haló nyomorultakat, kivenni az eleséget kamráikból s letépni rólok az utolsó rongyokat. A portyázás, melyre ki valánk küldve,

rablás- s öldöklésből állott, katonáink oly dolgokat míveltek, melyekre becsületes ember pirulással kénytelen visszagondolni. Sok pénzzel s eleséggel tértünk vissza a herczeg táborába, senki sem szegült ellenünk, s mégis ki merné elbeszélni, mily öldökléssel s kegyetlenséggel, mily baromi erőszakkal s zabolátlan kicsapongással csikartatott föl e szennyes zsákmány a háború ártatlan s szájalomra méltó áldozatain?

E közben, bármily hősileg folyt is Lille-nél a megszállás, a szövetségesek csak lassan haladtak előre, s midőn a Marlborough herczeg táborába értünk, az volt a hire, hogy az ostromot, nem fogja kielégítő siker koronázni, s hogy a savoyai herczeget kényszeríteni fogják az ostrom megszüntetésére. Marlborough ő kegyelmessége nyíltan kimondta e véleményt s a benne megbízók, kik közé Esmond is tartozott, olyas czélzásokat tettek, hogy a herczegnek meg vannak a maga okai, miért nem kell Lille-t elfoglalni, s hogy meg van fizetve a franczia királytól. Ha ez, mint hiszem, valóban így volt, akkor jó alkalma nyílt most Webb tábornoknak, kielégíteni a fővezér elleni gyűlöletét, gátot vetni azon gyalázatos pénzkórságnak, mely a hires herczeg egyik legaljasabb s legismeretesebb sajátsága volt, s bebizonyítani saját fényes vezéri képességét. És ha e most elbeszélendő eseménynek minden megelőző körülményeit fontolóra veszem; ha meggondolom, hogy a herczeg ő kegyelmességének valóban néhány millió arany volt ígérve azon esetben, ha Lille ostroma föloldatik; hogy a megszálló császári seregnek nem volt elesége s lőkészlete, s ha ebbeli segélyt nem kap, az ostrommal kénytelen fölhagyni; hogy a francziák, az ostromlónak eleséget szállító csapat menet-tervét pontosan tudták; hogy a fedezet a föladvattal szörnyű aránytalanságban állott, s hatszorta kisebb volt a de la Mothe gróf sergénél, mely a készlet elfogására volt kiküldve, ha bizonyos, hogy Berwick herczeg, a de la Mothe parancsnoka, szüntelen érintkezésben állott nagybátyjával, az angol fővezérrel, akkor lelkemből meg vagyok a felől győződve, hogy Marlborough herczegnek szándoka volt megakadályozni, hogy a savoyai herczegnek mulhatatlanul szükséges segély ő magasságához jusson; hogy e készletet fedező kis serget föl akarta áldozni s elárulni, mint elárulta Tollemache-t Brestnél, mint elárulta minden barátját, ha azzal pénzsóvár s nagyravágyó terveit előmozdíthatta. Azon bámulatos győzelem nélkül, melyet Esmond tábornoka egy az övének hat vagy hétszer nagyobb sereg fölött nyert, Lille ostromának meg kellett volna szünni, s azt sem kell feledni, hogy bátor, kis csapatunkat oly tábornok vezényelte, kit Marlborough gyűlölt, kire boszus volt e győzelem miatt, melynek dicsőségétől a legnyiltabb s szemérmetlenebb igaztalansággal akarta őt később megrabolni.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET.

Webb tábornok megnyeri a wynendaeli csatát.

Az ostromlók s ostromlottak Lille-nél néhány oly fényes vitézi tettet követtek el, minők csak valaha háborúban előfordultak. A francziák részén (kiknek vitézsége bámulatos volt, Boufflers tábornok nagy ügyessége s bátorsága még ellenfelét, a savoyai herczegét is elhomályosítván), említést érdemel Luxenburg és Tournefort urak merész tette, kik egy osztály könnyű s nehéz lovassal löport vittek a városba, hol az ostromlottak e tekintetben a legnagyobb hiányt szenvedték. Mindenik katona lovára egy negyven font löporral teli tarisznyát tettek, mely veszélyes készlettel terhelten megtámadták lovasságunkat, s megállották ellenök vezetett gyalogságunk tüzet, s bár e veszélyes vállalatban a legénység fele légbe röpítettett, egy részök elérte a várost, az őrizettől annyira szükséglett löporkészlettel. Egy franczia tiszt, Monsieur du Bois, szintén merész, s teljesen sikerült csinyt hajtott végre. A herczeg nagy serge, mely az ostromot fedezte, Helchinnél állott, s mivel Vendömenak szükséges volt az ostromlottak állapotáról értesülni, du Bois kapitány vállalkozott e merényre s nemcsak áthatott az ostromlók sorain,

hanem azután még nem kevesebb mint hét vízárkon úszott át, s ugyanazon úton jött vissza, úszás közben szájába fogva leveleit.

E levelekben Monsieur de Boufflers azt írta, hogy octoberig tarthatja magát s ha a szövetségesek egy szállítmányát el lehetne fogni, az ellenség kényszerülne fölhagyni az ostrommal.

Ily szállítmány készült Ostendeben, azon szándékkal, mint már említém, hogy az ostromlókhoz indíttassék, s september 27-én értesültünk (a francziák is), hogy már útban van. Ez 700, mindennemű készlettel megrakott szekérből állott 2000 gyalog s 300 lovas fedezete alatt. Ugyanakkor hagyta oda M. de la Mothe is Brüggét, s harminczöt zászlóalj gyalogsággal, hatvannál több lovas-századdal, s negyven ágyuval indult a szállítmány elfogására.

Webb vezérőrnagy azalatt Thorontba húsz zászlóalj gyalog, s három század lovasságot vont össze, s a szállítmány fedezetére s de la Mothe üldözésére indult, kinek előrenyomult előőrsével a mieink a thoronti nagy síkságon, a kis erdő s a wynendaeli kastély előtt találkoztak, mely mögött a szállítmány haladott.

Mihelyt az ellent megpillantottuk, előcsapataink megállottak, az erdőre támaszkodva, többi erőnk, a mily gyorsan csak lehetett, összevonatott s kis lovas csapatunk előre nyomult a síkság szélére, mint tábornokunk mondá, «mulattatni az ellenséget.»

Midőn M. la Mothe megérkezett, minket két sorban az erdő előtt fölállítva talált, ő is csatarendbe állította sergét, szembe a miénkkel, nyolcz sort képezvén, négyet a gyalogságból elől, a könnyű s nehéz lovasokból ugyanannyit ezek mögött.

A francziák az ütközetet szokás szerint ágyuzással kezdték, mely három óráig folyt, s ekkor megtámadták az egyesülteket az erdőben, hol föl valánk állítva. Gyalogságuk rosszul viselte magát, szuronynyal kellett volna rohannia, de a helyett tüzelni kezdett, s már első lövéseinkre zavarba jött s megszaladt. A lovasság jobban tartotta magát, s Monsieur de la Mothe még ezekkel is, kik három vagy négy annyian voltak mint mi, megnyerhette volna az ütközetet, de csak két zászlóaljunk bomlott meg egy kissé, s a francia lovasság ismételt rohamai sem nyomhatták vissza csapatainkat csak egy talpalatnyira is az erdő azon pontjára, hová tábornokunk állította őket.

A francziák, két órai csatázás után, estve felé megtörve vonultak vissza. Az ellenség, szenvedett vesztesége daczára, még háromszorta volt erősebb, mint mi, s föltenni sem lehetett, hogy tábornokunk M. de la Mothe-t üldözze vagy többet tehessen annál, hogy megtartja az erdő körül foglalt állást, melyből a francia sikertelenül próbált kimozdítani. La Mothe negyven ágyuja mögé vonult, melynek megvédésére képesebb volt lovassága, mint a mi megingatásunkra. E közben a szállítmány, mely nagyobb fontosságú volt, mint egész kis csapatunk, s melynek biztos áthaladásáért készek lettünk volna egytől-egyig elhullani, legnagyobb pontossággal haladott tova, s örömujjongások közt érte el a Lille-t ostromló sereget.

Cadogan vezér-őrnagy, a herczeg ő kegyelmességének főszállásmestere, ki Webb-el nem a legszívélyesebb viszonyban állott, kísérté a szállítmányt s pár száz lovassal épen akkor csatlakozott Webbhez, midőn már a csatának vége volt, s az ellenség visszavonulóban volt. Igen nagy készséggel ajánlkozott, hogy lovasságával a visszavonuló francziákra csap, de ereje csekély volt arra, hogy kárt tegyen bennök, s Webb, kit, mint Cadogannál idősebbet, a vezénylet illetett, úgy vélte, hogy eleget tettünk, ha megállottuk helyünket, oly ellennel szemben, ki, ha nyílt téren támadnók meg, még most is össze tudna törni, s biztosítottuk a szállítmány bántatlan áthaladását.

E szerint a Cadogan lovassága még kardját sem vonta ki, s erős magatartásával csak a francziák kedvét vette el a támadás ismétlésétől. Mivel támadás nem történt, Cadogan

estvefelé elment lovasszázadjával, a főhadiszálláson kelletvén megjelennie. A két tábornok elváláskor mérges üdvözetet váltott.

- Elég korán Roncq-ra ér, hogy vacsoránál a herceg ő kegyelmessége tányérait lenyalhassa - jegyzé meg Webb.

Legénységünk a wynendaeli erdőben tölté az éjet, s tábornokunk az ottani kis kastélyban vacsorált.

- Ha Cadogan lennék, peerségre emelkedném a mai napért, te pedig, Harry, ezredet kapnál - szólt Webb tábornok. Meg voltál említve a két utóbbi csatában, s az elsőben majd elestél. Meg foglak említeni a fővezér ő kegyelmességéhez teendő jelentésében, s ajánlak a szegény Harwood Dick megürült őrnagyi állomására. Ugyan birsz Cardonnelnek száz guinea-t fizetni? Csúsztasd kezébe, mikor holnap reggel jelentésemmel a főhadiszállásra mégyesz.

A vezérőrnagy kegyeskedett e jelentésben Esmond százados nevét különösen kiemelni, ki másnap a főhadiszállásra vitte a jelentést, s nem kissé örült, midőn ő kegyelmessége titkárától egy «Webb altábornagynak» címzett levéllel jött vissza. Azon hollandi tiszt is, kit Nassau Woudenbourg gróf, Auverquerque tábornagy fia küldött a főhadiszállásra, üdvözlő levéllel tért vissza parancsnokához, ki nagy bátorság- s ügyességgel segítette Webbet a csata alatt.

Esmond mély meghajlással s mosolygó arczczal nyújtotta át a levelet, altábornagynak szólítva Webbet, Webb a menin-i úton lovagolt kíséretével, midőn Esmond megérkezett, a körülte levő urak hallva a hirt, éljenezni kezdették, ő megköszönte, s kissé kipirult s kíváncsi arczczal bontotta föl a levelet.

«Uram! Cadogan úr épen most érkezett meg, s jelentette nekem azon csata szerencsés kimenetelét, melyet ön tegnap délután Wynendaelnél a M. de la Mothe által vezényelt hadtest ellen vívott; mit főleg az ön jeles magatartásának s elszántságának lehet köszönni. Bizonyossá teszem önt, hogy otthon igazságot fogok önnek szolgáltatni, s mindig örömmel fogom e szállítmány biztosításával tett szolgálatát elismerni.

Önnek - - M.»

- Két sor ettől az átkozott Cardonneltől, s nem több Lille bevételéért, az ötszörte nagyobb ellenség megveréséért, s oly csatáért, mely felér a legfényesebbel, mit ő valaha nyert - szólt szegény Webb úr - Altábornagy! Ezt nem ő adja. Én voltam a legidősebb vezérőrnagy. Istenemre! azt hiszem, inkább örült volna, ha csatát vesztek.

A hollandi tisztnek szóló levél francziául volt, hosszabb s szerencsekivánatokban gazdagabb, mint a Webbé.

- És ez az az ember - tört ki Webb - kit aranynyal tömnek, címekkel s tisztességekkel halmoznak el, melyeket mi szereztünk neki, s ki fegyvertársától még egy dicsérő sort is sajnál. Nem azért küzdünk-e, hogy ő gazdagságban dúskáljon? Jól van, jól, urak, várjuk meg a hirlapot. A királynő s a haza kiszolgáltatja nekünk az igazságot, melyet ő kegyelmessége megvon tőlünk. A mint szólt, harag-könyek hulltak a derék harczos arczára, miket kesztyűjével törölt le. Aztán fenyegetőleg hadonázva öklével, szólt: Istenemre! tudom, mit kívánnék a peersénél jobban!

- Ugyan mit? - kérdék néhányan.

- Mit? egy óránegyedig szép zöld gyepen lenni Churchill Jánossal, hogy az én s az ő inge közt csak két tör legyen - -

- Uram! - szólt közbe valaki.

- Nem bánom, ha meg is mondják neki. Tudom, miért kiáltott föl ön. Tudom, hogy minden szó fülébe megy, mit akármelyik tábornok kiejt a száján. Nem mondom, hogy nem bátor. Patvar vigye! eléggé bátor, de várjuk be a hirlapot, urak. Éljen ő felsége! majd igazat ad ő nekünk.

A hirlap csak egy hónap múlva jött meg hozzánk. Midőn tábornokom s tisztjei szerencsések voltak Eugen herczegnél Lille-ben ebédelni, ő magassága kegyes volt megjegyezni, hogy mi hoztuk az eleséget, illő tehát, hogy részünk legyen a lakomában. Fényes ebéd volt. Marlborough ő kegyelmessége ő magassága jobbján, Boufflers tábornagy, ki Lillet oly vitézül védte, balján foglalt helyet. A főbb tisztek mindkét részről jelen voltak, s elhiheted, hogy Esmond tábornoka e nap tündöklött; magas, nemes termete s férfias szépségű arcza őt bárhol föltünővé tette, most először tette föl az érdemkeresztet, melyet ő felsége a porosz király küldött neki győzelméért. A savoyai herczeg ő magassága a wynendael-i győzöt köszöntötte föl. Marlborough herczeg kissé nyámmogó mosolylyal itta ki poharát. A hadsegédek is jelen, s Esmond és kedves grófja együtt voltak, mint mindig, ha a szolgálat engedte. Szemben ültek a tábornokok asztalával, meglehetősen láthatták a mi ott történt. Ferike nevetett a herczeg ő kegyelmessége savanyú arczán, mert a wynendaeli eset s a fővezér magaviselete Webb iránt az egész seregben beszéd tárgya volt. Midőn Eugen herczeg fölszólalt: «Le vainquer de Wynendael, son armée et sa victoire, - s hozzá tévé - qui nous font diner à Lille aujourd'hui » (A wynendaeli győző, s serge, s győzelme! kiknek köszönjük mai ebédünket!) megcsendült a terem az örömjajtól, mert Webb urat bátorsága, nagylelkűsége s még gyöngéi is kedvelté tévék a hadseregnél.

- Szép mint Hector, s mint Paris, oly vitéz - suttogá Castlewood Ferike. Egy Vénus, egy idősecske Vénus nem tudná megtagadni tőle az almát. Állj föl Harry! A wynendaeli seregért iszunk. Ramillies semmi ahhoz képest. Éljen! Éljen!

Épen ekkor, s azután, hogy Webb megköszönte e kitüntetést, valaki egy angol hirlapot hozott be, s kézről-kézre adta. A tisztek alig várták, hogy olvashassák, otthon az anyák s nővéreknek sok bánatot szerezhetett, mert tíz év óta alig jött ki egy lap, mely valami hősi halálról, vagy fényes tettről ne értesített volna.

- Itt van ni! a wynendaeli csata, itt van az ön neve, altábornagy úr! - szólt Ferike megragadva a kis szürke papírt, melyet a katonák oly örömmel olvasnak, s felszökve székéről, a tábornokhoz ment, ki őt ismerte, s asztalánál sokszor látta szép nevető arczát, melyet mindenki szeretett, ha valaha látta. A nagy parókás tábornokok helyet adtak neki. Dohna tábornok bivalybőr kabátja fölött Webbnek nyújtotta át az újságot, ki a túlsó oldalon ült.

Szökdécselve s e tett miatt örömtől kigyuladt arczczal jött vissza. «Gondolám, örülni fog neki - sugá nekem az ifjú. Nem örültem-e én is, mikor a ramilliesi csata után nevemet a «London Gazette»-ben olvastam? Castlewood viscount önkényes katona - de, mi történik ott?»

Webb, ki az újságot olvasta, különös arczot vágott, aztán lecsapta azt az asztalra, fölugrott helyéből s szólt: «Megengedi magasságod -»

Erre Marlborough herczeg ő kegyelmessége is felszökött. «Valami tévedés van a dologban, kedves tábornok.»

- Kegyelmességed jól tenné, ha kijavítná - felelt Webb föltartva a lapot, de ötödik lévén a herczeghez, ki különben is, a savoyai herczeg, a hannoveri választó s Poroszország és Dánia küldötteivel mennyezetes emelvénnyel foglalván helyet, magasabban volt a tábornoknál, ki minden szálassága mellett sem érthette el őt.

- Várjunk - szólt mosolyogva, mintha valami jutott volna eszébe, s ezzel magát udvariasan meghajtva, kardját kivonta, s a hirlapot annak hegyére szúrva, szólt: Engedje kegyelmessége, hogy átnyújthassam.

A herczeg képe elsötétült. «Vegye el» - szólt lovászmesterének, ki háta mögött állt.

Az altábornagy magát igen mélyen meghajtva visszavonult, s kiürítette poharát. Az újság, melybe a herczeg titkára, Cardonnel küldött egy jelentést a wynendaeli győzelemről, megemlítette ugyan a Webb nevét, de a csata vezényletét s minden dicsőségét Cadogannak, a herczeg kegyenczének tulajdonította.

Webb altábornagynak, ki csaknem kardot rántott a fővezérre, e különös magaviselete sok beszédre s nem kis zajongásra adott okot, de ő haragjának első kitörése után külsőleg teljesen erőt vett indulatán, s meg volt azon elégtétele, hogy azutáni magaviselete még inkább boszantotta a fővezért, mint indulatosságának bármily nyilvános kitörése tehetne volna.

Webb úr, miután szállására visszatért s értekezett főtanácsadójával, Esmondal, ki most már teljes bizalmát birta, s baráti, csaknem fiúi viszonyban állt tábornokával, következő levelet írt a fővezér ő kegyelmességéhez:

«Kegyelmességed érteni fogja, hogy váratlanul elolvasva a «London Gazette»-t, melyben Cardonnel úr, a kegyelmességed titkára, Cadogan vezérőrnagy nevét említi meg, mint azon tisztét, ki a közelebbi wynendaeli ütközetben vezényelt, a csatát megnyert tábornok mindent inkább érezhetett, mint örömet.

«Kegyelmességed tudni fogja, hogy Cadogan úr nem is volt jelen a csatán, bár annak végén megjelent lovasszázadjával, s a fölötte álló tiszt vezénylete alá állott. S minthogy a wynendaeli ütközetnek, melyben Webb tábornok volt szerencsés vezényelhetni, az volt eredménye, hogy Lille kezünkre került, hogy Brüsszel fölszabadult a bajor választó által vezényelt megszállástól, hogy két nagy város, Gent és Brügge, mely tavaly árulás által az ellenség hatalmába jutott, most hozzánk újra visszakerült: Webb tábornok nem teheti, hogy ily siker s szolgálattal járó tisztességről, a Cadogan úr vagy bárki más javára, lemondjon.

«Mihelyt az idei hadműveletek megszűnnek, Webb altábornagy szabadságért fog folyamodni, hogy a serget elhagyhassa, s parlamenti helyére térhessen vissza, hogy ott, mint ezennel a fővezér ő kegyelmességének jelenti, ügyét a képviselőház, a haza, s ő felsége elé terjeszse.

«Buzgóságában, hogy a kegyelmességed titkára Cardonnel úrtól származott hamis hirlapi közlés mielőbb kijavíttassék, Webb tbnk, mivel a fővezér ő kegyelmességét a köztük ülő urak miatt el nem érhetette, kardjára tűzte a hamis közleményt hozó hirlapot, hogy annál hamarabb jusson az a Marlborough herczeg ő kegyelmessége kezébe, ki bizonyára óhajt serge bármelyik tisztjének igazságot szolgáltatni.

«Webb tbnk jobban tudja kötelességét, mintsem főlebbvalójával szemben fegyelmetlenségre gondolhatna, vagy hogy hadjárat alatt, kardját más, mint ő felsége ellenségei ellen akarná használni. Engedélyt kér tehát, hogy mihelyt a katonai szolgálat engedi, Angliába térhessen vissza, s magával vihesse a Webb ezredbeli Esmond kapitányt, ki mellette mint hadsegéd működött, az egész csata alatt jelen volt, s megjegyezte saját óráján az időt, midőn Cadogan úr a csata után megérkezett.»

A fővezér, nem tagadhatta meg ez engedélyt s nem vehetett tudomást a levélről, bár az a legsértőbb kifejezésekbe volt burkolva. A hadsereg fele hitte, hogy Gent és Brügge árulás miatt estek el, mihez sergünkben némelyek igen jól értettek; hogy a fővezér, ha teheti vala,

nem segíti a Lille-t ostromló serget, s általában ez évben nem harczolt volna, ha a savoyai herczeg nem kényszeríti reá. De ha már a harcz elkezdődött, Marlborough herczeg, saját hírnevéért, úgy küzdött, mint senki jobban a világon, és ekkor semmi vesztegetés sem bírhatta rá, hogy az ellenséget meg ne verje.¹⁵

Azonban az alárendelt tisztetek karolták föl az ügyet, s a fél sereg hajba kapott volna, ha a huzalkodásnak vége nem szakad. Cadogan tábornok értésére adatta Webbnek, hogyha akarja, ő kész kiállani vele. Büszke tábornokunk mindig igen is szívesen fogadta az ilyes kihívást s csak nagy nehezen vehettük reá Webbet azon válaszra, hogy neki nincsen semmi vitája Cadogan úrral, ki tökéletes lovagiasan viselte magát, hanem csak azon emberekkel a főhadiszálláson, kik róla hazug híreket koholtak. Cardonnel úr elégtételt ajánlott Webbnek, ez azt izente neki, hogy pálczája készen áll a Cardonnel úr szolgálatjára, s hogy az egyedüli elégtétel, mit tőle kíván, de megnyerni nem sok reménye van: az igazság. A Webb törzstisztjei s a vezér közvetlen környezetebeli készen állottak az összetűzésre, s innen eredt az egyetlen párbaj, melyben Esmond mint vívó vett részt, s ez is inkább azon boszúvágyból származott, hogy egy régi méltatlanságot visszatöröljön.

Mohun gróf, ki a lord Macclesfield testőr-lovas ezredében csapatot vezényelt, e hadjáraton a herczeg mellett lovagolt. Ez időtájt a legveszettebb híre volt; Spanyolországban megint gyilkos párbaja volt; megházasodott, s odahagyta nejét; játékos, elvetemült s kicsapongó életet folytatott. Épen az oudenarde-i ütközet előtt jött a sereghez, s Esmond attól tartott, hogy Castlewood Ferike, mihelyt megtudja megérkezését, azon lesz, hogy fölkeresse s megölje. Ferikének az oudenarde-i csatában kapott sebe meggátolta találkozásukat, de ez nemsokára be fogott gyógyulni, s Esmond naponta remegett, hogy valami véletlen össze találja hozni a fiút e hirhedt gyilkossal. Lilleben a Handyside ezred tisztiasztalánál csakugyan találkoztak, a vezénylő tiszt nem tudván a két úr közti ellenségeskedést.

Esmond kilencz éve nem látta Mohun gyülölt, de szép arcát, a mióta t. i. azon végzetes éjjel Leicester-Fielden találkoztak. Most bűn- s szenvedélytől el volt torzulva, oly ember aggódó kifejezése ült rajta, kinek három gyilkosság s ki tudja hány gyalázatos tett, csábítás s bűn nyomja lelkiismeretét. Mélyen s betegesen hajtá meg magát, midőn gazdánk rendre bemutatott egymásnak, s azzal elhúzódott. Castlewood Ferike csak ekkor ismert reá, annyira el volt változva. Ő igen jól ismerte a fiút.

Érdekes volt e két embert látni, különösen az ifjút, kinek arcza lángba borúlt, mikor a másíknak gyülölt nevét meghallotta, s rossz francziaságával s bátor gyermeki hangján monda, hogy: «régóta alig várta, hogy Mohun gróffal találkozassék». A másik csak meghajtotta magát, s azzal ment. Meg kell neki adnom, hogy nem akart belekötni az ifjúba.

¹⁵ Nagyatyánk gyülete Marlborough herczeg ellen e hadjárat egész előadásában kitünik. Mindig a mellett maradt, hogy a herczeg a legnagyobb áru, a legkitünőbb katona, kiről a történelem emlékezik, s állította, hogy a háború alatt két kézzel fogadta a megvesztegetéseket. A marquis úr (mert így hívhatjuk őt e helyt, bár mindig Esmond ezredes néven volt ismeretes), sok esetet beszélt, minek nem adott helyet önéletiratában, s mit barátjától, a nem mindig jól értesült jezsuitától hallott, ki erősítette, hogy Marlborough hét millió aranyat várt a ramilliesi csata előtt.

Nagyanyánk beszélte nekünk gyermekeknek, hogy midőn nagyatyám először tette tiszteletét a herczeg ő kegyelmességénél, ez hátat fordított neki, s azt mondta a herczegnőnek, ki elbeszélte a chelseai özvegy grófnőnek, ki később közölte Esmond ezredessel: «Esmond Tom fátya a reggel nálam volt tisztelkedni, olyan akasztófa virág kinézése van, mint semmirekellő apjának», mely kifejezést nagyatyám sohasem bocsátott meg. Ellen- s rokonszenveihez egyenlő szívóssággal ragaszkodott, s rendkívül részrehajló volt Webb iránt, kinek pártját fogta az ünnepeltebb fővezér ellenében. A Webb tábornok arczképe most nálunk, Castlewoodban van. Va. Rachel.

Esmond az asztalnál kettőjük közé ült. - «Eb-a! - szólt Frank - miért foglalod el nálad magasabb rangú ember helyét? Mohun grófnak utánam kell következni. Én Mohun gróf mellett akarok ülni.»

Esmond megsúgta Mohun grófnak, hogy Feri Oudenardenál lábán sebet kapott, s kérte, legyen elnéző. Egy ideig elég elnéző is volt, s nem vette föl az ifjú Castlewood ellene irányzott sértegetéseit, míg többszöri poharazás után Mohun grófnak kissé fejébe nem ment a bor.

- Távozni akar, mylord? - kérde Esmond, kérve őt, hogy hagyja oda az asztalt.

- Istenemre nem - felelt a gróf. Senki kedvéért el nem megyek - ekkor már ki volt pirulva a bortól.

A társalgás a tegnapi dolgokról folyt: Webb meg akart verekedni a fővezérrel; Webben méltatlanság esett; Webb a legbátrabb, legszebb s leghiúbb ember az egész világon. Mohun gróf nem tudta, hogy Esmond a Webb hadsegéde. Nehány esetet kezdett elbeszélni a tábornok kisebbitésére, melyeknek az Esmond mellett ülő Castlewood ellent mondott.

- De ezt már tovább ki nem állhatom - pattant föl Mohun gróf.

- Én sem, gróf úr! - szólt Esmond fölállva helyéről. - Az eset, mit Mohun gróf Webb tábornokról beszélt, hamis! ismétlem uraim! hamis - s ezzel mélyen meghajtva magát Mohun gróf előtt, egyetlen szót sem szólt többé, hanem odahagyta az ebédlőt. Ilyesmi az akkori katonaságnál elég gyakran fordult elő. A ház mögött kert volt, az egész társaság rögtön ott termett, s két percczel azután, hogy az Esmond szavai elhangzottak, a két gentleman levetette kabátját, s villogott a kardok éle. Ha Esmond kapitány, mint teheti vala, más világra küldi Mohunt, egy gazember elvette volna büntetését, s nem egy gázságnak vétetett volna eleje; de mely ember büntetheti embertársát? Becsületemre állítom, hogy egyedüli szándékom a volt, hogy lehetlenné tegyem Mohun grófnak - Ferivel összetűznie, s vívásuk eredménye az volt, hogy néhány fordulás után, a gróf oly sebbel ment haza, mely miatt három hónapig nem emelhetette föl a jobb kezét.

- Oh Harry! miért nem ölted meg a nyomorultat! - kérde az ifjú Castlewood. Nem járhatok mankó nélkül, de lóháton kiállhattam volna vele kardra vagy pisztolyra. - De Esmond Harry azt felelte, hogy «jobb, ha senkinek, még e hitványnak élete sem nyomja az ember lelkét;» e három perczig sem tartó esemény után az urak visszatértek borukhoz, Mohun gróf pedig szálására, hol seblázt kapott, melybe, ha belehal, sok gonosztette elmaradt volna. S csakhamar e történet után Esmond Harry s tábornoka a táborból Londonba indultak, hol némi hírnév előzte meg a kapitányt, mert a chelsea-i Castlewood grófnő ő nagysága úgy fogadta Esmondot, mintha hódító hős lett volna. Nagy ebédet adott Webb tábornok tiszteletére, kinek székét borostyánnal koszorúzták föl, Harry egészségére pedig poharat köszöntött, melyhez szíves tábornokom maga nyújtá, kegyesen, a legkedvezőbb adatokat; a grófnő azután, legalább negyven kocsiban szállíttatta a csöcseléket, hogy éljenezzék meg tábornokunkat a képviselőházból kijöttekor, azon nap, mikor a parlament köszönetet szavazott neki a megnyert csatáért. A csöcselék éljenezett s tapsolt neki, épúgy, mint az előkelő társaság, nagyszerű volt látni őt, a mint kalapjával köszönetet, hajlong s kezét érdemkeresztjére teszi. Webb bemutatta Esmondot St. John úrnak, s nagys. Harley Róbert Esquire-nak, midőn e két úr közt lépdelve jött ki a képviselőházból, s szíves volt igen hizelgőleg nyilatkozni Esmond úr magaviseletéről az utolsó három hadjárat alatt.

St. John úr, ki a legmegnyerőbb ember volt, kit valaha láttam (kivéve mindig a páratlan Castlewood Ferikét), azt mondta, hogy Steele kapitánytól hallott már Esmond úrról, s arról is, hogy mint segítette Addisont, a híres «Hadjárat» című költemény megírásában.

- Oly nagyszerű mű az, mint maga a blenheimi győzelem - jegyzé meg Harley úr, ki mint műítész s tudomány-pártoló nagy hirben állott, s talán igaza lehet, bár a mi engem illet, azt hiszem, hogy van benne húsz szép sor, a többi pedig mind közhely, s hogy Addison úr hymnusa többet ér ezer ily költeménynél.

Az egész város méltatlankodott azon igazságtalan bánáson, melylyel a herczeg ő kegyelmsége Webb tábornagyot illeté, s hangosan nyilatkozott a képviselőház köszönet-szavazata mellett, a wynendaeli győzelemért. Annyi bizonyos, hogy ama szerencsés fegyvertény eredményezte Lille bevételét s a francia király megalázását, kire, mint mondák: inkább hatott e nagy város elvesztése, mint sergeinknek fölötté nyert minden addigi győzelmei. S azt hiszem, hogy Webb úr nagy örömeiben e győzelem fölött nem csekély része volt azon gondolatnak, hogy Marlborough elesett a francia királytól azon esetre ígért nagy összegtől, ha az ostrom abban marad. A herczeg ellenségei az ajánlott pénznek mennyiségét is meghatározták, s a derék Webb hahotázott azon gondolatra, hogy nemcsak a francziát, hanem Marlborough-t is megverte, s elfogott egy három millió francia koronásból álló szállítmányt, mely útban volt a Generalissimo feneketlen zsebei felé. Midőn a tábornok neje a király társalgó-termébe ment, a tory-hölgyek körüle sereglettek üdvözléteikkel, úgy, hogy az ő kísérete nagyobb lett, mint a Marlborough herczegnőé. A tory-pártfőnökök lakomákat rendeztek a tábornok számára, kit, mint a herczeggel egyenlő katonai képességű férfiút magasztaltak, s meglehet, hogy az érdemdús katonát eszközüknek használták míg ő azt hitte, hogy csak vezéri érdemeit tüntetik ki s méltányolják. Esmond úr, mint a tábornok hadsegéde s kedvencz tisztje, maga is osztakozott némileg vezére népszerűségében, be lőn mutatva a királynőnek, s hálás vezére kérésére alezredesi rangra emelkedett.

Bizonyosak lehetünk, hogy volt egy család, melynek körében Esmond minden szerencséje oly őszinte örömet s büszkeséget szerzett, hogy a maga részéről ő is hálát adott a gondviselésnek, hogy őket ily boldoggá teheti. E szerető barátainak Blenheim s Oudenarde csak jelentéktelen mozzanatoknak tetszetek azon háborúban, melyre a wynendaeli győzelem tette föl a koronát. Esmond úrnője nem fáradott bele a hadi események hallgatásába, s azt hiszem, Webb tábornok neje féltékeny lett reá, mert férje mindig Kensingtonban volt, s beszélt a kellemes tárgyról. A mi hadsegédét illeti, ennek, bár kétségkívül személyes hiúságának is jól esett az a kis hirnév, melyet a jó szerencse szerzett neki, főleg azért volt az becses (most megmondhatja, mert e dicsőséget rég túlélte), mivel úrnőjének tetszett, s mindennek fölött, mivel Beatrix méltányolta azt.

Mi a chelseai vén özvegyet illeti, nem volt Angliában öreg asszony, ki inkább örült s begyesebb lett volna, mint ő. Esmondnak ő nagysága házában volt szállása, s a cselédeknek meg volt hagyva, hogy őt uroknak tekintsék. Esmonddal vendégségeket adatott, melyeknek költségeit maga viselte, s oda volt örömeiben, ha elázott vendégeit kocsin kellett hazavinni. Le kellett vétetnie arczképét a grófnő számára, s Jervas úr le is festette őt vörös kabátban, mosolyogva egy bombán, mely a kép egyik szögletében szétpattant. Megvallotta, hogy addig nem fog nyugodtan meghalni, míg Esmond valami nagy házasságot nem tesz, s mindig hozta Chelsea-be a szép arcú s szép vagyonú kisasszonyokat, hogy válaszszon közülök az alezredes. Harry mosolyogva gondolta el, mennyire másként van most neki dolga, mint régen, atyja életében, midőn mint reszkető apród állott a grófnő előtt, ő nagysága mosdó-medenczéjével, s a vizes-kannával, vagy mikor a kocsilépcsőn hajlongott. Az egyetlen hiba, mit a grófnő most benne talált, az volt: hogy józanabb életű, mint egy Esmondhoz illenék, s nincs kedve sem legényével vitetni magát ágyba, sem valami st. james-i vagy covent gardeni szépségnél feledni szívét.

Mit jelent a szerelmi hűség, s honnan ered? Oly kedélyállapota a férfinak, mely inkább magától függ, mint a nőtől. Szeretjük, hogy szeretünk; tulajdonkép ez az egész. Ha Jankát nem láttuk volna, Katit láttuk s imádtuk volna. Tudjuk, hogy imádoztaink nem jobbak sok más nőnél, nem szebbek, nem érényesebbek, nem szellemdúsabbak. Nem ez okokból szeretünk valamely nőt, s tudomra nem is valami sajátságos jelesség, vagy báj miatt; ép úgy kívánhatnók, hogy valamely hölgy a legmagasabb legyen a világon, hasonló a shropshire-i óriás nőhöz,¹⁶ mintsem bármely más tekintetben példány legyen, mielőtt szeretni kezdtünk. Esmond imádoztjának, bájain kívül, ezer hibája volt; ő ezeket is ismerte; uralkodni-vágyó, könnyelmű, változékony, tettető volt, s jelleméből minden kegyelet hiányzott; mindenben, még szépségében is ellentéte volt anyjának, ki a legáldozatkészebb s önzéstelenebb nő volt. Esmond, azon első perczen kezdve, hogy a walcote-i lépcsőn meglátta, tudta, hogy szereti Beatrixet. Lehetek jobb nők, neki csak ez kellett. Más nővel nem is gondolt. Talán mert ragyogó szépség volt? Bármily szép is volt, Esmond elégszer hallott társaságokban oly véleményt, hogy a Beatrix anyja épen oly fiatal mutat, mint leánya, s az a szebb kettőjük közt. Miért rezgett Esmond füleiben oly kellemesen az ő hangja? Közel sem tudott oly szépen énekelni, mint Nicolini vagy Tofts kisasszony, sőt hamisan énekelt, s mégis inkább kívánta hallani őt, mint szent Czecciliát. Nem volt finomabb arczbőre, mint Steelené asszonyságnak (Dick nejének, ki szegény Dicket papucskormány alá szorította), s mégis látása elvette Esmondnak szeme világát, s ha behunyta szemeit s csak reá gondolt is, ép úgy elkábította. Társalgása ragyogó s élénk volt, de össze sem hasonlítható szellemdús anyjáéval, ki, ha jó kedve volt, a legelmésebb megjegyzéseket tette; mindemellett hallani őt s vele lenni, a legnagyobb élvezete volt Esmondnak. A napok röptek tőle e hölgyek társaságában, s alig vette észre, mikép? Kitárta előttök lelkét, mit más társaságban soha sem tehetett, miért is közönséges fekete vérűnek, fenhéjázónak s hallgatagnak tartották. E társaság élvezetesebb volt neki,¹⁷ mint a legnagyobb szellemeké. Az Isten bocsássa meg neki, a mennyit a chelsea-i özvegynek hazudozott, csakhogy ürügyet kaphasson a Kensingtonba menetelre: dolgát a parancsnoksággal, melyet ő gondolt ki; találkozását a tábornokkal, s mindazon reggeli elfogadásokat az udvarnál s államférfiaknál, melyeken nem jelent meg; s hogy írta le, hogy vasárnap a Saint-James palotában van a királynő születésnapján, kinek volt új ruhája, hány kocsi állott az utcán, míg Harley úrnál a reggeli tisztelgés folyt, hány palaczk bort volt szerencséje St. John úrral meginni a «Kakáo-fánál», vagy a Garteren Walpole és Steele urakkal.

Esmond Beatrix kisasszony tizenkétszer is állott azon a ponton, hogy nagyszerű házasságot tegyen, mint az udvari gonosz nyelvek beszéltek, de Esmond e mende-mondának soha sem adott hitelt, s három évi távollét után, ha nem is egykori örült szerelmével, de egyedül érte sóvárgó kebellet tért vissza, mindig remélve, mindig előtte térdelve, s szívét, hogy ez ifjú hölgy elfogadja, tenyerén hordozva. Most már 1709-et számláltunk. Beatrix közel huszonkét éves volt, három évet az udvarnál töltött, s még mind nem volt férjnél.

- Nem, mintha nem kérték volna - szólt Castlewood grófnő, a szeretet éles pillantásával tekintvén be Esmond szívébe - de ő nem akar közönséges házasságot tenni, Harry, nem akar úgy menni férjhez, mint én óhajtanám; s azon férfiúnak, kit fiamnak szeretnék nevezni (s Esmond Henrik tudja, hogy kit értek), úgy teszek legjobb szolgálatot, ha nem sürgetem ügyét. Beatrix oly önfejlő, hogy annak, mire rávenni akarnám, bizonyosan ellenszegülne. Ki őt

¹⁶ Nem így szeret a nő. Esmond ezredes megvallotta, hogy az egyen kívül, húsz nőbe is belebolondult! Rachel.

¹⁷ S bizonyosan ilyen volt az övé is nekik, ezerszer meg ezerszer élvezetesebb, mert ki volt hozzá fogható? R.

elveszi, nem lesz boldog vele, hanem, ha valami nagy ember, s magas állásba helyezheti őt. Beatrix a bámultatást inkább szereti, mint a szerelmet, s mindenek fölött uralomra vágyik. Hogy miért beszél így az anya gyermekéről? Ön is fiam nekem, Harry! Önnek ismernie kell nővérét. Azt hittem, ki fog gyógyulni szenvedélyéből - tevé hozzá mylady gyöngéden. Mint tudja, mások kigyógyulnak belőle. De látom, ön még mind oly rajongó, mint valaha volt. Mikor az ön nevét olvastuk a hirlapban, szót tettem önért, szegény gyermekem. Valóban, szegény gyermek! Ön nemsokára komoly, öreg úr, s én is már öreg asszony vagyok. Az ön hirneve nagyon tetszik neki, s személyével is meg van elégedve. Elismeri, hogy eszes, ügyes, jó nevelésű férfi, s sokkal természetesebb, mint a finom udvari emberek. De ez még nem elég. Neki fővezér kell, s nem ezredes. Ha herczeg kérné meg, elhagyná a grófot, kinek eligérkezett. Ezt már régen megmondtam önnek. Nem tudom, szegény lányom, hogy lehet ily világias?

- A férfiú nem adhat többet s jobbat, mint mindenét! - felelt Esmond. - Ezt birja tőlem Beatrix. Esküszöm, hogy csekély hirnevemmel csak azért törődtem, mert hívé, hogy neki örömet fog szerezni. Mit bánom én, hogy ezredes, vagy tábornagy vagyok-e? Azt hiszi nagysád, gondol valaki néhány évtized múlva a mi mostani bolondos címekkel?

- Óhajtottam egy kis hirre tenni szert, mit ő fejdíszén viselhessen. Ha valami becsesebbel bírnék, azt adnám neki. Ha életemet kívánja, odaadom. Ha másé lesz, azt mondom urának: «áldjon meg az ég.» Nem dicsekedem s nem sopánkodom. Meglehet, hogy hűségem dőreség, de nem tehetek róla. Szeretem őt. Kegyed ezerszerte jobb, a leggyöngédebb, legszebb s kedvesebb nő a világon. Bizonyára én ép úgy látom Beatrixnek minden hibáit, mint kegyed, kedves grófnőm. De ő az én végzetem. Nem elviselhetetlen. Ha nem is kapom meg őt, nem fogok azért meghalni. Azt hiszem, úgy se lennék boldogabb, ha kezét megnyerném. «Que voulez vous?» mint a chelsea-i grófnő szokta mondani, «Je l'aime.»

- Bár elfogadná önt - szolt Esmond kegyes úrnője, kezét nyújtva neki. Harry megcsókolta a fehér kezét, mely a világon a legszebb gödrös kis kezecske volt, s Castlewood grófnő, bár közel a negyvenhez, tíz évvel fiatalabbat mutatott. Csókolta s fogta fehér kezét, míg a beszélgetés folyt.

- Miért hallgatna meg engem? - kérde Harry. - Tudja, mit akarnék neki mondani: hogy közel s távolban rabja vagyok. Legyen, hogy semmiért adtam el magamat. Jól van, magam választottam ez árt. Vagy semmit, vagy mindent érek.

- Ön oly kincs - mondá kegyesen Esmond úrnője, hogy azt hiszem, a nő, a ki ön szerelmét birja, egy királlyal el nem cserélné azt. Falusi asszony vagyok s nem mondhatok mást, mint hogy a városiak nagyravágását nyomorultnak találom. Engem nem ragadott ámuló tiszteletre a Marlborough herczegnő rangja s pompája, s nem is ijedtem meg semmitől - tevé hozzá hamis mosolylyal - csupán haragjától. Hallom, hogy vannak udvari hölgyek, kik halálra busulják magokat, mivel ő felsége hidegen néz rájuk, s előkelő urak, kik od' adnák egyik lábukat, csak hogy a másikon térdszalagot hordhassanak. E világiasság, mit föl nem foghatok, vele született Beatrixszel, ki szolgálatának első napján kész udvarhölgy volt. Mintha nővérek volnánk, s némi tekintetben ő az idősebb. Azt mondja, az én szellemem alatt járó. Én nevetek, s azt felelem, hogy ő hat lovas kocsit imád. Nem tudom lebeszélni nagyravágásáról. Neki nem az a természete, mint nekem, hogy közönyös legyen a rang s gazdagság iránt. Mit érnek azok, Harry? s meddig tartanak? A mi hazánk nem itt van. Mosolygott, a mint ezt mondta, s az angyalhoz hasonlított, ki csak látogatóba jött a földre. - A mi hazánk ott van, hol az igazak vannak, hová bűneink s gondjaink nem mehetnek be. Atyám ugyan sokszor megczáfolt s azt szokta mondani, hogy igen sokat várok az égtől. De nem tehetek természetemről, s a mint napról-napra vénülök, mind makacsabb leszek elveimhez, s minthogy én is úgy szeretem gyermekeimet, mennyei atyánk bizonyára ezer meg ezerszerte inkább szeret bennünket.

Találkoznunk s boldogoknak kell lennünk ott fenn. Úgy van, ott találkozunk, ön, gyermekeim, s drága férjem. Tudja-e Harry, hogy uram halála óta mindig úgy képzelém, hogy szerelme visszatért, s azóta el sem váltunk. Talán most is itt van ő, Harry, azt hiszem, itt van. Meg vagyok győződve, hogy bűnei meg vannak bocsátva, még Atterbury úr is fölloldozta őt, s ő is megbocsátva halt meg. Oh, mily jó szíve, mily nemes lelke volt! Csak tizenöt éves, s gyermek voltam, mikor nőül vett. Mily jó volt, hogy hozzám leereszkedett! Mindig jó volt a szegények s alázatosak iránt! - Ekkor hirtelen megállott s oly sajátságos kifejezés ült arcán, mintha szemei égbe néztek s meglátták volna ott mylordot, aztán elmosolyodott s kissé nevetett. - Nevetek, midőn téged látlak, férjem - szólt a grófnő - ha eljössz, úgy tetszik, mintha sohasem távoztál volna. - Az ember leírhatja szavait s emlékezhetik reájok, de hogy lehetne, zenénél édesebb hangját leírni?

Az ifjú gróf nem jött haza a hadjárat végével; azt írta, hogy a katonai szolgálat Brüsszelhez köti. Valóban azt hiszem, hogy Madame de Soissonsnek, a savoyai herceg imént elhalt anyjának kíséretéhez tartozó bizonyos hölgy ostromlásával volt elfoglalva, ki, mint a flandriai várak, a háború folytában számtalanszor foglaltatott el, vétetett újra be, s most francia, majd angol vagy császári kézen volt. Esmond úr természetesen nem vélte helyesnek Castlewood grófnőt az ifjú szeleburdi dolgairól fölvilágosítani, s a Mohun gróffal vitt párbajról sem szólt semmit, tudván, mily iszonyatos e név úrnője előtt. Feri nem sok időt s pénzt vesztegetett tollra s papírra, s midőn Harry, tábornokával, hazajött, csak két sort írt anyjának, melyben tudatta evvel, hogy sebe gyógyulófélben van, hogy nagykorúsági ünnepélyét jövő évben meg akarja tartani, hogy a fentemlített kötelesség Brüsszelben fogja őt tartani, s hogy Harry bátyja majd elbeszéli a többit.

Brüsszelből azonban, egy hosszú s tömött levelet írt, tudva, hogy Castlewood grófnő mindig mily jó néven vette, ha neki a híres december 29-dike körül írnak, lehet, hogy e levelében említette a Mohun esetét, mert midőn Esmond mindjárt az újév elején úrnője látogatására ment, nagy csodálkozására ez s lánya elibe mentek s üdvözölték őt, sőt utánok a chelseai özvegy is, kit kocsija épen az imént szállított a réteken át Kensingtonba. E kitüntetés után a két Castlewood hölgy részéről - mondom - az özvegy fényesen öltözve, nagy, magas, Jakab király idejebeli fejkével, mit soha el nem hagyott, előlépett s szólt: «Henrik öcsém, egész családuktól összegyűlt megköszönni nemes magaviseletét a ház feje iránt» - s ujjával, pirosított képére mutatott, figyelmeztetendő Esmondot, hogy ott egy csók elragadó élvezetét kell éldelnie. Miután Harry az egyik pofáját megcsókolta, az özvegy a másikat tartotta oda. «Kedves Harry! vegye köszönetünket nemes magaviseletéért» - szólt a más két hölgy, mintegy kart képezve, ekkor aztán megtudta Harry, hogy a lille-i párbaj fülébe jutott rokonainak. Jól esett hallania, hogy mindnyájan mint családtagot üdvözlik őt.

Az ebédlő asztalait nagy vendégségre terítették meg, s a hölgyek dísz-ruhába voltak öltözve, a chelseai özvegy a legmagasabb tornyot tette föl, a grófnő ő nagysága is letette a gyászt, s szépen s boldogan nézett ki, à ravir, az udvarhölgyet pedig azon természetes báj övedzé, mely őt mindenütt kitünteté, gyönyörű keblén a francia tiszt érdemjele csüngött, mit Ferike a ramilliesi győzelem után haza küldött.

- A mint látja, ünnep van ma nálunk - szólt Beatrix, kegyteljesen nézve brilliánt csillagjára - s feltettük érdemjeleinket. Nem bájolóan néz ki anyám? Én öltöztettem föl. - Valóban az Esmond kedves úrnője, ki elpirult, midőn az ifjú reá nézett, szép szőke hajával s divatos, izlésteljes öltözkéivel úgy vette ki magát, mint valami jónövésű s szép arcú husz éves lány.

Az asztalon egy szép kard volt, piros bársonyokkal, szép metszetű ezüst markolattal, s bojt helyett kék szalaggal. «Mi ez?» - kérde a kapitány odalépve, hogy szemügyre vegye.

Beatrix kisasszony a kardhoz lépve, szólt: «Térdeljen le, lovagunkká üdjük önt vele» s megforgatva azt a kapitány feje fölött, folytatá: «az özvegy grófnő adta a kardot, én a szalagot, anyám pedig a rojtot varrta föl reá.»

- Kösd föl e kardot derekára, Beatrix! - mondá anyja. - Ön a mi lovagunk, Harry, a mi hű lovagunk. Fogadja egy anya köszönetét s imáit, mivel megvédte fiát, kedves, drága barátom. Többet nem szólhatott, s még az özvegy is meg volt hatva, mert egy pár lázadó köny sajnos barázdákat szántott azon ránczos öreg rózsák között, melyek megcsókolása csak imént volt megengedve Esmondnak.

- Legkedvesebb Ferikémtől - mondá a grófnő - három nappal azután, hogy ön Steele barátját látogatni Hamptonba ment, levelet kaptunk, melyben megírt mindent, a mit ön tett, s azt is, hogy mily nemesen vetette ön magát fiam - s a - ama - nyomorult közé!

- S mától fogva fiamnak fogadlak - szólt közbe az özvegy - s óhajtanám, javadra, Esmond fiam, bár gazdagabb lennék - tevő hozzá egy kézmozdulattal, s midőn Esmond kötelességszerűleg ő ladysége elibe térdelt, ez a mennyezetre emelte szemeit (az aranyozott csillárra, melyben a nagy társaság miatt tizenkét gyertya égett), s e tájékról áldást kért imént örökbe fogadott fiára.

- Kedves Ferikém - szólt a másik grófnő - mennyire szereti a katonai pályát! Nagyon neki feküdt az erődítés tanulmányozásának. Bár itt volna szegény! Castlewoodon fogjuk jövő évben nagykorúsági ünnepélyét megülni.

- Ha a hadjárat engedi - jegyzé meg Esmond.

- Soha sem féltem őt, mikor ön vele van - felelt az anyja. Tudom, hogy Henrikem megvédi őt mindig.

- De a jövő évig meg lesz a béke, mi bizonyosan tudjuk - szólt közbe az udvarhölgy. - Marlborough herceget elbocsátják, s azt a kiállhatatlan hercegnőt elcsapják minden hivatalából. Most ő felsége szólni sem akar hozzá. Láttá őt Bushy-ban, Harry? dühben van, nőstény oroszládként kóborolja be a sétányt, s vájja ki az emberek szemeit.

- S Anna hercegnő el fog küldeni valakiért - szólt az özvegy, elővéve s megcsókolva emlékjegyét.

- Láttá-e Oudenarde-nál a királyt, Harry? - kérdé úrnője, ki csökönyös Jakab-párti volt, s ép oly kevésse gondolt királyának, mint Istenének megtagadására.

- Csak az ifjú hannoverait, St. George lovagot láttam - felelé Esmond.

- A királyt, uram, a királyt - igazítá ki a két grófnő s Beatrix kisasszony, ki tapsolt kezeivel, s fölkiáltott: «Vive le Roy.»

Most dörgő csattanás történt, melytől az ajtók csaknem benyiltak. Három óra volt, érkeztek a vendégek, s a legény épen Steele kapitányt s nejét jelentette be.

Steele kapitány és a kapitányné asszonyság, kik legelőször érkeztek meg Kensingtonba, Hovel at Hampton Wick-i mezei lakukból jöttek, «s nem Bloomsbury Square-i házukból,» mint Steele úrnak gondja volt tudatni a hölgyekkel. Valóban, Harry aznap reggel jött el Hamptonból, s hajba kapva hagyta a házaspárt, mert a szobából, hol nem a legtisztább ágyban hált, s hol a saját ágyában levő társaság s a szomszéd szobában történő pörlekedés ébren tarták, estve és reggel is hallhatta a prédikációkat, melyeket Steele asszonyság szokott szegény Dicknek tartani.

E leczkézések esténként nem nagyon nehezére estek a bűnösnek, mert Dick pikós volt, s ilyenkor semmi pirongatás sem zavarhatta meg jószívűségét. Esmond úr hallotta, hogy Dick

olyan ittas modorban, mely a punci és claret kifolyása, édesgette szerelmes gerlőjét, beszélt vele, s kérte, jutna eszébe, hogy a szomszéd szobába' egy j-j-jeles kato'atist van, ki meghallhatja nye'velését. Neje e figyelmeztetés dacára is pörölt tovább, részeg bolondnak szidta férjét s csak a kapitány korholása vetett véget szónoklatának.

Reggel a szerencsétlen áldozat főfájásra s öntudatra ébredett, s az esteli párbeszéd újra elkezdődött. - «Miért hívsz magadhoz kapitányokat ebédre, ha egy guinea sincs a háznál? Hogy tudok én ebédet adni, ha te engem egy garas nélkül hagysz? Hogy mehetek Kensingtonba czankózni, sárga atlasz viganómmal, abb' a fényes társaságba? Nincs egy tisztességes ruhám, mit magamra vegyek, nekem soha sincs», s így folyt tovább a pörölés, míg Esmond úr hathatós orrfúvásával véget nem vetett az igen bizalmassá fajuló beszélgetésnek, e trombita hangjára aztán elcsendesültek. De Dick kedves volt, ha neje duzzogott is, s Steele úrnak jól esett, hogy a castlewoodi előkelő hölgyek Steele asszonyságot is meghívták. A kapitányon s nején kívül magas és kiváló társaság volt jelen; s a chelseai grófnő is elhozta lakójait s bér-ruháit, hogy gyámolítsák a kensingtoni kis számú cselédséget. Ott volt Webb altábornagy, a Harry pártfogója, kit egészen az özvegy vett igénybe; csak úgy csillogott a bársonytól s arany paszomántól; ott volt Harry új ismerőse, a tábornagy rokona, nagyságos Saint John Henrik Esq., kit Castlewood grófnő sokkal inkább elbájolt, mint lánya; ott volt az ország egyik legnagyobb nemese, Hamilton skót herceg, ki csak imént lett angliai Brandon herceg, s még két előkelő úr a tory-pártból: Mylord Ashburnham s egy másik, kinek elfeledtem a nevét, hölgyek közül pedig Ormond hercegnő ő magassága, lányaival, Mary és Betty ladykkal, amaz Beatrixnek udvarhölgy társa volt, a királynő szolgálatában.

- Milyen tory-társaság! - sűgá Steele kapitány Esmondnak, midőn ebéd előtt a társalgóba gyűltek. Valóban a jelenlevő társaság, Steele kivételével, mind e párthoz tartozott.

Saint John úr különösen Steele asszonyságnak udvarolt, s oly hatást tőn rá, hogy a hölgy kijelentette óhaját, bár Steele is tory lenne.

- Vagy azt akarja, hogy whig legyek? - szólt Saint John úr - azt hiszem, hogy nagysád képes lenne az embert bármire reá birni.

- Ha St. John úr valaha Bloomsbury Square-be jő, megmutatom, mire vagyok képes - felelt Steele asszonyság lesütve szép szemeit. - Ismeri ön Bloomsbury Square-t?

- Ismerem-e Mallt? ismerem-e az operát az uralkodó pohárköszöntést? Hiszen Bloomsbury a divat tetőpontján áll - felelt St. John úr. - Ez a hely rus in urbe, Hampsteadig az egész úton, paloták s kertek vannak nagysádtok körül, ott Southampton House és Montague House.

- A hová önök, gonoszok, párbajt vívni járnak - szólt közbe Steelené asszonyság.

- Minek kegyetek, hölgyek az okai! - felelt az udvarló.

- Jó vívó-e Dick, asszonyom? Mily mulattató a «Fecsegő».¹⁸ Mindnyájan az ön arczképére ismertünk a 49-dik számban, s mióta olvastam, majd oda voltam a vágytól, nagysádat megismerhetni. «Aspasiának kell adnunk az első helyet a szerelem szépséges rendében.» Nem így szól-e a cikk? «E magas műveltségű hölgy körében szerelem az állandó remény, bár soha sem czél, s ámbár tekintetében sokkal több a bátorító, mint a parancsoló, láttára rögtön visszahökken a zabolátlan magaviselet, s szeretni őt csak a műveltség meri.»

- Valóban! - erősíté Steelené asszonyság, ki mint látszék, egy szót sem értett a gentleman beszédéből.

¹⁸ «Tatler» című röpivek.

- Ugyan ki maradhatna míveletlen ily személy befolyása alatt? - kiáltott föl St. John úr udvariasan s hajlongva.
- Személy! becsületesemre uram! - neheztelt a hölgy. - Ha engem ért, úgy tudnia kellene önnek, hogy én neje vagyok a kapitánynak.
- Azt bizonyára mind tudjuk - felelt St. John úr, igen komoly arczot vágva, mire Steele közbeszólt: «azon cikket nem Steelené asszonyról írtam, bár tudom, hogy ő tőlem bármily bókra is érdemes, hanem Hartings Erzsébet ladyról.»
- Mindig azt hittem, hogy az a cikk Congreve úr tollából folyt - szólt St. John úr, mutatva, hogy többet tud a dologról, mint a mennyit Steele úrnak be akart vallani és hogy tudja, ki volt a Bickerstaff¹⁹ úr által rajzolt kép eredetije.
- Boxer Tom azt állította «Figyelő»-jében. De Tom gyakran botlik - jegyzé meg Steele.
- Boxer úr s férjem egykor jó barátok voltak, s mikor a kapitány lázban feküdt, senki sem lehetett volna hozzá szivesebb Boxer úrnál; minden nap meglátogatta, s dr. Arbuthnotot is elhozta, ki aztán meg is gyógyította - suttogott Steelené asszony.
- Valóban asszonyom. Mily érdekes! - kiáltott föl St. John úr.
- De mikor a kapitány utolsó vígjátékát adták, Boxer úr figyelemre sem méltatta (tudja ön, ő a Congreve embere, s szóba sem áll a más részszel), s ez fölbozantotta férjemet.
- Oh! Boxer úr a Congreve embere! - tört ki a St. John úr.
- Congreve úr igen szellemdús ember - vette át a szót Steele úr. - Senki sem hallotta, hogy megtagadtam volna tőle, vagy bárkitől is, azt, a mi megilleti.
- Azt hallom, Addison úr ép oly híres elméncz, mint költő - folytatá St. John úr. - Igaz-e, Steele úr, hogy ő az ön «Tatler»-ébe dolgozik?
- Ő mind a fenséges, mind a humoros nemben megközelíthetetlen - felelt Steele.
- Fige a te Addisonodnak! - kiáltott föl nője - annak a pöffeszkedőnek, ki úgy fönn hordja most az orrát. Úgy hiszem, nagyságtok is velem tart, én ki nem állhatom a hirtelen szőke, fehér szempillájú férfiakat, nekem barna férfiú kell. (Az asztalnál ülő barna férfiak mind tapsoltak, s megköszönték Steele asszonyságnak e bókot.) A mi ezt az Addison urat illeti - folytatá Steelené - eljő néha ebédre a kapitányhoz, hozzám soha egy szót sem szól, aztán mindketten leiszszák magokat s a lépcsőn fölmennek egy csésze teára. Jut eszembe, mikor a te kedves Addisonodnak csak egy fölvevő kabátja volt, s az is foltos volt a könyökén.
- Lehetetlen! foltos a könyökén! Nagysád igen érdekes - szólt St. John úr. - Mily mulatságos egyik irodalmi férfiúról a másik bájos nejtől kapni fölvilágosítást!
- Hja! Tudnék én önnek akármennyit beszélni rólok - folytatá a pergő nyelvű asszonyság. - Mit gondol ön, ki most a férjem pajtása? egy kis cipó-hátú ficzkó, egy kis Borsszem Jankó, kit ő költőnek nevez, egy kis pápista kölök!
- Pszt! hét pápista van a teremben! - suttogá udvarlója.
- Hiszen csak azért mondom pápistának, mert Pope-nak hívják - mentegetődzék a hölgy. Csak tréfa volt tőlem. És ez a kis görbe ficzkó egy pásztori verset írt, mint tudhatja ön, csupa juhászokról és juhásznőkről.

¹⁹ Steele írói álneve a «Tatler» című lapban.

- A juhásznak gamót kell hordania - jegyzé meg nevetve úrnőm az asztalfőről, mire Steele asszonyság azt felelte, hogy: «azt nem tudja; de a kapitány akkor hozta e fura kis embert házukhoz, mikor ő első fiával gyermek ágyat feküdt; még szerencse, hogy nem korábban jött, Dick, az ő genus-ával vesződött, mert mindig egy vagy más ostobasággal tépelődik.»

- Melyik «Fecsegőt» becsüli többre Steele asszonyság? - kérde St. John úr.

- Én soha sem olvastam egynél többet, de azt hiszem, uram, hogy mind merő szemét-domb - felelt a hölgy. Afféle Bickerstaff, Distaff s Quarterstaffról szóló zagyvalék, mind ebből áll. Itt van la! már megint csőröli a kapitány a burgundit, jól tudom, hogy meg nem áll, míg le nem iszsza magát, Steele kapitány!

- Szép szemeidre iszom, kedvesem - felelt a kapitány, ki úgy látszott, bájosnak hiszi nejét, s komolynak veszi St. John úr gúnyos szépelpését.

Ezalatt az udvarhölgy igyekezett Esmond urat bevonni a társalgásba, s kétségkívül unalmas ficzkónak tartotta őt, mert, midőn ép el akart foglalni egy üres helyet, ügyetlenségből messze vetődött Beatrixtól, ki a herczeg s mylord Ashburnham között ült, kecseljes fehér vállán egyet vonított, s oly pillantást vetett unokatestvérére, mintha mondaná: «szánj engemet.» A herczeg ő kegyelmessége fiatal szomszédjával azonnal igen élénk, bizalmas társalgásba ereszkedett.

Beatrix kisasszony annyira nem tehetette, hogy ne használja szemeit, mint a nap, hogy ne süssön, s ne hozza hevülésbe azokat, kikre süt. Esmondnak már az első fogás után hosszúnak tetszett az ebéd, mikor a leves került az asztalra, azt képzelte, hogy több órája, hogy az asztalnál ülnek, a csemegék s kocsonyákról azt hitte, hogy ezekkel soha készen nem lesznek.

Végtére a hölgyek fölkeltek; Beatrix gyújtó pillantást lövelt herczegére, midőn visszavonult; friss palaczk s poharak jöttek az asztalra, s folytak a köszöntések.

St. John úr fölkérte Hamilton herczeg ő kegyelmességét s a társaságot, hogy ő kegyelmessége Brandon herczeg egészségére igyanak. Egy másik úr Webb tábornokot köszöntötte föl, kívánva, hogy kapja meg a fővezérséget, melyet megérdemelt a világ legvitézebb tisztje. Webb úr köszönetet mondott a társaságnak, bókot hadsegédének s újból végig harczolta hies csatáját.

- Il est fatiguant - suttogá St. John úr - avec sa trompette de Wynendael.

Steele kapitány, ki nem a mi pártunkon volt, hódolatteljesen fölköszöntötte Marlborough herczeget, kora legnagyobb hadvezérét.

- A legnagyobb hadvezérért teljes szivemből iszom - szólt Webb úr - e nevet teljes lehetetlen tőle elvitatni. Poharamat a vezérért s nem a herczegért ürítem, Steele úr! - s ezzel a büszke öreg hős kiűrtette serlegét, mit Dick két telt pohárral viszonzott, egyikkel a vezért, másikkal a herczeget éltetvén.

Most pedig Hamilton ő herczegsége, kinek szemei fénylettek (mert mindnyájan meglehetősen fesztelenül ittunk), fölállott, s indítványozta, hogy a bájos, a hasonlíthatatlan Esmond Beatrix kisasszonyért ürítsünk poharat, mit mindnyájan örömujjongással fogadtunk, különösen pedig mylord Ashburnham lelkesült fölsívítással.

- Mily kár, hogy már van egy Hamilton herczegnő - suttogá St. John, ki többet ivott, s mégis inkább eszén volt, mint a többiek nagyobb része, s a nappaliba mentünk, hol a hölgyek theáztak. Szegény Dicket az asztalnál kellett hagynunk, hol a «Hadjárat» verseit tördelte, melyben a legnagyobb költő a világ legnagyobb hadvezérét magasztalja, Esmond Harry félórával később az ittasság magasabb fokán találta őt, már ekkor a Boxer Tom árulása miatt siránkozott.

A nappalit szegény Harry, a fényes világítás daczára, egészen sötétnek találta. Beatrix alig szólott hozzá. Midőn a herczeg ő kegyelmessége távozott, a rangban mindjárt utána állóval kaczerkodott, s az ifjú Ashburnham lordot szemei minden tűzével s szelleme bűvös szikráival árasztotta el. A társaság nagyobb része kártyához ült, s St. John úr, nagyot ásítva Steele asszonyság előtt, kinek nem szándékozott többet szépelegni, a legragyogóbban s élénkebben kezdett Castlewood grófnővel társalogni, kit lányánál magasabb nemű szépségnek állított; aztán ajánlotta magát, s távozott. A társaság többi tagja gyorsan követte őt, az utolsó, Ashburnham lord, tüzes pillantásokat vetett a mosolygó ifjú tündérnőre, ki az övén kívül még sok szívet hódított meg s tett rabjává.

Esmond úr, mint házi rokon, kétségkívül illőnek találta utolsónak lenni a távozók közt, s addig maradt, míg a kocsik elrobogtak, míg özvegy nagynénje kólyája s fáklyái elvonultak a sötétségben Chelsea felé, s míg a városiak, kik a kólyák, fogatok, lakájok s fáklyások szokatlan nyüzsgésén bámészkodni a piacra gyülekeztek, fekünni mentek. A szegény ügyefogyott szerencsétlen még néhány perczig ott sokadozott, meglátni, nem juttat-e neki a lány egy mosolyt, vagy vigasztaló búcsúszót. De ennek ebédelőtti lelkesültsége teljesen ellobogott, vagy más hangulat felelt meg mostani szeszélyének. Gúnyolódni kezdett Betty herczegnő szurtos külsőjével, utánozta Steelené asszonyság parasztos modorát, s azzal kis kezét szájára téve ásított, mécset gyújtott, vállat vonintott, pajzánul hajtotta meg magát Esmondnak, s fekünni ment.

- A nap oly jól kezdődött, Harry hogy azt reméltem, jobban fog végződni - volt az egész vigasz, mit úrnője adhatott; s a mint egyedül ügetett hazafelé a sötét éjben, szívében keserű dühvel, s a hozott áldozat miatt szinte önváddal gondolta: «Enyém lenne, csak nevet tudnék neki adni. Atyjának tett fogadásom nélkül rangomat s imádottamat is birhatnám.»

Azt hiszem, a hiúság erősebb az emberben minden más szenvedélynél, mert még most is pirulok, ha ama távoli napokban kiállott megalázásomra gondolok, melynek emléke most is sajog, bár több hús événél, hogy el nem ért vágyamat nem sínlem többé. Szeretném tudni, vajjon az író utódai, kik ez emlékiratot olvasandják, szenvedtek-e ehhez hasonló vereséget, vallottak-e ilyen szégyent? Térdeltek-e valaha oly hölgy előtt, ki hallgatott reájok, játszott velők, s kinevette őket, ki mézes beszédekkel, hizelgéssel, s igent mosolygó szemekkel csalogatta, térdeiken csúsztatta, s azután hátat fordítva faképnél hagyta őket.

E szégyenen Esmondnak mind keresztül kellett menni; s ő beleadta magát, föllázadt, s újra meghunyászkodva jött vissza.

Ez ünnepély után az ifjú Ashburnham kocsija örökké járt-kelt Kensington Square-ban; anyja meglátogatta Esmond úrnőjét, s bizonyos lehattél benne, hogy bármely városi társaságban, hol az udvarhölgy megjelent, az ifjú nemest is ott találandod, minden héten új ruhában, s fölciczomázva mindazon czikkével, melyeket szabója s csipkeárusa számára előállíthatott. Mylord mindig bókokat mondott Esmond úrnak, ebédre hívta, háts lovakat ajánlott neki, s a tisztelet s szivesség ezer felötlő jeleivel halmozta el. Végre egy estve a kávéházba, hová bortól jóformán kivörösödve s bekapva jött, Esmondhoz rohant s fölkiáltott: Gratuláljon drága ezredes úr, az emberek legboldogabbikának!

- Az emberek legboldogabbika nem szorul semmi drága ezredes üdv-kívánatra - felelt Esmond. - Mi az oka e nagyszerű szerencsének?

- Hát nem hallotta? - kérdé mylord. Nem tudja ön? Azt hittem, hogy a család mindent megmondott önnek: az imádásra méltó Beatrix nekem ígérte kezét!

- Hogyan? - kérdé Esmond úr, ki még aznap reggel boldog órákat élvezett Beatrix körében, verseket írt számára, melyeket ez zongora mellett énekelt.

- Úgy van - felelt a másik - ma tisztelem tévém; láttam önt Knighstbridge felé sétálni, midőn kocsimban elhaladtam, s ő oly szeretetteljesen nézett rám, s oly kegyesen szólt, hogy térdeimre kellett omlanom és - és bizonyára e földön a legboldogabb ember vagyok. Igaz, hogy nagyon fiatal vagyok, de ő azt mondja, hogy majd megnövök, s a mint ön tudja, négy hónap múlva ért-korú leszek, oly kicsi a különbség köztünk, s én oly boldog vagyok. Szeretném megvendégelni valamivel a társaságot. Hozatok egy palaczk, tizenkét palaczk bort, s igyunk a legszebb hölgy egészségére Angliában!

Esmond otthagyta az ifjú lordot, hogy poharat pohár után hajtson föl, s Kensingtonba iramodott megkérdeni, igaz-e az ujság? Nagyon is igaz volt; úrnőjének szomorú, részvevő arcza elmondta neki a történeteket. Aztán a grófnő is elbeszélte, a mennyire tudta a részleteket, hogy mint kérte meg Beatrixot az ifjú lord, a reggel, félórával Esmond távozása után, s ugyanazon szobában, hol az Esmondtól írt dal, melyet ketten énekeltek volt, még az asztalon hevert.

HARMADIK KÖNYV.

ESMOND UTOLSÓ VISZONTAGSÁGAI ANGLIÁBAN.

ELSŐ FEJEZET.

Csatáim- s sebeimnek végét érem.

Esmondnak azon lázas vágya, hogy egy kis hirnévre tegyen szert, most már elenyészett, talán mert kívánságának egy részét elérte, s mert becsszomjának eddigi hatalmas rugója megszűnt működni. Vágyott katonai dicsőségre, mert az emelhette őt Beatrix szemeiben. A nemességen s gazdagságon kívül ez volt egyetlen neme a rangnak, minek e hölgy becset tulajdonított. Ez volt az a játék, mit leggyorsabban meg lehet nyerni s el is veszteni, mert a jogi pálya igen hosszú játszma, mely élethosszig tart, s tudományos vagy egyházi babérai legkevésbé sem mozdították volna elő a szegény ifju terveit.

Így Harry nem játszhatott másra, mint a vörös kabátra, erre játszott tehát s valóban ez az oka; gyors előlépésének, mert ő inkább kitette magát veszélynek, mint rendesen szokás; többet kockáztatott, hogy többet nyerhessen. Ő-e az egyetlen, ki éltét teszi fel oly díjra, melyet - úgy lehet - nem érdemes megnyerni? Ez életét s néha becsületét teszi fel egy csomag bankjegyre, egy rófnyi kék szalagra, vagy egy parlamenti székre, más meg csupa időtöltésből s a játék izgatottságáért tesz hasonlót; mint száz vadász, kik egymáson kiabálás- s vágatásban túl tenni igyekeznek, kergetve egy sáros rókát, mely az első szerencsés nyertesnek leend jutalma.

Esmond ezredes, midőn Beatrix eljegyzését hirül vette meghajolt sorsa előtt, s elkeseredett hangulatában elhatározta, hogy szegre akasztja kardját, mely már semmi becset ki nem vivhatott, s lemond ezredesi állásáról, nagy öröme az utána következő tisztnek, ki története-sen vagyonos ember lévén, nagy készséggel fizetett neki ezer guinea-t a Webb ezredbeli ezredesi helyért, s a következő hadjáratban odaveszett. Talán Esmond sem búsult volna, ha sorsában osztozhatik. Inkább hasonlított a «Bánatos alakú lovag»-hoz, mint valaha. Mogorvasága miatt épen kiállhatatlan lett volna barátjai előtt a sátrakban, kik a jó kedvű fiúkat szeretik, s kinevelték volna a csüggeteg harczost, ki mindig otthoni Dulcineája után sóhajtoz.

Mindkét Castlewood grófnő helyeselte Esmond lemondási szándékát, s kedves tábornoka is osztotta e kívánságát s segítette rangja átruházásában, melyből meglehetősen összeg folyt zsebeibe. De midőn a fővezér haza jött, s akarata ellenére, kényszerült Webb altábornagyot a flandriai hadsereg egyik hadtestének parancsnokává nevezni ki, az altábornagy oly sürgetve kérte Esmond ezredest, legyen hadsegéde s titkárja, hogy nem állhatott ellen kedves pártfogója unszolásainak, s e minőségben, bár ezredbe nem osztva be, újra a táborba kísérte Webbet. Minők lehettek a félelem s szorongás küzdelmei, mik az anyák s nők gyöngéd keblét azon idő alatt szorongatták, míg minden hirlap halál- vagy csatákról hozott értesítést, míg ha a jelen perc aggodalma elenyészett, s a kedves lény mentve lőn is, fenn maradt az aggodalom, hogy újabb harcz történhetett, melyről a hirt talán a közelebbi flandriai levél hozza meg, úgy, hogy a szegény gyöngéd teremtéseknek aggály s remegés között kellett átélniök az egész hadjáratot. Lettek legyen bárminők Esmond úrnőjének aggodalmai, melyeket e leggyöngédebb nőnek két fiáért, mint őket nevezé, a legmélyebben kellett éreznie, külsője soha sem árulta el szorongását, mert félelmét szintúgy elrejté minden szem elől, mint szerelmét s önzetlen áldozatait. Esmond, a mint Kensingtonban járt kelt, csak történetből látta meg ott egyszer úrnőjét egy rozzant kunyhóból kijönni, s tudta meg, hogy valami húsz ügyefogyottat gyámolít betegségök-

s nyomorukban, kik őt szüntelen áldják. Naponként látogatta a reggeli istentisztelet (bár, különösen vasárnaponként, kis családi körében az időtöltésnek s ártatlan vigságnak minden nemét megengedte s előmozdította, s egy ekkori naplójába tett jegyzetei, s önkénytelen, ártatlan fölhevülés szülte imái, melyeket a legjelesebb lelkészek szerzeményei sem multhatnak felül, mutatják, szíve mily szeretetteljes, lelke mily hívó és alázatos volt, mily aggodalmakat túrt némán, mily vallásos megnyugvással bizta szerettei gondját az élet és halál hatalmas urára.

A chelseai grófnő, Esmond fogadott anyja, már oly korban volt, midőn bárki más veszedelme nem igen zavarja meg az ember nyugalma. A tromfok inkább érdekelték, mint az élet legtöbb ügyei. Hitében elég erősen állott, de a mienkre sem igen haragudott többé. Volt egy monsieur Gauthier nevű, jámbor, szemethunyó, francia gyóntatóatyja, ki világi ember volt. Atterbury esperessel, ő nagysága chelseai szomszédjával kártyázgatni is szeretett, s az egész államegyházi párttal jó egyetértésben élt. Monsieur Gauthier kétség kívül ismerte Esmond sajátságos helyzetét, mert Holttal levelezésben állott, s az ezredes iránt különös tiszteletet s szivességet tanúsított, de mivel okuk volt reá, az ezredes s az abbé együtt e tárgyról soha sem beszéltek, s így tökéletes jó barátok maradtak.

A chelseai grófnő házához járatosak mindannyian a tory s az államegyházi párthoz tartoztak, Beatrix kisasszony annyira lelkesült a királyért, mint vén nénje: szíven hordozta a király képét, egy fűrt haja volt tőle, s azt állította, hogy a legméltatlanabbul bántak vele s a legbátrabb, legtökéletesebb, legszerencsétlenebb s legszebb herceg a világon. Steele, ki igen sok tory barátjával összeveszett, de Esmonddal soha, azt szokta mondani az ezredesnek, hogy nénje házában a tory párt üzi cselszövényeit; hogy Gauthier kém, hogy Atterbury kém, hogy innen folytonosan mennek a levelek St. Germain-be a királynőhöz, mire Esmond nevetve szokta felelni, hogy a táborban Marlborough is azon hirben állott, hogy kém, s annyit levelez ama családdal, mint bármely jezsuita. Esmond, a nélkül hogy igen heves vitába elegyedett volna, nyíltan pártját fogta családjának. Úgy tetszett neki, hogy harmadik Jakab király kétségbevonhatlanul törvényes királya Angliának, a hogy nővére halála után jobb lesz, ha ő uralkodik felettünk, mint valami idegen. Nálam senki inkább nem bámulta Vilmos királyt, a hőst és hódítót, a legbátrabb, legigazságosabb, a legbölcsebb férfiút, de ő karddal hódította meg az országot, s ugyanazon jognál fogva birta s kormányozta, mint Cromwell, ki szintoly nagy uralkodó volt. De, hogy egy németországi zsarnok hercegecske, ki történetesen első Jakabtól származott vegye birtokába az országot, kiáltó igaztalanságnak tetszett Esmond előtt, legalább szerinte minden angolnak joga volt tiltakozni ez ellen, s legelől az angol hercegnek, a törvényes örökösnek. Mely értelmes ember nem védne ily ügyet? Mely becsületes ember kerülné a harcot, mikor ily koronát nyerhet? De e faj bukása meg volt írva. A hercegnek önmaga volt legnagyobb ellensége, kit nem tudott legyőzni. Soha sem merte kirántani kardját, bár kezét rajta tartá. Elsiklani hagyott minden alkalmat, míg operahősnők ölében pihent, vagy a papok előtt térdén csúszva rimánkodott s kért földoldást, s a hősök vére, a jámbor szívek áhítata, kitartása, bátorsága s hűsége mind hiába volt reá pazarolva.

De térjünk vissza a chelseai grófnőhöz, ki, midőn fia, Esmond, tudtára adta ő nagyságának hogy a következő hadjáratban részt venni szándékszik, a legvidorabban búcsuzott el tőle, s ez utolsó látogatásakor az ifjú még jóformán el sem hagyta a termet, s a grófnő társalgónőjével már pikét-asztalhoz ült. «Tercz, királytól» voltak az utolsó szavak, miket Harry tőle hallott; az élet játszámája nem sokára lejárt a jó grófnőre nézve, mert három hó múlva ágyába feküdt, hol fájdalom nélkül mult ki, mint Gauthier Abbé írta Esmondnak, ki akkor tábornokával Franciaország határszélén volt. Castlewood grófnő mellette volt végperceiben, s írt is Esmondnak, de úgy kell lenni, hogy valaki más vette ki e levelet a postahajón, mert Esmond, mig Angliába vissza nem tért, semmit sem tudott tartalmáról.

Castlewood grófnő mindenét Esmond ezredesnek hagyta «kárpótlásul a rajta történt méltatlanságért» írá végrendeletében. De vagyona nem sokra ment, mert soha sem is volt tetemes, s a derék grófnő pénzét nagy bölcsen életjáradékba fektette, mely halálával megszűnt. Mindemellett ott volt a chelseai ház, a bútorok, ezüstnemű, képek, s ügynökénél Child Josiah úrnál némi pénzösszeg, melyek összesen közel háromszáz font évi jövedelmet adtak, úgy, hogy Esmond ha nem is lett gazdag, de gond nélkül élhetett. Továbbá ott voltak a gyémántok, melyeknek értékéről mesés hírek keringtek, az ékszerárus azonban azt nyilvánította, hogy négy ezer fontnál nem fognak többet behozni. Esmond ezredes a gyémántokat, melyekkel különös célja volt, megtartotta ugyan, de a chelseai ház, az ezüstnemű, a bútorok stb. néhány félretett tárgy kivételével, rendeletére eladattak, s ez eladásból bejövő összegek a bankba tétettek, hogy az említett 300 font évi jövedelmet megadják.

Most már, midőn volt mit hagyományoznia, végrendeletet írt, s hazaküldte. Seregünk ellenséggel állott szemben, s mindennap nagy ütközetet vártunk. Tudva volt, hogy a fővezér kegyvesztett, hogy az otthoni pártok erősen ellene vannak, s nem volt csapás, melyet e nagy és elszánt játékos nem kockáztatott volna, hogy szerencsáját, mely őt elhagyni látszott, ismét visszanyerje. Castlewood Feri Esmond ezredesnél volt, miután tábornoka örömmel fogadta az ifjú nemest táborkarába. Ekkor már nem tanulmányozta többé Brüsszelben az erődítést.

Az erősség, melyet ostromlott, úgy hiszem, feladta magát, s mylord kibontott zászlóval nemcsak be-, hanem már ki is vonult. Gyermeki csintévéseit bámulatos humorral szokta elbeszélni, s a legmulatságosabb szeleburdi volt az egész seregben.

Szükségtelen mondani, hogy Esmond ezredes kis vagyonát az utolsó fillérig ez ifjunak hagyta. Az ezredesnek erős meggyőződése volt, hogy a közelebbi csatát nem éli túl, mert megunta nézni a napot, s kész volt attól s a földtől búcsút venni. Feri nem hallgatott pajtása szomorú jóslataira, hanem esküdözött, hogy az őszön a hadjárat végével megülik nagykorúsítását Castlewoodon. Meghallotta, hogy nővére el van jegyezve. «Ha Eugen herczeg Londonba megy», mondá Feri, s Trix megcsípheti, cserben fogja hagyni Ashburnham-ot ő magasságáért. Tudod-e, hogy Marlborough herczegre is kacsintott, mikor még csak tizennégy éves volt s a szegény kis Blandforddal kaczerkodott. Én el nem venném Harry, nem, ha szemei két akkorák lennének is. Mulatni akarok. A közelebbi három év alatt minden lehető örömet élvezék. Ezalatt kifúvom magamat, s aztán elveszek valami csendes, hűséges, szerény, érzelemdús viscountesst, vadászni járok kopóimmal, s letelepedem Castlewoodon. Lehet, hogy én leszek a képviselő; menyköbe! te léssz az, te vagy a család esze. Istenemre! jó öreg Harrym, neked van a legtöbb eszed s a legjobb szíved az egész seregben, mindenki azt mondja; s ha a királyné meghal s a király visszatér, miért ne lehetnél miniszter, peer vagy mit tudom én mi? Hogy téged lőnének le a közelebbi harcban? Fogadok tiz palaczk burgundiba, hogy egy hajszaad sem görbül meg. Mohun kigyógyult sebéből. Most mindig John káplárral van. Mihelyt meglátom csúnya arczát, lepököm. Brüsszelben leczkéket vettem Holt atya, Holtz kapitánytól. Az ám az ember! Mindent tud. Esmond kérte Ferit, hogy ügyeljen magára, mert a Holt atya tudománya kissé veszélyes, s valóban csak most tudta meg, mennyi mindenre tanította a páter ifjú tanítványát.

Mind a francia, mind az angol hirlapírók s más szerzők eléggé leírták a véres blarignies-i vagy malplaquet-i ütközetet, mely a nagy Marlborough herczegnek utolsó, s legnehezebben kicsikart győzelme volt. Ez iszonyú harcban közel kétszázötvenezer ember vett részt, kik közül több mint harmincezer elesett vagy megsebesült, (a szövetséges seregek vesztesége két akkora volt, mint az általuk legyőzött francziáké), s e szörnyű mészárlás nagy valószínűséggel azért történt, mert a nagy vezér, otthon megingott hitelét győzelemmel igyekezett visszaállítani. Ha ez indok birta rá Marlborough herczeget, hogy ez iszonyú merénnyt elkövesse, s

kétségbeesetten harminczezer bátor ember életét feláldozza, csak hogy még egyszer az újságban szerepelhessen, s hivatalait s fizetését kissé hosszasan megtartsa, az eredmény tökéletesen meghiusította iszonyú s önző szándékát, mert a győzelem oly árba került, melyet a legdicsszomjasabb nemzet sem kész bármily diadalért is megadni. A francziák vitézsége ép oly kitűnő volt, mint ellenfeleik eszeveszett vakmerősége. Elvettük néhány tucat zászlójukat s ágyújokat, de a világ húszezer legbátrabb katonáját hagytuk körülsáncolt táboruk előtt, honnan őket kivertük. Az ellenség a legszebb rendben vonult vissza, úgy látszott, hogy megtört a bűverő, mely a francziákat a hochstädt-i vész óta leigézve tartá, s most midőn hazájuk küszöbén harczoltak, oly hősi ellenállásnak adták példáját, milyennel támadó háborúik folytában egyszer sem találkoztunk. Ha a csata szerencsésebb lett volna, a győztes elnyerhette volna a jutalmat, melyért annyit koczkáztatott. Így azonban (s azt hiszem méltán) a herczeg elleni párt Angliában felzúdult a féktelen vérpazarlás miatt, s hangosabban mint valaha követelte a vezér visszahívását, kit kincsszomja s kétségbeesése még tovább kergethet. Jót állhatok róla, hogy a malplaquet-i véres harcz után, a hollandi főhadiszálláson, s a miénken, még azon ezredek s tisztek is, kik legvitézebbül viselték magukat ez iszonyú mészárlásban, egy lélekkel azt kiáltozták, hogy elég volt már a háború. A francziák saját területükre nyomattak vissza, s minden flandriai foglalásaikat s zsákmányukat ki kellé bocsátniok. A savoyai herczegről, kivel fővezérünk magán okokból inkább összebarátkozott, mint valaha, tudva volt, hogy őt nem csupán politikai ellenségeskedés, hanem személyes gyűlölség is tüzei a franczia király ellen; a császári Generalissimo soha sem feledte azon kicsinylő megvetést, melylyel Lajos a savoyai Abbét fogadta, s a legkeresztyénebb felség megalázása vagy bukása a szent római császárnak lett volna nagy előnyére. De mit tartoztak e czivódások reánk, Anglia és Holland szabad polgáira? A franczia uralkodó, bármily kényúr, mégis az európai polgárisulás feje volt s kora és balsorsánál fogva tiszteletreméltóbb lett, mint volt legfényesebb diadalai korszakában; míg ellenfele félbarbár zsarnok volt, rabló s gyilkos horvátjai s pandúrjaival, kik seregének felét tevék, s elárasztották táborunkat különös alakjaik-, hitetlen török szomszédukéhoz hasonló szakállas arcaikkal, és a keresztyén hadviselésbe a ragadozás, parázñaság s gyilkolás öröklött pogány szokását hozták be. Azért folyjon-e Anglia s Francziaország legdrágább vére, hogy e félvadak szent római s apostoli ura boszút állhasson a keresztyén királyon? S igazán, ezért harczoltunk, ezért siratta Angliában minden falu, minden család szeretett fiak s apák elestét! Asztalnál sem mertünk Malplaquetről beszélni, oly iszonyú réseket lőtt seregünkben az ágyú ama véres harcz alatt. Szívrázó volt egy tisztre nézve, kinek szíve volt, az utóbbi diszszemle alatt végig nézni a sorokon s száz meg száz alsóbb s magasb rangú bajtárs arcát nélkülözni, kik csak tegnap harci tűzzel s vidáman sereglettek elrongyollott s megfeketült lobogóik köré. Hová lettek barátaink?

Midőn a nagy herczeg szemlét tartott felettünk, hetyke hadsegédek- s tábornokokból álló fényes kíséretével végig lovagolt a sorok előtt, itt-ott megállva s valamelyik tisztet azon mosolyok s hajlongásokkal köszöntve, melyekkel ő kegyelmessége mindig bőkezű volt, alig lehetett egy éljent rendezni számára, pedig Cadogan szitkozódva lovagolt le s fel, kiáltva: «Patvar vigye el, miért nem éljeneztek?» De senkinek sem volt arra kedve, senki sem volt, ki ne gondolta volna «hol van pajtásom? hol van testvérem, ki mellettem harczolt, vagy kedves kapitányom, ki tegnap vezényelt?» Ez volt a legszomorúbb ünnepély, mit valaha láttam, s a papjaink énekelte «Te Deum» a legfájóbb s legiszonyúbb gűny.

Esmond tábornoka egy újabbal szaporítá számos érdemjeleit, melyeket húsz csatában nyert, t. i. ágyékán sebet kapott, mi miatt hátán kellett fekünnie, s elhihetitek, hogy mig nyögve nyomta ágyát, a fővezér piszkolásával vigasztalta magát «János káplár úgy szeret engem, szokta mondani, mint Dávid király Urias vezérét, s ezért mindig a veszélyes helyre állít.» Holta napjáig makacsul ragaszkodott azon hitéhez, hogy a herczeg szándékozott megveretni őt

Wynendaelnél, s szándékosan küldte őt kis erővel, azt remélve, hogy ott hagyhatja fogát. Esmond s Castlewood Feri sértetlen maradtak, holott a tábornokunk vezényelte osztály még többet szenvedett, mint bármely más, nemcsak az ellenség rendkívül heves s jól irányzott ágyútüzét, hanem a híres franczia testőrsereg ismételt dühös rohamait is ki kellvén állania, melyeket el kellett fogadnunk, s újra meg újra visszavernünk, puskatüzzel, szuronynyal, s bakáink s lándzsásaink négyes sorával. Beszélték, hogy az angol király az nap nem kevesebbszer, mint tizenkétszer rohant meg bennünket a franczia testőrökkel. Esmond régi ezrede, a Webb gyalogjai is azon osztályban harczoltak, melyet ezredesük vezényelt. A tábornok háromszor volt a gyalogoktól képzett négyszög közepén s parancsolt tüzet a támadó francziákra, s a csata után Berwick herczeg ő kegyelmessége üdvözlétét küldte régi ezredének s az ezredesnek a harczban tanúsított magokviseleteért.

September 25-én, midőn a sereg Mons előtt állott, ittunk Castlewood gróf egészsége s nagykorúságára, itt Esmond ezredes nem volt oly szerencsés mint az eddigi, sokkal veszélyesebb csatákban, mert egy fáradt golyó épen előbbi sebhelye felett találta, mi miatt régi sebe felnyílt, láz, vérhányás s más gonosz kórtünetek állottak elő, szóval csaknem megnyílt előtte a sír szája. Rokona, a jó fiú, páratlan gyöngédséggel s gonddal ápolta idősb pajtását, mindaddig, míg az orvosok veszélyen kívülnek nem nyilatkoztatták, mert ekkor Feri eltávozott, a telet Brüsszelben töltötte, s kétségkívül újabb várak ostromára adta magát. Igen kevés ifjú hagyott volna fel élvezeteivel oly sokáig s oly szívesen mint ő; vidor csevegése a szenvedő s unatkozó Esmondnak nem egy hosszú napját enyhítette meg. Eltávozása után még egy hónappal is azt hitték róla, hogy rokona ágya mellett van, mert anyjától hazulról levelek érkeztek, melyekben köszöni az ifjúnak, hogy oly gonddal ápolja idősebb testvérét (mert szeretetteljesen így címezte most őt kedves úrnője); de Esmond teljességgel nem sietett kiábrándítani a grófnőt, s elárulni hogy a jó ifjoncz elment karácsoni szünidejét élvezni. Esmondnak oly jól esett ellesni nyugágán, mennyire örül az ifjú azon gondolatnak, hogy már szabad, mint látni másfelől egyszerű fogásait, melyekkel elmenetele feletti örömét el akarja leplezni. Van kor, melyben egy üveg champagne-i valamely korcsmában, s ki azon osztózzék, egy piros-pozsgás fehér személy, igen erős kísértet bármely derék fiatal embernek. Nem akarom az erkölcsbirót adni, s «pihá»-t kiáltani. Tudom, hogy régi idők óta mit prédikálnak az öregek, s mit tesznek az ifjak, s hogy még a patriárkháknak is voltak gyenge perczeik, mióta Noé, ki a bort fölfedezte, maga is felbukott. Feri tehát Brüsszelbe ment élvezetei után látni, mely város több, seregünkbeli fiatal ember állítása szerint magánál Londonnál is hasonlíthatatlanul jobb mulatóhely volt. Esmond betegen szobájában maradt, hol egy jeles vigjátékot írt, melyet úrnője felségesnek nyilvánított, s melyet a következő évben Londonban nem kevesebbszer, mint háromszor adtak elé egymás után.

A mint itt magát ápolgatva feküdt, a mindenütt jelen való Holtz úr újra megjelent s egy egész hónapig maradt Monsban, hol nemcsak a politikai kérdésekben térítette át Esmondot a király pártjára (az Esmond-család is mindig e párton volt), hanem az egyházi vitakérdést is föl akarta még egyszer eleveníteni, s visszavinni Esmondot azon vallásra, melynek csecsemő korában a keresztség által tagja lőn.

Holtz nemcsak ügyes, de tanult casuista is volt, s az angol és catholicus vallás közti vitát úgy tüntette fel, hogy azoknak, kik előzményeit megengedték, következményeit is el kellett ismeriöök. Érintette Esmond gyöngé egészségi állapotát, lehető halálát, s így tovább kiterjeszkedett azon mérhetetlen jótéteményekre, mikről a beteg hihetőleg lemondott, pedig azokat az angol egyház sem tagadja meg a római hitüektől, s hogy is tagadhatná meg, maga is amaz egyházból származván, annak csak kinövése levén? De Esmond úr azt felelte, hogy az ő vallása hazája vallása is, s ő ehhez hű akar lenni; nem bánja, ha mások Rómában vagy Ágostában más hit-cikkeket vallanak magukéinak s írnak alá. Ha pedig a derék atya azt hiszi, hogy Esmondnak

kárhozattól féltében római hitre kell térnie, s hogy egész Anglia, eretnksége miatt, kárhozat veszélyében forog: részéről ő örömmel osztozik a bekövetkezheto büntetésben azon több millió hazafiakkal, kik ugyanazon hitben növekedtek fel, s számos, a világon legnemesebb, hivebb, erényesebb, bölcsőbb, legbuzgóbb s tanultabb férfiakkal s nőkkel.

Mi a politikai kérdést illeti, ebben Esmond sokkal inkább egyetértett Holt atyával, s ő is bár talán más úton, ugyanazon következtetésre jutott. Az isteni jogról, mely felett dr. Sacheverel s az államegyház párt Angliában épen most vitáztak, hihettek azok, a mit akartak. De Esmond úgy hitte, hogy ha Cromwell Henrik, s előtte atyja megkoronáztattak s fölkenettek volna, (mire püspököt eleget lehetett volna kapni), ők ép úgy birtokában lettek volna az isteni jognak, mint bármelyik Plantagenet, Tudor, vagy Stuart. De mivel az ország kétségtelen óhajtaása öröklési királyságban összpontosult, Esmond úgy vélte, hogy egy st. germains -i angol király jobb is, képesebb is, mint valami herrenhauseni német herczeg, s ha nem is elégítené ki a nemzetet, lehetne helyébe más érdemes angolt ültetni, s így ha nem is örült lelkesüléssel, s imádattal azon szörnyű nagy családfa iránt, melyet a toryk szentnek szerettek tekinteni, de kész volt elmondani, mihelyt Anna királynő elment a királyok s közemberek után: «Isten áldd meg Jakab királyt.»

«Attól tartok, ezredes úr, ön cseppel sem jobb egy telivér republikánusnál!» szolt a pap sóhajtvá.

- Én angol vagyok, felelt Harry, s úgy veszem hazámat, a milyennek találom. A nemzet akarata a király és egyház felé hajolván, én is a királylyal s egyházzal tartok, az angol egyházzal s királylyal, ezért nem enyém az ön egyháza, bár királya az.

Bár ők vesztették el a malplaqueti csatát, a francziákat bátorította föl s a győzteseket hangolta le ez ütközet! az ellenség nagyobb haderőt szervezett, mint valaha, s bámulatos erőfeszítést tett a közelebbi hadjáratra. Berwick tábornagy a francziáknál volt ez évben, s hallottuk, hogy Villars tábornagy még mindig sínli sebét, vágyik ütközetre kényszeríteni herczegünket, s azt fogadta, hogy kocsijából fogja ellenünk vezényelni seregét. Az ifjú Castlewood, mihelyt meghallotta, hogy a harcz újból megkezdődik, sietve jött vissza Brüsseltől, s St. George lovag megérkezése május tájra volt téve. «Ez a királynak harmadik hadjárata, s nekem is» szerette mondogatni Ferencz. Buzgóbb Jakab-pártiként jött haza, mint a milyen valaha volt, s Esmond úgy sejtette, hogy valami szép összeesküvőknek kellett a fiatal ember tüzet lángra lobbantani. S valóban meg is vallotta, hogy izenetet kapott a királynétől, a Beatrix keresztanyjától, ki őt a Ferike s a herczeg születését megelőző évben tartotta keresztvizrre.

Bármennyire vágyott is Villars tábornagy megütközni, a herczeg ő kegyelmessége nem látszott arra hangolva, hogy kedvét töltse. A herczeg a múlt évben testestől-lelkestől a whigek-s hannoverekkel tartott, de Angliába jöve telekor úgy találván, hogy hazája meghidegült iránta, s a nép az államegyház mellett buzog, azután, hogy a sereghez visszatért, hideg lett a hannoverekhez, óvatos a császáriak, különösen udvarias és előzékeny St. George lovag iránt. Bizonyos, hogy levelek s hirnökök folytonosan jöttek mentek ő kegyelmessége s vitéz unoka-öcscse Berwick herczeg között az ellentáborból. Senki sem szokott alkalmoszerűbben hizelegni mint ő kegyelmessége, s senki sem tudott a tisztelet és ragaszkodás kifejezéseivel bőkezűbben bánni nála. Mint az író St. John úrtól hallotta, a herczeg úgy nyilatkozott Monsieur de Torcy előtt, hogy szinte epedve várja, hogy a száműzött királynéért s családjáért darabokra vagdaltassa magát, sőt a mi több, úgy hiszem, ez évben megvált énje legbecsesebb felének egy részétől - pénzétől - melyet a királyi száműzötteknek küldött át. Tunstal úr, ki a királyi herczeg szolgálatában állott, kétszer vagy háromszor fordult meg táborunkban, mig a franczia, Arlieu s Arros körül táborozott. Előörseinket az ellenségétől egy kis patak választá el, úgy hiszem Canihe volt a neve, mert e sorokat Európától s könyvektől távol írom, s a kis

földabroszon, mely az írónak, ifjúkora e színhelyeit illetőleg birtokában van, e folyócskának semmi nyoma. Őrseink beszélgettek át a folyócskán, megérthették egymást, s ha nem, kölcsönösen vigyorogtak, s pálinkás flaskóik vagy dohány zacskóikkal szolgáltak egymásnak. Esmond ezredes, ki szolgálatra még gyöngé volt, egy szép juniusi napon az őrszemek felett szemlét tartó tiszttel kilovagolt e patakhoz, melynek partjára egy sereg angol és skót gyülekezett volt s beszélgetett a túlparti jámbor ellenséggel.

Esmondot különösen egy magas szál, hosszú veres bajszerű, kékszemű ficzkó beszéde mulattatta, ki hat hüvelykkel volt természetesebb a francia parti kis barna pajtásoknál, s ki az ezredes kérdésére először tisztelgett neki, aztán azt felelte, hogy ő a «royal cravat»-okhoz tartozik.

Esmond a «royal cravat» kiejtése módjából mindjárt észre vette, hogy a ficzkó nyelve a Liffey s nem a Loire partjain kezdett először gagyogni. A szegény katona - valószínűleg szökevény - nem mert igen mélyen belemerülni a francia beszélgetésbe, nehogy kitűnjék nevetséges kocsintása. A francia nyelvből csak azon kevés kifejezésre kívánt szorítkozni, melyekről azt hitte, hogy könnyen eltanulta őket, s ez áltatási igyekezete véghetetlenül mulattató volt.

Esmond elkezdte a Lillibullerót füttyölni, mire a Teague²⁰ szemei villogtak, aztán egy dollárt dobott neki, mit a szegény fiú egy «Isten áldja, vagyis: Dieu benisse votre honor»-ral viszonzott, mi okvetetlen a főporkoláshoz juttatta volna őt, ha a mi partunkon állott volna.

Míg e szóváltás folyt, a francziák felől, kis távolban három tiszt jelent meg lóháton s mintha minket néznének, megállottak, aztán egy hátrahagyva a más kettőt, egészen közelünkben lovagolt, kik a folyam mellett valánk. - A hol van, a hol van! - kiáltott nagy fölindulással royal cravat, «pas lui, nem ez, l'autre,» s a távol álló pejlovás tisztre mutatott, kinek napfényben tündöklő vértje felett széles, kék szalag lengett.

- Sziveskedjenek Hamilton úr üdvözlét megvinni Marlborough lordnak, a herczeg ő kegyelmességének - szólt a lovag angolul, s meggyőződven, hogy az ellenfél nem ellenséges indulatú, hozzá tévé mosolyogva: «Amott egy barátjok van önöknek urak, ki megkért, tudatnám önökkel, hogy néhánynak arcját látta a mult évben september 11-én.»

Mialatt a lovag beszélt, a más két tiszt egészen közelünkbe lovagolt. Mindjárt tudtuk, hogy egyik a király, ki akkor huszonkét éves volt, termete karcsú és magas, sötétbarna szemei szomorúaknak látszottak, bár ajkain mosoly ült. Levettük fővegünket s tisztelegtünk neki. Bizonyára nincs ember, ki először látva annyi hír s szerencsétlenség örökösét, meg ne lett volna hatva. Úgy tetszett Esmondnak, hogy a herczeg hasonlít az ifjú Castlewoodhoz, kitől korra s termetre nem különbözött. St. George lovag fogadta üdvözlünket, s szögesen nézett reánk. Partunkon még az ögyelgők is éljenezni kezdettek. A royal cravat a herczeg kengyeléhez sietett, letérdelt, megcsókolta csizmáját, száz meg száz örömkiajtást hallatott, s szemeit áldást kérőleg emelte az égre. A herczeg szárnysegédével egy aranyot adatott neki, s miután a társaság minket köszöntve ellovagolt, a cravat hálálkodásképen megköpdöste, aztán zsebre rakta a pénzt, s hatalmas kender bajszerűt kipödörve, nagy délczegen odább állott.

A tiszt kivel Esmond kilovagolt, Sterne úr, ugyanaz a kis kapitány, a Handyside ezredből, ki Lilleben a Mohun gróffali összetűzéskor a kertet ajánlotta a párbajra, maga is irhoni volt, s oly derék kis legényke, a milyen csak kell. «Istenemre!» szólt Sterne Roger úr, «az a nagy korhantó oly szépen beszélt francziául, hogy észre nem vettem volna, hogy idegen, ha arra a nagy óbégatásra rá nem gyújtott volna, így aztán csak egy ir borju tud bögni.» Roger darabos módja szerint még egy más megjegyzést is tett, melyben józan értelem s képtelenség is volt:

²⁰ Az irek gúnyneve.

«Ha az a gentleman Villars tábora helyett a miénkbe lovagolna át, s kalapját feltartva azt mondaná: Itt vagyok, én a király, ki követ engemet? istenemre! az egész sereg talpra állana, haza vinné őt, megverné Villarst, s útközben elfoglalná Párist.»

A herceg látogatásának híre hirtelen elterjedt az egész táborban, s a mieink csapatonként jöttek le azon reményben, hogy őt megláthassák. Hamilton őrnagy, kivel beszélünk volt, egy trombitástól ezüst érmeket küldött több angol tiszti számára. Ezek közül Esmond úrnak is jutott egy, s az emlékpénz, s még egy más, a hercegeknél nem szokatlan ajándék, volt minden jutalom, mit azon királyi személytől kapott, kinek nem sokára ezután fáradozott ügyében.

Esmond csaknem közvetlenül ez esemény után elhagyta a sereget, tábornokát akarván hazakísérni, s különben is azon orvosi tanácsot kapván, hogy igyekezzék, míg a szép idő tart, hazajutni, s nem venni több részt a hadjáratban. De a seregből még azon hír jutott hozzá, hogy mindazok közül, kik St. George lovag látására sereglettek, Castlewood Ferencz magaviselete volt a legfelölőbb; az ifjú gróf fedetlen fővel lovagolt át a kis patakon a herceghez, leszállott lováról s letérdelt előtte, hogy bemutassa hódolatát. Némelyek azt beszélték, hogy a herceg azonnal lovaggá ütötte őt, de mylord ez állítást tagadta, bár az elbeszélés többi részét elismerte, s azt mondta:

«János káplárnál (így szokta nevezni Marlborough herceget) azelőtt nem nagy kegyben állt, s intette is hogy óvakodjék ily dőreségek elkövetésétől, de e tett után ő kegyelmessége mindig szívélyesen mosolygott rá.»

- S oly kegyes volt hozzám, írta Ferencz, hogy azt gondoltam, néhány jó szót fogok Harry uramért tenni, de mikor nevedet említém, oly haragosan nézett reám, mint a menykő, s azt mondta, hogy soha sem hallotta híredet.

MÁSODIK FEJEZET.

Hazamegyek s a régi nótát járom.

Miután Monst és a hadsereget elhagyta, és az ostendei postahajót várta Esmond, fiatal rokonától, Castlewoodtól, Brüsseltől levelet kapott, Londonba viendő néhány izenettel, melyek az ezredesnek nem kis fejfájást okoztak.

A huszonegy éves fiatal szeleburdi - a mint írta - ki akarta forni magát s elvette Wertheim gróf leányát, Wertheim kisasszonyt. Ő nagysága, a gróf, császári kamarás volt és a német-alföldi kormányzó udvaránál volt alkalmazva.

«U. I.» - folytatá a fiatal uracska - Clotilda idősebb nálamnál, mit talán hibájául lehetne felróni, hanem én már oly vén ficzko vagyok, hogy az évek nem tehetnek különbséget, én pedig feltettem magamban, hogy jobb útra térek. St. Gudule egyházban esketett meg Péter Holt. Testestül lelkestül a jó ügy mellett van. Itt minden ember azt kiáltja: Vif-le-Roy, s tudom anyám és Trix sem maradnak hátra. Vigyázva tudasd velük ez ujságot, s mondd meg ügynökömnek, Mr. Finchnek, szorítsa az embereket a kamatokért, s ha csak lehet, küldjön sárga csikókat. Clotilda nagyszerűen énekel és hárfáz. Igazi szépség! Ha fiú lesz, te léssz keresztapja. Hátat fordítok a hadseregnek; elég volt nekem a katonásdiból s a herceg ő fensége is protegál. A telet itt töltöm, legalább Tilda lebetegedéseig. Mindig vén Tildának hívom de, más azt ne próbálja! Egész Brüsszelben ő a legügyesebb asszony: tud festeni, ért a zenéhez s költészethez, s a mi több a fakanál sem esik ki a kezéből s olyan puddingot csinál,

hogy még. Apjával a gróffal pajtáskodtam; úgy ismerkedtem meg vele. Négy fivére van; az egyik abbé, a másik három a herceg szolgálatában áll. Most pörölnek valami borzasztó kincset, jelenleg azonban nem a legfényesebben állanak. Tudasd ezt anyámmal, mert te azt csinálhatsz vele a mit akarsz. Írj s kérd meg Finchet, hogy rögtön írjon: Hotel de l'Aigle Noire, Bruxelles, Flander.

Így hát Ferencz katolikus nőt vett el, örököszt vártak, s Esmondnak mindezt tudatnia kellett úrnőjével Londonban. A feladat nem volt épen könnyű, s Esmond nem kis szorongást érzett, midőn a fővároshoz közelgett.

Csak későn érkezett vendéglőjébe, s mindjárt Kensingtonba bejelentve megérkeztét, s másnap reggelre látogatását. A küldött azt a hirt hozta, hogy az udvar Windsorban van, s azzal a szép Beatrix is szolgálaton. Csak mylady maradt kensingtoni házában. Évenként egyszer szokott az udvarnál megjelenni. A kis birtok korlátlan úrnője egészen Beatrix volt; ő hívott vendégeket, ő rendezte a nagyvárosi kedvtelés minden multságát, míg anyja inkább védője, nénje volt, saját útját követve, mely bizony elég egyszerű és korlátolt volt.

Esmond mihelyt felöltözött, (sokat nem aludt, s sokkal korábban felébredt, mint a város) kocsit fogadott Kensingtonba, s oly korán odaért, hogy épen a reggeli templomból hazajövőben találta kedves úrnőjét. Imakönyvét maga vitte, soha sem akarván legénynyel hordatni maga után, mint szokták, s Esmond ez egyszerű jeltől is fölismeré rendes foglalkozását. Megállj-t kiáltott a kocsisnak s leugrott, mikor úrnője feltekintett. Fejkötője a régi volt, s olyan lett, mint a fal, a mint Esmondot meglátta. Az ezredes bátorsága megint visszatért, midőn azt a puha kis kezet szívére érezte!

A házat csakhamar elérték. Beléptek.

Édes, borongó mosolylyal fogta meg Harry kezét, s megcsókolá.

- Milyen beteg voltál! milyen rosszul nézsz ki kedves, kedves Henrikem!

Igaza volt, az ezredes úgy nézett ki, mint egy kisértet, kivéve, hogy a kisértetek nem néztek ki boldogoknak, a mint mondják, s Harry oly hosszú távollét után látván őt, egész boldognak érzé magát, mint mindig, midőn édes, szelid szemeibe tekinthetett.

- Visszatértem, hogy családom ápoljon, viszonzá Harry. «Ha Ferencz nem gondol sebemmel, hihetőleg már rég nem élek.

- Szegény jó Ferenczem! Ön mindig jó lesz hozzá, mylord, hisz a szegény fiú nem tudta, hogy igazságtalanságot követett el ön irányában.

- Hogy értsem ezt, drága grófném?

- Én nem vagyok grófné, én Esmond Rachel, Esmond Ferencz özvegye vagyok, gróf úr! Ki nem állhatom e címet. Bár soha se vettük volna el attól, a ki most hordja azt. Hanem mi mindent megtettünk, Harry, mindent a mi tőlünk kitelt. És mylord, és - én....»

- Kitől hallotta e mesét, drága grófné? kérdé az ezredes.

- Nem kaptad levelem? Monsba írtam, mihelyt megtudtam, szólt Esmond grófnő.

- És kitől? sürgeté az ezredes. Ekkor a grófnő elbeszélte, hogy az özvegy Castlewood lady, halálos ágyán elhivatta, s véghagyományképen e szomorú titkot közölte vele. - Elég rossz volt az özvegytől, szólt Esmond grófnő, hogy ily soká elhallgatta azt, s nem mondta meg nekem az igazat. - Rachel hugom, mondá, és a grófné nem birt egy gyöngye mosolyt elnyomni, Rachel hugom, kiáltott az özvegy, utána küldtem, mert a doctorok azt mondták, hogy pár nap alatt odalehetek ebben az átk- vérhasban. Lelkiismeretemet pedig meg akarom könnyíteni egy nagy

tehertől, mely rajta nehézkedik. Maga mindig egyszerű teremtés volt, s nem igen talált a nagy tisztességbe, s így a mit mondani fogok, nem rázandja meg annyira. Tudja meg tehát Rachel hugom, hogy házam, ezüstneműm, bútoraim, három ezer font készpénzt, és ékszereimet, melyeket ő felkent felsége, az üdvözült Jakab királytól valék szerencsés nyerni: Castlewood gróf ő nagyságának hagyományoztam.

- Az én Ferenczemnek? Mindig azt hívém...

- Castlewood grófnak, kedvesem, Castlewood grófnak, és ir-királysági Shandon marquisnak, a Jakab király ő felségétől férjemnek, a néhai marquisnak adott kinevezési oklevél szerint, mert én Esmond marquisnő vagyok, Isten és ember előtt.

- S a szegény Harrynak mit sem hagyott, édes marquisnő? kérde Castlewood grófnő (mert azóta nyugodtan elbeszélte nekem az egész történetet, az ő szokott elragadó bájjával, s most elbeszélését egész terjedelmében adom, a mint tőle vevém). S nem hagyott semmit szegény Harrynak? kérde kedves grófnóm: mert tudod Harry, mondá édes mosolyával, én mindig sajnáltam Ezsaut, s úgy hiszem magam is az ő pártján vagyok, bár papa mindig szörnyen erőlködött, hogy ellenkező véleményre hozzon.

- Szegény Harry? szólt az öreg grófnő, a szegény Harrynak kellett volna valamit hagynom, ha, ha! (ugyan hugom nyujtsa csak ide azokat a cseppeket). No kedvesem, ha azt hiszi, hogy Harrynak örökségre van szüksége, tudja meg hát, hogy 1691 óta, egy héttel a boynei csata után, hol Oraniai Vilmos királyi urát és ipát meggyőzte, mely vétkeért most a pokolban vezeklik (jaj! jaj!) az a szegény Henrik! azóta Esmond marquis és Castlewood gróf és irlendi Shandon báró és felsőházi tag, mondom, és e címei utána legidősb fiára fognak szállani s azt fogják, ha megengedi, Castlewood grófnak nevezni, úgy, úgy! Mit szól hozzá kedvesem?!

- Az Isten szerelmeért! mióta tudja ezt? kiáltott fel a másik grófnő (talán azt is gondolta, hogy a beteg félrebeszél).

- Férjem, megtérése előtt semmirekellő léhűtő volt, folytatá a haldokló. Németalföldön elcsábította egy takács leányát, s istentelenségét azzal is tetézte, hogy megesküdt vele. Azután hazajött, elvett engem, szegény fejemet, engem szegény ártatlan fiatal teremtest, - pedig te is tudod Harry, hogy a négy X-et is elhagyta volt, mikor férjhez ment; a mi pedig az ártatlanságot illeti.... én pedig, folytatá az öreg lady, férjem istentelenségéről három egész évig semmit sem tudtam házasságunk, sőt szegény kis fiunk halála után; s alig vártam, édesem, hogy megint megeskettessem magamat Pater Holttal, a castlewoodi kápolnában, mihelyt hallottam, hogy az a teremtés meghalt, azután nagy beteg lettem, s mikor még alig jöttem magamhoz másik nagy kétségbeesésemből, a páter tudatta velem, hogy a grófnak már házasságunk előtt volt egy fia, és hogy a gyermek Angliában van kiadva; én beleegyeztem, hogy a ficzkót haza hozzák, s a furcsa, kis mélabús gyerek meg is érkezett.

- Szándékunk volt papot csinálni belőle, s arra is volt nevelve, míg maga, rossz asszony, el nem csábította. Én megint reméltem, hogy örökösrel ajándékozhatom meg férjemet, midőn a király érdeke elszólította, s dicsően harczolva esett el Boynenál.

- Ha rosszul esik is kedvesem, de az igazat megvallva, férjét soha sem szenvedhettem, mert a legcsúfosabban hagyott volt a faképnél, s így csak arra vártam, mikor a kis takács fiút igazi örökösének tekintjük. De engem elfogtak, s férje fogságomban oly jó volt hozzám, annyira járt-kelt barátaihoz kiszabadításom érdekében annyira felhasználta egész tekintélyét mellettem, hogy mindent megbocsátottam neki, legkivált, mivel gyóntatóm is hallgatást parancsolt, mert a király ügyének érdekében állott, hogy családunk címe kegyed férjénél - az üdvözült grófnál - maradjon, mert csak ez által lehetett őt a király pártjának biztosítani. S ebben igaza is volt, mert egy évvel férje halála előtt, midőn hivatalt akart vállalni Oraniai Vilmos alatt, Holt

atya az egész dolgot előadta neki, s még arra is rávette, hogy jókora összeget szedett fel ő felsége számára, s a jó ügyben annyira megerősítette, hogy bizonyosak voltunk felőle, hogy annak idejében - ha szükség lesz rá - síkra is száll a bitorló ellen. Ekkor történt rögtöni halála, s megint gondoltunk rá, hogy a valót leleplezzük, de azt határoztuk, hogy jobb lesz a király ügyére nézve, ha a cím tovább is a fiatalabb ágban marad, s kedvesem, nincs áldozat, mit ez ügyért egy Castlewood sokallana.

- Esmond ezredes úgy is tudja már az egészet, (s ekkor Harry, szólt úrnőm, elbeszélte mindent, mi szeretett férjem halálos ágya mellett történt). Ő e címet nem akarja igénybe venni, bár joga volna hozzá. De lelki nyugalmam kívánja meg, hogy tudassam magával, lelkem, az igazat. Fia addig törvényes grófja Castlewoodnak, míg bátyja e címet vissza nem követeli.

Ez volt az özvegy beszédének veleje. Atterbury is tudja, szólt Castlewood grófnő; s Esmond igen jól tudta honnan, mert Atterbury volt a lelkész, kiért a boldogult lord halálos ágyán küldött. Castlewood grófnő rögtön akart fiának írni, s vele a valót tudatni, de a nagytiszteletű úr azt mondta, hogy jobb lesz Esmond ezredesnek írni, hogy határozzon ő, kitől az egész család függ.

- S kételkedhetik, drága úrnőm, határozatom felől? kérde az ezredes.

- Egészen tőled függ az Harry, mint a család fejétől.

- Már tizenkét éve, hogy határoztam, kedves grófom halálos ágyánál, szólt Esmond ezredes. A gyerekeknek semmit sem szabad ebből tudniok. Nevünket Ferencznek és örökösének kell hordani. Ez az igazság. Semmi bizonyítékom sincs apám és anyám házasságáról, bár szegény grófom mondotta halálos ágyán, hogy Holt atya Castlewoodba hozta volt azt. Mikor a szárazföldön voltam, nem akartam keresni. Csak szegény anyám sirját kerestem és néztem meg zárdájában. Mit használna ez neki? Nincs a világon törvény, mely pusztá szavamra Ferencz helyett engem tenne Castlewood gróffá. Én vagyok a család feje, drága úrnőm, hanem azért Ferencz Castlewood grófja s inkább barát lennék, vagy Amerikába vándorolnék ki, mintsem megfosztanám őt ettől.

Midőn így szólt drága úrnőjéhez, kiért örömet adta volna életét, kiért semmi áldozat sem lett volna igen nagy, az áldott lélek térdre borult előtte, s a szeretet és hála szenvedélyes kitörése közt csókokkal borította mindkét kezét: úgy hogy nem csak szívét ellágyította, hanem büszkévé is tette őt, s szíve hálával telt el, hogy isten módot nyújtott neki szeretetét iránta kimutathatni s e rá nézve kis áldozat által megbizonyítani. Azokat, kiket szeretünk, boldogítani bizonyára a legnagyobb áldás mi férfit csak érhet, s mi volt a világ minden gazdagsága és czíme, a hiuság és dícsvágy bármely kitüntetése, azon gyönyörhöz képest, melyet Esmond érzett, midőn legjobb, legdrágább barátainak e szolgálatot tehetett?

- Drága angyal, rebegé Esmond, tiszta lélek, kinek annyit kelle szenvedni, ki a szegény elhagyatott árvát a szeretet ragyogó gyémántjaival árasztotta el! Nekem kell térdre borulnom, nem kegyednek: s áldom istenemet, hogy kegyedet boldoggá tehetem. Van-e más célja életemnek? Áldott legyen az Úr, hogy kegyed szolgálatára lehetek! Mi az egész világ boldogsága ehhez képest?

- Ne emelj föl, szólt hevesen Esmondhoz, ki föl akarta segíteni. Hadd térdeljek, hadd térdeljek... hadd... imádjalak!

Ily kedvező bíró előtt, milyennek Esmond drága úrnője magát mutatta, minden pörnek, csak az ő részére kellett eldőlnie, így hát nem nagyon gyült meg a baja, midőn tudatta a grófnővel, hogy fia külföldi, s még a mellett katolikus nőt vett el, mert Castlewood grófnő nem viseltetett oly előítélettel e vallás iránt, mint Anglia többsége. Azt tartotta, hogy a mi vallá-

sunk csak egy ága az egyetemes egyháznak, míg a katolika annak törzse, melybe kétségen kívül nem egy fattyúgaly van oltva; (nő létere igazán jól be volt avatva az egyházi vitákba, mert lány korában ő volt atyjának, a boldogult Esperesnek, titkára, s beszédeit ő tisztázta); s ha Ferencz, a mint ő nevezte a katolikus vallás, a dél-európai egyház hívei közül választott magának nőt: ez nem ok arra, hogy menyét tárt karokkal ne fogadja. Írt is mindjárt új lányának egy kedves, gyöngéd levelet, (legalább Esmond annak tartotta, mert mielőtt elküldte volna, megmutatta neki) melyben csak az a gyöngéd szemrehányás volt, hogy miért nem írt fia neki, hogy miért nem kérte a lépésre, melyet teendő vala, az édes anya áldását.

- Castlewood igen jól tudja, írta fiának, hogy ő semmit sem tagadhat meg tőle, a mi csak tőle függ, legkevesbbé pedig beleegyezését e házasságba, mely, a mint reméli, boldoggá teendi, s visszatartóztatja azon könnyelműségektől, melyek nem kis aggodalmat okoztak neki. Kéri, hogy térjen vissza rögtön Angliába, foglalja el családi tűzhelyét Castlewoodban (az ő tűzhelye, jegyzé meg Esmond ezredesnek, ámbár csak a te kegyelmedből) s vizsgálja meg anyja számadásait, hogy kezelte tíz évi kiskorúsága alatt vagyonát. Gondossága és takarékosága által a jószágot jobb karba helyezte, mint a parlamenti viták óta valaha volt, s így a gróf szép kis vagyonkának volt ura, melyet nem terhelt annyi adósság, mint míg vesztegető atyja élt. Csak attól félek, jegyzé meg a grófnő az ezredesnek, hogy míg fiamnak vagyont szerzek, befolyásom nagyobb részét vesztém el reá. S valóban úgy is volt. Lánya azon panaszkodott, hogy anyja mindent csak Ferenczért tesz, érte semmit; míg túlfelül Ferencz nem volt megelégedve a walcotei egyszerű, összehuzódott élettel, hol őt úgy nevelték, mint egy papfiút, nem pedig nemes embert, kinek egykor szerepet kell a világban játszania. Hihetőleg ez első nevelési balfogás okozta, hogy midőn hatalmában állott, egészen a gyönyör karjaiba dobta magát. Különben nem ő volt az első férfi, kit a nők túlhajtott szeretete elrontott. Legjobb iskola a gyermekre nézve, legyen az kicsiny vagy nagy, hogy anyagilag, szellemileg jobbak társaságában forogjon, mert így vesztheti csak el az önhitséget, melylyel az otthon nevelt gyermekek bőségesen el vannak látva.

Hanem, mint a tékozló, ki adósságai jegyzékét küldi övéinek, soh'sem jegyzi fel mindnyáját, s bizonyosak lehetünk felőle, hogy a kújon a legnagyobb összeget még mindig titkolja, s nem meri bevallani, úgy tett a szegény Ferencz is; közlésének nagyja mit első vallomásában nem mert anyjával tudatni, még hátra volt. Esmondnak volt is egy kis sejtelve e felől, mikor Ferencz levelét megkapta, tudván, hogy milyen kezek közé jutott az ifjú, hanem sejtelmeit szépen magának tartotta, s őrizkedett urnőjét, talán alaptalan, gyanujával aggasztani.

A közelebbi posta Brüsseltől, azután, hogy Ferencz megkapta anyja levelét, az új férj és nő, ki közbe legyen mondva, maga sem tudott jobban írni, mint szeleverdi férje ura, hála-, szeretet- és ragaszkodásteli választ hozott az özvegy grófnő számára, mert így czimezték akkor szegény úrnőmet. De a levélbe, (mely családi gyűléseken t. i. a grófnő, Beatrix kisasszony és e lapok írója előtt lőn felolvasva, s melyet az udvarhölgy póriának mondott s a többi is hallgatva annak tartott), Esmond ezredes számára is volt egy külön levél zárva, azon újabb kényes megbizással, hogy azt belátása szerint igazítsa el, s tudassa a grófnővel, hogy Ferencz jónak látta Péter Holt tanácsára, Clotildja sürgetésére és az ég minden szentjei áldása mellett, jegyzé meg ő lordsága kenetteljesen, vallását megváltoztatni s áttérni azon egyház kebelébe, melynek nem csak királya és több rokona, hanem a mivelt világ nagyobb része is híve és tagja. Ezt egy utóirat követte, melynek forrását Esmond igen jól ismerte, mert érzett rajta az iskola szaga s egészen elütött Ferencz irmodorától és eszmemenetétől. Ez utóirat emlékeztette Esmond ezredest, hogy ő is ez egyháznak született, és hogy ő lordsága nem mulasztja el imáit a szentek színe elébe küldeni, (mily mérhetlen jószág!) hogy anyja és nővére is megtérjenek.

Esmond, ha akarta volna, sem titkolhatta volna el ezt a nők előtt; mert pár nap múlva e levél vétele után a brüsseli «Ujdonságok»-ban, s más lapokban is lehetett olvasni, hogy egy fiatal ir lord, Castlewood gróf, ki csak most lett teljes korú, s az utóbbi hadjáratban kitünő részt vett, mint ő fensége Marlborough herczeg hadsegéde, Brüsszelben a római egyházba tért át, és a bucsúban mezítláb, kezében viaszgyertyával, vett részt. Ez áttérést, jegyzé meg az «Ujdonságok», az ismert Holt atya eszközlé, ki az utóbbi zavarokban Jakab-párti ügynök volt, s Vilmos királytól nem egyszer nyert kegyelmet.

E hír nem kevésbé veré le Castlewood grófnőt, mint a mennyire felingerlé Beatrix kisasszonyt.

- Így hát, jegyzé meg a miss, Castlewood nem lehet a mi hazánk. A Ferencz felesége majd ide hozza gyóntatóját, s annak béka kell ebédre. Tushernak és nagyatyámnak minden prédikálása falra hányt borsó volt testvéremre nézve. Mondtam én azt, hogy megölnöd azzal a kátéval, s hogy mindjárt kirúg, mielőtt nem lesz szoknyádhhoz varrva. Te soh'se hitted anyám, hogy az a szél hajtó csuffa tesz, s hogy az a tányérnyaló Tusher nem neki való nevelő. Oh azok a papok! Utálom őket lelkemből! veté utána Beatrix kisasszony, összecsapva kezeit; igen én, akár reverendát, akár csatos czípőt viselnek; a szakálasokat úgy, mint a mezítlábasokat. Ismerem egy rémséges ir éhenkórászt, ki egy vasárnap sem mulasztja el az udvarnál megjelenni s taposni a földet körülöttem, jaj, borsózik a hátam most is bele! Ha papot akarsz látni, csak nézd meg őt, csak hallgasd meg, hogy beszél saját rendjéről. Egyik olyan, mint a másik, a püspök úgy, mint a bonz vagy a fakir. Mindnyája uralomra vágyik, s az utolsó ítélettel ijesztgetnek bennünket. Dicsfényvel veszik körül magukat s azt várják, hogy térden csúszva könyörögjünk áldásukért. A minap hallottam, mikor az a dr. Swift Marlborough herczeg ő kegyelmessége vitézségéről kicsinylőleg vartyogott. Ha! az a dublini bamba! azért mer így beszélni, mert ő kegyelmessége kiesett a kegyből. Azért beszél így, hogy ő felsége füleibe menjen, s Masham asszonynak hizelegjen. Azt mondják, hogy a hannover választó fejedelem egy egész tucsat kedvest tart herrenhauseni udvarában, s ha ő lesz királyunk, fogadom, hogy a püspökök és Swift uram, ki maga is szeretne az lenni, csak úgy fognak neki is hizelegni. Oh azok a büszke papok! Beteg vagyok, ha látom tapsi lábaikat és hallom reverendájuk suhogását. Szeretnék oda menni, a hol egy sincs; szeretnék quaker lenni, hogy megszabaduljak tőlük; s az is lennék, csak az a csunya ruhájuk ne volna, mert sajnálom szép arczomat bepótlálni. Úgy-e rokon, igazam van? s ezzel belekacsintott a tükörbe, mely legjobban megmondhatta, hogy a világon sincs szebb teremtes nála.

- Azért támadom így meg a papokat, veté utána Beatrix kisasszony, hogy egy kicsit eloszlassam szegény anyám Ferencz miatti aggodalmait. Mert tudnod kell, rokon, hogy ez a Ferencz csak oly hiú, mint akármely lány. Azt mondják, hogy a lányok hiúk; de mik vagyunk mi hozzájuk képest? Hisz látni való volt, hogy az első nő és az első pap, mert előttem pap vagy nő, egyre megy ki, a ki magának azt a fáradságot veszi, bolondot fog csinálni belőle. Mi mindig cselt szövünk; mi nem állunk jól hazugságainkért; mi mindig hajlongunk, hizelgünk, vagy fenyegetőzünk; mi mindig csak vést hozunk, jegyezze meg magának szavaimat, mert én ismerem a világot, s nekem is végig kell mennem rajta. Mintha látnám, hogy esett a Ferencz házassága! A gróf, a kedves papa, mindig a kávéházban ül. A grófnő, a lelkem mama, mindig a konyhában van s főzi az ebédet. A kontesz, kedves testvérünk, mindig hárfáz. Mikor mylord bucsúzni jött s megmondta, hogy a sereghez kell mennie, a lelkem Clotilda könyekbe tör ki, s elájul épen a mylord karjaiba, nem, rokon, maradjon csak helyén, ha úgy tetszik, vállaira borul és sír; a lovag: Oh isteni, imádott, szeretett Clotildám, sajnálja, hogy el kell válnunk? Oh Franceskóm, viszonz a hölgy, oh mylord! s erre betoppan a mama és egy sereg nagy bajuszú, hosszú kardú testvér a konyhából, hol épen kenyeret ettek veres hagymával. Meglássza, három hónappal azután, hogy az új nő megérkezik Castlewoodba, minden pereputtya itt lesz. Az öreg

gróf és grófnő, a gróf úrfiak és a gróf kisasszonykák. Grófok! ma már minden éhenkórász gróf. Guiscard, a ki Harryt meggyilkolta, azt mondta, hogy ő gróf, pedig azt hiszem, borbély volt. Minden francia borbély, tánczos... ne tagadja! vagy hát tánczmesterek, vagy papok... s így csergett tovább.

- Kitől tanult maga táncolni, Beatrix? kérde az ezredes.

S a kisasszony mosolyogva dúdolt egy minuetet, mélyen meghajtotta magát, s mikor fölemelkedett, a világon legszebb kis lábakat engedte látni. Még e helyzetben volt, midőn anyja belépett, ki szobájába vonult volt vissza, mert nagyon a szívére vette fia áttérését; a bolondos lány anyjához szökkent, átkarolta, megcsókolta, s meg akarta tánczoltatni. Ugyan legyen eszed, kedves lelkem anyácskám; azért soh'se sírj, hogy Ferencz pápista lett. Istenem, hogy nézhetett ki, a mint fehér ingben, gyertyával kezében, mezítláb járta a bucsút! s lerugta kis cipőcskéit, (a legcsudálatosabb kis cipőcskék, a legcsudálatosabb piros magas sarkacskákkal! Esmond mohón kapta fel az egyiket, a mint épen mellé esett;) azzal a legfurcsább arczot vágta s fel s le sétált a szobában, Esmond botját tartván gyertya helyett. Még Castlewood grófnő sem birta magát a nevetéstől megtartóztatni, komoly természete daczára, s Esmondnak úgy tetszett, midőn kéjteli bámulattal gyönyörködött e ragyogó szépségen, mint mindig: hogy soha életében ily tökéletes, ily csillogó, ily szép teremtetést nem látott.

Midőn a bucsút bevégezte, kinyújtotta lábait cipői után. Az ezredes letérdelt: Ha kegyed lesz a pápa, én pápista leszek! s ő Szentsége megengedte, hogy kis harisnyás lábait megcsókolja, mielőtt fölhúzza a cipőket.

Mama lába egyet toppantott e műtét alatt s Beatrix ragyogó szemeit semmi sem kerülte ki, az elégedetlenség e kis jelét is észrevette. Oda szaladt hozzá, átkarolta anyja nyakát, szokott felkiáltásával: kedves lelkem, bolondos anyácskám; a te lábad is épen olyan szép, mint az enyém; igen, igen rokon, de ő dugja! pedig a cipész megmondhatja, hogy egy kaptára csinálja cipőinket.

- Te magasabb vagy nálam, kedvesem, szólt a grófnő, s édes arcza egészen lángba borult; és... és kezedet szeretné ő, nem lábadat, veté utána erőtetett mosolylyal, mely inkább jaj, mint nevetés volt, s arczát lánya ragyogó keblébe rejté. Gyönyörű kép voltak így ketten; azt hitte volna az ember, hogy két nővér, a gyönyörű, egyszerű matrona fiatalabbnak nézett ki, mint valóban volt, lánya pedig, ha nem is öregebbnek, de volt tekintetében valami parancsoló kegy, mely minden nő fölibe emelte, mintha úrnője lett volna anyjának.

- De jaj! kiáltott fel úrnőm, összeszedve magát e jelenet után, s megint bánatos hangját véve föl, szégyen, gyalázat, hogy ma nevetünk és vitorák vagyunk, midőn térdre kellene borulnunk és kegyelemért imádkoznunk!

- Imádkozni és ugyan miért? kérde kihívólag Beatrix kisasszony, azért-e, hogy Ferencz pénteken böjtölni akar, s képeket imád? Hiszen anyám, ha te pápistának születnél volna, pápista maradtál volna teljes világi életedben. Hiszen maga a király és nem egy nemes is pápista. Én részemről nem vagyok ellensége e vallásnak, s azt tartom, Böske királyné²¹ egy fityinggel sem volt jobb Mária királynőnél.

- Hallgass Beatrix, ne üzz tréfát a szent dolgokból, s ne feledd származásodat, szörnyűködött mylady. Beatrix pedig a tükör előtt állott, szalagjait igazgatta, gallérát simítgatta, s mindenféle kihívó mozdulatokat tett.

²¹ Az angolok Erzsébet királynét bizalmas néven Queen Bess-nek mondják rendesen. - Ford.

Legalább nem árult zsákba macskát, mert akkor semmi egyébről nem gondoskodott, mint az életről és szépségéről; nem volt több tisztelet szívében a vallás iránt, mint annak az embernek a zene iránt, ki egyik nótát nem tudja a másiktól megkülönböztetni. Esmond látta benne e hibát, mint sok mást is, s érezte, hogy Esmond Beatrix csak herczegnek lenne jó feleségnek. Arra született ő, hogy nagy társaságokban ragyogjon, palotákat ékítsen, mindenkinek parancsoljon; politikai cselszövényekre, a királyné kíséretében csillogni: arra jó lett volna. Hanem egy egyszerű asztal mellett ülni, s a szegény ember gyermekeinek harisnyát foltozni? arra már nem volt való, vagy ha arra kényszerült volna; szíve szakadt volna belé. Fejedelemsasszony volt ő, bár egy forint erője sem volt, s egyik alattvalója, bizonyosan a leghívebb, legengedelmesebb teremtés, a ki valaha egy nő lábainál hevert, a szerencsétlen Esmond volt, ki összekötött kezekkel és lábakkal dobta oda neki legnemesebb érzelmeit, minden tehetségét, függetlenségét.

S ki ne tudná, mily korlátlanul zsarnokoskodnak a nők, ha szabad kezük van? S ki ne tudná, hogy ilyenkor a legjobb tanács sem ér semmit? Tudnék én utódaimnak jobbnál jobb tanácsokat adni, de jól tudom, hogy ők is csak a maguk feje után járnak, akármit beszéljen nagyatyjok. Minden férfi maga szerzi tapasztalatait a nőkről, s nem hallgat senkire; nem is érne egy hajítófát, ha azt tenné. Magam szeretem kedvesemet, nem az öregapám, ki tanácsokat osztogat; én tudom, hogy mit ér az, a mire vágyom, én tudom, mit adnék érte. Lehet, hogy előttem értéktelen valami, de nekem maga az élet. Ha a nagy Mogul koronája és minden gyémántja, vagy Marlborough herczeg minden pénze, vagy mind az a kincs, a mi Vigonál elmerült, az Esmondé lett volna: mind, mind oda adta volna e nőért. Bolond volt: ha úgy tetszik; de akkor az a király is bolond, a ki fele királyságát odaadja egy galambtojás nagyságú kis jegeczért, melyet gyémántnak neveznek; akkor bolond az a gazdag nemes is, ki szembe néz a vészszel vagy halállal, fele életét vagy minden nyugalma odaadja egy kék szalagocskáért, gomblyukában; akkor bolond az a hollandi kereskedő, a ki tizezer koronát tudott fizetni egy tulipánért. Minden embernek megvan a maga ára, s azért életét is odaadja. Ennek a nagy tudós híre, annak, hogy divat embere legyen s bámult az egész város előtt; a másiknak hogy költői vagy művészi nagy munkák útján érjen halhatatlanságot; még másnak, legalább élte egyik felében, minden vágya és kincse: egy asszony!

Mig Esmond e szenvedély uralma alatt állott, emlékszik, hogy nem egyszer beszélgetett ismerőseivel, kik őt csak a szomorú arcú lovagnak csufolták Beatrix iránti szerelmeért, melyet csöppet sem titkolt. De az ezredes a gúnynya csak gúnynyal felelt: Feltéve, hogy bolond vagyok, s semmivel sem jobb, mint ti: de ti sem vagytok jobbak nálam.

Nektek is megvan a magatok bolondsága, hagyjátok meg nekem is a magamét! Miféle hizelegéseket suttog ön John uram, a királynő kegyencének füléhez hajolva? Hány éjet virraszt át munka közt a legröstebb ember is, odahagyva a kupát, a víg czimborákat, odahagyva kedvesét, kinek Őlében csak ásítana: csak azért, hogy egy hazugsággal teli beszédet izzadjon, melylyel háromszáz buta falusi nemesnek hizelegjen az alsó-házban, vagy hogy a clubban tapsot arasson vele. Hányszor kocsizik ön rázós kocsijában (Esmond úr gyakran lovagolt át Windsorba, s különösen a legutóbbi időben a titkárral)? Hány órát álldogál ön podagrás lábain, s mily alázattal térdel le, ha egy sürgönyt nyujthat át, ön, a világ legbüszkébb embere, ki még az isten előtt sem térdelt, mióta lerugta a gyerekcipőt, s úgy térdén állva suttog, hizeleg, majdnem imádkozik egy otromba nő előtt, ki sokszor részeg a sok evéstől, ivástól, mikor a titkár úr kihallgatáson van? Ha az én vágyaim hiábavalók, bizonyára az önökéi is azok! S erre a titkár szájából csak úgy folyt a beszéd, e szegény tolltól kívánni sem lehet, hogy mindnyáját leírja: mentegetve nagyravágyását, hogy ő mennyi jót tenne hazájával, csak ő lenne az úr, megspékelve beszédét egy csomó deák és görög klasszikus mondattal, (ez ágbeli ismereteit nagyon szerette fitogtatni), dicsekedve számlálva elő az utakat és módokat, hogy

lehet a bolondokat megtéríteni; felhozva, hogy az ellenzéket meg lehet vesztegetni, el lehet hallgattatni; a kétkedőket meg lehet győzni, az ellenségeket el lehet rémíteni.

- Én Diogenes vagyok, szólt Esmond nevetve, kit Sándor fölvelt kocsijába. Nem akarom legyőzni Dáriust, s a Bucefalust megülni. Nem vágyom, a mire ön vágyódik, nagy névre vagy fényes polczra; ezeknek birtoka nem szerezne gyönyört nekem. De önmérséklésemet nem tartom erénynek, az izlés dolga, s jól tudom, hogy a mire én vágyom, ép oly hiába való, mint a miért ön nyújtja nyakát. Ne gúnyolja hát ki hiuságomat, én sem gúnyolom ki az önét, vagy a mi még jobb, nevessük ki egyaránt, a magunkét úgy, mint a másét.

- Ha imádottja kiállja, szólt St. John úr, ezen az úton oda viheti, hogy önt husz esztendeig sohajtassa maga után, s akkor adja meg magát, mikor ön hetven éves, ő pedig elég vén lesz nagymamának. A világért sem mondom, hogy egy nő után járni ne lenne ép oly mulatságos időtöltés, mint akárminemű vadászat, csak részemről azt a hibát látom, hogy a vad nem szalad elég sokáig. Azt tartom, hogy igen hamar megadja magát, ez a baj.

- Az a vad, melyet ön üldöz, hozzá van szokva, hogy megfogassa s hamar megadja magát, jegyzé meg Esmond.

- De persze az ön Dulcineájának nincsen párja úgy-e? viszonzá a másik. Jól van. Henrik vitéz, menjen ön, ostromolja a szélmalomokat, bizonyosan nem ön a legnagyobb bolond a világon, végezé be St. John egyet sohajtva.

HADMADIK FEJEZET.

Egy szám a «Szemlélő»-ből.

Ha valamelyik fiatal utódom, mikor nagyatyja történetét olvassa, épen szerelem betege talál lenni: nagyon egyszerű orvosszert ajánlhatok neki, mely különösen alkalmas e betegség ellen, s ez a légváltoztatás. Esmond legalább tizszer odahagyta szíve királynőjét, s mind a tizszer meggyógyult; de valahányszor visszatért hozzá: a láz mindannyiszor leverte lábáról. Erősen kötötte az ebet a karóhoz, hogy oda tudja hagyni, úgy, hogy soh'se gondol reá, s valóban igen szépen féket tudott vetni a lángra és vágyra, mely mindig emésztette, valahányszor közelében volt, de mihelyt visszatért, csak olyan beteg lett, mint valaha, és csupa nevetni s szánnivaló volt, ámbár végre mindenki belefáradt a száanalomba, kivéve az ő kedves, drága úrnőjét, Castlewood grófnőt; annak szerető szívébe rakta le szomorú vallomásait, mert ő soh'sem fáradt bele hallgatni őt, s pártját fogni.

Néha úgy tetszett Esmondnak, hogy remélhet; de nem sokára megint a kétségbeesés fogta el, mert a miss fel sem vette s csak játszott vele. Sokszor napokig testvérek, a legjobb barátok voltak: Beatrix természetes, gyöngéd, elragadó; Esmond pedig e változás miatt egészen boldog. De egyszerre csak minden megváltozott. Vagy mert igen tolakodó lőn s szerelmét emlegette, mire a miss rögtön visszautasítólag felelt s hiuságának egy-egy pofot is juttatott; vagy féltékenykedett, s nem ok nélkül, valami ujdonsült imádóra, vagy egy-egy gazdag urficskára, ki csak most érkezett a városba, s a javíthatatlan tetszelgő már rakosgatta hálóját s töreit utána. Ha Esmond szemrehányásokat mert kockáztatni, a kis lázadó ilyen formán felelt: Hát az úr kicsoda? Én járok a magam útján, atyafi! s ez az út férjhez vezet, de nem önt keresem ez uton. Valami jobbat keresek önnél, ezredes, valami jobbat, érti ön? Meglehet, hogy ön volna az, ha gazdag lenne, ha fiatalabb lenne; csak nyolcz évvel idősebb nálam, azt mondja, ugyan hallgasson! száz évvel vénebb, száz évvel. Maga már vén, vén medve; magát boldogtalanná tenném, ez volna a haszon, ha magához mennék. De magának annyi pénz

sincs, hogy egy macskát tisztességesen eltartson, ha kifizette a legénye bérét, és háziasszonya számláját. Azt hiszi, hogy én tudnék bérházban lakni, s forgatnám a bürgehust a nyárson, míg a tekintetes úr a kis babát ringatná? Nevetség! Ugyan miért nem verte ki fejéből ezeket az ábrándokat a háborúban? Sokkal unalmasabb és szenvedőbb, mint mikor elment. Maguk mamával találának. Jók volnának Tuba és Tubánénak, s halálukig mindig pikétezhetnének együtt.

- Legalább bevallod világias gondolkozásodat, szegény Trix! jegyzé meg anyja.

- Világ? oh lelkem anyám. Azt hiszi talán, hogy én most is kis baba vagyok, s megijedek a mumustól? Világiasság? az ám. Szeretném tudni, mi vétek van abban, ha az ember kényelmesen akar élni? Ha te, kedves anyókám, meghalsz, vagy ha jól lakom veled, s itt hagylak, hova menjek? Talán dajkának álljak be pápista sógorasszonyomhoz, hashajtót adjak a gyermekeknek; meglasnakoljam s lefektessem őket, ha rosszul viselik magukat? Az első cseléd legyek Castlewoodban, vagy plane Tusher Tamáshoz menjek? Merci! Eleget voltam a Ferencz aláztos szolgálója. Miért is nem vagyok én férfi? Tíz annyi eszem van, mint Ferencznek, s ha én, grófnő, meg ne ijedjen! kardot s parókát hordhatnék e ruha és szalagok helyett, melyekre a természet kárhoztatott, (ámbár elég szép e ruha, elég szép... rokon, holnap úgyis a vásárra megy, vegye meg e szalag többi részét is; érti?) híressé tenném nevünket. Ez a vén medve is lehetett volna valami. Igazán elég jó kinézése van, s milyen méltóságteljes szónok lett volna belőle - - s ezzel elkezdte Esmond járását és beszédmodorát utánozni, s oly nevetségesen, hogy a grófnő nevetésbe tört ki s maga az ezredes is elismerte, hogy van valami hasonlat közte és e furcsa, gúnyoros torzkép közt.

- Igen! folytatá, ünnepélyesen bevallom, elismerem és kijelentem, hogy nekem csak jó férj kell. Hát bűn ez? Az én vagyonom: arcom. Ide akinek kell; ki ad többet érte? Dolgozni, fonni nem tudok, hanem tudok huszonhárom kártyajátékot. Tudom a legújabb tánczot. Vadászok szarvasra, s úgy hiszem, madarat is tudnék löni röptiben. Tudok rágalmazni, mint akármely magamkorú nő; tudok annyi históriát, hogy akár ezer-egy éjen elmulattatok egy mogorva férjet. Szeretem a piperét, gyémántokat, a fényüzést és a chinai porcellánt. Szeretem a befőttet, a belgiumi csipkét, (az igazán szép volt, a mit rokon hozott nekem!) az operát, s mindent a mi hiábavaló és drága. A minap kaptam egy majmot és egy kis szerecsent. Pompejus, hozzon egy csésze csokoládót ezredes urnak; egy papagályt és egy pincset, de még kell egy férj is. Hallod, Cupido?

- Idzszen kisaszszon, szólt Pompejus, egy kis fogvicsorgató szerecsen, kit lord Peterborowtól kapott paradicsommadaras turbánnal s egy nyaklánczczal, melybe úrnője neve volt vésve.

- Idzszen kisaszszon! szólt Beatrix a gyereket utánozva, s ha a férj nem jelentkezik, Pompejusnak kell egyet keresni.

S Pompejus fogvicsorítva távozott a tálczával, Beatrix kisasszony pedig anyjához szaladt, s kitörését, szokás szerint, csókkal zárta be, nem csoda hát, ha ily vezeklés után engedékeny bírāja megkegyelmezett neki.

* * *

Midőn Esmond hazajött, egészsége még mindig nem a legjobb lábon állt; közel Kensingtonhoz fogadott tehát szállást: boldognak érezve magát, hogy a nők ápolják, s hogy naponként láthatja őket. Ezenkívül néhány ismerőst is elfogadhatott, még pedig azokat, a kiket éppen tetszett. Steele és Addison urak megtisztelték őt látogatásukkal; s nem egy pohár jó bort ittak ki együtt lakában, míg a gazda sebe miatt csak a víz és köményleves mellett maradt. Vendégei wighek voltak s Marlborough herczeg nagy bámulói, Esmond pedig határozottan a túlsó oldalon állott. Hanem azért ellenkező politikai nézeteik nem gátolták meg, hogy külön-

ben a legjobb barátok legyenek, sőt még egy esetre, midőn Esmond régi jó bajtársa, Webb tábornok botjával és mankójával az ezredes szállására hömpölygött (a lakás szép vidéken, a lovag-hidnál, London és Kensington között feküdt, szép kilátással a kertekre), még azt is elismerték, hogy a tábornok derék, vitéz egy katona volt, sőt azt is, hogy rosszul bántak vele Wynendaelnél. Azt meg kell vallani, hogy legalább szájjal elégtételt vett magának, s ha Addisonnak csak legkisebb kedve lett volna Wynendaelre írni: jó módja lett volna, mert a parancsnok saját szájából legalább százszor hallotta e históriát.

Mivel Esmondnak nyugodtan kellett magát viselnie, mulatságból a tollhoz fogott, s bevégezte szindarabját, melynek sugó-másolata diófa íróasztalomban van lepecsételve, e címmel: «A hűséges bolond, vigjáték, a mint azt ő felsége szolgálai előadták.» A darab meglehetősen érzékeny volt, s Steele, ki sokkal érzékenyebb kedélyű volt mint Addison, szörnyen bámulta, míg emez nem igen nagyra tartotta, bár azt elismerte, hogy helylyel-közzel vannak benne szép részletek. Ő ekkor éppen «Cato»-ja színrehozásában fáradozott, s a fáklya fénye egészen elhomályosítja Esmond serczegő mécsesét. Darabja, mint előkelő ember művét kell nyomtatni, neve nélkül jelent meg. Csak kilencz példány kelt el, pedig Dennis, a nagy kritikus dicsérte, s azt mondá róla, hogy nagybecsű mű. Egy haragos órában azután Esmond minden példányt el is égettetett legényével, Lockwooddal.

Az egyik vigjáték gunyoros kifakadásokkal volt tele bizonyos fiatal hölgy ellen. A darab meséje egészen új volt. Egy fiatal lánynak van egy csomó imádója, de ő egy tökfilkó peert választ a hős helyett (de úgy hiszem, Wilks - a hűséges bolond - nagyon rosszul játszott), ki nem szünt meg őt imádni. Az ötödik fölvonásban Teraminta fölfedezi Eugenio (a h. b.)²² érdekeit, s hajlamot érez iránta, de már későn, mert ez kijelenti, hogy kezét és vagyonát Rosariának, a minden erényekkel ékeskedő falusi szépségnek szánta. Azt azonban meg kell vallani, hogy a nézőség az egész előadás alatt ásított és hogy a harmadik estve, egy féltuczat néző előtt, meg is bukott a darab. Esmond és a két hölgy az első előadáson voltak jelen. Beatrix kisasszony elaludt; anyja pedig, ki második Jakab óta nem volt a színházban, azon véleményen volt, hogy a darab, ha nem is kitűnő, legalább morálja tökéletes.

Esmond irodalomra adta a fejét s üres idejében sokat írt prózában és versben. Ha Beatrix kisasszony magaviselete sértette: egy satírával könnyített szívéen. Ha nyögött az asszonyok hűtlensége miatt: egy csomó verset ütött nyélbe, melyekben bebizonyította, hogy ő az egész nemet megveti. Egy ilyen haragos napján (titoktartás esküje alatt) fölkerlte Steele Dicket, hogy segítse egy kis tréfában. Írt egy cikket, s éppen ott és úgy nyomatta ki, mint Steele lapját, s egy reggel csak ott feküdt az a kisasszony előtt, az asztalon, ilyen formán:

SZEMLÉLŐ.

341.

Kedd, Apr. 1. 1712.

.....mutato nomine, de te
Fabula narratur. -
(Bárha cserélt névvel, rólad szólt a mese épen.)
Horatius.

«Jocastát minden ember úgy ismeri, mint tanult, divatszerű hölgyet, mint az udvar és ország legszeretetre méltóbb teremtését. Hetenként kétszer reggel vendégeket fogad, s London minden nagyszelleme, sőt néhány szépsége is tódul e társaságokba. Ha Tunbridgebe vagy Bathba kocsizik: egész uszálya az imádóknak követi őt, lóháton; a

²² A hűséges bolond.

londoni arszlánokon kívül egész sereg bámulója volt a fürdőben is, mert a sussexi és somerseti előkelő világ egymás sarkát taposta, hogy theaestélyeire bejuthasson, s boldog volt, ha thronusáról egy kegyteljes fejbolintással üdvözölte. Így hát Jocasta ismerőinek száma nem megvetendő, s egy őröknek ugyancsak kellett dolgoznia, hogy rendben tartsa látogató-jegyeit, melyek széthordására egy tenyeres-talpas legényt kellett fogadni, s hogy minden kedves barátai nevét emlékezetben tarthassa: sokkal erősebb fejet kellett volna keresni, mint a milyennel Jocasta dicsekedhetett.

«Az epsomi fürdőben-e vagy Tunbridgeben (mert Jocasta sem tudja bizonyosan) ő nagyságának szerencséje volt egy fiatal gentlemannel ismeretséget kötni, s mivel a kedves fiatal arszlánnak társalgása szellemdús, modora pedig a legszeretreméltóbb volt: szívére kötötte, hogy valahányszor csak Londonba jő, meglátogassa őt, mert spring-gardeni háza mindig nyitva lesz előtte. Daczára, hogy igen kedves volt s kifogástalan kész dandy, nem lehet csodálni, hogy a szép figyelme elfordult tőle, mert hisz zászlója körül egész ezred hasonló vitéz tolongott folytonosan. S így, bár e lovag nem kis benyomást tőn rá, s szívét legalább huszonhárom perczig foglalkoztatta, meg kell vallani, hogy nevét mindazáltal elfeledte. A lovag barna s lehet huszonnyolcz éves. Ruhája finom, de egyszerű. Bal szeme fölött egy jegy van, kék szalagot, botot és kardot visel; parókája nincs.

«Jocasta büszke volt, hogy imádója (mert hogy a ki csak látja, imádója is: a felől egy perczig sem kételkedett) mindjárt más vasárnap a St. Jakab-templomban éppen mellé ült; az is nagyon megindította s érdekelte őt, hogy a prédikáció alatt tettette magát, hogy aluszik, pedig látni való volt, hogy félig lezárt szempillái alól mily tiszteletteljes imáddal kacsingat Jocasta felé. A templomból kijövet, éppen hordszékének tartott, s midőn Jocasta felült bele, mélyen meghajtotta magát előtte. Később látta az udvarnál is; modora ott is a legfinomabb volt, de nevét egy ismerője sem tudta megmondani; még az nap estve a színházban volt, s ő nagysága kegyeskedett a szomszéd-páholyban rá is ismerni.

«Az egész előadás alatt mindig csak nevén törte fejét, úgy, hogy a darabból egy szót sem hallott; szerencséje az előcsarnokban megint találkozott vele; gyorsan hozzá lépett s kérte, hogy ne feledje el, mikép minden héten kétszer ad estélyt, s hogy igen örülne, ha őt is láthatná Spring-Gardenben.

«Más kedden meg is jelent; öltözéke fényes volt, s mind saját, mind szabója finom izléséről tanuskodott; s bár egész csoporttal állottuk körül a bájoló Jocastát s mindnyájan azon hiszemben voltunk, hogy minden arcot ismerünk a városban: Jocasta sürgető kérdésére egyikünk sem tudta megmondani e gentleman nevét s jobbra-balra oldalogtunk, midőn ez a szobán végig haladva Jocasta előtt meghajlott, akár egy herczeg.

«Jocasta ez üdvözlét azon mosolyok és főhajtások egyikével viszonzá, melyeknek titkát egyedül ő bírja. Rendesen mosolyogva szokta magát meghajtani, mintha mondta volna: «Végre tehát eljött ön. Ön után epedtem, s ekkor áldozatát egy gyilkos tekintettel végzi ki, mely ennyit mond: «Oh Philander! csak téged látnak szemeim.» Talán Camilla is csak úgy meg tudja magát hajtani, s Thalestris pillantatai szintoly szívighatók, de a meghajlást a pillantással, minden angol szépség közt, csak Jocasta bírja párosítani.

- «Isten hozta önt Londonba uram - kezdé - láttam a szemeiből, hogy vidékről jön. Szerette volna «Epsomot» vagy «Tunbridget» mondani, csak emlékezett volna bizonyosan, hol találkozott vendégével, de biz azt elfeledte.

- «Csak három napja vagyok a városban - viszonzá a gentleman - s idejövetelem legfőbb oka, tisztelet-adómat leróni nagyságod előtt.

- «A fürdő nem igen használt nekem - folytatá Jocasta.

- «A fürdő betegeknek való - viszonzá a lovag - a fiatalság és szépség csak azért látogatja meg, hogy kecsét kölcsönözzön neki. Midőn a mult vasárnap a lelkész az angyalról olvasott, mely a tó fölé szállt: nagysádra gondolok! Helyeslő moraj követte e bókot. Manilio, kinek volt esze, mikor nem kártyázott, el volt ragadtatva, s azt mondta, hogy még ilyet nem hallott.

«Jocasta volt az angyal, ki a tó fölé szállt; de hol volt a Bethezda? Mindig nagyobb zavarba jött, s minél egyszerűbb, természetesebb kifejezést öltött arcza magára, annál jobban mesterkedett.

- «Midőn ön belépett - vevé föl ismét a beszéd fonalát - épen a nevek és szavak kiejtéséről folyt a társalgás. Miért olvassuk a Cavendisht: Kendisnek, miért Cholmondeleyt Csümlinek? Ha a Pulteneyt Poltuinak mondjuk, miért nem mondjuk China, hanem csájne, - és -

- «Ily tündérnek, mint nagysád, semmi kiejtés sem kerül bajába. Mindnyájan tudjuk, hogy az egész szójáték Dr. Swift kedvencz mulatsága.

- «És - és hogy írja ön nevét? - kérdé Jocasta, végre a forró kásához érve. Mert az élénk társalgás sokkal tovább tartott, mint a hogy itt le van írva, s legalább három csésze theát kiittak idáig.

- «Nevemet asszonyom? Én y-nal irom. S erre a mi lovagunk letette csészéjét, ismét meghajtotta magát finomul s egy percz alatt eltűnt.

«Jocasta aludni sem tudott e fölsülés és az idegen eltűnése után. Ha valamiben nem érzelt: rosszkedvű lesz és beteg, s ilyenkor aztán rendesen nekünk, alattvalóknak kell királynőnk elégedetlenségét éreznünk. Segíthet-e ön rajtunk Szemlélő úr, ön, a ki mindent tud, megtudja e talányt fejteni, hogy lecsillapítsa mindnyájunk följajlott kedélyét? Látogatói közt ott van Berthy Smith, Pike, Tyler urak, s ezek lehetnek Bertie, Smyth, Pyke, Tiler urak is, mit én tudom? A látogató-jegyek kezelőjét, szegényt, feleséges gyerekes ember! - elcsapta. Fejtsen meg édes Szemlélő úr e rejtélyt, s számítsa hálájára - bámulója

Oepidusnak.»

Trombita-kávéház, Whitehall.

Tisztelt Szemlélő úr!

«Bár a városban nem igen vagyok ismerős, nemes létemre tanulmányaimat egyetemen végeztem; pár évig külföldön szolgáltam, s ott jobban is ismerik nevem, mint a kávéházakban és St. Jamesben.

«Ezelőtt két évvel halt meg bátyám, s szép birtokocskát hagyott rám Kent-megyében. A mult nyáron gyász-évem letelte után Tunbridgeben valék fürdön, az igazat megvallva, egy kicsit széjjelnézni valami fiatal leányka után, a ki kész volna kenti nagy házam magányát megosztani, s jól banni bérlőimmal (mert ezekért egy nő sokkal többet tehet, mint akármilyen férfi, legjobb szándékkal); ekkor leginkább egy fiatal londoni hölgy lánczolt le, az egész fürdői-kör bámulatának tárgya. Mindenki ösmeri Sacharissa szépségét, de úgy hiszem, senki jobban, mint ön, tisztelt Szemlélő úr.

«Jegyzőkönyvem szerint nem kevesebb, mint huszonkétszer táncoltam vele. Kétszer adtam neki éji-zenét. Nem egyszer voltam nála elfogadáson, mindig kitüntetésekkel halmozott el, s egy darabig határozott rabja valék. Csak az egész fürdői társaság megegyező véleménye és szegesebb szemlélődés nyiták föl szememet, s hozának azon meggyőződésre, hogy e hölgy, kihez egykor a legfontosabb kérdést valék intézendő, mit csak férfiú nőnek tehet, mily kevésbé illenék egy falusi nemes nejének és hogy ez a gyönyörű teremtés nem egyéb egy szívtelen kéjszóró tetszelgőnél, s csak játszik azon érzelmekkel, melyeket soha viszonzni nem akar, vagy ha akarna, sem tudna. Az ily nő csak bámultatni kivan, nem szeretni, mert arra nem is képes; nem tudok magamnak szerencsétlenebb teremtést gondolni, mint e nő lesz, ha egyszer megöregszik, szépsége elhervad, imádói odább állnak, s sem barátjainál, sem a vallásban vigaszt nem fog találni.

«Ügyeim Londonba hívtak; vasárnap elmegyek a Sz. Jakab-templomha, s szemben velem kit látok ülni? - az én fürdői szépemet. Magaviselete az egész szertartás alatt oly kihívó, oly epedő és különös volt; legyezőjét oly formán használta, olyan illetlenül kacsintgatott, pillantgatott felém: hogy kénytelen valék szemeim lesütni, rá sem nézni; s valahányszor fölpillanték, szemei (azt meg kell vallani, hogy gyönyörű egy pár szem!) rám voltak szegezve, mint valami sűgár-török. Azután találkoztam vele az udvarnál és a színházban; itt sem nyughatott, a míg könyökével utat nem tört magának a tömegen át hozzám, s meg nem hívott egy estélyre házához, közel Ch-r-ng Cr-ss-hoz.

«Mivel megígértem neki látogatásomat, természetesen meg is tartám szavam. A fiatal özvegyet ott leltem egy csomó kártya-asztal, nagyszellem és imádó közepett. Elővettem legjobb hajlongásomat, s hozzá léptem. Zavart tekintetéből, melyet mindenkép el akart palástolni, észre vettem, hogy nevemet elfeledte.

«Beszédéből, bármily mesterségesen forgatta is, meggyőződtem, hogy eltaláltam a szög fejét. A társalgást, elég nevetségesen, a nevek és szavak helyesírására vezette. Én is, a mennyire tőlem kitelt, nevetséges, sikamlós bókokkal feleltem, hanem az egyik, melyben a gyógy-forrást látogató angyalhoz hasonlítottam őt, majd hogy igen messze nem ment; nem is alkalmaztam volna, hanem a múlt vasárnapi alap-ige emlékeztet reá, melyet együtt hallgattunk; de meg igazán csaknem kivette belőlem.

«Végre a dologra tért, s azt kérdezte, tudám, hogy ki nem kerülöm, hogy írom nevemet? - Asszonyom - viszonzám felé fordulva - én y-nal írom.

«Evvel ott hagytam, csodálkozva a nagyvárosiak könnyelműségén, kik oly könnyen kötik s bontják a barátságot, s elhatároztam, hogy másutt keresek életpárt az ön hűséges olvasójának

....y Cymonnak.

«Ön, tisztelt Szemlélő úr, tudja valódi nevemet, melyben egy fia ypsilon sincs. De ha e hölgy, kit itt Sacharissának neveztem, csodálkozni találna, hogy többé nem jelenek meg thea-estélyein, most már tudhatja okát. - y.»

A fentebbi históriában Jocasta nem más volt, mint Esmond Beatrix kisasszony, ő felsége udvarhölgye. Ő maga beszélte el az egészet Esmondnak, hogy valahol találkozott egy úrral, de nevét elfeledte, s a lovag, ha nem is olyan tökéletlen módon, mint Cymon a fentebbi mesében, hanem egyszerűen, ugyanazon feleletet adta; s mindnyájan jóízűen nevtünk, hogy Beatrix-Jocasta kisasszony mily kevés hasznát tudta venni mesterkedéseinek és oldalutainak.

A mi Cymont illeti, annak önök és a miss alázatos szolgáját, e kis történet és levél íróját kell vala személyesíteni. Az egészet a Steele nyomdájában, az ő derék «Szemlélő»-je alakjában nyomattuk, s egy reggel oda tettük az asztalra, hol reggelikor az igazi lap szokott feküdni.

Az elmés Jocasta soh'sem tudott a «Szemlélő» nélkül reggelizni s az ál «Szemlélő»-nek az lett volna rendeltetése, hogy meggyőzze a fiatal hölgyet, hogy e tetszelgő ő maga, Cymon pedig becsületes ember s javát akarja, mert látja hibáit, s elvégre már szét akarja lánczait örökre szakítani.

Bár e szerelmi ügyről annyit beszéltem, hogy utódaim meggyőződhetnek, milyen jó egy bolond volt öreg-atyjuk, kit ők a legbölcsebb vén embernek szeretnek tartani; de a világért sem annyit, mint e tárgyról mondani lehetne, mert ha annyi helyet foglalna el e naplóban, mennyit akkori életében elfoglalt, kifogyasztaná türelméből minden fi és nő maradékát harmad és negyed iziglen, s oly naplóját képezné az örültségnek és rajongásnak, hagymáz- és elragadtatásnak, minőt csak valamennyire önérzetes ember sem óhajtana hátrahagyni.

Elég az hozzá, hogy akár nevette ki, vagy bátorította föl, akár mosolygott rá, vagy osztogatta másoknak mosolyait, bár tudta róla, hogy tetszvágyó és hiú, s az udvarnál szívtelen és érzéketlen ezernyi imádójához, kik jöttek s mentek körében, mind a mellett Esmond akármit tett, Beatrixet soha sem birta kivenni eszéből, s lett légyen otthon vagy akárhol, mindig csak reá gondolt. Ha valamelyik lapban saját nevét olvasta, vagy a csatában egy ágyúgolyótól vagy még nagyobb veszélytől menekült meg, a mi nem egyszer esett meg, a kitüntetés vagy veszély után első gondolatja is az volt: «Mit szól ehhez ő? Örül-e e kitüntetésnek vagy érdeklődik-e e veszély iránt, közeledik-e ezáltal hozzám?» E szenvedélyes ragaszkodáson már segíteni nem volt képes, valamint szemeit nem birta meggátolni, hogy ne lássák őt, egyik mint másik életének részét tette. Tudta ő hibáit, mint akármely legdühösebb rágalmazója, tudta, mily bolondság ily nő után vetni magát, kit ha elnyerne is, egy hétig se lehetne boldog vele; de e Círcét valami varázs környezte, melyből a szegény bolonddá tartott férfi nem birta magát kiszabadítani, s Esmond érezte, hogy sokkal hosszasan rabja és bolondja e tündér mesterkedéseinek, mint Ulysses (ez is egy legjobb-korú tiszt volt, sokat utazott, s külföldi háborúkban is vett részt). Lemondani róla? Ép oly kevésbé mondhatott volna le róla, a fentebbi mesében Cymonhoz hasonlóan, ki odahagyta csalfáját, a mily kevésbé rázhatta le a tegnapi nap emlékezését. Csak kis ujját kellett volna e tündérnek emelnie, s visszatért volna, ha még oly messze lett volna is; csak annyit kellett volna mondania: ezt s ezt az imádomat elutasítottam, s a szegény fáradhatatlan bolond bizonyosan visszatér, s hölgye anyjának háza körül ólálkodik s boldog lesz, ha megint fölvetetik a kiséretbe, habár bizonyos felőle, hogy a jövő héten ismét el lesz bocsátva. Ha ő bolondságban Ulysseshez hasonlított, a miss is ennyiben Penelope volt, hogy egy egész sereg bámulója volt, és hogy napról-napra, éjről-éjre fölbontotta varázs-hálóját, tetszelgése szövédékeit, melyekkel azokat csalogatni és körülhálózni szokta.

E tetszelgés nagy részt udvari helyzetéből eredt, hol a szép udvarhölgy volt az a fény, mely körül száz arszlán ragyogott és repdesett; mert bizonyos lehetett, hogy ott imádók köre veendi körül, kik szintúgy törik magukat, csak hogy hallhassák csipdesődéseit, bámulhassák szépségét, mert ott oly szabad szájjal beszélt ő is, más is, hogy az ember csak gondolni sem merte volna, hogy olyan szavakat valaha Castlewood Rákhel lánya kiejtsen vagy meghallgasson. Ha Windsorban vagy Hamptonban szolgálaton voltak s az udvarhölgyek és udvaroncok sétalovaglásra mentek: Beatrix kisasszony volt lovagruhájában az első a kopók után és az árok-ugrásban, nyomában egy sereg fiatal lovag. Ha ez időben az angol vidéki nők a legtisztábbak és legszendébbek voltak a világon; de az udvari és városi hölgyek éppen nem tiszta és szende szavakat és magaviseletet engedtek meg maguknak. Egynémely oly szabadságokat vett magának, melyeket még neme legnagyobb bámulói sem szívesen láttak. Férfi utódaim (mert a

nőknek nem igen tanácslom, hogy ilyen tanulmányokra adják magokat!) elolvashatják Congreve, Swift s másokból, milyenek voltak a szokások és társalgás a mi időnkben.

A legszebb nő egész Angliában 1712-ben, midőn Esmond haza jött, a bár vagyonban szegény, de észben és bájakban gazdag, magas születésű hölgy, Esmond Beatrix, már huszonhat éves volt, de mindig csak Esmond Beatrix. Száz meg száz imádója közül egyet sem választott férjül, akik kezét kérték: kosarat kaptak s még többen - őt hagyták oda. Majdnem tíz egymás után következő évi aratása a szépeknek volt mellette betakarítva; mindeniknek saját férje volt az aratója (ha szabad e gazdasági hasonlattal élni), s már egészen berendezkedtek otthon. A vele egykorúak már komoly anyák voltak ekkor; akár hány lány, a kinek fele szépsége és esze sem volt, jó házasságot csinált, s most csak úgy félvállról nézett erre a pártásra, a ki azelőtt kinevette, föl sem vette őket. A fiatal szépek már vén szűznek kezdték nézni Beatrixet, s a II. Károly udvarhölgyének csúfolták, s kérdezték, hogy hát az ő képe miért nincs a hamptoni királyi képtárban? De azért egy férfi szívében még mindig ő volt az első, ő volt a királynő ezek közt a kis missecskék között, kiket a fiatal kamaszok dicsőítettek. Az Esmond szemében ő mindig csak a legszebb, mindig csak a legfiatalabb.

Ki tudja, hány lett volna boldog, ha megnyerhette volna őt, vagy jobban mondva, hányan áldották a sorsot, hogy megmenekültek e syréntől? Megfoghatatlan, ha meggondolja az ember, hogy épen anyja volt a legtisztább, a legártatlanabb teremtes ez egész világon, s mégis neki kellett e lány anyjának lenni! Én azt hiszem, hogy a grófnő, a ki soha egy kemény szót sem mondott gyermekeinek (s egy másvalakinek is csak kétszer vagy háromszor), igen jó és engedelmes volt irányában; mert lánya és fia már jó korán kirúgtak, s miután már egyszer kirepültek a fészekből, többé nem lehetett őket a jó anya kebelére visszavezetni. Castlewood grófnő nem igen sokat tudott lánya életéről és gondolkodásmódjáról, s tán jobb is volt így. Hogy is tudhatta volna ő, mi történik a királynő előszobáiban és az udvari ebédeken? Beatrix kisasszony egészen a maga feje után járt, s anyjának mit volt mit tenni? Az udvarhölgynek magának volt fogata; jött-ment, a hova és a mikor épen akart, s anyja egyaránt nem bírta őt sem visszatartani, sem vezetni, sem kormányozni, sem meggyőzni.

Esmond úgy hívé, kétszer, háromszor is el volt jegyezve. Mikor oda hagyta Angliát, beszéltek, hogy Ashburnham lorddal jár jegyben; s mikor visszatért, a lord épen akkor esküdött meg Butler Mary kisasszonynyal, Ormond herczeg lányával, s így miss Beatrix elesett a szép házaktól, a százhuszezer évi jövedelemtől, a mire pedig inkább vásott a foga, mint magára a férjre. Tőle magától nem tudakozódhatott e szakadás oka felől, s mikor a grófnőtől kérdezte, az csak annyit mondott: «Ne busulj ezen, Harry. Magam sem tudom, hogy s mint váltak meg, kérdezni is röstellem. Mondtam már, hogy minden természettől nyert ragyogása daczára: nem sok jót mondhatok Beatrixról, s remegve gondolok házasságára. Minden vágya csak azon önzés, hogy nagy szerepet játszassék: de mihelyt ezt elérte, eldobja magától eszközeit, mint mindig. Az Isten legyen kegyelmes férjének, akárki legyen az! Ashburnham lord kitűnő, szelid és mégis férfias ifju volt; a legszebb tehetségekkel, a mint maga Beatrix is megvallotta, de magam is tapasztaltam rövid ismeretségünk folytán, s mindenek fölött türelmes és kitartó, legalább annak kellett lennie, a mit mindent ki kelle állnia. Hanem a végén ő is elhagyta, mert már nem lehetett szeszélyeit és zsarnokoskodását kibírni, s elvett egy fiatal hölgyet, a ki bizonyosan ezerszer boldogabbá teendi, mint az én szegény lányom tudta volna.»

Az elválás, akármi volt is oka (hallottam az egész botrányt, de biz az nem érdemli meg a tentát sem, hogy azt a kávéházi pletykát e naplóban ismételjem), közbeszéd tárgya lőn. Esmond jelen volt, midőn a lord mátkájával az udvarnál megjelent, s Beatrix fényes elégtételt vőn magának, mert a szegény, egyszerű, lesújtott fiatal lady csakugyan nem versenyezhetett vele s Ashburnham lord csakhamar szégyenpirral vonult vissza, mert elég oka volt kerülni őt.

Ezután Hamilton herceg ő kegyelmessége volt Beatrix állandó bámulója, ki már azelőtt is forgolódott körülötte. A herceg egyike volt Európa legszebb férfiainak, sokat olvasott, bejárt országot, világot, jó darab ideig a legderekabb ezredet vezényelte, mint államférfi kitűnő, Vilmos király idejében követ volt, a skót parlamentben jeles szónok és ellenzéki pártvezér, s mégis mindössze negyvenöt éves, s olyan termetű, eszű és szép kinézésű volt, hogy akármely hercegasszonyt megkérhetett volna Európában.

- Szeretné a herceget sógorának? - kérde suttogva St. John, a titkár, francziául Esmond ezredestől - úgy látszik, az özvegy vigasztalja magát.

De térjünk vissza a mi kis Szemlélőnkhez és az általa okozott beszédhez. Beatrix kisasszony mindjárt találva érezte magát, de nem «szagolta meg» a mese szerzőjét. Esmond igyekezett, a mennyire csak lehetett, utánozni Steele irmodorát (a mi a «Szemlélő» másik íróját illeti, annak prózai irálya utánozhatlan). S Dick az ő restségében és jószívűségében még azt sem bánta volna, ha e cikk lapjában, mint saját műve maradt volna az utókorra; hanem azt Esmond nem akarta, hogy azon hölgy neve, kit ő szeretett, oly kevésbé előnyös színben járja be a nagy világot. Beatrix fintorgatta az orrát és gyalázta a lapot, Esmond ezredes pedig nem kis érdeklődéssel vizsgálta arcát az olvasás folytán.

- Barátja, Steele, napról-napra ostobább lesz! - tört ki végre. - Mindig csak Epsom és Tunbridge és megint csak Epsom és Tunbridge és arszlán és templom, Jocasta és Lindamira. Miért nem hívja személyeiket Nellinek vagy Erzsinek, a hogy keresztelni szokták az embereket?

- Beatrix, Beatrix - szólt közbe anyja - beszélj tisztelettel a tiszteletreméltó dolgokról.

- Mama a végén még talán azt is hiszi, hogy a káté egyenesen az égből szállt alá! - szólt Beatrix mosolyogva, s valami püspök hozta le egy nagy hegyről. Bizony, sokat is vesződtem vele, mikor tanultam! S aztán nekem pápista keresztanyám volt, mama; miért is választottál nekem ilyet?

- Én a királynő nevére kereszteltettelek - válaszolt anyja elpirulva. Elegen is dicsérték e nevet.

Beatrix folytatá az olvasást - «nevem y-nal irom, semmire kellő - szólt Esmond ezredeshez fordulva - minek mondta el az én történetemet Steelenek, vagy hó! maga írta az egészet, maga, hogy nevetségessé tegyen engem. Ez már gyalázat.»

Szegény Esmond megijedt, s egy hazug igazságot süttött ki. «Becsületemre, nem is olvastam a mai «Szemlélőt».» S igaza is volt, mert ez nem az igazi, csak alácsusztatott volt.

Beatrix megint olvasni kezdett, de arcza, minél tovább haladt, annál jobban kipirult.

- Nem, ön ilyet nem írhatott. Mégis Steele írta részeg korában, mikor megijedt, dühös, durva nejtől. Valahányszor valami esetben bókot mond lapjában egy nőnek, vagy valami hizelgő dicsíratot olvasok a nő erényekre: mindjárt tudom, hogy a százados és jobb-fele éjjel összevesztek, hogy részegen hozták haza, vagy ott találták a -

- Beatrix! - kiáltott föl Castlewood grófnő.

- Ugyan mama, ne kiálts, a míg nem fáj semmid. Nem akartam én semmi rosszat mondani. Hanem te mindig készakarva csinálod magadnak a bajt, édes kis mamácskám. S a te kis Trixed egy semmirevaló kis Trix, a ki mindig azt csinálja, a mit nem kéne, s soha sem azt, a mit kéne, így, most is, no de nem folytatom. De biz én mégis, hanem ha megcsókolysz. - S ezzel anyjához szaladt, össze-vissza ölelte, csókolta, míg szemei azt kérdék Esmondtól: Nos uram, nem szeretne ön is velünk tartani?

- Hogy ne szeretnék?! - válaszolt az ezredes.

- Ugyan mit? - kérde a kisasszony.

- A mit kihívó tekintetével értett.

- Derék egy gyóntató! - jegyzé meg Beatrix mosolyogva.

- Mit szeretne Harry, kedvesem? - kérde a grófnő. - Az áldott lélek! mindig csak azon törte fejét, mit szeretnénk mi, s hogy járhatna kedvünkben!

A lány megint hozzá szaladt. «Oh kedves, bohó anyácskám - szólt megcsókolva őt - ez az, a mit ő szeretne,» s hangos, ujongó nevetésbe tört ki; a grófnő füléig elpirult, szégyenkedve, mint valami tizenhat éves lány.

- Nézd csak mamát, Harry - susogá Beatrix, hozzá szaladva, édes, lágy hangján. - Milyen jól illik neki e pir! Hát nem szép ő? Fiatalabbnak néz ki nálam és hány száz millió ezerszer jobb, mint én!?

A grófnő odahagyta a szobát, pirulásait is magával vive.

- Ha mi udvarhölgyek ily rózsákat tudnánk nevelni - folytatá Beatrix mosolyával - mit nem adnánk megtarthatásukért?! Lecsipnők szárát s sós vízbe tennők, de ezek a rózsák nem nyílnak sem Hamptonban, sem Windsorban, nem bizony, Harry! Egy percre megállt, a mosoly elhervadt april-arczán, s fenyegető könyözönnek adott helyet. - Oh mily jó ő - kezdé újra Beatrix - valódi szent; jósága kétségbe ejt. Nem vagyok méltó, hogy egy léget szívjak vele. Talán jobb lennék, ha ő nem lenne tökéletes. Valami nagy keservének, valami nagy titkának kellett lenni az életben, s azt vezekli mindig. Atyám halála nem lehet, egész nyugodtan beszél róla; nem is szerethette valami nagyon, bár - ki tudja, mit s miért szeretünk mi asszonyok?

- Bizony, mit s miért? - szólt Esmond.

- Nem tudja azt senki - folytatá Beatrix, a nélkül, hogy e közbeszólást egy pillanatnál többre méltatta volna - mi az én anyám élete? Ma reggel volt hajnali misén; órákig ül szobájában; ha bemennél oda, ott lelnéd imádkozva most is; meglátogatja az idevaló szegényeket, azokat a szörnyű piszkos szegényeket! A prédikációkat hűségesen végig hallgatja, azokat a rémítő prédikációkat! S lássa, mégis bármit mondjunk, a hozzá hasonló lelkek nem közénk, nem e világba valók. Valahányszor csak ketten vagyunk, úgy tesz, mintha mindig egy harmadik is volna velünk. Soha sem tud nyílt lenni irányomban. Mindig a jövő életről gondolkodik, meg őrangyaláról, bizonyosan ez az a harmadik személy. Oh Harry, féltékeny vagyok erre az őrangyalra! Itt már kitört Beatrix kisasszony. - Tudom én jól, hogy az szörnyű; ő mindig csak az égben jár, én meg mindig - a földön. Soh'sem lehetünk mi egészen jó barátok, aztán többet is ad ő a Ferencz kisujjára, mint rám egészen; igen, igen, tudom én; s önt is, uram, igen is szereti: s ezért én gyűlölöm önt! Én csak magamnak szeretném őt, de ő nem akarja. Mikor gyermek voltam, akkor atyámat szerette (De hogy lehetett az? Emlékszem, hogy atyám barátságos és szép volt, de oly buta - - s ha leitta magát, szólani sem tudott!), azután Ferenczet, most pedig az eget és a papot. Hogy szerettem volna én őt! Már gyermekkoromban dühös voltam, hogy mást is szeret rajtam kívül, pedig önöket mindnyájukat jobb' szerette; mindnyájukat, tudom én jól! S most a vallás áldott vigaszáról beszél. Az áldott lélek azt hiszi, hogy boldogabb azon hittel, hogy mindnyájan csak szegény, nyomorult bűnösök vagyunk; s e föld semmi egyéb, mint úti szállás a jók számára, hol csak egy éjszakára állanak meg, mint mi Walcote-ból jöve abban a rémséges nagy, kényelmetlen Hounslow-fogadóban, azokban a gyalázatos rossz ágyakban. Oh! emlékszik még azokra a gyalázatos rossz ágyakra? s másnap reggel eljő a kocsi, s elviszi őket az égbe.

- Ugyan hallgasson, Beatrix - szólt Esmond.

- Hallgassak, Harry, már maga is képmutató, komolyságával és szenteskedő arczával. Mindnyájan képmutatók vagyunk. Én Istenem! mind, mind - szólt Beatrix s gyönyörű keblét sohaj emelte.

- Az egész lapot, minden sort én írtam kedvesem - mondá Esmond. - Nem is oly világi maga Beatrix, mint gondolja, s sokkal jobb, mint mi gondoljuk. A mi jó van bennünk: azt kétségbe vonjuk s eldobjuk a boldogságot, a mit kezünkkel elérhetnénk. Magának minden vágya egy nagyszerű házasságban és fényűzésben öszpontosul, és miért? Ha eléri: el fogja dobni magát, nem lesz boldogabb kilenczágú koronával kocsija ajtaján -

- Mint ha Lubinnal egy nyeregben lovagolok az utczán. Köszönöm, Lubin!

- Igaz, szomorú egy pásztor vagyok én - viszonzá Esmond elpirulva - én csak egy nymphát keresek, ki megvesse ágyam, s theát főzzön nekem. Igaz, Lockwood Tamás is meg tudja ezt tenni. A csatából ő vitt ki vállán, s úgy dédelgetett egész betegségem alatt, a hogy csak a szerelem lett volna képes. S az egészet jó fizetésért s azon reményben, hogy ruháim s táskám tartalma az övé lesz. Hány évig is inaskodott Jákob Ráchelért?

- Mamáért? - kérdé Beatrix - ő reá méltóztatott szemeit vetni, s lehet-e reményem azon szerencséhez, hogy papának szólítsam valaha?

Esmond megint elpirult. «Arról a Ráchelről beszéltem, kit ezelőtt ötezer évvel egy pásztor megkért, a mikor a pásztorok tovább éltek, mint most. Azt akartam mondani, hogy mióta először láttam elválásunk után, mikor még gyermek volt -»

- Legjobb harisnyámat huztam föl, hogy meghódítsam, emlékszem -

- Birta is szívem, a milyen volt, azóta mindig, s nem is vágytam én soha más nő után. A mi kis kitüntetésben részesültem, az mind tetszése megnyeréseért volt; sok nem, az igaz, s gondolom, száz magamféle bolond is volt a seregnél, a ki ért legalább annyit, mint én. Volt-e valami az öreg, komor Castlewood levegőjében, mely mindnyájunkat zárkózottakká, elégedetlenekké és embergyűlölökké tön omladozó födele alatt? Mind ilyenek voltunk mi, még mikor együtt voltunk is, mintha mindnyájan saját gondolatainkat üztük volna, a mint mindenikünk magában ült ott az asztal körül.

- Kedves, komor régi hely! Mama soh'sem tudta rávenni magát, hogy visszamenjünk, mióta odahagyók, most, mindegy akárhány éve - veté utána hátra rázva fürteit, gyönyörű vállán át kevélyen tekintett a tükörbe, mintha azt mondta volna: Idő, daczolok veled!

- Igaz - szólt Esmond, mert Beatrix is elismerte, hogy néha még gondolatait is kitalálja - bátran tekinthet még a tükörbe, s meg lehet elégedve az igazzal, mit az mond. Tudja-e ter-
vemet? El akarom kérni Ferencztől virginiai birtokát, mit Károly király adott nagyatyánknak. (A kisasszony mélyen meghajolt, mintha mondta volna: Nagyatyánk igazán? Köszönöm Mr. Bastard.) Tudom, születésemre gondol, s magam is ezt teszem; nálunk nem teheti az ember magát ilyesmin tul; legfőlebb, ha királyi vérű korcs, a mikor igen tisztességesen fitogtathatja. Azon gondolkodom, hogy elvonuljak a gyarmatokba, ott építsek magamnak az erdőben egy wigwamot, s ha társi szomjat érzek, összeadom magam valami indusnővel. Majd aztán küldök valakitől nagyságtoknak bőröket, s ha már öreg lesz: burnóttal is ellátjuk. Nem vagyok én elég ügyes, vagy tán elég rossz ennek az ó-világnak. Az újbán keresek én helyet magamnak, mely még nincs oly tele, majd találok én ott családot. Meglehet, midőn már maga is anya lesz, valami nagy dáma, egyszer csak egy kis barbart küldök a gyarmatból, a ki félig Esmond, félig mohikán lesz, s tudom, hogy atyja kedvéért szeretni fogja őt, ki végre is csak rokona volt, s kit, egy kicsit legalább, egykor szeretett is.

- Miféle bolondságokat beszél, Harry - szólt Beatrix kisasszony, nagy szemeket meresztve rá.

- A legkomolyabb való ez - válaszolt Esmond. Az igazat megvallva, már régóta törte ilyes valamin fejét; különösen mióta hazajött, midőn látta, hogy mily reménytelen, mily lealázó szerelme. - Nem! eleget megpróbáltam már, s látom, hogy igen jól el tudok maga nélkül lenni: ezt nem birom elviselni (megint mély meghajlás Beatrix részéről), s el is megyek. Annyim van, hogy embereim számára fejszéket s puskákat, a vadaknak pedig üveggyöngyöket és szöveteket vegyek, s épen azért elmegyek, hogy közöttük éljek.

- Mon ami - szólt Beatrix gyöngéden, megfogva Esmond kezét, nagy részvéttel. - Ön igen jól tudja, hogy helyzetünkben köztünk a jelen barátságnál egyéb nem létezhet; ön a mi bátyánk, ennek nézzük mi önt, sajnáljuk szerencsétlenségeért, de nem okoljuk érte. Ön már elég öreg, elég okos, hogy atyánk lehessen. Mindig száz esztendősnak tartottam, ha láttam ünnepélyes arczát, komoly modorát. Húga vagyok, de több nem lehetek. Nem elég ez, Harry? - s arczát egészen az övéhez közelítette, Isten tudja, mi szándokból?

- Még igen is sok - szólt Esmond, elfordulva. - Ez életet ki nem birom, s épen azért idehagyom. Azt még - úgy hiszem - megvárom, míg férjhez megy; azután megrakok egy hajót, Beatrixnak keresztem, mindnyájuktól -

E perczben egy legény gyorsan kinyitá az ajtót s ő kegyelmességét, Hamilton herczeget jelentette be. Esmond visszahökken s épen nem valami áldásfélét mormolt, a mint a herczeg ragyogó és zöld rendszalagjával belépett. Ő kegyelmessége épen úgy hajtotta meg magát Esmondnak, mint egy inasnak teszi vala, ki egy széket nyujt neki, vagy kalapját veszi el; ezzel Beatrix mellé ült, szegény ezredes pedig földre süttött fövel hagyta el a szobát.

A grófnő az alsó szobában volt, midőn Esmond leért a lépcsőn. Gyakran találkoztak, midőn az ezredes Beatrixtól távozott, s most beintette őt szobájába.

- Mondott neked valamit, Harry? - kérdé.

- Nagyon nyílt volt, nagyon - válaszolt Esmond.

- De, de arról-e, a mi történik?

- Mi történik? - kérdé szívdobogva.

- Ő kegyelmessége, Hamilton herczeg, megkérte kezét. Tegnap nyilatkozott, s mihelyt gyásza letelik, meg akar esküdni; hallhattad, ő kegyelmessége párisi követnek van kinevezve, s a követné is vele menend.

NEGYPEDIK FEJEZET.

Beatrix új imádója.

Beatrix új választottja legalább húsz évvel idősebb volt az ezredesnél, kiben pedig csak azt a kivétőt találta, hogy hozzá igen vén; de emez csak egy névtelen kalandor volt, míg amaz Skótország legnagyobb herczege, kilátással még magasabb rangra. Igaz, hogy ő kegyelmessége, Hamilton herczeg, birt mindazzal, mi főúrban megkivántatik, volt is rá elég ideje, hogy előnyeit fölhasználja, mert már túl volt az ötvenen, midőn Beatrix nagysám vőlegényeül szemelte ki. Hamilton herczeg, akkor még Arran gróf, nevelését a híres skót egyetemen, Glasgowban nyerte, s midőn Londonba jött, nagyon megnyerte kegyét II. Károlynak, ki előbb kamarásává, utóbb franczia követné nevezte ki; a gróf ez utóbbi alatt két csatát szolgált ki, mint ő felsége hadsegéde. Még e szolgálatban állott, midőn Károly király meghalt.

Jakab király folytatta a gróf előléptetését, főruhatárnokká és a királyi lovas testőrség ezredesévé nevezvén őt ki, ő lordsága hiven is megmaradt Jakab király mellett, s egyike volt azon keveseknek, kik e szerencsétlen király pártján álltak mindaddig, míg Angliát el nem hagyta. Az időben, 1688-ban, kötött Esmond Ferencz ezredessel barátságot, s a két család közt azután is, többé-kevésbbé, mindig megmaradt e viszony.

A gróf mindig nagy bámulója volt Vilmos királynak, de arra soh'sem tudta magát rávenni, hogy neki hódoljon, s nem egy összeesküvésben vett részt a boldogult nagy király idejében, melyek mindig az összeesküvők vereségével és a király nagylelkű kegyelmével végződtek. Arran gróf ez uralom alatt kétszer volt fogoly a Towerban, s valahányszor szabadságot ajánlottak neki becsületszavára, hogy többet nem kezd semmit Vilmos király ellen: mindig megmondta nyíltan, hogy szavát nem adhatja, mert «bizonyos felőle, hogy nem bírná beváltani», mindazáltal mindkétszer kereset nélkül lőn fölmentve, s a király oly kevéssé neheztelt e nemes ellenre, hogy midőn anyja, Hamilton hercegnő, férje halála után jószántából lemondott jogairól: a gróf, Looban, 1690-ben aláírt oklevél szerint, Hamilton herceggé, Clydesdale marquisvá és Arran gróffá lőn kinevezve, nagyobb előjogokkal, mint a család eredeti adománylevelében voltak.

Ő kegyelmessége esküjét és székfoglalóját a skót parlamentben 1700-ban tartá s ott hazafisága és ékes szólása által tűnt ki; különösen az unió fölötti vitákban, egész erővel ellenezvén azt, bár nem ment odáig, mint a skót nemesség, s nem akarta nézeteit fegyveres erővel is érvényesíteni, mint azok. Mondják, hogy egyszerre csak oda hagyta az ellenzékét, még pedig azért, mivel levelet kapott St. Germainből a királytól, ki mint alattvalóját kérte föl, hogy ne hiusítsa meg testvérének, a királynőnek, minden intézkedését, s a herceg, ki még mindig remélte, hogy a király, kibékülvén Anna királynővel, megint elfoglalhatja trónját, de a fegyveres erőnek s a francia beavatkozásnak szintoly ellene volt, visszalépett, s odahagyta Skótiát, midőn St. George lovag dünkircheni átszállása volt tervben, s Angliába jött, staffordshirei nagy jószágára vonulván.

Midőn a whigek 1710-ben kiléptek a szolgálatból, a királynő kitűnő jeleit adta kegyének, ő nagysága iránt. Kinevezte Brandon herceggé és Dutton báróvá, Angliában, s mivel már akkor a bogáncs-rendet bírta, mit második Jakab király maga adott neki, ő nagysága megnyerte a térdszalag rendet is, mely kitüntetés nagy és páratlan vala, mert soha azelőtt senki sem hordta egyszerre e két rendjelt. Tették is többen ez ellenvetést, de ő felsége kegyeskedett így válaszolni: «Ily férfinak, mint Hamilton, legtöbb igénye lehet mindazon kitüntetésre, a mivel csak egy koronás fő rendelkezhetik. Ezután magam is fogom mindkét rendjelt viselni.»

A Windsorban, 1712. októberében tartott gyűlésen lőn a herceg, több lovaggal, ezek közt a kincstárnok, s az ujon kinevezett Oxford és Mortimer gróf, felavatva; ezután pár nappal kapta meg a herceg rendkívüli francia követé kineveztetését, s a legfényesebb fogatok, ezüstnemű és egyenruhák lőnek megrendelve, nemcsak ő excellentiája a követ, hanem ő excellentiája a követnő számára is, ki őt követendő vala. A menyasszony czímerét már festették a kocsi-ajtókra, s fivére sietett haza, hogy a kitűzött napon ő adhassa ki.

Ő lordsága özvegy volt; 1698-ban vette volt el Gerard Digby gróf Erzsébet leányát, mely házasság által nagy jószágok birtokába jutott a Hamilton-ház, s részint ezen jószágok eredményeül tekinthető azon szomorú viszály is, mely a herceg életének véget vetett.

Egy fog elvesztésétől, föl egy kedves elvesztéséig, nincs elviselhetlen fájdalom. Sokkal kinzóbb a kétség, mint a bizonyosság; sokkal könnyebben bele adjuk magunkat a sorsunkba, ha már megmásítani nem lehet, odahagyjuk a kinzót, s a másik oldalon kezdjük kenyerünket rágni. Úgy hiszem, Esmond ezredes is megnyugodott, midőn látta, hogy egy hatlovas hercegi

kocsi jön imádottja után, s az röpíti el tőle, magasabb légkörbe. Midőn az Esmond családban e nagyszerű változás történt, mi is épen úgy éreztük magunkat, mint a nézők az operában, mikor a nympa a fellegekbe száll s a darab végén Mars, Bacchus, Apollo s az egész olympi istensereg előtt, mint valami istennő dudolja el énekét: s egészen más szemekkel néztük az isteni Beatrixot, de maga a híres szépség is nagyon begyeskedett, fenn hordta az orrát, s adta a nebántsd-virágot, mihez barátai is elég jókedvű képet igyekeztek csinálni.

Volt Esmondnak valami hadseregbeli ismerőse, Trett Tamás, ki később eladva rangját, megházasodott s kereskedést nyitott a cityben; s bár a Themse partján szép házban lakott, s úgy látszék, hogy nagy vállalatokba bocsátkozik: mégis hosszas ideig nagyon levert, rossz kedélyű volt. Egyszer Esmond olvassa a lapokban, hogy barátja megbukott; egy héttel ez eset után, a mi bukott barátunk, egyszer csak beállít Esmondhoz, oly ragyogó arczczal, jó kedéllyel, oly videran és gondtalanul, mint tíz évvel azelőtt, mikor együtt vitorlázott Southamptonból Vigóba. «E bukás - mondá Tamás - már három év óta függ fejem fölött; e gondolat nem hagyott alunni; csak néztem szegény Polim fejét mellettem a vánkoson, azután a borotvát az asztalon, s gondolkoztam, hogy véget vessek életemnek, hogy határt szabjak kinaimnak. De most már, hál' Istennek, megbuktunk: s Trett Tamás megfizet minden forintból annyi krajczárt, a hányat bir; nőmnek van valami kis házikója Fulhamban, s az ő vagyonkája biztosítva van; most már nem félek sem a panduroktól sem a hitelezőktől, s egy hét óta a legjobban alszom.» Így esett, hogy midőn a szerencse kibontotta szárnyait, s oda hagyá őt, a jó Tamás belenyugodott sorsába és megint jól aludt.

Esmond elhallgatta barátja előtt, mennyire talál esete a magáéhoz; jót kaczagott rajta, s tanulságot merített belőle; s mivel e szerelmi ügyben számadásai csehül álltak: elhatározta, hogy a csódhöz víg arczot csinál. Beatrix egy kicsit sértve érezte magát e vidorság által. «Így szokta ön, uram, szerencsétlenségét venni? - jegyzé meg a kisasszony - s mosolyogva jó hozzám, mintha örülne, hogy lerázott a nyakáról.»

Esmond nem jött ki sodrából, s elbeszélte neki Trett Tamás bukásának történetét. «Ágaskodtam a fal mellett a szőlő után - mondá - s elment minden kedvem, mert nem értem el; csoda-e ez? Most már eltűntek, más szedte le, más, egy magasabb ember, mint nagysád legalázatosabb szolgája.» S az ezredes mély bókot vágott unokahuga előtt.

- Magasabb ember, rokon! A bátor férfi megmászta volna a falat, uram, s leszedte volna a szőlőt! A bátor férfi küzdött volna érte, s nem tátotta volna rá a száját!

- Egy herczegnek csak a száját kellett kitátnia, s a szőlő bele hullott - viszonzá Esmond, ismételt mély bókkal.

- Igaz, uram, egy herczeg magasabb önnél s miért ne lennék hálás oly emberhez, mint a herczeg, ki szívét és nagy nevét adja nekem? Nagy adomány az, melylyel megtisztel. Tudom én jól, hogy vásár az egész; én elfogadom, s részemről minden tőlem telhetőt elkövetek, hogy megtegyem a magamét. Sójokokról és philándereskedésekről szó sem lehet a herczeg korában levő férfi és oly lány között, kinek kedélyében nem nagy hajlam van az ábrándozásra. Miért ne vallanám meg, Esmond Henrik, hogy nagyravágyó vagyok? s ha nem vétek férfiban, hogy kitüntetésekért töri magát: miért ne vágyna rá a nő is? Nyílt legyen hozzád, Harry, s megmondjam, hogy ha nem csusztál volna mindig térdeden, nem lettél volna oly alázatos, jobban elbánhattál volna velem? Magamforma nőt bátran neki vágva lehet megnyerni, rokon, s nem sóhajokkal s kétségbeesett arczkifejezéssel. Míg imád s hymnusokat hangicsál hozzám, jól tudom én, hogy nem vagyok istenasszony s kezdem a tömjént megelégtelni. Így lakott volna jól maga is az istenasszonynyal, mihelyt Esmondné asszonyomnak hívnák s kedvetlenné lenne, mert nincs elég tüpénze, vagy ócska ruhában kell járnia. Ugyan rokon! csak gondolja magának

az istenasszonyt hálófejkötőben, s férjének köménymag levest főzve, bizony oda lenne minden istensége! Mindig rosszkedvű, akadémikus lettem volna, s a világ minden büszke terem-
téseit közt Esmond uram a legbüszkébb, szabadjon ezt megmondanom. Magát szenvedély soha
le nem győzi: de nem is tud megbocsátani soha, nem, soha! Ha nagy ember lett volna, jó
kedélyű lenne, de így, midőn senki, hozzám igen nagy ember, s ezért félek is magától, rokon.
Arra nem vagyok képes, hogy bámuljam, s nem is lesz soha boldog, csak olyan nővel, ki erre
képes leend. S aztán, ha magához mentem volna, s a szeg kiütötte volna magát a zsákból, egy
éjszaka csak a fejemre borította volna a párnát s megfojtott volna, mint az a fekete ember,
nejét, abban a darabban, a melyiket maga úgy szeret. Hogy is hívták azt a szegény teremtet?
Desdemona. Meg maga, kis fekete szemű Othello!

- Magam is azt hiszem, Beatrix - válaszolt az ezredes.

- Én pedig nem vágyom ily halálra. Száz esztendeig akarok élni, tízezer multságba és bálba
menni, s életemben minden éjjel kártyázni, egész ezernyolczszázig. Én, uram, szeretek első
lenni körömben; szeretem a hízélgéseket és bókákat, ön pedig nem hizeleg, nem mond
bókákat nekem; szeretem ha megnevettetnek, s ugyan ki tudna nevetni a maga kétségbeesett
arcának láttára, szeretném tudni; szeretek hatlovas, vagy épen nyolczlovas hintón járni;
szeretem a gyémántokat, minden héten új ruhát; hogy az emberek azt mondják: Ez a herceg-
asszony. Milyen jól néz ki ő kegyelmessége! Helyet, az angol követné ő nagyméltóságának.
Hívjátok ő excellentiája cselédeit: ez az, a mire én vágyom. Maga pedig olyan feleséget
szeretne, a ki háló-kabátját és sipkáját elhozza, leüljön lábaihoz s mindig csak azt hajtsa: «O
caro! o bravo,» míg maga olvasná Shakespeare-jeit, Miltonjait, s mit tudom én mit! Mamával
találnának, ha maga valamivel idősebb volna, ámbár legalább tíz esztendővel vénebbnek néz
ki, mint ő, biz úgy, maga mogorva, torzonborz szakállú, kis vén emberke! Magok nyalhatnák-
falhatnák egymást, turbékolhatnának mint két vén galamb a dúczban. Nekem szárnyaim
vannak s használni akarom őket, uram! S kiterjesztette szép karjait, mintha valóban el tudna
röpülni; mint a szép «Gawrie», kibe a regényben a szegény Péter fülig szerelmes volt.

- S mit mond a kegyed Wilkins Pétere ehhez a röpködéshez? - kérde Esmond, ki soha sem
tudta inkább bámulni e gyönyörű teremtet, mint mikor az épen vele ellenkezett s kinevette őt.

- Nem kell a hercegnőt féltetni! - viszonzá nevetve. - Hisz szerezttem is már egy harmincz
éves fiút magamnak (Arran lordot) s négy lányt. Képzelem, hogy fognak majd lármázni, s
milyen dühösök lesznek, mikor az asztalfőre ülök? De csak egy hónapot engedek nekik a
haragra; ha ez eltelt, mindnyájan szeretni fognak; szeretni fog Arran lord, ő kegyelmességének
minden skót jobbágya és egész cselédsége, mert úgy akarom, s a mit én egyszer fejembe
veszek, az annyi, mintha már meg is volna. A herceg Európa első lovagja, s én leszek, a ki őt
boldogítja! Ha a király visszajő: számíthat pártfogásomra, rokon, mert a király visszajő, vissza
kell jönie, s én leszek, a ki visszahozom őt Versailles-ból, ha rám hallgat.

- Remélem, hogy a nagyvilág boldogítandja önt, Beatrix - jegyzé meg Esmond sóhajtva. - Már
addig csak maradjon Beatrix, míg kegyelmes asszony leend, megengedi, ugy-e? Majd akkor
legmélyebben fogok meghajolni ő kegyelmessége előtt.

- Hagyjuk a sóhajokat és a gúnyt, rokon - jegyzé meg Beatrix. - Én a herceg kegyét hálás
szívvel fogadom, igen, hálás szívvel, s nevét becsülettel fogom hordani. Nem mondom én,
hogy megnyerte szívemet; de hálámat, engedelmességemet és bámulatomat bírja, meg is
mondtam ezt neki, de nem többet, s az ő nemes szíve ezzel megelégszik. Megmondtam neki
mindent, még azzal a szerencsétlen teremtéssel való dolgomat is, kinek el valék jegyezve, kit
nem tudtam szeretni; hogy szívesen adtam vissza szavát, s magamon kívül voltam örömöm-
ben, midőn a magamét visszakaptam. Huszonöt éves vagyok.

- Huszonhat, kedves - vágott közbe Esmond.

- Huszonöt, uram, huszonöt éves akarok lenni, s nyolcz év óta egy férfi sem indította meg szívemet. De mégis, maga Harry, egyszer, egy kis időre, mikor visszajött Lilleből, mikor összetűzött avval a gyilkos Mohunnal, s megmenté Ferenczet. Azt hittem, hogy tudnám szeretni, s mama térden állva könyörgött, hogy csak szeressem, s szerettem is, egy napig. Aztán megint rájött a régi hidegség, Henrik, s kezdtem megint félni magától s búskomorságától. Örültem, mikor ismét elment, s hogy az igazat megvalljam, csak azért ígérkeztem Ashburnham lordhoz, hogy ne halljak magáról többet. Maga igen jó nekem. Nem tudnám én magát boldoggá tenni, s az én szívem is megszakadna az igyekezetben, meg a kétségbeesésben, midőn látnám, hogy nem tudom szeretni. De ha akkor kérte volna meg kezem, midőn a kardot adtuk magának, megkapott volna, s mostanra már mindketten nyomorultak lennénk. Csak azért beszéltem minden estve avval az ügyetlen lorddal, hogy magát és mamát boszantsam, s vallja meg, hogy ez sikerült is. Mily nyíltan beszélhetünk most e dolgokról! Mintha ezer esztendeje történtek volna: s bár most is épen abban a szobában ülünk, s mégis mily nagy úr van köztünk. Kedves, jó, hűséges, búskomor vén rokon! Most megint szeretem, sőt bámulom is, s elismerem, hogy nagyon derék, nagyon jó szívű, nagyon becsületes s mindenekfölött tökéletes lovag, leszámítva azt a kis születési homályt - szólt, gyönyörű fejecskéjét rázva.

- S most uram - veté utána, meghajtva magát - már ne beszéljünk egymással, csak mama vagy a herceg jelenlétében; mert bizon ő kegyelmessége nem igen szerelmes önbe, rokon, s olyan féltékeny, mint az a fekete ember a maga kedvencz darabjában.

Bár e szavak a legnagyobb gyöngédséggel levén ejtve, épen szívéen találták Esmondot: még csak egy szemhunyorítással sem árulta el sajtó sebét (mint Beatrix később elismeré); hanem egész önuralommal és udvarias mosolylyal jegyzé meg: «Addig be nem végezhetjük beszélgetésünket, kedvesem, míg én is utolsó szavam el nem mondtam. Kérem egy perczre, épen itt jó anyja (s valóban e perczben lépett be, édes, aggódó arczával; Esmond elébe ment, s tisztelettel csókolá meg kezét). Drága úrnőm is hallja meg utolsó szavam; nem titok ez, csak búcsu-áldás egy kis nászajándok kíséretében, gyámjától, az öreg úrtól, mert úgy érzem, mintha az egész család gyámja lettem volna, én a vén legény, ki mindnyájoknak nagyapjuk lehetnék; s szabadjon, mint ilyennek, a hercegnő ő kegyelmességének nászajándékot nyujtanom. Ezek azon gyémántok, melyeket atyám özvegyétől örököltem. Azt gondoltam, hogy már ezelőtt egy évvel átadhatom őket Beatrixnek; de hercegnőnek is elég jók ezek, bár nem elég szépek a világ legszebb hölgye számára.» S kivette zsebéből az ékszer-ládácskát, s átnyujtá unokahugának.

Beatrix örömeben fölkiáltott, mert a kövek igazán szépek s becsesek valának. A nyakláncz a következő perczben már ott volt, hol Pope gyönyörű költeményében Belinda keresztje, s ott csillogott, az egész szigeten legfehérebb, legtökéletesebb gömbölyűségű nyakon.

A lány öröme ez ékszer fölött oly nagy volt, hogy miután a tükörhöz szaladt, hogy meglássa mint néz ki fehér nyakán: tárt karokkal tért vissza, s bátyját bizonyosan oly díjjal jutalmazta volna, melyet ez is szívesen elfogad vala e szép rózsás ajkáról; de e perczben kinyílt az ajtó, s ő kegyelmessége, a választott vőlegény lön bejelentve.

Meglehetős sötéten nézett Esmondra, mi azonban nem gátolta egy mély bókbán, azután mindkét hölgy kezét megcsókolta, szokott szertartásos modorában. Szomszédpalotájából hord-széken hozatta magát idáig s mind a bogáncs-, mind a térdszalagrend mellén diszelgett.

- Nézze csak, herceg - kezdé Beatrix, felé tartván, hogy megmutassa a gyémántokat keblén.

- Gyémántok - szólt ő kegyelmessége. - Hm! elég jól néznek ki.

- Nászajándékba kaptam - mondá Beatrix.
 - Ő felségétől? - kérde a herczeg. - A királynő igen jó.
 - Rokonomtól, Harrytól; rokonunktól, Harrytól - szólt mindkét nő egyszerre.
 - Nincs szerencsém ösmerni ez urat. Azt hívém: Castlewood lordnak nem volt testvére, s nagyságod ágán sincsenek unokák.
 - Rokonunktól, Esmond Henrik ezredestől, gróf úr - szólt Beatrix, s vitézül megfogta az ezredes kezét - ki atyánk után gyámolunk volt, s ki százszor is próbáját adta családjunk iránti szeretetének, barátságának.
 - Hamilton herczeg neje senkitől sem fogad el gyémántokat, csak férjétől, asszonyom; szabad kérnem, hogy visszaadja azokat Esmond úrnak?
 - Esmond Beatrix fogadhat el ajándékot rokonunktól s jóltevőnktől, herczeg úr - szólt Castlewood grófnő méltóságteljesen. - Ő még az én lányom, s ha anyja megengedi az ajándék elfogadását, senkinek sincs joga ellene szólani.
 - Rokon és jóltevő! - szólt a herczeg. - Nem tudok semmi rokonról; s nem akarnám, hogy nőm jótevője egy -
 - Gróf úr! - vágott közbe Esmond ezredes.
 - Nem azért jöttem ide, hogy szavak fölött vitázzak - szólt a herczeg - egész őszintén kimondom, hogy látogatásai e háznál igen gyakoriak, s nem akarom, hogy Hamilton herczeg neje oly férfitől fogadjon el ajándékot, kinek azon névhez, melyet hord, nincsen joga.
 - Gróf úr! - tört ki Castlewood grófnő - Esmond úrnak van annyi joga, mint akárkinek a világon e névhez, mely szintoly régi s becsületes, mint kegyelmességedé.
- A herczeg ő kegyelmessége mosolygott, s úgy nézett Castlewood grófnőre, mintha azt mondta volna, megőrült ő nagysága, hogy így beszél.
- Ha jóltevőnknek neveztem, azért tévém, mert az is volt, igen, a legnemesebb, legigazabb, leghősiesb, legdrágább jóltevő! Meg akarta menteni férjemet Mohun kardjától. Fiamat megszabadította, s megvédte e gyilkostól. Nem jótétemények ezek?
 - Bocsánatot kérek Esmond ezredestől - szólt ő kegyelmessége, ha lehet még büszkébben, mint előbb. - Egy szóval sem akartam megsérteni, s köszönöm jóságát nagysád családjá iránt. Mohun lorddal sógorok vagyunk, de sem rokonok sem barátok. Azonban ismételnem kell szavaimat, nőm nem fogadhat el ajándékokat Esmond ezredestől.
 - Lányom fogadhat el ajándékokat házunk fejétől: lányom hálával fogadhatja el a szeretet ajándékait atyja, anyja és testvére legkedvesebb barátjától, csak egygyel több azon ezer jóhoz, miért köszönettel tartozunk! Mi ez a füzér gyémánt azon szeretethez képest, melylyel irántunk viseltetett, a mi legdrágább megmentőnk, jóltevőnk? Nemcsak Ferencz életét, hanem mindenünket neki köszönhetjük, igen, mindenünket - szólt úrnőm rezgő hangon, lángba borult arczczal. - Azon cím, melyet használunk, az övé, mihelyt igénybe akarja venni. Nekünk nincs jogunk e névhez: hanem neki, kinek e név igen törpe. Férjem halálosága mellett áldozta föl nevét, árva gyermekeimért áldozta föl, s lemondott a címről és rangról, mivel oly igen szeretett bennünket. Az ő atyja Castlewood gróf s Esmond marquis volt, s ő atyjának törvényes fia és igazi örököse. Mi csak az ő kegyelméből élünk, ő pedig feje azon családnak, mely van oly régi, mint kegyelmességedé. Ha ő lemond nevééről, csak hogy fiam hordhassa azt, mi szeretjük, becsüljük s áldjuk őt, bármily nevet viseljen is - s evvel a kedves, drága lélek megint le akart térdelni Esmond előtt, de ez megelőzte őt; Beatrix pedig egészen kikelve arczából, megijedve szaladt anyjához, megölelte s bámulva kérde: «Anyám, mit jelentsen ez?»

- Ez családi titok, herceg úr - szólt Esmond ezredes - s szegény Beatrix semmit sem tudott róla, sem a grófnő, csak ezelőtt egy évvel is. S nekem épen olyan jogom van lemondani nevemről, mint hercezséged anyjának volt.

- Mindezt megmondtam volna Hamilton hercegnek - folytatá úrnőm - ha ő kegyelmessége tőlem kéri vala meg lányom kezét, nem pedig Beatrixtól. Még ma akartam önt magánbeszélgetésre fölkeríteni, uram, ha szavai nem kényszerítenek e váratlan nyilatkozatra. S most már illendő, hogy Beatrix is hallja meg és tudja, a mit szeretnék, hogy az egész világ tudjon: mivel tartozunk rokonunknak, védőnknek.

S ekkor elbeszélte, megindult hangon, lányát kézen fogva s inkább ehhez, mint a herceghez beszélve, mindazt, mit már mindnyájan tudunk, rokonát egész az egekig magasztalva. Esmond pedig a maga részéről előadta okait, tőle kitelhető hajthatlansággal, miért kívánja ő, hogy az örökösödés a családban, a jelen ágba maradjon meg, s miért akar ő az maradni, a mi: Esmond ezredes.

- ... és Esmond marquis, gróf úr - szólt ő kegyelmessége, mélyen meghajtván magát - engedje meg, mylord, bocsánatot kérem azon szavakért, melyek csak tudatlanság miatt ejtettek; szabadjon esedeznem, hogy barátságával tiszteljen meg. Önnel rokonságba jöni, bármily nevet viseljen is, nagy megtiszteltetés (így kegyeskedett ő hercezsége szólani), s nőmnek, az ön rokonának, tett nagyszerű ajándéka némi viszonzásául, remélem igénybe fog bármily szolgálatot venni, mit Douglas Jakab tehet. Addig meg nem nyugszom, míg kötelezettségemnek legalább egy részét le nem rovom; s talán módomban is lesz, nemsokára ép azon küldetésben, melyet ő felsége reám bízott. Nagy megtiszteltetésnek venném, gróf úr, ha Esmond ezredes lenne násznagyom.

- S ha a szokott fizetést előre föl akarja venni: ím - szólt Beatrix hozzá lépve s a mint Esmondot megcsókolta, susogva: Oh, miért nem ismertem eddig?

A herceg lángvörös lett e csókra, de egy szót sem szólt; Beatrix büszkén meghajta magát előtte, és a két hölgy együtt elhagyta a szobát.

- Mikor megy kegyelmességed Párisba? - kérdé Esmond ezredes.

- Az esküvő után rögtön - válaszolt a herceg. - Első decemberre van határozva; nem lehet előbb. A fogat nem lesz előbb kész. A királynő azt kívánja, hogy a követség fényes legyen, de meg pörös ügyeim is vannak. Ez a baljóslatu Mohun eljött, vagy eljő megint Londonba. Gerard lord hagyománya fölött pörlünk; s előre tudatta, hogy találkozni kíván velem.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Mohun utólszor jelenik meg e történetben.

Esmond ezredesnek Hamilton hercegen kívül, ki családi összeköttetésnél fogva elég szives volt pártfogását följánlani, most már több hatalmas barátja volt, kik akartak is, képesek is voltak segíteni rajta, s így elhatározta, ily szövetségesei levén, szintoly szerencsés előléptetés után nézni itthon, polgári pályán, minőt külföldön, csatákon nyert. Ő hercezsége nagylelkű volt, s azt az ajánlatot tette, hogy Esmond menjen velök Párisba, mint követségi titkár, azonban kétségkívül jól tudta előre, hogy ez ajánlatot nem fogja elfogadni. Esmond teljességgel nem birta volna szíve királynőjét férjhezmenetele után a templomajtónál tovább kísérni, s így nagylelkű vetélytársa ajánlatát nem fogadta el.

Több befolyásos egyén, legalább bókokban és ígéretekben, nem fukarkodott Esmond ezredes iránt. Mr. Harley, most Oxford és Mortimer lord, a térdszalagrend fölütött lovagja (a fölavatás ép azon napon történt, midőn Hamilton herczeg ugyan e rendjelt nyeré), Esmondhoz izent, hogy az alsó-házban egy hely bármikor rendelkezésére áll; St. John pedig, a házba lépése esetére, a legszebb reményekkel biztatta.

Esmond minden barátját pártfogolta a sors, de a legszerencsésebb mindeneket tulszárnyaló Webb tábornok volt, ki a száraz seregek parancsnokául neveztetett ki. Mindenütt kitűnő tisztelettel fogadtatott, a minisztériumnál úgy mint a királynőnél és a népnél, mely mindig éljenezett, valahányszor a derék vitézt kocsijában meglátta, mikor az alsó-házba vagy a Clubba hajtatott, vagy pedig a templomból jöve gyalog hömpölygött kocsija felé, sok diadalt látott régi botjára és mankójára támaszkodva, s éppen úgy éltette őt mint csak valaha Marlborough.

A nagy Marlborough herczeg egészen kiesett a kegyből, s a tisztas Webb a herczeg minden szerencsétlenségét a Wynendaeltől datálta, s azt mondta, hogy úgy kell az árulónak. Sarah herczegnő napja is leáldozott, kulcsaitól, címzeitől és nyugdíjaitól neki is meg kelle válnia:

- Biz úgy! - mondá Webb - három millió francia aranyat zárt volna el kulcsaival, ha a fejem lágyára estem volna, de magunk is ott voltunk Wynendaelnél!

Ellenségünk, Cardonnel (Walpole-lal együtt) ki lön utasítva az alsó-házból közpénzek el-sikkasztása miatt. Cadogan elvesztette a Toweri parancsnokságot, Marlborough lányainak le kelle mondaniok az udvarhölgyi címről, s a herczeg kegyvesztése oly tökéletes volt, hogy még vejét, Bridgewater lordot is formaliter kényszerítették St. Jamesi lakának elhagyására, s mint főlovászmester is csak fél nyugdíjat huzott. De azt hiszem, hogy Marlborough bukásának nagysága leginkább ott tünt ki, mikor Webbhez küldött, hogy mikor teheti tiszteletét. Ő, ki egykor az öreg tábornok előjárója volt, méltatlankodott vele, kigúnyolta, előszobájában ácsorogtatta, ki még Webb nagyszerű szolgálata után sem tudta magát reá venni, hogy sajátkezűleg írjon neki egy levelet. A nép most ép úgy kívánta a békét, mennyire egykor a háború mellett lángolt. A savoyai herczeg is közénk jött, kihallgatáson volt a királynőnél, kapott egy szép dísz-kardot, s egész tevékenységét arra fordította, hogy whig-pártot szerkesztsen össze, hogy áthozhassák a fiatal hannover herceget, csak hogy valamit tehessen a háború tovább folytatására, s tökéletessé tegye az öreg mindenható bukását, ki iránt oly engesztelhetlen gyűlöléssel viseltetett. De a nemzet már belefáradt volt az örökös háborúba, s annyira el volt erőtlenedve általa, hogy még denaini vereségünk sem volt képes föltüzelni, pedig két évvel előbb egy ily vesztett csata egész Angliát képes lett volna talpra állítani. Lehetett látni, hogy a nagy Marlborough nincs a seregnél. Eugén megint dühös lett, s életének fölcskilló dicsőségéről megint le kelle mondania. Hiába vetette a herczeg pártja: «Eltűrjük-e fegyvereink gyalázatát? Nem küldjük-e vissza az egyetlen hőst, ki még helyre tudná ütni a becsületünkön ejtett csorbát?» A nemzet torkig volt már a háborúval, s sem a gúny, sem a riadó nem hatott már egy brittre sem.

Az igazat megvallva, oly államférfinak, ki mindig csak a szabadságról fecseg s szája a leg-súlyosabb bölcselemi elvekkal van tele: St. John úr néha inkább hasonlított valami török mint görög filosofushoz, s különösen neki ment egy szerencsétlen osztálynak, a tudósok osztályának, még pedig oly kegyetlenséggel, mely kissé különös volt oly emberben, ki mindig azt adta, hogy nagyon sokra becsüli a tudós nevet. Az irodalmi viták ez időtt nagyon keserűek voltak, s a kormánypárt volt a megnyerő, a népszerű, s úgy hiszem, a gyöngédebb is. Természetesen az ellenzék heveskedett és nagy zajt ütött; egy része: szíve szerint nagy bámulója levén Marlborough herczeg csodás tehetségének s siratván a világ legnagyobb tábornokának kegyvesztését; a másik részt hasa kényszeríté a morgásra; kiabáltak, mert szegények voltak, s

megfizették érte. Ezek iránt Bolingbroke lord soha a legkisebb elnézéssel sem volt, s egy tuczatot a fogságba vagy a szégyenfához küldött minden szájalom nélkül.

Esmond most a kardot tollal cserélte föl s irodalmi emberré lön, de sokkal szilárdabb alapon állott, mint a főnebb rajzolt szegény ördögök, kik szabadságukat és füleiket koczkáztatták. Nekünk, a győztes félnek, nem igen volt mitől tartanunk; aztán Esmond mindig nyugodt lehetett, mert mindig lovagias modorban, habár nem is mindig különös okosan - írt.

E kor kitűnő írói közül, kik Anna királynő uralkodásának fényt kölcsönöztek, s kiknek művei még idők multán is fognak minden angol kezén forogni, Esmond csak néhányat látott, s azokat is csak közhelyeken; közelebb ismeretségbe azonban egygyel sem jött, kivéve a derék Steele Dicket és Addison urat, de aztán ezek is visszavonultak tőle, midőn Esmond nyíltan tory lön s e párt vezetőivel jó lábon állt. Addison csak nagyon kevés barátot tartott, s csakis ezek társaságában tártá - ritkán - ki szívét. Alig lehetett volna embert találni, ki a nyilvános életben becsületesebb és lelkiismeretesebb, a társalgó-teremben pedig sokoldalubb, kedélyesb és mulatságosabb lett volna nála. Most, a mint meglett koromban írom ezeket, megvallom, magam is azt hiszem, hogy az Addison politikája volt a helyes, s ha megint elől kezdhetném, Angliában whig lennék, nem pedig tory, hanem az emberek, mikor a politikában szint vallanak, inkább tekintélyek, mint eszmék után indulnak. Egy kézszerítés, vagy egy durva szó egyik vagy másik zászló alá állítja az embert, s aztán az alatt masirozik egész a táborozás végéig. Esmond harczmesterét Marlborough megsértette s ezért gyűlölte őt; és a hadnagy is együtt vívott vezérével. Midőn Webb Londonba jött, Marlborough ellenei fegyverül használták föl (derék egy aczél is volt ez a vén kard!), s hadsegéde, Esmond sem volt méltatlan használhatlan pártosa. Különösen jó, itt az idegenben, a csak névleg függő államban (mert hogy az észak-amerikai gyarmatok attól a kis, távoli szigettől függjenek, csak még húsz évig is, azt el sem tudom gondolni), visszaemlékezni, hogy adta magát otthon az egész nemzet, látszólag, egyik vagy főúri párthoz, vagy hogy uralt egy hannover vagy francia királyt, a szerint, a mint egyik vagy másik győzött. Míg a toryk, az octoberi-clubbosok, az államegyház papjai, ez egyházhoz tartozásuk daczára pápista királyt óhajtottak, kiért egy csomó skót és angol pártvezér, mindnyája hű egyházi férfi, bámulatos hűséggel és odaadással vetette koczkára életét: olyan emberek kormányozták őket, kiknek, köztudomásulag, egyáltalában semmi vallásuk sem volt, hanem csak úgy használták föl azt is, mint akármely véleményt, dicsvágyuk kielégítésére. Túlfelől a whigek, kik hasonlókép hűséget szinleltek a vallás és egyház iránt, kénytelenek voltak Hollandiába vagy Hannoverába küldeni valami uralkodó után, a ki körül seregelhessenek. Különös kiegyezkedések sorozata az egész angol történelem! elvek, pártok, hitvallások különös kiegyezkedései! Az angol szabadság és függetlenség imádói vallásos meggyőződésöket egy parlamenti végzésnek rendelék alá, s nem voltak képesek szabadságukat megerősíteni, a nélkül, hogy Zellébe²³ vagy Hágába ne küldtek volna királyért, a ki alatt élhessenek; a világ legbüszkébb nemzete közt nem tudtak embert találni uralkodónak, a ki legalább a nyelvükön tudott volna s ismerte volna törvényeiket. A tory- és az angol egyház-párt kész lett volna életét adni oda egy pápista-család védelmében, mely a francziának eladott bennünket; a hires whig nemesek pedig, ezek a vastagnyakú köztársaságiak, kik Stuart Károly fejét, árulóan leütötték, készek voltak oly királyt fogadni el, ki e címhez királyi nagyanyja útján jutott, kinek ismét királyi nagyanyja Erzsébet királynő bárdja alatt vérzett el. S büszke angol nemesek egy hitvány német városba küldenek királyért, hogy jöjön, uralkodjék Londonban és püspökeink csak úgy csókolgatták a hollandi uralkodó szeretőinek ocsmány kezeit, a nélkül, hogy gyaláznak tartották volna. Angliában csak egyik vagy másik párthoz lehet tartozni; beleköltözzöl a házba és aztán benne is élsz, türöd minden kényelmetlenségeit,

²³ Hannoverában.

hátrányait s ó-kori hibáit, még bukását is; toldozod-foldozod, de senkinek jut eszébe újból építeni. Alávessük magunkat továbbra is, itt az új világban, habár csak névleg is, ezeknek az ó-angol előítéleteknek? De látom az idők jeleit, hogy nemsokára csak annyit fogunk itt György királylyal s világi és egyházi peerjeivel gondolni, mint Kanut királylyal, vagy a druidákkal.

Unokám azt mondhatja, hogy e fejezet az elménczekkel kezdte, s jó messze távozott társaságuktól. A legkitünőbb elméncz, kiket ismerek, doctor Garth és Arbuthnot voltak, meg Mr. Gay, a «Trivia» szerzője, a legkedvesebb és vitorább ember, a ki csak valaha egy tréfán jót nevetett, vagy egy üveg nyakát letörte. Láttam Priort is, ő az árban az érczedények közé sodort cserép fazék volt, folytonos s méltó remegésben, hogy összetörik az úton. Találkoztam vele Londonban is, Párisban is, mikor száanalomra méltóan hajlongott a Shrewsbury herczeg előtt, nem birván elég bátorsággal megörzeni azt a méltóságot, melyet tagadhatlan tehetsége s szelleme szereztek neki; és hizelgő leveleket írkált St. John miniszternek, s folyvást azon tépelődött, mi lesz belőle, s hogy él meg, ha pártja megbukik s hivatal nélkül marad? Láttam a híres Congreve-et is vagy tízszer Buttonnál; e gyönyörű emberi romot, gazdagon öltözve, s bár a podagra kinozta, s majdnem vak volt, bátran szeme közé nézett sorsának.

A nagy Pope (kinek csodaszerű szellemi tehetsége iránti bámulatomat szavakkal kifejezni nem tudom -), akkor egy fura gyerek volt, s csak ritkán jelent meg nyilvános helyeken. Volt még száz meg száz ember, lángész s jó czimbora, kik még ez időtt a színházakba és kávéházakba jártak, de - «nunc prescribere longum est.» De úgy hiszem, e nemben a legkitünőbbet csak tizenöt évvel később láttam, midőn utolszor voltam Angliában, s találkoztam Fielding Harryval, annak a Fieldingnek a fiával, ki Spanyolországban s később Flandriában velünk szolgált; ki, azt hiszem, mindnyájokat fölülmulta vidorságban és elmésségben. A híres dr. Swiftől csak annyit mondhatok: «vidi tantum.» Ez években, a királynő haláláig, folyton Londonban volt, s láttam vagy százszor nyilvános helyeken, de máshol soha sem. Minden vasárnap megjelent az udvarnál s ott be is voltam neki mutatva egy párszor. Bizonyosan elégszer belém botlik, ha egy csomó czímmel és kereszttel fölékesített nagy ember lettem volna. A doctornak az udvarnál csak a legnagyobbak számára volt szeme. A lord-kincstárnok és St. John mindig csak Jonathánnak hívták s ilyen apró pénzzel fizették ki szolgálatait, miket vele végeztek el. Ő írta pasquilljaikat, vívott elleneikkel, futott, fáradott ügyeikben, s meg kell adni, a legnagyobb dühvel és ügyességgel. Azt mondják, hogy most már megtompult elméje, elhagyta hibáit s embergyűlöletét. Én mindig őt és Marlborough-t tartottam a kor legnagyobb embereinek. Elolvastam műveit (ki ne ismerné azokat?) itt is, csöndes erdeinkben, s úgy tetszik nekem, mintha egy óriás, egy magában elesett Prometheus lenne, jajgatva, a mint a keselyű szaggatja. Prometheusnak néztem, de midőn először beszéltem vele, az órjas egy hordszékből lépett ki, a tyúk-piaczon, előtte egy ir cigány szolga pávázott, s jelentette érkezését, ő nagysága nevét harsogtatva, míg gazdája a gyaloghintóból ki sem szállva, a hordárral alkudozott. Nem szerettem ezt a Swiftet, s nem egy történetkét hallottam róla, hogy viselte magát a férfiak iránt, s hogy beszélt a nőkről. Ép oly jól tudott a nagyoknak hizelegni, a mily keményen tudta marni a kicsinyeket, s Esmondnak, ki akkor fiatalabb és hevesebb volt, mint most, az volt rendeltetése, hogyha valaha e sárkánnyal találkozónék, meg ne meneküljön körmei közül és dühétől.

Minden embernek megvannak a maga száz meg száz indokai, melyek az életben vezérlik, s dicső vagy kétségbeesett tettekre viszik. Esmondnak egy kis derék handysidei ir hadnagy barátja, annyival tartozott egy markotányosnak, hogy már lányának kezdte tenni a szépet, ez úton akarván adósságát lefizetni, s a malplaqueti csatában, hogy megszabaduljon adósságaitól s egyszersmind hölgyétől is, oly kétségbeesetten rontott a franczia sorok ellen, hogy századot kapott s mint kapitány térve vissza az ütközetből, el kellett vennie a végén is a markotányos lányát, ki a saldirozott számadásokat hozta nászajándokul a szegény Roger összes vagyonául.

Hogy megmenekedjék a házasságtól és a számlától, az ellenség szuronyainak rontott, s midőn azok még sem döfték át, vissza lőn vetve dilemmája másik tövisére. Nagy herczegünk is ugyanazon ütközetben nem a francziák, hanem az angol toryk ellen csatázott: kockára vetette saját és katonái életét, nem hazájáért, hanem fizetése és rangjáért, de legkivált, mivel félt otthonlevő nejétől, ez levén az egyetlen teremtés, a kitől megtudott ijedni. Megkérdeztem a századombeli legényektől (s egész csoport falusi ujoncz-gyerekek érkeztek egymásután a háború alatt, kiket az ekétől egyenesen a puskához állítottak), s úgy találtam, hogy legalább fele nők miatt állott zászló alá; az egyik ficzkót megcsalta kedvese, s kétségbeesésében fogadta el a felpénzt, a másik meg maga csalta meg kedvesét s tőle és falujától a sátrak közé menekült, hol a törvény nem zaklathatta. De minek a részletezés? Mit várhatnak Ádám és Éva fiai egyebet, mint hogy folytassák a szerelem és nyomor útját, mely atyjokat és anyjokat kivezette a paradicsomból? Oh unokám! majdnem egészen leírtam történetem azon szakát, midőn megismerkedtem az angol és európai nagy világgal, éveim már meghaladták azt a határt, melyet a héber költő szabott ki, s mégis azt mondom, hogy minden fájdalmam, de minden örömem is egy nőtől származott, mint a tied is annak idejében. Nő miatt lettem katona, s később pártember. Azt hiszem, ha kívánta volna, inget szőttem volna neki, egész lelkemet odaadtam vón' érte, s ugyan nincsen-e meg minden férfinak, kinek-kinek rende szerént a maga Omphaléja és Delilája? Az enyém a Themse partjain, a kedves öreg Angliában vezetett orromnál fogva, te a tiedet a Rappahannoc mellett találhatod meg.

Hogy neki tessen, előbb mint katona igyekeztem magam kitüntetni, később az irodalomban és politikában, a mint egy másnak a kedvéért fölvettem volna a reverendát és a fekete övet; meg is tettem volna, ha egy felsőbb hatalom meg nem gátolt volna e szándék kivitelében. Azt tartom, az egész világ olyan, mint Esmond kapitány főlebb említett százada. Ha az ember minden férfinak beláthatná pályáját, még ez életben, úgy találná, hogy egy nő jelöli azt ki neki; vagy nyakába csimpajkozván, megállítja; dicséri vagy kicsúfolja; fölcsalogatja kocsijába, s a férfi fölül, odahagyja elkezdett útját, vagy nyújtja neki az almát, s biztatja, hogy «Egyél!»; vagy tört nyom kezébe s azt súgja fülébe: «Ölj! ott van Duncan, s a korona és a jó alkalom!»

Nagyapátok több sikert aratott a politika, mint az irodalom terén. Mivel maga és tábornoka ügyei, s a vezényleti viták miatt szenvedélyes haragja is volt a nagy herczeg ellen, a mellett több tapasztalata is levén a katonai ügyekben, mint a legtöbb irkásznak, kik a pipa tüzenél más tüzet nem láttak: módjában volt jó szolgálatokat tenni St. Johnnak és pártjának, s azon ügynek, melyet magáévá tett. Azonban megvetette ama visszaéléseket, melyekben a tory írók legtöbbje leledzett, különösen a dr. Swiftét, ki Marlborough herczegnek egyenesen vitézségét vont a kétségbe, s arra is czélozgatott, hogy ő herczegsége katonai tehetsége nem a legkitünőbb; de azért Esmond nyilai is csak úgy eltalálták a célt, melyre irányozva voltak (bár kétségkívül nem szállították le Marlborough herczeget a közvélemény szemében csak közel is annyira, mint Swift gonosz ostroma, mely szántsándékkal úgy volt intézve, hogy befeketítse s lealacsonyítsa), mivel Esmond nyiltan, minden leplezgetés nélkül írta azokat, s nem csinált titkot belőlök; mert már kilépett volt a seregből, de soha sem támadta meg a herczeg bámulatos vitézségét és tehetségét, csupán önzését és kincsvágyát.

Az ezredes ez időtt egy cikket írván a «Posta» című tory-lapba Bouchainról: az egész város két álló napig mindig csak arról beszélt, míg egy új olasz énekes megérkezte más anyagot adott a társalgásra, s különben is dolga levén a börzén, mert Beatrix kisasszonynak egy pár keztyű, vagy tán legyező kellett, elment cikke javítására, s épen a nyomdász szobájában ült, midőn a híres doctor Swift megérkezett, ir szolgáljával, ki hordszéke előtt szokott menni s gazdája nevét tele torokkal s nagy méltósággal szokta kiabálni.

Esmond is a nyomdászt várta, ki után neje elment a korcsmába, s e közben egészen el volt merülve egy huszár rajzolásában, a nyomdász neje szép kis piszkos fia számára, kit anyja reá bízott volt.

- Ön a «Posta» kiadója, uram? - kérde a doctor, kellemetlen hangján, ir kiejtéssel, s ránézett az ezredesre villogó kék szemeivel, bozontos szemöldei alól. Arcza sötét, teste vaskos, álla kettős volt. Testét kopott kabát fődé, fekete parókáján kopott kalap ült; egy nagy arany órát vont ki s dühösen nézett rá.

- Én csak dolgozó társa vagyok, dr. Swift - válaszolt Esmond. A kis gyerek még mindig térdén ült. Az ablakban ült, háttal a doctornak, úgy, hogy ez nem láthatá őt.

- Ki mondta önnek, hogy én doctor Swift vagyok? - kérde a doctor, s nagy büszkén nézett Esmondra.

- Tisztelendőséged legénye kiáltotta nevét - válaszolt az ezredes. - Úgy veszem észre, irlandi.

- De uram, mi joga van önnek avval bajlódni, hogy legényem irlandi-e vagy nem? Én önnek gazdájával, Mr. Leach-csel akarok beszélni. Megköszönném, ha elhiná.

- Hol van papád, Tamáska? - kérde az ezredes, a piszkos kis kantusos fiútól.

A gyermek felelet helyett sirni kezdett; bizonyosan a doctor kinézése ijesztette meg a szegény kis teremtest.

- Küldje ki dolgára ezt a kis nyavalygó kölyköt, s tegye meg, a mire kértem, uram - szólt a doctor.

- Előbb el kell végeznem a képet Tamáskának - viszonzá az ezredes mosolyogva. Nesze Tamáska; csináljak bajuszt a huszárnak, vagy ne?

- Bajuszt is - szólt Tamáska, a képet bámulva.

- Ki az ördög ön, uram? - tört ki a doctor. Nyomdász ön, vagy nem?²⁴

- Azért nincs mért az ördögöt idézni, ha nevem akarja a doctor tudni - válaszolt Esmond ezredes. - Hallottál valaha doctor Faustról, Tamáska, vagy Bacon barátról, ki a puskaport föltalálta, s a Themsét meggyújtotta?

Swift arcza sötét-vörös lett: «Nem akartam önt megsérteni, uram.»

- Úgy, mondhatom, akarata ellen sértett - válaszolt a másik szárazon.

- Kicsoda az úr? Tudja-e, kivel beszél? Maga egyike azoknak a zug-irkászoknak, kiket barátom, a miniszter becsukatott. Hogy mer ön, uram, ily hangon beszélni velem? - kiáltott a doctor egész dühvel.

- A legalázatosabb bocsánatot kérem, tiszteletességedtől, ha átmerészeltem volna a tisztelet határait lépni - szólt Esmond nagy alázat hangján. - Nem is tudom mi mindent nem tennék inkább, mintsem, hogy a szégyenfa alá vagy a börtönbe kerüljek. Hanem Mrs. Leach, a nyomdász neje, reám bízta, hogy míg férje után a korcsmába megy, ügyeljek Tamáskára, s nem akarnám itt hagyni a gyermeket, mert még bele találna esni a tűzbe; hanem ha tiszteletességed tartani akarja addig -

²⁴ S utána teszi: «a ,not’-ot ,naught’-nak mondta», lefordíthatlan szójáték. Not = nem, naught = semmire való gazember.

- Én, azt a kölyköt tartani? - szólt a doctor visszahökkenve. - De nem vesztegethetem az időt magával, barátocskám. Mondja meg Leach uramnak, hogy ha találkozást tűz ki doctor Swifttel, tartsa is meg, értette? S máskor vessen féket nyelvére, uram, ha olyan emberrel akar beszélni, mint én.

- Szegény hadastyán vagyok, csak - szólt az ezredes - s jobb napjaim is voltak, bár most csak tollat vagyok kénytelen forgatni. Végzetét senki sem másíthatja meg, sir.

- Úgy hiszem, kegyed az az ember, a kiről Mr. Leach beszélt velem. Legyen oly jó s feleljen becsülettel, ha megszólítják. Mondja meg Leachnek, hogy szóljon be bury-streeti szállásomra, s hozza el az újságokat is ma estve tízkor. S ha még találkozunk, ismerjen rám s legyen udvariasabb, Mr. Kemp.

Ez a szegény Kemp a háború kezdetekor hadnagy volt, de aztán megszorulván, újdondász lett a «Postánál», s ő felsége kenyere helyett a derék Leachét ette. Esmond ismerte őt, s meg kell adni, hogy eszes, munkás és becsületes egy ficzkó volt, s csak úgy törte magát, hogy kenyeret szerezzen nagy családjának, s nem egy hosszú téli éjszakán virrasztott, hogy távol tartsa ajtajától a «vértezett férfiút». És St. John úr, az a St. John úr, kinek a szabadság mindig nyelvén forgott s egész tuczat ellenzéki írók fogatott el, egyet pedig éppen kalodába csukott, mert gúnyíratot mert készíteni, de fél olyan dühös gúnyíratot sem, mint a milyenek az ő pártjától kerültek ki. A zsarnokság e neme ellen Esmond keményen kikelt a miniszterrel szemben, mire ez mosolyogva jegyzé meg, hogy a semmirevalók éppen illő helyükön vannak, s az egészséget egy Swift e tárgyra készített élczével ütötte el. Még többet mondok. Ez az írlandi (Swift), ha a miniszter meg akart kegyelmezni egy rablás miatt halálra ítéltnek, addig beszélt, a míg le nem verte őt e jószívű szándékáról, s aztán fennen dicsekedett, hogy ő akasztatta föl azt az embert. Éppen ezért, bármily nagy szellem lett légyen is a doctor, tehetsége bármily ragyogó, Esmond soh'sem vágyott szeretetet érezni iránta, vagy barátságához jutni. A doctor eleget lábatlankodott minden vasárnap az udvarnál, az ezredes azonban csak ritkán jelent meg, bár nagy vonzerő volt ott ő felsége egyik szép udvarhölgyében, a mi oda csalhatta volna; s a pártolói arc, melyet dr. Swift negélyez, mikor földieit, kiket különben jól ismert, világért sem ismert meg; hangos beszéde, mely szemtelen és szolgálai volt egyszerre, sőt tán a lord-kincstárnokkal és a miniszterrel bizalmas lábon állása, kik minden szeszélyeit eltűrték s őt Jonathan-nak szólították, mindezt, hejh sok ember megjegyezte magának, kiket a kevély pap, hiusága s diadalai ez időszakában számba sem vett.

Csak három napja múlt 1712. nov. 15-ikének (Esmond jól emlékszik a napra), midőn tábornoka ebédre hivta; ily ünnepélyes alkalmakkor ő rendesen az asztal végén szokott ülni, a mint nem egyszer tette a táborban a sovány vagy zsiros ebédeknel. A mostani ez utóbbiakhoz tartozott, mert a jó öreg hős szerette jól tartani vendégeit. Ott voltak: Ormond herceg (még akkor dandáránál nem vette volt át a parancsnokságot); lord Bolingbroke viscount, ő felsége minisztere és lord Orkney, kivel együtt szolgáltunk. Az ünnep Hamilton, főudvarmester ő hercegsége tiszteletére volt rendezve, ki nemsokára mint követ volt Párisba indulandó; azonban két órakor, egy órával az ebéd előtt Webb tábornokhoz ízent, hogy csak a legmulasztatlanabb kötelesség tartóztatja el azon éltől, hogy egy búcsú-poharat ürítsen Webb tábornok egészségére. Elmaradása rosszul esett Esmond öreg vezérének, ki sokat szenvedett, utóbbi időkben, sebei miatt; s bár a társaság elég szép volt, vidornak éppen nem lehetett mondani. St. John a végére érkezett meg, egy barátjával.

- Asztalomnál mindig van egy hely dr. Swift számára - szólt tábornokom, udvariasan hajtván meg magát.

Esmond egy mosolylyal és egy bókkal közeledett a doctorhoz: «Átadtam dr. Swift izenetét a nyomdásznak, remélem, a maga idejében vitte el szállására röpiratát.»

Az igazat megvallva, a szegény Leach sokkal dr. Swift elmenetele után jött, illetőleg hozatott haza; mert hűséges neje meglehetősen részegen hozta haza a csapszékből; aztán dadogott valamit Swift öcsémről, noha az óráig Esmond soh'sem hallott még csak említést sem erről a rokonságról.

A doctor kékült, zöldült, zavarba jött, s alig szólott pár szót az egész ebéd alatt. Gyakran nagyon kicsi kő képes ezeket a szellemi Goliathokat leteríteni, s Swift uram nagyon könnyen sarokba hagyta magát szorítani, ha csak valamennyire szellemdús emberrel került össze. Mogorván ült székén, megvizezte borát (a többiek bövségben hozzá láttak), s csak nagy-néha szólt egy szót.

A beszélgetés a napi eseményekről folyt, jobban mondva, inkább az emberekről mint az eseményekről: lady Marlborough dühéről, lányairól, a mint kopott ruhában, hálófejkötőben az ablakban állanak s nézik az udvarhoz kocsizó társaikat; a diszmester kétségbeeséséről, mikor a savoyai herceg csak egy közönséges parókában lőn ő felségének bemutatva, mivel még soha ember diszparóka nélkül meg nem csókolta ő felsége kezét; a rablókról és szörnyűségekről, miket véghez vittek utcazahosszant gyilkolva. Egyik azt is mondta, hogy Mohun baljós arcát látta azelőtt való estve a színházban, Macartney és Meredith társaságában. Az ebéd, az evés és sok beszéd daczára, ünnepélynek oly komor volt, mint a temetés. Akármibe fogtak, minden rosszul ütött ki. Ormond herceg elment, mert Denain jött szóba, hol az utolsó táborozásban vereséget szenvedett. Esmond tábornoka is sértve érezte magát e dolog föl- említése által, mert wynendaeli bajtársát, Woudenburg-Nassau grófot is ott fogták el. Dr. Swift, mikor Esmond kocsintani akart vele, azt mondta, hogy nem iszik bort, kalapját vette és elment; Bolingbroke lordnak is intett, hogy menjen vele, de ez följánlotta saját kocsiját, hogy a kocsibért megkímélje, mert beszéde van még Esmond ezredessel, úgy, hogy mikor a társaság kártyázni ment, e kettő ott maradt a sötétben.

Bolingbroke rendesen nyíltan beszélt, ha a pohár fenekére tekintett. Ellenségei minden titkát kivájhatták belőle, ilyen állapotában, s gyakran asszonyokat használtak föl, hogy megoldják a nyelvét. Hallottam, hogy Stair lord, három évvel később, mikor a miniszter Franciaországba menekült, s a trónkövetelő minisztere lett, tudósításait, a mikre szüksége volt, nő kémektől nyerte, kiket a borozó St. John körül tartott. Most is nyíltan beszélt: «Jonathán semmi bizonyost sem tud, hanem orront valamit, s szent Györgyre! Webb érsek akart lenni, s Jonathán, kárhozzam el, Jonathán akar Jakabtól érsekséget kapni, bizonyos vagyok fölöle. A herceg vezeti az egészszet; de mi megugrathatjuk Marlborough-t Londonból két hét alatt. Prior megteszi a magáét, ma reggel ment el s ne feledje Harry, ha a halál el nem ragadja a mi felséges, szeretett, csuzos, szélhűdös királynőnket, a hit védasszonyát: la bonne cause triomphera. A la santé de la bonne cause! Minden jót Franciaországból hoznak. A bort is Franciaországból hozzák, no még egy pohárral a 'bonne cause'-ra.» Ki is itták.

- Protestáns lesz a «bonne cause?» - kérdé az ezredes.

- Nem, de minek is? - szólt a másik - ő vallásunkat kötelessége szerint védni fogja, de azért a magáénál marad. Az őz és a párducz egy kocsiba lesznek fogva, Jupiterre. A jog és a béke csókolózni fognak, s Massilon atya karöltve jő ki szent Pál templomából dr. Sacheverellel. Bort, több bort a «bonne cause» egészségére, térden állva, az angyalát, térden állva mondjunk rá. - Egészen kipirult s neki dühödött a bortól, a mint beszélt.

- S föltéve - szólt Esmond, kinél a kétely sohsem hiányzott - ha a «bonne cause» elád bennünket a francziának, mint atyja és nagybátyja tevé.

- Elád a francziának! - pattant föl Bolingbroke - van-e egy angol férfi, ki ettől félne? Ön, a ki ott volt Blenheim és Ramilliesnél, fél a francziáktól! Ősei, ősei s a derék Webbei, száz csatában néztek farkasszemet velök, s unokáink is kész szívvel fogják ugyanazt tenni! Ki kívánhat több hőst Angliától? Rokonom Westmoreland, eladni minket a francziáknak, ugyan menjen!

- Nagybátyja is eladott! - jegyzé meg Esmond.

- S mi történt nagyapjával? - tört ki St. John, új poharat töltve. - Ezt Anglia legnagyobb uralkodójára! az angolra, ki királlyá tetté az országot! A mi nagy királyunk Huntingdonból s nem Hannoverából jött, apáink nem hoztak nekünk Hollandból királyt. Hadd jöjjön, mi elfogadjuk, s megmutatjuk neki Whitehallt. Ha áruló, hadd legyen köztünk, majd beszélünk vele; vannak itt még most is szintoly nagy emberek, mint bármelyik volt hajdan. Van itt még a ki szembe mer nézni a vészszel s nem ijed meg az árnyékától. Áruló, árulás! ezek a szavak rémítenek el bennünket? Oda van Oliver (Cromwell) minden embere? nagy nevét ötven esztendő alatt már elfelejtettük? Azt hiszi, nincs most olyan ember, mint ő volt, épen olyan, igen, épen olyan? Éljen a király! s ha kikopunk a királyságból, éljen a britt köztársaság!

Megint töltött s mohón fölhajtotta; épen mikor egy gyorsan robogó kocszi megállt a kapu előtt. Gyors léptek közeledtek, s egy másodpercz múlva Swift berohant a terembe egyenesen ebédlőnknek tartott, s földult ábrázattal belépett. St. John a bortól fölhevülve, Macbethből idézett pár dühös mondatot, de Swift félbeszakítá.

- Gróf úr, az Isten szerelmeért, ne igyék többet - lihegte- a legborzasztóbb újságot hozom.

- Meghalt a királynő? - s egy pohár víz után nyúlt.

- Nem, Hamilton herczeg halt meg; ezelőtt egy órával gyilkolta meg Mohun és Macartney; ma reggel valami vitájuk volt, s még egy levélírára sem engedtek neki időt. Csak egy pár jó barátjáért ment, s most meg van halva, de Mohun is ez a vértől csepegő gyilkos, ki már rég fente rá a kardját. Hyde-Parkban vítak, épen naplemente előtt; a herczeg leszúrta Mohunt, Macartney rárohant, meggyilkolta, s elszökött, a kutya. Odalenn van az ön kocsija; siessen, küldjön mindenfelé az országba, hogy megfogják ezt a gyilkost; gyerünk a herczeg palotájába, nézzük meg, maradt-e még egy kis élet benne?

- Oh Beatrix, Beatrix! - gondolá Esmond. - Ez a vége a szegény lány nagyravágásának!

HATODIK FEJEZET.

Szegény Beatrix!

Nem volt szükség Esmondot a Beatrixtól való megválás szükségére emlékeztetni, a sors azt tökéletesen végrehajtotta; mert azon percztől fogva, hogy Beatrix a herczeg megkérésére igent mondott, egész herczegnői, sőt királynői modort vőn föl, s úgy viselte magát, mint a ki mérhetlen magasságban áll fölöttünk, köznép fölött. Különösen anyja és bátyja álltak útjában, az utóbbi talán gúnyos modora miatt, mert folyton csipdeste saját és a Beatrix hiuságát. Volt a lányban valami varázs, melytől sem Esmond ezredes, sem drága úrnője nem tudtak menekülni, s daczára hibáinak, büszkeségének és hajthatlanságának, kénytelenek voltak szeretni őt; s bizonyára ők voltak e gyönyörű teremtes kíséretében a két legföltétlenebb imádó.

Ugyan ki ne lett volna életében így megbabonázva, ki ne imádott volna egy vagy más bálványt? Évek multán, mikor e szenvedély, ezer más világi gonddal és vágygyal együtt, már rég meghalt, s el is van temetve, visszahívhatjuk sirjából s épen oly gyöngéd szeretettel csünghetünk a kedves imádott királynő emlékének, mint ifjúságunkban rajta magán. Fölidézem e

gyönyörű szellemet az árnyak honából s most is szeretem őt, mondhatnám, az ily múlt mindig jelen az emberre nézve; az ily szenvedély egykor lényének egy részét képezé s soha sem lehet tőle elszakasztani; egy részévé válik a mai embernek épen mint valami erős hit, szent meggyőződés, költői ihletés vagy vallásos tudatra ébredés, mind ezek befolyást gyakoroltak később az emberre. Így voltam Blenheimnél kapott sebemmel is; forradását most is viselem, testem egy részévé vált s egész testemre, sőt idő folytán lelkemre is befolyást gyakorolt, pedig már negyven esztendeje hogy kaptam, s hogy be is gyógyúlt. Melyik hű szív tudna elválni, feledni?! Nagy gondolataink, nagy szenvedélyeink, éltünk igazságai soha sem hagynak el bennünket. Öntudatunktól soha sem szakadhatnak el, követik mindenüvé, mert természetöknél fogva isteniek, halhatatlanok!

A gyász-esemény rémletes hírével (melyet a herczeg kapujában siránczó cselédség is megerősített), Esmond, a mily gyorsan csak rozzant kocsija haladhatott, haza sietett, s menet mindig azt hánytá-vetette, mint adja tudtára azoknak, kiket legközelebből érdekelt, s ha az emberi dolgok hivságára satyrát kellett volna írni, a szegény Beatrix jó tárgylat szolgált volna, megváltozott környezete s foglalatosságai közepett, a mint őt Esmond találta. Több nap óta már utczáról-utczára robogott kocsija a selyemkereskedőtől a diszműárushoz, az aranyművestől a csipkés-boltba, mert izlése tökéletes volt, legalább vőlegénye véleménye szerint, ki korlátlan szabadságot adott neki minden kereskedő fölött és minden ezüstnemű-, butorok- és fogatokra nézve, melyekkel a leendő követnő ő nagyméltósága ékíteni akará fényes háztartását. Knellernek kellett őt levenni, egy herczegnő nem lehet el arczkép nélkül, s meg kell adni, hogy Kneller szépen el is készítette a vázlatot, mellette egy párnán a herczegi korona, melyet viselendő vala. Föl is fogadta, hogy III. Jakab koronázásakor fölteszi, s valóban soha még az egész országban herczegnőt hermelin jobban meg nem illetendett. Mikor Esmond megérkezett, az egész előszoba tömve volt divatárúsnőkkel és csipke-kereskedőkkel, szolgálatra kész aranyművesekkel, rakva ékszerekkel, ezüstneműekkel és diszműdobozokkal, selyem-árúsokkal, egy csomó szőnyeggel, bársonnyal és mindenféle szövettel. Ő kegyelmessége, a herczegara, épen egy híres ezüstművest hallgatott ki s egy gyönyörű áttörtmivű tálcza szépségét bámulta, midőn Esmond ezredes belépett. «Jöjjön csak rokon - szólt - s bámulja e gyönyörű munkát.» Ha jól emlékszem, Mars és Vénust ábrázolta, a mint az arany hálóban feküdtek, egy arany Cupido, a harc-isten sisakját vitte el, egy másik kardját, s egy harmadik nagy paizsát, melyre Hamilton herczeg és a mi címérünk volt bevésve, egy negyedik pedig a fekvő istennő elé térdelt, a herczegi koronával kezében; Isten bocsáss'! Midőn Esmond e tálczát azután ismét látta, a címerek meg voltak változva, a herczegi korona helyébe viscounti volt metszve, mert a takarékos ezüstműves lányának adta azt nászhozományul, ki két év múlva Squanderfield viscounthoz ment férjhez.

- Nem szép egy darab ez? - szólt Beatrix, s mutogatni kezdette a szép szerelmi isteneket és a mesterileg metszett, kényelmesen elterült Marsot. Esmond elborult a mint elgondolta, hogy fekszik most szobájában a kiszenvedett harcos, hogy sirnak cselédei és gyermekei körülr; és hogy ékesíti magát e mosolygó teremtrés e halottias nász-ágyhoz! «Szép hiábavalóság!» - viszonzá s szomorú szemmel nézett a szép lányra. A szobában fáklyák égtek és sugaraikat ragyogó úrnőjökre lövelték. Megemelintette gyönyörű karjaival a nagy arany tálczát.

- Hiábavalóság! - szólt büszkén. A mi önnek hiábavalóság, az nekem szükséges. Hanem zsidós árt kíván ön érte, Graver uram; de azért meg kell vennem, csak azért is, hogy így beszél, Mr. Esmond.

- Oh tegye le Beatrix! - szólt Esmond - Herodias nem tudja mit visz a tálban.

Leejtette s a tál csörögve hullott a földre; az aranyműves gyorsan hajolt portékája után. A lány arczára is elragadt Esmond rémült arcának sápadtsága. Szemei kigyultak mint valami vésztűzek.

- Mi az, Harry? - szólt, hozzáíetve s mindkét kezét megragadva. - Mit jelentsen sápadt arca és szomorú hangja?

- Jöjön, jöjön - szólt Esmond, intve neki; remegve fogódzott karomba, s kértem a megijedt aranyművest, hogy hagyjon magunkra. Mr. Graver a szomszédterembe vonult s szemmereszteve vitte magával értékes diszművét.

- Oh Beatrixom, testvérem - kezdé Esmond, még mindig karjaiban tartva a sápadt, remegő lányt - nincs a világon nő, kinek nagyobb bátorsága lenne, mint magának; készüljön, szüksége lesz rá, mert nehéz egy próbát kell kiállnia!

Eltaszította magától barátját, ki vigasztalni akará.

- Megcsalt? idehagyott? - kérdé. - Ma reggel összeszólalkoztunk; nagyon rossz kedvű volt, s én boszantottam, de azt csak nem merte volna tenni!... - veté utána, s egész arcát és nyakát láng-pir öntötte el. Esmond a tükörből látta, mely előtt Beatrix állott, összekulcsolt kezeit lázasan dobogó szívére nyomva.

- Idehagya - szólt Esmond, bámulva, hogy tekintete inkább boszankodást, mint bánatot árult el.

- S él? - tört ki Beatrix - s ön hozá nekem e hirt! Ő elhagyott s ön nem mert engem megboszulni. Ön, ki mindig házunk lovagjának adja ki magát, eltúrte meggyaláztatásomat? Hol van Castlewood lord? Megyek testvéremhez.

- A herczeg nem él, Beatrix - szólt Esmond.

Mereven nézett bátyjára, s hátrahanyatlott a falnak, mintha szíven találták volna. «S maga ide jó, és - és megölte őt?»

- Istennek hála, nem! E nemes szív vére nem fecscent kardomra. Utolsó perczig hű volt ő hozzád, Esmond Beatrix. Hiú, szívtelen asszony! borulj térdre s adj hálát a kegyelmes Istennek, ki életet és halált osztogat, hogy a nemes Hamilton haláláig hű volt hozzád. Adj hálát, hogy legalább nem *a te* összezőrdüléseid, hiúságod, büszkeséged okozta halálát. Azon véres kard oltotta ki éltét, mely már atyád vérében is gázolt. Oh asszony, oh testvérem! a gyász-térre, hol két hulla fekszik, mert a gyilkos is halált lelt áldozata kardjától, könyek helyett csak boszú s hivság szavait szórod-e? Isten legyen irgalmas és kegyelmes neked, Beatrix; kemény, érzéketlen szívednek elég érzékeny e büntetés.

Esmond alig végzé szavait, midőn a grófnő belépett. Az egész beszéd alig tartott pár perczig, de Esmond szolgálja ezalatt elterjesztette az egész házban a szomorú újságot. A hiúság vásárának kinn váró serege összekapkodta minden lim-lomait s tovább állt. A jó Castlewood grófnő, az áldott teremtés, gyóntatójával, Atterbury esperessel beszélt, midőn beléptek, s Atterbury úgy közeledett, mint egy orvos, kinek a beteg ágyánál van helye. Mylady Esmondra pillantott s Beatrixnek tartott; sápadt arcczal, tárt szívvel és karokkal, gyöngéden, szánalomteljesen. De Beatrix visszavonult s a lelki orvos gyógyszerei után sem vágyott.

- Legjobb most magamra lennem szobámban. - Szemei egészen szárazak voltak, s nem is látta Esmond könnyezni e bánat miatt, csak egyszer hideg kezét nyujtá oda az ezredesnek, a mint elhaladt mellette. - Köszönöm, bátyám - mondá, tompa hangon s oly egyszerűen, mi a könyeknél megindítóbb volt - a mit mondott, mind igaz; bemegek s imádkozom.

Hárman ott maradtak, beszéltek a gyászos esetről. Úgy látszott, hogy Atterbury jobban meg volt ütődve mint akármelyikük. Férje gyilkosának, Mohunnak halála jobban megrázta úrnőmet, mint a herczegnek szerencsétlen vége. Esmond elbeszélte a részleteket, a mit a párbajról és okairól tudott. A két nemes, a herczeg és Mohun, már régóta viszálykodott apósuk, Gerand lord hagyatéka miatt. A közelebbi napokban találkozásuk volt Lincoln's Inn Fields-en az ügyvédnél; ott összeszólalkoztak; a vitát, a kik hallották, csak csekélységnek tartották, de nem a két, hosszas ellenségeskedés miatt elkeseredett férfiú. Mohun megkérdezte a herczegtől, hol találkozhatnak ő kegyelmessége barátival, s egy óra múlva elküldötte két emberét e halálos párbaj rendezésére.

A dolgot oly hévvel sietteték, s az egész oly csekélységből támadt, hogy mindenki oly véleményben volt, hogy valamely párt-ármány az egész, s e három hirhedett veszekedő egyenesen Hamilton herczeg életére fölbérelt czinkos volt. Mindkét részről hárman-hárman vívtak, mint tizenkét évvel azelőtt ama gyászos haláltusában, mely már el volt beszélve, s melyben Mohun második gyilkosságát követte vala el. Minden tétova nélkül elkezdették s a nélkül rontottak egymásnak, hogy kardjukat csak össze is mérték, vagy a szokásos tempót megtették volna. Mind kétségbeesetten nyomult a másikra, s mindenik osztott is, kapott is sebet. Mikor Mohun már halálosan meg volt sebesítve s a herczeg is leesett volt, Macartney ő kegyelmességére rohant rá, szúrt s megadta neki a végdöfést. Macartney ezredes ezt ugyan tagadta, de az egész ország borzalma és fölindulása őt ebben bűnösnek marasztalta el; meg is szökött az országból és vissza se jött többé.

Mi volt Hamilton herczeg halálának valódi oka? hitvány szóvita, mit könnyen ki lehetett volna egyenlíteni, s épen egy ily elvetemedett, aljas, gaz gyilkossal, ki már több rendbeli vétekekkel és ismételt gyilkossággal volt szennyezve, kit még arra sem kellett volna egy ily elismert, magas állású férfiúnak, mint a herczeg ő kegyelmessége, érdemesíteni, hogy kardját vérével bepiszkolja.

De ő oly nagylelkű volt, s azok, kik halálát kívánták, jól tudták, hogy ép oly bátor, mint a mily jó, és hogy soha ember elől meg nem hátrál; s így kelle Mohun s a két bérencz kardjától elesnie. Elesett a királynő párisi követe, a Stuart-ház hű és önfömláldozó szolgája, maga is skót királyi herczeg, magával és önfömláldozó hűségével együtt sirba vivén Anna királynő bizalmát és megbánását is, annyi sok milliók hűségével együtt a királynő száműzött fivére és királya iránt. A gáztettekből az a párt vont hasznót, melyhez Mohun lord tartozott; de már elég is volt egy ily gyilkosságról. Mohun, Meredith és Macartney a Marlborough herczeg zsoldjában álltak; a két ezredes csak azelőtt való évben lőn megvásárolva, hogy a toryk vesztére igyanak. A herczeg most a whigekhez és hannover-pártiakhoz állott, s ép úgy kívánta a háborút, mint Jenő herczeg. Nem mondom, hogy részes volt Hamilton herczeg halálában, csakhogy pártja nyert általa, s hogy e három, vértől csepegő, elvetemedett eszköz e gyilkosságra föl volt bérelve.

Midőn Esmond és az esperes elhagyták Kensingtont s arról beszélgettek, hogy mily szomorú gyászeset azokra nézve, kiknek ügye mindkettőjük szívében feküdt: az utcai gyerkőczök már kínálgatták röpirataikat, az egész városon végig kiabálva Mohun lord és Hamilton herczeg borzasztó párbajának minden részleteit. Az egyik Kensingtonba ment s már kora reggel kiabálta a Beatrixék háza előtti téren, midőn Esmond épen oda ment. Az ezredes elküldötte a fiút Beatrix ablaka alól, melynek szárnya épen nyitva volt. Bár november volt: a nap szépen sütött; a vásáros kocsik London felé robogtak; a palotánál épen őrt váltottak; a munkások a Kensington és a City közt fekvő kertekbe siettek dolgukra, s a házalók és lapkihordók kiabálásaikkal tölték be a levegőt. A világ ismét dolga után látott, pedig hercegek feküdtek kiterítve, hölgyek könyeztek fölöttök, s talán az ország ügyei is más fordulatot vőnek. Így

mulik el a nap és az éj, eljő a reggel, s helyünk sem ismer meg többé bennünket. Esmond a futárra gondolt, ki éjszaka vágtatott, hogy értesítse a tegnap még csak Arran grófot, hogy ma már Hamilton herczeg és hogy a csak néhány órával előbb dobogó szív, melyet ezer nagy gondolat, remény és terv feszített: most egy maroknyi por!

HETEDIK FEJEZET.

Ismét meglátogatom Castlewoodot.

Harmadszor lőnek tehát Beatrix nagyravágyó reményei meghiusítva, s szinte arra a gondolatra jöhetett volna, hogy valami balvégzet üldözi és kinozza őt, épen akkor facsarva ki kezeiből zsákmányát, midőn azt hitte, hogy már az övé az, s egyebet nem hagy neki dühnel és bánatnál. Akár a harag, akár bánat volt is keblében a tulnyomó, (félek, hogy inkább az előbbi marczagolta szívét) egyiket sem árulta el, mint a gyöngédebb kedélyűek tették volna, hasonló balsorsban; anyja és bátyja jól tudták, hogy részvétüket nem fogadta volna el, s ha ráerőszakolták volna is, csak mérgesebbé tették volna a nagy sebet, melylyel a sors meglátogatta. Éreztük, hogy büszkesége eléggé meg van törve és büntetve e borzasztó csapás által, s nem volt rá szükség, hogy az esemény szomorú tanulságára mi figyelmeztessük. Jó anyja csak imádkozni tudott érte, bátyja pedig egyebet nem adhatott a szerencsétlen megtört teremtésnek hű barátságánál s türelménél, s hónapok multán egy-két elejtett szóval, czélzással tudtokra is adta, hogy titokban hálás volt elnézésökért. Az udvarnál mindenki azt mondta, hogy volt valami modorában, a mi minden gúnyt és minden részvétet lefegyverzett. Feljül állott kárörömükön és szánalmukon s szerepét e borzasztó tragédiában nagy, bátor lélekkel viselte, úgy, hogy kik addig szerették, most bámulniok kelle őt. Mi, kik közelebbről láthattuk őt balsorsa után, csak tisztelni tudtuk e hajthatlan bátorságot, fönséges nyugalmat, melylyel bánatát hordozá.

- Jobb szeretném, ha könyezne a helyett, hogy ily büszke - mondá anyja, mert ő egészen más módon szokta hordani bánatát, úgy fogadván azt mindig, mint Isten adományát: tiszteletteljes alázattal és megnyugvással. De Beatrix természete egészen elütött szelid anyjától; ő szembe nézett a bánattal s leküzde azt, de soha be nem vallotta (azt hiszem, még akkor sem, ha egyedül, saját szobájában volt), soha egy megalázó köny nem ragyogott szemében, soha egy panasz-hang nem tört ki ajkán. Családunk barátai s gyermekei, kik én utánam következtek, hogy fogjátok ti keserveiteket hordani? Ismerek valakit, a ki csak azon imádkozik, hogy adjon az Isten nektek inkább szeretetet mint büszkeséget és a Mindentlátó találjon benneteket az alázatosság székében! De azért a büszke szíveket se ítéljük más mérték szerint, mint a szeretetteljeseket. A természet alkotta az egyiket nagyravágyónak és hatalmasnak, a másikat alázatosnak és gyöngéd önfömládozónak. A leopárd csak úgy hű marad természetéhez, mint a bárány, s a leopárd-törvényeket követi: nem teheti, hogy ne legyen szép, bátor és kegyetlen, egyetlen foltot nem bir megváltoztatni fénylő bőrén, sem vérszopó természetét, mely ragadozásra ösztönzi, sem a golyó röptét, mely földre teríti.

A whigek nem alaptalanul féltek, hogy a királynő föl talál hagyni hannover herczegükkel, bár egy csomó eskü és ígéret kötötte hozzá, s vissza találja hívni testvérét, mert ehhez a természet és kötelesség keményebb kapcsolai csatolták. A savoyai herczeg és a whigek bátrabbjai el is követtek mindent, hogy a fiatal Cambridge herczeget visszahozzák, a királynő és tory pártosai lármája daczára, azt adva okul, hogy a választónak, mint e király peerjének és királyi vérből származott herczegnek, az örökösödő ághoz tartozván, joga van a parlamentben ülni, melynek tagja és azon országban lakni, melynek egykor uralkodója leend. S semmi egyéb nem is gátolhatta volna meg e terv kivitelét, mint a királynő és környezete legerősb ellenzése és azon

fenyegetés, hogy a legnagyobb királyi harag lesz éreztetve mindazokkal, kik e szándékhoz ragaszkodni fognak.

Pártunkon is a merészebbek azon voltak, hogy a mi herczegünk is az országba jöjjön. Ugyan ki merte volna Angliában, az Isten és ember előtt kétségbevonhatlan örökös, kihez a nemzetnek több mint fele, az egész papság, Anglia és Skócia nemessége hajlott, ki egészen ártatlan volt azon vétekben, mely miatt atyja bűnhődött, ki merte volna a derék, fiatal, kedves, szerencsétlen herczeget bántani, ha közénk jő, s a brit nagylelkűségre, vendégszeretetre és becsületre bizza magát? Ha mint trónkövetelő jő, francia seregtől követve: minden igazi angol harczolt volna ellene utolsó csepp vérig, s visszanyomta volna a partokig, honnan jött; de a herczeg egymaga, csupán jogával fölfegyverkezve, s a nép hűségére támaszkodva, bizonyos lehetett fölöle, hogy mi közöttünk, a mint barátjai erősíték, üdvöz, vagy legalább biztos leend. Sem nővére, a királynő, sem alattvalói, a nép, nem emelheték föl ellene kezeit. De a királynő félénk természetű volt, s egymást követő minisztereinek megvoltak a magok okaik határozatlanságukra. Az elszántabb és becsületesebb embereknek, kiknek szívükön feküdt a derék fiatal száműzött herczeg ügye, nem voltak önző terveik, melyek őket az igazság s jog elismerésében gátolták volna, s föltéve, hogy mint angol jő, mindnyájan készek voltak jól fogadni s védeni őt.

St. John és Harley a szép szavakkal nem igen fukarkodtak a herczeg hiveivel szemben, s ugyancsak ígérgették segélyüket ezutánra; de a célzásoknál és ígéreteknél nem mentek egy lépéssel is tovább, míg a herczeg barátai sokkal merészebb, sikeresebb és nyiltabb rendszabályokat kívántak.

A Hamilton herczeg szerencsétlen halálát követő évben Esmond csak azon vette magát észre, hogy e bátrabbak egy részével, sokan még most is élnek s nincs jogomban nevöket fölhozni, összekötetésben áll. Atterbury esperes volt a fölemlíthetők egyike, s neki, meg egy párnak Esmond tervet terjesztett elő, mely ha a herczeg részéről csak egy kis elhatározottsággal lesz támogatva, leghőbb vágyaikat bizonyosan teljesülésre érlelendi.

A fiatal Castlewood lord nem jött Angliába, midőn teljességét elérte, s már több év óta távol volt az országból. Akkor, midőn testvére férjhez menendő volt és Hamilton herczeg meghalt, neje lebetegedése tartóztatta Brüsszelben. A szelid Clotilda nem tudott volna férje jelenléte nélkül ellenni, bizonyosan attól tartott, hogy ha a fiatal szélhajtó egyezzer elmegy oldala mellől, lerázza lánczait, ott tartotta hát szoknyája mellett, hogy dajkálja a kis babát s gondoskodjék a napa savójáról. Szegény Beatrix gyakran nevetett, hogy milyen papucs alatt van Ferencz. Anyja meg akarta látogatni Clotildát, midőn betegülő volt, de a nászasszony már ugyis ott volt, aztán meg a szegény Beatrix kiházásítása is megkezdődött volt. Nehány hóval a hyde-parki borzasztó történet után úrnőm és lánya Castlewoodra vonultak vissza, s reményök volt, hogy mylord is meglátogatandja őket ott. De az igazat megvallva, a castlewoodi csöndes háztartás nem igen volt a lord inyére, s első táborzása után csak egyszer lehetett rábirni, hogy Walcoteba jöjjön, de a fiatal szélhajtó akkor is több mint fele idejét Londonban töltötte; az udvarnál és más nyilvános helyeken nem jelent ugyan meg saját neve és czíme alatt, hanem a színházakban, és a legrosszabb társaságokban töltötte idejét Esmond kapitány név alatt (ártatlan bátyja nem egyszer került bajba e miatt); így különböző szín alatt, a mulatság s gyönyör minden nemét hajhászta, míg végre a törvényes gyönyörbe: a házasságba sodortatt. Castlewood Ferencz távol maradt honától, s úgyszólván senki sem ismerte, azon tisztet kivéve, kikkel együtt szolgált. Anyja szerető szíve sokat szenvedett e hosszas távollét miatt. De Esmond Harry vigasztalagatta természetes aggodalmaiban, s mentegette öcsce könnyelműségét.

1713 őszén végre gondolkozni kezdett Castlewood lord a hazajövetelről. Első gyermeke lány volt; Clotilda egy másodikkal volt megörvendeztetendő ő lordságát, s a kegyes ifjú szentül hitte, hogy ha nejét ősei hazájába hozza, a castlewoodi szent Fülöp imája s Isten tudja még mi által az ég kényszerítve leend ezuttal fiúval áldani meg őt, mit a reményteljes mama nagy aggodalmak közt várt.

Ez évi mártius utolján végre meg lőn kötve a rég várt béke, s Francziaország nyitva volt előttünk. A Ferencz szegény anyja mindent el is készített Castlewood lord elfogadására, s már alig győzte várni fia megérkeztét, míg Esmond ezredes le nem hűté a jó asszony reményeit, hogy szíve hő vágját újból el kelle nyomnia.

Esmond lovakat váltott Castlewoodba. Majdnem tizennégy éve vala, hogy agg, szürke tornyait s jól ismert erdeit nem látta, mikor mylorddal onnan kiindult, s úrnője és kis gyermekei búcsút intettek. Mintha századok multak volna azóta el, tele nagy eseményekkel és szenvedésekkel, tele gonddal, szeretettel, reménynyel és bánattal! A gyermekek fölnöttek, s maguknak is saját történetük volt már. Esmond száz esztendősenek érezte magát, csak drága úrnője nem változott: épen úgy nézett rá, úgy üdvözölte, mint régen. A kút az udvaron épen úgy locsogta el barátságos zenéjét, ott volt a régi terem is bútorzatával, a boldogult gróf faragott széke és kupája, melyből mindig inni szokott. Mylady tudta, hogy Esmond régi kis szobájába szeretne szállani; el is rendezte azt számára, s Holt atya szomszéd-szobáját megrakta sárga violával, illatos füvekkel.

Nem férfiatlan fölindulás könnyei közt tölté Esmond az első éj részét Castlewoodban, az alázat imáit küldve föl élet és halál, a jó és balsors kegyelmes ura elé, órákig ott fekvé s hallgatva a jól ismert óra-ütéseket; visszatekintve, mint szokta az ember, midőn gyermekkorát otthonát látogatja meg, az idő nagy oceánjára, látva magát távol a tulparton, mint gyöngé, kis búskomor gyereket, akkor még élő urával, kedves úrnőjével, ki maga is csak gyermek volt akkor, s körüle játszadozó gyermekeivel. Sok évvel ezelőtt, midőn, mint gyerek, ugyanez ágyban feküdt, midőn a grófnő megáldotta s lovagjának nevezte őt: fölfogadta, hogy hű lesz hozzá és soha el nem hagyja édes szolgálatát. Megtartotta-e gyöngéd gyermeki fogadását? Meg, az égre! meg: áldott legyen az Úr neve érette! Élte úrnőjeé volt; vére, vagyona, neve, egész szíve mindig, mindig az övé és gyermekeié. Az egész éjen át gyermekkoráról álmodott, néha-néha fölébredt, s szinte hallotta, hogy páter Holt szólítja a szomszéd-szobában, s jár ki s be a titokzatos ablakon.

Esmond a reg előtt kelt föl; átment a másik szobába, melynek levegője tele volt a sárga viola illatárjával; benézett a szenes serpenyőbe, melyben az iratokat égették volt el, a régi szekrényekbe, hol a páter könyvei és iratai állottak, megnyomta a rugót, ha vajjon megteszi-e még a szolgálatot? Már évek óta nem nyúlt senki a rugóhoz, de azért engedett s az egész készület alásülyedt. Elbocsátotta, s megint visszacsappant rámozgatába. Senki sem ment ki rajta, mióta páter Holt, azelőtt tizenhat évvel használta.

Esmond emlékezett, hogy a szegény gróf, élte utolsó napján, említette, hogy Holt úgy jött, úgy távozott a házból mint egy szellem, s tudja, hogy a páter szereti a titokzatost s gyakorolja a rejtélyes alakoskodást, megjelenést és eltűnést: ez volt az út, melyen a szellem jött és ment, mint növendéke mindig gyanítá. Mikor Esmond ismét bezárá a reteszt, Castlewoodfalva fölött épen akkor kelt föl a hajnal, s tisztán hallhatta a kovács műhelyében túlról a fák alatt a pörölycsattogást, a mint átcsapott a réten s a patakon, mely fölött még szunnyadt a köd.

Azután kinyitotta a kandalló fölötti hosszú rejteket a cser-táblázat alatt, elfért volna benne egy ember, melyben Holt atya különféle titkos dolgokat szokott volt tartani. A két kard, melyre gyermekkorából még oly jól emlékezett, most is ott feküdt; Esmond kivette őket, végig törülte

bizonyos sajátságos fölindulással. Egy csomó irat is volt benne, hihetőleg utolsó ittlétekor hagyta ott Holt, még a gróf életében, mikor aztán el is fogták, s elvitték Hexham várába. Esmond fölbontotta az iratsomagot s összeesküvés adatokat talált benne Vilmos király idejéből; ott voltak Charnock és Perkins, Fenwick és Friend János urak, Rookwood és Lodwick, Montgomery, Ailesbury, Clarendon és Yarmouth lordok nevei, kik mindnyájan összeesküdtek a trónbitorló ellen; talált egy levelet Berwick hercegtől is, egyet meg a királytól St.-Germain-ből, melyben hűséges, szeretett Castlewood Ferencz viscountjának az Earl Esmond marquis címet újra följánlja, miket uralkodása negyedik évében a néhai Castlewood Tamás viscount s fi-maradékára ruházott volt, s most ilyen nem létében minden címeit és méltóságait Ferenczre szállítja át.

Ez volt azon irat, melyről mylord beszélt volt, hogy páter Holt, elfogatása napján, mutatta neki, s azt mondta, hogy a válaszáért egy hét múlva vissza jó. Gyorsan visszaraktam ez iratokat a rejtékbe, honnan kiszedtem volt, mert egy könnyű ujj koczogása zavart meg az ajtón. Kedves úrnőm volt; arcán a szeretet és üdvözlét sugárzott. Ő is csak ébren töltötte az éjet, de azért egyik sem kérdezte a másikat: hogy aludt? Vannak dolgok, melyeket a nélkül, hogy beszélénk rólok, sejtünk, s tudjuk habár nem láttuk is. Drága úrnőm mondta, hogy mind a kétszer megérzette a napot, mikor megsebesültem, pedig egy tenger volt közöttünk. Ki mondhatja meg, meddig ér a rokonszenv, s mily igazán tud a szeretet jósolni?

- Benéztem szobádba - szólt mylady - és az ágy üres volt, a régi kis ágy! Tudtam, hogy itt leszesz. S gyöngéden, remegő pirulással, szemeiben áldással csókolta meg Esmondot.

Kézenfogva hagyták el a szobát, s a régi udvaron át, a kerti fasorba mentek. A fű harmattól ragyogott, fejük fölött a zöld lombok közt a madarak eldalolták gyönyörű karénekeiket, a hajnali pirulatban. Hogy emlékeztünk mindenre! Kelet felé a sötétlő régi tornyok és a kastély födele; a pirosuló árnyak a zöld halmokon, a napóra csinosan faragott cizfrázatai, az erdő koszorúzta hegyek, a kalászkótló sárgálló mezők, a fénylő csermely, a mint gyöngyözve rohan le a dombokon, ezek mind, mind előttünk voltak s velök ezer szép emlék ifjúságunkból; szép és szomorú emlékek, de melyek gondolatainkban oly igazán, oly valódi élték, mint a hogy e szép jelenetet soha el nem feledjük, szemünk mindig látni fogja. Semmit sem feledünk el. Az emlékezés alszik, de újból fölébred; sokszor gondolkodtam, hogy' lesz az, midőn a halál utolsó álma után a trombita szava fölébreszt bennünket örökre és az egész múlt fölül az öntudat egy villámában, s új életet nyer, mint a lélek!

A háziak még egy pár óráig aludtak (julius volt, s a reg ép akkor támadt), s így Esmondnak ideje volt beszélni úrnőjével a tervezett úgról és hogy mily szerepet szánt abban Ferencznek. Tudta, hogy tökéletesen megbizhatik myladyben, és hogy a jó lélek inkább meghalt volna, mintsem elárulja. Megkérte hát, hogy tartsa titokban mindenki előtt s az egészet föltárta előtte (ki most is oly nyakas kis királpárti volt, hogy párját kellett keresni az országban), bizony számított rá, hogy minden terve a grófnő helyeslésével s rokonszenvével találkozik. Ebben nem is csalódott, ő, az áldott, azt hitte, hogy nem volt még ily dicső terv, sem ily elszánt lovag annak kivitelére. Egy vagy két óráig tarthatott beszélgetésük. Beatrix éppen akkor jött hozzájuk, midőn már elvégezték volt. Szép magas termetét fekete ruha fődé (a tavalyi baleset óta mindig gyászban járt, s éppen nem fitogtatásból), csak úgy lebegett a pázsit fölött, s megfényszeríté maga előtt a fűvön terülő árnyakat.

Mosolyogva, mélyen hajtotta meg magát előttünk s a «fiataloknak» nevezett bennünket. Idősebb, sápadtabb s méltóságteljesebb volt, mint az azelőtti években, anyja fiatalabbnak nézett ki nála. Mint lady Castlewood Esmondnak mondá, soha sem említette bánatát, legfőlebb ha egy-két nyugodt szót ejtett el, reményei halálára czélzólag.

Mikor Beatrix visszajött Castlewoodba, meglátogatott minden kunyhót és beteget. Iskolát alapított a gyermekek számára, s egynehányat maga tanított énekelni. A castlewoodi templomban egy szép, régi orgona volt, melyen Beatrix gyönyörűen játszott, úgy, hogy sok mérföldre körül-bé hire ment, s az emberek, kétségkívül, épen úgy jöttek meglátni mint hallgatni a szép organistát. Tisztelendő Tusher uram nejével a papilakban székelt, de gyermekei nem voltak, hogy azokat ellenségeivel szembe állíthatta volna; de volt is gondja, hogy ne sok ellensége legyen, s nagy karamú kalapja mindig a kezében volt. Az egész ember bókokból és hajlongásokból állott. Esmond irányában olyan volt, mintha az ezredes legalább is tábornagy lett volna. Aznap vasárnap lévén, az udvarban ebédelt, s alig lehetett rávenni, hogy a puddingból is egyék. Sápítózott mylord áttérésén, hanem azért ugyancsak ivott ő lordsága egészségére. S már templom előtt majd elaltatta Esmondot egy hosszú, tudós, épületes prédikációval.

Esmond látogatása csak két nap tartott, az ügy, melybe bele kezdett, elszólította, s a hazából is távoznia kelle. Elmenete előtt Beatrixszal csak egyszer lehetett négyszemközt. A szőnyeges szobából hívta ki az ezredest, hol úrnőjével ültek, épen mint hajdan; a benyíló hajdan Isabella grófnő hálószobája volt, s Esmond mintha még most is látta volna, hogy ült az öreg dáma, hálófejkötősen, ágyában, aznap reggel, midőn a testőrcsapat érte jött volt, hogy elfogja. Most Anglia legszebb hölgye hált ez ágyban, nehéz selyem függőnyei egészen elhagyták színöket, mióta Esmond nem látta.

Ott állt Beatrix fekete ruhájában, egy kis ládácskát tartva kezében. Azon kis ládácska volt, melyet Esmond az eljegyzés előtt adott volt neki; egy czímer volt rá nyomva, melyet a reményeiben megcsalatott lány soha sem viselhetett, benne pedig a nagynéne-hagyományozta gyémántok.

- Legjobb, Harry, ha visszaveszi ezeket - kezdé Beatrix - nincs többé szükségem gyémántokra. Nyugodt, mély hangját a legkisebb fölindulás sem rezegette. Odanyújtotta a bőrös ládácskát gyönyörű karjával. A karja egy cseppet sem reszketett. Esmond észrevette, hogy fekete bársony karmantyút visel, a herczeg képével zománczban, három nappal halála előtt kapta volt tőle.

Esmond azt mondta, hogy a kövek már nem az övéi, s kaczagással akarta az ajánlott visszaadást elütni: «Mi hasznukat vehetnem én? Jenő herczeg, ha gyémánt füzért hordana is kalapján, csak oly csunya lenne, s az én sárga arczomat sem szépítené meg.»

- Majd nejének fogja adni, rokon - viszonzá Beatrix. - Neje szép s kedves leend.

- Akarja-e Beatrix - tört ki Esmond, mert a régi tűz most is újra föllángolt - akarja menyegzőjén hordani ez ékszert? Egyszer azt sűgta, hogy nem ismert, most már jobban ismer, most tudja, mennyit küzdöttem, s miért sóhajtottam a lefolyt tíz év alatt.

- Árt kíván állandóságáért, mylord? Egy ily büszke lovag fizetésre vár! Piha, rokon!

- És ha valami szíve szerintit tennék, valamit, a mi mindkettőnkhez méltó volna, valamit, a mi nevet adna nekem, melyet kegyed is pirulás nélkül hordhatna, még akkor sem? Azt mondta, hogy volt egy percz, midőn szeretett, nem lehetne azt visszavarázsolni? Sohase rázza fejét, hanem hallgasson ki; ígérje meg, hogy egy év múlva meghallgat. Ha visszatérek s hirnevet hozok magammal, elég lesz-e az? Ha véghez viszem azt, a mit leginkább óhajt, mire leginkább vágyott, meglágyítja-e az?

- Mi az, Harry? - szólt ragyogó arczczal - miről beszél?

- Ne kérddje; várjon s engedjen időt nekem; ha visszahozom azt, ki után régóta vágyódik, kiért ezerszer hallottam imádkozni, nem fogja-e megjutalmazni azt, ki e szolgálatot teendi? Tegye el e nyaklánczot, őrizze; nem az én menyegzőmön, nem is a magáén, hanem, ha ember megteheti, esküszöm, még jőni fog egy nap, midőn e házban ünnep lesz, s kegyed büszke lesz,

hogy ezt hordhatja! Most nem mondok többet, ne feledje e szavakat, s ne szóljon rólok senkinek addig, míg a nyaklánczra és mostani beszédemre nem fogom emlékeztetni. Egyébre nem kérem, mint hogy várjon s ne feledjen.

- Elhagyja a szigetet? - kérde Beatrix fölindulva.

- Még holnap - viszonzá Esmond.

- Lotharingbe megy, rokon? - szólt Beatrix s kezét, melyen a fekete bársony szalag volt, a herczeg képevel, Esmond karjára tévé. - Megálljon Harry! - folytatá, s hangja kétségbeesettebb volt, mint valaha. - Még egy szót. Én szeretem, bámulom, s ugyan ki nem, a ki csak tudja, mily szeretettel van mindnyájunk iránt? De azt hiszem, nekem nincs szívem, s ha van is, még nem láttam azt az embert, ki meg tudta volna indítani. Ha megtaláltam volna, rongyokban mentem volna utána, ha közkatona lett volna; vagy a tengerre követtem volna, mint azok a kalózok, kikről gyermekkorunkban annyit olvasott nekünk. Mindent megtennék ily férfiért, mindent tűnék: de még nem találtam. Maga mindig alázatosb volt, mintsem meg tudta volna nyerni szívemet, még a herczeg sem birt vele. Vele sem lettem volna boldog! Tudtam én ezt már három hónappal a jegyváltás után, de nem volt elég bátorságom, hogy fölbontsam a viszonyt. Oh Harry! sirtam is egy párszor, de nem érte, hanem mérgemben, hogy nem tudok keseregni utána. Az öröm elrémített, mit halálán éreztem, s ha önnel jártam volna jegyben: ép oly rabnak éreztem volna magamat, ép úgy ohajtottam volna a szabadulást. Mindaketten boldogtalan lettünk volna, de legkivált maga, mert csak oly féltékeny, mint a herczeg volt. Megkisértettem, ha tudnám szeretni, meg én, megkisértettem; ha jött: örömet színleltem, egész figyelemmel hallgattam beszédét, s tanultam a nő szerepét, melyet, a mint hívé, egész életemben játszani kell vala. De egy félóra ez udvariasságból már egészen kifárasztott, s hát még egy egész hosszú élet! Gondolataim másfelé kalandoztak ha beszélt, s hányszor gondoltam magamban: Ha ez az ember elbocsátaná kezedet, s nem heverne többé lábaid előtt! Láttam én, mily nagy, mily nemes ő, nagyobb és nemesebb nálam ezerszer, s magánál is, rokon, igen, igen, ezer milliószor jobb... De nem azért választottam én őt. Csak azért, hogy fényes helyem legyen a világban, s ez most oda van, oda van s én nem siratom. Hányszor gondoltam magamban, midőn hő esküit s forró szerelmi vallomását susogá: Oh! ha e férfihoz kötöd magad', s aztán találkozol az igazival, meggyülnéd s odahagynád! Rossz vagyok én, Harry, édes anyám oly jó és tiszta mint egy angyal. Bámulom, hogy lehet neki ily gyermeke, mint én! Anyám gyöngé, de inkább meghalna, mintsem valami rosszat tegyen; én erősebb vagyok nála, de képes volnék rosszat tenni, csupa makacsságból! Arra legkisebb gondom sincs, hogy mit mondanak a papok dörgő beszédekben; megszoktam már az udvarnál, hogy szintoly hitványak, haszontalanok ők is, mint a leghitványabb udvarhölgy. Oh! beteg vagyok, s jóllaktam a világgal! Még csak egyre várok, s ha az meglesz, áttérek Ferencz s ön anyjának hitére, fölveszem a fátylat, s úgy halok meg mint ő. Akkor tegyem föl a gyémántokat? hallottam, hogy az apácák legjobb ruháikat veszik föl a fogadalomkor. Elteszem hát, ha kívánja; Isten áldja meg, rokon, mama a szomszédszobában járkál s töri kis fejcskáját, hogy vajjon miről beszélünk? Ő is féltékeny, mint minden asszony. Néha arra a gondolatra jövök, hogy ez az egyetlen asszonyi tulajdon, a mi bennem is megvan. Isten áldja, Isten áldja, bátya! - S testvéri csókra nyújtá arcját, mely hidegebb volt mint a márvány.

Mylady legkisebb féltékenységet sem árult el, midőn Esmond visszatért hozzá a szomszéd szobába. Megtanulta már, hogy el tudja titkolni, ha valami bánata van. Egyéb női tulajdonok mellett az is megvolt benne, hogy érzelmeit tökéletesen el tudta leplezni.

Harry azzal hagyta oda Castlewoodot, hogy él vagy hal, kiviszi, a mibe kezdett; s az igazat megvallva, mindig csak azon igyekezett, hogy a rágó nyavalyát, melyet szívében hordott, valahogy megtörhesse.

NYOLCZADIK FEJEZET.

Franciaországba megyek, s egy arczképet hozok haza, Rigaudtól.

Esmond nem tartá szükségesnek, hogy az udvarnál búcsulátogatásokat tegyen s hogy egyáltalán a Pall-Mall és a kávéházak vendégeivel tudassa elutazási szándékát, s így a lehető legnagyobb titokban távozott. - Szerzett valami Mr. Simon nevű francia nevére szóló útlevelet dr. Atterbury útján, ki ezt magára vállalta s úgy tudta kieszközölni a Bolingbroke irodájából, hogy a miniszter személyesen nem is tudott róla. Lockwoodot, a hű szolgát, Esmond magával vitte volt Castlewoodba, s távoztakor ott hagyta, Londonban pedig eljövetelekor azt mondta, hogy gyöngélkedik s Hampshirebe megy, hogy falusi levegőt szíjon, s így oly titokban kelt útra, mint ügye megkívánta.

Mivel Castlewood Ferencz közreműködése elkerülhetlen volt Esmond tervére nézve: először is Brüsszelnek tartott, Antwerpent is utba ejtven, hol Marlborough herczeg a száműzetés napjait élte. Brüsszelben meg is találta kedves, fiatal házas emberét. Úgy látszott, hogy minden kedve elment a házasság rózsalánczaitól, s torkig volt az örökös ölelésekkel, mert Clotilda mindig a nyakán volt. Esmond ezredestről szó sem volt mylady előtt, de Monsieur Simon, királyi testőrségi tisztnek (Esmond valóban emlékezett ily névre, a becsületes ir-ezredtől, melyet a malplaqueti csata után látott, mikor fiatal királyát is először látta volt) volt szerencséje bemutatni Castlewood viscountess született Wertheim grófnőnél s hórihorgas testvéreinél, a számtalan gróf úrfiaknál, s atyjánál a kamarásnál, s ennek nejénél, grófnő ő méltóságánál, Ferencz anyósánál, ki ép oly magas, méltóságteljes, tenyeres-talpas delnő volt, mint csak egy ily gránátos-csapat anyjához illett, minőt harczias fiai képeztek. Az egész faj Brüsszel mellett egy kis várban lakott, melyet természetesen Ferencz fizetett; az ő lovain lovagolt, az ő borát itta; s vigan élte világát a szegény ördög kontójára. Esmond még ekkor is folyvást tudott francziául beszélni, mert talajdonképen ez volt anyanyelve; s ha a család (mely szintén beszélt ugyan francziául, de flamand kiejtéssel) Mr. Simon kiejtésében valami idegenszerűt vett is észre, azt az utóbbi hosszas Angliában tartózkodásának lehetett fölróni, mert azóta, hogy Blenheimnél elfogták, folytonosan a szigeten volt s ott meg is házasodott. A csel így tökéletesen sikerült, s senkinek sem volt legkisebb kétsége is a mese igazsága felől, kivéve persze a jó Ferenczet, ki azonban, mihelyt bele lőn avatva, tökéletesen egyetértett bátyja tervével, s az igazat megvallva, a legodaengedőbb hűséggel bámulta Esmond ezredest, s tökéletesen meg volt győződve, hogy bátyja a legjobb és legbölcsebb minden bátyák és emberek közt. Ferencz egész szívvel-lélekkel a terv mellett volt, annyival inkább, mert ez Párisba szólította őt, s megszabadítá sógoraitól, anyósától, apósától, kiknek társaságával már kezdett jól lakni.

A mint említém, Castlewood egy esztendőben született a Walesi herczeggel, s modora, magassága és termete sokat hasonlított hozzá, s különösen mióta St. Georges lovagot a főntebb említett alkalommal látta, nem kevésbé kezdett büszke lenni, hogy egy ily nevezetes férfiúhoz hasonlít. Igyekezett is e hasonlatot minden tőle kitelhető módon növelni, világos szőke parókát viselvén mint a herczeg, szalagjai s ruhái is a lovag színei szerint voltak választva.

Esmond egész tervét e hasonlatosságra alapította, s mihelyt meggyőződött Ferencz titoktartása és helyeslése felől, odahagyta Brüsszelt, útját folytatandó, hogy láthassa azokat is, kiktől az ügy sikerülte függött. Mr. Simon legelőször is Barba ment, Lotharingiába, hol posztókereskedőnek adta ki magát, s mint mondá, finom malinesi csipkéket és egy csomó levelet is hozott magával, odavaló ügynökének.

Akarod tudni, hogy az a herczeg, kit a sorscsapásai tőnek hőssé, ki oly királyi ágból származott, mely fölött sötét végzet látszott függeni, mint hajdan az Atridák fölött, akarod tudni,

mit csinált akkor, midőn a küldött, ki baj és veszélyek közt jutott el hozzá, először látta? Az ifjú király, egy flanell ujjasban, épen labdázott Tennisben, a kíséretében levő urakkal, s szörnyen kiabált a labda után, s úgy káromkodott, akár a legutolsó csatlós! Másodszor pedig oly módon látta, hogy Monsieur Simon egy csomó csipkével kedveskedett Miss Oglethorpe-nak, ki akkortájt ez ifjú fejedelemnek mintegy előszobája volt, s e silány ajtón kelle kopogtatni annak, ki ő felsége elébe akart bocsáttatni! A bebocsáttatást megnyerve, a küldött a királyt kedvesével együtt találta; mindketten kártyáztak s ő felsége nagyon is jó kedvű volt. Több gondja volt három ütésre, mint a három királyságra, s néhány pohár ratafia tökéletesen elfelejtette vele minden nyomorait, veszteségeit, atyja koronáját s nagyatyja fejét!

Esmond még ekkor nem tárta föl titkát a herczeg előtt. Ő felsége nem igen volt olyan állapotban, hogy meghallgathatta volna. Esmond kételkedett, hogy egy király, ki annyit ivott, tele fejében képes volna titkot tartani, vagy hogy ily reszkető kéz elég erős volna korona után nyúlni. De végtére, miután tanácsot tartott a herczeg környezetével, kik közt elég derék, hűséges férfi volt, terve a király és ő felsége az akkori Oglethorpe királynő színe elébe lőn terjesztve. A herczegnek nagyon is tetszett a dolog, a terv vakmerő és nyaktörő lévén, épen talált gátat nem ismerő könnyelműségéhez és pezsgő fiatal véréhez. Másnap reggel, midőn mámorát kialudta, egészen vidor, nyugodt és jó reményekkel tele volt, az elragadó fenséget mesterkéletlen egyszerűséggel párosítá, s hogy igazságosok legyünk, meg kell adnunk, hogy Oglethorpe ő felsége is maga volt a gyöngéd figyelem, bátorság és nem egy jó tervvel állott elő. Több jó tanácsot adott a herczegnek, melyeket elég gyöngé volt nem követni. A miss egész odaadással szerette, mit ez királyi hálátlansággal viszonzott.

Esmond ezredes nemsokára távozni készült, mert tervére nézve, még ha sikerülne is az, nem a legjobb sejtelmek valának, s szokott kételyei elhitették vele, hogy nem nagy hálára kötelezné maga iránt hazáját, ha egy részeg fiatal uralkodót visz oda vissza. Monsieur Simon tehát búcsút vett. Különben, a mi azt nézi, a bari ifjú is volt oly jó, mint a hannover trónkövetelő, s a legrosszabb esetben is egy angollal csak úgy el lehet banni, mint akármi némettel. Monsieur Simon végig ügette a hosszú utat Nancyből Párisig s e híres várost, melyben bizonyára több nagyszerűség és nyomor, több rongy és csipke, több piszok és fény van egymásra halmozva, mint a világ bármely városában, csak lopva, kém módjára látta, a mint hogy az is volt. Itt összekötöttesbe tette magát a király legjobb barátjával, fél-testvérével, a híres Berwick herczeggel; Esmond azon idegenre ismert benne, ki, most már majdnem húsz éve, meglátogató Castlewoodot. Mihelyt ő kegyelmessége megtudá, hogy Esmond Webb derék ezredében szolgált, a legnyiltabb volt irányában, mert az ezred egykor magáé a herczegé is volt. Bizonyára Berwick herczeg volt a Stuart ügy kardja és paizsa, s czímerében nem volt más folt, mint a gerenda, melyet Marlborough nővére hagyott neki. Ha Berwick lett volna apja örököse: III. Jakab bizonyosan ült volna az angol trónon. Tudott merni, túrni, tenni, beszélni, hallgatni. Igaz ugyan, hogy lángész nem volt (mint annyian, nála rosszabbak), de azt leszámítva, birt mindazon tulajdonokkal, mik a vezérben szükségesek. Ő kegyelmessége ismerte Esmond atyját és történetét, s ez utóbbira oly formán czélozgatott, hogy az ezredes kezdte hinni, hogy e történet részleteibe is be van avatva. De Esmond nem akarta feszegetni, s a herczeg sem erőltette. Esmond csak annyit mondott, hogy «ő is nevéhez jutand, ha a nála sokkal nagyobb emberek a magokéhoz jutnak valaha».

Esmondot az is megerősítette azon véleményében, miszerint Berwick herczeg tud az ő történetéről, hogy midőn az ezredes tiszteletét tette St.-Germainben, ő felsége egyszer marquishoz szólította. Esmond elmondta a királynőnek keresztlánya tiszteletteljes üdvözlését, ki iránt szerencsésebb napjaiban hajlammal viseltetett. A királynő jól emlékezett Esmond Rachelre, hallott Castlewood lord áttéréséről, s e tényben az ég különös kegyét látta. Említette, hogy már többen voltak a családból az egyedül idvezítő egyház hivei. «Önnek atyja és anyja, marquis

úr» - mondá ő felsége (ez egyetlen alkalommal használta e megszólítást). Monsieur Simon mélyen meghajta magát, s megjegyzé, hogy szülői után más szülőket talált, kik más vallásban nevelék őt, de ezeknek is csak egy királyuk van: mire ő felsége kegyeskedett neki egy, a pápától megszentelt medaillont adni, mely az övéhez hasonló esetekben nagyon hatásosnak bizonyítja be magát, s még azt is megígérte, hogy imádkozni fog az ő és a család megtéréseért; s a kegyes hölgy ezt kétségkívül meg is tette, habár Esmond ezredes most, huszonhét év múltán, kénytelen nyilvánítani, hogy e perczig még sem a medaillon, sem az ima nem mutatott föl semmi látható eredményt vallásos meggyőződésében.

A versaillesi fénnyel szemben, Monsieur Simon, a kereskedő, csak mint alázatos és távoli néző viselte magát; a királyt csak egyszer látta, midőn csukáit étette, s nem is kívánt ő felsége udvaránál bemutattatni.

E közben Castlewood lord viscount is megérkezett Párisba, hol a grófnő ő nagysága fi-örökössel ajándékozta meg, a mint azt a londoni lapok rögtön hirdették. A beteg még soká gyöngélkedett azután, s az orvosok nem is engedték meg, hogy fölkeljen; különben azt is tudta mindenki, hogy Castlewood lord szándékozott Angliába visszatérni és saját birtokán letelepedni.

Párisban mulatása alatt Castlewood lord levétette magát a hires francia festővel, Rigautval, Londonban mulató anyja számára. Monsieur Simon magával is vitte a képet, midőn visszatért Londonba, hova 1714 májusban érkezett meg, csak hamar azután, hogy oda Castlewood grófnő, lánya és rokonuk Esmond ezredes, ki ez ideig folytonosan Castlewoodban mulatott, szintén visszatértek. - Ő nagysága kensingtoni házáat, Mr. Esmond pedig knightsbridgei lakát foglalá el, Londonhoz közel, s többször mutatá magát nyilvános helyeken, mert egészsége, a hosszas falun mulatás által, egészen visszatért. Mylord képe, szép arany keretben, a grófnő öltöző-szobájában a legkitünőbb helyre lőn fölakasztva. A gróf testőrszázadosi vörös egyenruhában volt levéve, világos gesztenye szín parókában, kabátja alatt mellvérttel, kék rendszalaggal és brüsszeli csipke-gallérral. A grófnő barátjai szerfölött bámulták a képet, s többen tettek látogatást, csakhogy megláthassák; Atterbury püspök, Mr. Lesly, a jó öreg Collier, s még mások a papi-rendből, gyönyörködtek benne, s sok előkelő nézte és dicsérte meg; csak dr. Tusher, ki történetesen Londonba jött és látta a képet (rendesen függöny volt rajta, de Beatrix kisasszony épen nézte, mikor a doctor megérkezett), vallotta meg, hogy semmi hasonlatosságot nem tud fölfedezni a festmény és egykori növendéke között, kivéve talán valami keveset álla és parókájában; de mi mindnyájan avval állottunk elé, hogy már őt, vagy még talán több éve, hogy Ferenczet nem látta; hogy nem ért többet a művészethez, mint egy kisbéres, s bizonyosan csalódik; s azon hittel bocsátottuk el, hogy a kép rendkívül hasonlít. Bolingbroke lord néha megtisztelte a grófnőt egy-egy látogatással, de mikor Esmond ezredes megmutatta neki a képet, hahotába tört ki, s azt kérdezte tőle, hogy mi az ördögöt akar evvel? Esmond egyszerűen beismerte, hogy a kép nem a Castlewood grófé, de kérte, mindenre a mi szent, hogy tartsa ezt titokban, megmondta, hogy a ház asszonyai szívvel-lélekkel Jakabpártiak, a mint azt mindenki tudja, s megvallotta, hogy a kép St. George lovagé.

A dolog különben így történt: Mr. Simon egy nap Castlewood lordra várt Rigaudéknál, mert ő lordsága ült a festőnek, s e közben egészen el volt ragadtatva, legalább így mutatá, St. George lovag képe által, melynek csak feje volt bevégezve, s meg is vette azt száz koronásért. A mint a művész mondá, a herczeg kedvese, miss Oglethorpe számára készült, de a fiatal nő eltávozáván Párisból, nyakán hagyta a képet. Esmond haza vitte azt magával, s mikor mylord arc képe megérkezett, Esmond ezredes, alias Monsieur Simon, kitöltötte az üres helyet, mit Rigaud vásznán bevégezten hagyott, lemásolván a gróf képéről egyenruháját s egyéb apróságokat: mert az ezredes egész életében nagy festő volt, s különösen akkor szenvedélyesen gyakorolta

magát, midőn soká mulatott német-alföld városaiban, Vandyck és Rubens mesterművei között. E kép most is megvan Virginiában, unokám birtokában.

Junius elején Esmond, Beatrix kisasszony és anyja, a grófnő ő nagysága, megérkeztek Castlewoodból, amaz, hogy folytassa szolgálatát az udvarnál, mely Hamilton herceg szerencsétlen halála által félbe lőn szakítva. Gyakran lehetett látni ő felsége kíséretében és az udvarhölgyek asztalánál, s Mrs. Masham, a királynő udvarmesternője, folyvást nagy kegyben részesíté, nagyrészt csak azért, mert ellensége volt Marlborough herceg nejének, kit Beatrix kisasszony sem szeretett jobban, mint vetélytársnője. Az udvaroncok, többek közt Bolingbroke lord, azt a megjegyzést tevék, hogy a fiatal hölgy szebb, mint valaha, s hogy a komoly és bánatos arczkifejezés sokkal jobban illik neki, mint az egykori mosoly és ragyogás.

A kensington-squarei kis házban minden szolga meg lőn változtatva. Az öreg udvarmestert, ki a gyermekek születése óta eltelt huszonöt éven át folyvást a család szolgálatában állt, elküldték Irlandba, mylord ottani birtokai megtekintésére; a gazdasszonynak, ki ember-emlékezet óta a grófnőnél szolgált s a gyermekek dajkája volt, minden morgolódásai daczára Walcoteba kellett mennie, hogy megnézzé a ház javítását, a szobák festését, mert az özvegy grófnő ezután ott akart lakni, Castlewoodot menyének engedve át, kinek Franciaországból megérkezését mindennap várták. A többi cselédek is, gazdagon megajándékozva, elbocsátotta a grófnő, azt adván okul, hogy ezután nem fog annyi cselédet tartani, s így a végén az egész háznál nem volt egyetlen cseléd sem, ki még Castlewood lord otthon létekor is ott lett volna.

Esmond ezredes tervére és annak kivitelére nézve szükséges volt, hogy minél kevesebb ember avattassék be titkába. Aligha tudott róla valaki a család három-négy tagján kívül, s ezek bámulatra méltólag meg is őrzék.

1714. junius 10-ikén Párisból, Mr. Prior küldöttje útján, levél érkezett az ifjú lord Castlewood anyjához, melyben tudatja, hogy egy kicsit bolondul bánt a pénzzel, s szégyennel kell megvallania, hogy pénztára, játék s más könnyelműségek által, nagyon kiürült, most már a helyett, hogy, a mint remélé, ez évben Castlewoodban nagyszerű multságokat adna, a lehetőleg visszavonulva kell élnie, s mindent el kell követnie, csak hogy kigázolhasson e bajból. Eddig minden szava igaz volt szegény Ferencznek; s abban sem lehetett kételkedni, hogy ő és öles sógorai sokkal többet költöttek, mint kellett volna, s nyakára hágtak a castlewoodi birtok jövedelmeinek, melyeket pedig a jó anya oly gondosan kezelt és zsugorgatott gyámnoksági ideje alatt.

«Clotildája - folytatá Castlewood - még mindig gyöngélkedik, s az orvosok azt mondják, legjobb, ha már Párisban tölti ki az idejét. Így a grófnő nélkül fog átjönni, s junius 17- vagy 18-kán már anyja házában leend, föltéve, ha mindjárt Párisban külön lovakat vált s egyetlen cselédet visz magával, kérte aztán anyját, hogy ugyanakkorra rendeljék oda a gray's-inni ügynököket és a castlewoodi tisztartót is számadásaikkal, mert minél előbb számolni kíván velök, s minél több pénzt akar összevásárolni, mert szüksége van rá; s még mielőtt a grófnő ideje kitelnék, ismét nála akar lenni.» Aztán egy pár párisi ujdonságot írt még ő lordsága, üdvözölte rokonait s evvel bezárta levelét, mely a levél-postával érkezett s kétségen kívül mind a francia, mind az angol rendőrségnél másolatát vették, mely utóbbi nagyon örült is neki.

Két nap mulva egy másik levél is érkezett a francia postával, épen oly nyílt úton, mint az előbbi. Miután elbeszélte az udvari divat-ujdonságokat, így folytatta: (E folytatásban, azokon kívül, kik birták hozzá a kulcsot, nehéz lett volna valakinek valami titkot gyanítani.)

«A király csütörtökön vesz orvosságot be; ő felsége jobban van, mint azelőtt, bár gyomra sok kellemetlenséget okoz neki nagy étvágya miatt. Madame Maintenon is jól

van. St. Cyrben közelebb Racine-nak egy darabját adták elő, Shrewsbury herceg és Mr. Prior, az angol követ, s minden itt levő angol főrangú jelen volt az előadáson. *Castlewood gróf útlevelével* baj volt, mert nem akarták kiadni, mivel, a mint mondják, ő lordságát egy aranyműves pörbe fogta néhány ezüst tányérért és egy gyöngyfűzérért, melyet egy franczia színésznő, Mervel kisasszony, az ő költségére rendelt meg. Elég szegény, hogy az efféle ujdonság az itteni előkelő fiatal világból mindjárt elterjed s *átmegy Angliába is*. Mervel kisasszonynak l'Evesque erődbe kellett sétálni; azt beszéltek, hogy nem csak ezüstneműt, hanem butorokat, kocsit és lovakat is rendelt meg *e gróf neve alatt*, a mely viszonyról a szegény grófnő mit sem tudott.

«Ő felsége nyolczvankét éves lesz, legközelebbi születés napján. Az udvar nagyszerű ünnepélyességgel készült megülni azt. Mr. Prior nagyon rossznéven vette, hogy otthon megtagadták neki ezüstneműje átküldését. Itt mindenki bámulja a gróf ő lordsága képét s azt mondják, hogy Rigaud remekelt vele. Megkapták már? Eddig, remélem, a *lady Castlewood kensington-squarei házában lesz*; azt hiszem, hogy ily művet angol festő előállítani nem tudna.

«Szegény barátunk, az abbé, a Bastilleben volt, de most a Conciergerie-be szállították át, *hol barátai meglátogathatják*. Ezek most bocsánatért folyamodnak számára. Adja Isten, hogy a szegény ficzko megbánta legyen bűneit a fogságban.

«Csak most hallom, hogy *Castlewood lord* rendbehozta ügyeit; *neve alatt* már igen is sok csín keringett; a minek jobb is, hogy ne *tudakozódjanak utána az illetők*. A napokban indul Angliába.

«Ugy-e bizony unalmas egy levél ez? Szörnyű fejfájásom van, mert az egész éjszaka ittam, Matyival meg többekkel, de azért részegen vagy józanon egyaránt - vagyok

hive, örökre **.)»

Ez az egész levél, kivéve azt a pár tuczat aláhuzott szót, csak üres fecsegés volt, hanem azért akkora hordereje volt, mint csak valaha egy levélnek. Azoknak, kik be voltak a titokba avatva, ezt adta tudtukra, hogy: A király, *Castlewood gróf útlevelével*, *átmegy Angliába*, *e gróf neve alatt*. Ő felsége, *lady Castlewood kensington-squarei házában lesz*, *hol barátai meglátogathatják*, csak *Castlewood lord neve alatt tudakozódjanak utána az illetők*.

Ezt a levelet elolvashatta Mr. Prior, a mi új szövetségeseink, a francziák, de okosabbak nem lettek belőle, hanem azért elég világos volt arra, hogy a londoni beavatottak megtudják, mi fog történni, valamint azok, kik e lapokat száz év múlva olvasni fogják, átláthatják belőle, miben szorgalmatoskodott Esmond ezredes az utóbbi időben. Igaz, nem kis dolog volt minden nagy zaj nélkül, gyorsan megtenni azt, a mire mások összeesküvéseket forraltak, s az egész országban ezer Jakab-párti esetlen cselszövényeket szőtt; egyedül kivinni azt, miről ide át a legfőbbek is csak susogni mertek; a walesi herceget az országba hozni, nyíltan, szeme láttára mindenkinek, magának Bolingbrokenak is, akkor, mikor a szögleteken a miniszter aláírásával ellátott kiáltványok ötezer forint jutalmat tűztek ki reá, veszélyes egy játék volt, melynek kijátszása s megnyerése némi ingerrel lehetett a bátor lélekre: elvesztése pedig nagy büntetést vont volna maga után, de családunk kész volt magát ennek is kitenni a lehető dicsteljes győzelemért.

Nem is lehet ezt játéknak nevezni, legfőlebb a főjátékosra nézve, ki nem volt sem kevésbé, sem inkább kétkedő, mint az akkori államférfiak, kikkel összekötetésben állt. (Van-e csak egy államférfi, ki egészen bizzék pártjában? De van-e egy is, bármennyire kételkedik is abban, ki ne küzdene érette utolsó csepp vérig?) *Castlewood Ferencz* is minden gondolkodás nélkül kész volt érette síkra szállni; ő Jakab-párti volt, mint atyja; minden Esmond király-párti volt,

kész lett volna az első jelszóra «Éljen Jakab király»-t kiáltani az első őrhely előtt, vagy a legnyitabb helyen; a mi pedig a hölgyeket illeti, náluk ez nem párt, hanem hűség kérdése volt; hitük szenvedély volt, s a grófné ép oly kész lett volna halni érte, mint lánya. Sokszor kellett nevetnem, ha Vilmos királyságáról beszéltem s mondtam, azt kell hinnem, hogy Castlewood grófnő komolyan haragszik, hogy a király nem üldözi e családot jobban. S kik a női természetet ismerik, képzelhetik, mily hévvel fogadták ujonczaim a titkot, melybe beavattattak; mily nyugtalansággal várták kimenetelét; s mily bámulattal adóztak a dolgok intézőjének, ki bevezette őket e titok szentélyébe, melyet most már alig ismer valaki, de mely akkor az ő világukon uralkodott. Igazán! a nők hitteljessége minden határon túl mehet! Nézd Arriát, ki imádja a részeg fatuskó férjét, ki őt mindennap eldöngeti! Nézd Cornéliát, ki bárgyú porontyát drágakőnek véli szíve szerelmében! s ismertem asszonyokat, kik úgy nyelték a jezsuita-prédikációt vagy dr. Berkeley éremlygős izetlenségeit, mintha Istent magát hallgatnák, s azt be nem venni valódi istenkáromlás volna.

Mihelyt Esmond ezredes visszaérkezett Franciaországból, kedves összeesküvőinek mindjárt élére állt. Sem a halál, sem a kivallatás nem tántoríthatta volna meg állhatatosságukat. Midőn előterjesztette tervét, mely a király visszahozatalában állott, idősb úrnője megjegyzé, hogy az Isten bizta e visszahelyezést a Castlewood családra és annak fejére, s ha lehetséges, még jobban imádta és szerette Esmondot, mint valaha. Egy perczig sem kétkedett a terv sikerén, mert a kétkedést Isten ellen való vétkeknek tartotta volna. Beatrix pedig, midőn megérté a tervet, s azt teljes szívéből helyeslé, szívig ható, ragyogó pillantást vetett Esmondra. «Oh Harry! miért nem maga családunk feje? Egyedül maga volna képes azt újra nagygyá tenni; miért adta nevét és rangját annak az esetlen gyerekek? De így megy ez a világban: azok nyelik a jutalmat, kik nem érdemlik, vagy nem gondolnak vele! Bár csak én adhatnék egy kis jutalmat, rokon, de nem tudok, próbáltam, de nem tudok.» S evvel elhagyta a szobát, bánatosan rázva fejét, s mégis úgy tetszett Esmondnak, mintha Beatrix, mióta tudja, mit képes tenni és áldozni, sokkal jobban szeretné és tisztelné őt.

KILENCZEDIK FEJEZET.

Az arczkép eredetije Angliába jő.

Az egész házban mindenkinek tudtára adták, hogy Castlewood lord meg fog érkezni, s vele egy hű francia gentleman, ő lordsága titkára, ki pápista s jó családból származott, bár most alárendelt helyzetben van; saját szobájában fog ebédelni, s nem a házi cselédekkel. A grófnő kiköltözött hálósobájából, mely lányáé mellett volt, s egy benyiló nagy, kényelmes szobát is elkészíttetett, egy ágygyal, a mint mondták monsieur Baptiste, a titkár számára, bár talán fölösleges is mondanom, hogy midőn szobáik ajtai bezárultak mögöttük, a szerepeket megcserélték, s a gróf szolgált vendégének, a felséges herczegnek, s egész készséggel engedte át neki, urának, a kényelmesebb és fényesebb szobát és ágyat. Beatrix kisasszony is egy emelettel feljebb vándorolt, mert szobája a gróf számára lőn átalakítva, ki vendégeit itt fogadja el, s hogy a csel annál jobban sikerüljön, Beatrix morgolódott a cselédek előtt, mintha neheztelné, hogy még neki is helyet kellett csinálni a gróf úr számára.

Lehet képzelni, mily előkészületek történtek, mily feszült várakozás és nyugtalanság dobogtatá a castlewoodi szép hölgyek szívét a házukat megtisztelő vendégek megérkezése előtt. A szobákat fölékítették; az ágyra a legfinomabb fehérneműt huzták; a két hölgy maga végezte az egészet, letérdeltek az ágy mellett, csókokkal borították a tiszteletre méltó ágyneműt, mely egy király szentelt testét leendő szerencsés betakargatni. A mosdóeszközök ezüstből és kristály-

üvegből voltak; az író-asztalon a királyi kápolna képmása feküdt; a kandalló fölött a vértanuságot szenvedett király arczképe függött, alatta a boldogult Castlewood gróf kardja s egy kis emlékkép (a grófnő szerette volna, hogy mindig szeme előtt legyen, akár hova megy), melyen a gróf haja köríté arczképét. A grófnő angol szertartású imakönyveit mind átszállította új szobáiba. A hölgyek, mikor készen voltak mindennel, behítták Esmondot, hogy nézze meg a gondos előkészületeket. Beatrix megint letérdelt, s megcsókolta a szép fehér ágyneműt. Castlewood grófnő pedig, midőn az ajtón belépett, meghajtotta magát, mint a templomba menéskor az oltár előtt szokta, s megvallotta, hogy e szobát szentelt helynek tekinti.

A cselédszobában senkinek sem jutott csak egy perczig is eszébe, hogy mind e készülétek valaki másért tétettek volna, mint a fiatal grófért, a ház uráért, kit szerető anyja már annyi év óta nem látott. Mindkét hölgy a legtökéletesebb gazdasszony volt, s csak olyan befőtteket és rózsavizeket stb. tudtak csinálni, mint bárki más, s a mellett a konyhától sem ijedtek meg. Annyi borjut ölettek le, a mennyi, Esmond véleménye szerint, elég lett volna egy egész ármádia tékozló fiúnak, s vissza nem tarthatta a nevetést, a mint az nap, mikor a vendégek megérkezendők valának, átment a hölgyekhez, s a legszebb, leggömbölyűbb két kar a mi csak Angliában volt (Castlewood grófnő híres volt karjai szépségéről), egész könyökig tele volt lisztel, tésztával, a mint a laska-nyújtóval kilépett a konyhából. A vendégeket csak vacsorára várták, s mylord az nap szobájában akart enni. Tudni való, hogy az egész háznál a legszebb evőeszközöket készítették elő, s könnyű kitalálni, miért akartak a hölgyek magok fölszolgálni a fiatal család-főnek.

Esmond ezredes átlovagolt Rochesterbe, s ott várta meg a királyt, a városban, hol atyja utoljára tette volt lábát angol földre. Egy szoba már meg volt rendelve a vendéglőben Castlewood gróf és titkára számára, s Esmond oly jól kiszámította az időt, hogy alig egy félórával érkezett korán, mert a mint az erkélyről a fogadó udvarát nézegette, két utas ügetett be a kapun. Esmond lerohant s drága fiatal lordját karjaiba szorítja.

Mylord társa is leszállt s mint egy szolga tartani akarta a gróf kengyelét, hanem az ezredes odakialtottatta az udvaron ácsorgó lovászát, hogy tartsa a lovakat s fizesse ki a gyereket, ki a legközelebbi postaállomástól az utasokkal jött; evvel odafordult mylord kísérvőjéhez s megszólította francziául, katonás hangon, mintha boszankodnék, hogy miért franczia, s hogy miért nem ért az országban kelendő pénzhez és szokásokhoz: «Az én emberem majd gondoskodik a lovakról, Baptiste; tud angolul?»

- Egy keveset.

- No hát kísérje föl mylordot s szolgáljon föl az ebédnél, saját szobájában.

A vendéglős és cselédei mindjárt teríteni kezdtek; szerencsére zörögtek a tálakkal s zajt csináltak a folyosón, különben Esmond ezredest térdén lepték volna meg Castlewood lord szolgálja előtt, a mint üdvözlé ő felségét országában, s megcsókola a király kezét. A fogadósnak azt mondták, hogy majd szolgál urának a franczia, s Esmond lovászát az ajtó elé állították örködni. A herczegnek jó étvágya volt, nevetgélt s vigan beszélgetett, s leereszkedéssel szólította föl társait, hogy üljenek ők is le s egyenek. Sokkal vidorabb volt, mint a szegény Ferencz, ki, mint Esmond gondolá, egészen nekibúsulta magát, hogy isteni Clotildájától el kelle válnia; de mikor a herczeg ebéd után egy kicsit pihenni akart, s a belső szobába vonult, hol ágy is volt, kitűnt, hogy egyéb bántja szegény Ferenczet, mert könyekbe tört ki, s a szeretet, barátság, alázat és hála szavaival adta tudtára bátyjának, hogy már mindent tud, tudja az áldozatot, melyet Esmond ezredes ő érette tön.

Nem tartván szükségesnek, hogy a szegény Ferencz is be legyen avatva a titokba, Esmond megkérte volt a grófnőt, hogy ne közölje azt fiával. A herczeg beszélt hát el mindent a szegény fiúnak az úton. «Jó, hogy közölte velem, bátya - mondá Ferencz. Azt tudtam, hogy a legjobb,

legderekből, leggyöngédebb ember vagy a világon - mondá egész elragadtatással a jó fiú - de azt soha sem hittem volna, hogy ennyit köszönök neked, s alig bírom el e nagy tartozás terhét.»

- Én atyád helyett valék neked - mondá Esmond szeretettel - s egy atya bizonyára mindent fölálldozhat fiáért. Lemondok a kétgarasos koronáról, s rád ruházom Egérország királyságát; ugyan ne légy bolond s ne sirj, hiszen sokkal magasabb s szebb viscount vagy te, mint én valaha lettem volna. De a jó fiút eleinte sem esküvel és protestációkkal, sem nevetéssel és forró ölelésekkel nem lehetett megnyugtatni, sem rábírní, hogy Esmond jókedvét ő is ossza. Térdre akart előtte borulni, hogy kezeit megcsókolja, kérte, hogy kíváncsion tőle valamit: életét, vagy valaki másét, akármit, csak hogy megmutassa háláját Esmond nagylelkúségeért.

- A k.... is nevetett - mondá Ferencz, az ajtóra czélozva, hol amaz szunyadott, s halkabban kezdett beszélni. - Nem képzelem, miért nevetett, mikor elbeszélte az egészet. Mikor Doverből kiindultunk s francziául beszélgettünk, rólad beszélt s arról, mikor Barban voltál; mindig csak «le grand sérieux»-nek «don Bellianis de Grèce»-nek s Isten tudja még, hogy nevezett téged; utánozta modorodat (itt már Castlewood is nevetett), még pedig meglehetősen. Úgy látszik, hogy mindenből csúfot üz. Mintha nem is volna király, azt hiszem, Harry, te sokkal inkább az vagy. Úgy látszik, nem fogja föl, mily játékba kezdtünk érette. Canterburyban egy pinczérnő után bolondult, s ott maradt volna, ha én nem könyörgök neki, hogy csak jöjjön. Chaillotban volt egy háza, s ott szokott hetekig elrejtőzni a királynő elől, mindenféle hitvány emberekkel - mondá Ferencz égre vetett tekintettel. - Hiába mosolyogsz, már nem vagyok a szilaj czimbora, a ki voltam; nem, nem, megjavultam - mondá Castlewood áhitattal s keresztet vetett.

- Csak kedves, derék fiam vagy - mondá Esmond ezredes, megindulva a fiú őszinteségén - s egy valódi nemes lesz Castlewoodban, míg az én kedves Ferim ott időz.

A heves fiú le akart borúlni s megint hálálkodni, de e perczen megszólalt a felséges szunyadó, ki ép ekkor ébredt föl: «Eh, La-Fleur, un verre d'eau;» s ő felsége ásítva lépett ki: «Átkozott ez a ti angol sörötök; olyan erős, hogy, ma foi, a fejembe ment.»

A sör mintegy sarkantyút adott lovainknak, hogy meglehetősen sebesen ügettünk Londonnak, s este felé szerencsésen megérkeztünk Kensingtonba. Esmond Rochesterben hagyta a lovását, hogy gondozza a fáradt lovakat, míg ő maga ujakat rendelt, hogy tovább mehessenek. Az ezredes a herczeg mellé ugratott, s előadta a dolgok állását: kik a barátok, kik az átvételről tudnak, kikben, Esmond véleménye szerint, bizhatik a herczeg, kérvén őt, hogy csak az Istenért, el ne áruljon semmit, a míg el nem jön az idő, midőn ő királyi felsége rögtön fölléphet. Hogy London tömve van a herczeg hiveivel; St. Germainnel folytonos közlekedésben állnak; hogy van elég nyílt és titkos Jakab-párti, előkelők és közemberek, az udvarnál, s maga a királynő is; a parlamentben, az egyházi rendben, a kereskedők közt és a cityben; a seregben, a titkos-tanácsosok és hivatalnokok közt is számtalanok a herczeg hivei. A kis összeesküvő csoport, mely a királynő öcscsét szülötte földre hozta, azt tartá legtanácsosabbnak, hogy ez titokban tartassék, míg az alkalmas idő megjő, midőn megérkezte barátot és ellenséget egyaránt meglepend, s mikor ez utóbbiak, annyira szétszórva, s oly készületlenek lesznek, hogy nem lesz idejük még csak meg is támadni őt. Sokkal jobban tartottunk barátaitól, mint ellenségeitől. A hazug mende-mondák, miket a Jakab-párti ügynökök Londonból St.-Germainbe szállítottak, megmérhetlen kárt okozának ügyének, s egészen félrevezették őt; ez volt a legfőbb oka, hogy a merény beavatott részesei félve keltek fejük oltalmára.²⁵

²⁵ A legfőbb részvevők voltak: a püspök, a tevékeny és hű non-conformista pap, kit neve főlemlítésével nem bélyegezhetünk meg; egy korlátlan kegyben részesülő udvarhölgy, kivel Esmond Beatrix összeköttetésben állott; két legfőbb nemes; s egy alsó-házi tag, ki már több összeesküvésbe volt elegyedve a Stuart-ház érdekében.

A kis csapat naplementekor érkezett Londonba, lovaikat a westminsteri posta-állomásnál hagyták, s átkeltek a vizen, hol már várt rájuk Esmond grófnő kocsija. Egy óra múlva Kensingtonnál szálltunk ki mindnyájan, s mire a háziasszony szíve már évek óta vágyott, most megint karjaiba szoríthatá fiát, ki minden önfejűsége dacára forró ragaszkodással volt szülője iránt.

A grófnő, bár a cselédek is jelen valának, egy cseppet sem igyekezett elrejteni szíve érzelmeit, s a gróf titkára az előcsarnokban állott. Esmondnak kellett fülébe sügni, hogy vegye le kalapját. Monsieur Baptiste mindegyre kiesett szerepéből, kimagyarázhatlan meggondolatlansággal, s londoni útjokban többszöri apró megjegyzései, észrevételei, egyes elejtett szavai a legnagyobb járatlanságot árulák el a herczeg részéről azon országban, melyet kormányzandó vala, s e körülmény nem kevésbé sérté a kisérletet képző két nemest; mindenik önkénytelenül megvallá magában, hogy a herczeg magaviseletének más formának kellene lenni és hogy a beszélgetését jellemző nevetés, vidorság, hogy ne mondjuk illemhiány, nem jól áll a herczegnek ép ily ünnepélyes pillanatban. Nem mintha nem lett volna képes a kellő időben szellemmel és méltósággal föllépni. Mint mindnyájan tudjuk, a csatatéren derekasan viselte magát, s Esmondnak volt alkalmja látni a herczeg egy sajátkezű levelének másolatát, midőn angolországi barátai erőltették, hogy hagyja el vallását, s bámulá a férfias és nagylelkű választ, melyben visszautasítá s kiállá e kisérletet.

Monsieur Baptiste levette kalapját, elpirult e figyelmeztetésen, melyet Esmond ezredes merészelt tenni, s így szólt:

- Tenez, elle est jolie, la petite mère; Foi-de-Chevalier, elle est charmante; mais l'autre, qui est cette nymphe, cet astre qui brille, cette Diane qui descend sur nous?²⁶ Azzal egyet vissza- s megint előlépett, a mint Beatrix a lépcsőn alájött. Először jelent meg otthon színes ruhában, nyakán az Esmondtól nyert gyémántok ragyogtak, mert úgy egyeztek volt meg, hogy az nap tegye föl őket, midőn a király házukba fog jőni; úgy nézett ki, mint egy királyné, ragyogó kecseivel, nagyszerű, mindent elragadó szépségével.

Castlewood maga is megdöbbsent e szépség és ragyogás láttára, hátralépett s testvéreire bámult, mintha addig észre se vette volna (s nem is vette), mily gyönyörű, s úgy tetszik, elpirult, a mint megölelte. A herczeg nem tudta levenni róla szemeit; majdnem elfeledte szerepét, bár soká taníták rá s egy kis, könnyű táskát készítettek csak a célból számára, hogy azt hordozza. Szerencsére a cselédek szemei egyebekkel voltak elfoglalva, különben észre vették volna, hogy ez nem lehet cseléd, vagy ha az, nagyon szemtelen és tolakodó.

Esmond ezredesnek megint föl kellett kiáltania, emelt parancsoló hangon: «Baptiste! nézzen a málha után.» Mire a nyakas fiatal ember fogait csikorgatva, s közöttük valami épen nem áldásformát mormogva, egy rövid dühös pillantást vetett mentorára. Végre, úgy a hogy, lecsöndesedve, vállára vette a kis táskát, s fölvitte a lépcsőn. Esmond és egy gyertyákat vivő legény előre mentek előtte. Dühösen vágta földhöz terhét a hálósobában. «Egy herczeg, a ki koronát akar viselni, tudjon álarczot is hordani!» - mondá Esmond francziául.

- Az ördögbe! úgy veszem észre - szólt monsieur Baptiste, francziául folytatván a beszédet - Komolyfi úr komolykodik. - Mert aggódik Monsieur Baptiste miatt - vágott közbe az ezredes. Esmondnak épen nem tetszett a hang, melylyel a herczeg a hölgyekről beszélt, se a mód, a hogy szemléltette őket.

²⁶ - Ej, ej, de csinos ez a kis anyus! Lovag hitemre! bájoló; de a másik - ki ez a nimfa? e ragyogó csillag - e Diána, ki hozzánk ereszkedik alá? Ford.

A hálószoza, a két benyiló s a «mylord elfogadó termei» nevet viselő szobák már mind ki voltak világítva s várták gazdáikat, s már mylord estelije is föl volt hordva. Lord Castlewood, anyja és nővére pár percczel később jöttek föl a lépcsőn, s mihelyt a cselédek eltávoztak, Castlewood és Esmond levették fövegeiket, a két hölgy pedig térdre borult a herczeg előtt, ki kegyteljesen nyujtá mindkettőnek egy-egy kezét. Valóban sokkal inkább illett herczegnek mint szolgának az imént, s nagy méltósággal, mondhatni gyöngédséggel emelé föl a két térdelőt.

- Asszonyom - szólalt meg a herczeg - anyám meg fogja köszönni kegyednek fia iránti vendégszeretetét; s kisasszony - folytatá Beatrix felé fordulva - nem vagyok képes, annyi szépséget, ily helyzetben látni. Így el fogja árulni monsieur Baptiste-ot, ha térdel előtte, inkább neki kell kegyed előtt térdelnie!

Egy sugár villant Beatrix szemeiből, mely elég ragyogó volt, hogy bárkit szenvedélyre gyúlaszson. Voltak pillanatok, mikor oly szép volt, hogy Vénusnak, a ragyogás villámától körülvelt istenségnek tünt föl. Istennő volt most is; ragyogó szemei csodálatos fényben lángoltak. Esmond, mintha a gyűlölet és féltékenység szúrását érezte volna szívében föl-nyilalni, midőn fölfogta a herczegre lövelt pillantást; kezei önkénytelenül ökölbe szorultak s Castlewoodra nézett, kinek szemei viszonzák a láрма-jelt, s látszott belőlök, hogy szintén lesen van. A herczeg pár percznyi kihallgatást adott alattvalóinak, s evvel a két hölgy és Esmond ezredes elhagyák a szobát. Castlewood grófnő megszorítá kezét, a mint a lépcsőn lementek; mindhárman az alsó szobában maradtak, hogy az utasok odafönn egy kicsit kipihenjék magokat s elkészüljenek a vacsorához.

Beatrix gyönyörű nyakán nyugvó ékszereivel játszadozott. Esmond rá nézett.

- Szavamat beváltottam - szólt az ezredes. «Én is az enyémet» - válaszolt Beatrix, gyémánt-jaira tekintve.

- Ha a Nagy-Mogul volnék, Golconda minden kincseit lábaihoz raknám!

- Már ezek is nagyon jók nekem - szólt Beatrix s feje gyönyörű keblére hanyatlott - s ti is mind, mind - s a mint egy percz mulva föltekintett és sóhajtva bátyjára veté szemeit, tekintete oly bánatos, kifürkészhetlen volt, hogy lehetetlen volt belőle valamit kiolvasni.

Hogy már mehetünk vacsorálni, a fejünk fölötti kopogásból tudtuk meg, s Esmond ezredes és a két hölgy fölmentek. A herczeg már készen volt, mellette a fiatal gróf. Ferencz kora és alakja tökéletesen egyenlő volt a herczegével, s arczában is volt valami hasonlatosság, de a szebbik mindenesetre ő volt. A herczeg leült, s a hölgyeket is leülteté. A férfiak állva maradtak, mert még csak egy teríték volt az asztalon, a herczegén kívül.

- Melyik tart velem? - kérdé a herczeg.

- Házunk feje, Esmond marquis lesz oly szerencsés, főlsholgálni a királynak - szólt Castlewood grófnő, megfogva fia kezét. Tekintetét Esmondra vetette, feje aláhanyatlott, s hangja reszketett.

- Én leszek oly szerencsés, szolgálni ő királyi felségének - mondá Esmond ezredes, megtöltvén egy kelyhet, s az akkori idők szokása szerint, térdre ereszkedve nyujtá a királynak.

- A háziasszony és családja egészségére - szólt a herczeg, épen nem vidor hangulattal, de a ború csakhamar eloszlott arczáról, s élénk és vidor beszélgetést kezdett a hölgyekkel, épen nem hagyván magát zavarba hozni Mr. Esmond epés arczától, pedig, mondhatom, ez oly komoly volt, a mint csak lehetett.

Midőn az elválás ideje eljött, Esmond lakása felé tartott. Útjában találkozott Addisonnal, ki fulhami mezei lakába ment haza.

- Hogy vagyunk, pajtás? - kérde Addison mosolyogva, míg a hold szép komoly arczára sütött.
- Azt hittem, hogy valami utonálló jó a sötétben, s ime, egy régi jó barát. Holdvilágon is kezet szoríthatunk, ezredes; jobb mintha napvilágon küzdenénk egymással. Azért minek vitáznánk, hogy én whig vagyok, ön pedig tory? Forduljon meg s jöjjön velem Fulhamba, ott fülemile csattog a bokorban, s a pinczében is van még egy jó hives kancsó; próbáltam már. Ha tetszik, ihatik a trónkövetelőért, én a magam részét a magam módja szerint hörpentem ki: elég volt már nekem? nem, soha! Ez az «elég» szó csak annyit ér, mint a jó bornál a dugó. Nem jösz? Jőj hát akár mikor, csak minél előbb. Tudja, hogy én még emlékszem Simois és a Sigeia tellusra, s nem feledtem el «proelia mixta mero, mixta mero» - ismétlé s hangján megérezett egy kis merum.²⁷ Egy darabig visszakisérte Esmondot, s kérte, ne feledje, hogy mindig barátja volt, s hogy le van neki kötelezve segítségéért a «Campaign» című költeményben. Ugy látszott, az altitkár úr igen szívesen betért volna az ezredeshez egy palaczk borra, ha behíttá volna, de Esmond nem volt a legjobb hangulatban, s mikor lakása elé értek, épen nem vendégszerető jó éjt mondott neki.

- Én megtettem a magamét - gondolá magában, midőn álmatlanul forgott ide-oda ágyán a sötét éjbe bámulva - ő itt van, s én hoztam ide, és most Beatrixsal egy földel alatt alszik. Kinek akartam idehozatalával szolgálatot tenni? A herczegnek, vagy Esmond Henriknek? Vajjon nem lenne-e jobb, ha én is Addison szabadelvű pártjára állanék, mely semmibe sem veszi az isteni-jog tanát, mely nyíltan kimondja, hogy a parlament és a nép teszi a királyt, nem a püspökök és a családfa, nem a fölkenés és megkoronázás. - Esmond nem tudta elfeledni a fiatal herczeg kíváncsi tekintetét, mely Beatrix minden mozdulatát követte. A herczeg alakja többször megjelent előtte ez éjen lázas álmaiban. Szerette volna, ha a miért annyit fáradozott, meg nem történtté teheti. Nem ő volt különben az első, ki megbánta tettét, s nem is az első, ki saját vesztére tört. Vesztére? Leírja-e e szót annyi évek multán? Nem, térdén vallja be az ég előtt, hogy inkább hálával tartozik azért, a mit akkor vesztének tartott, de a mi későbbi életének egész boldogságát okozá!

Esmond legénye, a derék Lockwood, egész életében urát és családját szolgálta, az ezredes tudta, hogy hűségéről csak úgy kezeskedhetik, mint a magáéről. Lockwood másnap reggel jött meg a lovakkal Rochesterből; Esmond értésére adta volt, hogy midőn Kensingtonba ér, hol a cselédszobában némi tekintélye volt, s közbe legyen mondván, Beatrix kisasszony szobalyánya körül taposta a földet, ne kérdezősködjék, s ne áruljon el meglepetést, hanem mondja azt, hogy az a vörös kabátos fiatal ember, ott a képen, Castlewood gróf ő lordsága, s szürke ruhás kísérfője, Monsieur Baptiste, a franczia. Beszéljen el a konyhában társainak egy csomó történetet, a mikre még a gróf castlewoodi fiatal korából emlékszik: hogy milyen vad egy gyerek volt; hogy mennyit execzéroztatta, mennyit elpáholta őt, még mielőtt katona lett volna, egy szóval egyet-mást, a mit a gróf gyerekkoráról tud. Lockwood fogalmai nem sokat tisztultak a festészetről, míg Németalföldön volt urával, s mielőtt még a fiatal gróf megjött, igen könnyen el lehetett vele hitetni, hogy a Párisból hozott kép, mely a grófnő öltözőszobájában van fölakasztva, fia, a gróf tökéletesen eltalált képe. A többi cseléd is többször látta a képet, s csak egy percnyi futó pillantást vethetvén a két utasra az este, hogy megérkeztek: pillanatnyi kétségek sem volt a kép hűségéről. Másnap, mikor a kép eredetiét ép azon öltözetben meglátták, mint az a képen le volt festve, épen olyan parókában, szalagokkal, testőr egyenruhában, természetesen mindnyájan Castlewood lordnak, a grófnő fiának nézték őt.

²⁷ Tiszta, vegyítetlen bor, mit az ó korban csak az iszákosak ittak. F.

A mult estei titkár most a gróf volt, a gróf pedig a titkár szürke frakkját vette föl, s Lockwoodnak meg volt hagyva, hogy a lépcsők alatti világban példálózzék, hogy a gróf pápista és egyházához hű levén, titkára nem lehet más, mint brüsszeli gyóntatója, s ha a gróffal egy asztalnál eszik, azon nem lehet egy cseppet is csodálkozni. Ferencznek meg volt hagyva, hogy törje az angolt, a mit meglehetősen el is végzett, s ez szükséges is volt, mert biz' a herczeg sem igen beszélt úgy mint valami született angol; Lockwood pedig cselédtársaival jó izűen nevetgált, hogy el tudta a gróf öt évi távollétével anyanyelvét feledni, s úgy, beszéli, akár egy született franczia. «De fogadom - mondá - hogy az angol sültön és boron majd megtanulja saját nyelvét», s hogy igazat adjunk az új lordnak, jól hozzá is látott a sültéhez és sörhez.

A herczeg annyit ivott, s oly bőbeszédű és meggondolatlan volt a poharazás után, hogy Esmond gyakran remegett miatta. Többnyire saját szobájában evett ugyan, de azért elégszer lejött Castlewood grófnő társalgó- és öltöző-szobájába is, s a nőket hol «hugom», vagy «anyám» hol «madam»-nak szólította a cselédek előtt. Néha nagyon is beletalálta magát szerepébe, mint fiú és testvér, s oly szabadságokat engedett meg magának, midőn Beatrix kisasszonyt és Castlewood grófnőt üdvözölte, hogy titkára épen nem találta gyönyörűségét benne, Esmond ezredes pedig magánkívül volt dühében.

A vendégek még nem voltak három napig a háznál, midőn a szegény Lockwood kétségbeesett arczczal jött gazdájához: «A gróf, vagy hogy hívják, Lucyval (Lockwood szíve választotta) szerelmeteskedett, s aranyokat és csókokat adott neki.» Félek, hogy Esmond ezredes inkább örült mint nem, midőn látta, hogy a herczeg egy csinos cseléd után vetette magát, tudjuk, hogy ő felsége izlése az effélében sem akkor, sem később nem volt igen válogatós. A herczeg, ki oly kitűnő név, oly erős állam, s oly roppant szerencsétlenség örököse volt, születésének és bánatának méltóságát gyakran egy franczia szobalány fapapucsaihoz rakta le, aztán meg vezeklett s hamvat hintett fejére. És aztán ilyen halandókért kel föl a nép, küzdenek a pártok, vínak és vérzenek el a harcosok! Egy évvel azután hullottak a nemes fejek, Nithsdale a börtönben ült, Derwentwater a verpadra lépett; míg a könnyelmű hálátlan, kiért mindenöket kockára tévék és elveszték, chailloti petit maison-jában tivornyázott hárem-hölgyei körében.

Esmond maga pirult, hogy ily ügyben kell szólnia a herczeggel, s figyelmeztette, hogy az a lány, ki ő felségének megtetszett, a Lockwood kedvese, a ki derék, de elhatározott egy ember, hat csatában vett részt, nem ijed meg semmitől, és tudja, hogy az, ki magát Castlewood lordnak nevezi, nem az ő fiatal ura; az ezredes kérte a herczeget, hogy vegye figyelembe, mit tehet ez egy ember féltékenysége; gondolja meg, hogy más föladata van neki, mint egy szolgáló elcsábítása s egy becsületes suhancz meggyalázása.

Tíz nap alatt, tízszer tett valami meggondolatlanságot és helytelenséget, a mire Esmondnak figyelmeztetnie kelle a fiatal, királyi szerencsevadászt. Az útbaigazításokat ő felsége természetesen nem a legjobb néven vette, különösen a szegény Lockwood dolgában; kegyeskedett elnevetni magát, s szólani: «No nézze az ember! a soubrette árulkodott az amoureux-nek; s Crispin dühös; és Crispin katona is volt; talán épen káplár; mit? Mondja meg neki, hogy vitézségét érdemjellel fogjuk megjutalmazni, s nem fogjuk feledni hűségét.»

Esmond ezredes még tovább is akarta figyelmeztetni és kérni őt, hanem a herczeg dühösen dobbantott lábával, s fölkiáltott: «Assez, mylord; je m'ennuye à la prêche; nem azért jöttem Londonba, hogy prédikációt hallgassak.» Később Castlewoodnak is fölemlítette a dolgot, s azt mondta, hogy: «le petit jaune, le noir Colonel, le Marquis Misanthrope (ő királyi felsége mindig e tréfás neven kegyeskedett Esmond ezredest híni) untatja komolykodó modorával s erkölcsi prédikációival.»

A rochesteri püspök s a többi gentlemanek, kik a herczeg átkelését eszközölő összeesküvés részesei voltak, meglátogatták ő királyi felségét, hanem mindig csak Castlewood gróf név alatt tudakozódtak utána Kensingtonban, s minden titkolózás nélkül lőnek ő királyi felségéhez, mint a fiatal grófhöz, bevezetve, ki őket vagy alatt, mylady öltöző-szobájában, vagy fönn, saját lakosztályában fogadta el. Mindnyájan csak arra kérték, hogy a házat lehető ritkán hagyja el, s várja el ott csöndesen a jeladást, midőn megjelenhetik. A hölgyek kártyával mulattatták, s e multság mellett naponként és éjenként nem egy órát töltött el. A többi órák egy részét ivásra fordította, miközben jóízűen locsogott-fecsegett, különösen, ha az ezredes nem volt ott, mert ennek jelenléte mindig korlátai közt tartotta; a szegény «Fekete ezredes» e körülményt rendeletnek is vette, s épen azért csak ritkán tolakodott sötét arczával be, hogy meg ne zavarja a fenséges fiatal fogoly vidor óráit. Azon keveseket kivéve, kik a kapus jegyzékén föl voltak jegyezve, Castlewood gróf a ház egy barátjának sem volt otthon, ha ezek ő lordsága után tudakozódtak. Régi sebe megint kiujult, lóháton tett utazása következtében, legalább így tudták ezt a cselédek és a világ. Orvosa pedig, dr. A. ⁻²⁸ (nevét elhallgatom, csak annyit jegyzek meg, hogy a skót királynő orvosa volt, s ép oly ismeretes volt jó szívéről, mint elmés-ségéről), azt rendelte, hogy a legnagyobb nyugalomban maradjon, míg sebe ismét begyógyul. Az egész titkot nem tudta más, mint ép e doctor, ki egyike volt pártunk legbefolyásosabb és tevékenyebb egyéneinek, és a fönnebb említettek; s oly hűséggel is lőn az megőrizve, s az egész történetet oly egyszerűen, természetesen adtuk elő, hogy kétség sem lehetett sikerülte felől, legfőlebb a herczeg saját eszélytelensége és kalandos könnyelműsége által, melyet alig tudánk némileg is korlátozni. A mi Castlewood grófnőt illeti, bár alig szólott egyet-egyet, de magaviseletéből s pár elejtett szavából könnyű volt észre venni, hogy milyen mély keservet okoz neki azon meggyőződés, hogy a hős, kire egész életében csak imádatlagon gondolt (s kinek visszatérte alkotó mindig imái legszentebb tárgyát), nem több, mint egy közönséges ember, s az sem a legjavából. Azt hitte, hogy a szerencsétlenség megtisztította a herczeget, de úgy látszott, hogy e mester inkább érzéketlenné, mint alázatossá tevő. Vallásosság, mely még mindig meg volt benne, nem tartá őt vissza semmi büntől, ha hajlama volt reá. Társalgása jó kedélyt, vidorságot s meglehetősen elmésséget árult el. De volt valami könnyelműség minden szavában, minden tettében, mit onnan tulról hozott magával, azon nagyon is szabad környezetből, hol fölnövekedett; e könnyelműség sértette az angol lady ártatlan, tiszta érzületét, kinek vendége volt. Esmond egész nyíltan megmondta véleményét Beatrixnak a herczegről, s Ferenczet is kérte, hogy figyelmeztesse nővérét pár szóval. Beatrix egészen az ő véleményén volt, ő is igen könnyelműnek, nagyon könnyelműnek és meggondolatlannak tartotta, s még szépnek sem tartotta, a mit pedig még Esmond ezredes is megadott neki; azt mondta, hogy rosszak a fogai s nagyon kancsalit. Hogy mondhattuk volna, nem kancsalit? Szép szemei voltak, az igaz, de annyi bizonyos, hogy volt nézésében valami különös. Ebédnél mindig csak viczczelte őt Beatrix s úgy beszélt vele, akár egy gyermekkel. Esmondhoz sokkal jobb volt, mint valaha, dicsérte testvére előtt, dicsérte a herczeg előtt, ha ő királyi felségének tetszett az ezredesről kicsinylőleg megemlékezni, s egész melegséggel fogta pártját: «És ha felséged a térdszalagot, melyet apja hordott, nem adja meg neki, midőn Esmond marquis felséged udvarába jut, harisnyakötőmre kötöm föl magamat, vagy kisirom szemeimet.»

- Hogysem ezeket elveszítsem - szólt a herczeg - inkább legyen érsek és testőrezredes.

E beszélgetést, mely vacsora fölött folyt, Ferencz beszélte el nekem.

²⁸ Alig lehet kétség, hogy a kedves atyámtól említett doctor a híres dr. Arbuthnot volt.

- Igen - kiáltott föl a lány nevetve, a mint csak ő tudott nevetni; mintha most is hallanám. Harmincz éve már, s még mindig hallom e gyönyörű zenét: igen, Esmond érsek lesz és Canterbury marquis.

- S mi akar nagysád lenni? - kérde a herczeg - csak választani kell.

- Én - válaszolt Beatrix - én, ő felsége, harmadik Jakab király neje udvarhölgyeinek anyjok akarok lenni, vive le roy! - kiáltá mélyen meghajtván magát, s pár csöp bort ivott egy tele pohárból tiszteletére.

- És a herczeg megragadta a kancsó fülét, s kiitta utolsó csöppig - folytatá Castlewood - s édes anyám aggódó arczczal kelt föl s bocsánatot kért a távozásra. Hanem ez a Trix - jegyzé meg Ferencz - atyám lánya, Harry, s nem tudom, minek remegnék érte. Szeretném, mondhatom, sokat adnék érte, ha már vége volna az egész dolognak. Te vénebb is vagy nálam, okosabb is, jobb is; előtted semmit sem hallgatok el, s meg tudnék halni éretted, meg én, Szent Györgyre mondom, de mondhatom, szeretném, ha már vége volna az egésznek!

Egyikünknek sem volt valami nyugodt éjünk; óriási kétségek és kinok nyomták Esmond lelkét; jól tudta, hogy az egész vakmerő játék rugói a nagyravágyás, az önzés. Mit bánta ő, szíve mélyében, hogy ki a király? Nem voltak-e a másik serpenyőben hajlama és meggyőződése, a nép, a parlament és a szabadság részén? S itt állott ő, egy herczeg oldala mellett, ki tán még e szót sem hallotta: szabadság, kit a papok és asszonyok, már természettől zsarnokok, eszközül használtak föl. Mr. Misanthrope kedélye cseppel sem lön derültebb e beszélgetés hallása után, s komoly arcza sötétebb és sárgább volt mint valaha.

TIZEDIK FEJEZET.

Nagyon kitűnő vendéget fogadunk Kensingtonban.

Ha egy történetíró az Anna királynő uralkodása vége felé szőtt sötét cselszövények szálait követné, nem kétkedem, föl lenne derítve, hogy a királynő körüli legmagasabb személyek egyike sem követett valami átgondolt, az önérdektől, melynek mindenik rabja volt, független politikát. St. John St. Johnért küzdött; Harley Oxfordért; Marlborough pedig Churchillért,²⁹ s ki a mint St.-Germainből vagy Hannoverából remélte előmenetelét: ide vagy oda küldte el hódolatát az illető herczegnek, vagy megcsalták egyik a másikat. Egyik úgy vagy uralkodó csak olyan jó volt nekik, mint a másik, a szerint, a mint legtöbbet remélhettek tőle; s épen mint Lockitnak és Peachemnek, a newgatei matadoroknak, Gay később írt operájában, mindegyiknek voltak kezeiben felségsértési bizonyítékok és irományok, melyekkel fölakaszthatta volna a másikat, s legfőlebb azért nem használták fegyvereiket, mert féltek azoktól, melyeket az ellenfél hordott zsebeiben. Csak képzelje az ember magának a nagy Marlborough, az egész világon a legnagyobb embert, a koronás fejek legyőzőjét, ki győzelemittasan vonult át Németország, Flandria és Franciaország fölött, ki királyoknak szabott törvényeket a külföldön s ide haza mint valami istenség imádtatott: mikor kénytelen volt Angliából megszökni, mikor megfosztatott hitelétől, hivatalaitól, rangjától és mindenétől; mikor barátjai a seregben semmivé tettek; mikor futnia kellett Harley elől, mint egy megvetett becstelennek, mint egy adósnak hitelezője elől, kinek elfogatási parancs van kezei között. S egy darab papir volt, mit Harley megszerzett, s melyből világosan kitűnt, hogy a herczeg összeköttetésben áll a Stuart-családdal, a fegyver, melylyel a kincstárnok kiűzé Marlborough az országból. Ekkor

²⁹ T. i. mindenik önmagáért.

Antwerpbe menekült s a másik párttal fűjt egy követ; azután visszajött Angliába, köztudomás szerint mint whig és hannover-párti.

Bár a kincstárnok minden embert elmozdított a seregtől, katonát úgy mint civilt, ki mint a herczeg hive volt ismeretes, s a megürült állomásokat a toryk közt osztotta ki; azért ő is kétféle kártyával játszott, Hannover és St.-Germain között, és épen úgy várta a királynő halálát, a mikor ő leend az állam ura, hogy valamely családnak, a melyik jobban megkeni a markát, vagy a melyik mellett a nemzet nyilatkozik, följánlja azt. Akármelyik leendett a király, Harley célja az volt, hogy uralkodhassék fölötte; s épen e célból tette el láb alól az előbbi hires kegyenczet, gyalázta a fegyvertetteket, melyek Marlborough nevét dicsővé tették, és semmivel sem rettent jobban vissza a cselszövényektől, kétszínűsködéstől, fenyegetőzések, mint elbukott nagy vetélytársa, mert ezektől remélte előmenetele biztosítását. Ha a világ legnagyobb szatirikusa Harley ellen s nem mellette írt volna: mily történetet hagyott volna hátra Anna királynő uralkodásának utolsó éveiről! De Swiftnek, a ki minden emberfiát, s ezek közt magát is kicsúfolta, meg volt az az érdeme, hogy hű pártfél volt, szerette a hatalmasokat, kik jól bántak vele, s épen oly derekan megállott Harley mellett estében is, mint a mennyire magasztalta őt szerencsájében.

Bár a nagy St. John hasonlítlanul kitünőbb, fényesebb, ékesenszólóbb, finomabb volt mint vetélytársa, azért csak oly önző volt Oxford, s csak úgy tudta forgatni a köpenyét, mint a két-kulacos Churchill. Szájában mindig a szabadságot hordozta, hanem azért csak úgy üldözte, csak úgy bezáratta a túl-parton levőket, mintha főinquisitor lett volna Lisabonban. E büszke nemes épen úgy térdein hevert Hannoverben, mint St.-Germainban; mindenki tudta, mily vallástalan, de azért csak úgy ivott az egyházra és a királynőre, mint az együgyű Sacheverel, kit eszközül használt föl, s aztán kinevetett. S hogy maga ügyét előmozdíthassa s elleneit legyőzhesse: képes volt cselszövénykedni, csuszni-mászni, farkát csóválni, hizelegni a kegyenczeknek, s oly halkkal mászkált a hátulsó lépcsőkön, mint Oxford, ki Marlborough sirját ásta meg, s kinek sirját meg ő ásogatta. Oxford lord bukása épen az időben történt, midőn történetem idáig ért. Elérte hatalma végpontját, s a megbizott, kit a blenheimi győző megbuktatására nyert meg, most arra lőn megbizva, hogy a győző legyőzőjét győzze le, s adja át Bolingbroke-nak a hatalompálczát, melyre úgy vágyakodott.

A vajudó változás miatt, minden franczia szolgálatban álló ir ezred Boulogne körül lőn összpontosítva, hogy, ha szükség lesz reá, rögtön átkelhessen Berwick herczeggel, már nem mint franczia katonák, hanem mint III. Jakab, Anglia és Irland királyának alattvalói. A skótok legnagyobb része tántoríthatlan hűséggel ragaszkodott királyához, bár köztök is volt némi tevékeny, elszánt derék whig-párt, bámulatos erővel rendezve és fegyelmezett. Azonban a papság, nemesség és előkelőbbek legnagyobb része tory volt s ismert hivei a száműzött herczegnek, a semleges részszel pedig akár György, akár Jakab királyt lehetett kiáltatni, a szerint, a mint a mérleg jobbra vagy balra billent. A királynő is, kivált az utóbbi időben, saját családja részére hajlott. A herczeg most már Londonban volt, alig egy hajításnyira nővére palotájától; a miniszterelnök bukása szélén állt, s már annyira tántorgott, hogy egy nő kis ujja érintésével is betaszíthatta; utódjáról, Bolingbrokeról, pedig tudtuk, hogy ki pártján fog azon nap egész hatalmával, egész ékesszólásával állani, midőn a királynő meg fog jelenni tanácsosai előtt s így fog szólani: «Lordok, im itt testvérem, atyám örököse s utánam az enyém is.»

Az egész ezelőtt való évben a királynő gyakran és ismételve betegeskedett, láz és búskomorság emésztette, s környezete minden órán várta halálát. A hannoveri választó-fejedelem mindenáron át akarta küldeni fiát, a cambridgei herczeget, mint mondá, csak is a rokonának, a királynőnek üdvözlésére, valóban pedig, hogy kéznél legyen, ha a rokon bevégzendí pályafutását. Ő felsége természetesen nem igen örült volna, hogy ez élő memento-mori mindig

királyi szemei előtt legyen, s egész haraggal tiltotta meg, hogy a fiatal herceg Angliába jöjjön. Vagy, hogy nyitva akarta testvére számára még az ajtót hagyni s a körülményeket részére fölhasználni; vagy a körülötte lévők nem szerettek volna a whig trónjelölt pártjára állani, mindaddig, míg csak halaszthatták a dolgot. Minisztereinek, a tanácskozáson, fülhallatára, folytatott vitái; talán a lelkiismeret furdalásai; környezetének kiméretlen tolakodása; a folytonos lázongások és bujtogatások minden oldalról: egészen kifáraszták őt. Kedélyének e folytonos próbára tétele lassanként kivette minden erejéből s mindennap lehetett várni gyors halála bekövetkeztét. Midőn Castlewood lord és társa megjöttek Franciaországból, az utóbbi épen rosszul volt. A királyi lábakat a sz. Antal tüze (orbáncz) bántotta. A fiatal lordnak, vagy annak, ki neve alatt akart szerepelni, nem volt mért késni az udvarnál való megjelenéssel; a viscount sebe épen jókor újult ki; mindaddig szép csöndesen a házat kelle öröznie, míg orvosa meg nem engedi, hogy térdet hajtson a királynő előtt. Azon befolyásos hölgy, kiről említettük, hogy pártunkkal összeköttetésben állt, julius elején gyakran meglátogatta Kensingtonban fiatal barátnőjét, az udvarhölgyet és a rokkant lord viscountot (a valódit vagy az ált).

A kérdéses hölgy, egyike a királynő legmeghittebbjeinek, julius 27-én megérkezett az udvarból, hordszékén, s a kensington-squarei társasággal a legnagyobb horderejű ujságokat közölte. A végcsapás is meg volt téve, és Oxford s Mortimer gróf többé nem volt miniszter. Helye még nem volt betöltve, hanem abban kétség sem volt, hogy utódja St. John, Bolingbroke lord lesz. Eljött az ideje, mint a királynő kegyencze mondá, hogy Castlewood be legyen mutatva az uralkodónak.

Azon jelenet után, melyen Castlewood lord jelen volt, s melyet később bátyjának elbeszélte volt (a rákövetkező keserves éjen a szegény ezredest, valahányszor csak rágondolt a beszélgetésre, kínos féltékenység győtrötte), nem lehet csodálni, hogy Beatrixnak természetből rendelt gondnokai mindhárman azon véleményen voltak, hogy el kell távolítani azon férfi köréből, ki nagyon is világosan kinyilatkoztatta, hogy mily érzelmekkel viseltetik irányában, s ki csak oly lelkiismeretesen jutalmazott volna, mint atyja hajdan. Úgy hiszem, mylady, fia s Esmond is meghányták-vetették magukban ezt a dolgot, mert mikor Ferencz darabos modorában elkezdte, hogy: «Azt hiszem, Beatrix mindenütt jobb helyt lenne, mint itt» - Castlewood grófnő azt mondta, hogy: «Köszönöm Ferencz; én is azt gondolom» - s Esmond örömtelt arcából is, ámbár ő azt mondta, hogy neki nincs beleszólója, tisztán ki lehetett venni, mennyire tetszik neki ez indítvány.

- Látom, hogy te is így gondolkodol, Harry - szólt a grófnő, szokott gunyoros hangárnyalatával - legjobb lesz Beatrixra nézve, ha idehagyja e házat, míg vendégünk itt lesz, s mihelyt a ma reggeli dolog be lesz végezve, el kell távoznia Londonból.

- Miféle reggeli dolog? - kérdé Esmond ezredes, nem tudva, hogy mi készül, pedig ez majdnem oly fontos ügy volt, mint a herceg megjelenése az udvarnál és a királynő előtt saját szeméjében, s azon perczen, midőn mi hárman tanácskoztunk, már be is volt végezve.

A tervünkbe beavatott udvarhölgy, úgy szólva az egésznek vezetője; az udvari orvos és a rochesteri püspök, a két legtevékenyebb összeesküvő, gyakran tanácskoztak kensingtoni házukban s máshol is a fölött, hogy mi módon lehetne fiatal kalandorunkat nővérenek, a királynőnek, legjobban bemutatni. Esmond ezredes könnyen kivihető és egyszerű tervét fogadták el a végén mindnyájan, ugyanis: hogy valamelyik közönséges napon, a mikor kevesen szoktak az udvarnál lenni, jelenjék meg a herceg mint Castlewood lord, ott fogadja az udvarmesternő, az a bizonyos lady pedig vezesse be a királynő szobájába. Azt pedig, hogy a herceg, mint a királynő vagy pedig mint Beatrix fivére csókolja-e meg a felséges kezeket: szabják a királynő egészségéhez, kedélye hangulatához, a találkozás alatt előfordulható

körülményekhez; bizzák a jelenlevők belátására és a herczegre magára. Midőn e terv el volt fogadva, mindnyájan aggódva várták a kivitelre alkalmas nap következtét.

Két nappal az említett vacsora után, július 27-ikén, a rochesteri püspök a Castlewood-családdal reggelizett. Alig végeztük be, dr. A. kocsija a kensingtoni ház elé robogott, s a doctor feljött az ebédlőbe, egészen megeléknítve a meglehetősen komor társaságot, mert az anya és lánya reggel beszéltek arról a vacsoráról s talán még más történetekről is és a következő napról. A büszke Beatrix nem tűrt ellenvetést még nagyobbaktól sem, annyival kevésbé anyjától, a világ leggyöngédebb teremtesétől, kit inkább lánya kormányzott, mint ő azt. Érezve magában, hogy hibás és hogy ezerféle fogásaival (épen oly kevésbé tudta megállani, hogy ezeket minden közelébe jövő férfiún meg ne kísértse, mint a hogy a nap meg nem tudja állani, hogy ne süssön kicsinyre és nagyra egyaránt) fölkelte maga iránt a herczeg veszélyes bámulását, s kényszeríté annak kinyilatkoztatására is: annál nyakasabb, hajthatlanabb volt, minél inkább birt hibájának öntudatával.

A herczeg hálósobájában itta épen csokoládját, mert még nem aludta volt ki mámorát, midőn a doctor közénk érkezett és ujdonságaival, melyek halasztást nem tűrtek, egyszerre háttérbe szorította a kisebbszerű családi rossz-izüségét, mely Castlewoodékat foglalkoztatá.

A vendég után tudakozódott; a vendég odafönn volt, saját osztályában: kérte Monsieur Baptiste-ot, hogy menjen föl rögtön urához, s mondja meg Castlewood gróf ő nagyságának, hogy vegye föl azonnal egyenruháját, s jöjjön, üljön a doctor kapu előtt álló kocsijába.

Azután előkészítette Beatrix kisasszonyt, mi lesz az ő szerepe: «Egy félóra múlva ő felsége és kedvencz udvarhölgye az új nyári lak mögött, a czédrusfa sorban élvezendik a friss léget. Ő felsége hordszékében fog ülni, s Beatrix kisasszony testvérével, Castlewood gróf ő nagyságával sétáljanak a kis kertben (itt van lady Masham kulcsa) s bukkanjanak történetből a királynőre. A hordár vissza fog vonulni, s magokra hagyja a királynőt, a kegyenczet, Beatrixet és testvérét; Beatrix bemutatja testvérét és aztán! és aztán, a főtisztelendő püspök úr imádkozni fog a találkozás kimeneteleért és a skót klérus Ament fog mondani reá! Csak gyorsan, tegye föl, Beatrix kisasszony, kalapját s a királynő kegyelmes lesz. Ily jó alkalom hónapokig nem adja elő magát!»

A herczeg csak késett, csak késett, s a jó alkalom majdnem elmúlt közönyössége miatt. A királynő már épen el akarta hagyni a kertet, midőn a kis társaság megérkezett. A doctor, püspök, Beatrix és testvére mindnyájan együtt mentek az orvos kocsijában, s már egy félórája elindultak volt, midőn Esmond ezredes a kensingtoni házba megérkezett.

Esmond semmit sem tudott az egésztől, s midőn e dolgot meghallotta, melyben Beatrix volt a főszerepet játszó: Esmond szívében, egy perczre, elhallgatott a féltékenység hangja. Egy félóra multán a kocsit visszatért; először a püspök szállt ki belőle s lesegítette Beatrixot. A főtisztelendő úr megint fölült, s Beatrix egyedül lépett be a házba. Az ablakból néztük mindnyájan, s igyekeztünk arczáról leolvasni a találkozás eredményét.

Fölindulva, sápadtan lépett be a szobába; egy pohár vizet kért, a mint anyja elébe ment, s miután kiitta, letéve kalapját, elbeszélte a történeteket.

- Reméljük a legjobbat - kezdé - a királynő elájult. Ő felségét hordszékében találtuk, a czédrus-sorban, s csak a Lady volt vele; a kert nyugati részén, a kis kapun mentünk be, s egyenesen neki tartottunk. A doctor követett. Egy oldal-úton vártak, s a bokrok elfödtek szemeink elől, a mint közeledtünk. Szívem úgy dobogott, hogy alig tudtam szólani, hanem a herczeg azt sugta fülembe: Bátorság Beatrix; s kemény léptekkel követett. Arcza egy kicsit ki volt pirulva, de félelmet nem vettem észre rajta. Ő, a ki oly hősileg küzdött Malplaquetnál, nem fél semmitől.

Esmond és Castlewood összenéztek e dicséretnél. Egyik sem igen örült neki.

- A herczeg levette kalapját - folytatá Beatrix - s láttam, hogy a királynő lady Mashamhoz fordult, mintha kérde volna, ki ez a két ember? Ő felsége sápadt volt s nagyon rosszul nézett ki, de egyszerre elpirult; a kegyencz intett, hogy közeledjünk s én a herczeget kézen fogva vezettem egészen a hordszékig. «Nyujtsa felséged kezét a gróf úrnak, hogy megcsókolja» - szólt az udvarhölgy és a királynő kinyújtá kezét, a herczeg pedig, midőn megcsókolá, letérdelt; ő, a kinek semmi halandó ember vagy asszony előtt nem kellene térdelni.

- Soká volt gróf úr távol Angliától - mondá a királynő - miért nem telepedik itt meg, hogy hajlékot adhasson anyjának és nővérének?

- Azért jövék most, Madam, hogy itt maradjak, ha a királynő kívánja - viszonzá a herczeg, újból mélyen meghajtván magát.

- Ön idegen nőt és idegen vallást vett föl, gróf úr; Anglia vallása nem volt elég jó önnek?

- Visszatérvén atyám vallására - szólt a herczeg - azért nem szeretem kevésbbé anyámat, nem kevésbbé vagyok hű szolgája felségednek!

- Ekkor - jegyzé meg Beatrix - a kegyencz intett nekem, hogy vonuljak vissza, s én megtevém, pedig meghaltam volna örömet, csak hogy meghallhattam volna, mi fog történni, s valamit sugott a királynő fülébe, mire ő felsége fölemelkedett székében, egy pár szót mondott fölindulva, a herczegre nézett, s remegve támaszkodott a szék karjára. A herczeg egészen lehajlott a hordszékbe; hevesen kezdett beszélni; csak pár szót érthettem meg: «atyám, áldás, bocsánatot,» s evvel a herczeg megint térdre borult; egy iratot vont ki kebléből s átnyújtá a királynőnek, ki mihelyt belenézett, sikoltva tárta ki karjait, s elvonta kezét a herczegtől, melyet ez meg akart csókolni. Erre a herczeg heves taglejtéssel kezdett beszélni, majd összekulcsolván kezeit szívéen, majd kiterjesztvén azokat, mintha azt mondta volna: «Itt vagyok, a te testvéred, hatalmadban.» Lady Masham a hordszék másik oldalára rohant, letérdelt s hevesen kezdett ő is beszélni. Megragadta a királynő felőle való kezeit s fölemelte az iratot, mit ő felsége leejtett volt. A herczeg fölállt, s úgy beszélt, mintha menni akart volna; a kegyencz tulfelől még mindig esengett, azután a herczeg után rohant s megint visszavitte őt egész a hordszékig. A herczeg ismét letérdelt, megragadta a királynő kezét, melyet ez nem vont vissza, s megcsókolta százszor is; mylady ezalatt folyvást zokogott és könyörgött a szék mellett. A királynő úgy ült ott, mintha az egészből egy szót sem értene, csak gyűrögette az iratot egyik kezében, míg másikat a herczeg átkulcsolva tartá; ő felsége egyszerre néhány éles sikolyt hallatott s görcsös zokogásba és nevetésbe tört ki. «Elég, uram, mostanra» - szólt lady Masham és a hordár a lármára visszatért a mulató lak mögül. «Gyorsan - szólt a kegyencznő - segítség, segítség!» Én a doctor után szaladtam, ki csakhamar odaért Rochester püspökkel. Lady Masham azt sugta a herczegnek, hogy remélje a legjobbat s legyen kész holnapra. Ő a püspök házába ment, hogy ott néhány barátjával találkozzék. S így lőn e nagy cselszövény lefejtve - végzé be Beatrix térdre borulva, kezeit összekulcsolva s fölkiáltva: «Éljen a király, éljen a király!»

Így végződött Beatrix elbeszélése, s ő is kezdett egy kevésbé csöndesedni. Tudakozódtunk a herczeg felől, ki Atterbury püspöknél maradt, s megtudtuk, hogy aligha aznap haza jó már. A három rokon összenézett s látszott, hogy mindhárom agyán ugyan egy gondolat villant át.

De ki fog előállani a dologgal? Monsieur Baptiste, azaz Castlewood Ferencz, kipirult arcczal nézett Esmondra; az ezredes ajkába harapott s csöndesen visszavonult az ablakmélyedésbe. Végre is Castlewood grófnő közlé Beatrixszel az ujságot, mely minden, csak kellemes nem, lehetett előtte.

- Örülünk - kezdé, gyöngéd hangon, megfogván lánya kezét - hogy vendégünk távol van.

Beatrix egy perczre visszatántorodott, körülnézve hármunkon, mintha vészt sejtett volna. «Miért örültök? - kérdé, s keble hullámozni kezdett. Már ily hamar jóllaktatok vele?»

- Sőt azt gondoljuk, hogy egyikünk átkozottul szívelheti - tört ki Castlewood Ferencz.

- S melyik az, ön-e, mylord, vagy mama, ki féltékeny, hogy a herceg az én egészségemre iszik? vagy talán a család feje (s büszke, lenéző pillantást vetett Esmond ezredesre), ki az utóbbi időkben prédikációkkal tartá a királyt.

- Mi nem mondjuk, hogy te igen bizalmas vagy ő felségével.

- Köszönöm, asszonyom - szólt Beatrix, megbiczczentvén fejét s mélyen meghajlott.

Anyja nyugodtan, méltósággal folytatá: «Legalább nem mondtunk semmi ilyest, bár megtennők, ha ugyan lehetséges volna egy anyának, ily szavakat intézni saját lányához, atyád lányához.»

- Eh! mon père - tört ki Beatrix - a sem volt különb, mint más halandók atyja - s megint az ezredesre pillantott.

Mindnyájunknak szívünkbe nyilallott ez a két-három franczia szó; modora tökéletesen hasonlított idegen vendégünkéhez.

- Egy hónappal ezelőtt se' nem beszéltél francziául, Beatrix - jegyzé meg anyja bánattól rezgő hangon - se' nem mondtál rosszat atyádról.

Beatrix, kétség kívül, belátta, hogy hevében igen messze ment, mert olyan lett, mint a pipacs, s daczos hangon folytatá: «De megtanultam a királyt tisztelni, s jobb lenne, ha mások nem vennének se engem, se ő felségét gyanuba!»

- Ha csak egy kevéssel jobban tisztelnéd anyádat - veté közbe Ferencz - nem sebezned meg önmagadat, ily módon.

- Nem vagyok én gyermek - válaszolt szemébe nézve - nagyon jól megvoltunk öt esztendeig a te kegyed és példaadásod nélkül, s most sincs egyikre is szükségem. De miért nem beszél a ház feje? Úgyis ő itt az úr; ha segédlelkésze bevégezte a zsoltárt, elkezdi-e ő tisztelendősége a prédikációt? A zsoltárból már jól laktam. A herceg is épen e szavakat szokta használni az ezredessel szemben, s a fölhevült lány ismételte dühében.

- Nagyon jó tanítványnak bizonyítá be magát, kisasszony - szólt az ezredes; s folytatá, a grófnőhöz fordulva - nagyságod előtt használta vendége e kifejezést, vagy csak maga Beatrix volt, kivel unalmas prédikációm felőli véleményét közölni jónak látta?

- Négy szemközt beszéltél vele? - tört ki a gróf, elkáromkodva magát. - Istenemre, négy szemközt beszéltél vele?

- Ha ő itt volna, nem merészkednél így bánni velem, tudom Istenem, nem mernél! - kiáltott a lány. - Csak tartsa meg gróf úr káromkodásait neje számára; mi nem vagyunk itt az ily beszédekhez szokva. Míg ön ide nem jött, köztem s anyám közt szeretet honolt; én gondoskodtam róla, midőn önnek eszébe sem jutott, midőn esztendőig oda volt lovai, kedvesei és pápista neje körében.

- Terremt - szólt a gróf, megint káromkodásban öntvén ki mérgét - Clotilda angyal, hogy mersz Clotildról csak egy rossz szót is mondani?

Esmond ezredes meg nem állhatta, hogy elmosolyodjék, midőn látta, hogy mily könnyen vissza lőn verve Ferencz támadása ez egy kirohanással.

- Azt hiszem, itt nem Clotildról van szó - jegyzé meg Esmond, a guny árnyalatával hangjában - ő nagysága száz mérföldre Párisban van, s gyereket pólálgatja. Itt Castlewood gróf testvéréről s nem nejéről van szó.

- Ez nem Castlewood gróf - szólta Beatrix - csak Esmond Ferencz ezredes fia és semmi több, s a cím, mit hordoz, nem övé; más jószágát bitorolja, pedig jól tudja mindezt. - A szegény ostromlott itt megint egy kirohanást kísért meg, s a főhadiszállást más harctérre akarta áttenni.

- Bocsánatot kérek - vágott közbe Esmond - ha be nem tudom bizonyítani jogomat, a jog is elveszett. Ha atyám nem ismert el örökösül: önök atya volt a törvényes utód, s Castlewood lordnak csak oly joga van rangjához és birtokaihoz, mint akárki-fiának széles Angliában a magáéhoz. Különbben ismét nem erről van szó, a mint igen jól tudhatják: térjünk vissza beszédünk tárgyára, ha már engem is bele tetszett keverni. Én megvallom őszintén, hogy az a ház, melyben egy ily herczeg lakik, a ki a nőt nem tiszteli, nem egy fiatal hajadon lánynak való ház; hogy jobb lesz neki falun mint itt; hogy a herczeg fontosabb cél végett van itt, melytől nem szabad hogy eltérítse könnyelműség; s hogy miután Beatrix nemesen elvégzé földadatát e reggel, lépjen most vissza a szinpadra, s hagyja azt a többi játékosoknak.

Esmond a legnagyobb nyugodtsággal és udvariassággal beszélt, remélem az udvariasságot soha sem téveszté szem elől nőkkel szemben;³⁰ a grófnő az asztal egyik felén mellette állt; Castlewood tul felől, a szegény Beatrix pedig közbül, mintha futóárkokkal vették volna körül.

Miután kétszer kísérté meg a kirohanást, s mindkétszer vissza lőn verve, végre természetesen a nők ultima ratio-jához folyamodott: könnyekbe tört ki. Szép szemei megteltek; sohse tudtam kibírni a kin e kitörését se nála, se egyáltalán a nőknél.

- Én egyedül vagyok - zokogá - s ti hárman egy ellen: testvérem, anyám és ön. Mit tettem, hogy ily gyöngédtelenül néztek rám, ily szeretet nélkül szóltok hozzám? Az én hibám-e, hogy a herczeg, mint láthatjátok, bámul? Én hoztam-e ide? Más voltam-e irányában, mint a hogy ti mondtátok nekem? Nem ti mondtátok-e, hogy meghalni is kötelességünk érette? Nem te tanítál-e, anyám, éjjel-nappal, hogy első imám ő érette mondjam s csak azután mimagunkért? Mit kivan tőlem, rokon, mert tudom, hogy maga ennek az egész ellenem való összeesküvésnek a feje! Tudom, hogy ön az úr, s tudom, hogy anyám, testvérem csak az ön szavára tesznek így; hova kívánja, hogy menjek?

- Én csak azt kívánom, hogy a herczegtől távol legyen - viszonzá Esmond komolyan - a kísértés nagy és veszélyes, Isten mentsen, hogy azt mondjam: kegyedre nézve; én csak őt kívánom attól elvonni. A kegyed becsületének, Istennek hála! nincsen örre szüksége, de az ő könnyelműségének van. Ő, már rangjánál fogva oly távol áll minden nőtől, hogy vágyai csak törvénytelenek lehetnek. El akarjuk távolítani családunk legdrágább gyöngyét a megszegyenyítésnek még csak lehetőségétől is, s ez az, miért távozását óhajtjuk, édes Beatrix.

³⁰ Kedves atyámnak igaza van, mert ő nemünk iránt mindig a legudvariasabb volt. Kis gyermek korom óta legnagyobb gyöngédséggel bánt velem, pedig én csak kis lady voltam. Bár sokszor gondolkoztam felőle, de nem emlékszem, hogy valaha egy durva szót hallottam volna tőle s még a legutolsó négerlány iránt is mindig a legudvariasabb volt. Anyámon kívül senkivel sem bizalmaskodott s csupa gyönyörűség volt nézni azt az egyetértést, mi közöttük mindvégig uralkodott. Anyám s az egész ház folytonos vetélkedésben élt, hogy melyik tud neki jobban tetszeni s a legnagyobb remegés fogott el mindenkit, ha valahogy meg találtuk sérteni. S mégis a legalázatosabb férfi volt a világon; akármit megtett, akármivel meg volt elégedve, s Mr. Benson, a lelkész, ki halálos ágyán mellette volt, mindig azt mondta: «Nem tudom, mi volt Esmond ezredes hite, hanem élete és halála igazi keresztyéni volt.» E. W. R.

- Harry úgy beszél, mintha könyvből olvasná - mondá Ferencz egyik szokott káromkodásával - a terr-! mind egy szóig igaz, a mit mondott. Te nem tehetsz róla, Trix, hogy csinos vagy, s ép oly kevésbé tehet róla a herczeg, ha utánad szalad. Az én tanácsom az, hogy térj ki neki; mert Istenemre! ha a herczeg játékot merne üzni veled, király ide, király oda: Esmond Henrik és én kérdőre vonnók.

- Két ily hős sem elég őrizetemre? - kérdé Beatrix bánatosan. Bizony, ha ti ketten ügyeltek rám, semmi veszély sem érhet.

- Én is azt hiszem, Beatrix, hogy nem - szólt Esmond ezredes - s ha a herczeg ismerne bennünket, nem merne próbát tenni.

- De ismer-e? - jegyzé meg a grófnő, egész nyugodtsággal. Oly országból jött ő, hol a király bármily vágyai csak tisztesség a nőnek; menjünk, édes Beatrixem! Walcote-ra vagy Castlewoodra akarod hogy menjünk? Csak itt hagyni a várost, az a legjobb. Ha a herczeg el lesz ismerve, ha férfiaiink visszahelyezék jogába, s magának lesz háza St.-Jamesben vagy Windsorban: akkor mi is visszatérhetünk a mienkbe. Nem igaz, Harry, Ferencz?

Elhihetni, hogy Harry és Ferencz igazat adtak neki.

- Akkor hát menjünk - szólt Beatrix egy kicsit halványan - lady Masham megígérte, hogy ma este tudósítani fog ő felsége, a királynő hogylétéről, s aztán holnap -

- Azt hiszem, édesem, legjobb lesz, ha ma megyünk - vágott közbe Castlewood grófnő - a kocsí készen áll; Hounslowban meghálunk, s reggelre már otthon leszünk. Most tizenkettő, mondja meg Harry, hogy egyre álljon elő.

- Szégyen, gyalázat! - tört ki Beatrix zokogástól elfojtott hangon. Meg akartok becsteleníteni kegyetlen elővigyázataitokkal? Saját anyám az első, ki gyanakszik reám s úgy akar elvinni innen mint egy porkoláb. Veled nem megyek, anyám; nem megyek, foglya senkinek sem leszek. Azt hiszitek, hogyha meg akarnálak csalni, nem találnék rá utat és módot? Saját családom gyanakszik rám. Azok kétkednek, kiknek legjobban kellene szeretniök! Váljunk meg tehát; elmegyek, de csak egyedül: legyen, Castlewoodra. Elég boldogtalan és elhagyatott valék ott, hadd térjek hát oda vissza, de kiméljete meg legalább azon gyalázattól, hogy őrt állítsatok szerencsétlenségem mellé, mert e kísérletet ki nem állom. Elmegyek hát, ha kívánságok, de csak egyedül, vagy sehogy sem. Ti hárman diadalmason megállhattok nyomorom fölött, én pedig eltűröm, a mint eddig eltűrém. Főporkoláb úr, ha úgy tetszik, állíttassa elő a kocsit, mely elszállít fogságomba. Köszönöm, Esmond Henrik, köszönöm. Éltém végperczéig háládatos leszek, s nem felejttem el. S neked, anyám, s neked, testvér, miként mutassam meg hálámat becsületeм gondos megőrzéseért?

Evvel elhagyta a szobát, oly büszkén, mint egy királynő, kihívó tekintet vetve mindnyájunkra. S mi ott maradtunk a csatatéren mint győzők, de a győzelem elrémitett, megszegyenített. S valóban kegyetlenség, szívtelenség volt, hogy mi hárman esküdtünk össze e gyönyörű teremtes megalázására, száműzésére. Némán tekintettünk egymásra: s nem ez volt az első cselszövény, mit e szerencsétlen napokban akkor bántunk meg, mikor már késő volt. Meg-egyeztünk, hogy legjobb lesz, ha egyedül megy, de csak suttogva mertünk beszélni, mintha valami szégyenletes dologról szöltünk volna.

Beszélgetésünk után körülbelöl egy félórával, Beatrix megint visszajött, tekintete most is oly kihívólag ránk szegezve, mint midőn elhagyott. Egy kis bőrtokot tartott kezében. Esmond jól tudta, hogy az ő gyémántja van benne, melyet akkor adott neki, mikor Hamilton herczeg arája volt; s melyet azon végzetes estve viselt, midőn a herczeg megérkezett. «Visszahoztam Esmond marquisnak ajándékát, mit akkor kegyeskedett nekem adni, mikor jobban bizott

bennem, mint most. Nem fogok soha többé Esmond Henriktől ajándékot vagy jótéteményt elfogadni; visszaadom e családi ékszer, mely egy király kedveséé volt, visszaadom annak, ki azt hitte, hogy én is az akarok lenni. Mylord marquis, bevégezte-e küldetését, előállította-e a kocsit? Nem küldi-e inasát utánam, hogy lássa, nem jövök-e vissza?»

Igaz, a győzők mi valánk, de a nap diadala a szegény legyőzött lányé maradt.

A szerencsétlen ékszer-tokot először báró-korona ékíté, midőn a szegény fiatal emberrel volt eligérkezve, kit aztán cserben hagyott; utóbb hercegi címet véstek födelére, de melyet, az Istenek végzik, szegény Beatrix hasonlókép nem viselt soha. Castlewood grófnő gépiesen nyitá ki a ládácskát, alig tudva mit csinál; Esmond gyémántjai mellett ott feküdt a boldogult herceg zománczos mellképe, melyet Beatrix, gyászával együtt, letett volt, midőn a király házukba érkezett. A szegény gondatlan lány talán már rég el is feledte.

- S ezt is itt hagyod, Beatrix? - kérde anyja egész gyöngédtelenséggel, a mi oly szokatlan volt nála, s kezébe vette a képet. De vannak pillanatok, midőn a leggyöngédebb nők is kegyetlenek, s vannak diadalok, mikről az angyalok sem tudnak lemondani!³¹

Maga Castlewood grófnő is elrémült, midőn lányán e kegyetlen döfést tevő. Szegény Beatrixet épen szívéen találta. Arcza kipirult, szemére nyomá zsebkendőjét, megcsókolá a kis képet s keblébe rejté. «Elfeledtem; a méltatlanság elfeledteté velem bánatomat, hanem anyám mindkettőt eszembe juttatá. Isten veled, anyám; nem hiszem, hogy valaha meg tudjak bocsátani neked. Valami elszakadt közöttünk, s azt sem az évek, sem könyvek nem köthetik össze többé. Mindig mondom én, hogy magamban állok; te soha sem szerettél, s már akkor féltékeny valál reám, midőn atyám térdén lovagoltam. Hadd távozzam, minél előbb: annál jobb. Tovább nem állom ki köztetek.»

- Eredj, gyermekem - mondá anyja, még mindig jéghideg hangon - eredj, hajtsd meg térdeidet és kérj bocsánatot, eredj, könyörögj a magányosságban alázatosság és bűnbánat lelkeért. Nem szemrehányásaid tesznek boldogtalanná, hanem kemény szíved, kedves Beatrixom; lágyítsa meg az Úr s tanítson meg, hogy egykor szeretni tudd anyádat!

Ha a grófnő kegyetlen volt is, arra nem lehetett volna birni, hogy azt elismerje. Büszkesége majdnem fölülmulta Beatrixét, s ha a lány önfejű volt, félek, ez önfejlését örökölte...

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

Vendégünk elhagy bennünket, mert nincs megelégedve vendégszeretetünkkel.

Beatrix egy óra alatt kész volt s el is indult. Kisérete szobalányából és egy fegyveres szolgából állott, ki a kocsi ajtaja mellett lovagolt, nehogy valami baj történjék az úton. Esmond és Ferencz magok akarták elkísérni, de a kisasszony méltatlankodva utasította vissza őket. Még egy másik embert küldtek a kocsi után, kinek nem volt szabad azt előbb elhagyni, míg másnap át nem haladtak a Hounslow-síkon. Castlewood grófnő cselédsége csakis e két személyből állott, s míg ezek oda voltak, Lockwoodnak, Esmond hú legényének kellett a grófnőt szolgálni, bár ő is jobb szeretett volna szíve választottja, Luczi fedezetére menni.

³¹ E megjegyzésből is látszik, mily igazságtalanul, mily büszkén ítél néha a legjobb férfi is nemünkről. Esmond grófnőnek eszébe sem jutott lánya fölött diadalmaskodni, s e sok könybe került sértést csak az anyai kötelesség érzete sugallta neki. E. W. E.

Ebédünket némán, szomorúan költők el; mintha valami sötét ült volna a házon, mióta Beatrix ragyogó arcza elfordult attól. Délután a király kegyenczétől tudósítás jött, mely némileg eloszlatta aggodalmainkat. «A királynő sokat nyugtalankodott - így szólt a tudósítás - de most már csöndesebben van, s minden a legjobban fog menni. Castlewood lord legyen készen, ha megint utána küldünk.»

Este megint jött egy czédula: «Az államtanácsban heves vita volt. A kincstárnok lándsát tört nézetei mellett s elbukott, hogy soha többé föl ne keljen; utódja még nincs kinevezve. Lord B.-nél ma este Golden-Square-en nagy whig-gyűlés lesz. Ha ő ingadozni talál, mások hivek lesznek. A királynőnek már nincsenek lázai, de még az ágyban fekszik; különben nyugodt. Reggel felé készen kell lenni, mert remélem, minden jól menend.»

Alig távozott a küldött, ki a czédulát hozta volt, midőn a herczeg csakhamar megérkezett. Ő királyi felsége annyira a püspök borainak pártján állott, hogy ok nélkül való lett volna vele ezuttal komoly ügyekről beszélni. Másnak kellett őt a királyi ágyba fektetni; Castlewoodot barátságosan keresztnéven szólította; körülbelől nem sokat tudott az egész dologról, mitől koronája s élete függött. Szerencséje volt, hogy a cselédek odavoltak az úton, s csak azok hallották beszédét, kik nem árulták el. Királyi torok-köszörüléssel tudakozódott az isteni Beatrix után. Alig feküdt le, pár percz múlva azon mély álomba, öntudatlanságba merült, melylyel Bacchus szokta hiveit megáldani. Szerettük volna, ha Beatrix ott lett volna, hogy lássa őt bekapva. Majdnem sajnáltuk, hogy már elment.

A kensington-squarei ház lakói egyike elég bolond volt, hogy még az éjjel Hounslowba lovagoljon, coram latronibus, azon fogadóba, hova a család mindannyiszor szállani szokott, valahányszor Londonból Castlewood-falvára ment. Esmond megkérte a fogadóst, hogy ne tudassa Beatrix-szal megérkezését, s azon szomorú vigaszban részesült, hogy elmehegett azon szoba ajtaja előtt, melyben a kisasszony szobalányával aludt és hogy azon kocsiban virraszthatott, melyben Beatrix kora reggel tova utazandó vala. Láttá mosolyát, hogy pár pénzdarabot csúsztatott a cseléd kezébe, kinek meg volt rendelve, hogy Bagshotig kocsija mellett lovagoljon. Mivel az út nem volt veszélyes, s az egyik szolga fegyveres vala, a másik cselédet elbocsátotta kíséretéből. E ficzkó számtalan hajlongás közt kívánt úrnőjének szerencsés utat, egy kancsó sör mellé beült a fogadó konyhájába, s bevárván társát, Jancsi fullajtárt, együtt tértek vissza Londonba lovaikkal.

Alig lehettek egy futamodásnyira Hounslowtól, a két jó madár már megint megállott egy ital sörre s majd leesett az álluk, mikor észrevették a közeledő Esmondot. Az ezredes heves kérdéseire azt felelték, hogy a kontesz tiszteletét küldi, egyebet nem izent; hogy az éjjel nagyon jól aludt s reméli, hogy estére megérkezik Castlewoodra. Az ezredesnek nem volt sok ideje a kérdezősködésre s elvágatott London felé, hol fontos dolgai voltak, mint olvasóim igen jól fogják tudni. Az a gondolat, hogy Beatrix el lőn a véstől távolítva, nem kevésbé megnyugtató. Lova (a derék Fecske nagyon jól ismerte oda az utat), már Kensington-Squareben volt, mire a tegnap esti részeg vendég fölébredt s kijőzanult.

A mult esteli eseményeket már korán megtudta az egész város. Azt beszéltek, hogy a királynő heves vitának volt tanuja a tanácssteremben, s a dolgot minden kávéház más meg más változatokkal adta elő. A püspök már kora reggel meghozta Kensington-Squarebe az ujságot, s alatt várta királyi ura fölébredését, s egész bizonyossággal mondta, hogy mielőtt a nap lemenne, walesi herczegnek és trónörökösnek lesz kihirdetve. A püspök azelőtt való délután szokás szerint értekezett az igazi brit-párt legbefolyásosabb férfaiival. Mindnyájan ő királyi felsége mellett voltak, a skótok úgy mint az angolok, pápisták úgy mint az angol egyház hivei. «Sőt még a quakerek is - mondá - ott voltak gyűlésünkben, s ha a herczeg egy kicsit igen sok brit puncsot és sört iszik is, legalább annál jobban hozzá szokik ez italokhoz; s Castlewood

grófnak - jegyzé meg a püspök mosolyogva - el kell tűrni a keserű sorsot, hogy most egyszer életében egy kissé pityósnak látták. A herczeg legalább tízszer ivott szeretetreméltó nővéreért, s mi nem győztünk eleget nevetni, bámulva e nagy testvéri szeretetet. De hol van a bájos nympoha, s miért nem világítja meg nagyságod thea-asztalát ragyogó szemeivel?»

A grófnő szárazon megjegyzé, hogy Beatrix nincs otthon. A püspök sokkal jobban el volt foglalva fontosabb dolgokkal, hogysem sokat törődött volna akármilyen szép hölgy jelen- vagy távollétével.

Még az asztalnál ültünk, midőn dr. A. megérkezett. Az udvartól jött, arcza aggodalmat árult el; a tegnap esti vértolulások megint jelentkeztek, még pedig nagy mértékben, úgy, hogy utána kellett hogy küldjenek, s ő érvágást rendelt. A longacrei seborvos köppölyözte meg a királynőt, s ő felsége most már sokkal jobban van és könnyebben lélekzelhet. Miért rezzentünk össze Mr. Ayme nevére? «Il faut être aimable pour être aimé» - jegyzé meg a vidor doctor. Esmond meghúzta kabátja ujját, s kérte, hogy hallgasson. Ayme háza volt az, hova a drága Castlewood lordot, Ferencz atyját, a végzetes párbaj után halni vittük volt.

Aznap semmiesetre sem lehetett egy második látogatást tenni a királynőnél. Midőn hallottuk, hogy vendégünk odafönn fölébredt: a doctor, a püspök és Esmond ezredes, már régóta várván a herczeg fölkelését, tudatták vele az ujságot; egyik aggódva, a más kettő reménykedve. A doctornak távoznia kellett mindjárt. De megígérte, hogy folytonosan tudósítani fog az udvarnál történetekről. Az ő tanácsa s a püspöké az volt, hogy mihelyt a királynő egészségi állapota jobbra fordul, a herczeget be kell vezetni ágyához, s ha a nagytanács össze lesz hiva, a kensingtoni és st.-jamesi örség (ebből két ezredben már tökéletesen lehetett bizoni, s egyről lehetett tudni, hogy legalább ellenségesen nem fog nyilatkozni), a herczeg pártjára álland, a mint a királynő, tanácsosai előtt, trónja örökösévé kijelöli.

A herczeg, a rochesteri püspök főtisztelendősége és Esmond, titkári minőségben, aznap nagyobb részét zárt ajtók mögött töltötték, kiáltványokat és leiratokat gyártván a vidékhez, a skótokhoz, a papsághoz, Anglia és London lakosságához; tudatván a három király száműzött utódjának megérkezését és testvére által trónörökösül való elismerését. A mi csak kívántatott az egyház és a nép szabadalmi biztosítására, mind meg lön ígérve. A püspök egy csomó prelátus hűségéről kezeskedett, kik viszont hiveikért és testvéreikért az Úrban állottak jól: hogy elismerik a leendő király szent jogát, s megtisztítják az országot a lázadás bűnétől.

Míg e kiáltványok fogalmazása tartott, az udvartól több küldött érkezett, tudósítást hozván a felséges beteg állapotáról. Dél felé valamivel jobban volt; este megint görcsök bántották s félrebeszélt. Dr. A. már sokkal jobb ujsággal érkezett megint meg: hogy egyelőre semmi nagyobb veszélytől nem lehet tartani. A két utóbbi évben ő felsége többször volt ilyenformán, még rosszabbul is.

E közben vagy tíz kiáltványt készítettünk (nagyon sok bajt csinált az, hogy ügyelnünk kelle, nehogy valamelyik pártot megsértsük, s a whigekben vagy a dissenterekben gyanut gerjesz- szünk) és a fiatal herczeg az egész napi munkában élénkséget és gyors fölfogást tanusított az utasítások megtétele után, s valódi ügyességgel és találékonysággal forgatta a mondatokat, melyeket alá kellett írnia. Az egész munka alatt, becsületére legyen mondva, vidor és gondtalan volt.

- Ha ez iratok nem a kellő kezekbe jutnának - jegyzé meg - vagy szándékunk meghiusulna, Esmond lord írását megismernék, s olyan helyre juttatnák, a hova szívem szerint soha sem kívánom, hogy jusson; így hát legjobb lesz, ha - engedelmével - én magam másolom le őket, ámbár, mondhatom, nem a legerősebb oldalam az írás; de legalább, ha megtalálják, senkit sem fognak compromittálni, csak azt, a ki legfőbb az egészben; s valóban hűségesen le is másolta mindnyáját, Esmond kézíratait pedig mind elégette. -

És most, és most, uraim, jerünk vacsorálni, s igyunk egyet a hölgyekkel. Esmond lord, ön is velünk fog ma este vacsorálni, úgy is már rég az ideje, hogy társaságában részesített.

A herceg rendesen Beatrix régi hálósobájában vacsorált, mely a herceg hálósobájába nyílt. A vendéglátók tiszteletteljesen szoktak királyi vendégüknek fölszolgálni, mígnem ez addig kérte őket, hogy ezek is leültek s részt vettek a vacsorában. Ez este természetesen csak Castlewood Ferencz és anyja forgolódtak az asztal körül, midőn a hercegnek be lőn jelentve, hogy tálalva van, mert egész nap saját lakosztályában ült a püspökkel, mint állam-miniszterével és Esmond ezredessel, ki ezuttal a tanács-titkári tisztet végzé.

A herceg arcza nem árult el valami jó kedvet, midőn az összegyűlt s reá várakozó kis társaságon széttekintett s nem látta Beatrix ragyogó arczát, szokás szerint, felé mosolyogni. Kérdősködött a grófnőtől tegnapi szép vezetője felől, de mylady lesütötte szemeit s nyugodtan válaszolá, hogy Beatrix ma nem jöhet vacsorára; s nem jött legkevésbé sem zavarba; pedig Castlewood irult-pirult, s Esmond sem érezte magát a legjobban. Azt hiszem, a nőknek külön szinlelési ösztönük van s már természettől sokkal jobban el tudnak valamit palástolni, mint a legkülönb udvaronc. S hány nő van, a ki élete jobb részét avval tölti el, hogy elleplezi érzelmeit, hizeleg zsarnokának, s édes mosolyokkal, mesterkélt hizelgéseivel álcázza kételyeit, bánatát, félelmét!

Vendégünk szótalánul költé el vacsoráját, csak a második palaczk kezdé ő felségét fölvidítani. Midőn Castlewood grófnő engedelmet kért a távozhatásra, azt izente tőle Beatrixnek, hogy reméli, másnap lejő ebédre, bort tölt neki, azután egy kicsit beszélget vele, mert van bőven, miről.

Másnap megtudtuk kensingtoni tudósítónktól, hogy a királynő valamivel jobban van; egy órát fönn is volt, de még igen gyöngé, hogy látogatást elfogadhasson.

Ebédre csak ő királyi felsége számára lőn terítve, s csak a két férfi szolgált föl. Reggel tanácsot tartottunk Castlewood ladyvel, elhatároztuk magunkat, hogy ha ő felsége ismét tudakozódni talál Beatrix után, feleljenek neki a férfiak.

Észrevehetőleg kedvetlen és nyughatatlan volt; folyvást csak az ajtóra nézett, mintha várt volna valakit. Hanem biz ott senki sem jött be, kivéve a derék Lockwoodot, ha egy-egy tálat behozott, melyet a bennlevők vettek át tőle; ez így volt már szokásba véve, s félek, a konyhatanács azt végezte, hogy a fiatal gróffal jött pap mindnyájunkat a pápista vallásra térített, s ezek a pápisták olyanok, mint a zsidók, a kik együtt esznek és soha keresztyének szemeláttára nem ebédelnek.³²

A herceg próbálgatta kedvtelenségét elrejteni, de akkor még nem volt valami nagy képmutató, s midőn rossz kedve volt, csak nagy bajjal tudott nyugodt arczot csinálni. Előbb megkísérlette - elég ügyetlenül - mindennapi dolgokról beszélni, de végre a valódi tárgyra tért, tőle kitelhető nyugodtsággal mondván Castlewoodnak, hogy reméli, a gróf úr anyja és testvére este csak vele fognak vacsorálni; hogy neki az idő szörnyű hosszúnak tetszik, ki sem mehet a házból; és hogy nem fog-e ma vele Beatrix kártyázni?

Lord Castlewood Esmondra nézett s jelt adván, tudatá ő királyi felségével,³³ hogy testvére Beatrix nincs Kensingtonban, mert a család legjobbnak tartotta, ha elhagyja a várost.

³² Képzeltetni a katolikusok helyzetét akkor Angliában. Ford.

³³ A herceget Londonban mindig királyi felségnek címeztük, hanem a nők állandón mindig királynak szólították. E. H.

- Nincs Kensingtonban! - kiáltott föl a herceg - talán beteg? hisz tegnap még jól volt; miért hagyta el a várost? Az ön rendeletéből, gróf úr, vagy tán az Esmond ezredeséből, mert úgy látszik, ő az úr a háznál.

- Nem ennél, Sir - szólt Ferencz büszkén - csak a castlewoodi háznál, melyet ő adott nekünk. Ez az anyám háza, s Walcote az atyámé volt, s Esmond marquis igen jól tudja, hogy csak egy szót kell szólnia, s visszaadom az övét.

- Esmond marquis! Esmond marquis - jegyzé meg a herceg, fölhajtv a poharát - igen sokat bajlódik az én ügyeimmel, s nagyon elbizta magát a nekem tett szolgálatban. Ha Beatrixet avval akarja megnyerni, gróf úr, hogy börtönbe veti őt, engedjen meg, ha megmondom, hogy nem ezen az úton lehet egy nőt megnyerni.

- Nem tudom, Sir, hogy királyi felségeddel Beatrix megnyeréséről szóltam volna.

- No bizony! nem szükség, hogy az ember boszorkány legyen, hogy ezt átlássa. Hisz minden perczen kiüti a szög a zsákból magát. Gróf úr, ön féltékeny, s a szegény udvarhölgy nem nézhet más emberre, a nélkül, hogy kegyed haragos arcot ne vágjon. A mit ön tesz, uram, az nem nemeshez illő, az annyi mint a vendéget kidobni az ajtón, az lâche, igen lâche (francia szavazat is vegyített beszédébe, mert dühe nem hagyott időt, hogy a kifejezéseket válogassa). Én házatokba jövök; életemet kockáztatom; magamat ennuyrozom, hűségükre bízom magamat; más társaságom nincs, mint ő lordsága prédikációi és e bámulatraméltó fiatal hölgy, s ti elveszitek őt tőlem; s ön marad! Merci, merci monsieur! meg fogom hálálni, ha módomban lesz; meg fogom jutalmazni e tolaodó, igen monsieur: kissé tolaodó hűséget. Már egy hónapja, hogy halálra kinez kegyúri tekintetével. A koronát akarja följánlani nekem s azt várja, hogy térden állva fogadom el, mint János király. Eh! ismerem én történetemet, s tudok nevetni a ránczolt homlokú bárókon. Én bámulom önnek imádotját, s ön egy falubeli Bastille-ba küldi őt; én házába jövök: s ön kétkedik bennem. El fogom hagyni e házat, monsieur, el fogom hagyni még ma este. Vannak nekem más barátaim is, kiknek igazságérzetök nem fog az enyémben oly hamar kétkedni. Ha elajándékozandó térdszalagjaim vannak, azokat nemeseknek fogom adni, s nem oly embereknek, kik mindenben csak bünt látnak. Rendeljenek kocsit nekem, hadd hagyjam el e helyet, vagy hozzuk vissza a szép Beatrixet. Nem kívánom vendégszeretetöket e gyönyörű teremts szabadságának árán váltani meg!

E beszédet heves mozdulatok kísérték, mint a francziáknál szokás, s e nemzet nyelvén is volt elhadarva. A herceg széltibe-hosszába méregette a szobát; arcza vörös volt, s kezei dühtől reszkettek. Ekkor már nagyon gyöngé és czingár volt, ismételt betegségek és kicsapongó élete folytán. Esmond vagy Castlewood, akármelyik, térdei alá gyürhette volna s egy fél percznyi küzdelem után kiköltöztethette volna az árnyékvilágból, s mégis ő itt sértegetett mindkettőnket, legkevésbbé sem igyekezzén elpalástolni érzelmeit családunk fiatalabb tagja iránt, elöttünk, kiket leginkább érdekelt becsülete. Végre Castlewood gróf válaszolt a herceg szóárjára, egész egyszerűséggel és finomsággal.

- Sir, királyi felséged feledni méltóztatik, hogy mások is kockáztatják éltöket épen felséged ügyeért. Istennek hála, nagyon kevés angol merné kezét felséged szent személyére emelni: s minket még sem kimélnék. Életünk, mindenünk szolgálatára áll felségednek, csak egy nem, s az - becsületünk.

- Becsület! ugyan, uram, ki a ménkönek jut eszébe önök becsületét megsérteni? - szólt a herceg sértődve.

- Kérjük is felségedet, ne is jusson eszébe soha - jegyzé meg Castlewood, mélyen meghajtv a magát. A lég nyomasztó volt, s az ablakok nyitva voltak a kert és utcza felől. Esmond ezredes hallotta az utcza túlsó oldalán kiáltó éjiör szavát, a zárt ajtó daczára, a mint az órát kiáltotta.

Kinyitá a herczeg szobájába vezető ajtót; Márton inas, ki Beatrixet Hounslowig kísérte volt, épen akkor távozott e teremből, midőn Esmond belépett. Mikor e ficzko elment és az éjiőr megint elénekelté mondókáját: «minden ember hallgasson a szóra, tizet ütött már az óra», Esmond mély hangon mondá a herczegnek: «Hallja, királyi felséged?»

- Après! monsieur - viszonzá a herczeg.

- Csak intenem kell innen az ablakból s elküldeném száz lépésre ide és ő katonákkal térne vissza, s én átadnám nekiek azt, ki magát III. Jakabnak nevezi, s kinek fejére a parliament 5000 fontot tűzött ki, a mint királyi felséged is olvashatta Rochesterből visszajövet. Csak egy szót kéne kimondanom, s Isten az atyám, ki is mondanám, ha tudnám, hogy a herczeg saját becsületeért meg nem szünik a mienket sérteni. De Anglia első nemese sokkal jobban tudja kötelességét, hogysem a legutolsóval szemben megfélekedhetnek magáról, s oly tettért veszélyeztetné koronáját, mely a tettesre csak gyalázatot hozhat.

- Van lordságodnak valami mondani valója - szólt a herczeg, sápadtan a dühtől, Castlewood Ferenczhez fordulva - valami fenyegetés, vagy sértés, hogy föltegye koronáját e gyönyörű estélynek?

- Én családunk fejével tartok - viszonzá Castlewood, büszkén hajtván meg magát. Hány órára parancsolja herczegséged, hogy reggel szolgálatára álljunk?

- Ön kora reggel Rochester püspökhöz fog menni, s megkéri, hogy jöjjön ide kocsiján, s készíttessen számomra lakást házában, vagy valami biztos helyen. Ne féljen, a király meg fogja bőségesen jutalmazni, mit érette tett. S most, kívánok önnek jó éjszakát; már lefekszem, ha ugyan Esmond marquis nem méltóztatik társát, az éji-őrt ideszólítani, hogy ez éjet a kensingtoni őrházban töltsen. Isten önnel, bizonyos lehet benne, hogy nem feledkezem meg kegyedről. Mylord Castlewood, ma este komornyik segítsége nélkül is lefekhetem. - És a herczeg mérges fejhajtással bocsátott el bennünket, bezárva az ebédlőbe nyíló ajtót még beszéd közben, s utánunk a másikat.

Ez Castlewood Ferencz, vagy monsieur Baptiste szobájába nyílt, s ezen jött be Márton is, mikor Esmond ezredes látta vala e szobában.

Másnap kora reggel megérkezett a püspök s hosszas ideig értekezett a herczeggel zárt ajtók mögött, s a herczeg előterjesztette kancellárjának, hogy fölfogása szerint, milyen égrekiáltó igaztalansággal bánt vele az Esmond-család két férfi tagja. A tisztelendő atya meglegedett arczczal hagyta oda a tanácsstermet, s ezen nem lehet csodálkozni, mert igaz: minden bajon tudott segítni, hűsége tántoríthatlan volt, volt esze és száz jó tulajdona, de ravasz és féltékeny természetű levén, meg nem állhatta, hogy minden kegyencz buktán ne örvendezzen, s jó szívének daczára arcza ragyogott, midőn látta, hogy vége az Esmondok hatalmának.

- Kiengeszteltem vendégüket - mondá a két gentlemannek és az özvegynek, kijövet, mert már a grófnő is tudta egy részét a tegnap esti beszélgetésnek. (A mi elbeszélésünk szerint a herczeg csak azért boszankodott, hogy mi kétkedtünk Beatrix iránti érzelmeinek tisztaságában, s azért akarja házunkat elhagyni, mert nem bizunk becsületében.) - Hanem mindent megfontolva, jobb lesz, ha elhagyja e házat, s akkor, nagyságos asszonyom, Beatrix is hazajöhet.

- Szintoly otthon van Castlewoodon is - válaszolt a grófnő - s ott is marad, míg mindennek vége nem lesz.

- Azért megkapja ön, Esmond, a címet, mit megígérék - szólt a jó püspök miniszterelnöki hangon. - A herczeg a tegnap esti kis véleménykülönbségről nagyon kíméletesen szólt, s biztosíthatom önt, épen úgy hallgatott szavamra, mint a másokéra - folytatá a püspök malasztal -

sok szép tulajdona van, csak kár, hogy oly nagy a nőnem iránt való gyöngesége, a mit különben öröklött, s a mi a legkedveltebb uralkodókban is meg volt, elkezdve Dávid királyon.

- Mylord, mylord - tört ki Esmond grófnő - engem sért e modor, melylyel ön a nemünk iránt való magaviseletről szól, s a mit ön gyöngeségnek nevez, én azt bűnnek tartom.

- Igaz, hogy bűn, drága grófnő - szólt a püspök vállvonítva s egyet szippantva - de gondolja meg, mily bűnös volt bölcs Salamon, hiszen ezer felesége volt!

- Elég erről mylord - jegyzé meg a grófnő, elpirulva, s büszkén távozott a teremből.

A herczeg e perczben lépett be, mosolygó arczczal, s ha még boszankodott reánk a tegnap esti dologért, nem mutatta. Udvariasan nyújtá mindkét gentlemannek egyik-egyik kezét, s így szólt:

- Ha mindenik püspökük így tud szólni, mint dr. Atterbury, nem tudom uraim, mi lesz belőlem. Tegnap egy keveset heveskedtem, bocsánatot kérek mindkettőtől. De itt nem maradhatok tovább, hogy jó barátaimnak kedvetlenséget okozzak és szép lányokat űzzek el házukból. A lord-püspök talált számomra biztos helyet, nem messze ide egy papnál, kiről a püspök kezeskedik, s kinek neje oly csúf, hogy semmitől sem lehet tartani; átköltözöm hát ez új szállásra, s itt hagyom önöket. Fogadják köszönetemet szivességökért, a mivel irányomban voltak. Hol van a ház asszonya, hogy tőle is búcsút vegyek, hogy meghívjam őt saját házába, remélem, minél hamarabb, hol barátaimnak nem lesz panaszuk ellenem.

Ekkor belépett Castlewood grófnő, szép arcza elpirúlt, szemei könnyekkel teltek meg, midőn a herczeg kegyteljesen meghajtá előtte magát. Oly elragadóan, oly fiatalon nézett ki, hogy a jókedvű doctor nem tudta megállani szó nélkül, s figyelmezteté a herceget szépségére. A herczeg ismét meghajlott előtte, s a grófnő még jobban elpirúlt, még elragadóbb volt.

TIZENKETTEDIK FEJEZT.

Nagy tervről szól - és hogy ki áll útjában.

Ha az ember egy titkos tentával beírt lapot tűzre tart, a betűk előtűnnek, de a mint elveszszük, eltűnnek és a papir fehér lesz, mihelyt kihül; ép így száz ember, a leghívebbek a herczeg ügyében, kiknek nevei föl voltak nálunk jegyezve, előlépett volna, az összeesküvők hosszú sorába, ha csak kitehették volna a jegyzéket a napvilágra. Hányan tódultak volna előre, hányan írták volna alá nevüket, bizonyozva hűségüket, ha már vége lett volna a veszélynek. Hány whig, a legmagasb állásuak, s mindnyájan a mindenható miniszter teremtményei, gúnyolta volna ki Walpolet, akkor! Ha valaha vállalat, kevesek férfias állhatatossága által a veszély perczében, ki lön vive, vagy elvesztve azok árulása és tehetetlensége által, kiknek az üto kártyák kezökben voltak, s rajtok volt a hívás, akkor ez a játék volt az, mely a legközelebbi három nap alatt folyt le, s melyben a tétel a világ legelső koronája volt.

A játékban érdeklett felek igen jól tudták, hogy a lord Bolingbroke segítségével legkevésbé sem bízhatnak. Ha a herczeg győz, ő lordsága lesz az első, ki mellette nyilatkozik; ha pedig a hannover-párt hozza be királyát, ki lesz később térdre borulni és kiáltani: éljen György király? Megcsalta ez egyik herceget úgy mint a másikat, csak hogy éppen nem a kellő időben, mikor Jakab király ügyét kell vala előmozdítania, elcsuklott és a whigekre kacsingatott; azután a legborzasztóbb alázatosság s farkcsóválások által tüntetvén ki magát, miket a választófejedem méltán megvetett, bizonyította, hogy e megvetésre teljesen érdemes, midőn egyszerre átcsapott és jobbraátot csinálva St.-Germain felé fordult, de az ottani udvar is éppen úgy

megvetette őt s hizelgéseit mint ama derék és elszánt férfiak, kik a választófejedelmet Anglia trónjára emelték vala. Hisz! maga írta alá nevét mindazon hitetlenséget bizonyító okleveleknek, miket ellenségei szemére vetettek s mind a király, mind a trónkövetelő egykép birt akár-mennyi bizonyítvánnyal, miket St. John úr saját aláírása s pecsége alatt állított ki árulásáról!

Barátaink folytonos figyelemmel kísérik minden mozdulatát, s a nyakas whigek sem kevésbbé, kik titkot sem csináltak belőle. Ezek a Választó mellett voltak, s a mi csak hatalmukban állt, mindent elkövettek céljuk elérésére. Most Marlborough is velök tartott. Mióta a toryk kiűtötték kezéből a hatalom pálcáját, e nagy hős a whigek pártján állott. Hallottuk, hogy át akar jönni Antwerpből, s valóban a királynő halála napján megint kiszállt Anglia partjain. A sereg nagy része még mindig nagy vezéréhez szíttott, s magok a toryk is méltatlankodtak a whig-tisztek igazságtalan üldöztetése miatt. E párt ügynökei Londonban voltak, élükön a világ legrettenthetlenebb férfiával, Argyle skót herczeggel, kinek célja, melyhez oly rettenthetlen kitartás szükségeltetett, másodnapra az itt elbeszéltek után el lőn érve, a jelenleg uralkodó családot az angol trónra segítvén.

A herczeg tanácsosai közt is nagyon elágazók voltak a vélemények, hogy miként érje el célját ő felsége. Női minisztere az udvarnál, pár napi vagy legalább néhány órai halasztást tanácsolt, míg a herczeget a királynő ágyához lehet vezetni, hogy örökösül ismerje el, azt adván okul, hogy némi javulást vett észre ő felsége egészségi állapotában. Mrs. Esmond azon volt, hogy egy csapat lovas-testőr által kísérve jöjjön és nyíltan jelenjék meg a nagy-tanácsban. Az egész július 29-ről 30-dikára menő éjen az ezredes mindig csak a sereghez tartozó urakkal beszélt, kiknek nevét szükségtelen itt fölemlíteni; elég annyit mondani, hogy többen voltak közöttük magas rangúak, sőt egyik tábornok is volt, ki midőn meghallá, hogy Marlborough herczeg a túlpartra állt, éljenezve csóválta meg feje fölött mankóját, boldog levén azon gondolatban, hogy síkra szállhat ellene. A három államminiszter egyikének pártfogása felől is bizonyosak voltunk. A Tower parancsnoka részünkön állt és a kensingtoni helyőrség hűsége is biztosítva volt számunkra, s így mindenről gyors és biztos tudósítást nyerénk, a mi csak az udvarnál történt.

Julius 30-dikán délben tudósítás jött a herczeg híveihez, hogy a titkos tanács összeült a kensingtoni palotában és hogy Ormond és Shrewsbury ő kegyelmességök, Canterbury érsek és a három miniszter együtt vannak. Egy óra mulva egyszerre csak hallszik, hogy a két nagy whig herczeg, Argyle és Somerset, berontottak a tanácsterembe, a nélkül, hogy valaki meghitta volna, s elfoglalták helyeiket az asztal mellett.

Heves vita után mindnyájan a királynő termébe mentek; a királynő még mindig gyöngye volt, de már elfogadhatott; a lordok Shrewsbury ő kegyelmességét ajánlák, mint ki legalkalmasabb a megürült kincstárnoki helyet betölteni; ő felsége megerősíté a fölterjesztést s kinevezte őt, mint tudva van. «És most - végzé udvari tudósítóm - itt az idő, most vagy soha.»

S valóban itt volt az idő, most vagy soha. A whig herczegek daczára, még mindig a mi pártunk volt túlnyomó a tanácsban, s Esmond, kihez a tudósítás küldve volt (mert az udvarnál nem tudták, hogy a herczeg elhagyta kensington-squarei lakát), deli fiatal segédjével egyenruhát ölte, kardot kötött, rövid búcsút vett drága úrnőjétől, ki mindkettőjüket megölelte és megáldotta, s szobájába távozott, hogy imádkozzék e nagyfontosságú ügyért, mely most vala eldölendő.

Castlewood az őrházba ment, hogy figyelmeztesse a szolgálaton levő századost; azután a kensingtoni testőr-korcsmába, hol barátaink össze voltak gyűlve. Csak úgy kettenként, hármanként szállingóztak oda, lóháton vagy kocsin s mintegy ötvenhárman lehettek együtt az emeletben; cselédek, kiknek meg volt hagyva, hogy fegyvereket is hozzanak magukkal, a

korcsma kertjében voltak és ott iddögáltak. E kertből egy kis ajtó nyílott a palotához vezető útra, s úgy volt elrendezve, hogy urak és szolgák ezen távozzanak, ha a jel meg lesz adva, s megérkezik az, kire mindnyájan vártak. Társaságunkban ott volt ama híres katona, ő kegyelmessége Ormond herczeg, ki a fővezér után következett, s a tanácsban is jelen volt. Továbbá két tábornagy, kilencz tábornok és dandárnok, hét ezredes, tizenegy parlamenti peer, s huszonegy alsóházi tag. Mind a palotában levő, mind a városi őrség részünkön volt, és a királynő is; ott állt a tanács is, a két whig herczeg kivételével, kiket még le kellett győzni, a nap a mienk volt. Esmond dobogó szívvel sietett a paplakba, hol azelőtt való este a herczegtől elvált. Az ezredes már három nap óta nem húnyta be a szemét; az utolsó éjszaka avval telt el, hogy a herczeg hiveivel tanácskoztak, kiknek legnagyobb része még csak nem is gyanította, hogy az ügy végkifejlésre jutott; ők arról beszéltek, hogy közeledik a döntő percz s azon tanácskoztak, hogy kell a cselszövényt tovább fonni. Azelőtt való éjjel pedig, mikor a herczeggel az összeszólalkozás történt, gyanakodván ő királyi felségére és félvén, hogy a végén még az is eszébe juthat, hogy cserbe hagy bennünket, s eltávozott szépje után szökik, ha az igazat meg kell vallani az «Agár»-nál ólálkodott, épen szembe lady Esmond házával a Kensington-Square-en, egyik szemét le nem véve a kapuról, nehogy a herczeg megszökjék. Az ezt megelőző éjet is talpon töltötte, a Hounslowi tetőn, mert természetesen, egész éjjel ott kellett őrködni, hogy legalább egy perczig megpillanthassa reggel Beatrixet. És a sors úgy határozta, hogy még egy éjet töltsön nyeregben és álmatlanul, az ügy bevégezte előtt.

A kensingtoni paplakra sietett tehát, a mint mondom, s Mr. Bates után tudakozódott, mert ott a herczeget így hívták. A papné azt mondta, hogy Mr. Bates már kora reggel talpon volt, s azt mondta, hogy Mr. Bates Chelseybe megy Rochester püspökhöz. De a püspök ott volt Kensingtonban, két órával azután, hogy Esmond Mr. Bates kereste vala, s csak gyorsan hazahajtatott, mikor meghallotta, hogy Mr. Bates odament hozzá.

Ez a távollét nagyon alkalmatlan időben történt, mert egy órai késedelem egy királyságba kerülhetett; Esmondnak nem volt mit tenni, mint hogy elment a «Testőr»-be, s azt mondta az ott összegyűlt uraknak, hogy Mr. George (itt már így hívtuk a herczeget) nincs otthon, de ő elmegy s megkeresi, s fölülvén az egyik tábornok ott levő kocsijába, Chelseybe hajtatott a püspökhöz.

A kapus azt mondta, hogy két úr van ő nagyságánál, Esmond tehát fölsietett s kopogván a püspök dolgozó-szobájának bezárt ajtaján, rögtön bebocsáttaték. A püspök egyik vendége egy prelátus, a másik G. apát volt.

- Hol van Mr. George? - kérdé Esmond - mert itt az idő.

A püspök ijedve nézett rá. «Én is nála voltam - mondá - s ott azt mondták, hogy ide jött. Lóhalálba siettem vissza, de ő nem is volt itt.»

Az ezredes elkáromkodta magát. Ennyi volt az egész, a mit ő tisztelendőségeknek mondott, s avval ismét lerohant a lépcsőkön s megkérte a kocsist, egy régi tábori ismerőst, hogy úgy hajtson, mintha a francziákat kergetné most is, Wynendaelnél, urával, s egy fél óra alatt megint Kensingtonban voltak.

Esmond megint a paplakra ment. Mr. Bates még nem tért vissza, s megint a «Testőr»-be kellett mennie e leverő újsággal. Az urak kezdtek türelmetlenkedni.

A mint az ember kinéz a korcsma ablakából, a kerítésen túl látszik a palota előtti zöld tér, vasráczozat (mely előtt most hosszú sorban álltak a miniszterek kocsiai) és az őrház. A mint ez ablakon, levert beszélgetésünk közben kitekinténk, egyszerre csak trombita szót hallánk. Néhányan az első szoba ablakához rohantunk, s végig néztünk a High-Streeten. Egy lovas ezred vonult be rajta.

- Ormond ezrede - mondá egyik.

- Nem a, Istenemre Argyle katonái - tört ki tábornokom, földhöz vágva mankóját.

Csakugyan Argyle ezrede volt. Westminsterből jöttek s fölváltották a kensingtoni őrséget, melyre számíthattunk volna.

- O Harry! - mondá az egyik tábornok - szerencsétlen egy csillag alatt születél. Kezdem hinni, hogy ép oly kevésbé létezik Mr. George, mint egy sárkány. Nem a peerséget sajnálom, mert nevem oly régi és híres, hogy akár Lydiard lordnak neveznek, akár nem, se jobbá, se rosszabbá nem tesz; de te azt ígérted nekem, hogy Marlborough ellen fogok küzdeni.

Még beszélgettünk, mikor Castlewood feldult arczczal belépett.

- Mi újság, Ferencz? - kérdé az ezredes - megjött végre Mr. George?

- Vesszen meg Mr. George. Nézz ide - viszonzá Castlewood, egy darab papírt nyújtván felé. - Abban a könyvben találtam, a mit te «Eikum Basilikum»-nak vagy minek hísz; az a semmirekellő Márton tette belé, azt mondja, hogy Beatrix parancsolta. Nekem volt címézve, de tudom, hogy neki volt szánva. A pecsétet én törtem föl és elolvastam.

Az egész tisztakar láthatta, hogy csak úgy úszott Esmond szemei előtt az írás, a mint elolvasá. Az egészen csak ennyi volt: «Esmond Beatrixet Castlewoodra küldték, fogságba, hol jobb napokért fog imádkozni.»

- Tudod már, hogy hol van a herczeg? - kérdé Castlewood.

- Igen - szólt Esmond ezredes. Nagyon is jól tudta mind ő, mind Ferencz, ösztönünk sugta meg, hova mehetett az alávaló!

Esmondnak volt annyi ereje, hogy a társasághoz forduljon, s mondja: «Uraim! nagy okom van hinni, hogy Mr. George nem jó mai nap ide; valami történt, és - és félek, hogy valami szerencsétlen esemény meggátolta idejövetelében; ha önök már ebédeltek, legjobban teszik, ha kifizetik számlájukat s haza mennek. Játékos nélkül nem lehet játszani.»

Néhányan szó nélkül távoztak, mások ő felségéhez, a királynőhöz mentek, hogy egészsége után tudakozódjanak. A kis társaság ép oly csendesen oszlott szét, a mint összegyűlt volt. Nem írtak semmit, nem tettek semmit, a mi valakit bajba keverhetett volna. Egy pár tiszt és parlamenti tag elhatározta volt azelőtt való este, hogy másnap a «Testőr»-ben reggeliznek, ennyi volt az egész. Előkérték számláikat, kifizették s szépen haza mentek.

TIZENHARMADIK FEJEZET.

1714. augusztus 1-seje.

- Tud erről valamit anyád? - kérdé Esmond Ferencztől, távozás közben.

- Anyám találta meg a levelet az öltözőasztalon fekvő könyvben. Elmenetekor írta volt Beatrix. Anyám a lépcsőn találkozott vele, épen mikor be akart lépni a szobába, s nem hagyta el azután egész távozásáig. Nem hiszem, hogy a herczeg látta volna a levelet, s Márton sem mondhatta meg neki. A szegény ördög bizonyosan semmi rosszat sem gyanított, hanem azért félholtra vertem; ő azt hitte, hogy Beatrix testvérének viszi a levelet.

Ferencz soha egy vádló szót ki nem ejtett, hogy miért hoztam ezt a nyomorultat miközénk. Mikor a kapuhoz értünk s kopogtattunk, kérдем: «Mikor lesznek a lovak készen?» Ferencz botjával az utcára mutatott, épen akkor fordultak be.

Fölmentünk, elbúcsúztunk myladytól. Egészen föl volt indulva, mikor beléptünk; kedves püspöke is vele volt.

- Ön mondta meg neki, mylord - kérde Esmond - hogy Beatrix Castlewoodon van?

A püspök elpirult s akadozva felelt: «Igen, én.»

- Úgy kell a bitangnak - tört ki Esmond. A koronát veszté el az által, a mit neki ön mondott.

Úrnőm olyan lett, mint a halál. «Harry, Harry, az istenért, ne öld meg őt!»

- Talán még nem késő - szólt Esmond - talán nem is Castlewoodra ment. Imádkozzatok, hogy ne legyen késő.

A püspök elővette a szokásos szólásformákat a «hűségéről, a király szentséges személyéről» stb. Esmond azt mondá neki, hogy fogja be a száját, égesse el az iratokat, s örködjék Castlewood grófnő fölött. Öt percz múlva nyeregben ültek Ferenczczel, mögöttük Lockwood Jancsi, s Castlewood felé nyargaltak.

Épen beértünk Altonba, midőn nagy bámulatunkra az öreg Lockwooddal, a castlewoodi kapussal, Jancsi apjával találkoztunk, a mint a hexhami gyors-kocsi mellett lépdelt, mely az éjet Altonban tölté. Lockwood azt mondta, hogy Beatrix szerdán este érkezett meg Castlewoodra, s ma, pénteken reggel, Kensingtonba indította egy csomaggal a grófnőnek, azt mondva, hogy a levél nagyon fontos.

Vettük magunknak azt a szabadságot, s föltörtük, míg Lockwood én isteneimet, s ki gondolta volna azt mondogatta, a mint megismerte fiatal urát, mert már hét éve nem látta volt.

Beatrix levelében épen semmi fontos ujság sem volt. Tréfás hangon volt írva, meg akarván mutatni, hogy milyen könnyen veszi a fogságát. Megkérdezte benne, hogy meglátogathatja-e Tusherné asszonyomat, vagy pedig csak a kert és udvar területén szabad sétálnia? Írt a pulykákról s őzikéjéről. Kérte anyját, hogy küldje el neki ezeket s ezeket a ruhákat és ingujjakat az öreg Lockwoodtól; tiszteletét küldte egy bizonyos embernek, ha egy más bizonyos ember megengedi neki e szabadságot; hogy sajnálja, hogy nem kártyázhatik azzal, reméli, hogy jó könyveket olvas, mint pl. dr. Atterbury prédikációit és az Eikon Basilikot; ő, Beatrix, is jó könyveket fog olvasni; azt hiszi, hogy drága mamája örülni fog, ha megtudja, hogy nem sírja ki szemeit.

- Ki van a háznál rajtad kívül, Lockwood? - kérde az ezredes.

- Ott van a mosónő, a konyha-szolgálo, Beatrix kisasszony szobalánya és Márton, a londoni inas és más senki, ez is ott hál nálam, távol a lányoktól - jegyzé meg az öreg Lockwood.

Esmond pár sort írt rajzónnal a levélre, visszaadta az öregnek s útnak eresztette őt myladyhez. Tudtuk mi, hogy miért lett egyszerre olyan vallásos s miért emlegeti az Eikon Basilikot. Levelével nyomra akarta vezetni a herceget, s a kapust eltávolítani az útból.

- Szép holdfényes éjünk van az útra - mondá Esmond. - Még idejében Castlewoodra érünk. - Az egész úton minden posta-állomáson beszóltak, s megkérdezték, hogy mikor ment itt el egy magas fiatal ember, szürke ruhában, világos szőke parókával, épen mint a gróf úré. Ő reggel három órakor indult el, mi pedig délután háromkor. Ő is oly gyorsan haladt, mint mi, s így hét órával előzött meg bennünket, midőn az utolsó állomásra értünk.

Hajnalhasadta előtt értünk Castlewoodra. Épen ott ereszkedtünk le a dombon, hol tizenegy évvel azelőtt feldőlt volt a kocsi és Mohun feküdt. A falu még aludt s a kovácsműhely sem világított a mint eljöttünk mellette és a szilfák alatt, melyeken még most is varjak tanyáztak; azután következett a templom, átmentünk a hídon. Itt leszálltunk lovainkról s gyalog mentünk a kapuig.

- Ha ő még tiszta, ezüst szobrot szűz Márianak! - szólt Ferencz. Hangja érzelemtől rezgett s becsületes szemei könnyekkel teltek meg. Előlépett, hogy kopogtasson a nagy vas kalapáccsal a vaskos tölgy-kapun, de Esmond megfogta öcsce karját. Ő neki is meg voltak félelmei, kétségei, kínai, de egy szóval sem említette társa előtt azokat, sem egyetlen arcmozdulattal el nem árulá fölindulását.

Odament s kopogott a kapus kis ablakán halkán, de ismételve, míg az ablakhoz nem lépett.

- Ki az? - kérdé a kapus kitekintve; a kensingtoni inas volt.

- Castlewood gróf és Esmond ezredes - válaszoltunk kívülről. - Nyisd ki a kaput s ereszs be minden zaj nélkül.

- Castlewood gróf? - kérdé csodálkozva. - Hisz mylord itt van és alszik.

- Nyisd ki az... - mondá Castlewood, egyet káromkodva.

- Nem én, senki fiának - viszonzá az, becsapva az ablakot, a mint Ferencz pisztolyt rántott. Rálőtt volna, ha Esmond ismét meg nem ragadja karját.

- Több út is van egynél - szólt az ezredes - melyen egy ily nagy házba juthatni. - Ferencz valamit mormogott fogai közt, hogy a nyugati kapu egy fél (angol) mértföldre van túlfelől.

- De én tudok egy utat, a mely száz lépésre sincs ide - szólt Esmond, s vezetni kezdé öcscsét a fal mellett a bokrok között, melyek már azóta vastag fákká nőtték ki magokat; alattok régi árok vonult az egész ház körül. Végre elértek azon oszlophoz, mely azon kis ablak mellett volt, hol páter Holt ki s be szokott járni. Esmond könnyüdséggel kapaszkodott föl az ablakig, beütött egy jeges táblát, megnyomta a rugót belőlről s a két férfi belépett a házba lehető gyorsan és zajtalanul; a folyosón végig menve az udvarra léptek. A hajnal épen akkor pirkadt ki fölöttük, s a csendet csak a szökőkút locsogása törte meg.

Rögtön a kapus lakának tartottak; a ficzkó nem csukta volt be udvarra nyíló ajtaját. Pisztollyal kezükben léptek a megrémült teremtés elibe s hallgatást parancsoltak neki. Azután kikérdezték, hogy mikor érkezett meg Castlewood lord? (Esmond feje szédelgett, s amíg beszélt, mindig lesütve tartá.) Az ember azt felelte, hogy azelőtt való nap nyolcz órakor.

- S aztán?

- Mylord nővérével vacsorált.

- Szolgált föl valaki?

- Márton és a szobalány, mindketten ott voltak, a többi cseléd készítette a vacsorát; bor nem volt az asztalon, csak tejet tudtak ő lordságának adni, a miért morgolódott is, és - és Beatrix kisasszony mindig a szobában tartotta Lucy-t, a szobalányt magával. Ott a tulsó oldalon, a káplán szobájában vettetett mylordnak; Beatrix kisasszony nevetve jött le a lányokkal a lépcsőn s magára zárta az ajtót; mylord egy darabig az ajtó előtt állt s beszélt az ajtón keresztül, de a kisasszony kikaczagta. Azután az udvaron kezdett sétálni s a kisasszony a felső ablakon kinézett; mylord kért, könyörgött, hogy jöjjön le a szobába; de ő nem akart s megint kinevette, mylord pedig, a mint látszott, káromkodott, de valami idegen nyelven, s lefeküdt a káplán szobájában.

- Ez az egész?

- Az egész - esküdött az ember becsületére - a mire csak emlékszem. De hó, még volt valami. A gróf, mikor megérkezett, s egy párszor vacsora alatt is, természetesen megcsókolta nővérét, s ez is visszacsókolta. - Esmond fogait csikorgatá mérgében s szerette volna megfojtani a megrémült gaz elbeszélőt, míg Castlewood megragadta bátyja kezét, s hangos hahotába tört ki.

- Ha mulattat - szólt Esmond francziául - hogy nővéred egy kalandorral csókolódzik, félek, hogy a szegény Beatrix bőven fog neked ily mulatságot szerezni. - Esmond sötéten gondolt rá, hogy egykor Hamiltonéi és Ashburnhaméi voltak e rózsák, melyeket most a fiatal herceg ajkai hervasztanak el. E gondolat kétségbeejté. Előtte meg volt arcza szentségtelenítve, szépsége elvesztette zománczát, s közte s Beatrix között a becsület és gyalázat állott. Szerelme egyszerre kihalt.

Érezte magában, hogy ha egy koronát hozott volna e lány szerelmével számára, mindkettő lealacsonyította volna őt.

De Beatrix iránti megvetése nem csökkenté legkevésbé sem dühét azon férfi iránt, ki ha nem is volt oka e szerencsétlenségnek, de alkalmat adott rá. Ferencz kőpadra ült az udvaron s szépen elaludt, míg Esmond föl s alá járkált, s hánytavetette, hogy mit kelljen tenni? Mit tett az, hogy sok vagy kevés történt, a herceg és a szegény magáról megfélemezett lány között? Talán elég korán érkeztek, hogy miután becsületét már nem, legalább személyét megmentse, nem ő ösztönzé-e a herceget az idejövételre; nem vesztegette-e meg a cselédek egy részét, a többit pedig elküldte, hogy összejöhessen vele! Az áruló szív megadta magát, pedig milyen erős s biztos volt állása! S ezért küzdött, ezért áldozá ő egy egész élet imádatát, ezért, melyet amaz oly készen adott oda egy korona csillámától megvesztegetve, vagy a herceg egy szem hunyorítására.

Midőn gondolataival készen volt, fölrázta a szegény Ferenczet álmából. Castlewood följött s azt mondta, hogy Clotildával álmodott.

- Segítned kell nekem szándékomban Ferencz - mondá Esmond. - Elgondoltam, hogy az a gazember be is lehetett tanítva arra a históriára, mit nekünk elbeszél, s az egész hazugság lehet, ha így áll a dolog, majd megtudjuk attól az úrtól, ki amott alszik. Nézd meg, hogy a mylady szobáiba vezető ajtó be van-e zárva, a mint ez mondá? - mert a ház éjszak-nyugati sarkában levő szobákat így hívtuk. Megnéztük s csakugyan a cseléd igazat szól, mert az ajtó be volt zárva belőlről.

- Ki lehetett nyitva, s megint bezárva - mondá szegény Esmond, családunk alapítónője is így bocsátá be örököket.

- Mit akarsz tenni, Harry, ha, ha hazugságnak fog bebizonyulni, a mit az a ficzkó mondott? - A fiatalember remegve és aggódva tekintett bátyja arczára, mondhatom, nem valami nagy meglepetést láthatott rajta.

- Legelőször is nézzük meg, hogy melyik igaz e két história közül - szólt Esmond; s belépve a folyosóra, kinyitá azon ajtót, mely majd huszonöt évvel azelőtt saját szobájába vezetett. A kis kamrában még gyertya égett, s a herceg ruhástól aludt az ágyon. Esmond legkisebb zajt sem csinált, de a herceg fölült az ágyban, s midőn két férfit látott szobájában, fölkiáltott: «Qui est là?» s vánkosa alól kirántott egy pisztolyt.

- Esmond marquis - viszonzá az ezredes - ki felséged üdvözlésére jött castlewoodi házába, és hogy tudassa felségeddel, mi történt Londonban. Engedelmeskedve a király parancsának, tegnapelőtt éjjel, hogy felségedtől elváltam, összegyűjtöttem a király híveit. Kár, hogy felséged

vágya a vidéket szemügyre venni s szegény házunkat látogatásával megtisztelni, épen akkor szólítá el a királyt Londonból, a nélkül, hogy bennünket erről tudósított volna, midőn oly jó alkalom kínálkozott, a milyen emberi számítás szerint alig fog újból jelentkezni, mert ha a királynak nem tetszett volna Castlewoodra kilovagolni, a walesi herceg St. Jamesben tölthette volna már az éjét!

- Ördögbe is! - szólt a herceg, felszökkenvén ágyában - tegnapelőtt reggel nálam volt a doctor; az egész éjjel nővérem mellett virrasztott, s azt mondta, hogy még nem remélhetem, hogy a királynőt lássam.

- A dolog máskép ütött ki - viszonzá Esmond ismét mélyen meghajolva. - A doctortól akár halva fekehetik a királynő. A tanács össze volt gyűlve; új miniszter lőn kijelölve, s a csapatok a király részén álltak. A királyság ötven legkitűnőbb nevű férfja volt készen, hogy a walesi herceget kísérje, midőn trónörökösül leendett elismerve, s most már rajta ülne, ha felségednek nem tetszett volna léget változtatni. Mi készen voltunk, még csak egyetlen személy hiányzott, felséged szentséges...

- Morbleu, Monsieur, igen bőkezű a felségeddel - szólt a herceg, s fölkel az ágyról s nézett rá, hogy melyikünk fogja kabátját földadni. Egyikünk sem mozdult.

- Vigyázni fogok - válaszolt Esmond - hogy többé ne kövessék el hibát e részben.

- Mit ért ön ez alatt, mylord? - kérde a herceg; s a mint Esmond kiveheté, valamit mormogott a cselről, melybe őt Esmond csalta volna.

- A cselt, Sir, mi nem vetettük; nem mi voltunk a kezdők. Mi nem azért jöttünk, hogy eltitkoljuk családunk megbecstelenítését, hanem, hogy megboszuljuk.

- Megbecstelenítés! Morbleu, én nem látok semmi megbecstelenítést - szólt a herceg egészen neki pirulva - csak ártatlan játékot.

- Mely úgy volt kiszámítva, hogy komolyan végződjék.

- Férfi becsületemre mondom, uraim - tört ki egész dühvel a herceg.

- ... hogy épen jókor érkeztünk meg. Még semmi szerencsétlenség sem történt, Ferencz - szólt Esmond ezredes a fiatal Castlewoodhoz fordulva, ki az egész beszélgetés alatt az ajtóban állt.

- Nézd ezt a papírt, melyre ő felsége, tisztességes vagy nem tisztességes szándokkal, pár verset kegyeskedett írni Beatrixhez. Itt van «Madame» és «Flamme», «Cruelle» és «Rebelle», «Amour» és «Jour» a király saját felséges kezeivel írva. Ha a kegyelmes szerető célt ért volna, nem sohajtoznék még most is. Valóban Esmond beszéd közben az asztalra tekintett s egy darab papírt látott, melyre a fiatal herceg madrigálokat firkált, melyek hódítását másnap reggel befejezendők valának.

- Uram - szólt a herceg dühtől lángolva (e közben felöltötte királyi kabátját, minden segítség nélkül) - azért jöttem én ide, hogy ily sértéseknek legyen kitéve?

- Mondja inkább felséged, ha úgy tetszik, hogy azokat osztogasson - jegyzé meg az ezredes ismételt mély bókkal - és családunk férfiai azért jöttek, hogy megköszönjék azokat.

- Malédiction! - szólt a fiatal ember s könyök törtek elé szemében a tehetetlen boszú és mérgeződés miatt. - Mit akarnak velem, uraim?

- Ha felséged kegyes lesz a szomszéd szobába jönni - mondá Esmond, hideg, komoly hangján - egy pár iratot szeretnék megmutatni, engedelmevel, Sir, vezetni fogom. - Evvel fölvette a gyertyát s szertartásos pontossággal hátrálván a herceg előtt, Mr. Esmond belépett a kis szobába, melyen át csak az imént hatoltunk be a házba. - Légy szives Ferencz, adj egy székot ő

felsőségének - szólt Esmond társához, ki nem győzött eleget bámulni e jeleneten, s csak oly zavart volt, mint a másik. Az ezredes a kályha fölötti rejtekhez lépett, kinyitotta s kivette belőle az iratokat, melyek oly rég ideje heverték ott.

- Méltóztassék felséged; itt van a nemes levél, melyet királyi atyja küldött St.-Germainből atyámnak, Castlewood grófnak; itt van atyámnak és anyámnak hiteles esketési bizonyítványa, ez meg keresztlevellem; azon egyházban kereszteltek meg, melynek felséged boldogult atyja oly ragyogó példánya volt. Ezek az én czímeim, kedves Ferenczem, s im ezt teszem velök: eredj keresztlevél s esketési bizonyítvány; eredj marquisság és felséges aláírás, melylyel felséged elődje kegyeskedett családunkat megtisztelni. Esmond beszéd közben egyenként dobta a papirokat a tűzbe. - Ne feledje, Sir, ha úgy tetszik, hogy családunk tönkre tette magát felséged családjára iránti hűsége által; hogy nagyatyám vagyonát, vérét és fiát áldozá föl e családjáért; hogy drága lordom nagy atyja (mert lord vagy most Ferencz, cím és jog szerént), ugyanezen ügyért esett el; hogy szegény mostohaanyám, atyám második neje, miután föl-áldozá becsületét istentelen esküszegő családjáért, egész vagyonát a királynak küldé; s ezért kapta viszonzásul ezt a becses czímet, mely most hamvadt el, s ezt az értéktelen darab kék szalagot. Lábaihoz dobom ezt is, Sir, s rágázolok; im kivonom kardom, kettétöröm s megtagadom önt, s ha véghez vitte volna azt a gyalázatot, mit ellenünk koholt, Istenemre, szívébe döftem volna azt, s ép úgy nem kegyelmeztem volna meg, mint atyja nem kegyelmezett Monmouthnak. Ferencz is követni fogja példámat, ugy-e öcsém?

Ferencz elámulva állt ott s szinte eszmétlenül mereszté szemét a kandallóban még föl-föllobbanó iratokra; most kivonta kardját s emelt fővel töré ketté:

- Én bátyámat követem - szólalt meg, jobbját nyujtva Esmondnak. - Marquis vagy nem marquis, én mindig oldalánál leszek. Adja vissza felséged eskümet, mert én - én a hannoveri Választó híve vagyok. Felsőség az oka mindennek. A királynő eddig hihetőleg meghalt. Most már király lehetne, ha nem szaladt volna Trix szoknyája után.

- Egy ilyen koronát elveszteni - kezdé a fiatal herczeg kitörve, s heves beszédét franczia szókkal vegyítve - elveszteni a világ legszeretreméltóbb hölgységét; elveszteni ily hű szíveket, mint az önöké, lordok, nem elég megalázás-e ez? Marquis, ha térdeimen kérek bocsánatot, megenged-e? Nem, erre nem vagyok képes, hanem arra képes vagyok, hogy férfias, becsületes elégtételt ajánljak. Tiszteljenek meg s mérjék össze kardjaikat az enyémmel; az önöké már el van törve, de im ott a szekrényben van kettő - és a herczeg leakasztá azokat egy gyermek gyorsaságával s odanyujtá Esmondnak. Ah! ön elfogadja? Merci, monsieur, merci!

Esmond ezredes nagyon megindult e véghetlen önmegalázódás és bűnbánaton, s meghajtván magát, oly mélyen, hogy majdnem megcsókolta kegyelmes ifjú kezét, mely oly tisztességben részesíté őt, egy szó nélkül állt ki. Alig érinthették azonban a kardok egymást, mert Castlewood fölüté az Esmondét kardjának csonka pengéjével; az ezredes egy lépést hátrált, lebo-csátá kardját, - ismételt mély bókkal, s kinyilatkoztatta, hogy az elégtétellel meg van elégedve.

- Eh bien, Vicomte! - szólt a fiatal herczeg, ki nemcsak gyerek, hanem franczia gyerek volt - il ne nous reste qu'une chose à faire - letette kardját az asztalra, s két kezét keblére nyomva így szólt: Még van valami hátra, nem sejtik, mi az? Karjait kiterjeszté: «Embrassons nous!»

Alig végzé szavait, az ajtó megnyílt s Beatrix lépett be. Mit keresett itt? Meghökken s elsápadt, a mint meglátta testvérét és bátyját; a kivont kardokat, eltört pengéket s még lobbadozó iratokat a kandallóban.

- Gyönyörű Beatrix - szólt a herczeg elpirulva, mi oly jól állt neki - ez urak lóháton jöttek Londonból; nővérem halálán van, s a nép az utódot kívánja. Bocsásson meg tegnap esti merészségemért. Oly sokáig valék fogoly, hogy fölhasználtam a kínálkozó alkalmat egy kis

sétalovaglásra, s lovam természetesen kegyedhez hozott. Itt találtam kegyedet, e kis udvar királynőjét, s a királynő kegyeskedett elfogadni. Jelentse tiszteletemet udvarhölgyeinek. A míg kegyed aludt, ablaka alatt sóhajtozám, s azután szobámba tértem s lenyugvám. Itt ez urak öröme keltettek föl. Igen, uraim, mert boldog nap az, melyen egy herceg, ily nemes szívet ismerhet meg, mind az Esmond marquisé, habár hiusága árán szerzi is meg. Mademoiselle, szabad lesz kocsiján mennünk a városba? Láttam a kocsiszinben, s a szegény marquis egészen ki van merülve.

- Akar reggelizni felséged az indulás előtt? - többet nem tudott Beatrix mondani. A rózsák mind lefonnyadtak arczáról; tekintete meredt volt, úgy nézett ki, mint egy vén asszony. Esmondhoz lépett s alig tudott egy pár szót susogni: «Ha eddig nem szerettem, gondolhatja, hogy most mennyire szeretem, rokon.» Ha a szavak török lennének, kétségkívül megölte volna Esmondot.

De gúnyos szavai nem sebzék meg ezt; sokkal keményebb volt már szíve az ezredesnek. A mint ránézett, csodálkozott magán, hogy szerethette e lányt valaha!? Tíz éves szerelme oda volt; akkor halt meg egyszerre, mikor Ferencz az Eikon Basilikban talált levelet a kensingtoni korcsmába hozá. A herceg elpirult s meghajtá magát, a mint Beatrix reá szegzett tekintettel kiment a szobából. Soha többé nem láttam.

Azonnal lovakat rendeltünk s befogattunk. A gróf a kocsis mellett ült, s Esmond igazán úgy ki volt merülve, hogy mihelyt fölült, rögtön elaludt s föl sem ébredt estig, midőn Altonba értek.

A «Harang»-ba velünk egyszerre hajtott be egy földött kocsi. A kocsis mellett az öreg Lockwood ült. Castlewood grófnő és a püspök volt. Mylady fölsikoltott, midőn meglátott bennünket.

A két kocsi egyszerre ért a fogadó udvarára. A vendéglős és cselédei gyertyákkal kezükben fogadták a vendégeket.

Mihelyt megláttuk drága úrnőnket, de legkivált a doctor reverendáját, kiugrottunk kocsinkból. Mi ujság? Vége van-e mindennek? Él-e még a királynő? - e kérdéseket tevők egymás után, míg Bonifác hajlongott úri vendégei előtt, várva, hogy fölvezesse őket a lépcsőkön.

- Ártatlan-e még? - kérdé Castlewood grófnő susogva, legelőbb is Esmondtól nyugtalanul.

- Hála Istennek, minden rendén van - viszonzá az ezredes. A drága grófnő megragadta kezét, megcsókolá, megmentőjének, kedvesének nevezé. Ő nem gondolt királynőkre, koronára!

A püspök ujdonságai biztatók valának, még nem volt épen minden elveszve. A királynő még életben volt, midőn hat órával előbb Londont elhagyták, («Castlewood grófnő, mindenesetre jönni akart» - jegyzé meg a doctor.) Argyle Portsmouthból hozatott katonaságot, s még több után is írt. A whigek talpon vannak, veszszenek meg (nem tudom bizonyosan, de ha jól emlékszem, a püspök káromkodott beszéde közben), de a mieink sem alszanak. Még minden jobbra fordulhat, csak a herceg idején érkezzék Londonba. Lovakat váltottunk, s rögtön indultunk Londonba. Föl se mentünk a szegény kétségbeesett Bonifác lépcsőin, egyenesen a kocsikba ültünk, egyikbe a herceg és miniszterelnöke, a másikba Esmond és vele, egyedül, drága úrnője.

Castlewood előre vágatott, hogy a herceg híveit összegyűjtse s tudassa velők, hogy közeledik. Egész éjjel mentünk. Esmond elbeszélte úrnőjének az utolsó huszonnégy óra történetét; hogy mentek Castlewooddal, mily nemesen viselte magát a herceg és hogy békültek ki. Az éj rövidnek tetszett és a csillag-fényes órák boldogan teltek el ez édes társaságban.

Így haladtunk tovább, elől a püspök kocsija, csak addig állván meg, míg lovakat váltottunk. Augustus elsején, vasárnap reggel négy órakor értünk Hammersmithbe, s egy fél óra mulva világos nappal, Lady Warwick háza előtt hajtottunk el, s így tovább a kensingtoni úton.

Bár még korán volt, már zajgott az utca, s egy csomó ember járt alá s föl. Különösen a palota kapujánál, hol az örök állanak, nagy néptömeg ácsorgott. Az első kocsi megállt és a püspök inasa leszállt, hogy megtudja, mit jelentsen e csoportozás.

E perczben lovas testőrök léptettek ki a kapun, trombiták harsantak meg, s egy csomó hirnök jelent meg czímeres ruháikban. A trombiták harsogtak, a hirnökök előléptek s kihirdették, hogy: GYÖRGY Isten kegyelméből Nagy-Britannia, Franciaország és Írland királya, a hit védője. És a nép utána kiáltotta: Éljen a király!

Az ujjongó és kalaprázó tömeg közt egy szomorú ember arcát pillantám meg, kit gyerekségem óta ismerek, s annyiféle ütközetben láték. Ki lett volna más, mint a szegény páter Holt, ki azért jött Angliába, hogy lássa az igaz ügy diadalát, s most az ellenség diadalát kellett végig néznie, az angol nép üdvkiáltásai közt. A szegény ember elfeledte éljenezni és kalapját levenni, míg szomszédai észre nem vették bűnét, s álruhás jezsuitának nem csúfolták; ekkor aztán egész alázattal vette le kalapját, s ő is kiabálni kezdett. Azt hiszem, ő volt a világon legboldogtalanabb; akármibe fogott, az rosszul ütött ki; összeesküvést forralt, bizonyos lehetett, hogy belebukik. Azóta Flandriában láttam, a mint Rómába, rendje székhelyére ment, sőt még itt Amerikában is egyszer csak megjelent, megöregedve, de tevékenyen és reménytelve, mint mindig. Nem vagyok bizonyos, vajjon nem állt-e be indiánnak, s nem rejlik-e valamelyik bárdos, mocassinos, állatbőrös, kitétvirozott térítő alatt? Most a szomszéd Marylandben van eltemetve. Sírját kereszt s kis halom jelöli, mely alatt e nyughatlan ember örök nyugalmat lelt.

György király trombitáinak hangjával a fiatal, esztelen gyöngye herczeg hiú reményei el lönek fúva, s mondhatom e zenével az én életem drámája is be lön végezve. Azon boldogságot, mely életemet később betetőzé, szavakkal nem lehet leírni; ez már magában titokzatos szentség, a miről beszélni nem lehet, ha még oly tele is van a szív hálával, csak az ég és még Egy valaki hallatára, ki a világ leggyöngédebb, leghívebb, legjobb, legtisztább asszonya, kivel csak valaha férfi meg lön áldva. Ha azon véghetlen boldogságra gondolok, mely számomra fönn volt tartva, ha elgondolom azon szerelem mélységét és változhatlanságát, melylyel oly sok éven át megáldva valék, meg kell vallanom, szívem a bámulat és hála kéjes érzetével telik el e nagy áldásért, nem, hanem azért, hogy olyan szívet nyerék, mely képes érezni s fölfogni egész becsét az áldásnak és boldogságnak, a melylyel Isten megajándékozott, végetlen kegyelméből. Bizony, a szerelem vincit omnia; véghetlen magasságban áll minden önérdek fölött, többet ér minden gazdagságnál és magasabb minden hirnévnél. Ki a szerelmet nem ismeri, az életet nem ismeri, az nem érezte át a lélek legmagasabb röptét, ki át nem érezte a szerelem búját, örömet. Nőm nevében mindig a remény beteljesültét, a boldogság összeségét írom le. Ily szerelmet bírni azon egyetlen áldás, melylyel összehasonlítva minden földi öröm elveszti értékét; ily szerelemre gondolni annyi, mint Istent dicsőíteni!

Tervünk dugába dülése után Brüsszelbe vonultunk, mert whig barátaink tudtukra adták, hogy legjobb lesz, ha félre állunk az útból. Itt értem el életem legboldogabb perczét, itt lön drága úrnőm feleségemmé! Úgy bele szoktunk volt már, hogy a legbensőbb bizalommal legyünk egymás iránt, oly régóta éltünk egymással szeretetben, hogy akár a világ végére elmehettünk volna szorosabb összeköttetés nélkül; de a körülmények kényszerítettek erre, s hálát is adtam érettök az égnek, mert ezerszerezték boldogságunkat, melyet csak egyetlen dolog zavart meg, az a szerencsétlenség, melynek gondolatjára is elpirulok, s mely nem most először érte családkunkat. Nem tudom, miféle szerencsétlen nagyravágyás kapta meg ama szép és önfejű lányt,

kinek neve annyiszor fordult elő e lapokon, kinek tíz évig voltam állandó hűségű, szenvedélyes szolgája; de a castlewoodi találkozás óta, midőn szabadságát visszaadók, egész családját ellenségének tekinté, elhagyott bennünket s Franciaországba menekült; hogy ott mily sorsra jutott, nem tartom méltónak az elbeszélésre.

Drága úrnőm fia házában sem lelhetett otthonra; szegény Ferenczben is meg volt a gyöngeség, mint talán minden ösünkben; őt is a nők kormányzák. Az őt környező nők szerették az uralkodást, s tartottak tőle, hogy anyja befolyással lehetne rá s a végén még föllázítná, hogy tagadja meg a hitet, melyre az ő rábeszélésök folytán állt. A valláskülönbség is elválasztá az anyát fiától, érezte azt drága úrnőm, hogy el volt szakítva gyermekeitől, s csak egyedül állt a világban, egyedül! De mégis egy hű szolgája volt, kinek hűségére, Istennek hála, mindig számíthatott. Egyszer valami silány összezőrdülés után, melynek okai Ferencz neje és anyósa voltak (mert a szerencsétlen flótás ezt az egész német falamiát nőül vette), zokogva találtam és kértem, hogy közölje velem bánatának okát, ki, ha Isten megsegít, soha meg nem szűnik őt tisztelni és szeretni. És a gyöngéd úrnő, ki élte őszén oly szép, oly tiszta volt, mint szűzek a tavaszban, a szerelem pirjával arczán «szemeiben az önmegadással» engedett kéréseimnek, melyekkel a dolog szükségességét bizonyítám be, végre beleegyezett, hogy megoszsa hajlékomat. Hadd fejezzem ki hálámat, hadd áldjam őt végszavaimban is, a ki áldást hozott e hajlékba!

Mr. Addison barátságos közbenjárására meg voltunk kimélve minden üldözéstől és semmi sem gátolta Angliába visszatértünket, s Ferencz fiam vitézsége Skóciában kibékíté az udvart iránta. De mi ketten nem szándékoztunk még tovább is Angliában maradni, s Ferencz egész örömmel mondott le javunkra törvényszerűen azon birtokról, melyben most lakunk, távol Európától és küzdelmeitől, Potomac szép partjain, hol új Castlewoodot építünk, s hálás szívvel gondoltunk a hazára. Tengerentúli honunkban a legszebb és legkedvesebb évszakot Indusnyárnak nevezzük. Sokszor mondjuk, hogy éltünk ősze hasonlít e gyönyörű, boldog időhöz, s csak hálát érzek szívemben csöndje és édes napfénye iránt. Az ég egy fiúval áldott meg, kit mindketten annál jobban szeretünk, mert mindenik hasonlatosságot lát benne a másikhoz. Gyémántjainkat ekékké és baltákká változtattuk az ültetvény számára, és négerekké, kik, azt hiszem, az egész vidéken a legboldogabb és legvidorabb négerek. Az egyetlen ékszer, melyet nőm megtartott magának, melytől soha el nem vált, az az arany inggomb, melyet aznap vett le karomról, midőn meglátogatott fogságomban, s melyet azóta folyvást a legszeretőbb szíven hordott a világon, a mint nekem megvallá.

-&-